

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

m-2495

६

दाखल क्र. विषय

नांव शान्ति कमलाकर

लेखक/लिपीकार

पृष्ठ 332

काळ पूर्ण/अपूर्ण पुर्ण

॥ अथ शांतिकमलाकरे अनुक्रमणिका प्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 १ मंगलाचरणं
 १ अधिकारिणः
 १ विनायकशान्तिः
 ६ तत्रप्रयोगः
 १० विनायकप्रीत्यर्थं हेमगजदानं
 १० सर्वकर्मस्यग्निनिर्णयः
 १६ ग्रहयज्ञः
 २५ अयुतहोमाख्यग्रहयज्ञप्रयोगः
 ३७ लक्षहोमः

३८ कोटिहोमः
 ४१ गाय-त्र्याद्ययुतहोमः
 ४३ लक्षहोमेकोटिहोमेचविशेषः
 ४५ कोटिहोमस्यशतमुखद्विमुखद
 शमुखैकमुखभेदाः
 ४८ बह्वचपरिशिष्टोक्तग्रहयज्ञप्रयोगः
 ५७ गोमुखप्रसवशान्तिः
 ६० तिथ्यादिगण्डान्तशान्तयः
 ६२ दिनक्षयादिशान्तिः

६३ विषघटीशांतिः
 ६४ कृष्णचतुर्दशीशांतिः
 ६७ सिनीवालीकुहूशांतिः
 ७० दशशांतिः
 ७२ ज्येष्ठाशांतिः
 ७५ मूलशांतिः
 ८२ शतमूलानि
 ९२ आश्लेषाशांतिः
 १०२ एकनक्षत्रजननशांतिः

१०४ अतीपातवैधृतिसंक्रमणशांतिः
 १०८ ग्रहणप्रसवशांतिः
 १०९ यमलशांतिः
 ११० त्रिकप्रसवेशांतिः
 ११० सदंतजननेशांतिः
 १११ षष्ठाष्टममासेदंतोत्पत्तिशांतिः
 १११ प्रसववैकृतिशांतिः
 ११३ बालरक्षा
 ११३ पूतनाविधानं
 ११२ * सुखप्रसवोपायः
 ११३ धातुग्रहशांतयः

१२६ ज्वरोसत्तौ नक्षत्रशान्तयः
 १२७ ज्वरोसत्तौ तिथिशान्तयः
 १२८ वारशान्तयः रविशान्तिः
 १२९ चंद्रशान्तिः
 १३० अंगारकशान्तिः
 १३१ बुधशान्तिः
 १३२ नवग्रहदानानि
 १३३ रत्नधारणं
 १३४ ग्रहस्नानानि

१३५ गुरुशान्तिः
 १३६ प्रतिशुक्रादिविधिः
 १३७ शनिशान्तयः
 १३८ राहुशान्तिः
 १३९ ग्रहणशान्तिः
 १४० केतुशान्तिः
 १४१ तुल्कादिशान्तिः
 १४२ प्रतिमूर्यः
 १४३ परिवेषः

१६०

ग्रहयुद्धं द्रुधनुश्च

१६१

षड्ग्रहादियोगेशान्ति

१६२

भूमिकुं पः

१६३

रजः

१६४

दिग्ग्राहः

१६५

रविच्छिदे

१६६

अद्रुतफलकालः

१६७

नानोत्पन्नशान्तयः

१६८

नानोत्पन्नाद्रुतशान्तयः १६५

१६४

प्रासादकलशालिङ्गाचभङ्गे शान्तिः

१६५

गृहे उत्पन्नशान्तयः

१६६

जनमारी शान्तिः

१६७

काकमेथुनादि शान्तिः

१६८

पल्लीसरव शान्तिः

१६९

कपोतपिङ्गलादि शान्तिः

१७०

आश्विनशुक्ल प्रतिपदितुरंग पूजा

अश्वगज शान्तिः

पशुमार शान्तिः

१८६ गोशान्तिः
 १८६ अश्वशान्तिः
 १८७ खरशान्तिः
 १८७ सारमेयशान्तिः
 १८७ महाशान्तिः
 २०० मृत्युंजयकल्पः
 २०१ मृत्युंजयहोमः
 २०४ व्याधिशान्तिः
 २०५ अनादृष्टिशान्तिः

२०६
 २०७
 २०९
 २१०
 २१२
 २१४
 २१५
 २२२
 २२२
 २२४

ऋग्विधानेविनियुक्तमंत्राणां सामा
 श्रीसूक्तविधिः न्यविधिः
 नीराजनं
 घृतकंवलेः
 श्रीसूक्तस्यमंत्रकोशोक्तः प्रयोगः
 शान्तिस्नानं
 एकवस्त्रस्नानं
 गजमेदशान्तिः
 पंचकर्मृत्योशान्तिः
 मृत्युंजयविधानं

३

२२८ रक्षा विधिः
 २२८ न्यास विधिः
 २३७ पुरुष सूक्त विधिः
 २४२ रुद्र विधिः
 २६८ वेद पाश यणं
 २७० जात वेद सप्त सूक्त कल्पः
 २७१ त्वरित रुद्र विधानं
 २७५ स्वप्न विधिः
 २७८ वास्तु शांतिः

२८१ आश्वलायन सूत्रोक्त वास्तु शां-
 २८२ वौ धायन सूत्रोक्त वास्तु शांतिः
 २८३ दुष्ट रजो दर्शने शांतिः
 २८८ नाग बलिः
 २८८ कन्या वैधव्य योग शांतिः
 ३०० अर्क विवाहः
 ३०३ रुद्र स्नान प्रयोगः
 ३०८ भविष्योक्त रुद्र स्नान विधिः
 ३११ शत चंडी सहस्र चंडी विधानं समाप्तं ५४
 ३१२ * द्वादश धातु धर्म न विधिः

M-2495

॥ इति शांतिक मलाकरे अनुक्रमणिका समाप्तः ॥

~~॥ शांति कमलाकर प्रारंभः ॥~~
॥ शांति कमलाकर प्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ नारायणमज श्रीमद्रामलक्ष्म्यसूनुना । कमलाकरसंज्ञेन प्रोच्य
 तेशांतयः क्रमात् ॥ तत्र एवं विनायकं पूज्य गृहांश्चैकविधानतः ॥ कर्मणं फलमाप्नोति श्रियं
 वाप्नोत्यनुत्तमा मिति याज्ञवल्क्येन सर्वकर्मंगित्वोक्तेर्विनायकशान्तिरुच्यते । तत्राधिका
 रिणामाह याज्ञवल्क्यः ॥ विनायकः कर्मविघ्नसिध्यर्थं विनियोजितः ॥ गणनामाधिपत्ये च
 रुद्रेण ब्रह्मण तथा ॥ तेनोपसृष्टो यस्तस्य लक्षणानि निबोधत । स्वप्ने वगाहतेत्यर्थं जलं मुञ्चं
 श्रुपश्यति । काषायवाससश्चैव क्रव्यादांश्चाधिरोहति । अंत्यजेर्गर्हभेरुष्टैः सहैकत्रावतिष्ठ
 ते । व्रजन्नपि तथात्मानं मन्यते नुगतं परैः ॥ भविष्येपि । तैलार्द्रगजं विधुरं करवीरविभूषितं ॥
 एवं स्वप्नानुत्काप्रत्यक्षदर्शनान्याह याज्ञवल्क्यः ॥ विमना विफलारंभः सीदत्यनिमित्ततः ॥ राम
 तेनोपसृष्टो लभते नराज्यं राजर्नदनः ॥ कुमारीनचसर्तारिमपत्यंगसर्मगना ॥ अंगनागर्भनि ॥ ११ ॥

५

लभते गर्भिणी चापत्य न तं तेन जीवतीत्यर्थः॥ आचार्यत्वं श्रोत्रियश्च न शिष्योऽप्यनंत
था। वणिग्गर्भिनं चाप्रोति कृषिं चापि कृषीवलः॥ स्नापनं तस्य कर्तव्यं पुण्ये हि विधिपूर्वकं।
तस्योपसृष्टस्य तेनोपसृष्ट एवाधिकारी स च शूद्रोपीति तस्याप्यधिकारः। ब्राह्मणैः क्षत्रि
ये वैश्वेयैः शूद्रैश्च सिद्धि कामुकैः। कर्म निर्विघ्न सिध्यर्थं सुपूज्यस्त्वं गजाननेति तैंगत्र। अतए
व महार्णवे यजमानस्तु शूद्रश्चेदद्विजे स्तानि योजयेदित्येकं। एवं स्त्रीणामप्यधिकारः॥
अतएव बृहत्पराशरेण तेनोपहतं पुंसं तु कर्म स्यान्निःफलं कृतं। स्त्रीणामपि तथा सर्वं
क्रियमाणं तु निःफलमित्यप्यसृष्टत्वं स्त्रीणामधिकारार्थमुक्तं। अत्रापि कुमारी न च सती
रमित्यादि। अत्र पुण्ये हीत्येकं। हस्तपुण्याश्च युक्ते सोम्य वैष्णवान्यतमे शुभे नक्षत्रे च मु
हूर्ते च मैत्रे वा ब्रह्मदेवते। इति विष्णुधर्मो विनायकशर्मा तो विशिष्योक्तानि नक्षत्राणि। शु

रूपक्षेत्रतुर्थानुवारेणधिपरास्यचातिथ्येचवीरनक्षत्रेतस्येवपुरतोत्पत्तिः। भविष्यस्य
 शरणोक्तायोगविशेषाश्चक्षेयाः॥ विवाहादिकर्मणामुपसर्गनाशार्थं चोत्तरायणे क्वचिदेव न
 क्षत्रे कृत्तिकादिविशाखांते यत्पुण्यं नक्षत्रमित्यक्ते कार्यं पुण्याह एव कुरुते इत्यक्तेः। बृहस्पति
 शरीरेण चतुर्थानुक्तपक्षे तु जयने चोत्तरे तथा। क्वचित्तु श्रवणे चोत्तरे तथातिपाठः। पुण्या
 र्थं सर्वसिद्ध्यर्थं कुर्याच्छान्तिं विनायकीं। दृध्यभावश्चांदसः। याज्ञवल्क्यः। गौरसर्पपक्त्वेन
 सांज्येनोत्सादितस्य च। सर्वोषधैः सर्वगंधैर्विलिप्तशिरसस्तथा। भद्रासनोपविष्टस्य स्व
 स्तिवाच्यादिजाः शुभाः। उत्सादितस्य उद्धर्तितस्य सर्वोषधानि च। मुरामांसीवचाकुष्ठं शैले
 यं रजनीद्वयं। सटीचंपकमुस्ता च सर्वोषधिगरतः स्मृतः इति महार्णवोक्तानि। कुष्ठमांसी हरि
 द्रेह मुरा शैलेयचंदनं। वचाचंपकमुस्ता च सर्वोषधो दश स्मृता इति ह्येगपरिशिष्टोक्तानि च

तिश्रु

राम
॥२१॥

ग्राह्याणि। तत्रैव रुटेः। मुरामहाराष्ट्राणामोहिरी इति प्रसिद्धा। शैलेयं शिलाजं। सर्वगंधा
 उक्ताः हेमाद्रौ मदनरत्ने च गारुडे। कर्पूरं चंदनं दर्पः कुंकुमं च समं शकं। सर्वगंधमिति प्रो
 १३२ क्तं समस्तसुरवल्लभमिति। मदनरत्ने तु चंदनं कुंकुमागुरु कर्पूरकस्तूरिका जातीफलानि सर्व
 गंधा उक्ताः। तत्र मूलं चिंत्यं। अश्वस्थानाद्रजस्थानादल्मीकात्संगमाद्द्रुदात्। मृत्ति कारोचनां
 गंधान् गुग्गुलं चाप्यु निक्षिपेत्। आहताद्ये कवर्णे श्वेतुभिः कलशैर्द्रुदात्। गंधान् सर्वगं
 धान्। अत्र विशेषमाह। अपरा क्वैवैजवापः। चतुःप्रसवणेभ्यश्चतुरः कुंभानाहृत्य तेषु सर्वे
 षधीः सर्वगंधान् हिरण्यं ब्रीहियवौ गुग्गुलं मृदमारुक्त्वरमिति निक्षिपेदिति विशेषः।
 महार्णवे। अथोच्यते त्रसंभारारोचनापंचमृत्तिकाः। अश्वस्थानाद्रजस्थानादल्मीकात्संग
 माद्द्रुदात्। चंदनागुरु कस्तूरी कर्पूराद्याः सुगंधयः। श्रीपण्डिका षष्ठीं च सहकारस्य पठ्ठवाः।

सजः शोषन गंधाश्च विचित्रकुसुमानि च । कलशवेष्टनार्थं तु नववस्त्रचतुष्टयं । पीठस्या
छादनार्थाय मुक्तं च त्रमथापरं । गरुडगंधविक्रयोरर्थे वस्त्रयुग्मं सुशोभनं । आचार्यदक्षिणार्थं
तु महाहंसनद्वयं । गरुडप्रतिमा चैव गोपयिष्यति प्रतिमा तथेति । किंच । चर्मण्यनडुहे
रक्ते स्थाप्यं पद्मसर्पततः । इदं पूर्वस्थाप्यं । पूर्वविनियोगोक्तेः । तत्रैकहस्तादिहस्तावाचतुरंगुलोच्चा
वेदी कार्येति केचित् । तच्चित्तं । वेद्यां मानाभावात् । करणेष्वेकहस्तायुक्ता । यत्र होमोत्तरमभिषे
कस्तत्रोत्तरतः पूर्वतो वा कार्यः । अत्र त्वभिषेकोत्तरं होमः अतः पूर्वतो होमः पश्चाच्च पद्मसर्पका
र्यं । प्रांच्युदं चिदाकर्माणि । तिकात्यायनोक्तेः । तेनोत्तरतः स्नानपीठं तदक्षिणे होमश्च पूर्वोत्तरं
हेयः । दक्षिणसंस्तुतापत्तेः । अत्र मध्ये स्वस्ति कुरुत्वा तत्र रक्तमानडुहं चर्मप्राचीनग्रीवमुत्त
रलोमासीत्यतः तत्र श्रीपरां पीठं तदुपरि श्वेतवस्त्रमिति पद्मसर्पकृत्या तस्य पूर्वदिचतुर्दिक्ष

राम
॥३॥

चतुरः कलशं स्थाप्य तेषु वरुणं संपूज्यै शान्त्यविधौ पीठे वारुणवस्त्रे प्रतिमयोर्गणेशं वि
केतनं द्वायत्रीभ्यामावाहयेत्। अपराकैभविष्ये त्वन्या अपि देवता उक्ताः। व्योमकेशं तु संपूज्य
पार्वतीं भीमजं तथा। रुद्रस्य पितरं तात अर्कमारं सितं तथा। धिषणं क्लृप्तपुत्रं च कोरां लक्ष्मं च
भारत। विधुंतु दं वा कुले यं नंदकस्य च धारिणं। व्योमकेशः शिवः। भीमजो गणेशः। आरोभी
मः। सितः शुक्रः। धिषणो गुरुः। क्लृप्तपुत्रो बुधः। कोराः शनिः। लक्ष्मचंद्रः। वादुलेयः स्कंदः॥
नंदकधारी विष्णुः। सहस्राक्षं शतधारमृषिभिः पावनं कृतं। तेन त्वामभिषिच्यो मिपावमान्यः
पुनर्न तु ते। भर्गते वरुणो राजा भर्गसूर्यो बृहस्पतिः। भर्गमिंद्रश्च वायुश्च भर्गसप्तर्षयो ददुः॥
यत्ते केशेषु दोषा ग्यं सीमं ते यच्च मूर्धनि। ललाटे केशयो रक्षणे रापस्तत् घ्रांतु सर्वदा। एके कोर्म
त्रः कुंभत्रये। त्रिभिश्चतुर्थं कुंभः। सर्वमंत्रैश्चतुर्थमिति चोले दर्शनादिति विज्ञानेश्वरः। त्रिभिः

रेकैकःकुंभइत्यपरार्कः।स्नातस्यसार्धर्षितैर्लसुवेणोदुंबरेणतु।जुहुयाभूर्धनिकुशास्ये
नपरिगृह्यच।मितश्चसंमितश्चेवतथाशालकटंकटौ।कृष्णांशेराजपुत्रश्चेत्येतैःस्वाहासमन्वि
तैः।नामभिर्बलिमंत्रैश्चनमस्कारसमन्वितैः।यजमानमस्तकेमितादिनामभिस्तेलंकुत्वा
तेरेवचसंबहौकुत्वातद्वेषेणंशदिदशदिक्पालेभ्योनामभिर्बलिंदद्यादिति विज्ञानेश्वरम
हाण्वि।पूर्वोक्तनामभिस्तेलंकुत्वातेरेवल्लतालतादिवलिदानं।नतुचसहोमः।मानाभा
वात्तइत्यपरार्कः।बृहत्पराशरोपि।नामभिश्चबलिंदद्यान्नमस्कारसमन्वितै रिति मित
दिनामभिर्बलिमाह।दद्याच्चतुष्पथेशूर्पकुशानासीर्पसर्वतः।लतालतांसीदुलीश्चपललो
दनमेवच।मत्स्यान्यक्रीस्तथैवामांसांसमेतावदेवतु।लतालताअवहताअनवहताश्च।प
ल्लंतिलपिष्टमांसमित्यन्ये।तन्मिश्रओदनः।एतावत्पक्वमामं च।पुष्पंचित्रंसुगंधंचसुरा

राम
११४११

ना

चत्रिविधामपि। त्रिविधागोडीमाध्वीपेष्टीच। एतद्वृत्तपरं। क्षत्रवेश्ययोः पेष्टीविप्रेणतुसर्वा
पिकर्ज्येतिमहार्णवः। तत्रमाभावात्। चतुर्वर्णधिकाराच्च। नचनराश्वमेधोमयंचकलोक्ज्ये
द्विजातिभिरितिनिषेधः। तस्यसौत्रामण्यामपिसुराग्रहरास्यचसंहंगेइत्यनेनोपसंहारात्।
हेमाद्रिस्तुनिषेधस्यनिवृत्तिमात्रार्थत्वेनविशेषानपेक्षणनोपसंहारः। विशेषनिषेधस्तु
दोषाधिक्यार्थइत्याह। अतस्तदभावेष्टूद्वैद्विजैश्चपयोग्राह्यं। सौत्रामण्यांपयोग्राह्यास्य
रितिप्रापस्तंबेनविकल्पाभिधानात्। तच्चसैंधवमिश्रंमहार्णवादयःशिष्टाः। मूलकंपूरिका
पूर्णास्तथैवोडेरकस्रजः। दध्यर्नीपायसंचैवगुडपिष्टंसमोदकं। मूलकंप्रसिद्धमितिमहार्ण
वः। तदाकारःपिष्टविकारइतिमदनरत्नविज्ञानेश्वरो। महार्णवेपि। प्रत्यक्षंमूलकंवाक्या
दुतमक्ष्यस्तथाकृतिरिति। अपूपःस्नेहपेकोगोधूमविकारः। उंडेरकस्रजःक्षुद्रापूर्णाइत्य

मिति

परार्कः। वर्तुलैश्चतुरस्रे श्वदीर्घैः पिष्टविकारकैः। मिनिताः स्रज उच्यन्ते ओं उरकसमाख्ययेति
 महार्णवे मदनरत्ने च। गुडपिष्टं गुडमिश्रं पिष्टमित्यर्थः। मोदकाः पैष्टा इत्यपरार्कः। लडुकाद्वृत्ति
 मदनरत्ने। बृहत्पराशरेण कुल्माषाः फलानि चाधिकान्युक्तानि। बलिमंत्राः प्रयोगे वक्ष्यन्ते॥
 एता सर्वानुपाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः। शूर्पे निधाय निवेद्येत्यर्थः। विनायकं जननीं उपतिष्ठे स्य
 ततो विक्रीं। हर्वासर्षपपुष्पाणां गन्धं पूर्णमंजलीं हर्वादि पूर्णमंजलिं सज्जनीं विनायकीं
 देहि विक्राये चार्घ्यं देत्वोपतिष्ठेतेत्यर्थः। रूपं यशो देहि भर्गं भगवति देहि मे। पुत्रान् देहि धनं देहि स
 र्वकामांश्च देहि मे। पुत्रान् नरो देहि धनं सर्वकामांश्च देहि मे। विनायको पस्थाने भगवन्नित्यु
 ह्शतिविज्ञानेश्वरः। स तु समानविधानत्वात् प्रकृतिविकाराभावे कथं स्यादिति चिंत्यं। अतए
 वां विकामित्युक्तं। ततः शुक्लांबरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः। ब्राह्मणभोजयेद्वा हस्त्रयु

राम
 ॥५॥

गर्भगुरोरपि। एवं विनायकं पूज्य गृहीतं श्वैव विधानतः। कर्मणां फलमाप्नोति श्रियं चाप्नोत्यनुत्त
 मां। यजमानाभिषेकवस्त्रं चाचार्यादिदद्यात्। आत्मनो वा स आचार्यादिददातीति मदनरत्ने वैजवा
 पोक्तेः॥ ॥ अथ बौधायनसूत्रे विशेषः। अथातो विनायककल्पं व्याख्यास्यामो मासि मासि
 चतुर्थ्यां शुक्लपक्षस्य पंचम्यां वाः। भुदया ऐसिद्धिकामः ऋद्धिकामः पशुकामो वा विनायकस्य
 बलिं हरेत्पूर्वेद्युः कृतैकभक्तो पञ्चम्यदेवयजनो हरेयनाय ग्निमुखान्कृत्वा दक्षिणाभिमुखं
 हस्तिमुखं देवतमावाहयामि। विघ्नविघ्नेश्वरा गच्छ विघ्नेत्येव नमस्कृत। अविघ्नाय भवास्माकं
 संसास्माकं भवोद्भवेत्यथ हर्वाक्षतासु मनो मिश्रमर्घ्यं ददातीमा आपः शिवतमाः पूताः पूततमा
 मेध्यामेध्यातमा अमृता अमृतरसाः पाद्या अर्घ्या अर्हणीया अभिषेचनीया आचमनीया मार्ज
 नीयाश्च प्रतिगृह्यतां भगवान् विनायकोमित्यथ तृतीयां गंधपुष्पैर्धूपदीपैरभ्यर्च्यैपि तिष्ठते न

मोभूतपतयेनमोभुवनपतयेनमोभूतानांपतयेनमद्रुत्यथतिस्रोविनायकाकुतीर्जुहोतिविना
यकायभूतयेनमोविनायकायस्वाहा।एवंविनायकायभुवनपतयेनमोविनायकायस्वाहा।
एवंविनायकायभूतानांपतयेनमोविनायकायस्वाहा।जयप्रभतिसिद्धमाधेनुवरप्रदानादपू
पंकरंभोदकसक्तून्पायसमित्यथास्माउपकिरतिविघ्नः।एवंविनायकायवीराय०सु
राय०उग्राय०भीमाय०हस्तिमुखाय०वरदाय०विघ्नपार्षदेभ्यःस्वाहेत्यथभूतेभ्योबलिमुपह
रेद्येभूताःप्रचरंतीत्यथपंचसूत्रं कंकरां हस्ते वध्नातिविनायं महाबाहो विघ्नमेतत्तवाश्रया।
कामायेसाधिताः सर्वे इदं व्याहृतिरावध्नामि कंकरा मित्यथानिप्रदक्षिरां कृत्वा प्रणम्यामि
भिवार्थविनायकं विसर्जयति॥कृतं यदि मया प्राप्तं महाभाग गणेश्वर।उत्तिष्ठ स गणः साधु राम
याहि सद्रूपं सीदतामिति दधि मधुपय आज्यं विसर्जनी कृत्य यति॥॥अथ प्रयोगः॥७॥॥६॥

पूर्वोक्त शुभदिने कर्त्तव्यदेशकालो स्मृत्वा विनायकोपसर्गशान्त्यर्थं ममुककर्मणि निर्विघ्नता
 सिध्यर्थं ममुकफलसिध्यर्थं लक्ष्मीप्राप्त्यर्थं वा विनायकशान्तिकरिष्यइतिसंकल्प्य गणेश
 जनपुण्याहवाचनं वृद्धिश्चाह्नि कृत्वा चार्यं वृत्वा चतुरः पराशरमतेष्टो वा ऋत्विजो वृणुयात्।
 तेषु चत्वारः स्वस्तिवाचका इति मदनरत्ने। अथाचार्यः पंचवर्णैः शुक्लैर्वर्षिष्टेर्मध्ये स्वस्तिकं कृत्वा
 तदुपरिरक्तमानुहुं चर्मप्राचीनग्रीवमुत्तरलोममास्तीर्य तत्र श्रीपण्डकाष्ठजं पीठं संस्थाप्य त
 त्रश्वेतं वस्त्रमाश्रय्य चतुर्दिक्षु चत्वारि स्वस्तिका निरुत्वा तेषु प्रागादितः महीधोरित्यादिना कां
 डानुसमयेन एकवर्णान् चतुरः कुंभान् धान्यराशौ निधाय हृदोदकेन नदीसंगमोदकेन वा पूर्य
 उद्धृत्वा सिवराहेण कृष्टेन शतवाङ्मना। मृत्तिके हरमे पापं यन्मया उद्धृतं कृतमिति मंत्रेण तेषु पं
 चमृदः क्षिप्त्वा। गंधद्वारामिति चंदनागुरुकेसरकस्तूरीकपूरादीनां चानिरोचनां गुगुलं निक्षिप्या

श्यथेव इति पंचपल्लवानि क्षिप्रचंदनमालाभूषिता नृत्वायाः फलिनी रिति फलसहिरत्नानीति पंच
 रत्नानि हिरण्यरूप इति हेमं क्षिप्त्वा युवा सुवासति वस्त्रेण वेष्ट्य पूर्णदिवीति पूर्णपात्रं निधायै
 वंचतुर्दिक्षु कृत्वा प्रतिदिशं कळस्य मुखे देवदानसंवादेत्यादि पठेत् । ततश्च तुर्दिक्षु चत्वारः क्रत्विजः
 त्वन्नो अग्ने इति वरुणमावाह्य षोडशोपचारैः संपूज्या नो भद्राः शन्नो वातः पवतामित्यादि स्वश
 खास्तु शान्तिं पठेयुः । तत आचार्ये भद्रासनस्य पूर्वतो होमार्थं स्तुतिं कृत्वा तद्दीशान्यहस्तमात्र
 वेदिकायां पीठे वस्त्रादौ तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुंडाय धीमहि । तं नो दंति ॥ प्रचोदयात् इति विनायकं ।
 सुभगायै विद्महे काममालिने धीमहि । तन्नो गौरी प्रचोदयादित्यां विकीर्त्तयेत् । प्रतिमायामावाह
 येत् । तत्परितो यथावकाशं प्रतिमास्वक्षतपुंजेषु वा न्योमकेशीं । पार्वतीं । भीमजं । वसुदेवं । अर्कं । मं
 गलं । शुक्रं । बृहस्पतिं । बुधं । शनैश्चरं । चंद्रं । राहुं ।

राम
 ॥ १॥

यद्वा । आरुंसितं । धिषणं । स्त्रेदपुत्रं । कोणं । लक्ष्मनं । विभुं तुदं । वाजलेयं । नंदकधारिणं ॥ २

~~.....~~ । बाहुलेयं । विष्णुं ईं द्रालोकपालं श्वावाह्यासनादिभैवे एतान्
 धांतैरुपचारैः संपूज्य भद्रासनस्य पूर्वतः छंडिले गृह्योक्तविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वादध्यातु । केचि
 तु ग्रहमखं मेतत्समानतंत्रं कुर्वन्ति । तत्र विनायकादुत्तरे ग्रहावाहनं कुर्यात् । तत्रान्वाधानचक्षुष्यं
 तमुत्कात्रप्रधानं ग्रहासमिदाज्यचरुभिः मितं संमितं शातं कटं कटं कूष्माण्डं राजपुत्रं चैकैकया चर्वा
 कृत्या व्योमकेशादीनेकैकया चर्वा कृत्वा शेपेण स्विष्टकृतमित्यादिवरुं श्रपयित्वा बहिष्प्यासाद्य
 गव्याज्यलोलितेन गौरसर्पपक्वलेनोद्धर्त्तितसर्वगं पूर्वोक्तैः सर्वोषधैः सर्वगंधैश्च विलिप्तशि
 रसं यजमानमाचार्यो मंगलवेदघोषैर्भद्रासन उपवेशयेदिति विज्ञानेश्वर महार्णवादयः । बृह
 त्पराशरोप्येव माहा उपवेश्योद्धर्त्तयेदिति तु मदनरत्ने उक्तं । ततो यजमानः पूर्ववृत्तेश्चतुर्भिर्ब्रा
 ह्मणैः सह स्वस्तिवाचनं कुर्यात् । ततः जीवत्यतिपुत्रादिभिः सुवेषाभिस्त्रिभिर्नृराजनं कार्यं । ता

भ्यश्च यजमानः वस्त्राणि कंचुकानि च दद्यादित्याचारः। तत आचार्यः पूर्वदेशस्थं कलशमादाय सह
 स्राक्षं शतधारं मृषिभिः पावनं कर्तुं। तेन त्वामभिषिञ्चामि पावनमान्यः पुनर्न तु ते इति मंत्रेण यजमान
 मभिषिञ्चेत्। भगं ते वसुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः। भगं मिन्द्रश्च वायुश्च भगं सप्त र्षयो ददुरिति
 दक्षिणकुंसेन। ततः यत्ते केशेषु दोर्भाग्यं सीमं ते यच्च मूर्धनि। ललाटे कर्णयोरक्षणे रापस्त द्रुतुस
 र्वदा इति पश्चिमकुंसेन। तत उत्तरस्थं कलशमादाय सह स्राक्षमित्याद्यैस्त्रिभिर्मंत्रैरभिषिञ्चेत्।
 उपरार्कं मते तु त्रिभिरेकैककुंसेनाभिषेकः। ततश्च तुर्भिर्मिलितैः कुंभैर्बृहस्पराशरोक्तैरभिषि
 चेत्। एतद्वै पावनं स्नानं सह स्राक्षं मृषिस्मृतं। तेन त्वा शतधारेण पावनमान्यः पुनर्न त्विमाः। श
 क्रोदिदशदिक्पाला ब्रह्मेशः केशवा दयः। आपस्ते घ्नंतु दोर्भाग्यं शांतिं ददतु सर्वदा। सुमित्रिया
 न आप उषधयः संतु दुर्मित्रियास्तस्मै संतु योस्मान् देष्टुं च वयं दिष्मः। समुद्रागिरयो नद्यो

मंत्रे।

राम

॥८॥

मुनयश्चपतिव्रताः। दोर्भाग्यं धृतुं ते सर्वं शान्तिं यच्छंतु सर्वदा। पादगुल्फो रुजं घास्य नितं बोद्धव्यं
भिषु। स्तनोरो वाङ्महस्ताय ग्रीवा अंसां गसंधिषु। नासाललाटकर्णभ्रुकेशां तेषु च यत्स्थितं। तदा
पो धृतुं दोर्भाग्यं शान्तिं यच्छंतु सर्वदा। तत आचार्यः प्राश्नुष्वो यजमानस्य पश्चात्तिष्ठन्सव्यपाणि
नाकुशान्यजमानमूर्धनि निधाय तत्र सार्धपतैलं औदुंबरस्रुवेण क्षय। ॐ मिताय स्वाहा। मिता
येद मितियजमानः। एवमग्रेपि। ॐ संमिताय स्वाहा। ॐ शगलाय स्वाहा। ॐ कटंकदाय स्वाहा। ॐ
कूष्मांडाय स्वाहा। ॐ राजपुत्राय स्वाहेति षडङ्कुरीर्जुं कुर्यात्। अपरा कर्म ते तु शालकटंकदाभ्या
मेका। कूष्मांड राजपुत्राय चैकाङ्कुरीरिति च तस्यः। अथ वर्णकोशिकगृह्यपरिशिष्टयो रप्येवी
ततः यद्दोऽध्याधानादिकृत्वा पूर्वोक्तैः षड्भिर्मंत्रै रगोचरं कृत्वा व्योमकेशादिभ्यश्चैकेकाङ्कुरी
कृत्वा स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तहोमांते। पूर्वादिदिक्षु ईद्रादिदश लोकपालेभ्यो नाम मंत्रैश्च

रुशेषेण बलिं दत्वा शुद्धोदकेन स्नातो धौतां वरधरो यजमानः साचार्यो विनायकमं बिकां पूर्वो
 क्ततक्षयत्रीभ्यां षोडशोपचारैः संपूज्य कृताकृततंडुलान्ति लयुक्तोदनं पक्कापकमस्यान्त्रिविध
 सुरांतरभावे सैधवयुतं पात्रत्रये क्षीरं पक्कापकमं संमूलकाष्टपूरिकोडेरकस्रजदध्यन्मपाय
 सगुडमिश्रपिष्टमोदकलडुकचित्रसुगंधपुष्पकुल्लाषफलानि चैकपात्रेषूपैवाकृत्वा पूर्वो
 क्तमंत्रेण विनायकायेदमुपहारं कल्पयामीत्युपहारं विनायकायैव मं बिकायेन दत्वा कुसु
 मगंधदूर्वासर्षपसहितेनोदकांजलिमापूर्य प्रत्येकं पूर्वोक्तमंत्रां मर्घ्यं दत्वा कुसुमदूर्वासर्ष
 पसहितैः पुष्पांजलिं च मंत्राभ्यां दत्वा भूमौ शिरः कृत्वा रूपं देहियशो देहि मगं भगवति देहि मे ।
 पुत्रान् देहि धनं देहि सर्वकामांश्च देहि मे इत्यंबिकी भगवन् नित्यं हेन विनायकं चोपतिष्ठेतेति ॥ राम
 केचित् । बृहत्पराशरो मंत्रांतरमाह । सोभाग्यमं बिके देहि रूपं मगं यशो पिच । श्रियं पुत्रांश्च ॥ ८१ ॥

कामांश्च तथा शौर्यं च देहि मे । गणेशमातरं बालेय किंचिन्मदभीक्षितं । एकनाम्नेव तद्देहि देहि गो-
रिवरान्ममेति । अर्घ्यदानमुपस्थानं च चतुष्पथे बल्यनंतरं कार्यमिति मदनरत्ने । तत आचार्यः
शूर्पे कुशनास्तीर्य कृताकृताद्युपहारं तत्र निधाय चतुष्पथे भुवमभ्युक्ष्य कुशनास्तीर्य तत्र म-
त्रोक्ता देवताः संपूज्य तत्र शूर्पं निधाय बलिं दद्यात् । मंत्रास्तु । बलिं गृह्णंस्त्रिमं देवा आदित्या वस-
वस्तथा । मरुतोऽथाश्विनो रुद्राः सप्तर्षिः पञ्चगाग्रहाः । असुराया तु धानाश्च पिशाचा मातरो र-
गाः । शाकिन्यो यक्षवेताला योगिन्यः पूतनाः शिवाः । जंभकाः सिद्धगंधर्वा नागा विद्याधरा नगाः ।
दिक्पाला लोकापालाश्च ये च विघ्नविनायकाः । जगतां शान्तिकर्तारो ब्रह्माद्याश्च महर्षयः । मावि-
घ्नं माचमे पापं मासंतु परिपंथिनः । सोम्या भवंतु तसाश्च भूतप्रेताः सुखावहाः । ततो यजमानो
गृहमागत्य पादौ प्रक्षाल्या च म्यपूर्णकुटिं कृत्वा चार्यं संपूज्य तस्मै वस्त्रयुगं हेमचदक्षिणां दत्त्वा

ऋत्विग्भ्यो यथाश स्य न्येभ्यश्च भूयसीदत्वा विनायकां विक्रयोस्तत्तत्पूजां कृत्वा विष्टया चार्या
 यदत्वाग्निं संपूज्य विभूतिं दत्वाग्निं विष्टज्य ब्राह्मणान्भोजयित्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात् ॥ ११
 इति नारायण भट्टसूरिस्तु रामकृष्ण भट्टस्तु कमलाकर भट्टकृतेशांतिरत्ने विनायकशान्तिः
 ॥ ॥ हे माद्रो भविष्ये । चतुर्थ्यं वारणं हैमं पलाहर्धं तु शोभनं । कारयित्वां कुशयुतं तिलशेणे
 परित्यजेत् । वस्त्रैः पुष्पैः पूजयित्वा नेवेद्यं विनिवेद्य चाततस्तु ब्राह्मणे दद्याद्गणेशः प्रीयतामि
 ति । कार्यारंभेषु सर्वेषु तस्य विघ्नो न जायते । तेन विनायकशान्त्या विकल्पः । वारणः सप्तजन्मा
 निभवंति मद्विकृताः । इदं चैत्रे श्रावणे कार्तिके वा कार्यमिति हेमाद्रिः ॥ ॥ अथ सर्वकर्मस्वग्नि
 निर्णयः । मनुः । वैवाहिके गोकुवस्तगृह्यकर्म यथाविधि । पंचयज्ञविधानं च पत्तिं चान्वाहिकीं राम
 गृही । अत्र मेधातिथिः । गृह्याग्निसाध्यमष्टकापार्वणश्राद्धहोमादिगृह्यकारैरुक्तं गृह्यं । न ह्यन्य ॥ १० ॥

दृश्यं नाम किंचित् कर्मस्ति । तेन गृह्यकारोक्तमेवलक्षणया गृह्यं मंतव्यं । नापि गृहशब्दः शाखा
 वचनः । न हि शाखायां किंचित् कर्मोक्तं । तदप्यग्नि संबंधिदिज्ञाना मेवोक्तं । नापि सारवचनः । गृहीत्य
 नेनैव गतत्वात् । पंचयज्ञोक्तिर्वैश्वदेवमात्रपरा । अन्येषामग्नि साध्यत्वात् । यद्वा गृह्यकर्मत्वेन
 तत्राप्यग्नि संबंधसिद्धेर्न तदर्थमिदं । किंतु पंचयज्ञविधानंतु गृहीकुर्यादिति विभागः । अन्वाहि
 की वैश्वदेवार्थानित्यां पंक्तिं चाग्नौ कुर्यादिति विभागः । अन्वाहिकी वैश्वदेवार्थानित्यां पंक्तिं
 चाग्नौ कुर्यादिति । याज्ञवल्क्योपि । कर्मस्मात्तं विवाहाग्नौ कुर्वत प्रत्यहं गृही । दायकालादह ते वा
 पि श्रोतं चैतानि काग्निषु । अत्र यद्यपि स्मात्तं स्मृत्युक्तं वैश्वदेवादिकं कर्म त्वेव विज्ञानेश्वरेणो
 क्तं तथापि सामान्यस्य विशेषापेक्षत्वादुपसंहारन्यायेन गृह्यपरत्वमेवेति मेधातिथिः । दृष्टश्च
 स्मृतावप्युपसंहारः । यथादिवा संध्यासु कर्णसूत्रसूत्रश्रुत्यत्र पवित्रं दक्षिणे कर्णे कृत्वेति वि

शेषपरत्वं। अत्रापरा कर्तृणां स्मार्त्तगृह्योक्तं कर्म प्रत्यहं नित्यं स्मार्त्तहोमपार्वणश्राद्धादि। न ह्यन्य
 स्मार्त्तपौराणं वा ग्रहयज्ञादि नित्यं प्राप्तं। यदन्वयेत। तद्विवाहग्नौ कुर्वीत। नष्टे ग्नौ वैवाहिकक
 र्म ग्नौ वोत्पाद्य इति तदुक्तिः। क्षयः पितृधनं। तत्राह ते वा नित्यं कार्यं। श्रोत्रमग्निहोत्रादिवैतानि
 केषु गार्हपत्यादिषु कुर्वीत तच्च स्मार्त्तपौराणग्रहयज्ञमहारुद्रयातचंडीव्रतयज्ञादिकर्मणां
 वैवाहिकश्रोतानि संबंधनित्यं कल्पसूत्रगृह्यप्राप्तमेवान्वयते इति। अन्वाहिकीं नित्यं सूत्रं
 वैश्वदेवार्थं पितृपाकं च गृह्याग्नौ कुर्वीत। अपचनैकरात्रेण पुनराधानमर्हतीति स्मृतेः। मि
 ताक्षरायां लिखितोपि। यस्य चाग्निं क्रियते यस्य चाग्रं नदीयते। अग्नौ ज्यंत द्रवेदनी भुक्तात्
 पवसेद्दहः। तेन पुरुषार्थो न संस्कारार्थश्च वैश्वदेवो गृह्यएवेति मुख्यः पक्षः। ये च देवे कृते राम
 नोपधाते पुनः पाकस्तु लौकिकाग्नावेव गृह्येते। तदाह परा कर्तृवो धायनः। अचोदितेन पाके ॥११॥

व

नरुतेनोद्भूतगोत्रा। लोकि कोग्निः सविज्ञेयः पुनराधानमर्हतीति वैश्वदेवा इनात्युक्ष्य स्वाहा
कारैर्जुहुयात्। वैश्वदेवस्याग्नेर्जु होत्यग्नये स्वाहेत्यादिसूत्रे पक्षादौ पुरोडाशकपालेनेति वक्त
दर्थस्यैग्रहणात्। अतएवाशौचे वैश्वदेवाभावान्न गृह्याग्नेर्पाकः। पर्वणितु वैश्वदेवार्थस्यैव
भोजननियमः। पराग्निपक्वनाश्रीयात्। पर्वणि प्रोषितोग्निमानितिकेचित्। तत्र मूलं चिंत्यं॥
अतएवान्यस्य लौकिकाग्निपक्वस्यापि भोजनं सिद्धं। यत्तु प्रातर्हर्मि तु निर्वर्त्य समुद्रत्यङ्गता श
नात्। शेषं महान्सेहत्वा तस्मिन्पार्कं समाचरेत्। निष्यन्नेषु च पाकेषु पुनरानीयतं क्षिपेत्।
उल्मुकं तु समानीय वैश्वदेवं समाचरेदिति। तद्वद्दृवादीनां पचनाग्निविधानादग्नेरायत
नाद्दहिर्गमने दोषश्च तद्विन्नपरं। अन्येषां तु शाखाग्नेर्जुपचेदन्नं लौकिके वापि नित्यं॥
यस्मिन्नग्नेर्जुपचेदन्नं तस्मिन् होमो विधीयते इति श्रुता तपोक्तेः। प्रवासे यदि कुवत्तपचनं योग्नि

मान्दिजः॥समारोपेहतेचाग्नेर्वैश्वदेवतुलौकिके।शालाग्नेलौकिकेवापिद्रुतशेषेऊलेक्षि
तो।वैश्वदेवःसदाकार्यःपंचसूनापनुत्तयेतिवैजवापोक्तेवाकार्यः।यत्तुयज्ञपाश्वः।पचताग्ने
पचेदर्नसूतकेमृतकेपिच।अपेक्तातुवसेशत्रिंपुनराधानमर्हतीतिनददृष्टार्थपाकपरमि
त्येके।तत्त्वंत्वनाकरमेवेद।अमथाकृतंहावयेत्स्मात्तेतदभावेकृताकृतमित्यादिविरोधात्
आपस्तंबोपि।भार्यादिरग्निर्दय्यादिर्वातस्मिन्गृह्याणि।आश्वत्थायनोपि।उक्तानिवैतावि
कानिगृह्याणिवक्ष्यामइति।यानिकर्माणिवक्ष्यामस्तान्येवगृह्याणीत्यर्थः।अन्यत्तुस्मात्तं
पौराणंवाशांतिकपोष्टिकव्रतहोमतुलाग्रहयज्ञमहारुद्रादिलौकिकेएवेतिसिद्धे।देवया
ज्ञिकाद्यस्तु।गृहशाष्टोदंपत्योर्वर्तते।तयोःफलदंयावत्कर्मग्रहयज्ञशांतिकव्रतहोमपा
कादिस्मात्तंपौराणंवातत्सर्वंगृह्यमावसथ्याग्नेोकार्यं।तदुक्तंछंदोगपरिशिष्टे।नस्वेग्ना

राम
॥१२॥

वन्यहोमः स्यान्मुक्तैकां समिदाकृतिः। स्वगर्भसन्निधायार्थाश्च यावन्नासौ प्रजायते। अग्नि
 स्तनामधेयादोहोमे सर्वत्र लोकि कः। नहि पित्रा समानीतः पुत्रस्य भवति क्वचिदिति। समि
 दाकृतिरुपाकर्मणि शिष्यकर्तृका। स्वगर्भसंस्कारार्थांश्च सीमंतादीन्मुक्तैः पुनर्षगः। ते तु
 वचनात्स्वेग्नो जातेष्टिवदित्यर्थः। सरारो न्यात्पुनर्दारा नुदोदुं करणांतरात् यश्छेदग्निमान्क
 र्त्तुं होमोऽस्य विधीयते। स्वेग्नावेव भवेद्दोमो लोकि केन कदाचन। न ह्यहिताग्निः स्वकर्म लो
 कि केग्नो विधीयते इति तत्रैवोक्तेऽप्युक्तं। तदुक्तं। यथा ह्याधाने नोत्पन्नानां श्रोतामीनां
 गार्हपत्ये हवींश्चिश्च पयत्याहवनीये जुहोति। दक्षिणाग्नावन्वाहार्यं पचति। पिंडं पितृयज्ञे
 न चरंतीत्यादि श्रुतिभिः कर्मविशेषे विनियोगेन नैराकांक्ष्यान्नान्यस्मात्तर्कमपातकादौ
 विनियोग इति मीमांसकैः कर्काचार्यैश्चोक्तं तथा गृह्याग्नेरपि गृह्यालिवक्ष्यामः। भार्या

द्विस्मिस्तस्मिन्गृह्याणि। गृह्यस्थाळीपाकानां कर्मयथाविधीतिकल्पसूत्रमन्वाद्येर्गृह्यकर्म
 सुविनियोगेन नैराकांक्ष्यात्तत्रैव गृह्याग्निनियमान्नान्यत्र स्मार्त्तपौराणेषु शान्तिकर्षेष्टिक
 व्रतादिहोमेषु तीर्थगयादिश्राद्धेषु वा गृह्याग्निप्राप्तिः किंतु लौकिकाग्निरेव अन्यथा स्मार्त्त
 पौराणकर्मधीविनामपि सिद्धं गृह्याग्निविधीनादाय नैराकांक्ष्यान् कुत्रापि स्मार्त्तपौराणेषु
 पि श्रोताग्निहोत्रादिकर्मस्त्विव निरग्निद्विजस्त्रीशूद्राणामप्यधिकारः स्यात् न वाधिकारी
 भवेच्छूद्रः पूर्त्तधर्मेन वैदिके। तस्माच्छूद्रः पाकयज्ञैर्यजेता व्रतचान्त्तयमित्यादिवचनादेव नि
 षादस्त्वपतेरिवाधिकार इति वाच्यं। शूद्रग्रहणस्य पूर्वोक्तन्यायप्राप्तानुवादेनातंत्रत्वात्। अ
 न्यथानिरग्निद्विजस्त्रीणामनधिकारापत्तेः। अतएव हेमाद्रिविशानेश्वराद्यैर्ग्रहयज्ञविना
 यकशान्त्यादौ लौकिकाग्निरेव सर्वेषामुक्तः। यचनात्वन्यत्रापि विवियोगः। अथ हेमाद्रौ माकंडेयः।

राम
 ॥१३॥ निर

मो

आहिताग्निस्तु जुहुयादक्षिणैः समाहितः। अनाहिताग्निरौपसदे अग्न्यभावे द्विजेऽसुवा। वाय
वीये। आहृत्य दक्षिणान्तिं तु होमार्थं वै प्रयत्नतः। अग्न्यर्थं लौकिकं वापि जुहुयात्कर्मसिद्धये।
इदं सर्वाधानि परं। दर्शो विहताग्निपरं वा। हेमाद्रौ श्राद्धे प्रजापतिः। ओपासने नान्यसिद्धिरग्नौ क
रणमेव च। इदं गृह्योक्तं दर्शविकादिश्राद्धपरमनुवादः। गृह्यानुक्ते तीर्थगयादौ तु नाग्नौ करणं
गत्वेषां त्यादावाज्यभागवन्नगृह्याग्निः। किंतु लौकिके पारणे जुते वा। यद्यदाऽपांसनीये वा श्राद्धे
ज्ञेयो विधिस्तदेतितथैव वायवीयोक्तेः। मिताक्षरायां जाबालोपि। आरंभे सर्वकृष्णानी समाप्तौ
च विशेषतः। आज्ये नैव हि शालाग्नौ जुहुयाद्याहृतीः पृथक्। स्मृत्यर्थं सारेपि। गार्ग्ये नौपासने
कुर्यात्सर्वाधानी तु लौकिके। स्मार्तं च लौकिके कुर्याद्यौतवेतानिकाग्निषु। अत एव गृह्याग्निं
विनापि होमधर्मप्राप्तिरुक्ता कात्यायनसूत्रे। एष एव विधिर्यत्र कविदोम इति। अत्र कर्कः॥

यत्र कचिदोमः शान्तिकपोष्टिकादिष्वपि। कचिच्छब्दः स्वगृह्यव्यतिरेकेणापि यथा यं विधिः स्या
 दिति। यथा सवाग्नेौ कुशे द्वादशिति दृष्टान्तेन स्वगृह्याग्निं। विनापि पोरणेशान्तिकपोष्टिकादो
 लोकिकाग्निं तंत्रप्राप्तिं वाह। अन्यत्रापि। गृह्यपरिसमूहनादिप्राप्तिः। यत्र तु लोकिकाग्निं स्था
 पनं। तत्रोद्धृता बोक्षिते निमुपसमादधीते त्यादिप्राप्तिरित्याह। तदेतल्लोकिकेशान्त्यादिहो
 मंगमयति। अन्यथा तेषु गृह्यनियमेन यत्र लोकिकाग्निप्राप्तिस्तंत्रविधिश्च निर्विषयो व्य
 र्थ एव स्यात्। वक्ष्ये सूत्रेपि। अथ खलु यत्र कच होष्य न स्यात्। अत्र वृत्तिः। कचग्रहणाद्गृह्याग्निं
 विनापि लोकिकेग्नेौ होमे तंत्रप्राप्तिमाह। यदुक्तं। गृह्यशब्दोदं पत्योर्वर्त्तत इति। तदप्युक्तं।
 सर्वनिर्वर्धेषु हि दारवचनः। शालावचनो वा गृह्यशब्दोक्तो न तुदं पतिवाची तेन गृह्यसूत्रं
 विना स्मार्त्तपोराणशान्तिकपोष्टिकव्रततुःकादिहोमः सर्वः साग्नेरपि लोकिकेग्नावेवेति

॥ राम ॥

॥ १४ ॥

सिद्धं। अन्यथा तेषां कर्मणां गृह्याग्निप्रयोजकत्वमप्रयोजकत्वं वेति वैरूप्यं स्यात्। यत्र तु का
 तीयपरिशिष्टं पूर्वमुक्तं। तत्रापि गृह्योक्तेष्वेव स्वगतफलेष्वग्निनियमः। नान्यगतेषु गर्भसंस्का
 रान्वितेति विवेकः। जातेष्टौ यस्मि जातेष्टौ एव स इति यत्तद्व्याख्यातिविशेषोक्तेर्वाधः। कथंच
 तन्मते जातेष्टिः स्वर्गो स्यादिति चिंत्यं। तेन देवयज्ञिकादयः कातीयसूत्रकर्कभाष्यार्थस्याप्य
 शानान्मीमांसान्यायाशानाच्च भूखा एव। तदप्यथर्वणपरिष्टे। महारंतिविधानेन निर्म
 थ्याग्निं समाहितः। निर्मथ्य हावयेत्तत्र समिधो ब्राह्मणान्वद्भूत्। शतं सहस्रं कोटिं वा विंश
 तिर्दशं वा द्विजाः। जुहुयुः शतवृक्षस्य समिधोऽष्टसंयुतः। स्वयं वापि यजेद्भूत्मा सवितारं दि
 ने दिने शति। एतच्च सामवेदे गौतमसूत्रे। शंतिपुण्याहस्य यनायुष्टमंगलपुक्तान्य
 भ्युदयिकानि विद्वेषणसंवनाभिचारदिषु द्विपुक्तानि शलाग्नौ कुर्यादिति। तदपि गृह्यसू

नोक्तशंखादिकर्मपरमेव। अन्यथा पूर्वोक्तविरोधात्। यदपि कर्केण गृह्याग्निं विना श्राद्धमे
व नास्तीत्युक्तं। तदपि संवत्सरे संवत्सरे प्रेताया नंद्या यस्मिन् न हनि प्रेतः स्यादित्यादिदर्श
ष्टकादिकादौ सोऽत्र विधिनिषेधपरं। अग्निं विना द्वा द्वि श्राद्धसपिंडनाथभावात्तेन विना ग्न्य
सिद्धेरन्योन्यासिद्ध्या सर्वविस्त्रवापत्तेः। तेन सूत्रोक्तेष्वेव गृह्याग्निनियमो नान्यत्रेति सिद्धिः॥
महातद्रेपरशुरामोपि। तस्मिन्कुंडे तु गृह्योक्ता कर्तव्या कुशकंडिका। लौकिकाग्निं समानीय
कुंडमध्ये ततो न्यसेदिति। यदपि। त्रिकांडमंडनीयं पठति। इक्षुक्षीरविकारी श्वश्राष्ट्रहृष्टान्
यवांस्तथा। फलमूला निवाश्रीया। एवं लिप्रोषितो ग्निमान्। पराग्निपक्वं नाश्रीयाद्विहाय गुड
गोरसो। शकपिण्याकसत्कादि आममया फलादिकं। सह सर्वलि सपिंश्च हविष्यं लघुभो
जनं। न सायं नोपवासश्च सायं शकाले क्षवमिति। तदपि निर्मूलं पूर्वापरं विरुद्धं। मूर्ख

राम

॥१५॥

वंचनमात्रमिति संक्षेपः॥ ॥ इति रामकृष्ण भट्टात्मजकमलाकर भट्टकृतौ सर्वकर्मस्वग्निनि
 र्णयः॥ ॥ अथ सर्वशान्तिकत्रकृतित्वा गृह्यज्ञ उच्यते॥ स्कान्दयाज्ञवल्क्येयौ॥ श्रीकामः शान्
 तिकामो वाग्रह्यज्ञं समाचरेत्। वृष्ट्यायुः पुष्टिकामो वा तथैवाभिचरन्नपि। स चतुर्धा। के
 वलः अयुतहोमो लक्षहोमः कोटिहोम इति। आद्यो याज्ञवल्क्याद्यैरुक्तः। अन्ये मात्स्ये उक्ताः।
 ग्रह्यज्ञस्त्रिधा प्रोक्तः पुराणश्रुतिबोद्धितः। प्रथमो युतहोमः स्यात्लक्षहोमस्ततः परं। तृती
 यः कोटिहोमस्तु सर्वकामफलप्रदः। ते देवानैर्मित्तिकाः काम्याश्च। तद्देशस्तत्रैव। गृहस्यो
 त्तरपूर्वेण मंडपं कारयेद्बुधः। रुद्राय तनू भूमौ वा चतुरस्रमुदकस्रवं। दशहस्तमथाष्टौ वा
 हस्तान्कुर्याद्विधानतः। तस्य द्वाराणि चत्वारि कर्त्तव्यानि विचक्षणैः। मंत्रमुक्तावल्यां। चतुर
 स्त्राश्चतुर्दश अष्टहस्तादितस्त्रयः। चतुर्विंशतिहस्तां ताहीनमध्योत्तमाः क्रमात्। यद्वा दश

शं० क०

नाने

५१

दशहस्ताद्यादिहस्ताद्यद्वितीयेनव। अष्टविंशतिपर्यन्ताः केचिदुक्तामनीषिभिः। अग्निपुराणे
प्येवं। अयं मंडपः काम्येन नैमित्तिकादौ। नित्यं नैमित्तिकीहत्वा सर्वमन्यत्समंडपमिति शार
दातिलकात्। कुंडमंडपप्रकारोऽस्मत्पितृकृतप्रयोगदीपिकायां मत्स्ये दानकमलाकरे वसेयः।
स्कांदे। नवग्रहमखे कुंडं हस्तमात्रं समं भवेत्। चतुरस्रमथो हस्तं योनिवक्त्रं समं खर्जं। चतुरं
गुलं विस्तारं मेखलातद्दुद्धिता। मानहीनाधिकं कुंडमनेकभयदं स्मृतं। योनिर्मत्स्ये। वितस्ति
मात्रा योनिः स्यात्सप्तगुलविस्तृता। कूर्मपृष्ठोन्नता मध्ये पाश्वर्योश्चांगुलोद्धिता। गजो
ष्ठसदृशी तद्दंष्ट्रा यताच्छिद्रसंयुता। मेखलोपरि सर्वत्र अश्वत्थदलसन्निभा। कुंडाभावे स्त्रीर्द्धिलं
वा कार्यं। नित्यं नैमित्तिकं होमं स्तुंडिले वा समाचरेदिति शारदातिलकात्। कुंडमेव विधं न स्या राम
स्तुंडिलं वा समाश्रयेदिति प्रपञ्चसारश्च। स्कांदे। तस्य चोत्तरपूर्वेण स्तुंडिलं हस्तमात्रकं॥ ॥१५६॥

तस्य कुंडस्य। स्तुं डिलं वेदी। त्रिव प्रंच वुर स्त्रं च वितस्त्य त्राय संमितं। द्विरंगुलो द्वितो व प्रः प्रथमः
 समुदाहृतः। अंगुलो ब्राय संयुक्तं व प्र द्वय मधोपरि। द्व्यंगुलस्तत्र विस्तारः सर्वेषां कथितो ब्रु
 धैः। नवग्रह मखे कुर्यादिति जश्चतुरः शुभान्। अथ वा चैकमभ्यर्चयेद्विधिना ब्राह्मणा सह।
 मदनरत्ने स्कांदे। नवग्रह मखे विप्राश्चत्वारो वेदवादिनः। अथ वा ऋत्विजो शांतौ द्वावेव ऋ
 तिको विंदौ। द्वावेवायुतहोमे तु न प्रसज्येत विस्तरे। वेधां संभवे सर्वतो भद्रं कार्यं। मंडलं सर्वतो
 भद्रमेतत्साधारणं स्मृतमिति शरदा तिलकात्। मात्स्ये। पुण्ये हि विप्रकथिते कृत्वा ब्राह्मण
 वाचनं। अग्निप्रणयनं कृत्वा वेधा मावाहयेत्सुरान्। देवतानां तु संस्थाया विंशतिर्द्वादशाधि
 का। आदित्यादि सुरवाः सर्वे साधिप्रत्यधि देवताः। प्रतिमा आहया जवत्कथः। ताम्रकात्स्फा
 टिका द्रक्तचंदनात्स्वर्णिका बुभौ। रजतादयसः सीसात्कांस्यात्कार्याग्रहाः क्रमात्। स्ववरोर्वि

पटेलेख्यागंधैर्मंडलकेषुवा। मात्स्ये। पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमश्रुतिः। सप्ताश्वः सत्तरज्ज
 श्रद्धिभुजः स्यात्सदारविः। श्वेतः श्वेतांबरधरोदशश्वः श्वेतभूषणः। गदापालिर्द्विवाज्जश्वकर्तव्यो
 वरदः शशी। रक्तमात्स्यांबरधरः शक्तिशूलगदाधरः। चतुर्भुजो मेघमोवरदः स्याद्द्वारासुतः। पीतमा
 त्स्यांबरधरः कर्णिकारसमश्रुतिः। रक्त्वाचर्मगदापालिः सिंहस्थो वरदो बुधः। देवदैत्यगुरुतद्व
 पीतश्वेतोचतुर्भुजो। दंडिनो वरदो कार्प्यो साक्षस्त्रकर्मंडलू। द्वांद्वनीलश्रुतिः श्रुतीवरदो गंध्र
 वाहनः। वाणवाणसनधरः कर्तव्यो कसुतः सदा। करालवदनः रक्त्वाचर्मश्रुतीवरप्रदः। नीलः
 पद्मासनस्थश्चराक्षरत्रप्रशस्यते। धूम्राद्विवाहवः सर्वगदिनो विह्वताननाः। गृध्रासनगता
 नित्यं केतवस्युर्वरप्रदाः। सर्वकिरीटिनः कार्याग्रहालोकहितावहाः। स्वांगुलेनोद्धिताः सर्वे
 शतमष्टोत्तरसदा। स्कांदे। जन्मभूगोत्रमग्निश्ववर्गस्थानमुखानि चापोशात्वाकुरुते शर्

ग ३

राम
॥ १७॥

तिग्रहास्तेनावमानिताः। उत्पन्नोर्कः कलिंगेषु यमुनाया चंद्रमाः। अंगारकस्त्यवंत्यांचमगधा च१
 थाहिमांशुजः। सेंधवेषु गुरुर्जातः शुक्रो भोजकटे तथा। शनैश्चरसुसौराष्ट्रे राहुर्वैरा हिना
 पुरे। अंतर्वेधांतथा केतुरित्येताग्रहभूमयः। आदित्यः काश्यपे गोत्रे आत्रेयश्चंद्रमाभवत्।
 शनिः काश्यपे वाथराहुः पैठीनसिस्तथा। केतवो जैमिनेयाश्च ग्रहाग्निस्तदनंदरं। आदित्ये
 पिंगलो नाम पिंगलः सोम उच्यते। धूमकेतुस्तथा भौमे ऊठराग्निर्बुधे स्मृतः। गुरोश्चैव
 शिखी नाम शुक्रे भवति हाटकः। शनैश्चरे महातेजो राहोः केतोर्दृताशनः। भास्करांगारको
 रक्तो शुक्रो शुक्रनिशाकरो। सोमपुत्रो गुरुश्चैव तावुभौ पीतको स्मृतौ। कृत्तूश्च शनैश्चरं वि
 द्याद्राहुं चित्राश्च केतवः। गोभिले न तु ब्राह्मणे भार्गवाचार्यौ क्षत्रिया वर्कलोहितौ। वैश्यो सो
 मबुधौ ज्ञेयो शेषांश्चान्ध्रान् चिनिर्दिशो दितिवर्ण उक्ताः। स्कांदे। मध्ये तु भास्करं विंधा लुशिनं च

वदक्षिणे। दक्षिणे लोहितं विंधा दुधं पूर्वोत्तरेण तु। उत्तरेण तु संविंधा सर्वेणैव तु भार्गवं। पश्चि
मे तु शनिं विंधा द्वादशं दक्षिणपश्चिमै। पश्चिमोत्तरः केतुः स्थाया वै शुक्लतंडुलैः। अथवा वरुणकैः
कार्याः कार्याः स्वर्णादिधातुभिः। शुक्राकौ प्राग्मुखौ जेयो गुरुसोम्या बुधश्चुखौ। प्रत्यङ्मुख
स्वः शनिः सोमः शेषादक्षिणतो मुखः। प्राग्मुखोऽर्धदृष्टी। उदङ्मुखो वामदृष्टी। प्रत्यङ्मुख
खावधो दृष्टी। आदित्याभिमुखः इति हेमाद्रिः। विकल्पश्चतुर्गुणैः युक्ता च्याह
त्या बाह्ये तु तान्। ग्रहमंडलानि x मास्योक्तेरिति x स्कांदे॥ भातुं तु मंडलाकारं सोमं तु चतु
रस्त्रकं। अंगारकं त्रिकोणं तु बुधं वाणसूतं तथा। गुरुं तु पद्विंशकारं पीचास्त्री भार्गवं तथा। ध
नुस्तु त्र्यंशानि विंधा द्वादशं शूपासूतं तथा। धजाकाराः केतवस्तुर्गणेशाश्चतुर्गुणैः। तद्वर्ग
मंडलेषु ताभ्यां प्रतिमासु तंडुलैः स्थापयेदित्यर्थः। मंडलमूत्योर्विकल्पश्चतुर्गुणैः हेमाद्रिः ४॥ ७

राम
॥ १८॥

परमंत्रानाह्याज्ञकन्यः। आहस्तेनश्मंदेवाअग्निर्महदिवःककुत्। उदुध्यस्वेतिचक्रचोय
 थासंख्यंप्रकीर्तिताः। बृहस्पतेअतियद्व्यस्तथैवात्मापरिस्कृतः। शन्नोदेवीतथाकांडाकेतुंरु
 सुनिर्मास्तथा। स्कांदे। कथानरतिराहोश्चेत्युक्तं। मात्स्येत्वन्येउक्ताः। अग्निं हतंदिनेशायसो
 मायापुत्रग्नइत्यपि। स्थोनापृथिविभोमायइदंविष्णुर्वुधायच। इंद्रआसांसुरेज्यायशुक्रज्यो
 तिःसितायच। प्रजापतेतिसौरायआयंगौरितिराहवे। केतवे ब्रह्मजज्ञानंस्वेस्वेमंत्रैःप्रतिष्ठि
 ताः। अन्याथामिपिमंत्राणांवचनात्वयथार्थमैंद्रीस्यादिति न्यायेनविनियोगः। होमेप्येव
 मैव। अधिदेवाःस्कांदे। सूर्यस्य चोत्तरेशंभुमुमांसोमस्यदक्षिणे। स्कंदमंगारकश्चैवदक्षिण
 स्यांनिवेशयेत्। सौम्यालश्विमतेविष्णुंब्रह्माजीवस्यपूर्वतः। इंद्रमैंद्रांसितादिद्विमहस्या
 ग्रेततोयमं। राहोःपूर्वोत्तरेकालंसर्वभूतभयावहं। केतोर्निर्ऋतिदिग्भागेचित्रगुप्तनिधा

स्त

त

शां०क०

सू

पयेत्। ईश्वरं त्र्यम्बकं चेति श्रीश्रुतेति च पार्वती। यद् अं देति च स्फुटं विष्णुं विष्णोरराट्। आ ब्रह्मनि
ति ब्रह्माराणं स जोषां द्रवा सवं। यमायत्वेति च यमं कालं कार्ष्णि रसीति च। चित्रावस्थिति मंत्रेण चि
त्रगुप्तं निधापयेत्। अग्नि रायः क्षितिर्विष्णुरिंद्र एंद्री प्रजापतिः। सर्पत्रिंशच्च निर्दिष्टा अधिदेवा
यथाक्रमं। अग्निं हतमिति ह्यग्नेर्वरुणस्य उदुत्तमं। स्योनापथि विमेदिन्या इदं विष्णुस्तु विष्णवे।
इंद्रायें सो इतींद्रस्योत्तानपथेशीचीपंतौ। प्रजापते प्रजेशस्य एष ब्रह्मेति वा विधेः। मंत्रोत्तमोस्तु
सर्पेभ्यः सर्पाणां स्थापने मतः। गोभिर्लवसिष्ठौ। ग्रहदेवतयोर्मध्ये अधिदेवान्निवेशयेत्। म
दनरत्ने संग्रहे तु। अधिदेवा दक्षिणतो वामे प्रत्यधिदेवताः। स्थापनीयाः प्रयत्नेन ग्राहनीभिः
पृथक् पृथक्। उत्पलपरिमले। ग्रहस्य दक्षिणे पाश्चै स्थापयेदधिदेवतां। ग्रहस्योत्तरपाश्चै तु न्य राम
सेत्यधिदेवतां। श्मेनकः। क्षेत्रस्य पतिना क्षेत्रपालं भूजोत्तरं न्यसेत्। भूजो भौमः। ग्रहदेवा ॥१६॥

धिदेवानां नैवेद्यं कुसुमानि च । ग्रहवच्चासनंदानं स्थापनं चानुपूर्वशः ॥ इत्युक्तं । वासिष्ठां त्व
 न्यथोक्तं । रुद्रं त्र्यंबकमंत्रेणारवेरुत्तरतो न्यसेत् । सोमस्याग्नेयदिग्भागे श्रीश्च ते मे न कात्म
 जां । यदंक्रंदेति भौमस्य स्कंदं याम्ये प्रपूजयेत् । विष्णुं विष्णोरराटे त्रियजे सर्वे बुधस्य च । गुरो रु
 त्तरतः स्थाप्यो ब्रह्मा ब्रह्मेति मंत्रतः ॥ स जोषेन्द्रेति मंत्रेण प्राच्यां शंक्रं निधापयेत् । शनेः पश्चि
 मतः स्थाप्यो यमाय त्वेत्युच्यते । कार्ष्णिर्सीति मंत्रेण राहोः कालं तथोत्तरे । चित्रगुप्तं तु के
 तूनां चित्रावस्थितिर्नैर्ऋते । ग्रहदेवतयोर्मध्ये अधिदेवानि वेशयेत् । मातस्ये ॥ विनायकं तथा
 दुर्गे विायुमाकाशमेव च । आवाहयेद्याहतिभिस्तथैवाश्वि कुमारकौ । मदनरत्ने स्कांदे ॥
 उत्तरे शनि सूर्याभ्यां गुरोः केतोश्च दक्षिणे । विनायकं प्रतिष्ठाप्य सर्वदेवनमस्कृतं । तत्रैव सर्वं
 ग्रहे । राहुं मंददिने शान्तामुत्तरस्यां यथाक्रमं । गणेशं दुर्गायां श्वराहुं केतोश्च दक्षिणे ॥

ति३
विं३

आकाशमग्निनोचेतिपंचैतान्स्थापयेदुधः। वसिष्ठः। विनायकंगणनांत्वादुर्गावेजातवेदसे।
वायोयेतेतथावायुं घृतं घृतं च वायुरं। यावांशकेतिसंपूज्योद्भवप्येतोततोश्चिनो। गोभिलीये।
द्वौशदेवताः स्थाप्यादिशं पाळांश्च दिग्गताः। याज्ञवल्क्यः। यथावर्णं प्रदेयानि वासांसि कुसु-
मानि च। गंधाश्च बलयश्चैव धूपो देयश्च गुग्गुलः। स्कान्दे। दिवाकरकुजाभ्यां हि दापयेद्रक्तचं-
दनं। चंदनं भार्गवे सोमे सितवर्णं प्रदापयेत्। कुंकुमेन तु संपुर्णं चंदनं कीं सोम्ययोः। अगुरुं व५
चंदनं रघाराकृकेत्वर्कजेषु च। ग्रहवर्णानि पुष्पाणि गायत्र्या धूपमादहेत्। रवेः कुंडुरुकंधूपं
शशिनस्तु घृताक्षताः। भौमे सज्जं रसं चैव अगुरुं च बुधे स्मृतं। सिरुकं गुरवे दद्यात्क्षुके वि-
त्वागुरुं तथा। गुग्गुलं मंदचारं तुलाक्षाराहोश्च केतवे। उद्दीप्यत्वेति मंत्रेणादीर्घं दद्यादतं राम
द्रितः। गुडोदनं रवेर्दद्यात्सोमाय घृतपायसं। कोहिताय हविष्या नैबुधाय क्षीरपाचिकं। दध्यो ॥२०॥

दनं गुणेर्दद्यात्तु कायच घृतोदनं । मिश्रितं तिलमाषैश्च नैवेद्यं तु शनैश्चरे । राहो मणोर्दनं दद्यात्
 केतोश्चित्रोदनं तथा । मात्स्ये च । मस्य शंश्च कुजे दद्यादित्युक्तं । निवेद्येत्याहुतिर्हि होमं कुर्यात्
 दत्तं द्रितः । अत्र विशेषो मत्स्ये दानकमलाकरे ज्ञेयः । मात्स्ये । धूपामोक्षेत्रसु रक्षिरुपरिष्टादि
 तानकं । अधिदेवादीनां तत्फलपरिमलैः । सर्वेषां लोकपालानां च दनं च विलेपनं । शतपत्रा
 तिपुष्पाणि दद्याद्गुगुलुधूपकं । दीपंगोघृतसंयुक्तं नैवेद्यं च घृतोदनं । मात्स्ये । प्रागुत्तरे
 एतस्माच्च दध्यक्षतविभूषितं । चूतपल्लवसंयुक्तं फलवस्त्रयुगान्वितं । पंचरत्नसमायुक्तं
 पंचभंगयुतं तथा । स्थापयेद्ब्रह्मकुंभं वरुणांतत्र विन्यसेत् । गंगाद्याः सरितः सर्वाः स
 न्नुद्गांश्च सरांसि च । गङ्गाश्वरथ्या वल्मीकसंगमाद्गङ्गो कुलात् । मृदमानीय विप्रेन्द्रस
 वैषिधिं समन्वितां । स्नानार्थं विन्यसेत्तत्र यजमानस्य धर्मवित् ॥ याज्ञवल्क्यः । कर्त्तव्या

मंत्रवन्तश्च वरवः प्रतिदेवतं। नानाश्रपयेत्समोप्यवेति गृह्यसूत्रवचनात्सहृद्यवाश्रपये
 त्। मात्स्ये। होमं समारभेत्सर्पिर्धवत्री हितिलादिभिः। हेमाद्रौ देवी पुराणे। गणाधिपतये देया
 प्रथमा तु वराकृतिः। अन्यथा विफलं विप्रभवती। हनसंशयः। अर्कपलाशः खदिरस्त्वपामा
 गीथपिप्यलः। उडुंबरः शमी हर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात्। एकैकस्य त्वष्टरात्तमष्टाविंशति
 रेव वा। होतव्या मधुसर्पिर्धोर्दध्नाक्षीरेण वा युताः। प्रादेशमात्र्यः समिधश्चाशवा अप
 लाशिनीः। देवानामपि सर्वेषामुपांशुपरमार्थवत्। स्वेन स्वेनेव मंत्रेण होतव्याः समिधः
 पृथक्। होतव्यं च घृतायत्र च रुभक्ष्यादिकंततः। स्कांदे स्थापनमंत्रा एव होममंत्रा उक्ताः।
 अधिदेवादीनां चैवं। वासिष्ठा मपि। शेषाणां स्थापनमंत्रैर्होमो व्याहृतिभिस्तिलैः। मा
 त्स्ये त्वधिदेवादीनामन्ये मंत्रा उक्ताः। आवोराजेति रुद्रस्य बलिं होमं समाचरेत्। आपो हि

राम
॥२५॥

छेत्यमायाश्चस्योनेतिस्वामिनस्तथा।विष्णोरिदंविष्णुरितितमीशेतिस्वयंभुवः।इंद्रमिदेवतात
 यइंद्रायजुक्रयातुनः।तथायमस्यवायंगौरितिहोमःप्रकीर्तितः।कालस्यब्रह्मजज्ञानमितिर्मंत्रः
 प्रशस्यते।चित्रगुप्तस्यचाज्ञातमितिवेदविदोविदुः।अग्निंइतंवृणीमहइतिवह्नेरुद्राहृतः।उडुत्त
 मंवसुणमित्यपांमंत्रःप्रकीर्तितः।भूमेःपृथिव्यंतरिक्षमितिवेदेषुपण्यते।सहस्रशीर्षापुरुष
 इतिविष्णोरुद्राहृतः।इंद्रायेंदोमरुत्वतइतिशक्रस्यशस्यते।उत्तानपर्णेसुभगेइतिशच्याःप्र
 शस्यते।प्रजापतेपुनर्होमःप्रजापतइतिस्मृतः।नमोस्तुसर्पेभ्यइतिसर्पाणिमंत्रउच्यते।एष
 ब्रह्मायऋत्विपइतिब्रह्मण्युद्राहृतः।विनायकस्यचातनइतिर्मंत्रोबुधःस्मृतः।जातवेदसेसुन
 वामदुर्गमंत्रोयमुच्यते।आदित्यत्रस्यरेतसआकाशस्यउद्राहृतः।काणाशिभुर्महीनांच
 वायोमंत्रःप्रकीर्तितः।एषोउषाअपूर्येतिअश्विनोर्मंत्रउच्यते।।स्कीदे।।नेवेद्यशोर्षंकृत्वातु

होममंत्रादनंतरं। अथ व्याहृतिभिर्कुत्वा एकैकस्य यथाक्रमं। अष्टोत्तरं च साहस्रं शतमष्टाधिकं
तथा। अष्टविंशतिरष्टौ वा एकैकस्य तु होमयेत्। नैवेद्यशेषहोमः केषांचित्। हेमाद्रौ। ततो वदान
धर्मेण सक्तवैवजुः कृपाञ्च सं। घृतात्कार्कसमिद्धिश्च सक्तवेण्यञ्च हावयेत्। आहूत्वेनेति मंत्रेण
तिलाव्याहृतिभिर्कुत्वा च रुणा च समिद्धिश्च सर्पिषा च तिलैः क्रमात्। तत्तन्मंत्रैश्च होतव्याः
क्रमात्तदधिदेवताः। तेन चरोः प्रत्याकृत्य वदानधर्मः। केचिद्भस्तेन होममाकृत्य त्रिंत्यं। मात्स्ये।
होतव्यं च समित्सर्पिश्च रुभक्ष्यादिकं पुनः। मंत्रैर्दर्शाकृती कुत्वा होमं व्याहृतिभिस्ततः। उदञ्चु
खाः प्राङ्मुखान्वाकुर्युर्ब्राह्मणपुंगवाः। अत्र व्याहृतिभिरिति द्वापवादेकशेषावगतसाहि
त्यवकृत्व योरुपादेयगतत्वात् सर्वव्याहृतिभिरैकाकृतिरित्येव युक्तं। हेमाद्रौ भविष्योत्तरेपि। राम
होमो व्याहृतिश्चैव सर्वस्तत्र विधीयते। भक्ष्यादिकं नैवेद्यशेषं कुत्वा तत्तद्गृहमंत्रैरपुत होमी ॥ २३॥

यतिलादिद्रव्येण प्रत्येकं दशगुणीकृत्वा प्रणवादिभिरादित्यहतिभिस्तिस्रः समस्ताभिश्चैके
 त्येवमावृत्यापुनस्तलक्षहोमादिसंख्यापूरणीयेति हेमाद्रौ मदनरत्ने चोक्तं। एवं विभागे मूलं
 न विभ्रः। तत्त्वं तु तिसृभिर्व्याहृतिभिरैकातिरित्येवं सर्वो होम इति प्रतिभाति। तदुक्तं हेमाद्रौ भ
 विष्ये। भर्भुवः स्वस्तथा स्वाहा लक्षहोमविधिः स्मृत इति। हेमाद्रिस्तु पूर्वापरविरोधान्न्यायवि
 रोधाद्भ्रान्त एव। मातस्ये। मंत्रवंतश्च कर्त्तव्याश्चरवः प्रतिदेवतं। कृत्वा च तान् चरुत्सम्प कृततो
 होमं समाचरेत्। पूर्णकृतिं च मूर्ध्निर्दिश्य भिषातयेत्। अथाभिषेको मंत्रेण वायुमंग
 लगीतकैः। पूर्णकुंभे न ते नैव होमां प्रागुदञ्चुरेवैः। यजमानस्य कर्त्तव्यं चतुर्भिः स्नपनीद्विजैः।
 तत्र सुरास्त्वत्यादयो मंत्राः प्रयोगे वक्ष्यन्ते। अग्निपुराणे। मूर्ध्निर्दिष्टमंत्रेण संस्त्रवेण च धा
 र्या। दद्यादुत्थाय पूर्णं च नोपविश्य कदाचन। महार्णवे तु मूर्ध्नि। पुनस्त्यादित्याः। पूर्णादि

वैसाभि

५२

ते

वि. सप्तते अग्ने इति पूर्णं कृतो च त्वारो मंत्रा उक्ताः। भविष्योत्तरे। न संख्या नियमश्चात्र ब्राह्मणा
 नां नरोत्तम। न काल नियमश्चैव स्वेच्छया यज्ञ उच्यते। ततः भुक्तां वरधरः शुक्रमात्यानुलेपनः।
 सर्वेष्वधैः सर्वगंधैः स्नापितो वेदपुंगवैः। यजमानः सपत्नीकः कृत्विजश्च समाहितः। दक्षि
 णाभिः प्रयत्नेन पूजयेद्गतविस्मयः। वासिष्ठां। ततस्तस्याभिषिक्तस्य रक्षार्थं वलिमुत्तक्षि
 पेत्। दिग्विदिक्षु विचित्रान्नेर्दीपैर्निराजयेत्ततः। प्रयोगपारिजाते वामनः॥ आचार्यप्रभृतिभ्य
 श्च यक्षार्चनफलं ततः। समिदाज्यचरुणां च तिलहोमफलं तथा। ब्रह्मत्वे कृत्वा पूजार्थां वार्चन
 स्य फलं वयत्। गणपक्षेत्रफाकेशादुगर्हव्यांगदेवताः। तासां जपफलं तद्वद्गुह्योपाङ्गलपूर्व
 कं। ततस्तेभ्यो यथाशक्ति दत्तव्या दक्षिणा एवैष्ये। ताश्च याज्ञवल्क्योक्तेनोक्ताः। धेनुः शंखस्त
 थानडून् हेमवासो हयः क्रमात्। कृष्णगौराय संछाग एतावै दक्षिणाः क्रमात्। मात्स्ये। सुवर्णे

राम
 ॥२३॥

नसमाः कार्यायिजमानेन दक्षिणाः। सर्वेषामथ गांध्यादुर्वर्ग्येन तुष्यति। स्वमंत्रेण प्रदातव्याः
सर्वाः सर्वत्र दक्षिणाः। तेन दानमंत्राः मत्कृते दानकर्मलाकरेक्षेयाः। अत्रापि प्रयोगेन दक्ष्यंते।
मदनरत्ने आश्वलायनः। एकमेकादुतो विप्रं होमेत् त्वेन भोजयेत्। अत्यर्थे भिष्यमश्वापि
विप्रमेवैशतादुतो। सहस्रस्य दुतेर्वैकं जघन्येऽपि प्रभोजयेत्। अन्यथा दहति क्षिप्रं तद्राष्ट्रं
नात्र संशयः। अतो दालुमशक्तो यो दक्षिणां चान्नमेव च। जपैः प्रणमेस्तोत्रैश्च तोषयेत्तर्प
येद्गुरुन्। स्कांदे। यथाग्रहोद्दिजस्तद्विधिस्तो वेदपारगः। तोषयेन्मृदुवस्त्राद्यैस्तुष्टमेनं विस
र्जयेत्। पाहवल्क्यः। गुडोदनं पायसं च हविष्यं क्षीरपाण्डिकं। दध्योदनं हविश्चूर्णं मांसं चित्रा
न्नमेव च। दद्याद्गृहक्रमादेतद्दिजेभ्यो भोजनं बुधः। शक्तितो वा यथा लाभं सत्कृत्य विधिपूर्
वकं। हविष्यतोदनः॥ चूर्णं तिलचूर्णमिष्टमोदनः॥ वसिष्ठः॥ ऐशान्यामाददेत् सस्मत्पुत्रो

वाथस्त्रवेणवा। वंदनं कारयेत्तेन शिरः कंठीं सकेषु च॥ मात्स्ये॥ एवं समग्रं निष्पाद्य सर्वदेवान् चि
सर्जयेत्। यां तु देवगणाः सर्वे पूजा मादाय पार्थिवी। इष्टकामप्रसिध्यर्थं पुनरागमनाय च॥
अनेन विधिना यस्तु ग्रहपूजां समाप्ते तः सर्वा कामानवाप्नोति प्रेत्य स्वर्गं महीयते। यस्तु पी
डाकरोत्यंतमल्पवित्तस्य वा ग्रहः। तं तु यत्नेन संपूज्य शेषानप्यर्चयेन्नरः। तथा॥ सदैवायुतहो
मोयं न वृष्टमखः स्मृतः। विवाहोत्सवयज्ञेषु प्रतिष्ठादिषु कर्मसु। निविघ्नार्थं मुनिश्रेष्ठतथा
द्देगाद्भुतेषु च। वश्यकर्मभिचारदि तथैवोच्चाटनादिकं। न वृष्टमखं कृत्वा ततः कर्मसमाप्ते
मेतः। अन्यथा फलदं पुंसां न काम्यं जायते क्वचित्। अद्भुतं भूकंपादि। अन्यश्चात्र विशेषः पितृकृत
प्रयोगदीपिकायां ज्ञेयः। यत्तु शिष्टाः ग्रहमंत्राणामयुतसहस्रादिसंख्यया जपं कृत्वा तद्दशा
शेन तिलैर्होमं कुर्वति। तत्कुत्रापि जपानुक्तेः किंमूलमिति न विमः॥ ॥ इत्ययुतहोमविधिः॥

राम
॥२४॥

॥अथप्रयोगः॥सचयद्यथस्मृतितामहकृतोस्त्येव।तथापिसंक्षेपेणोच्यते॥कर्त्तादेशकालोस्म
 त्वाश्रीकामःग्रहपीडयामुत्पातेरोगेवातच्छांतिकामःशत्रुपराजयकामोवायुतरोमारव्यनव
 ग्रहयज्ञेनाहंयक्ष्ये।केवलेतुग्रहयज्ञंकरिष्यतिवासंकल्प्यगणेशंसंपूज्यमातृपूजां वद्विधाह्वय
 त्वाचार्यं वत्वा प्रार्थयेत्।त्वं नोगतिः पिता माता त्वंगतिस्त्वं परायणम्।त्वत्प्रसादेन विप्रर्थे सर्वमे
 स्यान्मनोगतं।आपदिमोक्षाय च मे कुरु यज्ञमतंद्रितः।कोटिहोमारव्यमतुलं शांतिकं सर्वका
 मिकमिति।ततःचतुरःऋत्विजो वृणुयात्।यदाचाये ब्रह्माचेति द्वौ।तेषां तच्छाखयोर्मधुपर्कः।
 तदाहरेमादौ विश्वामित्रः।संपूज्यमधुपर्केण ऋत्विजः कर्मकारयेत्।अन्यथा विफलं कर्म भव
 तीह न संशय इति।सर्वोर्चशाखया कार्यः।अर्च्यशाखयामधुपर्क इति तत्रैव स्मृतेः।ततो दश
 हस्तमष्टहस्तं वामं उर्ध्वं कूर्चं वाक्कृत्वा तन्मध्ये हस्तमात्रं कुंडं कुर्यात्।ऐशाने कुंडमिति हेमाद्रिः।

तदीशान्यां वेदीरुस्तविस्तृता । वितस्त्यच्चावप्रद्वयपुताचतुरस्त्राकार्या । आद्यवप्रोर्ध्वगुलोच्चं द्वि
 तीयस्त्र्यंगुलोच्चः । द्वावपिर्ध्वगुलविस्तारौ । तत आचार्यैर्यजमानोऽपद्रंकरौ पिरिति मंडपं प्रदक्षि
 णीकृत्य पश्चिमदारेण प्रविश्य देशकालौ संकीर्त्त्या मुक्कर्मणि मंडपपूजादिकरिष्यति संक
 ल्प्य । तदंगत्वेन गणेशपूजनं मंडपदेवतास्थापनादिव करिष्ये इत्युक्त्वा तानि कृत्वा यदत्रेति स
 र्षपान्चिकीर्य पंचगव्येन शुद्धोदकेन शुची बोहव्येति । आपो हि ष्ठेति प्रोक्ष्य स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमि
 ति मंत्रद्वयं जपेत् । ततो नैर्ऋते च वेदीशानं चतुर्ध्वं विशंतु भूतले नागा लोकपालाश्च सर्वतः । अ
 स्मिन्मंडपे वतिष्ठंतु आयुर्वलकराः सदा इति शंक्रुन्त्रोपयेत् । अग्निभ्योऽप्यथ सर्पभ्योऽप्येवान्ये त
 समाश्रिताः । तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तममिति भाषमन्तु बलिं दत्त्वा सुवर्णादिश राम
 लाकया । शंताय शोचतीकांतविशाला प्राणवाहिनी । सती च सुमनानर्नदा सुभद्रानवमीभतेति ॥२५॥

सु१

प्रागायतारेखाः कृत्वा हिरण्योप्रभालक्ष्मीर्विभूतिर्विमलाप्रिया। जयाकालविशेका इत्युद
गायताः कृत्वामध्यकोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्यकोणेषुरेखादधात्। मध्यमपदचतुष्टये ब्रह्मा
पूर्वपदद्वये दक्षिणस्तने अर्यमा। दक्षिणपदद्वये जठरदक्षिणे विवस्वान्। पश्चिमपदद्वये जठर
वामे मित्रः। उद्वयपदद्वये वामस्तने पृथ्वीधरः। आग्नेयपदार्धयोर्दक्षिणहस्ते सावित्र सवितारौ।
नैऋतपदार्धयोर्वृषणमेद्वयोर्विबुधाधिपविजयो। वायव्यपदार्धयोर्वा महस्ते राजयक्ष्मरुद्रौ॥
ईशानपदार्धयोस्तरे मुखयोरापापवत्सौ। ईशानपददक्षिणार्धे शिरसि शिखिनी। दक्षिणसा
र्धपदे दक्षिणानेत्रे पर्जन्यं। तद्दक्षिणे कपदद्वये दक्षिणश्रोत्रे जयंतं। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षि
णांसे कुलिशायुधं॥ तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहौ सूर्यः। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहा
वे वसत्यं॥ तद्दक्षिणसाध्वपदे दक्षिणकूर्परैभृशं॥ तद्दक्षिणानेयपदार्धे दक्षि

शंति.

श्रिमपं३

राप्रवाहोऽत्राकाशं। तस्य श्रिममार्धे दक्षिणप्रवाहो वेववायुः। तस्य श्रिममसार्धपदे दक्षिणमणिर्वि
धेपृष्ठा। तस्य श्रिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे वितथं। तस्य श्रिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे एव गुरुक्षतं। त
स्य दद्वये दक्षिणोरोर्यमं। तस्य दद्वये दक्षिणजा नो गंधर्वं। तस्य श्रिममसार्धपदे दक्षिणजं धार्या
भृंगराजं। तस्य श्रिममनेऽस्त्यपदार्धे दक्षिणस्थिचिभृगः। तदुत्तरार्धे पादयोः पितृन्। तदुत्तर
सार्धपदे वामस्थिचिदोवारिकं। तदुत्तरपदद्वये वामजं धार्या सुग्रीवं। तदुत्तरपदद्वये वामजा
नो पुष्पदीप्तं। तदुत्तरपदद्वये वामोरो वरुणं। तदुत्तरपदद्वये वामपार्श्वे असुरं। तदुत्तरसार्धप
दे वामपार्श्वे एव शोषं। तदुत्तरवायव्यपदार्धे वाममणिर्वंधे पापं। तस्याक्यदार्धे वामबाहोरो
गं। तस्याक्यसार्धपदे वामबाहो विस्रहिं। तस्याक्यदद्वये वामकूर्परे मुख्यं। तस्याक्यदद्वये
वामबाहो भक्षुटं। तस्याक्यदद्वये वामबाहो वेवसोमं। तस्याक्यदद्वये वामांसे सर्पं। तस्याक्य

राम
॥२६॥

साईपदेवामश्रोत्रेऽदितिं। तत्सागर्धपदेवामनेत्रेदिति। उत्तरेवास्तोष्यतइतिवारुक्तं। विदिक्षुः
चरकीं विदारीं पूतनां पापराक्षसीं दिक्षु स्कंदं अर्यमणं अंभकं पिलिपिच्छं। ततः संपूज्य
इलादीशानेवरुणं संपूज्य पायसवलीन्दत्वा मंडपं पावमानेन राक्षोघ्नेन च त्रिसूच्या वेष्टयेत्।
ततः पूर्वस्यामग्निमीले पुरोहितमिति सुष्टु तोरणमावाह्य सुष्टु तोरणाय नम इति संपूज्य
तत्र राहुं बृहस्पतीं संपूज्य कलशं संस्थाप्य ध्रुवं पूजयेत्। दक्षिणेऽष्टे त्वेति सुष्टु तोरणं संपूज्य
तत्र सूर्यांगारको संपूज्य कलशं संस्थाप्य धरां पूजयेत्। पश्चिमेऽग्न्यावाहीति सुकर्म तोरण
मावाह्य तत्र शुक्रबुधौ न्यस्य कलशं संस्थाप्य तत्र वाक्पतिं पूजयेत्। उत्तरे शन्नो देवीति सुहो
त्र तोरणमावाह्य सोमकेतुशनी न्यस्य कलशं संस्थाप्य विघ्नेशं पूजयेत्। ततः पूर्वद्वारे कलशो
संस्थाप्य तत्रैरावतं संपूज्य। रुग्वेदः पञ्चपैक्षो गायत्रः सोमदेवतः। अत्रिगोत्रस्तु विघ्नेंद्रक

त्रा।

शान्ति०

त्विकृत्वं मे मखे सवेति द्वायुग्मे दिनायुत्विजो वृत्वा अग्निमीलति संपूज्य इंद्रं ध्यात्वा एह्ये हि सर्वा
भरसिद्धसंधेरभिष्टो वज्रधरामरेश। संवीज्यमानो परसांगणेन क्षौरधरं भोषगवन्नमस्ते।
इत्यावाह्यः शतारं मिंद्रमिति पीतां घृताकां ध्वजं चोत्सृज्य संपूज्य इंद्रः सुरपतिः श्रेष्ठो वज्रहस्तो
महाबलः शतयज्ञाधिपो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमश्ति बलिं दत्वा चामेत्। ततः आग्नेये कलशं
संस्थाप्य पुंडरीकममृतं च तत्र संपूज्य अग्निं ध्यात्वा। एह्ये हि सर्वाभिरहव्यवाहमुनिप्रवीरेर
भिष्टोभिर्जुष्ट। तेजोवता लोकगणेन सार्धं ममाधरं पाहिकवेनमस्ते। आवाह्याग्निं हतमिति
रक्तांपताकां ध्वजं चोत्सृज्य अग्निं संपूज्य आग्नेयः पुरुषो रक्तः सर्वदेवमयो व्ययः। धूमकेतुरजो
ध्यक्षस्तस्मै नित्यं०। इति बलिं समर्प्य चामेत्। ततो दक्षिणे कलशे संस्थाप्य वामदिग्गजं संपूज्य
यजुर्वेदिनायुत्विजो०। कातराक्षो यजुर्वेदस्तेष्टुभो विष्णुदेवतः। काश्यपेयस्तु विप्रेन्द्रः

राम
॥२७॥

त्वित्कं मे मखे भवेति वृत्वा इषेत्वेति संपूज्य यमं ध्यात्वा एह्ये हिवैव स्वतं धर्मराज सर्वा मरे रचि
त धर्म मूर्ते शुभा शुभानंद शुचामधी शशिवाय नः पाहि मख नमस्ते । इत्यावाह्यायं गौरिति
कृष्णां पताकां ध्वजं चोद्धृत्य यमाय सोममिति संपूज्य । महामहिषमारुढं दंडहस्तं महाबलं । आ
वाह्यामियज्ञे स्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतामिति । बलिं दत्वा चामेत् । ततो नैर्ऋत्यां कलशं संस्थाप्य
तत्र कुमुदं दुर्जयं च संपूज्य निऋतिं ध्यात्वा एह्ये हिरक्षो गणनाय कस्त्वं विशालवेताल पिशा
चसंघैः । ममाधरं पाहि पिशाचनाय लोके श्वरस्त्वं भगवन् नमस्ते इत्यावाह्यमोषुण इति नी
लां पताकां ध्वजं चोद्धृत्य संपूज्य निऋतिं खड्गहस्तं च सर्वलोके कपावर्नं । आवाह्यामिय
ज्ञे स्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतामिति बलिं समर्प्या चामेत् । ततः पश्चिमे कलशे संस्थाप्यां जन
दिग्गाजं संपूज्य सामवेदिना वृत्विजो सामवेदस्तु पिंगाक्षो जागतः शक्रदेवतः । भारद्वाज

शान्ति.

स्तुविप्रेन्द्रं त्वत्कं मे मखे भवेति वृत्वाऽग्न आयाही तिसंपूज्य वरुणं ध्यात्वा एह्ये हिया हो गण
वाशिधीनां गणे न पर्जन्य सहासरोत्तिः। विधाधरेन्द्रा मरगी यमानपा हित्व मस्मा भगवन्नम
स्ते इत्यावाह्ये मं मे वरुणेति श्वेतां पताकां ध्वजं वो द्वित्य संपूज्य पाशहस्तं च वरुणं यादृसां प
तिमीश्वरं। आवाह्यामियज्ञे स्मिन् वरुणाय नमो नम इति वलिं समर्प्य चामेत्। ततो वाय
व्यां कलशं निधाय तत्र पुष्पदंतं सिद्धार्थं वावाह्य वायुं ध्यात्वा एह्ये हियज्ञे मम रक्षाय
मृगाधिरूढः सहसिद्धसंघैः। प्राणाधिपः कालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते।
इत्यावाह्य वायो शतमिति धूत्रां पताकां ध्वजं वो द्वित्य संपूज्य वायुमाकाशार्गं चैव पवनं
वेगवहति। आवाह्यामियज्ञे स्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतां। अनाकारो महोऽग्नश्च यश्चादृष्ट
गतिर्दिवि। तस्मै पूज्याय जगतो वायवे हं नमामि चेति वलिं दत्वा चामेत्। तत उत्तरे कलश ॥२८॥

राम

द्वयं संस्थाप्य सार्वभौम दिग्गजं न्यस्य अथर्वविदा वृत्तिजो बृहन्नेत्रो थर्ववेदो नुष्टभो रुद्र
 देवतः ॥ वैशंपायन विप्रेन्द्र ऋत्विक्कं मे भस्वे भवेति वृत्वा शन्नो देवी रिति संपूज्य कुबेरं ध्या
 त्वा एह्यो ह्यज्ञेश्वर यज्ञ रक्षां विधत्स्व नक्षत्रगणेन सार्धं । सर्वोषधीभिः पितृभिः सहैव गृ
 हाण पूजां भगवन्मम स्ते । इत्यावाह्याप्यायस्वेति हरितां पताकां ध्वजं चोद्धृत्य संपूज्य सर्वान
 क्षत्रमध्ये तु सोमो राजाथ वसितः ॥ तस्मै सोमाय देवाय नक्षत्रपतये नम इति बलिं दत्वा चा
 मेत् ॥ तत ईशान्यां कलशं निधाय सुप्रतीकं मंगलं च संपूज्य ईशानं ध्यात्वा । एह्यो हि विश्वेश्व
 र नस्त्रिंशूलकपालरवद्व्यांगधरेण सार्धं । लोके नयज्ञेश्वर यज्ञसिध्ये गृहाण । इत्यावाह्याभि
 त्वा देवसवितरिति श्वेतां पताकां ध्वजं चोद्धृत्य संपूज्य वृषस्कंधसमारूढं शूलहस्तत्रिलोच
 न । आवाहयामि यज्ञे स्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतां । सर्वाधिपो महादेव ईशानः शुक्ल ईश्वरः ॥ शु

शान्ति०

लपाणिर्विरूपाक्षस्तस्मै॥ इति बलिं दत्वा चामेत् । तत ईशानपूर्वयोर्मध्येऽनंतं ध्यात्वा एह्ये हि पा
तालध्वरामरेन्द्रनागांगनाकिंनरगीयमान । यक्षोरगेन्द्रामरलोकसंधैरनंतरक्षाधरमस्मदी
यमित्यावाह्यश्चेतांपताकाध्वजं चोद्धृत्यायंगौरिति संपूज्य यो सावनंत रूपेण ब्रह्मांडं स च
राचरं । पुष्पवद्धारयेन्मूर्ध्नि तस्मै॥ इति बलिं दत्वा चामेत् । ततः पश्चिमनिर्ऋतिमध्ये ब्रह्माण्ध्या
त्वा एह्ये हि सर्वाधिपते सुरेन्द्रलोकेन सार्धं पितृदेवताभिः । सर्वस्य धातास्य मितप्रभावो वि
शाध्वरं नः सततं शिवायेत्यावाह्य ब्रह्मजज्ञानमिति रक्षांपताकाध्वजं चोद्धृत्य संपूज्य पद्म
योनिश्चतुर्भूतिर्वेदेवासः पितामहः । यज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्तस्मै॥ इति बलिं दत्वा चामेत् । त
तो मंडपमध्ये ईंद्रस्य वृक्ष इति महाध्वजमुद्धृत्य तत्र ब्रह्मजज्ञानमिति ब्रह्माणं संपूज्य मंड
पस्तीषेषु सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः । वंशेषु किंनरेभ्यो नमः । पृष्ठे पन्नगेभ्यो नम इति संपूज्य पूर्व

राम
॥२८॥

स्यां किंविद्रुमिमुपलिप्यत्रैलोक्येयानिभूतानिस्थावराणिचराणिच। ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्द्धैरक्षा
 कुर्वंतुतानिमे। देवदानवगंधर्वायक्षराक्षसपन्नगाः। ऋषयोमनवोगावोदेवमातरएवच। स
 र्वममाधरेरक्षांप्रकुर्वंतुमुदान्विताः। ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चक्षेत्रपालागणैः सह। रक्षंतुमंडपं
 सर्वघ्नंतुरक्षांसिसर्वतः। त्रैलोक्यस्थेभ्यः स्थावरेभ्योभूतेभ्योनमः। त्रैलोक्यस्थेभ्यश्चरेभ्योभू
 तेभ्योनमः। ब्रह्मणे। विष्णवे। शिवाय। देवेभ्यो। दानवेभ्यो। गंधर्वेभ्यो। यक्षेभ्यो। राक्षसेभ्यो।
 पन्नगेभ्यो। ऋषिभ्यो। मनुष्येभ्यो। गोभ्यो। देवमातृभ्योनमश्निसंपूज्यबलिंदधात्॥ ॥
 इतिमंडपप्रतिष्ठा॥ साचमंडपाभावेनकार्या। द्वारलोपात्। कूटमंडपेतुकार्येव। विंशच्छतप्र
 भाणेनमंडपंकूटमेववेतिलैर्गेविकल्पोक्त्या। व्रीहियववत्समानविधानत्वादित्यन्यत्रवि
 स्तरः। ततआचार्योऽमुकसुप्रहोमेऽग्निप्रतिष्ठांकरिष्येतदंगतयाकुंडोलेखनोलेपनादि

शान्ति०

अग्निप्रतिष्ठांतं कर्म मेखलायो निदेवतास्थापनं च करिष्ये । कुंडं संमृज्य उपरि मेखलायी श्वे
तायां इंद्रं विष्णु रिति विष्णुं मध्यमेखलायां । ब्रह्मजज्ञानमिति ब्रह्माराणं । अधो मेखलायां रुद्राय
कद्रुशयेति रुद्रं योन्यां गौरीर्ममायेति गौरीं च संपूज्याग्निं प्रतिष्ठाप्य ग्रहवेधां सर्वतो भद्रं कृ
त्वा तत्र देवता आवाहयेत् । यथा ॥ मध्ये ब्रह्मजज्ञानमिति ब्रह्माराणं उत्तरादि । आप्यायस्वेति
सोमं । अग्निं त्वाजीगर्तिः शुनशेष ईशानो गायत्री । इंद्रं वो मधुर्छंदा इंद्रो गायत्री । अग्निं कारवो
मेधातिथिरग्निर्गायत्री । यमाय सोमं यमो यमो नुष्टुप । मोषुणो घोरः कण्वो निरृतिर्गायत्री ।
तत्त्वायामि शुनः शेषो वरुणस्त्रिष्टुप । वायो शतं वामदेवो वायु रनुष्टुप । वायुसोम मध्यादिषु ।
अय अत्र मेत्रावरुणो वसिष्ठो वसवस्त्रिष्टुप । आरुद्रासः श्वावाश्चैकादश रुद्रा जगती । त्या राम
नुसां मरुतो मत्स्यो द्वादशादित्या गायत्री । अश्विनावर्तिराहूगणो गौतमोऽश्विनावुल्लिक्शो ॥ ३० ॥

मासोमधुर्छंदाविश्वेदेवागायत्री॥ अश्विन्यं वामदेवः सप्तयक्षः प्रहृतिः। आयंगोः सार्परा
 ज्ञीसर्पागायत्री॥ अस्मरसामेतसः ऋष्यशृंगो गंधर्वास्परसोऽनुष्टुप्। ह्ये ब्रह्मो मध्ये। कुमारं मा
 ता कुमारस्कंदस्त्रिष्टुप्। ऋषभः ऋषभो वैराजो ऋषभोऽनुष्टुप्। ततो नाम मंत्रेणैव भूलमहा
 कालमिति केचित्। ब्रह्मेशानमध्ये। अदितिर्लोभ्यो बृहस्पतिर्दक्षोऽनुष्टुप्। ब्रह्मेन्द्रमध्ये। ता
 मग्निवर्णसोऽपरिदुर्गास्त्रिष्टुप्। इदं विष्णुरिति विष्णुः। ब्रह्माग्निमध्ये॥ उदीरतां शंखः स्वधात्रि
 ष्टुप्। ब्रह्मयममध्ये। परं मृत्यो संकुसुको मृत्युरोगाः प्रहृतिः। ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये। गरुडानां
 त्वागत्समदोगणाधिपतिर्जगती॥ ब्रह्मवरुणमध्ये। शन्नो देवीरां वरीषः सिंधुदीप आपो
 गायत्री॥ ब्रह्मवायुमध्ये। मरुतो यस्य राहूगणो मरुतो गायत्री॥ ब्रह्मणः पादमूले। स्योना
 मेधातिथिर्भूमिगायत्री॥ तत्रैव। इमं मे गंगे सिंधुक्षेत्रे यमेधो गंगायमुना सरस्वत्यो

अष्टी

पर

अष्टी

शान्ति-

जगती॥ तत्रैव॥ धाम्नो धाम्नो गौतमो वामदेवः सप्तसागरा अनुष्टुप्॥ तदुपरि मेरुं॥ बाह्ये सो
मादिसन्निधौ क्रमेण॥ गता॥ त्रिशूलं॥ वज्रं॥ शक्तिः॥ हं॥ रक्ताः॥ पाशः॥ अंकुशः॥ इत्यायुधानि॥ उ
त्तरादि॥ गोतमः॥ भरद्वाजः॥ विश्वामित्रः॥ कश्यपः॥ जमदग्निः॥ वसिष्ठः॥ अत्रिः॥ अरुंधती॥ पूर्वादि
ऐंद्री॥ कोमारी॥ ब्राह्मी॥ वाराही॥ वामुंडा॥ वैष्णवी॥ माहेश्वरी॥ वैष्णवी॥ तदस्तु॥ गृहवे इत्यावा
ह्यं संपूज्य गृहमंडलं विलिख्य गृहं स्थापयेत्॥ यथा॥ गृहवेधां च स्त्रेषु दलं पद्मं गंधादिना कृ
त्वा मध्ये कर्णिकायां चतुर्ले मंडले मूर्त्तिं सिंदुर्लपुंडेषु॥ आकृष्टेन हिरण्यस्तूपः स विता त्रिष्टुप्॥
मंत्रांतैः ॐ भूर्भुवः स्वः कलिङ्गदेशोद्भवकाश्यपगोत्ररक्तवर्चसूर्येहागच्छेदिति॥ अग्निं दूतमिति
सूर्यं स्थापनमिति मदनरत्ने॥ व्याहृतिभिरावाह्यमंत्रेण स्थापनमिति तत्रैव एव मन्त्रेण॥ राम
तत आग्नेयदग्नेचतुरस्रे आप्याय स्वगौतमः सोमो गायत्री॥ अनेनाश्वप्रे इति वा ॐ भूर्भुवः ॥३१॥

स्वयमुनातीरोद्भवात्रेयगोत्रशुक्लवर्णसोमैत्यादिदक्षिणदलेत्रिकोणं अग्निर्मूर्धाविरूपां
 गारको गायत्री। अनेनस्योनापृथिवीतिवाभूर्भुवःस्वरवन्तीसमुद्रवभारदाजगोत्ररक्तवर्णसो
 मैत्यादि। उद्युधधंभुधःसोमोवुधस्त्रिष्टुप्। अनेनैदविस्तुरितिवा। ॐ भूर्भुवःस्वर्मर्धेगदेशोद्भवात्रे
 यसगोत्रपीतवर्णबुधेत्यादि। उत्तरेदीर्घचतुरस्त्रेबृहस्पतिगृत्समक्षेबृहस्पतिस्त्रिष्टुप्। अनेनै
 द्वासाभितिका। ॐ भूर्भुवःस्वःसिंधुदेशोद्भवंगिरसगोत्रपीतवर्णबृहस्पतिश्चैत्यादि। पूर्वदले
 पंचकोणोअनापरिस्क्रतश्चित्वाशुक्रज्योतिरितिवा। ॐ भूर्भुवःस्वर्भोजकटदेशोद्भवभार्गवगो
 त्रशुक्लवर्णकिशुक्लेहेत्यादि। केचित्तु। शुक्रःशुशुकानित्यर्धर्चाशुक्रमंत्रमाहुस्तच्चिंत्यपश्चिमे
 धनुराकारेशानोदेवीःसिंधुदीपःशनिर्गायत्री। अनेनप्रजापतेनत्वदितिका। ॐ भूर्भुवःस्वःसोरा
 ष्ट्रदेशोद्भवकाश्यपसगोत्ररुक्मवर्णशनेश्वरेहेत्यादि। नैर्ऋत्येष्ट्यपक्रियानोवोमदेवोरुर्गर्ग

कारे

शान्ति.

यत्री। अनेन कांडा कांडादिति वायं गौरिति। ॐ भूर्भुवः स्वः राठी नापुरोद्भवपैठी न सिगोत्र कृष्ण
वर्ण राहो इहेत्यादि। वायये धजाकारे केतुं मधुच्छंदः केतवोगा यत्री। अनेन ब्रह्मजज्ञानमिति।
ॐ भूर्भुवः स्वरं तर्वेदिसमुद्भवजैमिनिगोत्र चित्रवर्ण केतो इहेत्यादि। अथाधिदेवताः॥ सूर्यो
त्तरे अंबकमिति रुद्रं। सोमदक्षिणे श्रीश्वते इत्यमां। भौमदक्षिणे पदकंदेति स्कंदं। बुधपूर्वे वि
होर राटमिति विष्णुं। गुरोरुत्तरे आब्रह्मनिति ब्रह्माणं। शुक्रपूर्वे सजोषा इंद्रेतींद्रं। शने राग्ने
ये यमायत्वेति यमं। राहो ईशाने कार्ष्णि रसीति चित्रगुप्तं॥ अथ प्रत्यधिदेवताः॥ ते वय ह दक्षिणे।
उत्तरे वा। अग्निं हतं अग्निं। अश्वगनेः स्योना पृथिविभूमिं। इदं विष्णुः विष्णुं। इंद्रासां इंद्रं। आ
दित्यै रास्मासि। इंद्राणीं। प्रजापते प्रजापतिं। नमोस्तु सर्पभ्यः सर्पान्। ब्रह्मजज्ञानं ब्रह्माणं स्था
पयेत्। ततो रवे उत्तरे गणानां त्वेति गणेशं। शने रुत्तरे जातवेदस इति दुर्गां। सूर्योत्तरे वायो ये

राम
॥३२॥

ते इति वायुं राहो रैशने धृतं धृतपावान इत्याकाशं केतोर्दक्षिणे यावा शिक्वेत्यश्विनोऽस्त्रा
 पयेत्। ततो दिक्षु तारं अग्निं हृतं यमायत्वा असुन्वतं तत्त्वायामि वायो येते वर्यं सोम
 तमीशानं ब्रह्मजज्ञानं नमोस्तु सर्वेभ्य इति दशदिक्पालानां वाहयेत्। लक्षहोमे तु सुपर्णे
 सिंगस्तमानिति। सामनिः शेषदेहस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः। विषयापहरो नित्यमतः शान्तिं
 प्रयच्छ मे। इति। इन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निं राकुरिति वा। गरुडमावाह्यकोटिहोमे पूर्वब्रह्मजज्ञान
 मिति। ब्रह्माणं मध्ये। इदं विष्णुरिति विष्णुं पश्चिमे। अयं कर्ममिति रुद्रमुत्तरे। अमया अत्रेति वसू
 नाग्नेयां। मरुतो यस्येति मरुतश्चावाह्यसंपूज्य प्रार्थयेत्। आदित्या वसवो रुद्रा मरुतो लो
 कपास्तथा। जनार्दनश्चैव शूलपाणिर्भगो ह्यहो। अत्र सन्निहिताः सर्वे भवन्तु सुखमागि
 नः। पूजां गृह्णन्तु सर्वत्र मया भक्त्योपपादितं। कुर्वन्तु च शुभं सर्वयज्ञकर्तुः समाहिताः। अत्र

शान्ति.

मंत्राणां वाचनिकत्वेऽपि स्वशाखास्थेस्तत्प्रकाशकैरावाहनादिकार्यासंहितायांतुयेर्मन्त्रास्तद्देव
त्याः श्रुतौ स्मृताः तैः पूजा लोकपालानां कर्तव्या तु समंतत इति हेमाद्रौ गारुडस्योपलक्षणार्थत्वा
दितिकेचिदुक्तः । ततो वैद्यारिण्यां महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधयः समितियवान्निक्षिप्या
कलशेष्वितिकुंभं निधाये मंगं गेति तार्थजलेनापूर्यत न गंधद्वारामिति गंधं । या उषधीरिति
सर्वेष्विषधीः । दधिक्रा वृण इति दधि । उषधयः समित्यक्षतान् । कांडात्कांडादिति हवः । अश्वत्थेव इ
ति चूलाश्वत्थवयोर्दुर्बलक्षपल्लवान् । स्योना पृथिवीत्यश्वगजस्थानः कल्मीकसंगमद्दगो कुण्ड
राजदारेभ्यः सप्तमृत्तिकाः । याः फलिनीरिति फलं । सहिरत्नानीति पंचरत्नानि । हिरण्यरूप इति
हिरण्यं वक्षित्वा । युवा सुवासा इति वस्त्रयुग्मेनावेष्ट्य पूर्णं देव इति पूर्णपात्रं निधायावते हेळो वसु
योति वस्त्रमावाह्य सर्वे समुद्राः सरित स्तीर्य जलदानेन । आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयकारका ॥३३॥

इति तीर्थान्यावाह्य सर्वेषां प्राणवादिनमोतनामभिरुक्ततत्तद्वर्णविस्त्रगंधपुष्पधूपैर्घृतदीपोक्त
 नेवेद्यफलतांबूलदक्षिणाममस्कारैश्च पूजां कुर्यात्। उपरि फलपुष्पयुतं वित्ताने च दद्यात्। एवं आ
 होमसमाप्तिप्रतिदिनं कुर्यात्। ततः कलशस्य मुखे देवदानसंवादि इत्याद्यैः कुंभं प्रार्थ्य कुंडे न्याधा
 नादि प्रत्येकं निर्वप्यादिप्रोक्षणदिना समाप्येकत्राभिना न्यायस्मृत् श्रपयित्वा न्यभागांते यज
 मानः द्रव्यालिततद्देवताः चतुर्थ्यंता उद्दिश्य उत्सृज्यामि नममयथा देवतमस्तु इति त्यजेत्। ततो
 ग्रहणमुक्तसमिधः प्रादेशमात्रामधुदधिघृतयुतास्तत्तन्मंत्रैः प्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशति
 वाहुत्वाधिदेवताप्रत्यधिदेवताविनायकादिपंचलोकपालेभ्य उक्तमंत्रैः न्यूनसंख्ययाष्टौ चतस्रो
 वाहुत्वास्तत्तन्मंत्रैरेकामायाहुतिं कुत्वा पत्तरणादिना प्रत्येकं तत्तन्मंत्रैः सुवाचवक्तिमैकेका
 जुहुयात्। ततः चरोः स्विष्टकृतं कुत्वा। ब्रीहियवघृतयुते स्तिले र्पथाकाममुपकल्पितद्रव्येण

शान्ति०

ग्रहेभ्यस्तत्तमंत्रैर्दशदशाकृतीर्कृत्वाभूरादिव्याहृतिभिः स्तिस्रः समस्ताभिश्चैकेत्येवमयुत
संख्यो होमः कार्यः। अयुतलक्षहोमादिसमाप्तौ स्विष्टकृत्नास्त्येव। प्रायश्चित्ताकृतिपूर्णाकृत्या
द्येवकार्यमिति हेमाद्रिमदनरत्नादयः। तन्न॥ भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्येवं सर्वे होमः। भूर्भुवः स्वस्तथा स्वा
हा होमः सर्वो विधीयते इति हेमाद्रौ भविष्योत्तरां च स्विष्टकृत्वांते भिन्नः। अयुतहोमादावतिदेश
प्राप्तस्य तस्य बाधे मानाभावात्। एतच्च रोरथार्यत्वात्पर्युषितत्वापत्तेः श्रौतं। अन्ये त्वन्यदिने
एव स्विष्टकृत्। अन्यथा। सुत्योत्कर्षे सवनीयपशुयागादौ कागतिः। शेषस्थापनार्थं चाज्येक्षे
पादिरूपाय आस्त्येयः इति वदन्ति। वयं तु स्विष्टकृत्वागद्वयं कार्यं। स्विष्टकृत्वागोहिमाभूच्चेषस्य
तत्स्थापनस्य प्रयोजकः। परप्रयुक्तद्रव्योपजीवित्वात्। शेषस्तु तस्य प्रयोजक एव। संस्कार्यत्वा
त्। अन्यथा पशुपुरीडाशासवपि पृथो स्विष्टकृदिदं न स्यात्। हेमाद्रादिलिखनाच्चैवमाहृदि

क१

राम

॥३४॥

तिएकवर्हिषि रिधा ज्यस्विष्टकृतः स्य स्रुत्य काला इत्याभ्युपनीतेः दिनरूपकाले क्ये एकः स्वि
 ष्टकृतकालमेदेतु नानेति युक्तमुत्पश्यामः । ततः शुभे मुहूर्ते होमं समाप्य स्विष्टकृदादिप्रायश्चि
 त्तहोमांतं स्वशाखीयं प्रणीता विमोका आकृत्वा दिक्पालेभ्यो ग्रहेभ्यः विनायकादिभ्यः क्षे
 त्रपालाय बलीन्दत्वा स्तुविद्वादा गृहीतं गृहीत्वोर्ध्वं स्तिष्ठन् मूर्धानं भारद्वाजो वैश्वानरस्त्रिष्टुप् ।
 अनेन पुनस्त्वा पूर्णाद्विसृजते इति चतुर्भिर्वा पूर्णं कृत्वा त्रिंशत्वाग्नये वैश्वानराये दंनममेति त्यागः ।
 ततः प्रणीता विमोकादिब्रह्मविसर्जनांतं कर्म समापयेत् । ततः सर्वोषधैः सर्वगंधैश्च प्राणुसे
 वित्ति सांगं यजमानं सपरिवारं च त्वारो विप्राग्रहं कुंभोदके समुद्रज्येष्ठेत्याधैरक्षिषिंचेयुः ॥ पौरा
 णेश्चानेन ॥ सुरास्त्वामक्षिषिंचंतु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो वि
 भुः । प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च सवंतु विजयायते । आखंडलो ग्निर्गवान्यमो वै निरुतिस्तथा ॥

शान्तिः

वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः॥ ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पातु ते सदा॥ की
र्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मैधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः॥ एतास्त्वा
मभिषिचंतु देवपत्न्यः समागताः॥ आदित्यश्चंद्रमा भौमो बुधजीवसिता र्कजाः॥ ग्रहास्त्वामभिषि
चंतु राहुः केतुश्चतर्पिताः॥ देवदानवगंधर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः॥ ऋषयो मनवो गावो देवमातर ए
व च॥ देवपत्न्योऽपुमाना गा देत्याश्वा अपरसांगरणाः॥ अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वारुणानि च॥
श्रोत्रधानि चरत्नानि कालस्या वयवाश्च ये॥ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदानदाः॥ एते
त्वामभिषिचंतु सर्वकामार्थसिद्धये॥ ततः प्राङ्मुखः कर्त्तुं अग्नेः पश्चादचार्यं त्विजः उदङ्मुखं
संपूज्य देशकालौ सौकीर्त्यं कृते तदयुतहोमं अग्नये ग्रहयज्ञप्रतिष्ठार्थं सूर्यं प्रीत्यर्थं मिमांसा कपिलं
रुद्रदेवत्याममुकगोत्रेभ्यो गुर्वर्त्तिकेभ्यो दक्षिणां मह्यं संप्रददेन ममेत्युक्त्वा कपिले सर्वं

राम
॥३५॥

देवानां पूजनीयासिरोहिणि । तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छमश्ति पठेत् ॥ एवमग्रे ज्ञेयम् ॥
 पुरायस्त्वं शंखपुराणानां मंगलानां च मंगलम् ॥ विष्णुना विधृतो नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छमे ॥ इति
 सोमाय शंखम् ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगद्गन्तं दकारकः ॥ अष्टमूर्तिरधिष्ठानमतः पाहिसनातने
 तिभो मायवृषम् ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्त्वे हेमबीजं विभावसोः ॥ अर्नतपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रय
 छमे ॥ इति बुधाय हेमम् ॥ पीतवस्त्रयुगं यस्माद्दासु देवस्य वल्लभम् ॥ प्रदानात्तस्य मे विष्णुरतः शान्तिं
 प्रयच्छमे ॥ इति गुरवे पीतवस्त्रम् ॥ विष्णुस्त्वमश्वरूपेण यस्मादमृतसंभवः ॥ चंद्रार्कवाहनं नित्य
 मतः शान्तिं प्रयच्छमे ॥ शुक्राय श्वम् ॥ यस्मात्त्वं पृथिवीरुक्ता धेनुः केशवसन्निभा ॥ सर्वपापहरानि
 त्यमतः ॥ इति शनये रुक्मांगम् ॥ यस्मादायसकर्माणि त्वदधीनानि सर्वदा ॥ लांगलाद्यायुधा
 दीनि तस्माच्छान्तिम् ॥ इति राहवे लोहम् ॥ यस्मात्त्वं क्षाणयशानां मंगलत्वेन व्यवस्थितः ॥ यानं विभावसोर्नि

शान्तिः

त्यमतः॥ इति केतुभ्यश्चांगं। सर्वेषां वागवः। गवामंगेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश। यस्मात्तस्माच्छिवं
मे स्यादिह लोके परत्र चेति देयाः। सर्वेभ्यो वा सुवर्णं। सर्वपक्षेषु शय्या रत्नानि भूमिश्चाधिकानि तन्मं
त्रास्तु॥ यस्मादशून्यं शयनं केशवस्य शिवस्य च। शय्या ममाप्यशून्या स्मृदत्ता जन्मनि जन्मनि॥
यथारत्नेषु सर्वेषु सर्वे देवाः प्रतिष्ठिताः। तथा शान्तिं प्रयच्छंतुरत्नदानेन मे सुराः। यथा भूमिप्रदा
नस्य कला नार्हति षोडशीं॥ दानान्यन्यानि मे शान्तिर्भूमिदानाद्भवत्विति॥ वस्त्रकांचनरत्ना
न्यपि यथाश्रद्धं दद्यात्॥ ततो गृहाणा मुत्तरं पूजां कृत्वा यांतु देवगणाः सर्वे इति विसृज्याग्निं सर्वं
पूज्यं विभूतिं धृत्वा गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वच्छनि परमेश्वर। यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ कृताशनेति
विसृज्योक्तं संख्यया विप्रान् संभोज्य कर्मेश्वरार्पणं कुर्यादिति॥ ॥७॥ ॥ इति श्रीमन्नारा राम
यणभट्टसुनुरामकृष्णभट्टात्मजकमलाकरभट्टकृता वयुतहोमः॥ ॥ श्रीविश्वेश्वराय नमः॥ ॥३६॥

॥ ॥ अथ लक्ष होमः ॥ मात्स्ये ॥ कथितो पुनर्होमो यं लक्ष होममतः शृणु ॥ सर्वकामाप्तये यस्माद्
 लक्ष होमं विदुर्बुधाः ॥ अस्माद् दशगुणः प्रोक्तो लक्ष होमः स्वयं सुवा ॥ अङ्गुलीभिः प्रयत्नेन दक्षिणाभि
 स्तथैव च ॥ अनेन गुडोदनादिनैवेद्येन ॥ द्विहस्त विस्तृतं तद् चतुर्हस्ता यतं तथा ॥ लक्ष होमे भवेत्कुं
 उं यो निवर्त्तन्ति मेखलं ॥ चतुर्हस्ता यतमिति पक्षांतरं ॥ विरदा ह्यिवादि विषयं ॥ अन्येतु क्षेत्रफ
 लोक्तिरियं ॥ द्विहस्त करण्यं हि चतुर्हस्तं क्षेत्रं भवति ॥ तेनैक एव पक्ष इत्याहुः ॥ अत्र ऋत्विजो बहस्य
 राशरेणोक्ताः ॥ युग्मास्तु ऋत्विजः कार्यब्राह्मणायै विपश्चिताः ॥ नित्यं ऊपपराश्चैव नियोज्या
 स्ते दश द्विजाः ॥ कंदमूलफलाहारादग्निदीराशिनोपि वा ॥ मात्स्ये ॥ द्विरंगुलो द्विताकार्यप्रथमा
 मेखला बुधैः ॥ त्रिरंगुलो मिता तत्र द्वितीया स मुदाहृता ॥ उक्ता य विस्तराभ्यां चतुतीया चतुरंगु
 ला ॥ चतुरंगुल विस्तारः पूर्वयोरपि दृश्यते ॥ तस्य चोत्तरपूर्वेण वितस्ति त्रयसंमितं ॥ प्रागुदक

शान्तिः ॥

प्रवणं तद्वच्चतुरस्रं समंततः । विष्णुं भार्गवं प्रोक्तं स्तुतं त्रिं । विश्वकर्मणः । अष्टादशान्गुलोच्चमि
त्यर्थः । संस्थापनाय देवानां वप्रत्रयसमावृतं । द्विरंगुलोच्चितो वप्रः प्रथमः समुदाहृतः । अंगुलोष्ठा
यकं प्रोक्तं वप्रद्वयमथोपरितस्मिन्नावाहये देवान् पूर्ववत्कृतं दुलैः । आदित्याभिमुखाः सर्वे
साधिप्रत्यधिदेवताः स्थापनीयाः प्रयत्नेन नांतरेण पराङ्मुखाः । ग्रहमध्ये गरुत्महादिदेवा
स्थाप्या इति हेमाद्रिः । गरुत्मानधिकस्तत्र संस्थाप्यः श्रियमिच्छता । सच सर्वं तिवेद्यां पूर्वभागे स्था
प्यः । अंतर्गुवा दराधरा इति न्यायात् । तदा वाहने मंत्रः ॥ सामनिः शेषदेहस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः ।
विषपापहरो नित्यमतः शान् । विषापहरण इति वा पाठः । पूर्ववत्कुंभमामं अतद्वद्वोमं समाचरे
त् । सहस्राणां शतं कृत्वा समित्संख्याधिकं पुनः । पूर्ववत्समिदाज्यचरुं कृत्वा । सुपर्णसिग राम
रुत्मानिति गरुडहोमं कृत्वा तद्वत्समस्तानि रेकेत्येव समस्तया हतिभिर्लक्षहोमं कुर्यादित्यर्थः ॥ ३७ ॥

हेमाद्रौ सविष्योत्तरेपि। भूर्भुवः स्वस्तथा होस्वो होमः सर्वो विधीयत इति। घृतकुंभवसोर्धा
रां पातयेदनलोपरि। औडुंबरी मथार्द्रा च पर्णशाखा विवर्जिता। वाङ्मात्रां स्तुचं कृत्वा ततस्तंभ
द्वयोपरि। वाक्त्रो मन्त्राय स्याः। हस्तद्वयांतरालदीर्घेत्यर्थः। कुंभमूले यवमात्रं छिद्रं कार्यमित्य
क्तं हेमाद्रौ। घृतधारांततः सम्यक् अग्नेरुपरि पातयेत्। श्रावयेत्सूक्तमाग्नेयं वैष्णवं रौद्रमेदं वी
महावैश्वानरं सामज्येष्ठसामच पाठयेत्। अग्निमीलेन वानां मधुखंडा अग्निर्गायत्री॥ विलो
तुं कंषसां दीर्घतमा विलुस्त्रिष्टुप्। आते पितः पंचदशानां गृत्समदीरुद्रस्त्रिष्टुप्। स्वादिष्टया
दशानां मधुखंडः सोमो गायत्री॥ महावैश्वानरसाम्नः वैश्वानरऋषिर्देवता च जगती बृहती
चर्चदः। मूर्धनि दिव इति ज्येष्ठसाम्नो भरद्वाजो वैश्वानरस्त्रिष्टुप्। ज्ञाने च यजमानस्य पूर्ववत्स्व
स्ति वाचनं। दातव्या यजमानेन पूर्ववद्दक्षिणाः पृथक्। पूर्ववत्सुरास्तेत्यादि मंत्रपाठं कुर्यादि

शान्ति.

त्यर्थः। नवग्रहमखे विप्राश्चत्वारो वेदवादिनः। अथवा ऋत्विजोऽंशं तोषावेव श्रुतिवादिनो। कार्या
व्युत्तहोमे तु न प्रसज्येत विस्तरे। तद्वच्चक्षुषा चोवा लक्ष होमेपि ऋत्विजः। कर्त्तव्याः शक्तितस्त
द्वच्चत्वारो वा विमत्सराः। नवग्रहमखा त्सर्वं लक्ष होमे दर्शोत्तरं। दत्त्वा दद्यान्मुनिश्रेष्ठभूषणा
न्यपिशक्तितः। आसना निसवस्त्राणि हि मानिकटकानि च। करं गिरुलीपवित्राणि कटिसूत्रा
णि शक्तितः। अत्रदानं यथाशक्त्या कर्त्तव्यं भूतिमिच्छता। अन्नहीनः क्षतो यस्मादुर्भिक्षभयदो
भवेत्। अन्नहीनो हरेद्राष्टमं त्रहीनस्तु ऋत्विजः। कर्त्तरि दक्षिणाहीनो नास्ति यज्ञसमो रिपुः। न
वात्यल्पधनः कुर्याद्भुक्ष होमं नरः कश्चित्। तस्मात्पीडा करो नित्यं य एव भवति ग्रहः। तमेव पू
जयेद्भक्त्या दौवात्री न्यायथा विधि। एकमप्यर्चयेद्भक्त्या ब्राह्मणं वेदपारगं। दक्षिणाभिः प्रये राम
त्वेन नवहूनल्यवित्तवान्। लक्ष होमस्तु कर्त्तव्यो पदावित्तं भवेद्गृहे। यतः सर्वनिवाप्नोति कुर्व ॥३८॥

कामान्विधानतः। आहुतेरेकः शते सहस्रे वै कोविप्र इत्यर्थः। फलं तु। पूज्यते शिवलोके च वस्वा
 दित्यमरुद्गणैः। यावत्कल्पशतान्यष्टावथ मोक्षमवाप्नुयात्। सकामो यस्त्विमं कुर्यात्क्षिप्तहोमं
 यथाविधि। सर्वा कामानवाप्नोति पदं चानंत्यमश्नुते। पुत्रार्थं लभते पुत्रं धनार्थं लभते धनं।
 भार्याार्थं लभते भार्यां कुमारी च शुभं पतिं। त्रैलोक्यस्तथा राज्यं श्रीकामः श्रियमाप्नुयात्। यं
 यं प्रार्थयते कामं तंतं प्राप्नोति पुष्कलं। निष्कामः कुरुते यस्तु परं ब्रह्माधिगच्छति॥ ॥ इति ल
 क्षहोमः॥ ॥ अथ कोटिहोमः॥ ॥ मात्स्ये॥ अस्माच्छतगुणः प्रोक्तः कोटिहोमः स्वयं भुवा।
 आहुतीभिः प्रयत्नेन दक्षिणाभिः फलेन च। पूर्ववद्ब्रह्मदेवानामावाहनं विसर्जने। होमे मंत्रास्त
 एवोक्ताः स्नाने दाने तथैव च। कुंडं मंडपं वेदीनां विशेषो यं निबोध मे। कोटिहोमे चतुर्हस्तं चतुरस्रं
 समंततः। योनिवक्त्रं हयोपेतं तदप्याहुस्त्रिमेखलं। एकं योनिवक्त्रं पश्चिमेऽपरं दक्षिणे इति

शान्ति०

हेमाद्रौ मदनरत्ने चोक्तं वेद्विचकोटिहोमे स्याद्वितस्ती नान्वतुष्टयं। चतुरस्रा समंताद्वित्रिभिर्वज्रैः
समावृता। वप्रप्रमाणं पूर्वोक्तं वेदिकायास्तथोक्त्यः। यत्तु भविष्ये। कुंडस्य पूर्वभागे तु वेदिं कुर्वा
द्विचक्षणाः। चतुर्हस्तां समानेव हस्तमात्रोक्तिर्नपेति। तत्क्षेत्रफलपरं। तथा षोडशहस्तः स्यान्म
उपश्वचतुर्मुखः। पूर्वद्वारे च संस्थाप्य बद्धचं वेदपारगं। यजुर्वेदविदं याम्ये पश्चिमे सामवेदिनं।
अथर्ववेदिनं तद्दुत्तरे स्थापयेदुधः। अष्टौ तु होमकाः कापविद्वेदांगवेदिनः। एवं द्वादशतान्चि
द्वाद्वास्त्रमाल्यानुलेपनेः। पूर्ववत्सृजयेद्भक्त्या सर्वाभिरणभूषणैः। रात्रिस्तत्र चरौद्रं च पावमा
नं सुमंगलं। पूर्वतो बद्धचः शान्तिपठनास्त उदङ्मुखः। शक्रं सौम्यं चरौद्रं च कृष्णं। इति मेव च।
पाठयेद्दक्षिणाद्वारि यजुर्वेदिनमुत्तमं। सौपर्णमथ वैराजमाग्नेयं रुद्रसंहितां ज्येष्ठसाम तथा
शान्तिं छंदोगः पश्चिमे पठेत्। शान्तिस्तु च सौरं च तथा णकुनिकं शुक्लं पौष्टिकं च तथा राज

राम

॥३५॥

नुत्तरेणाप्यथर्ववित् हिमाद्रौ भविष्योत्तरे । पूजयित्वा प्रयत्नेन ब्राह्मणं वेदपारगं । वस्त्रा
 श्वभूषणैश्चैव गंधमात्र्यानुलेपनेः । प्रणम्य विधिवत्तस्मादात्मानं विनिवेदयेत् । त्वन्नो गतिः
 पिता माता त्वं गतिस्त्वं परायणं । त्वत्प्रसादेन विप्रर्षे सर्वं मे स्यात्तन्नो गतं । आपद्दिमोक्षाय च मे
 कुरु यज्ञमनुत्तमं । कोटिहोमार्थं मतुलं शान्त्यर्थं सर्वकामिकं । वेद्यां देवानाह । ब्रह्माणं पूर्वभागे तु
 मध्ये देवं जनार्दनं । पश्चिमे तु तथा रुद्रं सनुमुत्तरतस्तथा । सनुं स्कंदं । वसूनि त्रिवापाठः । ईशान्या
 च यहा सर्वानिग्नेयां मरुतस्तथा । वायुं सौम्यां तथेशान्यां लोकपालान् क्रमेण तु । आदित्या
 वसवो रुद्रा इति सार्धं लोकद्वयं अयुतहोमे उक्तं । भविष्योत्तरे । पूर्णे पूर्णे सहस्रे तु दद्यात्सूरा
 ऋतिं शुभां । पूर्णं क्रित्यः समारण्याताः कोटिहोमे नराधिप । सहस्राणि नृपश्रेष्ठ दशशस्त्रवि
 शारदेः । पंचभिः सप्तभिर्वापि होमः कार्यः । न पूर्ववत् । भविष्योत्तरे । चिंतयेत्तत्र देवेशं

शान्ति०

वास्पं नृपपावकं। मुखानितस्य चत्वारिसप्तजिह्वा निपाथिवि। एकजिह्वमथैकं तु तस्मत् सर्वका
मिकं। पुण्याहजपघोषेण होमकर्मसमारभेत्। तिलाः कृष्णा घृताभ्यक्ताः किंचिद्वसमन्विताः।
होमो व्याहृतिभिश्चैव सर्वस्तत्र विधीयते। पूर्वद्वारे इति। जापका उक्ताः। द्वारपालास्तु भिन्ना इति
हेमाद्रिः। पंचभिः सप्तभिरिति द्वादश होमकाः। वाशद्वोष्टापेक्षया मात्स्ये एव षोडशाण्युक्ताः।
तत्रापि ऋत्विजः कायारिविनंदन षोडश। सर्वहोमेषु राजर्षे दद्याद्वित्तेषु पावना इति। हेमाद्रौ तु
विंशतिश्चतुर्विंशतिर्द्विंशच्चतुःषष्टिः शतं वा होतार इत्युक्तं। सविष्योत्तरेपि नियोजयेद्दिर्जा
स्तत्र शतसंख्यान्तपोत्तम। अलाभे तु बहूनां च यथा लाभं नियोजयेत्। विशाखद्वीपे स्तपो बृहन्न
गृहस्थान्धारमिकान्छुचीन्। न संख्या नियमश्चात्र ब्राह्मणानां न श्रेष्ठतम। न कालनियमश्चात्र स्वे
च्छयायश्च उच्यते॥ सविष्ये॥ प्रणवादिभिश्च तन्मन्त्रैः स्वाहाकारांत योजितैः। जुहुयात्सर्वदे

राम
॥४०॥

वा नां वेधां ये चोपकल्पिताः स्नाने शने च मंत्राः स्युस्त एव मुनि सत्तम । वसो धारि विधानं चल
 क्ष होमवदिष्यते । अनेन विधिना यस्तु कोटि होमं समाचरेत् । सर्वान् कामानवाप्नोति ततो वि
 छुपदं व्रजेत् । अश्वमेध सहस्राणि दशवाद्यैश्च धर्मवित् । कृत्वा यत्फलमाप्नोति कोटि होमा
 तदश्नुते । ब्रह्महत्या सहस्राणि भ्रूणहत्यार्बुदनिच । नश्यंति कोटि होमेन यथा वद्वि वभा
 षितं ॥ ॥ इति मातस्ये कोटि होमः ॥ ॥ अथ लक्ष होमादौ हेमाद्रिमदनरत्नयोर्नृसिंहपुरा
 णो विरोधः । दुःस्वप्नदर्शने घोरैर्ग्रहपीडा सुचात्मनः । हसंतीं प्रतिमां चैव ज्वलंतीं च विशेषतः ।
 प्रत्येदपुक्तां प्रतिमां दृष्ट्वा च नृप नंदन । तथा महाज्वरग्रस्ते धारां देवस्य मूर्धनि । सततं नरसिं
 हस्य कुर्याद्दि कारयेद्दुधैः । अयने विषुवे चैव चंद्रसूर्यग्रहे तथा । नरसिंहं समा राध्य लक्ष हो
 मं च कारयेत् । अनाद्यष्टि महा मारी ज्वर रोग भये तथा । नरसिंहं समा राध्य ब्राह्मणे वेदपा

रगेः। कारयेत्तु क्ष होमं तु गामपश्चनराधिपः। दृष्ट्वोपसर्गमिरणं प्रजानामात्मनश्च हि। सम्यगारा
 ध्ययत्नेन नरसिंहस्य मंदिरे। शंकराय तने वापि कोटि होमं समाचरेत्। प्रमाणं वा ऊमात्रं तु सर्वतः
 कुंडलक्षणं। ब्रह्मचारी व्रते युक्तस्त्रिरात्रं तु विशेषतः। अहोरात्रमुपोष्याथ गायत्री मयुतं जपेत्। नि
 राहारश्च शुचयस्ते सर्वे संयतेन्द्रियाः। आरमे युस्ततो यज्ञस्ततो होममतंद्रिताः। यवधान्यतिलैर्मिश्रै
 र्गायत्र्या प्रथमं कृतं। जुहुयादेकचिन्नेन स्वाहाकाराच्चितंबुधः। ततो व्याहृतिः पश्चाज्जुहुयात्तु
 तिलादिकं। पावस्त्रपूर्यते संख्यातं क्षं वा कोटिरेव च। समस्त व्याहृतिभिरित्यर्थः। तावद्दिने दिने
 कुर्याद्व्युत्तार्चनपूर्वकं। तावच्च भोजनं दद्याथावद्धोमं समाचरेत्। समाप्ते दक्षिणां दद्यात्ततः
 प्रोक्ष्योदकेन च। एवं कृते तु गामस्य राशौ जनपदस्य च। सर्वबाधाप्रशमनी शान्तिर्भवति स
 र्वदा॥ अथ गायत्र्या ययुत होमः॥ हे माद्रौ मदनरत्ने च देवी पुराणे॥ षडस्त्रीलक्षणोपेतं वै

राम
 ११४१॥

दूर्यकारये छिर्व। हेमपीतसुरोशाद्युचंद्रकैतित्रमातरः। चर्चिकाद्याः प्रकर्त्तव्याः पूर्वादिपरि
 कल्पिताः। गृहाराणां प्राग्बसूजा मुक्ताह। लक्षहोमः प्रकर्त्तव्यः सर्वपीडा निवारणः। गायत्र्या
 ग्रहमंत्रैश्च कृष्णांडैर्जतिवेदसे। ऐंद्रवासरावाह्यैर्वीर्युयाम्यैः सवेष्टवेः। होमः शतसहस्र
 रक्तअत्रोक्तैर्विधीयते। अत्रमंत्रविभागंतु बृहस्पराशरोक्तं वक्ष्यामः। सर्वपीडा विनाशाय
 कोटिहोमः शुभावहः। यवव्रीहिघृतक्षीरतिलाः कंगुप्रसारिकाः। पंकजोशीरविल्वाम्रदलाहो
 मेप्रकीर्तिताः। तत्रैव ब्रह्मोवाच॥ लक्षहोमं प्रवक्ष्यामि यथाप्रोक्तं तु शंभुना। भूमिकंपेदिशं
 दाहे ग्रहयुद्ध उपस्थिते। केतुसंहरने चैव आदित्यस्य चर्कपने। कृष्णवर्णे यवा सूर्ये तथा छिद्रस
 मन्विते। रक्तवृष्टिस्तथानथो विपरीता भवन्ति च। निर्गतंगगनाद्दुर्मवारिमध्ये ग्नि संस्थितिः।
 यस्य राशौ ग्रहान्यंच षट्सप्तच सुराधिप। ग्रहणं चंद्रसूर्यस्य ग्रहैर्वेष्टिमर्त्यं स्थितैः। सूर्यस्या

अर्चनं कार्यं शिवस्याशुभनाशनं । लक्षहोमं महाहोमं कोटिहोमं पुरोदितं । गोभृहिरण्यवस्त्रा
नतिलदानं शुभावहं । ~~पायसं दधिहीराज्यं देयं नैवेद्यमुत्तमं । एकलिंगे~~
प्रकर्त्तव्यमथो विप्रगृहेषु च । वृषादि रहितमेकलिंगं । बाहुमात्रे ततः कुंडे जंधामात्रेथ वा पु
नः । होतव्यं सुरराजेंद्रनान्येषु विधिरीदृशः । अहंते कथयिष्यामि लक्षहोमस्य यो विधिः । चतुर्हस्तं
तथा कुंडं विस्तारं सुरसत्तम । षोडशांगुलविस्तारमुद्रायेषोडशांगुलं । चतुरंगुलं सवेदोष्टं चतु
र्हस्तस्य कीर्त्तितं । द्वादशांगुलविस्तारा देव्याद्द्विगुणविस्तारा । योनिः कुंडे प्रकर्त्तव्या नाधिका
शस्यते कचिद्वा । यवव्रीहिघृतं क्षीरं तिलाः कंगुर्दलानि च । चूतस्य सुरराजेंद्रपालाशयः समिधः
स्तथा । हवीः कुशः शमी ज्येष्ठा औदुम्बर्यः शुभावहाः । गायत्री चर्वकं वापिशंभवायेत्यथापि
च । जातवेदसमंत्रेण मह्यं द्वादशैव हि । सहस्रशीर्षेण नमो हरिण्येनेत्यथापि हि । रुद्रम

राम
११४२१

त्रैस्तथासौरेः पंचरात्रागमोदितैः। होतव्यं शतमष्टौ तु सहस्रमथ संख्यया। पंकजोत्पलविल्व
 दिहोमद्रथं शुभावहं। कृपनं स्वेदं नगात्रे अश्रुपातोऽथ जल्पनं। देवतानां सुराध्यक्ष उसाताः क्षय
 कारकाः। लक्षहोमं प्रकुर्वीत कोटिहोममथापि वा। गोहो हं रुद्र भवने महास्नानं शुभावहं। अन्य
 थानरको घोरो जायते राजविभ्रमः। ये देवास्ते ग्रहाः सर्वे ये ग्रहास्ते तुर्जगमाः। तेषां संपूजनानि
 त्वं दीर्घायुः पुरुषो सवेत्। इति गायत्र्या ध्युता दिहोमः॥ १॥ अथ लक्षहोमे कोटिहोमे च बृहस्प
 रां शरोक्तो विरोषः॥ युग्माश्चरुत्विजः कार्यब्राह्मणायै विपश्चितः। नियमव्रतसंपन्ना सहि
 ताः पार्थिवे न तु। नित्यं जपपराश्चैव नियोज्यास्ते दशदिक्काः। कंदमूलफलाहारादधिष्ठीराशिना
 पि वा। अग्निं सोमं च सूर्यं च विष्णुं चैव प्रजापतिं। विश्वे देवान्महींद्रं च मित्रं स्वितृ कृतं तथा। दधि
 मधुघृताश्चैको समिधश्चैव यज्ञिषाः। होमयेच्छतसाहस्रं मंत्रैश्चैव यथाक्रमं। चतुर्विंश

तिगायत्र्यामानलोकेतिषट् तथा॥ त्रिंशद्गृहादिर्मन्त्रैश्च चत्वारि विष्णुदेवतैः॥ कृष्णां डैर्जुक्रिया
 त्पंचकिरिकाया तु षोडश॥ कुनेदशसहस्राणि जातवेदसश्च॥ पंचेव तु सहस्राणि जुक्रियादिंद्र
 देवतैः॥ तथा॥ कोटिहोमे चतुर्हस्ती चतुरस्रा यतं पुनः॥ यो निवक्रद्वयोपेतं तदप्याकुस्त्रिमेख
 ली॥ वेदी च कोटिहोमे स्याद्द्विस्तानां च चतुष्टयं॥ चतुरस्रा समा तद्विभिर्वप्रेः समाचता॥ वेद च
 तुष्टयस्थानं चतुरोद्धारपालानुक्ताह॥ अष्टोतु होमकाः कार्या वेद वेदांगवेदिनः॥ एवं द्वादश
 ते पूज्या गंधमाल्यानुलेपनेः॥ अन्य तस्मात् तत्॥ कोटिहोमे विशेषो भविष्योत्तरे॥ ॥ संवर
 ण उवाच॥ भगवन्महदुत्पातसंभवे भू प्रकंपने॥ निघटितैः पांसुर्वर्षण गृह सगै तथैव च॥ ज
 न्मनक्षत्रपीडा सुअनादृष्टिभयेषु च॥ क्रूरसुग्रहपीडा सुदुर्भिक्षे देशविल्लवे॥ व्याधीनां संभवे
 जातेशरीरे चातिपीडिते॥ क्लेशमहति चोत्पन्ने किंकर्तव्येन रोत्तमेः॥ स्वर्गस्य साधनं यच्च कीर्ति

राम
 १४३११

दंधनदंतथा। प्रबृहिमेद्विजश्रेष्ठतथारोग्यप्रदं नृणां॥ सनत्कुमार उवाच॥ शृणुराजन्त्रवक्ष्या
 मिश्रं तिकर्मतथो नमो। कोटिहोमारव्यमनुर्लसर्वकामफलप्रदं। ब्रह्महत्यादिपापानियेन
 नश्यंतितत्क्षणात्। उक्ताताः प्रशमंयांति महत्संपद्यते सुखं। विधानंतस्य वक्ष्यामिशृणुष्वेक
 मना भव। देवागारे च भवने तीर्थे वा शिवसन्निधौ। पर्वते वा प्रकुर्वीत यश्छेत्से ममात्मनः॥
 शुभेन क्षत्रयोगे च वारे सर्वगुणान्विते। यजमानस्यानुकूले कोटिहोमं समारसेत्। पूजयि
 त्वा प्रयत्नेन ब्राह्मणं वेदपारंगं। वस्त्रे च भूषणे चैव गंधमाल्यानुलेपनैः। प्रणम्य विधिवत्तस्मै
 आत्मानं विनिवेदयेत्। त्वं भोगतिः पिता माता त्वंगतिस्त्वं परायणं। त्वत्प्रसादेन विप्रर्षे सर्वं
 मे स्यान्मम भोग तं। आपद्दिमोक्षाय च मे कुरु यत्नमनुत्तमं। कोटिहोमार्थमनुर्लसार्थं सा
 र्वकामिकं। पुरोहितस्ततः प्राज्ञः शुक्लंबरधरः शुचिः। ब्राह्मणोः सहितः पुण्यैः संयतेः सुस

शान्ति.

माहितेः। भूमिभागे समे शुद्धे प्रागुदक्प्रवणे तथा। पुण्यां हं वाचयेत्पुण्यं कृत्वा विप्रान्सुधृजि
तान्। ततस्तु संहितो विप्रैः सूत्रयेन्मंडपं शुभं। उत्तमं शतहस्तं तु तदर्थे न तु मध्यमं। जघन्यं तु तदर्थे
न शक्ति कालाद्यपेक्षया। मध्ये तु मंडपस्य पि कुंडं कुर्याद्विचक्षणः। चतुर्हस्तप्रमाणेन आध्यामेन
तथैव च। मेखलाजितयंतस्य द्वादशगुलविस्तृतं। तत्प्रमाणं तथा यो निःकुर्वीत सुसमाहितः॥
कुंभस्य पूर्वभागे तु वेदिं कुर्याद्विचक्षणः। चतुर्हस्तं समां वै वहस्तमात्रोद्धितां नृप। स्थापनं तत्र देवा
नां कुर्याद्यत्नेन बुद्धिमान्। उपलिप्य ततो भूमिं मंडपस्य समंततः। विन्यसेत्कलशं स्तत्र जलपूर्णं
श्वतुर्दिशो। अश्वत्थस्य चूतार्धैः पल्लवैरुपशोभितान्। वितानमुपरिष्ठाच्च मंडपस्य प्रकल्पयेत्।
स्थापयेद्दिक्षु सवसु तोरणानि विचक्षणः। एवं संभूतं संभारः पुरोधाः सुसमाहितः। पुण्या सम
हजपद्योषेण होमकर्मसंभारमेतत्स्थापयित्वा सुरान्वेद्यां वक्ष्यमाणान् रिंदम। ब्रह्माणं पूर्वभा ॥४४॥

गेनुमध्येदेवंजनार्दनं। पश्चिमेतु तथा रुद्रं वस्तु तत्तथा। ऐशान्यां च गृहा सर्वानाग्नेय्या
 मरुतस्तथा। वायुसौम्यांतथे शान्यां लोकपालो नक्रमेण तु। एवं संस्तुय विबुधान्यथा स्नानं नृ
 पोत्तम। पूजयेद्दिधिवस्त्रगंधमाल्यानुलेपनैः। विदोक्तमंत्रैस्तुङ्गैः पुराणोक्तैः पृथक् पृथक्। आ
 दित्या वसवो रुद्रा मरुतो लोकपालस्तथा। ब्रह्मा जनार्दनश्चैव शूलपाणिर्भगोक्षहा। अत्र सन्निहि
 ताः सर्वे भवन्तु मखभागिनः। पूजां गृह्णन्तु सर्वत्र मया भक्त्योपपादितां। कुर्वन्तु च शुभं सर्वे प
 त्तकर्तुः समाहिताः। एवं संपूजयित्वा तान् देवान्यत्नेन शुद्धयैः। नैवेद्यैर्विविधैर्भक्ष्यैः फले द्रव्यै
 स्तथैव च। ततस्तु ते द्विजैः साईकुंडस्य विधिपूर्वकं। कुर्यात्संस्कारकरणं यथोक्तं वेदचिंतकः।
 ततः प्रज्वालयेद्द्विनामाख्यातं घृतार्चिषं। नियोजयेद्दिवा स्तत्र शतसंख्यां नृपोत्तम।
 अलाभे तु बहूनां च यथा लाभं नियोजयेत्। विधा वृद्धांस्तपो वृद्धा गृहस्था संयतेन्द्रियान्॥

शान्ति.

चिंतयेत्तत्र देवेशं पंचास्यं नृपपावकं। मुरवानितस्य चत्वारि सप्तजिह्वा निपाथिवि। एकजिह्वमर्थे
कंतु तस्मै तं सर्वकामिकं। ऋग्भिः पूर्वमुखे होमो यजुर्भिश्चोत्तरामुखेः। सामभिः पश्चिमैः का
योथिर्वभिर्दक्षिणामुखेः। ऋग्भिर्ऋग्वेदिभिः। प्रणावादिभिश्च तत्त्रिगैः स्वाहाकारात्तयो जितैः॥
जुहुयात्सर्वदेवानां वेद्यां ये चोपकल्पिताः। होमो व्याहृतिभिश्चैव सर्वस्तत्र विधीयते। व्याहृतीभि
रिति द्वेक्षापवादौ कशेषोपादेयगतसाहित्यवद्भवविषयाभूभुवःस्वः स्वाहेति समस्ताभि
रेव होमो न्यस्ताभिः। पूर्णैर्पूर्णैः सहस्रेषु दद्यात्पूर्णं कृतिं शुभं। पूर्णं कृत्यः समारब्धाः को
टिहोमेन राधिप। सहस्राणि नृपश्रेष्ठ दशशास्त्रविशारदः। एवं प्रकल्पयेद्यज्ञं कोटिहोमारब्ध
मुत्तमं। तिलाः कृष्णाय वाभ्यक्ताः किंचिद्ग्रीहि समन्विताः। होमारब्धाः कोटिहोमे तु समिधस्तुपला राम
राजाः। दक्षिणचसहस्रं धेनवः सहस्रं शंखा इत्यादि। नवशतं गावः। नवशतं सुवर्गाः॥ ॥ ॥ ४५ ॥

सर्वेषामथवा गाव इति पक्षेः

॥ अथ कोटि होमस्य शतमुख द्विमुखे कमुखसे दाउच्यते ॥ हेमाद्रौ सविष्योत्तरे संवरण उवाच ।
 ब्रह्मत्वात्कर्मणो ब्रह्म-कोटि होमः सुदुष्करः । कालेन महता चैव शक्यः प्राप्तं कथंचन । नियमा
 ब्रह्मचर्यायाऽदुष्करा इति मे मतिः । निरौधो ब्राह्मरागा नांच भूराप्यादिः सुदुष्करः । कार्ये गुरुलघी
 यस्त्वपर्वकालाद्यपेक्षया । कोटि होमस्य संक्षेपं वदमे ब्रह्म संभव ॥ सनत्कुमार उवाच । श्रुताननो
 दशमुखो द्विमुखे कमुखस्तथा । चतुर्विधो महाराज कोटि होमो विधीयते । कार्पण्यगुरुतांशा
 त्वानेकधर्मपर्वणः । पर्वग्रहणादि । यथा संक्षेपतः कार्यः कोटि होमस्तथा शृणु । कृत्वा कुंड
 शतं दिव्यं यथोक्तं हस्तसंमितं । एकैकस्मिंस्तथा कुंडे दश विप्रान् नियोजयेत् । सद्यः पक्षे तु विप्रा
 णां सहस्रं परिकीर्तितं । प्रतिलक्षं दशोत्तरार्थः । एकस्थानं प्रणीते ग्नौ सर्वतः परिभाविते । होमं
 कुर्युर्द्विजाः सर्वे कुंडे कुंडे यथोदितं । यथा कुंडं ब्रह्मत्वे पिराजस्ये महाक्रतौ । स्याद्देवाग्निब्रह्मत्वं

शान्ति-

चनचयसोविभिद्यते। तथाकुंडशतेष्वत्रघृताचिषिनियोजिते। एकएवभवेद्यज्ञःकोटिहोमो
नसंशयः। एवंयःक्रियतेक्षिप्रं व्याकुलेः कार्यगौरवात्। शताननःसविज्ञेयःकोटिहोमोनसं
शयः। अत्रकुंडानां हस्तमात्रताशीघ्रराहिघृतादिपरा। तिलयवादीलक्षेशतांशे। लक्षाईत्रि
करं कुंडं लक्षहोमेचतुःकरं। तथा। अयुतेत्वथहोतव्येकुंडं स्याद्रस्तमात्रकं। द्विगुणं लक्षहोमेच
कोटिहोमेचतुर्गुणमिति तंत्रांतरोक्तं ज्ञेयं। अत्रऋत्विगाचार्यसहितइत्युक्तस्याचार्यस्यवि
शेषाउक्तेः सहस्रसंख्याऋत्विजामेव॥ ॥ शतशतमुखः॥ ॥ स्वल्पैरहोभिः कार्यस्यादर्षा
कालादिकेयदा। यदादशमुखः कार्यः कोटिहोमोमहीपते। विप्राणां देशतेतत्रविभज्यवि
नियोजयेत्। अत्रकोटिदशांशदशलक्षान्येककुंडेइति। कुंडं पंचकरं प्रोक्तं दशलक्षाकृतोऋ
मादित्युक्तपंचहस्तकुंडानिप्रतिकुंडं चऋत्विजां विंशतिः सिध्यति। मंडपः पंचाशत्करः पंच

राम
॥४६॥

हस्तोवा ॥ ॥ इति दशमुखः ॥ ॥ पत्रकुंडद्वयं कृत्वा विभज्य च विभावसुं । होमं कुर्युर्द्विजाश्रयः स
स्त्यविधिपूर्वकं । शतं तत्र नियोज्यं च विप्राणां प्रविभज्य वै । मासेथवा र्द्धमासे वा कार्यकाले ह्य
पस्थिते । तदा तु द्विमुखः कार्यः कोटिहोमो विचक्षणेः । ~~यदा तु द्विमुखः कार्यः कोटिहोमो विचक्षणेः ।~~
यदा तु स्वेच्छया यज्ञं यजमानः समापयेत् । कालेन बहूना राजंस्तदा चैकमुखो भवेत् । एककुं
डस्थितो बहूरेकचित्तैः समाहितैः । न संख्या नियमस्तत्र ब्राह्मणानां नरोत्तम । न कालनियम
श्चैव स्वेच्छया यज्ञ उच्यते । आद्यत्याकर्तुं कामस्य चातुर्मास्यदि कर्मवत् । सदा प्रसक्तः कर्त्त
व्यो यज्ञो यं सार्वकालिकः । अयमेकमुखो राज्ञः कालेन बहूना भवेत् । यतो विहिते मायुश्च
चित्तं चैवा स्थिरं सदा । अतः संक्षेपतः कार्यधर्मकार्यं प्रशस्यते । ततः समाप्ते यज्ञे तु कारये
त्सुमहोत्सवं । शंखतूर्यनिनादेन ब्रह्मघोषरवेण च । ततस्तु दक्षयेद्विप्रान् त्विजः श्रद्धयान्वि

शान्ति.

तः। निष्कैश्च कंकरोश्चैव कुण्डलेर्विविधैर्नृप। गोशतं चैव दातव्यमश्वानां च शतं तथा। सहस्रं च
सुवर्णानां सर्वेषामपि दापयेत्। ग्रामैर्गजैरथैरश्वैः पूजयेच्च पुरोहितं। ततश्चावष्टयेत्स्नाया
न्नेर्घटैः पूर्वकल्पितैः। लक्षहोमोक्तमन्त्रेण सदा विजयकारिणा। एवं समापयेद्यस्तु कोटिहो
ममखं शुभं। तस्यारोम्यं प्रियाः पुत्रा आयुर्वृद्धिस्तथैव च। अनादृष्टिभयं चैव उत्थात भयमेव च।
दुर्भिक्षं ग्रहपीडा च प्रशमं याति भूतले। एतत्पुराणं पापहरं सर्वकामफलप्रदं। सनकाख्येन मु
निना पार्थिवाय निवेदितं। सर्वोपसर्गशमनं भवगेभयपाययेकारयंति मनुजानृपकोटि
ते होमं। भोगानवाप्य मनसो भिभतान्त्रकामं यांति शक्रसदनं सुविशुद्धसत्त्वाः। केचिन्नाम
गजादेः पुरोहितस्य चान्यत्रासंभवाच्चतुरोपि प्रकारान्नाजधिकारिकानां कः॥ पितृचर
णास्तु फलवाक्ये मनुजोक्तेरन्यस्यापि वक्तुं न त्वेराज दत्तग्रामादिदाने वाधिकारः। पुरो

राम
॥४७॥

हितशस्त्रसुगुरवेगामरत्नानीतिवदचार्थेषुपपन्नइत्याहुः। अत्रउत्तमंशतहस्तंतुतदर्थे
 नतुमध्यमं। जघन्यंतुतदर्थेनिदेशकांघपेक्षयेतिभविष्योत्तरोक्तोमंडपोक्षेयः। तत्रशतहस्ते
 बहिःपंचहस्तामध्येस्तंभचतुष्कमष्टहस्तंदशहस्तीवादत्वामध्येदशदशहस्तोपरिमध्यस्तंभ
 समान्तंभान्दत्वोपरितिर्यक्काष्ठानिदत्त्वा सर्वमध्यचतुष्कोपर्युच्चंकुर्यात्। अस्याशास्त्रीय
 त्वेपिसौकर्यार्थत्वात्ततःप्रागुदक्स्तूत्रेदशधाविभज्यदशप्रागपराण्युदंचिचस्त्राणिद
 धात्। तेनदशहस्ताःशतंकोष्ठाभवन्ति। तेषांमध्यंप्रसाध्यद्विहस्तकर्णिकानिचतुरस्त्राणिप
 रानिसंभिन्नानिवाशतंकुंडानिकुर्यात्। तेनदशकुंडादशवीथ्योभवन्ति। अत्रैकादशान्याये
 नदेशभेदाद्वारुणप्राधासिकदक्षिणोत्तरविहारवत्तद्देशस्थान्येवांगानितद्देशस्थप्रधानस्यो
 पकुर्वन्तीतिभूस्संस्काराद्याज्यभागांतमिध्मावर्हिस्तुक्स्त्रुवप्रणीताचरुश्रपणादिभेदेन

शान्ति०

एष ककुर्यात् एकस्थानप्रणीतेन विद्युत्तेराद्यपङ्गवाद्यकुण्डे गृह्यं लोकिकं वाग्निं निधायान्ये
षु प्रणयेत् । स्विष्टकृत्यं हि विवसो धौ राद्यपि पृथगेव सर्वतो मुखयज्ञवत् । तत्राध्वर्युर्सेदात्
कर्त्तुं नेदः । अत्र तु तदेक्यमिति विशेषः ॥ ॥ इति कमलाकरप्रहृत्ये भविष्योत्तरे शतमुखादिको
टिहोमः ॥ ॥ अथ प्रयोगपरिज्ञाते बहुच परिशिष्टोक्तग्रहयज्ञप्रयोगः ॥ स नित्यो नैमित्तिकः का
म्यश्च । अयनोपरागादावायः । कर्मरंसे द्वितीयः । फलार्थं काम्यः काम्ये मंडपादिनिमित्तं । नित्यं नैमि
त्तिकं हित्वा सर्वमन्यत्समंडपमिति मात्स्योक्तेः । तदभावे कूटमंडपः । मंडपकूटमेव वेतिले गौतमैः ॥
आश्वलायनः । रूपवर्णयुधस्थानमंडलासनवाहनान् । समित्कुंडोपहारान्श्च पुष्परत्नाकृतीरपि । गा
यत्रीमूलमंत्रांश्च नमोमंत्रांश्च केवलान् । अधिप्रत्यधिदेवानां मंत्रांश्चर्थादिसंयुतान् । तत्र मूर्त्तिश्च
ज्ञानीयां दोष्यन्सर्वान्वग्रहान् । अज्ञातैव पुमानिष्टात्फलं नैव विंदति । यद्यपि नित्यं नैमित्तिकं ही

राम
॥४८॥

मंस्त्रं हिले वा समाचरेत्तदुतिशारदोक्तेः॥ काम्ये कुंडं नियतं तथापि कुंडे वा स्त्रं हिलेपि वेत्त्याचार्यो
क्तेः स्त्रं हिलेपि॥ कर्त्तव्यं देशकालौ संप्रकीर्त्य मुक्कामो गृहानु कृत्य सिध्यर्थं वा श्रीपरमेश्वरप्रीत्य
र्थं ग्रहयज्ञं करिष्यदिति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचननांदांश्चाद्रानि कृत्वा चार्यं धौडशगष्टौ
वर्त्तिजो वृत्तार्चयेत्तत आचार्यः आचम्य संकल्प्य हस्तमात्रार्थां चतुस्त्रिंशद्गुलायां धौगु
लत्रिव प्रायां वेद्यां तंडुलेः सकर्णिकमष्टदलं कृत्वा सूर्यस्य रक्ताक्षतैः सोमस्य शुक्लसितैर्बुधस्य
हरिताक्षतैर्बृहस्पतैः पीताक्षतैः शुक्रस्य शुक्लाक्षतैः शनैश्चरस्य राहोः कृष्णाक्षतैः केतोश्च चि
त्राक्षतैरित्येवं ग्रहवर्णक्षतैर्ग्रहमंडलानि कृत्वा दीर्घांश्चेत्तं पश्य कृत्वा तत्र महीधोरिति भूमिं स्पृ
ष्ट्वा षष्ठ्यः समितियवाना कलशे धितिकुंभं निधाय मे मे गंगे सिंधुक्षिप्रैर्यमेधोनदीजगती॥
इति कुलेनापूर्य वस्त्रयुग्मे सूत्रेण वा विष्ट्याश्च गजवल्मीकहृद्गोष्ठराजद्वारचतुष्पथमृदः॥ उद्धृता

सिवराहेण कृष्णेन शतवाहुना। मृत्तिके हरमे पापं यन्मया उद्धृतं कृतमिति क्षित्वा। रुवति भीमो रेणुः
 सोमोऽङ्गती। इति वृत्तं प्रत्यक्षजं ब्रूत त्वचः। प्रवोयसे धित्वं सिद्धो विश्वे देवास्त्रिष्टुप्। इति तत्पल्ल
 वान्। आप्यायस्व गौतमः सोमो गायत्री। इति क्षीरं। दधिक्रावणे वामदेवो दधिक्रावणुष्टुप्। दधि। शुक्र
 भसि ज्योतिरसीति घृतं। गंधद्वारामानंदश्रीरनुष्टुप्। गोमयं। गायत्र्या विश्वामित्रः सविता गायत्री॥
 इति गोमूत्रं। सहिरस्मानि श्यावाश्वः सविता गायत्री॥ इति नवरत्नानि। या० षधी राथर्वण० षधयो
 नुष्टुप् इति शतोषधानि। दशमूला निति हेमवा। गंधद्वारामिति गंधं च क्षित्वा सर्वे समुद्राः सरितः०
 गंगे च यमुने चैव शर्म मे गंगे इति। आपो हिष्ठान वानी सिंधुद्वीप आपो गायत्री। पंचमी वर्द्धमाना
 सप्तमी प्रतिष्ठां त्येदे अनुष्टुप्। न हति क्षत्रमित्येकं विश्वं स्थभुनः शोपो वरुणो दशत्रिष्टुभोऽं त्या
 गायत्र्यः। स्वादिष्टयेति दर्शनी मधुच्छंदाः पवमान सोमो गायत्री॥ इति कुंभमभिर्मन्त्रं स्वस्तिवा

राम
 ॥४८॥

CC-0. In Public Domain. Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection.

शंति०

ॐ भूर्भुवः स्वरा० मि॥ अग्निं का एवो मेधातिथिरग्निर्गायत्री॥ मंत्रांते पिं० शमश्रुकेशं पिं० गक्षं त्रिनयन
मरुणवर्णं छागस्तेसाक्षसूत्रं सप्तार्चिर्षशक्तिधरं वरदहस्तद्वयमादित्याधिदेवमग्निमावाहया
मि॥ तदामि॥ ॐ भूरादित्यप्रत्यधिदेवं रुद्रमावाहयामि॥ ॐ भुवरा० मि॥ ॐ स्वरा० मि॥ ॐ भूर्भुवः स्व
रा० मि॥ अंबकं वसिष्ठो रुद्रो नुष्टुप्॥ मंत्रांते त्रिलोचनं पंचवक्त्रं वृषारूढं कपालशूलखट्वांगधा
रिणं चंद्रमौलिं सदाशिर्मावेदित्यप्रत्यधिदेवं रुद्रमा० तत आग्नेये॥ ॐ भूः सोममित्यादि॥
आप्याय स्वर्गोत्तमः सोमो गायत्री॥ मंत्रांते भगवन्सोमदिजाधिपते सुधामयशरीरात्रिगो
त्रयमुनादेशे श्वरगोक्षीरधवलंगकांते दिभुजगदाधरदामांकितकरशुक्लांबरमात्यानुले
पनसर्वांगमुत्तमोत्तिकाभरणारमणीयसमस्तलोकाप्यायकदेवतास्वाद्यमूर्तेः नमस्ते स
न्धुधवलधजपताकोपशोभिते नदशश्वेताश्वरथवाहने नमोस्तु प्रदक्षिणी कुर्वन्नाग

राम
॥५०॥

वाद्रिरुमयाचसहपभागेयदलमध्येस्फटिकप्रतिमांप्रत्यक्षुखींचतुरस्वपीठेधितिषू पूजा
 र्थंत्वा मावाहयामि। तदक्षिणे प्राग्बधाहृत्यनंतरं। अप्सु मे सिंधुदीप आपो गायत्री। मंत्रांते स्त्री
 रूपधारिणीः श्वेतवर्णमकरवाहनाः पाशकलशधारिणी मुक्ताभरणभूषिताः सोमाधिदेवताः
 अपआवाहयामि। नमो न्याहृत्यनंतरं। गौरीर्मिमायदीर्घतमा उमा जगती। मंत्रांतेऽक्षसूत्रकम
 लदर्पणकमंडलुधारिणीं त्रिदशपूजितां सोमप्रत्यधिदेवतां गौरीमावाहयामि। दक्षिणे व्या
 हृत्यनंतरं। अग्निर्मूर्द्धा विरूपो गारको गायत्री। मंत्रांते भगवन्नंगारकाग्न्या कृते भारद्वाजगो
 त्रावंतिदेशे श्वरज्वलत्पुंजोपमांगद्युते चतुर्भुजशक्तिभूलगदाखट्वांगधारि नूरक्तांबरमाल्या
 नुलेपनप्रवालाभरभूषितदुरालोकदीप्तेन मस्ते सनद्धरक्तधजपताकोपशोभितेन रक्त
 मेधरथवाहनेन मे संप्रदक्षिणी कुर्वन्ना गच्छ भूमिस्कंदाभ्यां सह्यभ्रदलमध्ये रक्तचंदनप्र

शान्ति.

तिमां दक्षिणाभिमुखी त्रिकोणमध्ये पूजार्थं त्वामा० । दक्षिणे व्याहृत्य नंतरं । स्थोना मेधाति
थिभूमिर्गायत्री । मंत्रां शुक्लवर्णां दिव्योत्तराभाषितां चतुर्भुजां सौम्यवपुषं चंडां शुसहस्रं
बरां रत्नपात्रस्त्रपात्रौषधिपात्रपद्मोपेतकरां चतुर्दिग्गागपृष्ठगतामंगारकाधिदेवतां भूमिमा० ।
व्याहृत्य नंतरं । कुमारश्चैतितरंगत्समदस्कंदस्त्रिषु । मंत्रां तेषामुर्ध्वं शिखंडकविभूषणं
रत्नांबरविभूषणं मयूरवाहनं कुंकुदघंटापताकाशस्त्युपेतचतुर्भुजमंगारकप्रत्यधिदेवतां
स्कंदमा० । ऐशान्यां व्याहृत्य नंतरं । उद्धुधं बुधः सौम्यो बुधास्त्रिषु । मंत्रां ते सर्वज्ञानमयाऽ
त्रिगेत्रमगंधदेशेश्वरकुंकुमवर्णं गेयुतेरवद्भवेदगहावरदानांकितकरपीतांबरमाल्यानुले
पनमरकताभरणानुलैपैनीलं रुतसर्वांगविबुधपतेन मस्तसन्नद्रपीतध्वजपताकोपशो
भितेन चतुःसिंहरथवाहनेन मेरुं प्रदक्षिणी कुर्वन्नागवृविष्णुपुरुषाभ्यां सह पद्मे शानदल

राम
॥५९॥

मध्ये सुवर्ण प्रतिमा मुदञ्चु रवीं वाणकारपीठे धितिष्ठ पूजार्थं त्वामा० तदामेतरयोरों भूर्वि
 ह्रुमा०॥ अं पुरुषमावाहयामीत्यावाह्ये हं विष्टुर्मधातिथिरग्निर्गयत्री॥ सहस्रशीर्षा नारा
 यणः पुरुषो लुष्टुः॥ मंत्रद्वयं ते कोमोदकी पद्मशंखचक्रोपेतचतुर्भुजां सोम्याधिदेवतां वि
 ह्वंप्रत्यधिदेवतां पुरुषं चावाहयामि॥ उत्तरदले व्याहृत्य नंतरं॥ बृहस्पते गत्समसो बृहस्पति
 स्त्रिष्टुष्टु॥ मंत्रांते भगवन् बृहस्पते समस्तदेवताचार्या गिरसगोत्रसिंधुदेशेश्वर दीप्तसुवर्ण
 सदृशांगदीप्ते चतुर्भुजदंडकर्मंडल्वक्षसूत्रवरदानांकितपीतांबरमाल्यानुलेपनपुष्परा
 गमयात्तरणरमणीयसमस्तविधाधिपते नमस्ते पीतध्वजेन पीताश्वरथवाहनेन मेरुं प्र
 दक्षिणी कुर्वन्नागबेन्द्रब्रह्मभ्यां सह पद्मोत्तरदलमध्ये सुवर्ण प्रतिमा मुदञ्चु रवीं दीर्घचतु
 रस्रपीठे धितिष्ठ पूजार्थं त्वामा०॥ दक्षिणे व्याहृत्य नंतरं॥ इंद्रश्रेष्ठा निगत्समदइंद्रस्त्रिष्टुष्टुः

शान्ति

२३

मंत्रांतेचतुर्दंतंगजारूपदं वज्रांकुशधरंप्राचीपतिं नानाभरणभूषितं बृहस्पत्यधिदेवतामि
द्रमा०। वामे व्याहृत्यनंतरं। ब्रह्मण्यते ब्रह्मयुजा विश्वामित्रो ब्रह्मा त्रिष्टुप्। मंत्रांतेपद्मासनं जटि
लं चतुर्मुखमक्षमालां कवपुस्तककर्मंडलुधारिणं कृष्णजिनवाससं पार्श्वस्थितं हंसं बृहस्प
तिप्रत्यधिदेवतां ब्रह्मासामा०। पूर्वदले शुक्रं ते अन्यद्रदाज शुक्र स्त्रिष्टुप्। मंत्रांते भगवन्भा
गव समस्तदेत्यगुरो भागवगोत्रं भोजकं ददेशो श्वररजतो ज्वलांगकां ते चतुर्भुजदंडकर्म
उच्चक्षसूत्रकरदानां कितशुक्लांबरमाल्यानुलेपनवज्राभरणभूषितसर्वांगसमस्तनी
तिशगस्त्रनिपुणमतेनमस्ते सन्नद्धशुक्लधरुतेन शुक्लाश्वसहितेन रथेन मेरुं प्रदक्षिणी
कुर्वन्नागबैद्यैः द्वाणीभ्यां सह पद्मपूर्वदलमध्ये रजतप्रतिमां प्राञ्चुरवीं पंचकोणपीठे धि
तिष्ठ पूजार्थं त्वामा० मि। तदक्षिणे व्याहृत्यनंतरं। इन्द्राणी वृषाकपिरिन्द्राणी पत्किः॥ मंत्रां

राम
॥५२॥

ते संतानमंजरीवरदानधरद्विजसुजीशुक्राधिदेवतामिंद्राणीमा०। वामे व्याहृत्यंते इंद्रमिदेवता
 तथेमेधातिथिरिंद्रः प्रगायो बृहती। मंत्रांते चतुर्दंतगजारूढं वज्रांकुशधरं प्राचीपतिं नाना
 भरणभूषितं भार्गवप्रत्यधिदेवतामिंद्रमा०। पश्चिमदले व्याहृत्यंते। शमग्निरिरिं विठिः श
 निरुल्लिखे। मंत्रांते भगवन्नेश्वरभास्करतनयकाश्यपगोत्रसुराष्ट्रदेशेश्वरकज्जलमाना
 गकांते चतुर्भुजचापतूणीररूपाणाभयांकितनीलांबरमात्यानुलेपननीलरत्नभूषणालं
 कृतसर्वांगसमस्तभुवनभोषणामर्षमूर्तेनमस्ते सन्नद्धजपताकोपशोभितेन नीलगृ
 ध्ररथवाहनेन मेरुप्रदक्षिणी कुर्वन्नागलप्रजापतियमाभ्यां सह पश्चिमदले मध्ये कालाय
 सप्रतिमां प्रत्यङ्मुखीं चापाकारपीठे धितिषु पूजार्थं त्वामा० मि। दक्षिणे व्याहृत्यंते। हिरण्य
 गर्भः प्रजापतिस्त्रिष्टुप्। मंत्रांते यज्ञोपवीतिनं हंसस्थमेकवक्त्रं मालासुवपुस्तककर्मउलु

शान्ति.

सहितं चतुर्भुजं शोभे श्वरधिदेवतां प्रजापतिप्रतिमां०। वामे व्याहृत्यंते यमा यसोमं यमोऽनुष्टुप्
मंत्रांते ईष्यतीतं दंडहस्तं स्तुतं दशपाशधरं कलवर्णं महिषारूढं सर्वाभरणभूषितं शोभे श्वरप्रोत्प
धिदेवतां यममा०। नैर्ऋत्यदले व्याहृत्यंते। कयानो वामदेवो राक्षसायत्री॥ मंत्रांते भगवन्नाहो
रुवि सोममर्दनसिंहिकानंदनपैठीनं सिंगोत्रवर्वरकालमेघधृते व्याघ्रवदनं चतुर्भुजं खड्ग
चर्मवरदानांकितकल्लोवरमाल्यानुलेपनगोमेदिकाभरणभूषितं सर्वांगशौर्यनिधेन
मस्ते सन्नद्धकलधजपताकोपशोभितेन कल्लसिंहरथवाहनेन मेरुप्रदक्षिणीकुर्वन्नाग
वृषसर्पकलकाळाभ्यां सहपशनेर्ऋत्यदलमध्ये सीसकप्रतिमां दक्षिणाभिमुखीं शूर्पाकार
पीठे धितिषु पूजार्थं त्वामा०। तदक्षिणे व्याहृत्यंते। आर्यगोः सार्वराज्ञी सर्पागायत्री॥ मंत्रां
तेऽक्षसूत्रधरात्कुंडलिकाकारपुच्छयुक्तानैकभोगांस्त्रिभोगाभीषणान्नाक्षधिदेवताः

राम
॥५३॥

सर्पाना० मि० वामे व्याहृत्यंते। परं मृत्योः संकुसुको मृत्युस्त्रिष्टुप्। मंत्रांते करालवदनं पीषणं
 पाशदंडधरं सर्पचञ्चिकरो माणं राक्षस्यधिदेवतां कालमा०। वायव्यदले व्याहृत्यंते। केतुं
 मधुबुद्धाः केतुर्गणपती। मंत्रांते भगवन्केतो कामरूपजैमिनि गोत्र मध्यदेशेश्वर धूम्रवर्णध्व
 जस्तुते द्विभुजगदावरदानांकितचित्रांबरमात्याधुलेपनवेष्टुर्यमपापरणभूषितसर्वांग
 चित्रशक्तेन मस्ते सन्नद्धचित्रध्वजपताकोपशोषितेन चित्रकपोतचित्ररथवाहनेन मेरुप्र
 दक्षिणी कुर्वन्नागब्रह्मचित्रगुप्ताभ्यां सहपद्मवायव्यदलमध्यकांस्थप्रतिमां दक्षिणाभि
 मुखीं ध्वजाकारपीठे धितिष्ठपूजार्थं त्वामा०। दक्षिणे व्याहृत्यंते ब्रह्मज्ञानं नकुलो ब्रह्मात्रि
 ष्टुप्। मंत्रांते पद्मासनस्थं कुटिलंचतुर्भुजमक्षमालास्रुवपुस्तककर्मउलुधरं कृष्णजिनवा
 सनं पार्श्वस्थितहंसं केत्वधिदेवतां ब्रह्माणमावाहयामि। वामे व्याहृत्यंते सचित्रचित्रं स

नीलांगं १

शान्ति०

रदाजश्चित्रगुप्तस्त्रिष्टुप्। मंत्रांते उदीच्य वेर्षसौम्यदर्शनं लेखनीपत्रोपेतं द्विभुजं केतुप्रत्यधिदेव
तां चित्रगुप्तमा० ततः शानेर्वामे। आतून इन्द्रः करवः कुसीदेविनायको गायत्री। मंत्रांते चतुर्भुजं ग
ऊनं नागयज्ञोपवीतिनं चंद्रधरं दंडाक्षमालापरशुमोहकोपेतं विनायकमा०। तदक्षिणे व्याहृत्य
ते। जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टुप्। मंत्रांते शक्तिवाणभूलखड्गचक्रचंद्रबिंबखेटकपालशुकटंको
पेतदशभुजां सिंहारूढां दुर्गारख्यं देत्यासुरहारिणीं दुर्गामा०। तदक्षिणे व्याहृत्य तं क्षेत्रस्य वामदे
वः क्षेत्रपालो नुष्टुप्। मंत्रांते श्यामवर्णं त्रिलोचनमूर्ध्वकेशं सुदंष्ट्रं भद्रकुटीकुटिलाननं नूपराकं
कृतांघ्रिं सर्पमेखलयायुतसर्वांगिमतिकुर्द्धं घंटाबद्धगुल्फावलंबिकरोटिकामालाधारिणमु
रगकोपीनं चंद्रमोलिंदक्षिणहस्तैः शूलवेतालखड्गदंडुपीन्दधानं वामहस्तैः कपालघंटाचर्मचा
पान्दधानं भीमं दिग्वाससमसितयुतिं क्षेत्रपात्रमा०। तदक्षिणे व्याहृत्य तं काणशिशुस्त्रितो

राम
॥५४॥

वायुसुहृत्क्रि।धावद्वरिणपृष्ठगतं ध्वजवरदानधारिणं धूम्रवर्णवायुमा० तदक्षिणे व्याहृत्य तोआ
दिह्रत्सोंतरिक्षं गायत्री॥ नीलोत्पलासं नीलांबरधारिणं चंद्रार्कपेतदिभुजं षण्डमाकाशमा० तदक्षि
णे व्याहृत्य ते। अश्विनावर्त्तिगोतमो अश्विनावुह्रिक्र। प्रत्येकमोषधीपुस्तकोपेतदक्षिणवामहस्ता
वन्मोक्षसंयुक्तदेहावेकस्य दक्षिणपार्श्वे परस्य वामपार्श्वे रत्नभांडकरभुजांबरधारिनारीयु
ग्मोपेतौ देवभिषजावश्विनावा० ततोदलाग्रेषिंशदीन॥ व्याहृत्य ते इंद्रं वोमधुखंडा इंद्रो गायत्री॥ स्व
र्णवर्णसहस्राक्षं वज्रपालिंशचीप्रियं। इंद्रमाग्नेये व्याहृत्य ते अग्निमीळे मधुखंडा अग्निर्गीयत्री॥
स्वर्णवर्णसप्तार्चिषं सप्तहस्तं सुक्स्तुवतो मरव्यज्जनघृतपात्राणि दधानं स्वाहा प्रियं मे षवाहनमग्निं॥
व्याहृत्य ते यमाय सोमं यमो यमो तुष्टपू। रक्तवर्णदंडधरं महिषवाहनमिला प्रियं यममा० व्याहृत्य
ते। मोषुणो घोरः कण्ठो निर्ऋतिर्गायत्री॥ नीलवर्णं स्वर्णवर्मधरमूर्ध्वकेशं नरवाहनं कालिका प्रि

शान्ति.

र्यनिर्ऋतिमा॥ व्याहृत्यंते। उडुत्तमं मुमुग्धिभुनः शोपो वरुणो गायत्री। रक्तभूषं नागपाशधरं मकर
वाहनं पद्मिनीप्रियं वरुणमा॥ व्याहृत्यंते तव वायो व्यश्वो वायुर्गायत्री। श्यामवर्णं हिमदंडधरं कृष्ण
मृगवाहनं जगत्प्राणरूपं मोहिनीप्रियं वायुमा॥ व्याहृत्यंते त्वन्नः सोमविश्वतो रक्षारजन्नगोतमः
सोमो गायत्री। स्वर्णवर्णं निधीश्वरं कुंतपाणिमश्ववाहनं चित्रिणीप्रियं कुबेरमा॥ व्याहृत्यंते कद्रु
द्रापकं विरुद्रो गायत्री। शुद्धस्पटिकवर्णं वरदाभयश्रुताक्षसूत्रधरं वृषवाहनं गौरीप्रियं मी
शानमा॥ कुंभे वरुणं पूर्ववदावाह्यग्रहवर्णं वस्त्रगंधाद्यैः पुष्पांतं संपूज्याग्निप्रतिष्ठादिचक्षुष्यं
ते सूर्यमग्निं रुद्रं चामुकं सर्वव्याकृतं समिच्चवर्ज्यैः सोमाय गौरीश्वपलाशे समिच्चवर्ज्यैः अंगारकं =
भूमिं स्कंदं खदिरं समिच्चवर्ज्यैः बुधं विष्णुं पुरुषं मपामार्गं समिच्चवर्ज्यैर्बृहस्पतिं ब्रह्माणमिं राम
द्रं चाश्वत्थं समिच्चवर्ज्यैः शुक्रं मिंद्राणीमिंद्रं मोदुंबरं समिच्चवर्ज्यैः शनिं प्रज्ञापतिं यमं शमी ॥५५॥

समिच्चर्वाज्ये राहुं सर्पकालं दूर्वासमिच्चर्वाज्यैः केतुं ब्रह्माणं चित्रगुप्तं कुशचर्वाज्ये विनायकं दुर्गा
क्षेत्रपालं वायुमाकाशमग्निमोहं द्वादींश्च प्रधा नविंशं शेनपलाशसमिच्चर्वाज्ये अग्निवायु
सूर्यप्रजापती नमुकसंख्यया तिलव्रीहिभिः सूर्यत्रयोदशवारमाज्येनाग्निं चतुस्त्रिंशद्वारं रुद्रं द्वात्रिं
शद्वारं शेषेण त्विष्टकृतमित्यादिनिर्वापादिना च संकृत्वा चतुर्थ्यं ते होमः लोकसिद्धयै चरु रितित
त्रैव । तदाग्नावधि श्रित्याभिघार्योद्दास्य बर्हिष्यासाधप्रत्यभिघारणं संस्कारः । सूर्यादिभ्यः प्रा
गुक्तमंत्रैर्होमः । मध्यमानामिकांगुष्ठैर्मन्त्राज्यैर्दधि क्षीरा न्यतराक्तसमिद्धोमः । हस्तेन ग्रासमात्रं
चरुहोमः । आज्यं सुवेणाश्वत्थपर्णेन वा व्यस्तसमस्तानि सित्ताज्यैर्व्रीहिहोमः । यथा । सूर्यो न
इति पंचानां चक्षुः सूर्यो गायत्री । उदुत्यं प्रक्षुरवः सूर्यो गायत्री । नमो मित्रस्याभितपाः सूर्यो ज
गती । चित्रं देवानां कुत्सः सूर्यस्त्रिष्टुप् । उदेति सुभगः पंचानां वसिष्ठः सूर्यस्त्रिष्टुप् । त्वमग्ने प्र

शान्ति.

यमइत्यष्टादशर्चा हिरण्यसूपो ग्निर्जगती॥ अंथाष्टमीषोडशी त्रिष्टुप्। त्वमग्ने धूमि रिति षोडशा
नां गृत्समदो ग्निर्जगती॥ कद्रुद्रा येति षष्ठांघोरः कण्वोरुद्रो गायत्री॥ इमारुद्राय तव स इत्येकादशा
नां कुत्सोरुद्रो जगत्यंते त्रिष्टुभो॥ अति पितरिति पंचदशानां गृत्समदोरुद्रस्त्रिष्टुप्। ततो ग्रहादी
नां धूपदीपने वेद्यादि पूजां कृत्वा तांबूलं दत्वा प्रसीदंतु सर्वं त्विति प्रार्थयिष्वेह द्वादशायश्चित्त
होमांते समुद्राहर्मिरित्याद्यैः पूर्णं कृत्वा पूर्णपात्रविमोकादि समाप्यैशान्यां पंचरंगस्वस्ति
कृपीठे कुशे परिपाजमानं सहेमं कुशे दुंबरी शगरवया कुंभोदके राशिषिंचेयुः॥ आपो हि षेति नव
भिः॥ प्रसंम्राजे बृहद्वर्चा इत्यष्टानामत्रिर्वरुणास्त्रिष्टुप्। स्वादिष्टया दशानां मधुर्ब्रह्मः पवमानसो
मोगायत्री॥ शन्नइंद्राग्नी पंचदशानां वासिष्ठो विश्वे देवा त्रिष्टुप्। पवित्रं ते विततं पंचानी पवित्रः
पवमानसो मोजगती॥ ग्रहाणां मादिरादित्यो लोकरक्षणां कारकः॥ विषमस्नानसीभूता पीडां दह

राम
॥५६॥

तुतेरविः। रोहिणीशः सुधामूर्तिः सुधागात्रः सुधाशनः। विषमस्नानसंभृतां पी० विधुः। भूमिपु
 त्रो महातेजा जगतां भयहृत्सरा। वृष्टिहृद् वृष्टिहर्ता च पी० कुजः। उत्पातरूपो जगतां चंद्रपुत्रो महाद्यु
 तिः। सूर्यप्रियकरो द्विधा न्यीडां बुधः। देवमंत्रि विशालाक्षः सदा लोकहितैरतः। अनेकशिष्यसंपू
 र्णः पी० गुरुः। दैत्यमंत्रि गुरुस्तेषां प्राणदश्च महामतिः। प्रभुस्सारग्रहाणां च पी० भृगुः। सूर्यपुत्रो
 दीर्घदेहो विशालाक्षः शिवप्रियः। मंदचारः प्रसन्नात्मा पीडां शनिः। महाशिरामहावक्रो दीर्घदं
 द्रो महाबलः। अतनुश्चोर्ध्वकेशश्च पी० तमः। अनेकरूपवर्णैश्च शतशोथसहस्रशः। उत्पातरू
 पो जगतः पीडां दहतु तेशिखी। ततो हिरण्यवर्णमिति सृक्तेनेमा आपद्भूति त्रिभिर्देवस्य त्वेत्यंते
 भूभुवः स्वरित्वाभिपिक्ते यजमानो दिक्पालग्रहादिभ्यो भाषसक्तवलीन्दत्वाग्रहाणां मुत्तरपू
 जां ते व्याहृतिभिरुदास्याचार्यादिभ्यो जपहोमफलं गृहीत्वा धेनुं शीखरं कवचं हेमपीतवस्त्रं चेतानां

श्री ३

शान्ति.

श्रृङ्खलाङ्गं लोहं गङ्गाङ्गं वा सर्वाभावे हि रण्यं वा दक्षिणं दत्त्वा कांस्यपात्राज्ये रूपं रूपमिति प्रतिविं
बं विलोक्य आज्यं तेजः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरं स्मृतं । आज्यं सुराणामाहार आज्ये देवाः प्रतिष्ठिताः ।
क्षिति सदक्षिणं दत्त्वा । क्रतौ शते सहस्रे वै कं यथा शक्ति च विप्रान्संभोज्य आशिषो गृहीत्वा प्र
र्ततां वाचयित्वा कर्मेश्वरा पीणं कृत्वा भुञ्जीत ॥ अयं बद्धचपरिशिष्टो क्ते बद्धचानां नियतः ॥
एवमन्यैः स्वशाखोक्तश्चेत्स एव कार्यः । अन्यैः शारवांतरः स्तु ४ स्मार्त्तो वा । अयं सूक्तेनुक्त
त्वात् लौकिकाग्नौ कार्यो न गृह्ये ॥ येषां गृह्ये उक्तं स एव वा सर्वार्थं गृह्यो सति स्तेः
कातीयाधैः गृह्ये एवेति दिक् ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति श्रीमन्नारायणसदसूनुर्महोपाध्या
य रामकृष्णपट्टात्मजकमलाकरभट्टकृतेशान्तिरत्नेन वयं ग्रहयज्ञः ॥ ॥ ७ ॥ ॥
अथ प्रसवशान्तयः ॥ ॥ तत्र बद्धधसवेष्टुत्वाद्गोमुखप्रसव उच्यते ॥ ॥ गर्ग ४ ॥

राम
५७

॥ प्राणिपत्यरविंवक्ष्ये प्रायश्चित्तमनुस्मरन् । सर्वारिष्विनाशाय यदुक्तं ज्योतिराणिवे । पितृरिषे
 सुतारिषे मात्रारिषे तथैव च । यन्नक्षत्रोत्पत्तौ पितृशरिषं कुर्यादित्यर्थः । प्रायश्चित्तं तदा कुर्यात्तत्त
 दोषस्य शान्तये । पूषाश्विनीगुरोसापमिधाचित्रेन्द्रमूलसे । एषु ऋक्षेषु जातस्य कुर्याद्भोजनं तथा ।
 रेवतीअश्विनीपुष्याश्लेषामघाचित्राज्येष्ठा मूलेषु कुर्यात् । तथा शतः समुच्चयार्थः । तेन पितृ
 रिषादोतत्तन्नक्षत्रादिशान्तिं कृत्वा एतच्च कुर्यादित्यर्थः । पितृरिषे इत्यनेनैव मूलादावपि प्रा
 त्तः पुनर्मूलादिग्रहणं यत्र मूला देश्वतुर्थपादादोतदभावस्तत्रापि प्राप्स्यर्थः । जन्मसर्वे वात्रि
 जन्मसर्वेषु भेवारेषु भेदिने । कृत्वाभ्यंगादिकं सर्वं गृहलंकारपूर्वकं । गोमयेनोपलिप्याथ
 गृहस्थे शानभगके । पंकजं कर्णिकायुक्तं रजोभिः श्वेतवर्णकैः । व्रीहीस्तत्र विनिक्षिप्य यथा
 विज्ञानुसारतः । नवशूर्पंचतन्मध्ये रक्तवस्त्रं प्रसारयेत् । स्थापयित्वा शिशुं तत्र पुनः सूत्रेण

शान्ति०

१६ क्षिणपादं

वेष्टयेत्। प्राश्नुखंतमैवाक्यैदंतिलगर्भगतं शिशुं। गोमुखं दर्शयित्वा थपुनर्जतिंतु गोमुखात्।
विष्णुर्मेनीति सूक्तेन गव्येन स्नपयेद्विशुं। गवामंत्रेषु मंत्रेण गवामंगेषु संस्पृशेत्। गोवामांगेषु
तिवापाठः। विष्णोः श्रेष्ठेन मंत्रेण गोप्रसूतंतु बालकं आचार्यस्तु समादाय पश्चान्मात्रे ददेत्तदा॥
माता जघन्यभागस्था शिशुमानीयत न्मुखवात्। ततः पित्रे तदा दद्यात्ततो मात्रे प्रदापयेत्। वस्त्रे
संस्थाप्य तु पिता पुत्रस्य मुखमीक्षयेत्। गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिश्च संयुतं। आपो हिष्ठा
दिभिर्मंत्रैरभिषिंचेत्ततः शिशुं। मूर्द्धि चाध्यायतं पुत्रंतन्मंत्रेण तदा पिता। अंगाङ्गात्संभवति
हृदयादधिजायसे। आत्मा वै पुत्रनामासि संजीवशरदः शतं। मूर्धनि त्रिरवध्यायतं शिशुं स्था
पयेत्ततः। पुण्याहं वाचयेत्पश्चाद्वाक्षणेर्वेदपारगेः। दरिद्रायार्थविप्राय तांगामभ्यर्च्य दापयेत्। राम
गोवस्त्रस्वर्णधान्यानि दद्यादुर्कदितः क्रमात्। यथाशक्ति धनं दद्याद्वाक्षणेभ्यस्तदा पिता॥

राम
॥५८॥

ततो होमं प्रकुर्वीत स्वस्वशार्वोक्तमार्गतः । उत्तरे खनादिकं कृत्वा आज्यभागं तमाचरेत् । होमस्ये
शानदिग्भागे धान्योपरि शुभं घटं । पंचगव्यं घटे स्थाप्य तिलांस्तत्र विनिक्षिपेत् । क्षीरद्रुमकषायां
श्च पंचरत्नानि निक्षिपेत् । कषायो निर्यासः । वस्त्रयुग्मेन संक्षायगंधादिभिरथार्चयेत् । विष्णुं वरु
णमभ्यर्च्य प्रतिमायां विधानतः । प्रतिमां च विधानत इति प्रयोगपारिजातधृतपाठाद्यक्षरहणः
प्रतिमायां तत्सृजनं कुर्यात् । अग्रे तदेवत्य होमदर्शनादिति केचित् । यत इन्द्रादिभिर्मंत्रैः कुं संप्र
स्थापिमंत्रयेत् । यत इन्द्रेति षड्वचसूक्तशेषः । दधिमध्वाज्ययुक्तेन होमं कुर्यात् स्वयत्नतः । युक्ते
नेति भावेत्तः । योगेनेत्यर्थः । आपो हि षेति तिसृभिरप्सु मे सोम इत्यथ । तद्विलोः परमं पदमक्षी
भ्यां तेति सूक्ततः । ऋग्भिरभिः प्रत्युचं वाष्टाविंशति संख्यया । अशक्तावष्टसंख्यं वा दधिमधा
ज्यसंयुतं । आदित्यादिग्रहाणां च होमं कुर्यात्सर्मत्रकं । ग्रहाणां च दध्यादिषु तं होमं कुर्यादित्यर्थः ।

शान्ति.

अन्यथा पुनर्दध्यादिग्रहस्य वैयर्थ्यापत्तेः ॥ ११ अथ प्रयोगः ॥ कूर्ताऽस्य बालस्याऽमुकनक्षत्रो
त्यति सूचितारिष्टशान्त्यर्थं गोमुखप्रसवं करिष्यदिति संकल्प्य गणेशं संपूज्याचार्यं वदन्त्यात् ॥ आ
चार्यः गोमयोपलिप्तं गृहस्येशानभागेश्वरं चरैः पद्मं हत्वा तत्र ब्रीहिषु शूर्पैरक्तवस्त्रैः तिलान् चि
कीर्य प्राश्नुस्व मवाक्यादं शिशुं निधाय सूत्रेण शूर्पं वेष्टयित्वा शिशुसमीपे गोमुखमानीय प्रस
वं विभाव्य विष्टुर्यो निमित्तं सूक्तस्य त्वष्टा विष्टुरनुष्टुप् ॥ विष्टुर्यो निमित्तं सूक्तेन पंचगव्येन शिशुं
स्नपयित्वा गवामंगेष्विति मंत्रेण सर्वेष्वंगेषु गां स्पृशेत् ॥ विष्टोः श्रेष्ठेनेति त्वष्टा विष्टुरनुष्टुप् ॥ ततो
विष्टोः श्रेष्ठेनेति शिशुमासाय मात्रे दद्यात् ॥ ततः सागोर्ध्वं न्यभागस्था शिशुमासाय ॥ मातापित्रे ॥
ततः पितामात्रे दत्त्वा वस्त्रे संस्थाप्य पुत्रमुखमीक्षेत् ॥ तत आचार्यः शिशुं पंचगव्येन पोषिष्येति
तिसृष्वरिभिर्विचरेत् ॥ ततः पिता अंगा दंगादिति शिशुं मूर्द्धनि त्रिरवध्यायाऽस्य गोमुखप्रसव

राम
॥ ५६ ॥

स्पुष्ट्याहं भवं तो ब्रुवंतु. एवं रुद्रि श्रीः कल्याणमिति त्रिर्वाचयेत्वागं संपूज्य कस्मैचिद्हरिद्रायाः
 वापयित्वांगं दत्वाग्रहप्रीत्यर्थं गोवस्त्रस्वर्णधान्यानि यथाशक्ति भूयसीं दद्यात्। तत आचार्यो ग्निं य
 हांश्च प्रतिष्ठाप्यान्वाधाने च क्षणी आज्येनेतां त मुक्ताः प्रधानं अप आपो हिष्ठे तिति सभिः अप्सु मेति च
 प्रत्यचमष्ट विंशत्यष्टान्यतम संख्याभिर्दधि मध्याज्याकुतिभिः तद्विलो रित्युवातावतीभिर्दधि मध्याज्या विलुं४
 कुतिभिर्यक्ष्महागं अक्षीभ्यामिति सूक्तेन प्रत्यचं तावतीभिर्दधि मध्याज्याकुतिभिः ग्रहांश्च तावती
 भिर्दधि मध्याज्याकुतिभिरेकैकया वा कुत्वा शेषेण सिष्टकृतमित्यादि आज्यभागं ते अग्नेरीशान्या
 कुंभं संस्थाप्य तत्र पंचगव्यं तिला नक्षी रिद्रुम कषायांश्च क्षिप्त्वा वस्त्रपुग्मेनावेक्ष्य पूर्णपात्रे तद्वि
 द्धोरिति विलुंतत्वायामीति वरुणं वा वाह्यं संपूज्य कुंभं स्पृष्ट्वा जपेत्। यत इंद्रेति षष्ठां क एव पुत्रः प्र
 गाथ इंद्रो बार्ह प्रगाथी चंदः। एतान् जप्त्वा यजमानेन त्यागे कृते मिलितेर्दधि मध्याज्येः प्रत्यचमष्टा

तं१

शान्ति०

विंशतिसंख्ययाष्टसंख्ययावाजुक्रयात्। आपोहिषेति तिसृणां सिंधुद्वीपआपोगायत्री। अप्सु मे
मेधातिथिरापोनुष्टुप्। तद्विलोमेधातिथिर्विष्टुर्गायत्री। अक्षीभ्यामिति षत्सु विवृहायक्षमहानुष्टु
प्। अक्षीभ्यांते। ग्रीवाभ्यस्त आंत्रेभ्य उरुभ्यांते। मेहनात् अंगादंगात्। एतेर्ग्रहमंत्रैश्च दधिमधा
ज्यैकृत्वास्विष्टकृदादिशेषं समाप्य ब्राह्मणान्संभोजयेत्॥ ॥ इति गोमुखप्रसवप्रयोगः॥ ॥
अथ तिथिनक्षत्रयोगक्रमेण प्रसवशान्तयउच्यते॥ तत्रादौ गंडांतः। तिथिलग्ननक्षत्रभेदात्॥
गंडांतो नाम संधिघटिकाः सचोक्तो ज्योतिर्निबन्धे। पूर्णानंदारव्ययेति स्थित्योः संधिनाडीद्वयंत
था। गंडांतं मृत्युहंजन्मयात्रोद्वाहव्रतादिषु। कुलीरसिंहयोः कीटवापयोमीनमेषयोः। गंडांतं
तरालं स्याद्घटिकार्धमतिप्रदं। सार्षपौलस्त्ययोः शंशाभसंधयः। तदग्रभेषाद्यपादा
भानां गंडांतसंज्ञकाः। रत्नमालायामुनक्षत्रेष्वन्यथोक्तं। पौलस्त्योः श्वेत्सार्षपि तर्क्षयोश्च यच्च

राम
॥ ६० ॥

ज्येष्ठा मूलयो रंत रालं । तद्गंडांतं स्याच्चतुर्नाडिकं हियात्राजुमोदाहकालेषु निषं । अत्र दोषतारत
म्यं ज्ञेयं । रत्नसंग्रहे । सर्वेषां गंडजातानां परित्यागो विधीयते । वज्रं ये दर्शनिं श्रावतच्चषाणमसिकं
भवेत् । तिथ्युत्स गंडे पितृमातृनाशो लभेतु संधौ तनयस्य नाशः । सर्वेषु नो जीवति हंतिवंधून्
जीवन्पुनः स्याद्बहुवारणाश्वः । प्रयोगपारिजाते गर्गः । अश्विनी मघा मूलादौ त्रिषु दूतवनाडि
काः । रेवती सार्वशाक्रांते मासाश्वक्रुतुसायकाः । अश्विनी मघा मूलानां पूर्वर्द्धिवाध्यते पिता । पूषा हि शक्रपा
ती सार्वशाक्रांते नाडिका ह्यमेव हि । अश्विनी मघा मूलानां पूर्वर्द्धिवाध्यते पिता । पूषा हि शक्रपा
श्वर्द्धिं जमनी वाध्यते शिशोः । पितृघ्नश्च दिवा जातो रात्रि जातस्तु मातृहा । दिवसगीतांत इत्यर्थः ।
आत्मघ्नः संध्योर्जातो नास्ति गंडे निरामयः । सर्वेषां गंडजातानां परित्यागो विधीयते । वज्रं
ये दर्शनिं श्रावतच्चषाणमसिकं भवेत् । तस्य शंतिं प्रवक्ष्यामि सोममंत्रेण भक्तिमान् । कीस्यया

त्रं प्रकुर्वीत पलेः षोडशभिर्नवी। अष्टाभिश्च चतुभिर्वा द्वाभ्यां वा शोषनं तथा। तन्मध्ये पायसो रवे
नवनीतेन पूरिते। राजतं चंद्रमर्चेत सितपुष्पसहस्रकैः। दैवज्ञः क्षौमवासास्तु शुक्लमात्र्यांबरा
र्वितः। सोमो ह भित्ति सं चिंत्य पूजां कुर्यादतं द्रितः। जपेत्साहस्रकर्मत्रं श्रद्धधानः समाहितः। आ
प्यायस्वेति मंत्रेण पूजां कुर्यात्समाहितः। दद्याद्देक्षिणा मिष्टां गंडदोषप्रशान्तये। शुक्लं वागी
श्वरं चैव ताश्रपात्रसमन्वितं। गंडदोषोपशान्त्यर्थं दद्याद्देवि देशु चिः॥ ज्योतिर्निबधे तु एतद्
ते धिकं मयुक्तं। कुंकुमं चंदनं कुष्ठं गोरोचनमथापि वा। घृतपूरणेषु कुंसेषु चतुर्षु प्रक्षिपेत् क्रमा
त्। सहस्राक्षेण मंत्रेण बालकं स्नापयेत्ततः। पितृयुक्तं दिवा जातं मातृयुग्मे तुरात्रिजं। स्नापये
त्पितृमातृभ्यां संध्योरुभयोरपि। कांस्यपात्रं धत्तेः पूजां गंडदोषोपशान्तये। सक्षीरं मौक्तिकं शं
खं श्वेतवस्त्रयुतं शुभं। यजुर्वेदविदे दद्याद्गंडदोषाय नुत्तये। दद्याद्देवुं हरिणं च ग्रहां श्वापि प्रपू

राम
११६१॥

जयेत्। आयुर्वृद्धिकरं जप्त्वा कुर्याद्वाहरातर्पणं। अत्र गोमुखप्रसवोग्रहशान्तिश्च कार्या। अ
न्यत्स्यष्टमिति प्रयोगो नोच्यते॥ ॥ इति गर्गोक्तं नक्षत्रगंडशान्तिः॥ ॥ अथ तिथिलग्नगंडशान्तिः
तिरुत्तरगार्ग्यः॥ अभुक्तेतरजातस्य सूरतकांत्यदिनेऽथवा। शान्तिं शुभे हि वा कुर्यात्तावत्पुत्रं न
लोकयेत्। तिथिगंडे त्वनद्राहं नक्षत्रे धेनु रुच्यते। कांचनं लग्नगंडे तु गंडोषो विनश्यति। अत्र
घभागे पितुर्गंडं त्रयाणां भविष्ये च न। माता पितृशिशूनामित्यर्थः। उत्तरातिथ्यचित्रासुपूर्वा
षाढोद्भवस्य च। कुर्यात्कांतिं प्रयत्नेन नक्षत्राकरजं बुधः। तामेवाह। सुवर्गे न तदर्थे न यथा विज्ञा
नुसारतः। नक्षत्राधिपते रूपं कृत्वा वस्त्रद्वयान्वितं। वरुणस्यार्चनं कार्यं स्वस्तिवाचनपूर्वकं।
कुंभे वरुणं नक्षत्राधिपतिं पूजयेदित्यर्थः। शतौषधानिरत्नानि मृत्त्वक्पल्लवसंयुतां। पूजां
ते समिदनाज्ये होमं तिलयवेस्तथा। ततः पूर्णं कृत्वा वेदाध्यायिकुटुंबिने। उत्तराप्रथमे

शान्ति-

पादेतिलपात्रं तथैव च । तिष्ठे तु गंगं सवत्सां च सुशीलां च पयस्विनीं । अङ्गां चित्रासु वेदया । स
र्वापादे तु कां चनं । यवांश्च ब्रीहिमाषांश्च तिलमुद्रान्प्रदापयेत् । यथा वित्तानुसारेण कुर्याद्वा
ह्मणभोजनं । पितुरा युष्य वृद्धार्थं शान्तिरत्र विधीयते । एवं यः कुरुते सम्यक् शान्तिकर्म समाहि
तैः । आयुरारोग्यमैश्वर्यं संप्राप्नोति दिने दिने ॥ इति तिथिलग्नगंडांतशान्तिः ॥ ॥ अथ दिन
क्षयादिशान्तिः ॥ ॥ उत्तरगर्ग्यः ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि जन्मकाले विशेषतः । गंडांतानां च ना
मानि महादोषकराणि च । दिनक्षये व्यतीपाते व्याधते विष्टे वैधते । श्रुते गंडेति गंडे च परिघे
यमघंटके । काले गंडे मृत्युयोगे दग्धयोगे सुदारुणे । तस्मिन् गंडे दिने प्राप्ते प्रसूतिर्यदि जायते ।
अतिदोषकरी प्रोक्ता तत्र पापयुते सति । दिनक्षयादौ गंडांतशब्दो गोलः । यजनं देवतानां च ग्रहा
णां चैव पूजनं । दीपं शिवालये सत्त्वाधत्तेन परिदापयेत् । अभिषेकं शंकराय अश्वत्थस्य प्रद

राम
॥ ६२ ॥

क्षिणं। आयुर्वृद्धिकरं जप्यं सर्वारिष्विनाशनं। मृत्युं जयमंत्रस्य आश्रुः शिशान इत्यादेश्वरु
 पमित्यर्थः। गुरुदेवतविप्राणां पूजनं गोत्रवर्द्धनं। सर्वारिष्वहरार्थाय ग्रहयज्ञं समाचरेत्। शि
 वाय विधिवद्भक्त्या दीपदानं करोति यः। अखंडं गोघृतेनैव स वै मृत्युं जयेन्नरः। विलुभूर्तिम
 हापुरण्यमश्वत्थं श्रीकरं सदा। प्रदक्षिणं नरो भक्त्या यः करोति नरोत्तमः। अकालमृत्युं निर्जित्य
 दीर्घायुर्जायते नरः। गाणपत्यं पुरुषसूक्तं सौरं मृत्युं जयं शुभं। शान्तिं जाप्यं रुद्रजाप्यं कृत्वामृ
 त्युं जयी भवेत्। मूले वा सार्वगंडे वा कुर्यादेतानि यत्नतः। आयुर्वृद्धिकरार्थाय गंडे दोषप्रशं
 तये। एषां मूलादिशान्त्या समुच्चयः॥ ॥ इति गंडांतशान्तिः॥ ॥ अथ विषघटीशान्तिः॥ ॥
 ताश्चाह ज्योतिर्निबन्धे वृद्धगर्गः॥ तिथीषु नागादिगिरीशवारिधिर्गजादिदिक्पावकदिक्
 भास्कराः। मुनीभ्यः १५। ५८। ७। ७। ११। ४८। ७। १०। ३९०। १२। ७। ८ संख्या प्रथमा तिथेः क्रमात्

शान्ति०

परं विषाख्यं घटिकाचतुष्टयं । विंशच्चतुर्दशदिक्करीलावाणाश्चतत्वा नियथाक्रमेण ॥
२०।४।१२।१०।७।५।२५। सूर्यादिवारेषु भवंत्यनंतरं नाड्यो विषाख्यं घटिकाचतुष्टयं । नक्षत्रे
घाह्नारदः । रवमार्गणाः ० वेदपक्षाः २४ रवरा म ३० व्योमसागराः ॥ ४० ॥ वार्ध्चिचंद्रा १४ रूपदस्त्रा
२९ रवरा म ३० व्योमवाहवः ॥ २० ॥ द्विरामा ३२ रवाग्मयः ३० शून्यदस्त्रा ३० कुंजरमयः २८ । रूप
पक्षा २९ व्योमदस्त्रा २० वेदचंद्रा १४ शून्यचंद्रा १० वेदचंद्रा १४ षडक्षा ५ द्वेदवा
हवः २४ । शून्यदस्त्रा २० शून्यचंद्रा १० पूर्णचंद्रा १० गजेदवः १८ । तर्कचंद्रा १६ वेदपक्षा २४ रवरा
माश्चाश्चिभाक्रमात् । आभ्यः परास्युर्घटिकाचतत्त्वा विषसंज्ञिताः ॥ शान्तिमाह वदगर्गः ।
विषनाडिषु संजातः सर्वारिषु मयप्रदः । पितृमातुलमात्मानं धातये नात्र संशयः । मातुश्च
विषशस्त्रास्त्रैः कूरेत्तन्नें शगेपि वा । तद्दोषपरिहाराय शान्तिकर्म समाचरेत् । रुद्रो यमोऽग्निर्म

॥ राम ॥

॥ ६३ ॥

त्यश्चदेवताः परिकीर्तिताः। सुवर्णेन यथाशक्त्या तत्तल्लक्षणलक्षिताः। प्रतिमाः कारयित्वा
 तु आढक्यव्रीहिभिस्तुले। स्थंडिलं परिकल्प्याथ कुंभमौषधिसंयुतं। जलेः संपूर्य संस्थाप्य च तस्यः
 प्रतिमास्तथा। संस्थाप्य तत्र मंत्रैश्च क्रमादर्च्य दुने तथा। समिच्च रुधत द्रव्यैः प्रत्येकं यथा क्रमा च ३
 त्। कृत्विभिश्च सहाचार्यैर्दुने दष्टसहस्रकं। अष्टोत्तरशतं वाथ अष्टाविंशतिमेवा। ततस्तिले च ४
 दुने देवांस्तत्र मंत्रैश्च कृत्य वित्। ततो भिषेचयेद्दानमंत्रैः पौराणिकैः क्रमात्। प्रीयतीत्यगवान्नी
 शः पिनाकी सर्वतो मुखः। तव मूर्तिप्रदानेन मम पापं विनाशय। दंष्ट्राकरालवदं नीलांजनसमा
 कृतिः। रक्ताक्षोसि गदापाणिर्मृत्युमं पातु सर्वदा। दानमेवं विधेर्मंत्रैर्यथाविधि समहितः। गो
 भूहिरण्यवस्त्रैश्च आचार्यं पूजयेत्सुधीः। एवं कुर्याद्विधानेन विषदोषः प्रशम्यति॥ ॥ इति विष
 घटी शंतिः॥ ॥ अथ तिथिप्रसवशंतिः॥ ॥ तत्र कृत्वा चतुर्दशी जातशंतिः॥ प्रयोगपरि

शान्ति०

ऊते उत्तरगर्गः। कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां प्रसूतेः षड्विधं फलं। चतुर्दशीं च षड्भागं कुर्यादसौ फलैस्मृतं। ॐ
द्वितीये पितरं हन्ति तृतीये मातरं तथा। चतुर्थे मातुलं हन्ति पंचमेवं शनाशनं। षष्ठे च धनहानिः स्या
दात्मनो वंशनाशनं। तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शान्तिं कुर्याद्विधानतः। आचार्यमृत्विजो वत्वा स्वस्ति
वाचनपूर्वकं। रुद्रादिदेवतां तस्याः कर्षमात्रं सुवर्णितः। तदधीनं वा कुर्याद्विहितशठ्यु विवर्जि
तः। प्रतिमां कारयेत्तुं भोः सर्वलक्षणसंयुतं। वृषसे च समासीनं वरदाभयपालिनं। शुद्धस्फटि
कसंकाशं श्वेतमाल्यांबरावृतं। त्रैयंबकेन मंत्रेण पूज्यं कुर्याद्विधानतः। स्थापयेच्चतुरःकुंभांश्च
तुर्दिक्ष्वथ विधिः। आग्नेयीमारभ्य विदिद्विचैत्यर्थः। आग्नेयकुंभमारभ्येत्यग्रे दर्शनात्। पुरण
तीर्थजलोपेतान्धान्यस्योपरि विन्यसेत्। तन्मध्ये स्थापयेत्कुंभं शतद्विद्रसमं न्वितं। पंचमस्य च राम
रत्नानि पंचत्वं पंचपल्लवान्। पंचधान्यं सुवर्णं च तत्तन्मंत्रैर्विनिक्षिपेत्। शूतेष्वधानिनि ॥६४॥

क्षिप्य श्वेत वस्त्रैश्च वेष्टयेत्। सुरभीणि च पुष्पाणि श्वेतानि परि वेष्टयेत्। सर्वे समुद्राः सरितस्ती-
 र्थानि जलदानदाः। आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः। आवाह्यवा रुणेर्मंत्रैरनेन विधि-
 माततः। इमं मे वरुणेत्यनया तत्त्वायामीति वातथा। त्वन्नो अग्न इत्यनया सत्त्वं न शतं मंत्रतः॥
 आग्नेय कुंभमारभ्य पूजां कुर्याद्यथा क्रमात्। आनो भद्रारव्यसूक्तं च स द्रा अग्नेश्च सूक्तं कं। ज-
 स्वापुरुषसूक्तं च कद्रुद्रं तु क्रमाज्जपेत्। ईश्वरस्याभिषेकं च ग्रहपूजां च कारयेत्। पूजा कर्म सुनि-
 र्वर्त्य होमं कुर्याद्विधानतः। विस्तारायामखातं च अरतिद्वयसंमितं। कुंडकं ठं परित्यज्य समं ता-
 दंगुलं क्रमात्। मेखलोद्वाय विस्तारौ चतुस्त्रिंशद्गुलैः क्रमात्। पश्चिमे मध्यभागे तु योनिं
 कुर्याद्विधानतः। योनिं षडंगुलांतिर्यक् द्वादशंगुलदैर्घ्यकं। अश्वत्थदलसंकारां किंचिन्निम्ना
 यतां शुभां। कुर्यादधारपर्यंतं स्वर्गहोतुर्विधानतः। समिदाज्यचरुं श्वेदं तिलमाषांश्च

शान्ति०

सर्षपैः। सर्षपसहितास्तिलमाषा इत्यर्थः। अश्वत्थसलक्षपालाशमिद्धिः रवादिरेः शुभैः। अष्टौ
त्तरसहस्रं वा अष्टौत्तरशतं तु वा। अष्टाविंशतिमैतेश्च होमं कुर्यात्पथक्यथक्यत्रैय्यं वकेन मंत्रे
रातिलो व्याहृतिभिः क्रमात्। ग्रहा एवं च होतव्या अस्मदुक्तविधानतः। एवं क्रमेण होतव्यं होमशौ
षं समापयेत्। सर्वालंकारयुक्तानां त्रयाणामभिषेचनं। त्रयो माता पितृ बालाः। चतुर्भिः कलशै
रद्भिः बृहत्कुंभसमन्वितं। बृहत्कुंभः शतच्छिद्रः। धौतां वराणि धृत्वाथ कुर्यादाज्यावलोकनं। पू
र्णाङ्गुतिं वज्रं युक्त्या यजमानः समाहितः। तत्सर्वं परया सत्तया ईश्वराय निवेदयेत्। सर्वालंका
कारसंयुक्तां सवत्सां गां प्रदापयेत्। ईश्वरप्रीतये शक्त्या कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम्॥ अन्ये
षौ चैव सर्वेषां कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम्। एवं यः कुरुते शान्तिं सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ सर्वान्
कामानवाप्नोति स्थिरजीवी सुखी भवेत्॥ ॥ इति शान्तिरत्नेरुद्रचतुर्दशी शान्तिः॥ ॥

राम
॥ ६५ ॥

॥ अथ प्रयोगः ॥ कर्ता पित्र रिष्टादौ गोमुखप्रसवं कृत्वा न्यत्रा कृत्वा देशकालौ समुत्थाऽस्य
 बालकस्य कृत्वा चतुर्दशी जन्म सूचितारिष्ट निरसनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सनवग्रहमखा
 कृत्वा चतुर्दशी जननशान्तिं करिष्यतीति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचननां दीक्षा द्वाचार्यत्वि
 ग्वरणा निरुपार्ता तत आचार्यः आग्नेयादिविदिक्षु चतुरः कुंभान्मध्ये च शतच्छिद्रं संस्थाप्य
 शतच्छिद्रं च मृदः पंचपल्लवान् च रत्नानि पंचत्वचः व्रीहियवगोधूममाषतिलादीनि पंचधा
 न्यानि सुवर्णशतौषधानि दशविष्टुक्रांता सहदेवी तुलसी शतावरीति मूलशान्त्युक्ता औष
 धीर्निक्षिप्य वस्त्रे माल्यैश्च वेष्टयित्वा पूर्णपात्रे कर्षतदर्धार्धकृतां रुद्रप्रतिमां त्र्यंबकमिति म
 त्रेण संपूज्य सर्वसमुद्राः सरितस्तोत्रार्थानि जलदानदाः आयांतु मम शान्त्यर्थं दुरितक्षयकारकाः
 इति कुंभानभि मंत्र्य ॥ इमं मेव रुगतत्वायामित्वं नो अग्ने सत्वं नो अग्ने इत्यादि क्रमेण कलशेषु

शान्ति.

वरुणं संपूज्यते नैव क्रमेण आनोमस्रास्रा अग्ने सहस्रशीर्षा किद्रुशयेति सूक्तानि जपेत् । त
तो मेर्गं सृणुं च स्थापनं कृत्वा समिद्धयमादाय चक्षुष्यं तेऽत्र प्रधानं रुद्रमश्नत्पक्षपलाश
खदिरसमिदाज्यचरुसर्पयसहितं तिलमाषद्रव्यैः प्रत्येकमष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंश
तिवारं वा अथैव कमंत्रेण प्रजापतिं समस्तव्याहृतिभिः सहस्रादिसंख्यया तिलद्रव्येण शेषे
ण स्विष्टकृतमित्यादिनिर्वापादिना च संकृत्वा कर्त्ता त्यागे कृते साचार्यत्विजो होमादिवलि
दानां तैशतच्छिद्रेण चतुर्भिः कुंभैर्ग्रहकुंभेन चाऽभिषिंचेयुः ॥ ततो यजमानो विभ्र
तिंधृत्वा कांस्यपात्रे रूपं रूपमित्याज्यं संकुंदुर्बो वलोक्य सदक्षिणं तत्पात्रं विप्राय दत्वा पू
र्णकृत्यादिशेषं समाप्याचार्या यगां वस्त्रयुगं कृत्विग्न्यश्च दक्षिणीं दत्वा विप्रान्संभो
ज्यकर्मसुद्रार्पणं कृत्वा भुञ्जीतेति ॥ ॥ इतिकर्मकृतः कृष्णचतुर्दशी शान्तिप्रयोगः ॥ ॥

राम
॥ ६६ ॥

॥ अथ सिनीवाली कुहू शंतिः ॥ ॥ प्रयोगपारिजाते उत्तरगार्ग्यः ॥ सिनीवाल्यां प्रसूता स्या
 द्दासी भाग्यपिशुस्तथा गजाश्वामहिषी चैव शक्रस्यापि श्रियं हरेत् । कुहू प्रसूतिरन्यथं सर्वदोषक
 री स्मृता । यस्य प्रसूतिरेतेषां तस्यायुर्धननाशनं । सर्वगंतु समस्तत्र दोषस्तु प्रबलो भवेत् ॥ शंतिं
 विना विशेषेण परित्यागे विधीयते । परित्यागस्तत्र शंतिं कुर्याद्दिमाचि चक्षणाः । शंतौ कृताया
 मपि त्यागः कार्य एव । शंतिं विना सुतरां त्याग इत्यर्थः । तत्फलं तत्क्षणा र्धेन शिशोरे वा नुपात्तने शं
 त्यभावे वा लत्यागे वेत्यर्थः । न त्यजे संडितो मोहादर्थं दृष्टान्तोऽपि वा । शंतिं विना यदि बालं न
 त्यजेदित्यर्थः । तद्योगनाशये किंचित्स्वयं वा नाशमश्रुते । बालयोगादित्यर्थः । कल्पोक्तशं
 तिः कर्तव्या श्रीध्रं दोषापनुत्तये । रुद्रः शक्रश्च पितरः पूजाः स्युर्देवताः क्रमात् । कर्षमात्रसुवर्गेन
 तदर्थार्धेन वा पुनः । अथवा शक्तितः कुर्यादित्तशब्दु विवर्जितः । प्रतिमां कारयेच्छंतीश्चतुर्भुजसम

शान्ति.

चित्तां। त्रिशूलवक्रवरदाभयहस्तां यथा क्रमात्। श्वेतवर्णां श्वेतपुष्पां श्वेतां वरवृषस्त्रिती।
त्रैय्यं वक्रेन मंत्रेण पूजां कुर्याद्यथा विधि। इन्द्रश्चतुर्भुजो वज्रांकुशचार्पणसायकाः। रक्तवर्णा
गजारूढो यत इंद्रेति मंत्रतः। पितरः कृष्णवर्णाश्च चतुर्हस्ता विमानगाः। यक्ष्यक्षसूत्रकर्म इत्थ
भयस्यैव धारिणः। ये चेह श्रुति मंत्रेण पूजां कुर्यादनंतरं। आग्नेयीं दिशामारभ्य कुंसां कोणे
षु विन्यसेत्। तन्मध्ये स्थापयेत्कुंसां शतं विद्रुसमन्वितं। तेष्वेव पंचगव्यादींस्तत्तन्मंत्रैश्च निक्षि
पेत्। आदिशद्देन पंचमृत्यं चरत्नादीनि चतुर्दशी शान्त्युक्तानि द्रष्टव्यानि। कल्पोक्तशान्तिः क
र्त्तव्या कुर्याच्छ्रींश्च शक्तितः। शान्तिं पठेदित्यर्थः। गोदानं वस्त्रदानं च सुवर्णं चोर्वरां शुभां। दश
दानानि चोक्तानि क्षीरमाज्यं गुडस्तथा। गोदानादेर्दशदानांतर्गतं तेर्द्धिरनुष्ठानं। आज्यावेक्षण
मेतानि तत्तन्मंत्रैश्च कारयेत्। समिदाज्यचरोर्हमंतिलमाषैश्च सर्षपैः। इतरेतरयोगद्वं द्वा

राम
॥६७॥

येत्त।

तिलमाषमिलितद्रव्यं। अश्वत्थपक्ष्मपालाशसंमिद्धिः खरिरेः शुभेः। अष्टोत्तरशतं सैरव्यं प्र
त्येकं जुहुयाद्भिजः। त्रैप्यं वकेन मंत्रेण तिलान्न्याहतिभिः पुनः। चतुर्भिः कलशैर्युक्तं बृहत्कुंभस
मन्वितं। शान्तिवत्सकलं कार्यमभिषेकं चकार चतुर्दशी शान्तिवदित्यर्थः। पितृमातृशिशूनां च
अभिषिंचेत्तु वा सुरैः। शिशूनामभिषेकमित्यन्वयः। शंकरस्य अभिषेकं च कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं।
अन्येषां चैव सर्वेषां ब्राह्मणानां च तर्पणं। यथाशक्त्यनुसारेण द्विजवाचनपूर्वकं। द्विजवाचनं
स्वस्तिवाचनं। तत्पूर्वकं सर्वं कुर्यादित्यर्थः॥ ॥ इति सिनीवाली कुहू शान्तिः॥ ॥ अथ प्रयोगः।
कर्त्तव्यं बालस्य सिनीवाली कुहू जननसूचितं सर्वा रिष्टशान्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सिनी
वाली जननशान्तिं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचननां दीक्षाचार्यं त्रिग्वरणा
निकुर्यात्। तत आचार्यः सर्षपाचिकीर्य भूमिं प्रोक्ष्य आग्नेयीमारभ्य विदिक्ष्वा चतुःकुंभान्मध्ये

तिगं। शरण्यं सर्वलोकानां लज्जाया रक्षणं परं। सुवेषधारिवस्त्रत्वमतः शान्तिं प्रयच्छमे॥ इति वस्त्रं॥
हिरण्यगर्भगर्भस्थमिति हिरण्यं। सर्वभूताश्रयाभूमिर्वराहेण समुद्धता। अनंतसस्य फलदा अ
तः शान्तिं॥ इति भूमिं॥ क्षीरजातास्तथा शीराक्षीराश्मृतसंभवः। क्षीराक्षीरोदकीर्तिश्च क्षीरे प्राण
स्य संभवः। तस्मात्क्षीरप्रदानेन अतः शान्तिं॥ इति क्षीरं॥ कामधेनुषु संभूतं सर्वऋतुषु संस्थितं। दे
वानामाज्यमाहारमतः शान्तिं॥ इत्याज्यं॥ यथा देवेषु विश्वात्मा प्रवरश्च जनाद्ग्नः। सामवेदस्तु
वेदानामहादेवस्तु योगिनां। प्रणवः सर्वमंत्रारणं मारीणं पार्वतीयथा। तथारसानां प्रवरः स
देवेक्षरसो मतः। ममतस्मात्परीलक्ष्मीं ददस्व गुडसर्वदा। इति गुडं॥ ततः कांस्यपात्रे रूपं रूपमिति
मंत्रेण सकुटुंबः स्वं प्रति रूपं वीक्ष्य। आज्यं तेजः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरं स्मृतं। आज्यं सुराणामाहा
रं आज्यदेवाः प्रतिष्ठिताः। इत्याज्यपात्रं दत्वा दशदानानि दद्यात्॥ तानि च॥ भूर्भोगौ तिलहिरण्यज्यवो

शान्तिः॥

सोधान्यंगुडानि च। रोप्यं लवणमित्याहुर्देशदानानि पंडिताः। इति महासर्ववैउक्तानि। तेषु षष्ठ्यं मंत्रा
उक्तः। महर्षे गोत्रसंभूताः कश्यपस्य सिलास्मृताः। तस्मादेषां प्रदत्तेन मम पापं व्यपोहत्विति तिला
म्। सर्वदेवमयं धान्यं सर्वोपनि करं महत्। प्राणिनां जीवनोपायम तः शं० धान्यं। प्रीतिर्यतः पितृणं
च विष्णुशंकरयोः सदा। शिवने त्रैलोक्यं रूप्यमतः शं०। इति रूप्यं। यस्मादनरसाः सर्वे नो लक्ष्म
लवणं विना। शंभोः प्रीतिकरं नित्यम्॥ इति लवणं। एतानि दक्षिणं ते देयानि। अथ क्रमेण पाठक्रम
स्य वाधात्। अतएवांते दक्षिणानुक्तिः। केचिद्दक्षिणमपि पाठक्रमान्मध्ये कुर्वन्ति। ततो रुद्रस्यो
त्तरपूजां कृत्वा विसृज्याचार्यहस्ते दत्वाग्निं विसृज्य पूर्णतां वाचयित्वा विप्रान्भोजयेत्। सिनीवा
लीकुक्षोर्दर्शशंत्यासमुच्चयः॥ अव्यभिचार इति केचित्। तत्तु सिनीवाल्यामेवेयं शान्तिः। कु राम
क्षोरोषमात्रमुक्तं। दर्शः सूर्येणुसंगम इति कुक्षाएव दर्शत्वात्तत्र दर्शशान्तिरेवेति। केचित्तु दर्शं पृथ ॥ ६॥

तिपातेपथिरुद्धैश्चानरीवकुक्कांदयोःसमुच्चयमाहुः।नात्रगोमुखप्रसवः॥ ॥इतिनारायणभ
दसुतरामल्लभदसुतकमलाकरभट्टकृतः।सिनीवालीकुहूशंतिप्रयोगः॥०॥ ॥अथदर्शिशं
तिः॥ ॥नारदः॥ अथातोदर्शितानांमातपित्रोर्दिरुता॥तदोषपरिहारार्थंशंतिवक्ष्यामि ते
सदा।पुण्याहंवाचयित्वा दोक्तुसंकल्पपूर्वकं।कुंडं वामंउत्तरं कुर्यात्तिदेशोस्त्वापयेद्वटं।मंडलं सर्व
तोभद्रं।तत्कुंभे निक्षिपेद्द्रव्यं दधि क्षीरघृतादिकं।आदिशद्वाहोमूत्रगोमये।न्यग्राधोदुंबरोश्व
त्थाः सत्रूतानिंबकास्तथा।सत्रूताः लक्षकास्तथेतिप्रयोगपारिजातेपाठः।एतेषां दक्षमूलानां
त्वगादीन्पल्लवांस्तथा।पंचरत्नानि निक्षिप्य वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत्।सर्वसमुद्राः सरितस्तोर्था निजल
दानसः।आयांतु यजमानस्यदुरितक्षयकारकाः।आपोहिष्ठातृचेनाथकयानश्चित्रशृत्यवा॥यत्किं
चेदमृचांचैवसमुद्रज्येष्ठशृत्यवा॥अभिमंथोदकं पश्चादग्नेः पूर्वप्रदेशके।उदकमभिमंथ्य पश्चा

शान्ति.

दृशदेवतास्थापयेदित्यन्वयः॥ मंडलं कुर्यादित्युक्तं तदाह। हरिद्रं रक्तकंचैव रुद्रं श्वेतं च नीलकं।
एतेषां तंडुलैश्चैव सर्वतो भद्रमुद्धरेत्। दर्शस्य देवतायाश्च सोमसूर्यस्वरूपकं। प्रतिमां स्वर्णजां नि
त्यं राजतीं ताम्रजां तथा। दर्शदेवतारूपसोमसूर्यस्वरूपप्रतिमां स्थापयेदित्यनेदेनान्वयः। कु
क्षात् अपितत्वात्तत्रापीदं। सर्वतो भद्रमध्ये च स्थापयेद्दर्शदेवतां। ग्रहवर्गं दर्शयुग्मं तद्वर्गं गंधपुष्प वस्त्र
कं। आध्यायस्वेति मंत्रेण सविता पश्चात्तथैव च। उपचारैः समा राध्य ततो होमं समाचरेत्। क
त्वावहिं प्रतिष्ठाप्य ऋतुसंकल्पमीदृशं। आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं सर्वा निष्टप्रशं तये। पुत्रस्य दर्श
जननदोषनिर्हरणाय च। मातापित्रोः कुमारस्य सर्वा निष्टप्रशं तये। तेषां मायुः श्रिये चैव शरी
ति होमं करोम्यहं। समिधश्च चरुद्रव्यं क्रमेण जुहुयाद्गृही। जुनेत्सवितु मंत्रेण सोमो धेनुं च मंत्र राम
तः। एते मंत्रैश्च प्रत्येकं जुनेदष्टोत्तरं शतं। एतै रिति ब्रुव च न। त्रपितु देत्येवं होमोप्यष्टोत्तरं शतं ॥१७०॥

दशस्य देवता होम अष्टाविंशति संख्यया । होममेवं कृत्वा यविदध्याच्चाभिषेचनं । श्रीसूक्तमा ७१
युष्यसूक्तं च समुद्रजेषु इत्युवा । एते मंत्रैरभिषेकं माता पित्रोः शिशोस्तथा । ततः स्विष्टकृदादि
स्या होमशेषं समापयेत् । हिरण्यरजतं चैव कृत्वा धेनुं सदक्षिणं । अन्येभ्योऽपि यथाशक्ति दा
तव्या दक्षिणा तथा । ब्राह्मणभोजयेत्तत्र कारयेत्स्वस्तिवाचनं ॥ ॥ इति नारदोक्तादर्शशं
तिः ॥ ॥ अथ प्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्या स्य बालस्य दर्शजननसूचितारिष्टनिवृत्तिद्वारा
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं दर्शजननशान्तिं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजास्वस्तिवाचनमांदीश्रा
द्धाचार्यं त्विग्वरगानि कुर्यात् । ततः आचार्यः कुंजात् स्वंडिलाद्वा पूर्वसर्वतोभद्रे कुंभं संस्थाप्य तत्र
पंचगव्यं न्यग्रोधोदुंबराश्वत्थवृत्तनिंबवृक्षमूलानां त्वचः पल्लवांश्च पंचरत्नानि निक्षिप्य
वस्त्रयुग्मेन वेष्ट्य सर्वसमुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदानदाः । आयांतु यजमानस्य दुरितक्षय

शंति-

कारका इति मंत्रेण आपो हिष्ठेति तच्चेन कथानश्चित्रयत्किंचेदंसमुद्रज्येष्ठा इति वोदकमभि मंत्र्य
पूर्णपात्रे आप्यायस्वेति सोमं। सविता पश्चात्तादिति नाभागः सविता त्रिषुपः। इति सूर्यमावाह्य
ग्रहवर्गेर्गंधिपुष्योः पूजयेत्। केचित् पितृमध्ये दक्षिणोत्तरयोश्च सोमसूर्यैरिजयंति। तत्र मूलं
चिंत्यं। ततो ग्निं ग्रहांश्च प्रतिष्ठाप्यान्वाध्यात्। अत्र प्रधानं ग्रहान्सोमं सूर्यं चाष्टोत्तरशताष्टाविं
शत्यन्यतमसंख्यया समिच्चर्वाज्या कुतिभिः शेषेण स्विष्टकृतमित्याज्यभागांते। आयुरारोग्य
सिध्यर्थं सर्वा रिष्टप्रशंतये। पुत्रस्य दरजिन न दोषनिर्हरणाय च। मातापित्रोः कुमारस्य सर्वा
रिष्टप्रशंतये। तेषामायुः श्रिये चैव शंतिहोमं करोम्यहमिति मंत्राभ्यां होमसंकर्त्य कृत्वा आह
स्तेनेति सवितृमंत्रेण सोमो धेनुमिति मंत्राभ्यामष्टोत्तरशतं पितृभ्यश्चैदं पितृभ्य इत्यष्टाविंश
तिसंख्यया कृत्वा होमांते चतुर्दशी विधिना हिरण्यवर्णमिति सूक्तेन आयुष्यमिति सूक्तेन

राम

११७११

समुद्रज्येष्ठा इत्यनया च क्रवा माता पितृशिश्नमभिषिच्य स्विष्टकृदादिव लिङ्गानि प्रणक्तिं कृ
त्वा शेषं समाप्या चार्पाय यथा शक्तिरङ्गं तं हिरण्यं कृत्वा धेनुं च सदक्षिणं दत्वा क्रुत्विभ्यः यथा श
क्तिरक्षिणं दत्वा तत्तत्पूजां विधाय विस्तृज्या चार्पाय प्रतिपाद्याग्निं विस्तृज्य ब्राह्मणाभोजयित्वा
शान्तिं पाठयित्वा स्वस्तिवाचनं कुर्यादिति ॥ ॥ इति नारायणसहस्रनामस्तोत्रमष्टमः ॥ ॥ अथ नक्षत्रशान्तयः ॥ तत्रादौ ज्येष्ठा
शान्तिः ॥ तदुत्पत्तौ फलं ब्रह्मणामले ॥ ज्येष्ठादौ जननी माता द्वितीये जननी पिता ॥ तृतीये जननी
भ्राता स्वयं माता चतुर्थके ॥ आत्मानं पंचमेहंति षष्ठे गोत्रक्षयो भवेत् ॥ सप्तमे चोत्तमकुलं
ज्येष्ठभ्रातरमष्टमे नवमे च श्वशुरं हंति सर्वे हंति दशं शक्रः ॥ वसिष्ठः ॥ सुरेश ताराजनिता धवा
ग्रजं हि देवताराजनिता तु देवरं ॥ पुरंदरक्षेत्रजनिताः सुतस्तथा स्वस्याग्रजं हंति न पुत्रिका यदि ॥

विशेषो निर्णयसिंधो ज्ञेयः ॥ ॥ प्रयोगपारिजाते रक्षगार्ग्यः ॥ ॥ सुखासीनं मुनिश्रेष्ठं गर्गं मुनिगण
 न्वितं । कृतां कलिपुटो भूत्वा पप्रच्छ प्रतिशौनके ॥ ॥ ज्येष्ठानक्षत्रसंभूतं गंडदोषविनिर्णयं । तस्य शान्ति
 विधानं वयं यावत्कथयाम्यहं । घटिके काचमैत्रांते ज्येष्ठा दौघटिका द्वयं । तयोः संधिरिति ज्ञेयं शिशु
 गंडं समीरितं । प्रथमे च द्वितीये च ज्येष्ठे च तृतीये के । पादत्रये जाततरो ज्येष्ठोऽप्यत्र प्रजायते । ज्येष्ठो
 त्र्यपादजातस्तु पितुः स्य स्य विनाशनः । तृतीये कन्यका जाता हंति शीघ्रं धवाग्रजं । तच्छान्तिं तस्य व
 क्षामि गंडदोषप्रशान्तये । सुदिने शुभनक्षत्रे चंद्रतारावला न्विते । सूर्यकान्ते तथा कुर्याज्ज्येष्ठारक्ष
 त्तिविधानतः । कुर्याच्छ्वीपतिरभ्यंदेवेन्द्रं सुरनायकं । कर्षमात्रसुवर्णेन कषधिनाथपादतः ॥
 तद्विधानं प्रकुर्वत वित्तशायं न कारयेत् । शालितंडुलसंपूर्णकुंभस्योपरि पूरयेत् । इंद्रायेंद्रो मरु
 त्वत इति मंत्रेण वाग्यतः । गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्नानाभक्ष्यनिवेदनैः । पूजयेद्दधिना विप्रलोकपा

राम
॥७२॥

लगाणान्वितं। रक्तवस्त्रद्वयोपेतं पूजयेत्सुरनायकं। तत्र संस्थापयेत्कुंभाच्चतुर्दिक्षु विशेष
तः। तन्मध्ये स्थापयेत्कुंभं शतद्विद्रुसमन्वितं। पुरयोदकसमायुक्तान्वस्त्रयुग्मेन वेष्टितान्॥
कुंभेषु वित्यसेद्दीमान् पंचगव्यं समंत्रकं। पंचामृतं पंचरत्नं मृत्तिका पंचसंख्यकाः। पंचवक्षक
षायांश्च पंचपल्लवकांस्तथा। सुवर्णकुशाह्वान् शतौषधिविनिक्षिपेत्। पूजयेद्धारुणैर्मंत्रैः
कुंभांस्तत्र प्रयत्नतः। त्वं नो अग्ने जपेदादौ सत्वं नो पि द्वितीयकं। समुद्रज्येष्ठार्शतिचंद्रमं मे गंगे
चतुर्थकं। पूजयेद्दस्त्रयुग्माद्यैश्चतुरः कलशानपि। कलशं स्थाप्य वरुणा न पीत्यर्थः। जपं कुर्युः
प्रयत्नेन मंत्रैरेभिर्दिशो नमः। आ नो भद्रा जपं चादौ भद्रा अग्ने द्वितीयकं। तृतीयं पौरुषं स
त्वं कद्रुद्राय चतुर्थकं। इंद्रसत्त्वं रुद्रजाप्यं जपं मृत्युं जयंततः। इंद्रसत्त्वं यो ज्ञात एवेत्यादि ज्ञेयं।
इंद्रं संपूज्य देवं इंद्रवरुणं कुंभं संस्थितं। आचार्यैर्मूलमंत्रेण जपं कुर्याद्विशेषतः। सुसंकल्प्य वि

शान्तिः

धानेन होमकर्मततश्चरेत्। समिद्धिर्ब्रह्मरक्षस्य शतमष्टोत्तरं तथा। सर्पिषा च रुणा चैव मूलमंत्रे
रावाग्यतः। क्रुनेऽङ्गाप्यं च तेनैव यत इन्द्रं येति च। तिला न्याहतिभिर्कृत्वा शतमष्टोत्तरं पृथक्। भा
र्याशि श्रुसमोपेत यजमाने विशेषतः। अभिषेकं प्रकुर्वीत सूक्तैर्वारुणा संज्ञितैः। समुद्रज्येष्ठसि
र्मंत्रैरिममेवरुणस्तथा। द्यौः शान्तेत्यादिभिर्मंत्रैरभिषेकं समाचरेत्। अभिषेकनिवृत्तौ तु यजमा
नः समाहितः। शुक्लांबराणि धृत्वाथ कुर्याद्वाज्याय लोकनं। रूपं रूपेति मंत्रेण चित्रं तं क्षरेव च॥
देवता पुरतः स्थित्वा धूपदीपनिवेदनं। दद्यात्त्वा च मनसं सम्यक् कर्तां पूला ध्येतथैव च। नमस्ते सुरना
थाय नमस्तुभ्यं शचीपते। गृहाण धर्मं यादत्तं गंडोषप्रशान्तये। कार्यं यत्पूजकादीनां कारितं य
त्फलं शुभं। लब्धा तु तत्फलं सर्वं देवेन्द्राय समर्पयेत्। शुभमष्टमृत्विभ्यः श्रेयसंपदना लब्ध्वेन्द्रा
य समर्पयेत्। आचार्याय च गंधात्सुशीलां च पयस्विनीं। रक्तवर्णं वत्सपुतां सर्वालंकारभू

चप

राम

॥७३॥

पितां। वस्त्रयुग्मापि धानां च यथाविभवसारतः। यक्षगंधर्वसिद्धेश्वरपूजितोसि शचीपते। दाने
 नानेन देवेश गंडदोषं विनाशय। अष्टोत्तरशतं संख्यं कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं। तेभ्योपि दक्षिणां
 दत्वा प्रणिपत्य क्षमापयेत्। इमां कृत्वा ज्येष्ठाशंतिं यथाविध्युक्तमार्गतः। गंडदोषं विनिर्जित्य आ
 युष्मान् जायते नरः॥ इत्युक्तं वृद्धगार्ग्येण शौनकाय विशेषतः। ज्येष्ठानक्षत्रसंभूतं गंडदोषप्रशं
 तये। अज्ञानादाथ वाज्ञानाद्दैकल्यात्साधनस्य च। यन्न्यूनमतिरिक्तं वा तत्सर्वं संतुमर्हसि॥ ॥
 इति ज्येष्ठानक्षत्रशंतिः॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ गोमुखप्रसवं कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य अस्य शि
 शोः ज्येष्ठातननसूचितसकलारिष्टशंत्यर्थं ज्येष्ठाजननशंतिं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजा
 पुण्याहवाचननांदीश्राद्धाचार्यं विंश्वरणां कुर्यात्। तत आचार्यो महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ३०
 पथयः समिति यवान्निक्षिप्य आकलशेधिति कलशं संस्थाप्य गंधेनाभ्यर्च्य शालितंडुलेः कलशं

पूरयित्वा पूर्णदिवस्ति पूर्णपित्रं निधाय तडपरि कर्षितदधार्धितुताभिंद्रप्रतिमाभिंद्रायेंद्रोमरुत्व
 तइतींद्रं लोकपालांश्चोवाह्यपूजयेत्। ततः पूर्वादिदिक्षु चतुरः कुंभान्मध्ये शतविंद्रं संस्थाप्य दि
 कुंभेषु पंचगव्यं पंचामृतं पंचरत्नं पंचमृत्तिकाः पंचवृक्षकषायान् पंचपल्लवसुवर्णकुशदूर्वाः श
 तोषधीश्चक्षिस्त्वा तदलाभे विष्णुक्रांता सहदेवी तुलसी च शतावरी इत्युक्त औषधीः क्षिप्त्वा व
 स्त्रयुग्मेन वेष्टयित्वा ते पुत्रं नो अग्ने सत्वं नो अग्ने समुद्रज्येष्ठा इमं मे गंगेश तिरुक्रमेण वरुणमा
 तः वाह्यपूजयेत्। ततः पूर्वादिदिक्षु शेषे आनो भद्रासूक्तं भक्ता अग्ने शतिसूक्तं पुरुषसूक्तं कद्रुशयेतिसू
 क्तं च क्रमाज्जपित्वा योक्त एव प्रथमो मनस्वानिति। इंद्रसूक्तं। रुद्रं च्यं वक्त्रं च जह्वा इंद्रायेंदोय
 तइंद्रमयामहश्चिवाष्टशतमष्टविंशतिमष्टौवा उपेयुः। आचार्ये इंद्रायेंदो इति मंत्रं शक्त्या ज
 पेत्। यतइंद्रमयामहश्चि मंत्रं च। ततो ग्निं ग्राहंश्च प्रतिष्ठाप्यान्वाह्यात्। अत्र प्रधानं इंद्रं पला

राम
 ॥७४॥

शसमिसज्यचरुद्रव्यैरष्टोत्तरशतसंख्यया इन्द्राये दोमरुत्वत इति मंत्रेण प्रजापतिं तिलद्रव्येण
 पृशतं व्याहृतिभिः शेषेण स्त्रिष्टुतमित्यादिवर्त्य ते पूर्णं कृतिं पूर्णपात्रविमोचनं कृत्वा न हिते
 क्षत्रमित्यादि वासरासूक्तैस्त्रिभिः न हिते क्षत्रमिति दशर्चस्याजीगर्तिः शुनः शेषो वसरास्त्रिष्टु
 प्र। यच्चिदीत्येकविंशत्यर्चस्याजीगर्तिः शुनः शेषो वसरागो गायत्री । इदं कवेरित्येकादशर्चस्य गृ
 त्समदो वसरास्त्रिष्टु प्र। ततः समुद्रज्येष्ठेति चतुर्भि रिमं मे वसरागेत्यनयाद्योः शांतेति चाभिषिंचे
 त् । ततः शुक्लां वरधं रोयजमानो रूपं रूपेति मंत्रेण चित्रं तच्च क्षरित्येताभ्यां चाज्यमवलोक्य तत्र
 पात्रं सदक्षिणं ब्राह्मणाय दत्वेन्द्रं संपूज्य । नमस्ते सुरनाथाय नमस्तुभ्यं शचीपते । गृहाणा धर्मं
 यादन्नं गंडशेषप्रशंतये इत्यर्घ्यं दत्वा आचार्यादिभ्यो होमादिजन्यं श्रेयो गृहीत्वा इंद्राय समर्प्य
 चार्थापरक्तवर्णं विश्वद्वयसर्वालंकारयुतां सवत्सां गं यक्षगंधर्वसिद्धैश्च पूजितो सिशची

शान्ति०

पते। सनेनानेन देवेशगंड दोषं विनाशयेति मंत्रेण दद्यात्। ततः कृत्विंभ्यो न्येभ्यश्च दक्षिणं द
त्वा उत्तरं पूजां विधाय विसृज्य अज्ञानादाय वातानां द्वैकल्यात्साधनस्य च। यन्मूनमतिरिक्तं
वा तत्सर्वं क्षंतुमर्हसीति संप्रार्थ्या चाप्यपि दत्वाग्निं संपूज्य विभूतिं धत्वा विसृज्याष्टशतं वि
प्रान्तदक्षिणं संभोज्या शिषं गृहीत्वा भुंजीतेति॥ ॥ इति नारायणभट्टसुतरामहर्षभट्टसनु
क्रममाकरभट्टकृतज्येष्ठाशान्तिप्रयोगः॥ ॥ अथ भूतशान्तिः॥ तत्रादौ तदुत्पत्तिदोषः॥ भ
ट्टाटः॥ अभुक्तभूतसंभवं परित्यजेत्तु बालकं। समाष्टकं पिताथवानतन्मुखं विलोकयेत्॥
तदाथपादके पिता विपद्यते जनन्यथा। तृतीयके धनक्षयश्चतुर्थकः शुभावहः। प्रतीयमं
त्यपादनः फलंतदेवसार्पमे। अभुक्तभूतमाहृद्ववमिष्टः। ज्येष्ठांते घटिका चैका भूतादौ घ
टिका द्वयं। अभुक्तभूतमित्याहुर्जातिं तत्र विवर्जयेत्। वृहस्पतिस्तु ज्येष्ठांते घटिका द्वैतुमूला ॥७५॥

क

राम

दोषटिकां कं । तयो रंतर्गतानाडी अभुक्तं मूलमुच्यते । वृहन्नारदस्तु । अभुक्तं मूलं गंडांतं घटि
 कानां चतुष्टयं । तत्रैवांत्यघटी दंडं मूलाय दंडं मेव चेत्याह । कश्यपसंहितायां त्वन्यथा मूलफलमु
 क्तं । मूलाय पादजो हंति पितरं तु द्वितीयजः । मातरं च तृतीयो र्थाः सुहृदं तु तुरीयजः । फलं तदे
 व सार्पक्षे प्रतीयं त्वं त्यपादतः । परिशिष्टे कात्यायनोपि । प्रथमे पितुर्नेष्टो द्वितीये मातुस्तृतीये
 घनधान्यस्य चतुर्थे कुलशोका वहः स्वयं पुण्यभागी स्यादिति । वसिष्ठः । तुरीयजः शुभकरः
 फलमेतदेवं वैलोमतो भुजगधिस्य भवस्य सर्वेऽपि त्रादेः स्वस्य च शुभकर इति ज्ञेयं । जयार्णवे ॥
 मूलं संभ्रमस्तु चाशरवापत्रं पुष्पं फलं शिरवा । देवाश्च मुनयश्चैव दिशश्च वसवस्तथा ॥
 नंदवाराणारुद्रारसो मूलभेदः प्रकीर्तिताः । मूले मूलविनाशाय संप्रसादनिर्धनक्षयः । त्वचि प्रा
 त्र विनाशाय शरवाया तु विनाशहृत् । पत्रे सपरिवारः स्यात्पुष्पेषु पवत्सुभः । फलेषु लभते रा

शान्तिः

ज्यं शिखायामत्यजीवितं। अन्यत्र त्वन्यथोक्तं। मूले सप्तघटीषु मूलहननं संशेषेषु स्वस्यं त्व
गृहिद्विधुविनाशनं च विटपेरुद्रेहं तोमा तुलः। पत्रैर्कैः सुकती तुवाणकुसुमे मंत्री फले सागरैराजा
वह्निशिखायामत्यजीवितं। अन्यत्र त्वन्यथोक्तं। मूले सप्तघटीषु मूलहननं संशेषेषु स्वस्यं त्व
तुलांगनांत्ये। पातलगं मेघधनुः कुलीरनक्रेषु मर्त्ये धितिसंस्मरंति। एतल्लग्नफलं। स्वर्गमूले भ
वेद्राज्यपाताले च धनागमं। मृत्युलोके यदा मूलं तदा शून्यं समादिशेत्। वसिष्ठः। नैर्ऋत्यभाद्रपद
सुतः सुतावाक्षि प्रादवश्यं श्वशुरं निहंति। तदंत्यपादे ऊनितो न हंति तस्योक्रमेणाहि भवे कलत्रं॥
विशेषो मूलते निर्णयसिंधौ श्रेयः॥ वसिष्ठः॥ व्यतीपाते गहानि स्यात्परिधे मृत्युमादिशेत्। वैधृतौ पि
तृहानि स्यान् नष्टं शवं धतां व्रजेत्। मूले समूलनाशः स्यात्कुलनाशो धृतौ भवेत्। विरतांगे च ह्रीने च
संधयोरुभयोरपि। पर्वण्यपि प्रसूतौ च सर्वारिष्टभयप्रदाः। तद्वत्सदंतजातश्च पादजातस्तथैव

रामः
॥७६॥

च। तस्माच्छांतिं प्रकुर्वति ग्रहाणां क्रूरचेतसामिति। व्यतीपातादौ शांतिग्रहमस्वयोः समुच्चयः।
 अत्र यत्तत्तत्करणे ग्रहमस्वविधानं तदनारभ्याधीतस्य सासदशस्य मित्रविंशप्रकरणस्थेनैवोप
 संहारादितरेषु शांतिकेषु ग्रहमस्वानावश्यकत्वर्थः॥ ॥ अथ शांतिः॥ शौनकः। अथातः संप्रवक्ष्यामि
 मूलजातहिताय च। मातापित्रोर्धनस्यापि कुलशांतिहिताय च। त्यागे वा मूलजातस्य स्यादष्टादश
 त्वदर्शनं। अभुक्तमूलजातानां परित्यागो विधीयते। अदर्शनाद्यपि तुः स तु तिष्ठेत्समाष्टकं। ए
 वंच दुहितुर्ज्ञेयं मूलजातफलंबुधेः। मुख्यकालं प्रवक्ष्यामि शांतिहोमस्य यत्नतः। जातस्य द्वादशा
 हेतुजन्मर्क्षे वा शुभे दिने। समाष्टके द्वादशाहे कुर्याद्दिशांतिमादरात्। अष्टवर्षेति रं द्वादशाह इत्यर्थः।
 सुसमे पुण्यदेशे तु मंडपं कारयेद्बुधः। पुण्यग्निर्यत्र त्रितैस्तोयैः प्रोक्षितायां क्षितौ ततः। ऋत्विजस्तु
 कश्यपेनोक्ताः। ब्राह्मणाः श्रोत्रियाश्चाष्टौ द्वादशात्वयवोऽरेति। तत्रोदकुंभं सुश्लक्ष्णं रक्तं व्रण

शान्ति.

विवर्जितं। अलक्ष्मूलं निर्गन्धं पूरये निर्मली ससा। निर्गन्धं यौतं। वस्त्रावगुंठितं कुर्यात् पूरये
नीर्ध्वारिणा। कूर्चं हेम समा युक्तं च तपल्लव संयुतं। स्वस्तिकोपरि विन्यस्य क्षीरिद्रुम सपल्लवैः॥
व३ द्रोणव्रीहिं श्वनिक्षिप्य ईशान्यां निधापयेत्। पंचरत्नानि निक्षिप्य सर्वोषधिसमं चितं। अर्चितं
गंधपुष्पाद्यैः श्रीरुद्रं च स्पृशन् जपेत्। अत्र च पूर्णपात्रोपरि रुद्रप्रतिमां पूजयित्वा जपः कर्तव्यः।
तकुंभवस्त्रप्रतिमां तस्मै दद्यात्प्रयत्नतश्च यथेदं दर्शनात्। षडंगसहितं सम्यक्त्वं जपेद्रुद्रसंख्यया।
बद्धचौरुद्रसूक्तैर्विबुंदोगैरुद्रसामगैः। एकादशाष्टत्रिव्यैकसंख्यया शक्तितोजपेत्। इयं च सं
ख्या तस्मै तत्सामसु। तत्राष्टप्रतिरथं सूक्तं शत रुद्रानुवाकं कं। शतरुद्रानुवाकं त्वमग्ने रुद्र इति॥
रक्षामंत्रं तथा पुण्यं राक्षोघ्नं च तथा जपेत्। रक्षामंत्रो रक्षाणि अग्नश्चैकाकं क॥ एतेषामप्येकाद
शादिसंख्यया जपः। त्रैयं ब्रह्म जपेत्सम्यगष्टोत्तरसहस्रकं। एकवारं तथा चापि पावमानीः स्पृश

राम
॥७७॥

जपेत्। जपस्य पंचकुंभाश्च द्रव्यं वातदलासतः। रुद्रकुंभो निर्ऋतिकुंभश्च भिन्नः। एवं सप्तकुंभाः।
 रुद्रकुंभो निर्ऋतिमध्ये ईशानादिकोणचतुर्ध्वे चत्वारश्चति पंचवा। कथपसंहितायां तु मध्ये शत
 द्विष्टः कोणेषु चत्वारः। एवं पंचकुंभाः ईशानादिचतुर्ध्वे कोणेषु वरुणकुलपरिहरितान्। पूर्वोक्तद्र
 व्यसंयुक्तां स्थापयेत् रुद्रवर्णिकान्। शतद्विष्टं बृहत्कुंभं स्थापयेत् तं दुलोपरि। तत्र पूर्वदिशः सूक्तजप
 स्तने वोक्तः। रुद्रेण क्रमशो भद्रा अग्ने सूक्तेन भक्तितः। आनो भद्रा अग्ने नैव पुरुष सूक्तेन चार्चयेत्।
 मोच नीमूलजामित्यष्टौ वाक्यान् ये कैको जपेत्। कुंभद्रव्यपक्षे चतुः प्रस्रवणमुक्तं कात्यायनेन।
 द्वितीयोदकुंभं कृत्वा चतुः प्रस्रवणसंयुक्तमुपरिष्ठान्मूलानि धारयेद्दंशपात्रे कृत्वा वस्त्रे बध्ने
 ति। पंचकुंभपक्षेऽपि मध्ये शतमूलानि। कुंभद्रव्यमाह श्रीरुद्रस्यैककुंभश्च सर्वसूक्तानि तत्र तदा तथा
 न्यंच शुभं कुंभं पूर्वोक्तैर्लक्षणैर्युतं। चतुः प्रस्रवणं कुर्यात्पंचवक्त्रं तथैव च। वस्त्रावरुणं ठितं कु

शान्ति.

यत्पूरयेत्तीर्थवारिणा। पंचरत्नसमायुक्तमाश्रयपल्लवसंयुतं। गङ्गाश्वरथावल्मीकसंगमाद्भद्रगो
कुलात्। राजद्वारप्रदेशाच्चमृदमानीयनिक्षिपेत्। कुंभस्यनेर्ऋते देशे होमस्थानं प्रकल्पयेत्। गो
मया लेपिते देशे कुर्यात्स्वडिलमुत्तमं। कश्यपेन तु। मंडपं चतुरस्रं च चतुर्हस्तं प्रमाणतः। चतुर्धा
रसमायुक्तं तोरणायै रत्नं कृतं। पूर्वोक्तलक्षणोपेतं कुंडमीशानतो वहिरित्युक्तं। कृत्वा ग्निमुख
पर्यंतं मुहुरेवादिस्वशाखतः। पूर्णपात्रनिधानांतं कृत्वा पूजां समारभेत्। नक्षत्रदेवतारूपं सु
वर्णनप्रयत्नतः। निष्कमानेन चार्धेन पादेनाथ स्वशक्तितः। प्रतिमां लक्षणे नैकांकारयित्वा वि
चक्षणः। यद्वा मूर्त्यं सुवर्णस्य स्थापयित्वा प्रपूजयेत्। संस्मरेन्निर्ऋतिं श्यामं सुमुखं नरवाहनं।
रक्षोन्वितं रवकुहस्तं दिव्याभरणभूषितं। ज्योतिर्निबन्धे तु। मूलरूपं विधातव्यं चेतं कुणपवा राम
हनं। रवकुखेटधरं चोग्रं हि भुजं च वृकाननमित्युक्तं। प्रतिमापूजनार्थाय वस्त्रयुग्मं प्रकल्पयेत्॥७८॥

पंकजंकारयेद्भूमौ रक्ताभे त्रिहितं तुल्यैः। चतुर्विंशदलोपेतं शुक्लैर्वक्त्रिकान्वितं। तस्योपरि न्य
 सेसात्रं स्वर्णं वीरोप्य मन्मथं। शुद्धवस्त्रेण संकायतत्र मूलानि निक्षिपेत्। मूलानि शतमूलानि।
 विष्णुकांता सह देवी तुलसी तुला वरी। मूलानीमानि गह्वरीया च्छतालाभे विशेषतः। स्थापये
 त्क्वणिकामध्ये वस्त्रगंधाद्यलंकृतं। कुर्वन्नेमज्जलोपेतं कुंकुमोषधि संयुतं। कूर्चोदर्सस्तंबः। एवं वि
 धं कुम्भं न्यसेदित्यर्थः। कुम्भोपरि न्यसेद्दिक्कामूलनक्षत्रदेवतां। अधिप्रत्यधिदेवौ च दक्षिणेत्तरयोः
 क्रमात्। अधिदेवं यजेद्दक्षो ज्येष्ठानक्षत्रदेवतां। तथा प्रत्यधिपाठां च पूजयेद्देवतां शुभां। उत्तरा
 पाठं क्रुक्षया अनूराधां तमर्चयेत्। भूमिस्थं चतुर्विंशतिदलेषु उत्तरापाठ्यानि चतुर्विंशति
 नक्षत्राणि पूर्वादि तः स्थाप्यानीत्यर्थः। ऐंद्रादी शानपर्यंतं पूजयेत्स्वस्वनामतः। स्वलिङ्गोक्तैश्च त
 न्मन्त्रैः प्रधानादीन् पूजयेत्। कश्यपेन तु। सुवर्णेन प्रमाणेन तदर्थं दिनवापुनः। यथा वित्तानुसारे

राप्रतिमां निर्ऋतेः सुधीः। उडुंवरवराश्च लक्ष्मस्तत्त्वकस्य पल्लवं। शतोषधी मूलशंखनवरत्ना
निमृत्तिकाः। पंचामृतांबुसद्दीप्तकुंकुमरोचनं फलं। कुंभं मांसी हरिद्रेहं मुराशैलेयचंदनं। वचाक
चोरकं मुस्तासर्वोषधोदरास्मृताः। गजाश्च रथ्यावल्मीकसंगमस्थानसंभवाः। द्रुमगोराज
नगरदारतश्चाष्टमृत्तिकाः। तिलमाषव्रीहियवगोधूमाणुप्रियंगवः। चणकैः सहिताश्चाष्टौ
सद्दीप्ताख्यानि सर्वदा। दधि मधु क्षतैः कुंभान् च स्त्रेस्तल्लिङ्गमंत्रकैः। मोषुणश्चेति मंत्रेण निर्ऋति
चार्वयेत्तत इत्युक्तं। पंचामृतेन संस्नाप्य आवाह्याथ समर्चयेत्। उपचारैः षोडशभिर्घ्रापं चोप
चारकैः। रक्तचंदनगंधाद्यैः पुष्पैः रुद्रसितादिभिः। मेघशृंगादिधूपैश्च घृतदीपैस्तथैव च। सुरा
पोलिकमांसाद्यैर्नैवेद्यैर्भोजनादिभिः। नैवेद्यैश्चोदनादिभिरिति वा पाठः। मत्स्यमांससुरादी
निब्राह्मणानां विवर्जयेत्। सुरास्थाने प्रदातव्यं क्षीरं सैंधवसंयुतं। पायसं लवणोपेतं मांसं स्था

राम
११७८११

नेप्रकल्पयेत्। उक्तमथायत्तामेतुयथा। लाभं समर्पयेत्। पुष्पांतं तु समभ्यर्च्य होमं कुर्याद्यथो
 दितं। निर्वपिप्रोक्षणरी निचरोः कुर्याद्यथाविधि। हविर्गहीत्वा विधिवन्नेर्ऋत्ये च क्रमां कुनेत्। त
 पायसं घृतसं मिश्रं कुनेदष्टोत्तरं शतं। समिदाज्यचरुन्यश्चावृत्तः संख्यया कुनेत्। अधिदेव
 तयोश्चैवं जुहुयात्स्वस्वमंत्रतः। चतुर्थ्यं तैर्नमो तैश्च स्वाहा तैश्च स्वमंत्रकैः। नक्षत्रदेवताभ्यश्च
 पायसेन तु होमयेत्। स्वमंत्रैरष्टौ वा केयेर्या जुषेतामिममंत्रैर्वा॥ रुधुषेति पंचदशग्भिर्जुहुयात्
 सरंततः। अत्र ऋग्भिरिति ग्रहणात्प्रत्युचं होमः। यत्र तु सूक्तेनेति ग्रहणं यथा श्रीसूक्तेनेत्यादौ
 तत्र सूक्तेनेव होमो युक्तः संप्रदायस्तु प्रत्युचं। गायत्र्या जातवेदसे त्रैप्यं वक्रमिति क्रमात्। सीरा
 युजंति तामग्निं वास्तोष्यत्यग्निमेव च। तामग्निवर्णं तपसा ज्वलंतीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टीं॥
 दुर्गां देवीं शरणमहंप्रपद्ये सुतरसितरसे नमः। इति शेषः। क्षेत्रस्य पतिना गृहणात्तामग्निं हतं तथैव च।

शान्तिः

श्रीसूक्तेन तथा विद्वान्समिदं ज्येष्ठं चरुं क्रमात् । अष्टोत्तरशतैर्वथ अष्टाविंशतिभिः क्रमात् । अष्टा
ष्टसंख्यया वापि जुहुयादुक्तितो बुधः । त्वन्नः सोमेन पायसं जुहुयात्तु त्रयोदश । चतुर्गृहीतमाज्यं च
याते रुद्रेति मंत्रतः । स्त्रुवेण जुहुयादज्यं महाव्याहृतिभिः क्रमात् । जुत्वा स्विष्टकृतं पश्चात् प्रायश्चित्तं
नाहुतीर्जनेत् । कश्यपेन तु । दुर्गाश्चिग्रहविघ्नेशं लोकपालं च पूजयेत् । प्रजापतये स्वाहेति मुखं
ते जुहुयाद्यमं । मूलाय स्वाहा । प्रजापतये स्वाहेत्यपहोमौ । पलाशसमिदं ज्येष्ठं त्वन्नेनाष्टसहस्र
थ ४ कं । अष्टोत्तरशतं प्रत्येकं जुहुयात्ततः । मूलं प्रंजामित्यष्टभिर्गव्यैर्मंत्रद्वयेन च । सावित्रसो
म्यनेर्ऋत्यमंत्रैश्च त्वसंभवेः । समिदं च तिलव्रीहिं जुत्वा व्याहृतिं सिस्ततः । इत्युक्तं । आचार्यो
यजमानो वा अग्नौ पूर्णं हुतिं कुनेत् । समुद्रादग्निं सूक्तेन प्राजापत्या रुचा तथा । पूर्णं दर्विसप्त
तेति मंत्रैः पूर्णं हुतिं कुनेत् । होमशेषं समीप्याय वह्निमारोपयेद्बुधः । ग्रहमखविरुतित्वा तस्मा

त ४

राम

॥८०॥

तीग्निपक्षेत्रवद्विसमारोपः। कुंभाभिर्मंत्रणं कुर्यादक्षिणेन भिमर्शयेत्। मृत्पशमनार्थं
 यजपेत्रेयं वक्त्रं। रुद्रकुंभोक्तमार्गेण रुद्रमंत्रं स्पृशन्नापेत्। रुद्रकुंभस्य दक्षिणतो भिमर्श
 नं कृत्वा याजुषवद्वचसामगादिः पूर्वोक्तं च जपं जपेदित्यर्थः। एकादशाष्ट त्रिकोक्ता रव्यया
 रुद्रं रुद्रसूक्तं सामवाजपेदित्यर्थः। धूपं दीपं च नैवेद्यं कुंभपुष्पे निवेदयेत्। रुद्रकुंभे निरुति
 कुंभे चेत्यर्थः। प्रसादयेत्ततो देवमभिषेकार्थमादरात्। निरुतिं रुद्रं च। तस्मिन्काले ग्रहाति
 थ्यं कर्त्तव्यं भूतिमिच्छता। पृथक्प्रशस्तस्तेनैव नक्षत्रेऽस्यासहैव वा। तेनैव हेतुना ग्रहयज्ञः पृ
 थक्प्रशस्तः। शांत्या सहवेत्यर्थः। अभिषेकविधिं वक्ष्ये सर्वाचार्यैरुदीरितं। भद्रासनोपविष्ट
 स्य यजमानस्य ऋत्विजः। दारपुत्रसमेतस्य कुर्युः सर्वभिषेचनं। अक्षीभ्यामिति सूक्तेन पाव
 मानीभिरेव च। आपो हिष्ठेति नवभिः रापश्वाद्येन च। सहस्राक्षतचेनापि देवस्य त्वेति मंत्रकैः।

शान्ति.

शिवसंकल्पमंत्रेण वक्ष्यमाणैश्च मंत्रकैः। वक्ष्यमाणैः श्लोकैः। ते च प्रयोगे वक्ष्यन्ते। तच्चंदोर
भिषेकं तु सर्वदोषोपशान्तिकं। सर्वकामप्रदं दिव्यं मंगलानां च मंगलं। वस्त्रांतरितकुंभाभ्यां पश्चा
त्तुष्णपयोद्वयः। ततः शुक्लांबरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः। यजमानो दक्षिणगभिस्तोषयेद्विगदि
कान्। धेनुं पर्यास्विनीं दद्यादाचार्याय सवत्सकां। निर्वृतिप्रतिमां वस्त्रं कुंभं हेमवदापयेत्। ग्रहा
र्थं वस्त्रप्रतिमास्तत्तुक्ताश्च दक्षिणाः। श्रीरुद्रजापिने देयः कल्लो न द्वा प्रयत्नतः। तत्कुंभं वस्त्र
प्रतिमां तस्मै दद्यात्प्रयत्नतः। इतरेभ्योऽपि वित्रेभ्यः शक्त्या दद्याच्च दक्षिणः। उक्तालाभे ततो दद्यादा
चार्यब्रह्मकुविर्जा। तत्तन्मूल्यं प्रदातव्यं शक्त्या वाय प्रदापयेत्। आचार्याय च यदुत्तमं तदप्यं ब्रह्म
णे भवेत्। सदस्या ब्रह्मणे धर्मं विगभ्येत दर्दकं। अतिनिर्वंधे त्वत्र सर्वं मूलहोमोपुक्तः। प्रष्टादनो रामश्च
य एव वस्त्रादि दद्याद्भुवकां च न। दातां ते होमयेद्विप्रः सर्वं मूलानि तत्र वै दृति। देवता च मूलं। गृह्णी ॥८९॥

यादाशिर्षतेभ्यः प्रागम्याथ समापयेत् । दद्यादन्नं पायसादिब्राह्मणाभोजयेच्चतुर्था अलापे स
तिपंचाशदशकंतदलापतः । सर्वशंते श्रपठनं ब्राह्मणे राशिपस्तथा । गृहीक्षमापयेद्दिद्वान्निर्ऋ
तिः प्रीयतामिति । विधाने चरिते स्मिंस्तु ततः शंतिर्न वेद्भुवं । गंडं ते प्येव मेव स्यात्पुण्याद्यर्थे त
थैव च । पुण्याद्यर्थे प्रसवे प्येवं शंतिः कथ्येत्यर्थः । समाष्टकं द्वादशाहे कुर्याद्दशंतिमादरात् । इत्य
क्तं मनुना सम्यग्मूलजातहिताय च । मातापित्रोर्धनस्यापि बंधुदोषोपशंतये ॥ इति शौनकोक्ता
मूलशंतिः ॥ ॥ शतमूलानि देवसमनो हरे पुराण समुच्चये ॥ ॥ बर्हिः शिखा १ हरिः कान्ता २ सह
देवी ३ पुनर्नवा ४ शरपुंखा ५ वराही चर्दका कर्जया ७ सुलक्ष्मणा ८ तुंबिका चैव ९ कर्कधु १० कर्पू
री ११ कारवल्लिका १२ कर्कोटिका च १३ चक्रांका १४ श्वेताकर् १५ व्याघ्रपत्रिका १६ रुदंती १७ वाश्वर्गया
१८ मुसली १९ गिरिकर्णिका २० इंद्रवारुण २१ पामार्गः २२ शंखपुष्पी २३ कुमारिका २४ शङ्खकी

शंति.

वा २५ थगंधारी २६ निर्गुंडी २७ देवदालिका २८ वटः शमी २९ तथा हनक्षः ३० पालाशगेश्वर एव च ३१
य २ वृतश्चो ३२ उंबरो ३३ जंबू ३४ नदी वक्षो ३५ वेतसः ३६ पुलागो ३७ थर्जुनः ३८ शिको ३९ वकुलो ४०
४१ शर्मतकस्तथा ४२ शगलस्ताल ४३ समालश्च ४४ पाटला ४५ शतपत्रिका ४६ मधुकश्च ४७ शिरी
षश्च ४८ श्रीवक्षो ४९ रहती द्यं ५० बला ५१ चातिबला ५२ चैव पाठा ५३ नागबलास्तथा ५४
जाती च ५५ वकुलश्चैव ५६ केतकी ५७ कदली ५८ तथा ५९ मातुलिंगी ६० जयंती च ६१ यवानी ६२ पुं
द्रिका ६३ तथा ६४ शोणपुष्पी ६५ तथा कुंसी ६६ श्रीपर्णी ६७ दमन ६८ स्तथा ६९ चंपकः ७० पद्मकं ७१ चैव
तथा कांचनपुष्पिका ७२ सिद्धेश्वरी ७३ चवदरा ७४ राजवक्षो ७५ धवस्तथा ७६ हीकुंदश्च ७७ मुचुकु
दश्च ७८ गोजिका ७९ क्षरकुंजुका ८० दाडिमी ८१ बीजपूरी च ८२ ब्राह्मी चामलकी तथा ८३ भू राम
गराज ८४ अधोपुष्पी ८५ मत्स्याक्षी ८६ चाटरूपक ८७ तरंगिणी ८८ लुङ्गी च ८९ निशा ९० ॥ ८२ ॥

शतमूलिका ८२ वाकुची ८३ काकजंघाच ८४ वर्वरा ८५ तुलसी ८६ तथा ८७ कुरा ८८ काश ८९ स्त्रे
 क्षमूलं ९० तथा सर्पमूलका ९०० ॥ अलापिचोक्तवृक्षाणां यथासंख्यमाहरेत् ॥ ॥ अथैतेषां
 मध्यदेशभाषणानामा ॥ नि ॥ मयूरशिरवा ॥ विष्णुकांता ॥ सहदेवी ॥ गदहर्मा ॥ सरपोंका ॥ वरा
 हीकंद ॥ मसी ॥ लक्ष्मणा ॥ लोकिवैरि ॥ १० ॥ कपुरी ॥ करेचु ॥ खरबसा ॥ केचेंकड ॥ श्वेताक्रीहे ॥ सि ॥ रुदं
 ती ॥ अश्वगंधा ॥ मूसरि ॥ कोरैया ॥ २० ॥ इंद्राणी ॥ चिरचिरा ॥ शंखपुष्पी ॥ धिडकुडारी ॥ सालौ ॥ गंधप्र
 सारनी ॥ मेंबुडी ॥ देवदाली ॥ वराशमी ॥ ३० ॥ पाकरी ॥ परासा ॥ पीपर ॥ आंब ॥ गूलरि ॥ जामुनि ॥ धनव
 हेरा ॥ बेतसा ॥ नागकेसर ॥ कोहा ॥ ४० ॥ अशोका ॥ भोलसरी ॥ पाषाणभेदा ॥ शाला ॥ तमाला ॥ ताला ॥ पा
 डलि ॥ शेंवती ॥ मझवा ॥ सिरिसि ॥ ५० ॥ वेल् ॥ कटाई ॥ बडीकटाई ॥ जैति ॥ अजवाईनि ॥ पुंड्रिका ॥ गूम ॥ जल
 कुंभी ॥ कभारि ॥ होना ॥ चंपा ॥ ७० ॥ पत्रकाष्ठ ॥ पीतकटसरैया ॥ भूईचंपा ॥ बरीवैरि ॥ चिरौंजी ॥ धंव ॥ कुंद
 वरिपारा ॥ ककही ॥ पाटी ॥ गुरसकरी ॥ चंचेली ॥ बकुल ॥ केवडा ॥ ८० ॥ केरा ॥ बिजंबुर ॥ २५

शान्ति०

४ री

मुचकुंद। गोभी। मुंडई ॥ ८० ॥ अनार। अम्लवैतस। बाली। ओरा। भंगरिया। अधकली। गंडिनी। अ
रुम। सेवार। गुडूची ॥ ८१ ॥ हलद। शतावरी। बकुरी। कोवाठोठी। ममरी। स्पष्टमन्यत्र। मदनरत्नेहे
माद्रौच ॥ गर्गस्तन्यथाह ॥ ॥ शतमुलाटयेत्याशोमूलानां च शतं पिता। लक्ष्मणाशतमूलं
च शिषोवैतसस्तथा। सहकारः श्वेतमूलविष्णुक्रांताथशंखिनी। सर्पाक्षी मीननेत्राचपुत्रपौरा
हतांजलिः। पलाशो बिल्वकश्चैवरोचनाचंदनद्वयं। लक्ष्मांसी मुरेशीरवातकंचामलंतथा।
गोजिकातुलसी हृथा सतपुष्पासलांगली। ब्रह्मदेडी द्रोणपुष्पाप्रियंगुः सिलसर्षपः। पिप्पली
काकलंधाचत्रायमाण्डरुस्तथा। ज्योतिष्मती च गंधारी तिनगंधः पूर्णकौशिकी। भद्रक्षमा सुभ
द्राच गुडूची सेंद्रवारुणी। अलंबुकारुदंती च कदली वैतकी तथा। गोक्षराशतपत्राच अरिष्टिका राम
पराजिता। छिन्नरुद्राशतपत्राच निकुंभाच सुवर्चला। अश्वगंधाहस्तिक एरिहरद्रादितर्यतथा ॥ ८३ ॥

उष्ट्रवोमधुकारश्च अश्वत्थोवकुलस्तथा। सर्जराभापमार्गचर्मदारश्च
 तिमुक्तकः। मालती स्वर्णपुष्पाच श्रीपर्णाश्रीपल्लंतथा। दर्भमूलंकरवीरं मदयंती विकंकता।
 पाटलासुरदासश्च अर्धसूदनिकास्तथा। पल्लमन्मथवृक्षस्य पलाशस्य च पल्लवाः। रास्मानदी वृक्ष
 मूलं सुरदासुर्विदारिका। श्वेतवीर्याश्वेतपाकानीलोत्पलतथैव च। नागकेसरचसिंहरीकुमारी
 चैव निक्षिपेत्॥ शतमूलाशता बरी। सहकासहदेवी। श्वेतमूलापुनर्नवा। मीननेत्रामस्या
 क्षी। पुत्रपारापुत्रजीवः। कलांजलीअंजलिनिहायाजेजचेति प्रसिद्धा। पलाशं कटूफलं चंदन
 द्रव्यं। श्वेतं पीतं चाउशीरं वीरणं। आमलाभूम्यामलकी। गोजिकागलकुंभीति प्रसिद्धा। ब्रह्म
 दंडाअधःपुष्पाद्रोरगपुष्पाकंबुजः। काकजं घाटकांगी। ज्योतिष्मती मालकागुणि। गांधारी
 पूर्णा। कोशिकीकोशगतकी। भृगुक्षमाशिशुः। सुभद्रासारिवा। अलंबुकातुंबी। शतपर्वविचा।

शान्ति.

अरिष्टिकानागवला॥ बिनासहापिंडगुडूची॥ शतपत्राकमलिनी॥ निकुंभादतिमेदः॥ सुवर्च
लासूर्यसक्त्या॥ हस्तिकर्णैरंडः॥ उद्रवःपीकः॥ मधुकारोमधुकः॥ सर्जराबीजकः॥ अतिमुक्तका
माधवांजाती॥ स्वर्णपुष्पाकुशली॥ मदयंतोपूथिका॥ अर्धसूदनिकापालंकी॥ मन्मथवृक्षः॥ आ
म्रः॥ सुदासदेवदारुः॥ विदारिकाकृष्णांजी॥ श्वेतकीर्णगिरिकर्णः॥ श्वेतपाकागुंजा॥ स्पष्टमन्यतरः॥
सर्वोषधस्तु॥ मुरामांसीवचाकुष्ठंशैलेयंरजनीद्वयं॥ सटीचंपकमुस्ताचसर्वोषधिगणः॥ स्मृतः॥
मुराकांगी॥ ऊटामांसीशैलेयंमनसिला॥ सटीकसोरा॥ कात्यायनः॥ मूलनक्षत्रे मूलविधानं
कुर्यात्सर्वोषध्यासर्वगंधैश्चसंयुक्तं तत्रोदकं संलुत्वा सबस्त्रगंधपुष्परत्नसिद्धार्थकुसुंभयु
क्तं कुर्यात्तस्मिन्नुद्राजपित्वा प्रतिरथैरक्षौघं च सूक्तं च द्वितीयोदकं संलुत्वा चतुः प्रस्त्रवणसं
युक्तं उपरिष्टान्मूलानिधारयेद्दंशापात्रे लुत्वा वस्त्रे वधातस्मिन्प्रधानानि मूला निवक्ष्याम्यष्ट

राम
॥८४॥

दशमाषहिरण्यमयंमूलं स सधान्यानिकाशमयसिहदेव्यापरजितावालापाटाशंरवपुष्पा
मधुपयधिकोचक्रांकितामपूरशिरवाकाकजंघाकुमारिकाद्वयंजीवंत्यपामार्गभृंगराजलक्ष्म
णसुलक्ष्मणजातीयाघ्रपत्रश्वक्रमर्दकसिद्धेश्वराश्चत्थोडुंबरपालाशपुक्षवटाकंद्वारोहि
तकशातावरीशमीत्यादिमूलशतंपूरयित्वातस्मिन्निषिद्धानिमूलानिबक्ष्यामिबिल्वधव
निंबकंद्वराजवक्षसाक्षशेलुप्रियालुसंधिकपिथकोविदारश्लेषमातकविनीतकशात्मलीस
रलकंदीकेवर्जंतत्राभिषेकंकुर्यात्पितुःशिर्गिर्जन्यादेवस्यत्वेत्यौडुंबर्यासंदीमुद्राग्रामास्त
णतितत्रासीनान्सीपातेनाभिषिंचतिशिरसोऽधुनलोर्मशिरोमेश्रीर्यशशितियथालिङ्गमंग
निसंस्पृशतिस्नानादुर्ध्वंनैर्ऋतंपायसंश्रपयित्वाकाशमयमयसुक्कसुर्वप्रताप्यसंमृज्यान्वार
ध्याधारावाज्यभागोडुलासुचंतमितिवतस्त्रस्तालीपाकेनमुद्रयात्।सणुधपाजशति

शान्ति.

पंचरणाकृतीश्चतुर्गृहीतेन जुहुयान्मानसो कश्चित् द्वाभ्यां याते रुद्रशिवातनुरिति षड्गुणैरक्षां सि
सेधति शुक्रशेचिरमर्त्यः। शुचिः पावकश्च इति त्वन्नः सीमविश्वतो रघाराजन्नघायतः। नरिष्येत्ता
वतः सखेति स्विष्टकृदरिप्राशनांतं कृष्णगोः कृष्णाश्च तिलाः हेममयं मूलं सप्तधान्यसंयुक्त
मार्वाय दद्यात्कृष्णान्द्राहं ब्राह्मणे दद्यान्नक्षत्रसूचकेभ्यो वा सो दद्यादन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुवर्णं
दद्यात्कृष्णगोपाय सेन ब्राह्मणेभ्यो जयेत्सार्पदैवते गंडजात एष विधिः कात्यायनेनोक्तः कृते
शान्तिर्भवतीति। अष्टादशमाषमित सुवर्णकृतं मूलं। केचित्तु अष्टादशमाषमिति न पठन्ति। मूल
नामानि तु काष्मण्यं किं भारि। वाला उशीरं। अयः पुष्पं अधलुही। मधुयष्टिका ज्येष्ठमधु। चक्रां कि
ताति बला। काकं जंघाको वा ठोठी। घिउ कुवारी वडी घिउ कुअरि। छोटा। जवंती। चिरचिरा। भं राम
गरया। सुलक्ष्मणा पुत्तली सदृशी जाती चंबेली। व्याघ्रपत्रा हेसी। सिद्धेश्वरा जैती। रोहितकं ॥ ८५ ॥

सुगंधतरुणं। एतानि अन्यानि। अन्यानि तत्तन्नाम्ना प्रसिद्धानि त्रिंशद्दशवश्यकानि। यानि विहि
तनि विद्धानि तेषु तेषु विकल्पः॥ ॥ अथ शौनकोक्तमूलशान्तिप्रयोगः॥ ॥ उक्तकाले गेमु
खप्रसवं कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य ममास्य कुमारस्य कुमार्या वा मूलप्रथमचरणदिजन्मस
चितपित्ररिष्टादिशान्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शौनकोक्तविधिना सनवग्रहमखां मूल
जननशान्तिं करिष्यति संकल्प्य गणेशपूजनपुण्याहवाचनमातृकापूजननांदी आर्द्रानि कृ
त्वाचार्यब्रह्माणं सदस्यमृत्विजश्चाष्टौ चतुरो वा कृत्वा मधुपर्कवस्त्रालंकारादिभिर्यथाविध
वमर्चयेत्। ततः आचार्यः प्राणनायक्यास्मिन्कर्मणि आचार्यकर्म करिष्यति संकल्प्य यद्
त्रसंस्थितमिति सर्षपाचिकीर्यापोहिष्ठादिमंत्रैः कर्मभूमिं प्रोक्ष्य सलक्षणा मंडपपक्षे मंडप
देवतापूजादि कुर्यात्। ततस्तत्रेशानदेशो वर्णकैः स्वस्तिकं विरच्य तत्र महीधोरिति भूमिं स्थ

शंतिः

पुष्पाओषधयः समितिद्रोणप्रमाणान्वीहीनप्रक्षिप्य तत्राकलशेष्टिति नवं कुसुमं निधाये मंमे
गंग इति तीर्थवारिणा पूर्य गंधद्वारमिति गंधं याओषधीरित्योषधी ओषधयः समितिय
वान्कांडात्कांडादिति हवीः अश्वत्थे व इति पंचपल्लवांश्च तपल्लवांश्च स्योना पृथिवीति सप्त
मृदः पाः फलिनीरिति फलं सहिरत्नानीति पंचरत्नानि गायत्र्या धैः पंचगव्य मंत्रैः पंचगव्यं
हिरण्यरूप इति सुवर्णं शरासः कुशारास इति कूर्चं च प्रक्षिप्य युवा सुवासा इति कलशाम्
वेष्ट्य पूर्णं देवतिताग्रवंशादिमयं पूर्णपात्रं निदध्यात् । ततो रुद्रकलशं चतुर्दक्षमहीधौ
रिति भूमिं स्पृष्ट्वा शक्त्या यवान्क्षिप्य चतुरः कलशान् स्थापयित्वा पूर्णपात्रनिधानां तं कुर्या
त् । तत्र प्रतिकलेशं मंत्रावृत्तिः । ततः मध्ये पूर्णपात्रोपरि स्ववस्त्रे सुवर्णनिर्मितां रुद्रप्रतिमां
यं वक्रमिति मंत्रेण वाह्यते नैव षोडशोपचारैः पूजयेत् । अस्य वसिष्ठो रुद्रो नुष्टुप इति तरे

राम
॥८६॥

पुवसुणपूजनं। तत एककृत्विकर्मध्यकुंभे स्पृष्ट्वा रुद्रेकादशिनीं जपेद्यदि यजुषः। वद्वचस्तु
 चत्वारिंशदसुक्तानि। वंदे गसुक्तसामानि। अत्रोभयत्र शक्तित एकादशाष्टत्रिंशेकसंख्या
 ग्राह्या। केचित्तु रुद्रः सर्वसाधारणो वद्वचं वंदे गयोस्तु सुक्तसामानो रुद्रेण सह वि कल्प्य इत्या
 ऊः। तत्र रुद्रन्यासार्थायैव श्यते। रुद्रसुक्तानां तु कद्रुद्रायेति नववर्चस्य घोरः करवो रुद्रो ग
 यत्री अंत्या त्रिष्टुप्। जपे वि०। इमारुद्राय तव स इत्येकादशर्चस्य कुत्सो रुद्रो आद्या नवजग
 त्योऽंत्ये द्वे त्रिष्टुभौ। जपे वि०। आते पितरिति पंचदशर्चस्य गत्समदो रुद्रस्त्रिष्टुप्। इमारुद्राय
 स्थिरधन्वने इति चतसृणां वसिष्ठो रुद्रस्ति स्रो जगत्योऽंत्या त्रिष्टुप्। आवो राजानं मि त्येकादशा
 नां रुद्रसाम्नां वामदेव ऋषिः रुद्रो देवता आद्यसामस्त्रिष्टुप् ततश्चतुर्णां गायत्री ततस्त्रयाणां
 त्रिष्टुप्। ततस्त्रयाणां मुत्सृजति वंदः। जपे वि०। तत एककृत्विकर्मध्यकुंभे अंबकमिति मंत्रम

शान्ति०

ष्टोत्तरसहस्रं जपेत् । अन्येषु तु क्रमेण चत्वारिंशत्कानि जपेत् । तानि च ॥ आशुः शिशान इति त्र
योदशार्चस्य सूक्तस्य ऐंद्रो प्रतिरथ ऋषिः इंद्रो देवता चतुर्थ्या बृहस्पतिः द्वादश्याः आथा देव
ता त्रिष्टुप् बंदः । अंत्यानुष्टुप् । जपे वि० । त्वमग्ने रुद्र इत्यनुवाकस्य हव्यवाटू ऋषिः अग्न्यात्मा रु
द्रो जगती ॥ जपे० । रक्षारण इत्यस्य मंत्रस्य वामदेवोऽग्निस्त्रिष्टुप् । जपे वि० । रक्षो हणमिति पंच
विंशार्चस्य सूक्तस्य रक्षो हंगिरसः पायुरग्निस्त्रिष्टुप् । चतस्रोऽंत्यानुष्टुप् । जपे० । अत्र सखा
पूर्वोक्ता ग्राह्याः । चतुर्थे तु पवमानमप्येकवारं जपेत् । यदा एतेषामपि रुद्रकुंभ एव जपः । च
तुर्षु शान्तिं जपेत् । एवं पंचकुंभासंभवे कुंभद्वयं स्थाप्य अस्मिन्क्षेत्रे रुद्रकुंभे पूर्वोक्त रुद्रादि
सर्वजपः । अन्यकुंभे तु वरुणमावाह्य शान्तिं जपेत् रुद्रकुर्यात् । अथ वा पंचकुंभस्थाने एक एव राम
चतुःप्रस्रवणः । तत्र मध्यकुंभकार्याणि मध्यमुखे । कुंभचतुष्टयकार्याणि तु चतुर्षु प्रस्रव ॥ ८७ ॥

स्येधितिविवेकः। ततः पूर्वस्थापितकुंभोत्तरतश्चतुर्विंशद्वलंपंकजंपंचवर्णैः शुक्लतंडुल
 पिष्टेन वाहत्या तत्र कर्णिकायां महीधौ रित्यादिना कुंभं संस्थाप्य तत्रैर्ममेगंगे इति जलमापूर्य
 गंधद्वारा मिति गंधं क्षिप्वा तत्र मूलानि क्षिपेत्। तदलापे विष्णुर्कोता सह देवी तुलसी शताव
 रीः प्रक्षिप्य कुशकुंकुमंच प्रक्षिप्य याओषधी रित्यादि पूर्णपात्रनिधानां तं हलोपरिवस्त्रैः
 धृतं हत्वा कर्णिकायां मोषुण इति निष्कृतदर्थतदर्थनिर्मितां निर्ऋतिप्रतिमां पंचामृतस्ना
 पितां संस्थाप्य तद्दक्षिणतः इंद्रं वीमधुर्ब्रह्मा इन्द्रो गायत्री॥ अनेनेंद्रं। तदुत्तरतश्च अयमुमेमेधा
 तिथिरापो नुष्टुपः। इत्ययः स्थापयेत्। ततः प्रागादितश्चतुर्विंशतिभूमिस्तु दलेषु उत्तराषा
 ढायनूराधांता निनक्षत्राणि तद्देवता वा स्थापयेत्। देवताश्च। विश्वेदेवाः। विष्णुः। वसवः।
 वरुणः। अजेकपात्। अहिर्बुध्न्यः। पूषा। अश्विनौ। यमः। अग्निः। प्रजापतिः। सोमः। रुद्रः।

अदितिः। वृहस्पतिः। सर्पः। पितरः। भृगुः। अर्यमा। सविता। त्वष्टा। वायुः। इंद्राग्नी। मित्रा इति।
ततो लोकपालानावाहयेत्। ततो नेत्रैर्तेजोनिष्ठापनं कृत्वा तदीशान्येन वयसं सत्तन्मित्रैरावा
हयेत्। ततो न्वाधानं कुर्यात्। तद्यथा। समिद्धयमादाय चक्षुषी आज्येनेत्यंतमुत्कानवग्रहान
मुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याहुतिभिः अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताः लोकपालान्विनायकादी
श्च ग्रत्येकमुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याहुतिभिः। निरुक्तिं प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्या
भिर्घृतसंमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाहुतिभिः। इंद्रमपश्च प्रतिद्रव्यमष्टाविंशति संख्याभि
र्घृतसंमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाहुतिभिर्विच्वेदेवाद्याश्चतुर्विंशति देवताः अष्टाष्टसंख्या
भिः पायसाहुतिभिः रक्षोहरां कणुधेति पंचदशभिः प्रत्यचमष्ट संख्याभिः कृत्वा राम
हुतिभिः सवितारंदुर्गा चर्वाकं कृत्वा कस्तुतिंदुर्गा वास्तोषतिं अग्निं क्षेत्राधिपतिं मित्रा ॥८८॥

वसुणो अग्निं एताः अष्टाष्टसंख्याभिः कसराकृतिभिः श्रियं हिरण्यवर्णमिति पंचदशभिः
 प्रतिमंत्रमष्टाष्टसंख्याभिः समिदाज्यवर्वाकृतिभिः सोमंत्रयोदशवारंपायसाकृतिभिः रुद्रं
 चतुर्गृहीतेनाज्येन अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं च ज्येन शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि पूर्णपात्रनि
 धानांतं कृत्वा स्वस्वमंत्रैर्निर्ऋत्यादि पूजां कुर्यात् । तत्र वस्त्रयुग्मं रक्तचंदनं गंधः । कृत्वा सुर
 भिः पुष्पाणि धूपो मेषशृंगस्य । आज्यस्य दीपः । पुरुषाहारान्नं पोलिकाश्च । ब्राह्मणस्य सु
 रास्थाने सैंधवमिश्रितं क्षीरं । मांसस्थाने लवणयुक्तं पायसं । क्षत्रियादीनांतु सति सर्वं भवेत्
 रव्यमेव । एतावन्नेवेयं । आचमनादि पुष्पांजल्यं तां पूजां कृत्वा अमुष्मेत्वेत्यादि अन्वाधान
 क्रमेण पायसकसरचरुत्त्रपयित्वा ज्यभागांतं कुर्यात् । ततो यजमानो दक्षिणतः सर्वा
 देवता उद्दिश्य यागं कुर्यात्ततो ऋत्विक्सहित आचार्यो जुहुयात् । तथया ॥ नवग्रहाधिदे

वताप्रत्यधिदेवताविनायकादीनांतत्तन्मंत्रैः समिदाज्यचरुनृपूर्वैर्क्तिसंख्यया कुत्वा निरु
तेरिंद्रस्यापांचमंत्रैः क्रमेण द्रव्यचतुष्टयं कुत्वा विश्वेदेवादि मित्रांतेभ्यश्चतुर्विंशतिदेवेभ्यो
अष्टाष्टसंख्याभिः पायसं कुत्वा ततोऽग्निं जुहुयात्। ह्यगुधेति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य गो
तमो वामदेवो रक्षो ह्यत्रिष्टुप्। ह्यसरहो मे वि०। प्रत्यचं अष्टसंख्यायां जुयात्। गायत्र्याष्टसंख्य
यासवित्रे ह्यसराहुती जुहुयात्। ज्ञातवेदसेकश्यपो दुर्गात्रिष्टुप्। ह्यसरं८। अंबकं०। ह्यसरं८।
सीरायुजंतीत्यस्य बुधः सौम्यऋषिः ऋत्विक्स्तुतिदेवता गायत्री छंदः। ह्यसरं८। तामग्निवर्णं
सोमं रिदुर्गात्रिष्टुप्। ह्यसरं८। वास्तोष्पतेव सिद्धो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप्। ह्यसरं८। अग्निं काण्वो
मेधातिथिरग्निर्गायत्री। ह्यसरं८। क्षेत्रस्य वामदेवः क्षेत्रपालो नृष्टुप्। ह्यसरं८। गृणामाजमद
ग्निर्मित्रावरुणो गायत्री। ह्यसरं८। अग्निं हतं पुरोदधश्चैत्यस्य आंगिरसो विरूपे ग्निर्गायत्री।

राम
॥८८॥

हस्रं ८। हिरण्यवर्णमिति पंचदशर्चस्य सक्तस्य आनंदकर्मचिक्तातेंदिरासुताऋषयः॥
श्रीदेवता आयासि स्रोतुष्टमः चतुर्थप्रस्तारपंक्तिः पंचमीषष्टौ त्रिष्टुभौ ततोष्टावनुष्टुभः अं
त्याप्रस्तारपंक्तिः। होमे विं० प्रत्येवं समिदाज्यचरुनष्टशताष्टाविंशत्यष्टान्यतमसंख्यया
विश्वतोवयोधा जुहुयात्। त्वन्नः सोम इत्यस्य प्रगाथः सोमस्त्रिष्टुप्। पायस होमे विं० त्वन्नः सोम विश्वतो गो
पा इति वामं त्रः। त्वन्नः सोम सुक्रतुरिति वा। अनयो रैंद्रो विमदः सोमः प्रस्तारपंक्तिः। ततश्चतु
र्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा पाते रुद्रेति कश्यपो रुद्रः स्वरा उनुष्टुप्। अनेन जुहुयात्। ततः सुवेण
व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिः राज्यं कृत्वा स्विष्टकृदादि प्रायश्चित्तहोमांतं कुर्यात्। केचित्तु। भूरम
ये च पृथिव्ये च महते च स्वाहा। भुवो वायवे चांतरिक्षाय च महते च स्वाहा। सुवरादित्याय च
दिवे च महते च स्वाहा। भूर्भुवः सुवश्चंद्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेति महा

शान्ति.

आहूतिभिर्होमं कृत्वा स्विष्टकृदादिकुर्यादित्याहुः। ततो दिक्पालेभ्यो नवग्रहेभ्यो विनायकादिभ्यो
निर्ऋतयेन्द्राय अश्विन्यो रुद्राय क्षेत्रपालाय च सदीपमाघभक्तवलीन्दधात् तत आचार्यो यजमानो
वाचतुर्गृहीतेन द्वादशगृहीतेन वा सुचंपूरयित्वा तत्र फलादिकमवधाय पूर्णकृतिं जुहुयात्। तत्र
मंत्रः॥ समुद्राद्गमिरित्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गेतमो वामदेवो ग्निस्त्रिष्टुप्। अंत्याजगती॥ पूर्ण
कृति होमे वि०। प्रजापते हिरण्यगर्भः प्रजातिस्त्रिष्टुप्। पूर्ण०। पूर्णदिर्वैविश्वे देवाः शतक्रतुरनु
ष्टुप्। पूर्ण०। सप्तते अग्ने सप्तवानग्निर्जगती॥ पूर्ण०। एतैः पूर्णकृतिं कृत्वा प्रणीतानि नयनादि
कर्मशेषं समाप्य ऊतारण्यग्नौ शान्तिं करणपक्षेऽस्मिन्काले समारोप्य शान्त्या सह नवग्रहं
स्वाकरणे इहानीं तस्मिन्नेवाग्नौ पृथक् नवग्रहं मखः कार्यः। ततश्चतुःकुंभं मध्यवर्त्तिनं कुंभं द
क्षिणतः स्पृष्ट्वा श्यं वक्त्रमिति मंत्रं शतवारं जपेत्। याजुषश्चेद्यजमानः तदा रुद्रैकादशानीं मपि ज

राम
॥८०॥

पेत्र। बह्वचश्चेद्रुद्रसूक्तानि। सामगाश्चेद्रुद्रसामानि। आथर्वणश्चेत्त्र्यंबकमंत्रमात्रं। अत्रापि
 कादशाष्टत्रिकेकसंख्यासर्वत्रयात्या। ततः स्थापितदेवताः संपूज्य। त्र्यंबकं मोषुण इत्यप
 स्थापि। सर्वकलशोदकंपात्रांतरे गृहीत्वा सर्वांगचार्यो यजमानं सर्वोषधैर्भिरनुलितांगं
 धृतनववस्त्रंतदामतो धृतवैनेवस्त्रांसपुत्रांपत्नीमुपवेशयवक्ष्यमाणैर्मंत्रैरभिषिंचेत्॥ पि
 तामहेन कश्यपेन च धारयित्वा बृहत्कुंभं शतद्विंदं समाहित इत्युक्तं॥ ते च॥ अक्षीभ्यामिति
 षष्ठां काश्यपो विबृहायक्ष्मभाशनोऽनुष्टुप्। अभिषेके वि० त्रिभिषुंदेवेति सप्तानां वसिष्ठः
 षिः आद्यानां त्रयाणां मग्निदेवता। ततश्चतुर्णां विश्वेदेवाः आद्या गायत्री द्वितीयाऽनुष्टुप्॥
 ततस्त्रिस्तोत्रा गायत्र्योऽत्येह अनुष्टुप्। अक्षि० आपो हिष्ठेति नवर्चस्यांबरीषः सिंधुदीप आपो
 गायत्र्योऽत्येह अनुष्टुप्। पंचमी वर्द्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठा। अभि० आप इति द्वयोः सप्तर्षयो

विश्वेदेवाः अनुष्टुप्। सहस्राक्षेति प्रजापत्यो यक्ष्मनाशनो यक्ष्महा त्रिष्टुप्। देवस्य त्वेत्यापस्तं
 वशाखागंतैस्त्रिभिर्मंत्रैः। यज्जायत इति षष्ठां प्रजापतिर्मनस्त्रिष्टुप्। ततः। यो सो वज्रधरो दे
 वो महेंद्रो गजवाहनः। मूलजात शिशोर्दोषमातापित्रोर्व्यपोहतु। यो सो शक्तिधरो देवो कृत
 भुञ्जेष्टवाहनः। सप्तजिह्वश्च देवो ग्निर्मूलदोषं व्यपोहतु। यो सो दंडधरो देवो धर्मो महिषवा
 हनः। मूलजात शिशोर्दोषं व्यपोहतु यमो मम। यो सो रवः धरो देवो निर्ऋतीराक्षसाधिपः॥
 प्रशमयतु मूलोत्थं दोषं गंतं तसंभवं। यो सो पाशधरो देवो वरुणश्च जलेश्वरः। नक्रवाहः प्र
 चेतानो मूलोत्थाद्यं व्यपोहतु। यो सो देवो जगत्प्राणो मारुतो मृगवाहनः। प्रशमयतु मूलोत्थं
 दोषं बालस्य शंतिदः। यो सो निधिपतिर्देवः रवः कृष्णदाजिवाहनः। मातापित्रोः शिशोश्चैव मूल
 दोषं व्यपोहतु। यो सो पशुपतिर्देवः पिनाकी वृषवाहनः। स देवो मूलगंती तं दोषमाशु व्यपो

राम
॥८१॥

हतु। विघ्नेशः क्षेत्रपोदुर्गलोकपालानवग्रहाः। सर्वदोषप्रशमनं सर्वकुर्वतु शान्तिदाः। ततः
 सुरास्त्वामभिषिचंत्वित्यादिभिश्चाभिषिच्य। तच्छंयोः शंयुर्विश्वेदेवाः शक्वरी। अग्निः। ततो रुद्रनि
 र्कृतिशान्तिकलशोदकेनान्येनचशतछिद्रमंतर्थायाभिषिक्तो यजमानो धौतेवाससीपरिधा
 यतिलकं कृत्वा विभूतिं धत्वा संकल्पपूर्वकमाचार्यादीन् पूजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दद्यात्। तत्रा
 चार्याय सवत्सां दोग्रं धेनुं दक्षिणां दद्यात्। निरर्कृतिप्रतिमां वस्त्रं कुभं हेमचदापयेत्। कश्यपे
 नतु। आचार्याय वृषं लोहपिंडं दद्यात्सदक्षिणामित्युक्तं। ब्रह्मणे वृषं। रुद्रजापिने कृत्स्नमनश्चा
 हं रुद्रकलशं रुद्रप्रतिमां च दद्यात्। ततः सदस्याय क्रुत्विगभ्यश्च यथाशक्ति दक्षिणां दत्वा भूयसीं
 दत्वा निरर्कृत्यादीनामुत्तरपूजां विधाय। उत्तिष्ठ अभ्यारमि यांतु देवगणा इति विसृज्याचार्यह
 स्तप्रतिपाद्याग्निं संपूज्य गच्छ गच्छेति विसृज्य शतंतदर्थं दशवा विप्रांसं सोऽप्यशान्तिं सूक्तजपे

कारयित्वा यस्य स्मृत्येति जपित्वा कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा भुञ्जीत ॥ ॥ इति कमलाकरमहर्षते
 शान्तिरत्ने मूलशान्तिप्रयोगः ॥ ॥ अथाश्लेषाशान्तिः ॥ ॥ तत्रपादफलप्रागुक्तं ॥ ॥ उपार्णवे ।
 मूर्धस्य नेत्रगलकांसपुगंच वा ऊरुज्जानुगुह्य पदमित्यहिदेहभागः । वा एगद्विनेत्रकृतभुक्
 श्रुतिनागरुद्रषण्णंदपंचशिरसश्चक्रमशस्तुनाद्यः । राज्यं पितृक्षयो मातृनाशः कामक्रियारतिः ।
 पितृभक्तो बली स्वप्नस्यागीभोगी धनी क्रमात् । विशेषस्तु निर्णयसिंधौ ज्ञेयः ॥ ॥ शान्तिमाह
 शौनकः ॥ ॥ आश्लेषायानुजातानां शान्तिं वक्ष्याम्यतः परं । जातस्य द्वादशहेतुशान्तिहोमं समा-
 चरेत् । असंभवे तु जन्मक्षेत्रान्यस्मिन्वाशुभे दिने । स्नातोभ्यंगोदितिसस्मिन्वरयेत्तु द्विजोत्तमा-
 न् । विभवे पंचकुंभांस्तु द्यंवातदलाभतः । देवता स्थापने चैकमेकं रुद्राभिर्मंत्रणम् । मूलक्षेत्रे कृत्वा
 कारेण कुंभे निक्षिप्य पूजयेत् । गोमया लेपिते देशे धात्वा द्यौःपरिशोभिते । पंकजं कारयेत्तत्र

राम
॥ ८२ ॥

चतुर्दिक्षु दलान्वितं। तंडुलैः कारयेद्यद्धारत्नपीतसितासितैः। कर्णिकायां न्यसेद्ग्रीहीन् स्थापयेत्ते
षुकुंभकं। आलरोधित्यनया कलशस्थापनं मतं। इमं मे गंगेति मंत्रेण पूरयेत्तीर्थवारिणा। कुंभं
च गंधवस्त्राद्यैस्तत्तन्मंत्रैः प्रपूजयेत्। याः फलिनीरित्यनया क्षिपेद्रत्नौषधादिकान्। कुंभोपरि स
पात्रे तु आश्लेषाप्रतिमां यजेत्। निष्कार्थपादपादैर्वाकारयित्वा स्वशक्तितः। तत्पूर्वेतिरनक्षत्रे दक्षि
णेत्तरयो र्यजेत्। ऐंद्रादीशानपर्यंतमितरक्षणि पूजयेत्। मूलोक्तेन विधानेन कुंभयोरपि मंत्रणौ।
रुद्रार्चोरुद्रकुंभे तु पूर्ववच्छेषमाचरेत्। नमोऽस्तु सर्पेभ्यः पूजा मंत्र इतीरितः। सर्पैरिक्तस्त्रिने
त्रश्च द्विभुजः पीतवस्त्रकः। फलकासिधरस्तीक्ष्णो दिव्याभरणभूषितः। एवं ध्यात्वा ततोऽभ्यर्च्य होम
कर्म समाचरेत्। कर्तुः शाखोक्तमार्गेण आचार्यस्याथ वाचरेत्। मुखांतं कर्म निर्माय हविरा दा
यशास्त्रतः। इदं सर्पेभ्यो जुहुयात्साधिप्रत्यधिदेवतां॥ अष्टोत्तरशतं वाथ अष्टाविंशतिमेव

शान्ति-

वा। मूलनक्षत्रवच्छेषी होमकर्म समाचरेत्। पूर्णकृत्यंतकर्मणि कृत्वा संपातकंतथा। पूर्णकृत्यं
तमित्युक्तेः रुद्रकुंभादो होमोत्तरं पुनर्जपाभाव इति शिष्टाः। अनंतरमेवाभिषेकविधानात्। सं
पात आज्यहोमेषु। कुंभे जलेषु प्रक्षिप्य अभिषेकमथाचरेत्। दारपुत्रसमेतस्य यजमानस्य प्र
र्ववत्। अभिषेकंतथाचार्योऽनुविगमिः सहितस्ततः। अभिमंत्रितकुंभाद्विरभिषेचनमाचरेत्।
तथा पौराणमंत्रैश्च पल्लवैरभिषेचयेत्। आश्लेषाक्षजातस्य मातापित्रोर्धनस्य च। भ्रातृजा
तिकुलस्थानां दोषं सर्वं व्यपोहतु। यो सो वागीश्वरो नाम अधिदेवो बृहस्पतिः। मातापित्रोः शि
शोश्चैव गंजांतं व्यपोहतु। पितरः सर्वभूतानां रक्षंतु पितरः सदा। सर्पनक्षत्रजातस्य वित्तं च
ज्ञातिबांधवान्। एवं कृतैरभिषेकेषु सर्पशान्तिर्भवेद्भुवं। ततः शुक्लांबरधरो यजमानः सुभूषि
तः। दक्षिणभिस्ततो विप्रान्मूलवच्च प्रतोषयेत्। इत्युक्तेन विधानेन सर्वारिष्टं व्यपोहति। स राम ॥६॥

र्वकामाश्चसिध्यंतिवेदोक्तायुर्भविष्यति।अर्घ्यमंत्रमाह।सर्पाधीशानमस्तुभ्यंनगानांचगणा
धिपा।गृहीत्वाधर्मपादस्तं सर्वाभीष्टप्रशंतये।मूलनक्षत्रवत्कुर्यात्सर्पगंडेसनामतः।अभि
षेकेआश्लेषामूलगंडांतमिति।मूलदोषमित्यत्रसार्पदोषं।मूलोत्थायामितिसार्पोत्थायामि
त्यूहःकार्यः।इत्युक्तेनविधानेनसर्वारिष्टं व्यपोहति।सर्वकामाश्चसिध्यंतिवेदोक्तायुर्भविष्य
ति॥ ॥इतिशौनकीयेआश्लेषाशंतिः॥ ॥अथमदनरत्नेपितामहसंहितोक्तामूलश्लेषाशं
तिः॥ ॥मूलादौचंद्रिघटिकाज्येष्ठांतैवतथैवच।अमुक्तमूलंतद्देयंतत्रजातंशिष्टुंत्यजेत्।मू
लस्यादौपितुर्गंडमातुर्गंडिद्वितीयकं।तृतीयंधनधान्यस्यश्रंत्यपादःशुभावहः।विपरीतंफ
लंसर्वमाश्लेषास्वपिमूलवत्।मूलोत्थायातवज्जेचव्यतीपातश्चैवेधतिः।परिधंवारदोषश्च
विष्टिश्चविषनाडिका।अवयोगादिकैर्युक्तेमूलेदोषोधिकोभवेत्॥ ॥अथातःसंप्रवक्ष्या

शीति.

मिश्रान्तिकर्मविधिं शुभं। निष्केण वाथवानष्टौ सुवर्णेन च निर्वर्ति। सर्पभेयदिगं उंचे कुर्यात्सर्पलि
तिबुधः। कुंडं कुर्यात्समात्रं आयामेव तथैव च। मेखलात्रयसंयुक्तं योन्या चैव समन्वितं। मंडपं
कारयेत्तत्र यथाविभवसारतः। पुण्याहं वाचयित्वा तु सुसंकल्प्य यथाविधि। अलंकृतं श्वेतुः संख्या
नृत्तिजोवरयेद्बुधः। आचार्यवरयेत्तश्चात्सदासिभिरलंकृतं। आनीय चतुरः कुंभान् कलवर्णान् सुशोभ
नान्। शतविद्वेसमायुक्तं बृहत्कुंभं सुशोभनं। सूत्रेण वेष्टितं मध्ये धान्यस्योपरि विन्यसेत्। शतम्
लानि पुण्यानि रत्नानि नवसंख्यया। मृत्तिका दशसंख्याकास्तथा पल्लवपंचकं। पंचवृक्षकषा
याणि पंचगव्यं तथैव च। पंचसौगंधिकं चैव पुण्यं लोहत्रयं तथा। धान्यानि सर्वाणि तथा कुशान्द्वौ
स्तथैव चातीर्थोदकानि सर्वाणि सर्वकुंभेषु विन्यसेत्। मूलानि नाम तोवक्ष्ये शतसंख्यानियानि
च। सहदेवी शिखा पुंखा विष्णुक्रांतपुनर्नवा। चंद्रवृक्षे सैकागुं ऊडुविका च तथा बला। काकवैद्यु

राम
॥८४॥

र्यवाहर्वाकाकमांचीशातावरी। कर्करंसुरसंब्राह्मी। निर्गुंडीमुसलीवचा। वर्षाभूः शंखिनीपाठा
 समंगंयहतीद्वयं। अपामार्गः कुशभंगकासखंडुकरूपकाः। श्रीरक्षेद्रयवलक्षान्रक्षवक्षोयवा
 म्रकः। जंबूविल्वोमुरामांसीनिंबारिष्टनिशाद्वयं। कदलीकेतकीतालः। श्रीपण्डिशालकीतथा। पा
 टलाध्रैलोकोशीरंकोशातक्यग्निमंथकः। जीवन्तीदाडिमीशालसमलंबीजपूरकं। पुनागो
 वकुलः कुंदोमथुरोमुचुकुंदकः। मुद्गमाषवलंचेवनंधावर्तः। कुरंटकः। चंपकोथपलाशश्चतथा
 वामलकीतथा। प्रियंगुश्चंदनं दालीदेवदारुशिरीषकं। मुद्गलीहेमलाक्षीचशताकातामलीत
 था। उशीरंबालखदिरंकरंजंचतथैवच। बदरोश्चत्थरक्षश्चकराकाग्रंथिपर्णिका। रास्नाचशं
 खिनीचैवनागाकापोतकीतथा। कमलंकुमुदंकोशीनीलोत्पलबृहद्वयं। एतानिशातमूलानि
 सर्वारिष्टहराणिच। अभावेशतमूलानांसर्वोषधोविनिक्षिपेत्। सर्वोषधीनांचाभावेदशो

श्रुति-

षष्ठो विनिक्षिपेत्। अथावेदशमूलानां हेममात्रं विनिक्षिपेत्। देवदूरु निशायुग्मपञ्चनी लोत्स
लंतथा। कुष्ठं रौद्रं प्रियं गुंचतगरं मूलमेव च। धात्री फलं वचा कण्डू सर्षपा नागरं तथा। मुरा मांसी
तथा चंडी उशीरं बालकं तथा। शैलजं गृध्रपराश्वि श्रीखंडं तालकं तथा। सिद्धि वृद्धि समायुक्ताः स
र्वे षष्ठ्यः प्रकीर्तिताः। कुष्ठं मांसी हरिद्रे द्वे मुरा शैले यचंदनं। वचा कर्पूर मुस्तं च सर्वे षष्ठ्यो दश स्मृ
ताः। षा ३० षष्ठी रिति मंत्रेण ओषधादीनि निक्षिपेत्। सहिरत्नानि मंत्रेण नवरत्नानि निक्षि
पेत्। उद्धृतासीति मंत्रेण मृदमादाय विन्यसेत्। प्रवो यज्ञेति मंत्रेण पल्लुवींश्च विनिक्षिपेत्।
रुवतीति चर्मत्रेण त्वक् कर्पू च कविनिक्षिपेत्। गायत्र्याथैः पंचगव्यं कांडा कांडा तदूर्वी। मधुवा
तेति च मधुस्वादुः पवस्वेति शर्करा। कलशस्य मुखे ब्रह्मामध्ये रुद्रो ह्यधो हरिः। सर्वे समुद्राः
सरितस्तीर्था निजलहानदाः। आयातु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः। इमं मेव

राम
॥ ८५ ॥

रुणेत्यायंतत्वायामिद्वितीयकं। त्वं नो अग्ने तृतीयं च सत्त्वं नो अग्ने त तः परं। आचार्ये मूलं
 त्रेण बृहत्कुंभं प्रपूजयेत्। मूलं प्रजामिति मूलं सर्पे दं सर्प इत्यपि। शतविद्रस्य पुरतो देवं तत्र प्र
 पूजयेत्। निर्वृत्तिं सार्पनाथं च वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत्। इंद्रादिलोकपालींश्च स्वेन मंत्रेण प्रपूजये
 त्। एवं पूजां च निर्वर्त्य होमकर्म समाचरेत्। समिदाज्येन च रुणा तिलैः सम्यक् होमयेत्। अष्टो
 त्तरसहस्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा। मूलं प्रजामिति स्यष्टौ होमे वाक्यं यथाक्रमं। अनुहोमं ततः कु
 र्यादज्येन च रुणा सह॥ प्रजापतये स्वाहा॥ मूलाय स्वाहा॥ प्रजाये स्वाहा॥ इदं सर्पेभ्य
 इति च वाक्या न्यष्टौ तु सार्पस्ये॥ सर्पेभ्यः स्वाहा॥ आश्लेषाभ्यः स्वाहा॥ दंडश्रुकेभ्यः स्वा
 हेति॥ तिलैर्व्याहृतिहोमं च कारयेत्तु समाहितः। पूरणादिति च जुहुयादभिषेकं च कारयेत्॥
 उल्लिख्य च शतविद्रं धारयेच्चिरसोपरि॥ शतविद्रेक्षिष्ये युस्ते मंत्रैर्वरुणा संभवैः॥ स

शंति.

मुद्रज्येष्ठादिभिर्मंत्रैर्देवस्यत्वात्तथैवच। शिरोमेश्वरिति मंत्रेणापोहिष्ठादिभिस्त्रिभिः। पुनंतु
मां देवजना मंत्रैस्त्रातारमेवच। द्योः शंतिरित्यादिभिर्मंत्रैर्मनिस्तोकेति मंत्रकैः। आर्द्रवासांसि
संयज्य आचार्ययि निवेदयेत्। आज्यावलोकनं कृत्वा सादिप्रायप्रदापयेत्। आचार्ययि वृषं
दद्यादयः पिंडं तथैवच॥ सर्वालंकारसंयुक्तांगां सवत्सां सदक्षिरगाम॥ तदर्थं ब्रह्मणे दद्या
द्वलिगभ्योऽपि तदर्द्धतः। ब्राह्मणभोजयेत्पश्चाद्यथा शक्त्यनुसारतः। अनेन विधिना शंतिं
यः कुर्यात्प्रीतिमान्नरः। आयुरारोग्यमेभ्यस्तस्य शंतिर्भवेद्भवम्॥ ॥ इति कमलकरभट्टक
तौ मूलाश्लेषाशंतिः॥ ॥ अथ शेनकोक्ताश्लेषाशंतिः प्रयोगः॥ ॥ ॥ उक्ते काले कर्त्तव्ये
मुस्वप्नसर्वं कृत्वा देशकालौ स्मृत्वा स्य कुमारस्य आश्लेषाजन्मसूचितपित्राद्यरिष्टशंतिनिर्वेश राम
नवग्रहमखमाश्लेषाशंतिं करिष्यति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याह्वाचनमाह का पूजानां ॥ ८६ ॥

दीश्रादनिहत्वाचार्यमल्लिजश्रवणुपात्तततआचार्योपदत्रसंस्थितमितिसर्षपाचिकीया
पोहिष्ठेतिभूमिंप्रोक्ष्येशानदिशिपंचवर्णैःस्वस्तिकंकृत्यामहीधोरितिभूमिंस्पृष्टोषधयःसमिति
द्रोणप्रमाणब्रीहीन्क्षित्वाकलशेषितिकुंभोनिधायेमंमेगंगेइत्यापूर्यगंधद्वारामितिगंधपुष्पो
याओषधीरित्यौषधीरोषधयःसमितियवात्कांडाकांडादितिद्वज्जिह्वेत्येवशतपंचपल्लवान्
स्योनेतिपंचमृदःयाःफलिनैरितिफलंसीहरत्नानीतिपंचरत्नानिगंधद्वारामितिगंधंगाय
त्र्यादितत्तन्मंत्रैःपंचगव्यंहिरूपशतिहिरण्यंप्रक्षिप्ययुवासुवासाइत्यावेष्ट्यपूर्णदिवशति
पूर्णपात्रंनिदध्यात्ततो रुद्रकलशाचतुर्दिक्षुमहीधोरित्यादिचतुरःकलशान्यथाशक्ति
यवेषुस्ठापयित्वापूर्णपात्रनिधानांतंकृत्यामध्यकलशेपूर्णपात्रोपरिस्थवस्त्रेसौवर्णंरु
द्रप्रतिमां चंबकमितिमंत्रेणावाह्यपूजयेत्ततस्तवसिद्धोरुद्रोऽनुष्टुप्इतरेषुचतुर्षुवसुग

पूजनं । तत एकत्रैककुंभं स्पृष्ट्वा रुद्रैकादशि नीजपेयदिया जुषोयजमानः । बद्धचश्चेच्चत्वारिरु
 द्रसूक्तानि । छंदोगस्तु रुद्रसामानि । अत्रोभयत्रशक्तिरुद्रैकादशगणैर्विद्यैकसंख्याया ह्या । केचि
 त्पुरुद्रः सर्वसाधारणो बह्वचं छंदोग्योस्तु सूक्तसामानो रुद्रैरासहविकल्प इत्याहुः । इदमेव शिष्टाः
 कुर्वन्ति । तत्र रुद्रन्यासादि श्रीगुरुनिर्मितरुद्रपदतौ द्रष्टव्यौ । रुद्रसूक्तानि तु कद्रुद्रायेति धोरः क
 रणो रुद्रो गायत्री । इमा रुद्राय तव सदस्ये कादशर्चस्य कुत्सो रुद्र आधानवज्रगत्योऽत्येनुष्टभौ । ए
 अतिपितरिति पंचदशर्चस्य गृत्समदो रुद्रस्त्रिष्टुप् । इमा रुद्राय स्थिरधन्व नशीतचतसृणं वीस
 षस्तिस्त्रिजगत्योऽत्यास्त्रिष्टुप् । ओ वो राजानमित्येकादश नीरुद्रसाम्नां वामदेवो रुद्रः आशुसा
 मस्त्रिष्टुप् । चतुर्णंगायत्री । त्रयाणं त्रिष्टुप् । त्रयाणमुत्कृतिश्छंदः । उपेवि । रुद्रन्यासार्थादितुला राम
 पुरुषपदतौ द्रष्टव्यौ । ततस्त्र्यंबकमिति मंत्रमष्टोत्तरसहस्री पावमानीश्च मध्यमकुंभे जपेत् । ततः ॥ ९७ ॥

प्राकंभे आशुः शिशान इति त्रयोदशार्चस्य सूक्तस्य इन्द्रोः प्रतिरथ ऋषिः । इन्द्रो देवता त्रिष्टुपर्ष
 दो त्यानुष्टुप् । दक्षिण कुंसे त्वमग्ने रुद्र इत्यनुवाकस्य हव्यवाट् ऋषिः । अग्न्यात्मा रुद्रो देवता जग
 ती छंदः । पश्चिम कुंसे रक्षाण इत्यस्य वामदेवोऽग्निस्त्रिष्टुप् । उत्तर कुंसे रक्षो हणमिति पंचविंश
 र्चस्य आंगिरसः पायुरग्निस्त्रिष्टुप् । अंत्याश्च तस्त्रेष्टुभः । उपेवि । अत्रापि पूर्वोक्तं संख्या
 शक्त्या ग्राह्या । यदा एतेषामपि मध्य कुंभ एव उपः । चतुर्षु शांति उपश्रुति । पंच कुंभासंभवे
 चतुरः प्रस्रवणं पंचवक्त्रं कुंभं स्थापयेत्वा सर्वत्रैवं कुर्यात् । ततः कुंभस्योत्तरतश्चतुर्विंशदलं
 पंकजं पंचवर्गेः कृत्वा कर्णिकायां पूर्ववत्कलशं स्थापयेत् । तत्र ब्रीहिक्षिपे नियमः । याः फलिनो रिति
 रत्नोषधीः क्षिपेत् । ततः कुंभोपरि स्त्रुण्णपात्रोपरि सर्पाख्यामाश्लेषा प्रतिमां नमो अस्तु स
 र्वभ्यो ये केचन पृथिवीमनु । ये अंतरिक्षे ये दिते तेभ्यः सर्वेभ्यो नम इति मंत्रेण वाहयेत् । ततः स

शान्ति

पेरिक्तस्त्रिनेत्रश्च द्विभुजः पीतवस्त्रकः । फलकसिं धरस्तीक्ष्णो दिव्याभरणभूषितः । इति संप्र्य
ध्यात्वा तद्दक्षिणतो बृहस्पते गृत्समदो बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् । इति मंत्रेण प्रतिमायां बृहस्पतिमावा
ह्य उत्तरश्च उदीरतां शंखः स्वधा त्रिष्टुप् । अनेन प्रतिमायां पितृनावाह्य प्रागादिर्दृशनपर्य
तं चतुर्विंशतिपंकजदलेषु पूर्वामारभ्य पुनर्वसुपर्यंतं नक्षत्राणि तद्देवतावावाहयेत् । यथा ।
भगः । अर्यमा । सविता । त्वष्टा । वायुः । इंद्राग्नी । मित्रः । इंद्रः । निर्ऋतिः । आपः । विश्वेदेवाः । बिह्वः ।
वसवः । वरुणः । अजैकपात्रा अहिर्बुध्न्यः । पूषा । अश्विनौ । यमः । अग्निः । प्रजापतिः । सोमः । रुद्रः ।
अदितिः । इति । ततो लोकपालानावाह्य पदार्थानुसमयेन कांडातु समयेन वा पूजयेत् । तत आवा
ह्य मंत्रिग्रहीश्वरप्रतिष्ठाप्यान्वाध्यात्वा अत्र प्रधामं । नवग्रहान् प्रत्येकममुकसंख्याभिः समिच्च राम
र्वाज्याहुतिभिः अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताः अमुकसंख्याभिः समिच्च र्वाज्याहुतिभिः विनायका ॥ ६८ ॥

दी-लोकपालाश्च प्रत्येकमसुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याकृतिभिः प्रधानदेवतां सप्तान्प्रतिद्रव्यम
 द्वातरशतसंख्याभिर्धृतमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाकृतिभिर्वहस्यतिपितुंश्च प्रतिद्रव्यमष्टा
 विंशतिसंख्याभिर्धृतसंमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाकृतिभिर्मगादिचतुर्विंशतिदेवताः प्रत्येक
 मष्टसंख्याभिर्पायसाकृतिभिः रक्षोहर्णकुरुष्वेतिपंचदशभिः प्रत्येकमष्टसंख्याभिः कसरा
 कृतिभिः सवितारंदुर्गांश्चैवकं क्रुत्विक्स्तुतिंदुर्गांवास्तोष्यतिअग्निंक्षेत्राधिपतिं मित्रावरुणे
 अग्निं एताः अष्टाष्टसंख्याभिः कसराकृतिभिः श्रियंहिरण्यवर्णमितिपंचदशभिः प्रतिमंत्रम
 ष्टसंख्याभिः समिदाज्यचर्वाकृतिभिः सोमंत्रयोदशसंख्याभिः पायसाकृतिभिः रुद्रंचतुर्गृही
 तेनाज्येनअग्निंवायुंसूर्येप्रजापतिंचाज्येनशोचेलस्त्रिष्टुतमित्यादिपूरणपात्रनिधानांतं कृत्वा
 ज्यभागंतंकुर्यात् ततोयजमानोदक्षिणतः सर्वादेवताउद्दिश्य त्यागंकुर्यात् ततोऋत्विक्

सहितआचार्येहोमंकुर्यात्॥ तद्यथा॥ नवग्रहानधिदेवताः प्रत्यधिदेवताविनायकाद्याः लो
कपालांश्चतत्तन्मंत्रैः कृत्वा सर्पेभ्यो नमो मुस्तु सर्पेभ्य इति मंत्रेण बृहस्पतये पितृभ्यश्च तत्तन्मं
त्रैर्द्रव्यचतुष्टयं तत्तत्संख्यया कृत्वा भगवदिचतुर्विंशतिदेवेभ्यो नमो मंत्रेण षट्संख्यया पा
यसा कृतीर्जु कुर्यात् ततः कणुघेति पंचदशर्चस्य गौतमो वामदेवो रक्षो हा त्रिष्टुप्। कृसर होमे वि
गायत्र्या सवितारं। जातवेदसे करयपोऽर्ग त्रिष्टुप्। कृसरं। त्र्यंबकं वसिष्ठो रुद्रौ नुष्टुप्। कृसरं। सी
रायुं जंतीत्यस्य बुधः सोम्य ऋषिः। ऋत्विक्स्तुतिदेवता। गायत्री छंदः। कृसरं। तामग्निवर्णं सो
मं रुद्रं त्रिष्टुप्। कृसरं। वास्तोष्पते वसिष्ठो वास्तोष्पति त्रिष्टुप्। कृसरं। अग्निं कारवो मेधातिथि
रग्निर्गायत्री। कृसरं। क्षेत्रस्य वामदेवो क्षेत्रपालो नुष्टुप्। कृसरं। गृण्णना ऊमदग्निर्मित्रावरुणो राम
गायत्री। कृसरं। अग्निं हतंपुरीदध इत्यस्य आंगिरसो विरूपे ग्निर्गायत्री। कृसरं। हिरण्यवर्णमि ॥८८॥

त्रिपंचदशर्चस्य सक्तस्य आनंदकर्मचिह्नीते दिरासुताऋषयः। श्रीदेवता आद्यास्तिस्रोऽनु
 षुभः। चतुर्थी प्रस्तारपंक्तिः। पंचमी षष्ठ्योऽत्रिष्टुभौ। ततोष्टावनुष्टुभः। अंत्या प्रस्तारपंक्तिः। होमे वि-
 प्रत्येवं समिदाज्य चरुनष्टशताष्टाविंशत्यष्टान्यतमसंख्यया जुहुयात्। त्वन्नः सोम विश्वत इत्य
 स्य प्रगाथः सोमस्त्रिष्टुप्। पायस होमे वि०। त्वन्नः सोम विश्वतो गोपा इति वामं त्रः। त्वन्नः सोम
 सुकृतुरिति वा। अनयो रैक्षो विमदः सोमः प्रस्तारपंक्तिः। ततश्चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा याते
 तिष्ठ रुद्रैरुपपोरुद्रः स्वराडनुष्टुप्। अनेन जुहुयात्। ततः सुवेण्यस्त समस्त व्याहृतिभिः आज्यं जुत्वा
 स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तहोमांतं कुर्यात्। आज्यहोमेषु संपातस्त्रापनं। ततो दिक्पालेभ्यो नवग्रहे
 भ्यो विनायकादिभ्यः सर्पेभ्यो बृहस्पतये पितृभ्यो रुद्राय क्षेत्रपालाय च सदीपमाषभक्तवली
 न्दधात्। तत आचार्यो यजमानो वा चतुर्गृहीतेन द्वादशगृहीतेन वा सुचं पूरयित्वा तत्र फलादि

शरीति०

कमवधायपूर्णकृतिं जुहुयात्। तत्र मंत्राः॥ समुद्राहर्मिरित्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गोतमो वाग्दे
वोऽग्निस्त्रिष्टुप्। अंत्याजगती॥ पूर्णकृतिर्होमे वि०। प्रजापतेः हिरण्यगर्भः प्रजापतिस्त्रिष्टुप्। पूर्ण
पूर्णदिवि विश्वे देवाः शतक्रतुरनुष्टुप्। सप्तते अग्ने सप्तवानग्निर्जगती॥ पूर्ण०। एतेः पूर्णकृतिं
हुत्वा प्रणीता निनयनादिकर्मशेषं समाप्य। ततः रुद्रं सर्पं पंचोपचारैः सर्वपूज्यं चक्रं नमो अस्तु
सर्पेभ्य इत्यपस्त्राय संपातं सर्वकलशेषु दत्वा सर्वकलशोदकं पात्रांतरे गृहीत्वा सत्किंवा चार्यो
यजमानं सर्वोपधीभिरनुलितांगं धृतनववस्त्रां सप्तत्रांचतस्रतीमुपवेश्य वक्ष्यमाणे मंत्रे
रभिषिंचेत्। ते च असीभ्यामितिषसां कश्यपो विरहाय क्षमनाशनोऽनुष्टुप्। अभि०। त्रिभिष्टुं
देवेति सप्तानां वसिष्ठ ऋषिः। आद्यानां त्रयाणामग्निर्देवता ततश्चतुर्णां विश्वे देवाः आद्यागो राम
यत्री द्वितीयाऽनुष्टुप्। ततस्त्रिस्तोत्राय चोऽंशेऽनुष्टुभोऽभि०। आपो हिष्ठेति नवर्चस्यो वरीषः सिं॥ १९००१८

धुदीपआपोगायत्री। अंत्येह अनुष्टुभौ पंचमीवर्द्धमानाससमीप्रतिष्ठाअभिः। आपश्चेति
 द्वयस्य सप्तर्षयो विश्वेदेवा अनुष्टुभौ। सहस्राक्षेणेति प्राजापत्यो यक्ष्मनाशनो यक्ष्महात्रिष्टुभौ।
 देवस्य त्वेत्यापस्तंबशाखागंतैस्त्रिभिर्मंत्रैः। यज्जायत इति षष्ठां प्राजापतिर्मनस्त्रिष्टुभौ। ततः
 योसौ वज्रधरो देवो महेंद्रो गजवाहनः। सर्पजात शिशोर्दोषं मातापित्रोर्व्यपोह तु। योसौ शस्त्र
 धरो देवो कुतभुञ्जेष्टवाहनः। सप्तजिह्वश्च देवो ग्निः सर्पदोषं व्यपोह तु। योसौ दंडधरो देवो ध
 र्माभिहिष्टवाहनः। सर्पजात शिशोर्दोषं व्यपोह तु यमो मम। योसौ स्वद्वधरो देवो निर्वृत्तीश ससा
 धिपः। प्रशमयतु सर्पोत्थं दोषं गंडं तसंभवं। योसौ मात्राधरो देवो वरुणश्च जलेश्वरः। नक्रवा
 हः प्रचेतानो सर्पोत्थाद्यं व्यपोह तु। योसौ देवो जगत्प्राणो मातुतो मृगवाहनः। प्रशमयतु सर्पो
 र्थदोषं बालस्य शान्तिदः। योसौ निधिपतिर्देवो गदाभृदाजिवाहनः। मातापित्रोः शिशोश्चैव

शंति०

सार्पदोषं व्यपोह तु। यो सो पशुपतिर्देवः पिनाकी वधवाहनः। आश्लेषामूलगंडांतं दोषमाशुच्य
पोह तु विघ्नेशः क्षेत्रपो दुर्गालोकपालानवग्रहाः। सर्वदोषप्रशमनं सर्वकुर्वंतु शंतिदा। आश्ले
षाक्षजज्ञातस्य मातापित्रोर्धनस्य च। प्रातस्तिकुलस्थानां गंडांतं स व्यपो हतु। पितरः सर्वभू
तानां रक्षंतु पितरः सदा। स र्पनक्षत्रज्ञातस्य वित्तं च ज्ञातिबांधवान्। सुरास्त्वेत्यादिभिरभिषिच्य।
तच्छंयोः शंयुर्विश्वे देवाः शक्ररी। अभिषे। ततो रुद्रसर्पकलशोदकेनान्येन च शतविद्रमंतथा
याभिषिक्तो यजमान आचार्याय धेनुं सर्पप्रतिमां वस्त्रं कुंभं हेमं च ब्रह्मणो वधं रुद्रजापिने कृत्वा
मनडूहं रुद्रप्रतिमां कलशं च ऋत्विगभ्यो यथाशक्ति दक्षिणं दत्त्वा सर्पाणां मुत्तरपूजां विधाय ता
म्रपात्रैः फलपुष्पादियुक्तमर्घ्यं गृहीत्वा। सर्पाधीशानमस्तुभ्यं नागानां च गणाधिपे। गृहाणां घ्यं
मया दत्तं सर्पारिष्टप्रशंतये। इत्यर्घ्यं दत्त्वा उत्तिष्ठेति विसृज्य संकल्पपूर्वकमाचार्यं हस्ते प्रतिपा

राम
११९०१॥

धाम्नि संपूज्य गच्छेति विसृज्य यथा शक्ति ब्राह्मण भोजयित्वा सुहृद्युतो मुंजीत ॥ गति श्री
 मन्नारायण सहसुतराम कल्लसहसुत कमलाकरा पट्टकृत आश्लेषाशंति प्रयोगः ॥ १७ ॥
 अथ नक्षत्र विशेषे फल मुक्तं नृसिंह प्रसादे ॥ ॥ चित्रा धर्द्ध पुष्य मध्ये द्विपादे पूर्वाषाढा धिष्मपा
 देतृतीये ॥ जातः पुत्रश्चोत्तराद्ये विधत्ते माता पित्रो भर्ता तिरायुष्य नार्श ॥ द्विमासं चोत्तरादोषः पु
 ष्ये चैव त्रिमासिकः ॥ पूर्वाषाढाष्टमे मासि चित्रा षाण्मासि कं फलं ॥ नवमासं तथा श्लेषा मूले च
 दृक् वर्षकं ॥ ज्येष्ठा पंचदशे मासि पुत्र दर्शनं वर्जिता ॥ यत्र शंतिर्नोक्ता तत्र यद्दुःखः कार्यः ॥ तस्मा
 च्छान्तिं प्रकुर्वीत ग्रहाणां क्रूरचेतसा मिति वसिष्ठेन सर्वशेषत्वेनोक्तेः ॥ नारदः ॥ कृष्णगोः कपि
 लावासः कपिलं कृष्ण एव च ॥ तच्छान्तयेतु विप्राय दातव्यास्तक्ष्णान्नरैः ॥ ततो होमं प्रकुर्वीत
 तशान्त्यर्थं तु यवे स्तिलैः ॥ नमस्ते रुद्रमंत्रेण दक्षिणं तु प्रदापयेत् ॥ यथा वित्तानुसारेण ततः

शान्ति.

शान्तिर्भीविष्यति। येन मंत्रेण होतव्यं तन्मंत्रं च तथा जपेत्। शतावर्त्तनमंत्रेण जुहुयाच्चैव मंत्रवित्॥
श्रीफलस्यापि सामेधः शिवार्थं जुहुयात्ततः। अष्टोत्तरशतं चैव गायत्र्या जपुत्तमः। शान्तिकं प्रज
पेदि प्रइदं विष्णुर्विचक्रमे। स हस्त्रशीर्षामंत्रेण जपेत्सौष्टिकशान्तये॥ आपस्तंबः॥ चतुष्पादं पंच
पादं वा भवतीत्येतानि सूर्यदेवतानि अद्भुतानि प्रायश्चित्तानि सर्वं त्यक्तुं त्वं जातवेदसमिति स्था
लीपाकं कृत्वा पंचभिराज्याहुतिरभिजुहोति सूर्याय स्वाहा सर्वग्रहाधिपतये स्वाहा किरणपाणये
स्वाहा ईश्वराय स्वाहा सर्वपापशमनाय स्वाहेति व्याहृतिं कृत्वा पंचसामगायेत्॥ ॥ इति श्रीम
न्नारायणभट्टसूरिसूनु रामकृष्णभट्टात्मज कमलाकरभट्टकृतेशान्तिकमलाकरे प्रसवशां
तिः॥ ॥ अथैकनक्षत्रजननशान्तिः॥ ॥ दृग्गर्गः॥ एकस्मिन्नेकनक्षत्रे भ्रात्रोर्वपितपुत्र राम
योः। प्रसूतिश्चेत्तपोर्मत्सर्ववेदे कस्य निश्चयः॥ भ्रात्रो भ्रातृमगिन्योरित्यर्थः। पितपुत्रयोः॥ १०२॥

पित्रोर्नक्षत्रेषु त्रुडुहि त्रुः यदि प्रसूतिरित्यर्थः । अत्रोः पुत्रयोरित्यत्र स्नातपुत्रो स्वसृडुहित
 भ्यामित्येकशेषः । पित्रोरित्यत्र पितामात्रेत्येकशेषः । मध्यमपदलोपी असमर्थश्च समाहा
 रश्चांदसः । ज्योतिर्निबंधे । समानमेयदादेवि पितापुत्रोचसोदरो । भुगिन्योस्वस्वबंधवातदा
 पूर्वस्य नाशनं । तद्दोषनाशाय तदा प्रशस्तां शान्तिं च कुर्यादभिषेचनं च । संपूज्य ऋक्षप्रतिमां
 तदग्रे दानं च कुर्याद्विभवानुरूपं ॥ तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि सर्वाचार्यमतेन तु । शुभर्क्षे शुभवा
 रे च चंद्रतारावलान्विते । रिष्टविष्टिविवर्जे तु प्रारभेदिवसे सुधीः । आचार्यवरयेत्पूर्वं चतुरोथ
 द्विजोत्तमान् । पुर्याहं वाचयित्वा तु शान्तिं कर्म समाचरेत् । अग्नेरीशानदिग्भागे नक्षत्रप्र
 तिमां ततः । तत्तदृक्षोक्तमंत्रेण पूजयेत्कशोपरि । नक्षत्रमंत्रा आपत्तौ वशा स्वीया अष्टौ वा
 न्येषु प्रसिद्धाः । नक्षत्रदेवतां वा । नक्षत्रदेवता पूज्या त्वधिप्रत्यधि पूर्वकर्मिति ज्योतिर्निबंधो

शान्ति.

क्तेः रक्तवस्त्रेण संछाद्य वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत्। स्वर्गलोकेन मार्गे राकुर्यादिग्निमुखं ततः। अनेनै
व तु मंत्रेण कुनेदष्टोत्तरं शतं। तत्तद्वक्षोक्तेनेत्यर्थः। प्रत्येकं समिदनाद्यैः प्रायश्चित्तां तमेव च। अ
भिषेकं ततः कुर्यादचार्यः पितृपुत्रयोः। वस्त्रालंकारगोदाने राचार्यं पूजयेत्पुनः। ऋत्विजां दक्षि
णं दद्यान्माषत्रयसुवर्णकं। देवताप्रतिमादानं धान्यवस्त्रादिभिः सह। यानशय्यासनादी
निदद्यात्तदोषशान्तये॥ सो जयेद्ब्राह्मणान्सर्वान्चित्तराष्ट्रविवर्जितः॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ ॥
मातापितृनक्षत्रोत्पत्तौ गोमुखप्रसवं कृत्वा भ्रातृनक्षत्रे ताम कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य स्थि
शिशोः पित्रादिनक्षत्रोत्पत्तिस्तु चित्सर्वारिष्टशान्त्यर्थं एकनक्षत्रजननशान्तिं करिष्ये इति सर्व
कल्प्यगणेशपूजा ऋत्विग्वरणांते आचार्यः ऐशान्यां कलशं संस्थाप्य तत्र रक्ते वस्त्रे जन्म
हर्षप्रतिमां तद्वक्ष मंत्रेण वस्त्रयुग्माद्यैः पूजयेत्। ततो ग्निं ग्रहांश्च प्रतिष्ठाप्याऽत्र प्रधानं अनु

राम
॥१०३॥

पा ४

कनक्षत्रंतद्देवतांवासमिच्चर्वाज्यैः प्रत्येकमष्टशतसंख्ययाशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिवलि
दानांतंकुर्यात्। ज्योतिर्निबन्धेतु। भक्त्या हरिहरो देवौ स्वर्णरूप्यमयौ शुभौ। इत्युक्तौ हरिहरो सं
पूज्यविविधस्यास्य विश्वस्य पितरौ विश्वतो मुखौ प्रीयेतां मूर्तिदानेन देवौ हरिहरा बुभुवि
त्याचार्या न्यस्ये वा सदक्षिणोदत्वाभिषेकंकुपति। दानं होमविधेः पश्चाद्दानादन्वभिषेचन
मित्युक्तं। पूर्णाहुतिं प्रणीता विमोकादिचकृत्वा कलशजलेनाभिषिच्य चार्या यवस्त्रालं
करणानि गोदानं च कृत्वा विष्णुश्च माषत्रयमितं सुवर्णं दत्त्वा उत्तरपूजां कृत्वा विप्रान्भोजयेत्॥
॥ इति कमलाकरमदहते एकनक्षत्रशान्तिप्रयोगः॥ ॥ अथ व्यतीपातवैधृति संक्रमप्र
सवशान्तिविधिः॥ ॥ शौनकः॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि शौनकः शान्तिमुत्तमं वैधृतौ च व्यती
पाते महाशेषो भिजायते। कुमारजन्मकाले व्यतीपातश्च वैधृतिः। संक्रमश्चरवेस्तत्रजा

शान्ति.

तोहारिचकारकः। हरिश्शरणं महादुःखं व्याधिपीडामहद्भयं। अश्रियं मृत्युमाप्नोति नात्र कार्या
विचारणा। स्त्री। रणं च शोकदुःखं च सर्वनाशकरो भवेत्। शान्तिर्वा पुष्कला कार्या तत्र दोषो न क-
श्चन। गोमुखप्रसवं कुर्याच्छान्तिं कुर्यात्त्रयत्नतः। जपाभिषेकदानैश्च होमाद्यपि विशेषतः। न
वग्रहमखंकुपति स्य दोषोपशान्तये। प्रथमं गोमुखाज्जन्मततः शान्तिं समाचरेत्। गृहस्य पू-
र्वदिग्भागे गोमयेनानुलिप्य च। अलंकृते सुदेशे तु व्रीहिराशिं प्रकल्पयेत्। पंचद्रोणमितं धा-
न्यंतर्द्धतंडुलेन च। तदधंतु तिलैः कुर्यादन्त्यो न्योपरि कल्पयेत्। द्रव्यत्रितयराशौ तु अष्टपत्रं लि-
खेदुधैः। पुण्याहं वाचयित्वा तु आचार्यं दण्डयानुरा। पंचांगभूषणं दद्यात्पटवस्त्रांगुलीय-
कं। राशौ प्रतिष्ठितं कुंभमब्रह्मसुमनोहरं। तीर्थोदिकेन संगृह्य समृद्धौषधिपल्लवं। सगन्ध-
गंधरत्नंच वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत्। तस्योपरि न्यसेत्पात्रं सूक्ष्मवस्त्रेण संयुतं। प्रतिमां स्थाप-

राम
॥१०४॥

येद्रीमासाधिप्रत्यधिदेवता। चंद्रादित्यारुतीपार्श्वमध्येवेधृतिमर्चयेत्। वैधृतिंतदेवतां रुद्रं।
 एवमेव व्यतीपाते मध्ये संक्रमणस्य वा। भानोरुत्तरतो रुद्रं अग्निं दक्षिणतो यजेत्। वैधृतो
 मध्ये रुद्रः दक्षिणोत्तरयोः सूर्यचंद्रौ। संक्रमणात्तयोर्मध्ये सूर्यं दक्षिणोत्तरयोरग्निरुद्रावित्यर्थः।
 निष्कमात्रेण सार्धेन पादेनापि स्वशक्तितः। प्रतिमांकारयेद्रीमांस्तत्तल्लक्षणलक्षितां। तत्तुदा
 नपरिभाषायां मयोक्तं। प्रतिमां पूजनार्थाय वस्त्रयुग्मं निवेदयेत्। अधिदेवं भवेत्सूर्यचंद्रप्र
 त्यधिदेवतं। तत्तथाहृतिपूर्वेण तत्तन्मंत्रेण पूजयेत्। त्रैयंबकेन मंत्रेण प्रधानप्रतिमां यजेत्।
 उत्सूर्यशक्तिमंत्रेण सूर्यपूजां समाचरेत्। आप्यायस्वेति मंत्रेण सोमपूजां समाचरेत्। उप
 चारैः षोडशभिर्यद्वापंचोपचारकैः। अर्चितंगंधपुष्पाद्यैः फलं नैवेद्यमर्पयेत्। मृत्युं जयेत्तन्म
 त्रेण प्रधानप्रतिमां स्पृशेत्। अष्टोत्तरसहस्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा। अष्टाविंशति वा चाथ

शान्ति.

प्रजप्यात्स्वस्यशक्तितः।सर्वसौरंप्रजप्याथसोमार्थसोममंत्रतः।आनोभद्रेतिसूक्तंचभद्राः
अग्नेश्चसूक्तकं।उपेचपौरुषंसूक्तंत्रेयंबक्रमतःपरं।कुंभंस्यष्टाचतुर्दिक्षुजपंकुर्यत्स्वयत्वि
जः।कुंभस्यपश्चिमेदेशेस्थंडिलेग्निंप्रकल्पयेत्।स्वगृह्योक्तविधानेनकारयेत्संस्कृतानलं॥
त्रेय्यंबकेनमंत्रेणसमिदाज्यचरुन्दुनेत्।अष्टोत्तरसहस्रंवाअष्टोत्तरशतंतुवा।अष्टाविंशति
वाकुर्यात्स्वस्यशक्त्यनुसा रतः।मृत्यंजयेनमंत्रेणतिलहोमंसमाचरेत्।ततःस्विष्टकृतं
कृत्वाअभिषेकंचकारयेत्।समुद्रज्येष्ठासूक्तेनआपोहिष्ठातचेनच।अक्षीभ्यामितिस्सूक्तेन
पावमानीभिरेवच।त्रेयंबकेनउत्सूर्यआप्यायस्वेतिमंत्रतः।सुरास्वाशतिर्मंत्रेणअभिषेकं
समाचरेत्।आचार्यपूजयेत्पश्चादहोमांगुलीयकैः।गोदानंवस्त्रदानंचहेमदानंविशेष
तः।तद्दोषशमनार्थायआचार्यायप्रदापयेत्।प्रक्षालनपटंदद्यात्ततःशान्तिर्भविष्यति॥३॥

राम
॥२०५॥

पकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाभिश्च तोषयेत्। दीनां धनपणेभ्यश्च प्रदद्याद्दूरिदक्षिणां। ब्राह्म
 णान् शतसंख्याकान् मिष्टानैर्भोजयेच्च तान्। बंधुभिः सह भुञ्जीत यथाविभवसारतः॥ एवं
 यः कुरुते मर्त्येनैव दुःखमवाप्नुयात्। आपुरारोग्यमैश्वर्यमाप्तापि त्रैलोक्येऽपि। सर्वदुःख
 निवृत्तिश्च पुत्रपौत्रप्रवर्धनं। सर्वान् कामानवाप्नोति सुखी भूत्वा चिरं वसेत्॥ ॥ इति शौनकी
 ये व्यतीपातादिशान्तिः॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ ॥ गोमुखप्रसवं कृत्वा देशकालोत्सृत्वा स्य शि
 शोर्वैधृतिजननसूचितसर्वारिष्टशान्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं वैधृतिजननशान्तिं करिष्ये
 एवं व्यतीपातसंक्रमयोः। एकदिने तत्सत्त्वे तु तं त्रेणैकेव शान्तिः। संक्रांतौ वैधृतेः सत्त्वे शान्तिर्द्व
 यं पृथक् कार्यं। ततो गणेशपूजनपुण्याहवाचननां दीक्षा चार्घ्यत्विग्वरणानि कुर्यात्। ततः
 आचार्यो यद्वेति सर्पयान्विकीर्त्य भूमिं प्रोक्ष्य पूर्वस्यां महीधौ रिति भूमिं स्पृष्ट्वा तत्र ओषधयः

शान्ति.

समितिर्पंचदशोऽगमितं ब्रीहिराशिं कृत्वा तदुपरि सार्द्धं द्रोणद्वयपरिमितं तंडुलराशिं तदुपरि सपाद
द्रोणमितं तिलराशिं कृत्वा तदुपरि समं कृत्वा तत्र पंचवर्णे रष्ट्रदलं कृत्वा तत्राकलशो धितिकुंभं प्रतिष्ठा
प्ये मं मे गंगे इति तीर्थजलेनापूर्यतत्र सप्तभुक्तिकाः सर्वे विधिर्पंचपल्लवपंचगव्याष्टगंधपंचरत्नानि
प्रक्षिप्य वस्त्रयुग्मेन संवेष्ट्य पूर्णपात्रोपरि वस्त्रे वैधृतिशान्तौ व्याहृतिपूर्वं च्यंबकं वसिष्ठोरुद्रोऽनुष्टुपः।
इति मध्ये रुद्रं तद्दक्षिणत उत्सृजे मित्रावरुणिर्वसिष्ठः सूर्यस्त्रिष्टुप्। उत्सूर्य इति सूर्यमुत्तरत आध्या
यस्वेति सोममावाहयेत्। व्यतीपातसंक्रमशान्तौ तु उत्सृजेति मध्ये सूर्यं दक्षिणतो गिहृतमित्यग्निं
उत्तरश्च च्यंबकमिति रुद्रं आवाहयेत्। ततः षोडशोपचारैः संपूज्य रुद्रं प्रतिमां स्पृष्ट्वा मृत्यं जयमं
त्रं अष्टसहस्रमष्टशतमष्टविंशति संख्यं वा जप्त्वा सूर्यं प्रतिमां स्पृष्ट्वा सर्वसोरान्जयेत्। तथा॥ उष्टु राम
य मिति त्रयोदशार्चस्य सूर्यस्य कवपुत्रः प्रस्करवोनवाधा गयत्र्योऽत्याश्वतस्त्रोऽनुष्टुपः। चित्रदेवाना ॥१०६॥

ली ३

मितिषड्वचस्यसूक्तस्यआंगिरसःकुत्सस्त्रिष्टुप्। इन्द्रं मित्रमितिद्वयोरोचथ्योदीर्घतमास्त्रिष्टुप्॥
हंसःशुचिषदित्यस्यगौतमपुत्रोवामदेवोजगती। यत्त्वासूर्येत्यत्रिरनुष्टुप्। यदधसूर्येत्येकस्याउ
सूर्यइतितिसृणंउदैतिसार्धचतसृणंउदुत्पदशतमितितिसृणंमैत्रावरुणिवसिष्ठस्त्रिष्टुप्अं
त्याबृहतीशीर्षइतिसतोबृहती। तच्चक्षुःपुरउल्लिक्। वरुणमहांअसीतिद्वयोर्जमदग्निःपूर्वोबृहती।
उत्तरासतोबृहती। नमोमित्रस्यैसूर्योनोदेवइतिपंचर्चस्यसूर्यपुत्रश्चक्षुर्गयत्री। विभ्राड्बृहदि
तिचतसृणंसूर्यपुत्रोविभ्राड्गतीविभ्राजमितिप्रस्तारपंक्तिः। आयंगोरितितचस्यसांपरा
दीगायत्री। सर्वेषांसूर्योदेवता। ततःसोमप्रतिमास्यराणाप्यायत्वेतिजपेत्। व्यतीपातसंक्रम
शांतौपूर्वसौरजपस्ततोमृत्यंजयजपः। ततश्चतुर्दिक्षुःक्रत्विजःकुंभंसृष्ट्वाआनोमद्रेतिसूक्तं
भद्राअग्नेरितिसूक्तंपुरुषसूक्तंअंबकमंत्रंचजपेयुः। ततआचार्येग्निंग्रहांश्चप्रतिष्ठाप्यान्वा

३५ स० =

तिद्वादर्चस्यसूक्तंस्मसूर्यपुत्रोभितपाजगती० १ राध्यास्त्रिष्टुप्॥ ५

शंति-

दध्यात् अत्र प्रधानं रुद्रं अष्टसहस्राष्टशतान्यतमशतसंख्यया समिदज्यचरुतिलद्रव्येण त्र्यंबक
मंत्रेण सूर्यसोमं च अष्टाविंशतिसंख्यया समिदज्यचरुद्रव्येण व्यतीपातसंक्रमयोस्तु सूर्यं रुद्र
संख्ययाग्निरुद्रो अष्टाविंशतिसंख्यया भूयं जयं त्र्यंबकमंत्रेण तिलद्रव्येण शेषेण स्विष्टकृतमि
त्यादितत उक्तहोमं कृत्वा सर्वशान्तिषु तिलैर्मर्त्यं जयहोमं च कृत्वा बलिदानं ते पूर्णं कृत्वा स
मुद्रज्येष्ठा इति मंत्रेण आपो हिष्ठे तिलवेन अक्षाभ्यामिति सूक्तेन पावमानीभिः रुद्रसूर्याग्निमंत्रैः सु
शस्त्रेत्यादि पोरालैश्चाभिषिंचेयुः । ततो यजमानो रूपं रूपमित्याज्यमवेक्ष्य तत्पात्रं सदक्षिणं ब्रा
ह्मणाय दत्वा आचार्याय वस्त्रद्वयं गंधं गुलीयकादि सुवर्णं प्रक्षालनपटं च दत्वा कृत्वा दक्षिणं च
दत्वा उत्तरं पूजं कृत्वा विसृज्याचार्यहस्ते प्रतिपाद्याग्निं । सृज्य शतं ब्राह्मणान् त्विजं भोजयेदिति ॥ रामश्च २
॥ ॥ इति श्रीमन्नारायणभट्टसुतकमलाकरभट्टकृतो व्यतीपातादिशान्तिप्रयोगः ॥ ॥ १९७ ॥

॥ अथ ग्रहणशान्तिः ॥ ॥ शौनकाः ॥ ग्रहणे चंद्रसूर्यस्य प्रसूतिर्यदि जायते। आधिपतीं तदा स्त्री
 रणां आदौ तु कृतुदर्शनात्। इत्थं संजायते यस्य तस्य मृत्युर्न संशयः। आधिपतीं च दारिद्र्यं शोकश्च
 कलहो भवेत्। शान्तिं तेषां प्रवक्ष्यामि नराणां हितकाम्यया। यस्मिन् दक्षे विशेषेण ग्रहणं यदि
 जायते। तद्दशाधिपते रूपं सुवर्णेन प्रकल्पयेत्। सूर्यग्रहे सूर्यरूपं हिरण्येन स्वशक्तितः। चंद्रं
 चंद्रग्रहे धीमान् रजतेन विशेषतः। राक्षरूपं प्रकुर्वीत नागेनैव विशेषतः। नागः सीसं। शु
 चो देशे प्रयत्नेन गोमयेन प्रलेपयेत्। तस्योपरि न्यसेद्दीमान् वस्त्रं सुशोभनं। त्रपाणां तत्र देवानां
 स्थापनं तत्र कारयेत्। श्वेतवस्त्रं श्वेतमाल्यं श्वेतगंधानुलेपनं। चंद्रग्रहे प्रदातव्यं चंद्रप्रीतिकरं च
 यत्। राहवे चैव दातव्यं कृष्णपुष्पांबराणि च। दधानक्षत्रनाथाय श्वेतगंधानुलेपनं। सूर्यं स
 पूजयेद्दीमान् आकलेनेति मंत्रतः। चंद्रग्रहे तथा सम्यगगणाय स्वेति मंत्रतः। स्वर्गानोरिति

शान्ति.

मीत्रेण राक्षसं यत्नेन पूजयेत् । एवं संपूजयेद्दीमान् समिद्धिश्चार्कसं सवेः । चंद्रग्रहे च पालशसमिद्धि
जुं कृपानरः । दूर्वाभिर्जुं कृपा दीमान्नाहोः संप्रीणनाय च । समिद्धिर्ब्रह्मवृक्षस्य मेशाय जुं कृपा दु
धः । आजेन च सृणु चैव तिलैश्च जुं कृपा ततः । इदं सर्वं भ्यः । पंचगव्यैः पंचरत्नैः पंचत्वक्पंचपल्लवैः ।
जले रौषधि मूत्रैश्च सहितैः कलशोदकेः । अभिषेकं प्रकुर्वीत यजमानस्य यत्नतः । मंत्रैर्वा सृणु
संभूते रापो हिष्ठादिभिस्त्रिभिः । इमं मे गंगे परतस्तत्तायामीति मंत्रकैः । अभिषेके निवृत्ते तु यज
मानः समाहितः । आचार्यं पूजयेत्पश्चात्सुशंतो विजितेन्द्रियः । तस्मै दद्यात्प्रयत्नेन भक्त्या प्रतिकृ
तिं त्रयं । गां चैव दक्षिणां दद्याद्यजमानः समाहितः । अनेन विधिना शान्तिं कृत्वा सम्यग्विशेषतः ॥
अकालमृत्यु रोगे कंच व्याधि पीडनं चाप्युपात् । सौख्यं सौमनसं नित्यं सौभाग्यं तत्र भलेनरः ॥ इ राम
संग्रहणजातानां सर्वारिष्टविनाशनं ॥ कथितं भार्गवेणोदंशेन कायमहात्मने ॥ इति ग्रहणशान्तिः ॥ १०८ ॥

॥ अथ यमलजननशांतिः ॥ ॥ भारतवृद्धगर्गो ॥ स्त्रियागौर्वडवायाश्च यमलं चैव जायते । आ
 नीयाद्यमतोभीतिमारुतीं शांतिमाचरेत् । मयूरचित्रे । घोटिकहस्तिनी चैव महिषी यमलो यदि । प्र
 सूर्यते तदनाशः संग्रामश्च महा भवेत् । कारयेत्तु क्षहोमं च बकुदानं च कारयेत् । भोजनं ब्राह्मणा
 नां च दद्याद्गौं चैव दक्षिणां । महिषी यमलोत्पत्तौ च न्यानां चैव जन्मनि । दद्याच्चैव तु मां मैद्रं । शांतिं पद्मा
 प्रयोजयेत् ॥ कात्यायनः ॥ अथातो यमलजनने प्रायश्चित्तिर्यस्य भार्यागौर्दासी महिषी च वडवा
 विकृतिं प्रसवेत्सूते हि शहे चतुर्गंक्षीरवृक्षाणां कृपायमुपसंहरेत् । सप्तवटोदुंबराश्च तथामीदेव
 दारुगौरसर्पपास्तेषां मिश्रमपो हिरण्यं हवीं कुरेः सपलुवे रष्टौ कलशान् प्रपूर्य सर्वेष्वपि धीभिर्दप
 ती स्नापयेत्वा आपो हिष्ठेति तिसृभिः कथानश्चित्रं इति द्वाभ्यां पंचैंद्रेण पंचवारुणेनेदमापः प्रव
 हतेत्यपायमिति स्नापयेत्वा अपाधमप कित्तिषमप कृत्यामपोरपः । अपामार्गं च मसमदपदु

२ आतारमिंद्रमिति पंचैंद्रः ॥ वरुणस्योत्तं मनमसीति पंचवारुणमंत्रः । एतो याजुषो मंत्रौ २

शंति.

स्वप्नसुवेत्यपाधमंत्रः। अलंकृत्यतोदसेष्टपवेश्यतत्रमारुतं स्थालीपाकं श्रपयित्वा ज्यसागाविष्टः
ज्याकृती जुहोति पूर्वोक्तेः स्नपनमंत्रैः स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा पवमाना
यन्पावकाय० मारुताय० मरुद्भ्यः० यमाय० अंतकाय० मृत्यवे० ब्रह्मणे० अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा
त्येतदेव गृहोपाते पूलूकगृध्रं कपोतः श्येनो वा प्रविशेत्स्तं सो वा प्ररोहे दृल्भीकं मधुजालं वा
भवेदुदकं मप्रज्वलनासनशयनयानि भंगेषु गृहगोधिकारुकलासशरीरसर्पणे च न धज
विनाशे न्येष्यत्यातेषु भूकंपोल्कापा तकाकसर्पसंगमप्रेक्षणादिघेतदेव प्रायश्चित्तं
ग्रहशंतिं चोक्तं विधिना कृत्वा चार्या यवरंदत्वा ब्राह्मणभोजयित्वा स्वस्तिवाच्याशिषः प्र
तिगृह्णीयादिति। वदन्वकारिकायां। अथ यस्य वधूगैव्यायमलो जनयेत्ततः। समरुद्भ्यश्चरुं
कुर्यात्सूर्यं हृतिमथापि वेति। ब्राह्मणे तु सोमत्रये मरुत्वते त्रयोदशकपालं पुरोलाशं निर्वपे

राम
११३०८११

राकृतिं वा हवनीये जुहुयादित्यक्तं । अत्राहिताग्नेः श्रोतेन मारुतेन त्रयोदश कपालेन समुच्च
 यः ॥ ॥ इति यमलशान्तिः ॥ ॥ अथ त्रिकप्रसवेशान्तिः ॥ ॥ शान्तिसर्वस्वे ॥ सुतत्रये सुताचे तस्या
 तत्रये वा सुतो यदि । माता पित्रोः कुलस्यापि तदनिष्टं महद्भवेत् । ज्येष्ठनाशे धने हानिर्दुःखं वा
 सुमहद्भवेत् । जातस्येकादशाहे वा द्वादशाहे शुभे दिने । आचार्यमृत्विजौ वत्वा ग्रहयज्ञपुरःसरं
 ब्रह्मविष्णुमहेशं द्रुपतिमाः स्वर्गतः कृताः । पूजयेद्दान्यरा स्त्रिंशैकलशोपरिशक्तितः । पंच
 मेकलशे रुद्रं पूजयेद्दुद्रसंख्यया । रुद्रसूक्तानि च त्वारिशान्ति सूक्तानि सर्वशः । आचार्यो जुहु
 यात्तत्र समिदाज्यतिलांश्चरुं । अष्टोत्तरसहस्रं वा शतं वा त्रिशतं तु वा । देवताभ्यश्चतुर्वक्रादि
 भ्यो ग्रहपुरःसरं । ब्रह्मादिमंत्रैरिंद्रस्य यत इंद्रमयामहे । ततः स्विष्टकृतं कृत्वा बलिं पूर्णं कृतिं
 ततः । अग्निषेकं कुटुंबस्य कृत्वा चार्यं प्रपूजयेत् । हिरण्यधेनुरेका च ऋत्विजां दक्षिणततः ।

शान्ति.

आज्यस्यावेक्षणं कृत्वा शान्तिपाठं तु कारयेत् ॥ ॥ इति त्रिकशान्तिः ॥ ॥ अथ सदंतजननशान्तिः ॥
पार्श्वे विधुधमेतिरेचपुष्करः ॥ दंतजन्मनि बालानां लक्षणं तन्निबोधमे ॥ उपरिप्रथमं यस्य जायंते च
शिशोर्द्विजाः ॥ दंतैर्वसिष्ठस्य स्याज्जन्ममार्गवसत्तम ॥ द्वितीये च तृतीये च चतुर्थे पंचमेतथा ॥ यदा
दंताश्च जायंते मासे चैव महद्भयं ॥ मासे चैवेति चकारात्पर्यायेपि ॥ द्वितीये पर्यये त्वदोषः ॥ नि
त्यत्वेन निमित्तत्वायोगात् ॥ मातरं पितरं वाथरवादेदात्मानमेव च ॥ तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि तां मे नि
गदतः शृणु ॥ गजपृष्ठगतं बालं नौखं वा स्नापयेद्द्विजः ॥ तदभावे तु धर्मज्ञकांचने तु वरासने ॥ सर्वो
पथैः सर्वगंधैर्बभ्रुजैः पुष्पैः फलेस्तथा ॥ पंचगव्येन रक्तैश्च भृत्तिकाभिश्च भार्गव ॥ स्नापयेदित्य
न्वयः ॥ स्थालीपाकैर्न धातारं पूजयेत्तदनंतरं ॥ स साहं चात्र कर्त्तव्यं तथा ब्राह्मणभोजनी ॥ अष्टमे ह
नि विप्राणां तथा देयात्र दक्षिणा ॥ कांचनं रजतं गाश्च सुवंधाधनमेव च ॥ अद्भुतसागरे तु स दं ॥ ११० ॥

राम

तौ तपतौ पंचदशी आथर्वणी शान्तिरुक्ता । पात्रे । दंतजन्मनिसामान्यं शृणुस्मानमतः परं । प
 द्रासने निवेशयेनं मृष्टि मूलफलेस्तथा । सर्वेष्वर्थैः सर्वबीजैः सर्वगंधैस्तथैव च । स्नापयेत्पूज
 येच्चात्र वहिंसोमं समीरणं । पर्वतांश्च तथा ख्यातां देवदेवं च केशवं । एतेषामेव जुहुयाद्
 तमग्नौ यथाविधि । ब्राह्मणानां च दातव्या यथा शक्त्या च दक्षिणेति ॥ ॥ इति दंतजननशा
 न्तिः ॥ ॥ अद्भुतसागरे बृहस्पतिः ॥ बालानामष्टमे मासि षष्ठे मासि ततः पुनः । देतायस्य च
 ऊर्यते माता वा प्रियते पिता । बालकः पीड्यते तत्र स्वयमेव नर्मशयः । दक्षिणैश्च दृष्टात्काना
 मश्वत्थसमिधां ततः । क्रुने दष्टशतं प्राज्ञः स्वर्मत्रेण तुर्मत्रवित् । धेनुं च दक्षिणीं दद्यात्ततः संपद्य
 ते सुखं । ज्योतिर्निबन्धे तु अष्टमेशु संश्रुतेः । अष्टमादिषु मासेषु दंतोत्थानं शुभावहमिति अ
 तद्गुणसंविज्ञानं ब्रह्मविद्यावानवमादिग्रहणी ॥ ॥ इति षष्ठाष्टमयोर्दंतोत्पत्तिः ॥ ॥

शर्गति.

॥ अथ प्रसववैकृतशर्गतिः ॥ ॥ विष्णुधर्मेतिरेमास्त्येच ॥ अकालप्रसवानार्यः कालाती
तप्रजस्तथा ॥ विकृतप्रसवाश्चैव युग्मप्रसवकास्तथा ॥ अमानुषा अमुंताश्च अजातयंजनास्त
था ॥ हीनांगाश्च अधिकंगाश्च जायंते यदि वा स्त्रियः ॥ पशवः पक्षिणश्चैव तथैव च सरीसृपाः ॥ वि
नाशं तस्य देशस्य कुलस्य विनिर्दिशेत् ॥ निर्वासयेत्तान् तपतिः स्वराष्ट्रास्त्रियश्च पूजाश्च ततो हि
जेन्द्राः ॥ विकित्सने ब्रह्मिणो तर्पणैश्च ततोऽस्य शर्गतिं समुपैति पापं ॥ उशनाः ॥ मानुषी जन्मयेद्यत्र
द्वित्रिशीर्षं तथाप्यशून् ॥ परमासौर्ध्वं सयंती ब्रंजायते नात्र संशयः ॥ तुराहोपि ॥ अमानुषा आ
नुषी च तथा चैवाप्यमानुषी ॥ प्रसूयते प्रजानीयात्परचक्रागमो भवेत् ॥ नारी स्वरवृषोष्टी
श्च शुनः शूकरगर्दभान् ॥ राक्षसांश्च पिशाचांश्च यदाप्येवं प्रसूयते ॥ चतुर्विधं सयं घोरं हि
प्रमेव प्रवर्तते ॥ भारत मयूरचित्रवृद्धगर्गः ॥ यत्र गर्भे विपर्ययो मानुषाणां गवामपि ॥

राम
॥ १११ ॥

अद्भुतानि प्रसूयन्ते तत्र देशस्य विद्रवः अत्रापि दिव्यजाशान्तिः कार्यपिचदशी बुधैः मानुषा
 मानुषाणां च गोजाश्वमृगपक्षिणां जायन्ते जातसेदाश्च सदन्तविकृतास्तथा। बृहशीर्षा अ
 शीर्षा च बृहकृष्णार्ककर्णिका। एकशृङ्गा द्वित्रिशृङ्गास्तथैव त्रिचतुर्भुजाः दीर्घकर्णमहाकर्ण
 गजकर्णश्च मानुषाः मानवाः श्वापदा व्याघ्राभार्जारास्तनुधारिणः जायन्ते पुरुषाय तत्र त
 त्रसंग्राममादिशेत्। राजश्रेष्ठकुलेनाशोधनस्य च कुलस्य च। यमलाय तत्र जायन्ते नारीणां राज
 वाजिनां। ब्रह्मशान्तिं ततः कुर्याद्यत्र ब्रह्मप्रशासितां। अष्टोत्तरसहस्राणि च रुद्रैर्बुध्या द्युतं। समि
 धां तु पलाशां तपयेत्पूर्ववद्विजान्। दासी दाससमायुक्तो गोधान्यफलसंयुतं। कौचनं वृषभं वस्त्रं
 दद्याद्विप्राय दक्षिणां। अशिराजाय ते जंतुस्तथा। द्वित्रिशिरास्तथा। सूर्याद्भुतं विजानीयात्सृजयि
 त्वादिवोकरं। दध्याज्यमधुसंयुक्तं समिधस्त्वर्कसंयुतं। यदा जनः प्रसृतिभिर्बुध्या द्युतमेव च।

शान्तिः

धेनुं सुवर्णं वस्त्रं च दद्याद्दोत्रे च दक्षिणं । सर्वदोषा विनश्यन्ति ततः सर्पयते शुभं । मृगी जनयते सर्पान्
मंडूकं श्वाथमा नुषान् । बृहस्पत्यद्रुतमिदं तद्वारे तं प्रपूजयेत् । उदुंबरस्य समिधो दधिसर्पि समन्वि
ताः । दोषोपशमनार्थाय जुहुयात् नियमे स्थितः । वस्त्रं सुवर्णं धेनुं च दद्याद्दिप्रायदक्षिणं । स्त्रीग
र्भपातो यमलं प्रसूयंते यवास्त्रियः । सदंताश्चैव जार्यतेऽतमात्राह संति च । बुधाद्रुतं विजानीया
त्तद्वारे तं प्रपूजयेत् । वस्त्रं गावः सुवर्णं च दद्याद्दिप्रायदक्षिणं ॥ ॥ अथ सुखप्रसवोपायः ॥ मद
नरत्ने । नारायणीयटीकायां । करंकी भूतगोमूथसूक्तिका भवनोपरि । तत्कालनिहितो नायः । सुख
प्रसवकारकः । अस्ति मात्रावशिष्टगोमस्तक इत्यर्थः । उपोदक्या सुभूलानि तैलपुक्तानि कारयेत् । यो
निप्रलेपो दातव्यः । सुखं नारी प्रसूयते । वंशनिंबयोस्त्वक् तु कलुलसी भूलं कपित्थपत्रं च । कर
वीरबीजेन तत्सिद्धौ लिप्त्वा च तेनापि ॥ मृतगर्भनिःसारयाति किमत्र चित्रं सुखप्रसवे ॥ ॥ ११२ ॥

क्षीरेण माहिषेणैव । समतोलितं स तैलं योनिं १

॥ ॥ अथ बालग्रहशान्तयः ॥ ॥ तत्रैव क्रिया कालोत्तरे ॥ प्रथमे हनिगृह्णाति बालकं गंधिनी
 ग्रही ॥ गात्रोद्देगो निराहारो लाला ग्रीवानिवर्त्तनं ॥ निशीथे धातुकी लोभ्रमं जिष्ठा तालचंदनैः ॥ धूप
 ये न्महिषाक्षेण ततो मुंचति साग्रही ॥ बलिस्तत्रैव ॥ मत्स्यमांससुरासपक्ष्यगंधास्तृकधूपदीपकैः ॥
 मंत्रस्तु प्रयोगसारे ॥ ॐ नमश्चा मुंडे भगवति विष्णुज्जिह्वे हं २ ॥ अपसर ओं दुष्टग्रहान् ३ ॥ तथ
 यागं तु यान्यपातान्यतः स्थाने रुद्रोक्षापयति स्वाहा विष्णुज्जिह्वे हं हीं ३ ॥ मुंच स्वाहा ॥ बालग्र
 हाणां विधेयं शास्त्रावलिनिवेदने ॥ नारायणीयेन्यो मंत्रः ॥ चामुंडेयवश्चिकंडिके ॐ ॐ भगवति
 हि हिं २ ॥ रक्षांकुसुर्वलिगृहाण २ ॥ फट्ठठेति ॥ बालग्रहेषु सर्वत्र बलिमंत्रस्त्वर्थस्मृतः ॥ प्रयोग
 सारे ॥ कदंबश्च करंजश्च विभीतो निंब एव च ॥ अश्वत्थो दुंबरो चैव श्लेष्मातक वटो तथा ॥ मातृवृ
 क्षाः क्रमेणोक्ताः पूर्वादिशान्तदिग्गताः ॥ प्रतिष्ठितं प्रत्येकं प्रतिवृक्षमथापि वा ॥ यत्र वारोच

शान्ति-

स२ येन तत्र मातृणां बलिमाहरेत्। कृत्वानीराजनांतं बलिमिति विधिवद्बालमाहृत्य तत्र संस्पृश्याद्भिः
समंत्रं शिरसि कुसुमैरक्षतैर्भ्रमिषित्वा। क्षिप्वाग्नेदेवताया विधिवदुपहितैस्तत्र गीते सुमंत्रैः
कुर्याद्रक्षां क्षणमिव विलयं याति दुष्टग्रहार्तिः॥ नीराजनमंत्रस्तु। ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च स्कंदो
वैश्रवणस्तथा। रक्षंतु त्वरितं बालं मुंच मुंच कुमारकं। स्तुत्वेति रक्षाविधौ पादौ शिरसास्पृ
शेत्। दमुना मंत्रेण देहं शिशोः॥ मदनरत्ने रावणस्तु लुप्तं कौमारतंत्रे। संसेद कूलद्वयमृत्ति
काभ्यां मूर्तिं विधायेककरप्रमाणं। त्रिलोचनां शूलकपालपाणिं जटाधरां रुद्रतनुं दधानी। भु
जंगभूषां भसितोज्ज्वलांगीं अंगीकृता शेषललामलीला। अत्र मूर्तेः सिमा बाह्यरुद्रं सर्वग्रहा
धिपां स्कंदं दक्षिणतनायुक्तं पूजयेच्चंदनादिभिः। विलिख्य तंदुलेः शुभ्रैश्चतुरस्त्रांतरद्वयं। तत्र
संस्थाप्य पूर्वस्यां तांतद्वर्षा विधिं चरेत्। ततः मंत्रैर्विचित्रैश्च नानोपकरणैश्चिभिः। ततः सोप

राम
॥११३॥

स्करांतं तु निक्षिपेच्चतुःपथे। कार्पासास्त्रिमयूरपिच्छवृहतीनिर्माल्यपिंडातकत्वज्जांसीवृष
दंशविट्सषवचाकेशाहिनिर्मोकैः। नागेंद्रदिजुहिंशु शृंगमरिचैस्तुल्यैश्चधूपःकृतःस्कींदो
न्मादपिशोचराक्षससुरावेशज्वरघ्नःस्मृतः॥ तत्रैव॥ द्वितीयेदिवसेमासेहायनेवासुनीदन॥
गृह्णातिपूतनावालंयोगिनीस्वस्तनपिवा। ततोभवेज्वरःपूर्वसंकोचोहस्तपादयोः। दंता
स्त्रखादत्यनिशंनिमीलयतिचक्षुषी। आहारंचनगृह्णातिदिवारात्रंचरोदति। अक्षिरोगश्च
दर्नंचभवेद्भीतिःपुनःपुनः। रुशत्वंचप्रजायेतइत्येतच्छुलक्षणं। तंडुलप्रस्थपिष्टेनविनि
र्मयाथपुत्रिकां। त्रयोदशध्वजादीपास्वस्तिकायवलोदनः। प्रस्थप्रमाणपिष्टेनसिद्धाप्रपा
त्रैश्चमत्स्यकाः। मांसंस्तुयेतदखिलंपश्चिमायांदिशिक्षिपेत्। पश्चिमायांचसंध्यायामेवंदद्या
द्दिनत्रयं। तृतीयेदिवसेमासेचर्षेवापूतनाभिधा। गृह्णीयाद्योगिनीवालंततःपूर्वंचरोभ

शांति.

वेत्ता प्रसू प्रमाणपिष्टेन पुत्रिकांकारये नतां रक्तोदनं धजोरक्तः स्वस्तिकोरक्त एव च। रक्तपुष्पां रक्त
गंधस्तथारक्तकुलेपनं। पश्चिमाश्यां तु संध्याया पुदीच्यां निशि पेदलि। चतुर्थे हनिमासे तु वर्षगृह्णा
ति बालकं। तुषमंडनिकानामपूतनावाधयोगिनी। भीषणरव्या ततस्तस्य जायते प्रथमं ज्वरः। गात्र
भंगोऽस्ति निर्भो वैवर्ण्यं चाक्षिमी लनं। वैकथं श्यामताश्वासः कंपा रुचिरिती गितं। तिलपिष्ट
मयैः कृत्वा पुत्रिकां बिल्वकंदकैः। अष्टांगं रचरे पुष्पं शुक्लं शुक्लधजोर्जुनः। स्वस्तिकोत्र प्रसू सिद्धे स
क्तं तावदपूपकाः। त्रिसंध्यं पश्चिमाश्यां बलिं दद्यात्स्वयत्नतः। गोशृंगं सर्पनिर्मो किं लभुनं निंबपत्रकं।
मनुष्यकेशमाज्जरलोमान्याजं घृतं तथा। एतैश्च धूपयेदेक निशि संध्या त्रये पिव। पंचमे दिवसे मा
से वर्षे वा पूतना शिशुं विजालिका रव्या गृह्णीयात्प्रथमं जायते ज्वरः। दिक्काश्वासश्च शूलं च गात्र राम
भंगो रुचिस्तथा। तं तुल प्रसू पिष्टेन निर्माया यतु पुत्रिकां। शुक्लोदनं धजाः पंच स्वस्तिकाः पंच ॥११४॥

दोषार१

पु

वोज्वलाः पंचमुक्ता निकुसुमानि च चंदनं । अपरास्ति वृक्षमूले पश्चिमायां दिशि क्षिपेत् । पंच
मादि चतुर्थदिनोक्तो धूपो पीति मदनरत्ने । पष्ठे हनि तथा मासे हापने वापि बालकं । पूतनाशकु
निर्नामगृहीयात्तदनंतरं । ज्वर उद्देजनं गात्रे रोगः श्वासोऽरुचिस्तथा । कासश्च हस्तपादक्षिसंको
चश्चेति लक्षणं । तंडुलप्रस्तुपिष्टेन विनिर्मायाथ पुत्रिकां । कृत्वा दनं धजाः पंचक्षस्वस्ति कपंच
कं । कृत्वा मेवाथ मत्स्याश्च पायसं दुग्धमेव च । मांसं चापूपकास्त्वर्दप्रस्तुपिष्टविनिर्मिताः । अपरा
स्ते पश्चिमायां निक्षिपेद्दलपुत्रिकां । पुत्रिकां पूर्ववत्कृत्वा पललं शूलपाचितं । मत्स्याः पर्पटिका
श्चेव रक्तं च प्रस्तु संमितं । उदीच्यां पूर्वसंध्यायां बलिर्देयः प्रशंतये । सप्तमे दिवसे मासे वर्षे
वा शुक्ले वती । गृह्णाति पूतना बालं ततः स्यात्त्रयमंज्वरः । गात्रभंगो यविदेष आहोस्तेकं परोद
ने । प्रस्तु संमितपिष्टेन सम्यक्कृत्वा पुत्रिकां । सप्त धजाः सप्त दीपाः स्वस्तिकाः सप्त वै तथा ॥

शान्ति-

पुण्याणि मत्स्यमांसं च भक्तं चेत्यहं हरेत् । अष्टमे दिवसे मासे वर्षे वा क्रमते शिशुं । विडालिका
नाम धेया प्रतनास्य ततो ज्वरः । गात्रभेदो तस्मिन् दिने रोदनं नेत्रमीलनं । जिह्वारोगः शिरस्फोट
आहारद्वेष एव च । तं तुल्यप्रस्थपिष्टेन पुत्तलीं कारयेत्ततः । पायसं मधुसर्पिश्च क्षीरं लाज्जाश्च
राक्षुलीः । गुग्गुलं मेषमांसं च तथा पर्पटिका अपि । धज्जारीपाश्च चत्वारो गंधानां विधा अपि ।
सुमनांसि चरत्तानीत्येवमत्रोदितो बलिः । अमुं समाहरेत्पूर्वसंध्यायां दक्षिणादिदिशि । ह
लाष्टम्यां वक्ष्यमाणमंत्रेणानेन संपतः । नवमे दिवसे वर्षे हायने वापि बालकं । गृह्णाति मदना
नाम्नी प्रतनातदनंतरं । ज्वरश्चूर्द्धिर्घृणः शानं कासश्चासश्च तद्वत् । गात्रभंगश्च शूलं च चि
ह्नान्येतानि बालके । प्रस्थमात्रेण पिष्टेन विनिर्मयि च पुत्रिकां । ओदनं मत्स्यमांसं च पर्पटी च राम
सुमूलकं निक्षिपेत्पूर्वसंध्यायां उत्तरस्यां कालं दिशि ॥ ततमंत्रः ॥ ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ११५ ॥

ऊंफट्स्वाहा। दशमेदिवसेमासे हायनेवाथवालकं। पूतनारेवतीनामगृह्णीयाद्वालकं ततः।
 ज्वरश्चर्दिः श्वासकासो मूलं चेत्येतदीरितं। प्रसूतप्रमाणपिष्टेन पुत्रिकां तत्र कल्पयेत्। अष्टां
 गंलेखयेत्तत्र बिल्ववृक्षस्य कंटकैः। गुडोदनं च सर्पिश्च धूआनां पंचविंशतिः। स्वस्तिकानां
 प्रदीपानां पंचविंशतिरेव च। त्वो चैरिरक्तपुष्पा लीत्येतद्दक्षिण दिग्गतः। संध्यात्रये वक्ष्यमा
 शामंत्रेणानेन निक्षिपेत्। ॐ नमो भगवते वासुदेवाय हुन ऊंफट्स्वाहा। एकादशे दिने मासे
 हायने पूतनार्चिका गृह्णीति वालकं पश्चाज्ज्वरस्तस्य प्रजायते। अनर्द्धो मुखे शोषो गात्र
 भंगश्चरोदनं। उर्ध्वद्विष्टिरपीत्येतद्दक्षिणं तद्गृहाच्छिशोः। पुत्रिकामासपिष्टेन रचिता शुक्लमो
 दनं। पुष्पाण्यपि च शुक्लानि धूआनां पंचविंशतिः। स्वस्तिकानां प्रदीपानां पंचविंशतिरेव
 च। एतत्सर्वं यथाशयां संध्यायां प्रातराहरेत्। ॐ नमो भगवते वज्रहस्ताय ऊंफट्स्वाहा॥

शंति.

द्वादशोदिवसेमासेवर्षेवापूतनाशिशुं। अद्भुतारव्याप्रगल्भातिज्वरः स्यात्प्रथमंततः। रोदनं स
र्वदादंतरवादनं रक्तनेत्रता॥ रोमांचसापडेतदखिलंतस्य लक्षणं। तंडुलप्रस्थपिष्टेन कृत्वा
तत्रायपुत्रिकां। त्रयोदशस्वस्तिकाश्च धज्जरीपास्त्रयोदश। अपूपामत्स्यमांसं च तथा पर्पटि
का अपि। एतत्सर्वं दक्षिणस्यां दिशि मंत्रेण निक्षिपेत्। ॐ नमो नारायणाय हनदुष्टसत्त्वानां
फट्स्वाहा॥ मदनरत्ने प्रयोगसारे॥ वर्षे त्रयोदशे बालं ग्रहीष्टु क्लृप्तिपक्षिणी। तच्चैष्टाकिल
हृष्टलज्वररोदनहासनं। शाल्योदनसुरामांसमत्स्यकुल्माषपायसैः। दद्यात्सप्तसरं प्रोक्तैर्म
ध्याहोत्रदिने बलिं। पिबेच्चाभ्यंजयेत्सर्पिस्ततो मुंचतिसाग्रही। वर्षे चतुर्दशे बालं स्वच्छंदाना
मतो ग्रही। गृह्णाति चेष्टा तत्र स्याद्योगितस्त्रवर्णंतथा। शूलं च नभिदेशे स्यात्तत्र नास्ति प्रति राम
क्रिया। वर्षे पंचदशे बालं ग्रहीष्टु क्लृप्तिवारुणी। तत्रेदं चेष्टितं विद्याज्वरो निद्रा बिहस्तता। कु ॥११६॥

लमाषहसरापूपोलिकापायसासवेः। सपूपकैर्बलिंदयात्रिरध्वंवापिधूपयेत्। चंदनेनाज्जपस्यु
 कंततोमुंचतिसाग्रही। षोडशेवत्सरेवालंग्रहीगृह्णातिदुर्जया। तच्चेष्टाहसनंकोपोयास्यामीतिव
 चोमुक्तः। कुलमाषहसरापूपतिलपिष्टान्नफलशुक्रैः। दध्नासहबलिंदयात्रायांदिशिदिनत्रयं॥व
 र्षसप्तदशेवालंग्रहीगृह्णातिवालकी। कामश्चासौचविज्ञेयोतत्रनास्तिप्रतिक्रिया। संवत्सर
 ग्रहह्येतेकुमारपदपूर्वकाः॥ ॥ इति कमलाकरभट्टकृतेशांतिरत्नेमदनरत्नोक्तावालंग्रह
 शांतयः॥ ॥ तथावालरक्षोक्ताहरिवंशे॥ नंदोकमेनमारोप्यभूरेणुंपरिगृह्यच। शिरःप्रदक्षि
 णं कुर्वन्मंत्रमेनंजजापसः। ॐ विष्णुस्ते पूर्वतः पातुरुक्षो रक्षतु दक्षिणे। ब्रह्माचपश्चिमेपायाध्वं
 दोरक्षत्वथोत्तरे। उपरिष्टात्तथासूर्यः पायाच्चापश्च वासुकिः। तिर्यग्ध्वं मधोवत्संशिष्टाः का
 ष्ठाः समीरणाः। स्वस्तिकरोतुमगवान्पिनाकीरुपसध्वजः। गवोरक्षतु सर्वत्रभूमिः पातु स

शान्ति.

दाशिकः। एवमुच्चार्यनं हस्तु हस्तं पश्यसिर्वतः। एषमंत्रो हिवा लानां रक्षायेपरिकीर्तित इति॥ १॥
प्रयोगपरिजाते॥ वासुदेवो जगन्नाथः पूतनांतकरो हरिः। रक्षंतु त्वरितं बालं मुंच मुंच कुमारकं॥
हस्त रक्षशिभुरक्षमधुकेटममर्दन। प्रातःसंगवमध्याह्नसायाह्नेषु च संध्ययोः। महानिशिसदारक्ष
कंसारिष्टनिपूदन। यक्षोरगपिशचांश्च ग्रहान्मातृग्रहानपि। बालग्रहान्विशेषेण छिधि छिंधिम
हामयात्। बाहित्राहिहरे नित्यं त्वद्रक्षाभूषितो शिशुः। इति भस्माभिर्मंत्रैर्वन्धयेत्तेन भस्मना।
शिरो ललाटार्थगेषुरक्षांकुर्याद्यथाविधि। मंत्रसंरक्षणं देवशिभुः संवर्द्धते नृहं॥ इति बालरक्षा॥ ॥
अथ पूतनाविधानं॥ ॥ तत्र लुब्धज्जातके स्कौं सूर्यप्रतिस्कंद उवाच॥ येन कर्मविपाकेन शिशूनां दे३
जायते ग्रहः। तत्सर्वं कथयिष्यामि पृच्छतस्ते दिवाकर। लंकायां रावणो नाम पो लस्त्यो राक्षसेश्वरः। राम
स्वसारस्तस्य वीरस्य द्वादशसन्महाभयाः। तभिः कृतं तपो घोरं सर्वलोकभयप्रदं। पीडितं ताभि ॥११७॥

रखिलं जगती ब्रंतपो बलात्। रुद्र आराधितस्तभिस्तपसाती प्रतेजसा। प्रसन्नो भूतदादेव
स्ताभ्यएवं वरं ददौ॥ रुद्र उवाच। वरदो हं वराभ्यो ह्येषु मभ्यं रजनी श्वराः। तभिर्वर्ततं तदा पश्यं
बालानां देहसंभवं। विसासकर्मसमेदोऽस्मि मज्जाशुक्रात्मकरवे। देहि देवेश सर्वं भोजीवता
मेव शंकर। तच्छ्रुत्वा वचनं तासांचुकोप परमेश्वरः। ब्रह्मवंशसमुद्भूतास्तपोवृत्तिपरायणाः।
तत्कथं बालघाताय चेतो वः परिवर्तते। सर्वलोकमतं देयं प्रार्थितं तु मनीषिभिः। राक्षस्य
उचुः। यदि प्रसन्नो भगवान् ददत्वस्मत्त्रियं शिवः। सर्वेषामेव बालानां मेदसा तृप्तिरेव नः॥ रुद्र
उवाच॥ यास्त्री निशामुखे स्नाति बालं स्युः शक्तिभुंजती। प्रसूति समये भ्यंगं न करोति प्रमाद
तः। न गगानि श्रुतिरात्रौ वा निधन्य सुरतासती। तस्या बालं दिने मासे वर्षेऽपि च विशेषतः। आद्ये
तु दिवसे मासे वर्षेऽपि विमोचनी॥ गृह्णातु मत्प्रसादेन ज्वराद्यैर्वेदनाच्च यैः। द्वितीये मोहि

नीनामसुनंदतुलसीयके।चतुर्थेपूतनानामपंचमेत्यासुरीतथा।षष्ठेदुरेवतीदेवीबालंगुह्ला
तुसत्वरं।सप्तमेशकुनीनामद्विष्टमेचपिशुनिका।नवमेपाशिनीदेवीशिष्टुंगुह्लातुसत्वरं।
महामारीतुदशमेकालिकातुततःपरं।द्वादशेभामिनीदेवीपीडाकरणतत्परा।त्रयमेवकुरुबंधं
भोपीडांबालकविग्रहे।आत्मनोदिवसेमासेवर्षेचापिपृथक्पृथक्।निमित्तेसतिराक्षस्यशु
ब्रौचनकदाचन।पुष्पभ्यंबलिदानंयेविदधत्यखिलंपरं।गृहीतमपिबालंतंसंतुष्टाःपरिमु
चत।इतिलब्धवराःसर्वाःपीडयन्तिशिशून्हिताः।दिनमासादृमानेननात्रकार्याविचारणा।प्र
थमेदिवसेमासेवर्षेदेवीविमोचनी।तस्यास्तुजायतेपीडाशिशूनांतीव्रवेदना।ज्वरस्तुप्रथमं
तावन्नेत्ररोगमतःपरं।नगुह्लातिस्तनंडिभोवांतिरात्यंतिकीभवेत्।मुष्टीबध्नातिवेगेनदंता
न्दतेर्दशत्यलं।इत्थंचजायतेपीडामोचिन्यादिदिवाकर।तस्याःपूजांप्रवक्ष्यामिबालानांशान्त

राम
११८॥

कारिणीः। करवीरं रक्तपुष्पां रंदनं रक्तपूर्वकं। धूप सुशिवनिर्माल्यमाज्यं विल्वदलं स्मृतं। दी
पास्तु पंचविज्ञेयास्तथापंचैव पोलिकाः। सुपिष्टाः पंचविज्ञेया ध्वजाः पंचसुपीतकाः। तांबूलवि
कराः पंचपूर्णाफलसमन्विताः। रक्ततंडुलसक्तस्तु प्रोक्तः साज्यगुडस्तथा। शरावेन तने प्राक्षनि
धेयं सर्वमेव ततः। ततस्तु पुनर्लींकुर्यान्नद्याउभयते मृदा। निदध्यात्तत्र वैधीमाप्नीतवस्त्रसमावृ
तां पीतसूत्रोपवीतां तां पूजयेद्भक्तिमान्नरः। पूर्वोक्तेरेव संसारे गंधपुष्पादिभिर्बुधः। वक्ष्यमा
णि नमंत्रेण प्रार्थयेत्तां समाहितः॥ तत्र मंत्रः॥ ॐ नमो भक्तवत्सले विमोचिनी स्वाहा। एवं
मंत्रसमुच्चार्य सर्वां पूजां प्रकल्पयेत्। एकस्मिन् च रावे पुनर्लीं निधायान्यत्र गंधादि तांबूलां
तोपचारा निधाय पंचपल्लवानेकी कृत्य बालकां गेभ्यः समुत्तार्य सोदकान्। ततः पुनर्निरा
जं विधाय तत्सर्वं सशस्त्रो मंत्रमुच्चारयन्नयेत्। ते च पल्लवाः। जं ध्यान्नाडुं बराश्वत्थवरा

नांपल्लभास्तथा। सर्वंगेभ्यः समुत्तार्यपीडां बालस्य संव्रजेत्। इदं च नद्यां चतुष्पथे वा क्षिपेदिति
 शिष्टाः। इत्थं रात्रि त्रये कुर्याद्विधानं सुसमाहितः। ग्रामादुत्तरतो नित्यं पूर्वरात्रे विचक्षणः। तस्मिं
 स्थाने जपे मंत्रं बालानां शान्तिहेतवे। एवं प्रशान्तिमायाति शिशुपीडानसंशयः॥ ॥ इति लुब्धजा
 तके स्कांदोक्तप्रथमादिव समासाष्टेषु पीडाशमनविधानं॥ ॥ स्कंद उवाच॥ द्वितीये दिवसे मा
 से वर्षे चैव दिवा क्रूर। मोहिनीनाम देव्यत्र कुरुते पीडनं शिशोः। ज्वरं नेत्ररुजं कासं श्वासं चैव वि
 शेषतः। छर्दनं ग्रहणीद्वेषं जनयत्यनिशं शिशोः। तत्र शान्तिविधानं च प्रवक्ष्यामि समासतः। मा
 लतीकुसुमैः पूजां चंदनं मलयोद्भवं। कुंकुमं केसरं दिव्यं कर्पूरं सुविलेपनं। देव्याभक्तिसमाचा
 राद्दृशां गंधपुष्पं तथा। नैवेद्यं पूर्ववद्देयं तथा स्यात्सर्वविक्रिया। पूर्ववत्पुत्तलिं कृत्वा शरावे संनि
 वेशयेत्। वक्ष्यामि मंत्रं तत्रैकं कुर्यात्सर्वमतं द्रितः। तत्र मंत्रः। ॐ सर्वेश्वरि सर्वजनप्रियं कुरु ॥११८॥

त्राहि त्राहि जगत्सर्वं नमो भगवति स्वाहा । इत्यनेनैव मंत्रेण सर्वं कृत्वा विधानं ॥ रात्रि त्रये
 विधातव्यं पश्चिमे गामतो बहिः । प्रथमे यामिनीयामेक्षतं भवति सौख्यदं ॥ ॥ इति द्वितीयदि
 वसादि पीडाशमन विधानं ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ तृतीये दिवसे मासे वर्षे भृगु विधिं रवे । सुनंदाना
 मदेव्यत्र बालानां भयदासवेत् । अवस्थां कुरुते घोरां सुनंदा चैव भामिनी । हृद्रोगं छर्दनं भासो
 ज्वरेण सह जायते । आकुंचयति गात्राणि शिश्नूरोदत्यहर्निशं । इत्थं स जायते पीडा सुनंदा कोप
 र्णसंवा । तस्याः शान्तिविधानं च प्रवक्ष्यामि समासतः । शतपत्राणि पुष्पाणि चंदनस्यानुलेप
 नं । हरिद्रा कुंकुमं नागकेसरं बालकान्वितं । गंधार्थं धूपनं दद्याद्गुलं चातिशोभनं । घृताक्तं
 खदिरांगारैः संप्रताप्य विरोचनं । पूर्ववत्पुत्तलिं कृत्वा शरावे सन्निवेशयेत् । प्रसृतत्रयशाली
 नामोदनं सर्पिषा न्वितं । दीपकाः पौष्टिकाः पंचतावंतो मुष्टिकाः स्मृताः । ध्वजाः पंचैव विज्ञे

शान्ति.

याः सहिताः पंचपल्लवेः। वक्ष्यमाणो नमंत्रेण बलिं सर्वं समाहरेत्॥ तत्र मंत्रः॥ ॐ नमः सुनंदा
ये कुंभट्टाहा। इत्यनेन प्रकारेण ग्रामासुर्वे विनिक्षिपेत्। त्रिरात्रं रजनी पूर्वयामेवालोपरां
तये। एवं कृते विधाने च व्याधिमात्रं विनश्यति। वद्धंते दीपवद्वालाः शुक्लपक्षादिवत्सुखं॥ ॥
इति तृतीयदिनादिपीडासामनविधानं॥ ॥ स्कंद उवाच॥ चतुर्थे दिवसे मासे अर्धे चैव विमाकर।
पूतना नाम देव्यत्र पीडां प्रकुरुते शिशोः। स तापो जायते पूर्वमतीसारस्ततः परं। मुष्टीर्बध्नाति
कं यश्च नारं प्रजायते। तस्याः शान्तिं प्रवक्ष्यामि पीडायामुद्धेदीधिते। पूर्ववत्पुत्तलीं कृत्वा शरा
वे सन्निवेशयेत्। वेष्टयेद्रक्तसूत्रेण कुंकुमेनानुलेपयेत्। पूजयेद्भुजपुष्पैस्तु ववरीपत्रसंयु
तैः। मत्स्यमांसस्य धूपोजगव्येनाज्येन संयुतं। त्रयोदीपास्त्रिकोणास्तु साज्यवर्जिसमन्विताः। राम
तिस्त्रस्तुपोल्लिकाक्षेयामुष्टयस्तु त्रयः स्मृताः। धृजस्तत्रयः समाख्यातानां कार्यविचारणा॥ ॥ १२०॥

प्रसूतित्रयमुद्दिष्टं तं तु लानां प्रसाकरात्तद्रक्तं सर्पिषा युक्तं शरावे सन्निवेशयेत् । रक्तवस्त्रेण सं
 वीतां नमस्कृत्वा तु पुत्तली । रध्यक्षता समारोयं विदध्यात्तु समाहितः । पल्लवैः पंचभिर्वालिं सर्वंगे
 पुप्रमार्जयेत् । मंत्रः । ॐ नमः पूतने मातर्बलिं गृह्णतु शुभे स न । बालकं मुंचवेगे न बलिदाने न ह
 र्षिता । इति मंत्रं समुच्चार्य सर्वं बलिमुपाहरेत् । प्रदोषे क्षणनिर्वृत्ते सप्तसप्त विधिं शृणु । दक्षि
 णां दिशि माश्रित्य निक्षिपेद्रामतो बहिः । एवं कृते बालो सम्यक् बालकः सुखमाप्नुयात् ॥ १
 इति चतुर्थदिवसादिपीडाविधानं ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ पंचमेदिवसे मासे वर्षे चैव प्रसाकर ॥
 आसुरीनामदेव्यत्र बालकं बाधते भृशं । तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि बालांगेषु प्रजायते । ज्वरस्तु प्र
 थमं पश्चाद् दृग्गो ग्रहणी ततः । मुष्टिबंधः प्रलापः स्यादुद्देगे न शनंतथा । शिरो रुग्णायते
 स्यंतमेतत्तल्लक्षणं रवे । पूर्ववत्पुत्तलीं कृत्वा पीतसूत्रेण वेष्टयेत् । पीतवस्त्रेण वीतां तां शरा

वे सन्निवेशयेत्। घृताभ्यंगो विधेयोऽत्र हरिद्रालेपने लते। ततः पूजां प्रकुर्वीत कुसुमेः करवीरजैः
 ऊपा पुष्पैर्बन्धुजीवैः पुतल्याश्च तथा नध। चंदनेनानुलितां तां दिग्गुणं धोपंशोभितां। राजिका
 सर्षपैर्धूपो घृताक्तोऽत्र प्रशस्यते। दीपकाः सप्तविधेया धजास्तावन्त एव च। मुष्टिकापोलिकाः
 सप्तसप्तसोहालिकास्तथा। नैवेद्यार्थं समुद्दिष्टमोदनं सघृतं बलिः। पल्लवे स्तयथा पूर्वका
 रयेन्मार्जनं शिशोः। मंत्रमेतं समुच्चार्य त्रिरात्रं प्रति पूजने। मंत्रः। सुकले सुभगे देवि सर्वशत्रु
 निवारिणि। कुरु शान्तिं शिशोश्चात्र बलिदानेन नराक्षस। इत्युच्चार्य क्षिपेत्पूर्वं मध्यरात्रे त्रिवास
 रं। पश्चिमादिशमाश्रित्य ग्रामार्थं त्वन्तरे रवे॥ ॥ इति स्कान्दे पंचमदिवसादिपीडाविधानं॥
 ॥ ॥ स्मृतं उवाच॥ अथ पष्ठे दिने मासे वर्षे वापि दिवा कर। रेवती नाम देव्यत्र शिशुं गृह्णात्य
 संशयं। आरोतु जायते पीडा व्रणानां शिशुमूर्धनि। ज्वरस्तु मुखशोषोऽपि तृषा समधिजाय

राम
 ॥१२१॥

ते। प्रकंपंति च गत्राणि रुदंति च पुनः पुनः। ततः शान्तिं प्रवक्ष्यामि शृणु सूर्य समाहितः। पर्ववत्पुतलीं
 कृत्वा शरावै सन्निवेशयेत्। गंगातोयेन संस्नाप्य शुक्लवस्त्रेण वेष्टितं। शुक्लवस्त्रेण संवीतं शुक्लमा
 ल्यानुलेपनं। शुक्लधूपोत्रनिर्दिष्टो वित्त्वपत्रैः सहानघ। आज्येनाक्तस्तु विष्वात्मन्दीपाः पंच प्रकीर्त्ति
 ताः। तावन्ती मुष्टिका ज्ञेया पोलिकाभिः समन्विताः। प्रसूतित्रयमात्राणां ब्रीहीणां मोदनं स्मृतं। दध्ना
 सह युजेनाक्तवलिं कुर्यात्प्रयत्नतः। धजेस्तु पंचभिर्गुक्तं वलिमेतं समर्पयेत्। वक्ष्यमारोग्यमंत्रेण प्र
 क्षिपेच्च समाहितः। मंत्रः। राक्षसित्वं महाभागे बालं मुंच सुशोभने। क्षेमं कुरु जगत्यास्मिन् भूभनाभ
 वरेवती। इति मंत्रेण संमंत्र्य प्रक्षेपे वलिमाहरेत्। संस्नाप्य बालकं पंचपल्लवैः सुसमाहितः। नगर
 दुत्तरे देशेरेवत्ये वलिमाहरेत्। एवं प्रशान्तिमायाति बालपीडा प्रभाकर॥ ॥ इति षष्ठ्यदिनादिपीडा
 विधानं॥ ॥ स्कंद उवाच॥ सप्तमे दिवसे मासे वर्षे चैव दिवाकर। शकुनिर्नाम देव्यत्र बालं गृह्णाति

२०००

दास्युः। अक्षरस्तु प्रथमं तावद्विरो रोगस्ततः स्वरः। प्रलापस्त्वतिसारश्च वांतिरात्यंतिकी भवेत्। अक्षणे
निमीलनं चापि गच्छेत्। कं पोभिजायते। तत्र शर्गंति प्रवक्ष्यामि शकुनि प्रीतिवर्द्धनं। रक्तचंदनलिप्तां
गीर्णवत्सु तलीकृतां। यथा कालोद्भवैः पुष्पैः पूजयेत्ततः सुधीः। धूपस्तु गुग्गुलुः श्रेया नदीपाः पं
चप्रकीर्तिताः। पोलिका मुष्टिकाः पंचध्वजाः पंचसुरगेभनाः। नेवेशमोदनं सर्पिसहितं प्रसृतेर्मतं।
तंडुलानां सुरश्रेष्ठमंत्रपूर्वप्रकल्पयेत्। मंत्रः॥ ॐ नमः पद्मपत्राक्षि विशालवदनेशिवे। संश्रयव
लिमेतं त्वं बालं मुंच सुशोभने। इत्युच्चार्य ततो धीमान्बलिं निशिसमाहरेत्। दक्षिणं दिशमाश्रि
त्यविदध्यात्पल्लवक्रियां। एवं कृते विधाने तु त्रिरात्रं सुरसत्तम। व्याधिमुक्तो भवेद्बालो नात्र कार्या वि
चारणा॥ इति सप्तमदिना दिसा कुनीपी जविधानं॥ ॥ स्कंद उवाच॥ अष्टमे दिवसे मासे वर्षे देवी
पिशुगविका पीडयत्येव बालानि चरद्दिशि रोति सः। नेत्रपीडंगसंकोचो हृद्रोगश्चाभिजा

राम
॥१२२॥

वर्णेन

यते। शृणु तस्य प्रतीकारं येन तुष्ये पिशाचिका। प्रकुर्याच्चित्रिरात्रेण शान्तिं बालातिहारिणी॥
पूर्ववत्पुत्तलीं लुत्वा शराव सन्निवेशयेत्। पंचामृते तु संस्नाप्य देवीं तां शिशुना सह। चंदनेनानु
लिप्तांगी श्वेतपुष्पैः प्रपूजयेत्। धनाः सप्त समाख्यातास्ता वंत्यः पोलिकाः स्मृताः। मुष्टिकाश्चा
पि किंनेया हरिद्राक्ताः शुभाः स्मृताः। पीतवस्त्रेण सूत्रेण। पिसु संस्क्रतां। विजया पूर्ण धूपोत्र
घृताक्तः संप्रकीर्तिताः। दीपान्सप्तघृतेनैव पूरयित्व। नियोजयेत्। प्रसूतित्रयभक्तस्य घृताक्तस्य
विशेषतः। नैवेद्यं कल्पयेद्दीमान् देव्यै भक्त्या न संशयः। तां बलं च संपूर्णैरभक्त्याभ्यारोनिधीयते।
भक्त्या च दक्षिणां तत्र देवता प्रीतये रवे। वक्ष्यमाणेन मंत्रेण सर्वमेव विधीयते। मंत्रः॥ ॐ नमः स
र्वभूतेशिशोभने त्वं पिशाचिके। वलिं वै त्वपुरीक्ष्य त्वरितं मुंच बालकं॥ यथा पूर्वतथा कार्यापि
चपलुव सन्क्रिया। त्रिरात्रं रजनी च क्रे पूर्वग्रामाद्वहिः क्षिपेत्॥ एवं कृते विधानेन तुरोगशान्तिः प्र

शान्ति.

जायते॥ ॥ इति ब्रह्मयामलोक्तं अष्टमदिवसादिवाधाशमनं ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ नवमेदिवसेमा
सेवर्षे चैव प्रभाकरादेवतापाशिनीनामवालातिंकुरुते भृशं । तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि समासेन दि
वाकर । ज्वरद्विर्गलेपीडासंकोचोनेत्रयोस्तथा ॥ तर्जनीमध्ययोपेगामध्याभ्यांकुरुते भृशं ।
अन्तर्भागैर्नसंतोषो मुखगंधोभिजायते । तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि पाशिनीप्रीतये रवे । पूर्ववत्पु
तलीं कृत्वा शरावे सन्निवेशयेत् । मुक्तावस्त्रेण संवीतां शुक्लावस्त्रेण वेष्टितां । पूजयेत्पुष्पैः सु
मंदाराद्यैः सुगंधिभिः । गंधार्थं घनसारैरायुक्तं चंदनमर्पयेत् । दशगोधूपने धूपस्ततो दीपा
न्प्रकल्पयेत् । नववाससवापूपा न्योलिकावानयोत्तमाः । उत्तमाः अदग्धाः । तावन्तो मुष्टिकादद्या
द्भुजांश्चैव तथैव च । नवप्रसृतिमानेन तंडुलोदनमुत्तमं । दध्नाक्षीरेण वाभ्युक्ष्यनेवेद्यं परिकल्प्य ताम
येत् । मध्यरात्रये ग्रामात्पश्चिमे प्रक्षिपेद्दूर्तिं । मंत्रेणानेन पाशिन्ये मंत्रमुच्चारणं पूर्वकं । मंत्रः ॥ १२३॥

ॐ नमः पाशहस्ताये रुद्रदत्तवरे शुभे । गृहाणे मंत्रं बलिं दत्तं बालकं मुंचरोगतः । एतावता विधानेन
 रोगमुक्तो भवेच्छिशुः । पंचानां पल्लवानां तु पूर्ववत्क्रियते क्रिया ॥ ॥ इति ब्रह्मपात्रमन्त्रोक्तं नवमं
 दिनादिविधानं ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ दशमे दिवसे मासे वर्षे चैव दिवा करः शक्तिं त्रयमहामारी राक्ष
 सीघोररूपिणी । मृत्युकल्पं ज्वरं शूलं विदधाति दिवा निशं । विष्टं भंकुरुतेत्यर्थं हिक्ता का समति
 क्षयं । तस्य शक्तिं प्रवक्ष्यामि बालानां हितकाम्यया । पूर्ववत्पुत्तलीं कृत्वा शरावे सन्निवेशयेत् । स्ना
 पयेत्सरितां वाभिश्चंदनेनानुलेपयेत् । पीतवस्त्रेण संवीतां पुष्पमालोपशोभितां । दशगंधप
 ने धूपं महामाये प्रकल्पयेत् । दीपास्तु पंचविज्ञेयास्तावां यः क्षीरषष्टिकाः । मुष्टिकाः पंचवेशस्ता
 ध्वजाः पंचसुशोभनाः । संस्तुतं सार्वभौमं तं दुलानां च पौष्कलं नैवेद्यार्थं न्यसेत्तत्र शरावे सु
 मनो हरे । तां बलसहितं भानो दक्षिणसहितं तथा । दक्षिणार्थं निवन्वस्त्री रजतं शक्तोपिवा ।

शान्ति

पल्लवैः पञ्चभिर्गुल्मैः बलिं सर्वं समर्पयेत् । मध्यरात्रादधस्तात्तं बलिं कुर्याद्दिनत्रयं । दक्षिणं दि
शमाश्रित्य प्राक्षिपेन्नगरादहः । मंत्रेणानेन मार्तण्डवक्ष्यमाणेन ते मया । मंत्रः ॥ ॐ नमो रक्तव
र्णाक्षिरक्तपद्मनिभानने । रक्तोष्ठे रक्तदशने महामारि महानवे । महाबले महाभाये महाभयनि
वारके । अनेन बलिदानेन ननुष्टासवसुशोभने । व्याधितं पीडितं बालं रक्षतुर्वरमेव चरि । इमं मंत्रं स
मुच्चार्य सर्वं बलिमुपाहरेत् । क्षेमाय बालकानां हि नात्र कार्यं विचारण ॥ ॥ इति ब्रह्मयाम
लेकं दशमदिनादिपीडाविधानं ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ एकादशे दिने मासे वर्षे वापि दिवाकर ॥
कालिकानामरेव्यत्र तत्पीडा जायते शिशोः । उचरन्तु प्रथमं तावद्द्रुद्रोगस्तदनंतरं । मुखशोषो
महारुग्निस्ततः स्याच्चित्तविभ्रमः । तुदंतिसर्वगात्राणि वेपंति च पुनः पुनः । अवस्था मृत्युक्
त्या स्यात्कालिकाकोपसंभवात् । तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि बालानां हितकाम्यया । पूर्ववत्पुनः ॥

राम
॥ १२४ ॥

लीं कृत्वा शरावे सन्निवेशयेत्। गंगातोयेन संस्नाप्य चंदनेनानुलेपयेत्। करवीरस्य पुष्पैस्तु पूज
 ये हर्वरीदलेः। रूपये सुत्रकेरीश्च सर्पनिर्मोकसर्पपैः। वचालशुनफेनैश्च घृतपुक्तैः ससर्जकैः।
 दीपैस्तु पंचभिः सूर्यस्तेस्तु नीराजयेत्तु तां। नैवेद्यं पायसं क्षीरं षष्टिकास्तिलमोदकाः। अष्टपामु
 ष्टिकाः पोलीः पंचपंचप्रकृत्ययेत्। धनाश्च पंचविज्ञेयाः शरावे सर्वमेव तत्। निवेश्य सकलं देव्यै
 कालिकायै निवेदयेत्। मंत्रेणानेन ससाश्च वक्ष्यमाणेन ते मया। ॐ नमो घोररूपायै घोरायै घो
 रदर्शिनै। त्राहि सर्वजगद्वा त्रिबालं मुंच बलिप्रिये। एवंविधं विधिं कुर्यात्पूर्ववत्पुनर्वक्रियां। एवं
 कृते विधाने च रोगमुक्तिर्भवति शोः। बलिः प्रदोषसमये ग्रामादक्षिणतो बहिः। निधेयो मंत्रमु
 च्चार्य नरेणैव सहेति न॥ ॥ इति ब्रह्मयामलोक्तमेकादशदिनमासाष्टौषीशरामनं॥ ॥ स्कंद
 उवाच॥ द्वादशो दिवसे मासे वर्षे चैव दिवाकराभा मिनीनाम देव्यर्पणं उच्यते निशां शिशुं। आ

शान्ति-

येन पापेन बालानामज्ञानानां गतो भवेत् ॥ ८

सौज्वरं प्रकुर्याच्चिह्नं दोगंतं नंतरं । कासं श्वासं त्वतीसारं प्रलापं जं स एतथा । कं पनं सर्वगात्राणि
तथा कान्धं च नेत्रयोः । इत्थं नाना प्रकारैश्च शिशूनां जायते गदः । तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि बालानां हि
तकाम्यया । पूर्ववत्सु तलीं कृत्वा शरावे सन्निवेशयेत् । गंधपुष्पाक्षताधूपदीपाश्च विविधामताः ।
नैवेद्यं विविधं चात्र भामिन्ये परिकल्पयेत् । वस्त्रं सूत्रं धूतान् च त्रं ओदनं पायसान्वितं । अपूपैः पा
यसाक्षीरपट्टिकाभिश्च संयुतं । नैवेद्यं कल्पयेद्भक्त्या संध्याकाले निशा मुखे । ग्रामादुत्तरतो देशे
बलिं दद्यान्न संशयः । इत्थं पंच दिनेष्वेतत्कर्तव्यं रोगमुक्तये । मंत्रेणानेन ससाध्वमंत्रयेत् सर्वतो ब
लिं । बलं गृह्णाति बालस्य व्याधिं संहरं संहरं । पंचवक्त्रप्रसादेन प्रसन्ना भव भामिनि । एवं कृते विधाने तु
बालकः स्वममाप्नुयात् । एतत्ते कथितं सूर्यशान्तिं कृत्वा जातकं । सूर्य उवाच ॥ तत्सर्वं पूर्वमेवेत्यमुक्तं वा राम
नस्मिषामुख ॥ ॥ इति द्वादशदिनमा माहोष्ठां सोऽहं पीडाशमनं ॥ ॥ इति पूतनाविधानं समाप्तं ॥ १२५ ॥

॥ ॥ अथ ज्वरोत्पत्तौ नक्षत्रांशं तयः ॥ ॥ तत्रादौ नक्षत्रधूननमुच्यते मदनरत्ने हेमाद्रौ च ॥ ॥
 आत्रेय उवाच ॥ अश्विनी त्रितारा । स्त्री । अश्वमुखी । तिर्यङ्मुखी । पीतवर्णी । कांची वृक्षः । कन
 कपक्षी । लघुः । अश्विनौ देवते । देवगणः । योनिर्काजी । अक्षरे अकार आकारौ क्रतुगमनचौलश्रा
 द्भवस्त्राभरणान्नप्राशनभेषज्यबीजवापनं नालिकेरेस्तृष्णापनाश्च संग्रहणदिकुयत्रिपञ्चा
 शन्नाडिकांते च सस्त्रो विषनाड्यः । मकरमासे शून्यं बुधवारं मत्स्ययोगः । अर्कवारं आनन्दयोगः । के
 चित्कलहमिच्छन्ति । भौमवारं सिद्धयोगः । मुद्गान्नसोजनं कृत्वा पात्रांगवेत् । आयुधश्रमं च कुर्यात् ।
 मध्याह्ने रक्तमेघोत्पत्तिश्चेत्संचद्दिनेष्टदिने वा वृष्टिः स्यात् । तद्दिने कुजवारं विघ्नं । ज्वरोत्पत्तिश्चेद्दश
 दिनानि पीज । नीलोत्पलपुष्पैः पूजा । घृतगुग्गुलुर्धूपः । क्षीरलडुकं नैवेद्यं । देवस्य त्वेति पूजामंत्रः ।
 क्षीरवृक्षसमिद्रप्रधानद्रव्यं गायत्र्यष्टशतं कृत्वा दध्ना दनवज्जलिं दद्यात् । एकादशदिनादारभ्य

शान्तिः

पंचविंशतिदिनांतेसुखी स्यात्। संक्रमे मध्यमोर्धः। अभिन्यासंक्रांतौ धान्यमृत्यं मध्यमं श्रेय
मित्यर्थः। एवमग्रेपि॥ अत्रकर्त्ता देशकालौ स्मृतवाममासुकनक्षत्रे ज्वरोत्पत्तिस्तु चित्तसर्कारिष्टां
तिदाराक्षिप्रारोग्यरोग्यप्राप्त्यर्थं अमुकनक्षत्रशान्तिं करिष्ये इति संक्रत्य सरोरो संपूज्याचार्यैरुप
यात्। आचार्यस्तु होमदेशां देशाने महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधयः समितियवान्निक्षिप्या कल
शेषितिकलशं निधाय मंमे गंगे इत्याह्वयं गंधदारा मिति गंधं या ओषधीरिति सर्वोषधीः। कांडात्
कांडादिति दूर्वाः। अश्वत्थे व इति पंच पल्लवान्स्योनेति सप्तमृदः। धाः प्रलिनीरिति फलं सहिरत्ना
नीति पंचरत्नानि हिरण्यं च क्षित्वा। युवा सुवासा इति वाससा वेष्य पूर्णदिवीति पूर्णपात्रेषु स्त्रो
परिष्ठादशदलं पञ्चलत्वा नक्षत्रैव तांतमंत्रेण बाह्यपरितः द्वादशदलेषु संवर्षणवा सुदेवादिदा
द्वादशदेवाना बाह्ये इति केचित्। व्रतहेमाद्रिस्तु द्वादशदिश्वानाह॥ ते वा॥ धातार्यमाचमित्रश्च व

राम
॥१२६॥

शो रुणोभृगस्तथा। ईक्षोविवस्वानृषाचपर्जन्योदशमः स्मृतः। ततस्त्वष्टाततोविष्णुरजघन्योऽजघन्य
 जः। इत्येते द्वादशगणित्यानामभिः परिकीर्त्तिता इत्यावाह्यदिक्ष्यात्वांश्चानाह्यतत्र तं त्रौक्तगंधपुष्पध
 र्पक्षिपनेवेद्यैः संपूज्याग्निं प्रतिष्ठाप्य तत्तदुक्तद्रव्यैर्गायत्र्याष्टोत्तरशतं नक्षत्रदेवतायै संकर्षणदि
 भ्यो द्वादशगणदिभ्यश्चाष्टौ चतस्र एकां वाङ्मुक्तिं कुत्वा स्विष्टकृदादि प्राणीता विसर्जनांते तत्तद्रव्यै बली न
 दत्वा चार्पाय हस्तिगणं दत्वा कुंभोदकेनाक्षीभ्यामिति सूक्तेनाभिषेकं कृत्वा विसृज्य प्रतिमा मा चार्पा
 य दत्वाग्निं विसृज्य ब्राह्मणभोजयेदिति प्रयोग संक्षेपः॥ एवमग्रे पिज्ञेयं॥ १॥ भुरणी त्रितारा॥
 त्रिकोणाकृतिः। स्त्री। अथो मुखी। यमो देवता। उग्रा। मनुष्यगणः। गजयोनिः। आमलको वृक्षः॥
 पक्षी कुक्कुटः। अक्षरे इकार ईकारौ। आहं कुर्यात्। मध्याह्ने रक्तमेवोत्पत्तिश्चेत्सोऽशादिने वृष्टिः स्यात्।
 कुजवारै विघ्नं। द्रव्यसंग्रहं वृहतीकारवैलुका स्थापनं कुर्यात्। चतुर्विंशतिनाश्र्यंते विषनाश्रुः। फा

शांति०

लुनेमासिभूयं बुधसप्तमीभ्यां सह विषयोगः। अर्धवारि यमघंटकः। अंथांशो दिनमृत्युः। कर्कटचा
पलेनेकुजांशकेधान्यसंग्रहणं। तस्मिन्लग्ने च कृषिकुर्यात्। द्रव्यं न दद्यात्। ज्वरोत्यतिश्चेन्मृत्युः॥
संदेहो वा एकविंशतिदिनानि पीडेति हेमाद्रौ। गुडापूपं नैवेद्यं। कृष्णसुरभिपुष्पं। सुरभिसुलसीः॥
पुत्रकेशकुडूपइति हेमाद्रौ। महिषाक्षो धूपः। त्र्यंबकमिति पूजामंत्रः। घृतमधुतिलाहोमद्रव्यं। पं
चदिनांते गाय त्र्यष्टोत्तरशतं यमाय जुहुयात्। एकविंशतिदिनांते सुखी स्यात्। न शांतिश्चेन्मृत्युः।
वृषभवृश्चिककन्यासुप्तशनिवर्मां विना सोमांगारकनुधास्तेषामुदयवारेषु च भूमिदर्शनं। संक्र
मे अल्पोर्ध्वः। अस्तिकाषट्कारा। क्षराक्षतिः। अधोमुखी। अग्निर्देवता मिश्रा। राक्षसगणः पीत
वर्णः। अक्षयोनिः। उडुंबरो रक्षः। पक्षिणोऽक्रौंचकाक्रौ। अक्षरे उकार उकारो। दधिप्राशयथात्रांग राम
क्षेत्र। मुद्गान्नं श्यामं पीतं च दद्यात्। भूषणं दद्यात्। त्रिंशन्नाडिकांते विषनाडिकाः। कार्तिके मासि १२७॥

न्यंबुधवारैरुत्कृष्टयोगः। नालिकेरकमुकैलालवंगेक्षस्तुष्टापनंकुर्यात्। ज्वरश्चेन्नवमदिनाविपी
डा। दध्योदनं नैवेद्यं। मृधिकापुष्पपूजा। सर्पिर्धूपः। पुनंतुमादेवजनाः इति पूजामंत्रः। सावित्र्या
ष्टोत्तरशतंदध्योदनंचक्रत्वाकृतशेषेण बलिंच दद्यात्। पंचदिनादारभ्य एकविंशतिदिनां ते सु
खी स्यात्। मंत्रमेकः। अथोर्ध्वः॥ ३॥ शोहिणी पंचतारा। त्रिकोणाहतिः। स्त्री। उर्ध्वमुखी। प्रजापति
देवता। पीतवर्णा। मनुष्यगणः। सर्पयोनिः। जंबुवक्षः। पक्षिणो मयूरकुक्षयो। अक्षरः ककारः कृ
कारो। क्लृप्तसंगमनसी। मंतनामकरणान्न प्राश। नचौलोपनयनविधारं। भस्मान्नविवाहयज्ञ
वाहनवस्त्राभिरागभिषेकदेवतास्थापनसाधु कर्माणि कुर्यात्। चैत्रमासे श्रुत्यं। चत्वारिंशन्नाश्र्यं
ते विषघटी। रिक्तापूर्णे विषौषेगः। तृतीयया सहो गयोगः। गुरुवारैर्विषयोगः। शुक्रवारैरुत्कृष्ट
योगः। मंदवारैः सिद्धियोगः। स्थिरराश्यं शो विलग्नस्तेर्ध्वजे धान्यसंग्रहं कुर्यात्। ज्वरश्चेद्दिना

शान्ति.

नित्रीणिनववापीडा। सीरान्नेनेवेधं कमलपुष्पपूजा। सरलोधूपः। नमो ब्रह्मणेनमोस्त्वग्नयश्चेत्
पूजामंत्रः। घृतसर्वधान्यानि च होमद्रव्यं अष्टादशसप्तमिश्राणि वा सावित्र्याष्टोत्तरशतं कृत्वा सी
रान्नेन प्रजापतये बलिं दद्यात्। त्रिदिनादारभ्य नवदिनां ते सुखी स्यात्। संक्रमे अर्घ्यवृद्धिः॥४॥ मृ
गशिरस्त्रितारामृगशिर आकृतिः। नपुंसकं। सोमो देवता। मृदुः। देवगणः। योनिः। सर्पिणी। रव
हरो वक्षः। मयूरः पक्षी। एकारोक्षरं। तिर्यग्मुखी। मृगमांससप्तक्षरां कृत्वा यात्रांगक्षेत्र। चंद्रचा
पंचेदष्टदिने वृष्टिः स्यात्। ऋतुगमनसीमंतनामकरणन प्राशनवेदोपक्रमयागविद्यारंभ
कर्णवेधनस्नानविवाहबीजावापनभिषेकवास्तुकर्मगोसंग्रहणानिश्चाद्रच कुर्यात्। चतु
र्दशनाडिकांते विषनाडिका। कार्तिकमासे शून्यं सुरुवारं मरणयोगः। मृतिश्च। षष्ठ्या सहो
ग्रयोगः। रविवारे आनंदयोगः। चंद्रे सिद्धियोगः। चंद्रवारे चंद्रोदये वृषभलग्ने मध्यसंभरस्था ॥१२८॥

राम

पनंकुर्यात्। धृतादिवृद्धिः स्यात्। अस्मिन्लगे विवाहभूमौ मृतसंग्रहणं कुर्यात्। आत्मसाद्रवति।
 सस्यस्त्रापनंच कुर्यात्। चरश्चेत्पंचदिनपीडा। पायसं नैवेद्यं। कुमुदोत्पलपुष्पापूजा। दशांगो धू-
 पः॥ नवो नवदशति पूजामंत्रः। मुद्रतिलपंचगव्यं होमद्रव्यं। पयोमात्रमिति हेमाद्रिः। सवित्र्या
 अष्टोत्तरशतं कृत्वा मुद्रतिलैश्चंद्राय बलिं दद्यात्। पंचदिनाहारभ्यनवादिभौते सुखी स्यात्। सं-
 क्रमे मध्यमोर्ध्वः॥ ५॥ आर्द्रा एकतारा। स्त्री। रुद्रो देवता। तीक्ष्णा। पीतवर्णा। उर्ध्वमुखी। मनु-
 ष्यगणः। श्रव्योनिः। क्लृप्तवह्निरो वक्षः। पक्षी। पिंगलः। ऐकारोक्षरं। असृजं पीत्वा यात्रांगच्छेत्।
 इंद्रचापं चेदृषिर्नास्ति मे फलमे मेघपरिवेषश्चेत्पंचदिने सप्तदिने वृष्टिः स्यात्। तत्कालं कुंजी
 दयेत् फलमेन्द्रव्यसंग्रहणं विद्याकर्णवेधश्च आद्रं कुर्यात्। एकादशनाडिकांते विषघटी। आ-
 षाढे मासि हन्यं। गुरुवारं नृत्तयोगः। सानंगा केषु चरयोगः। द्वितीयांशे दिनमृत्युः। मंद्वारे

शान्ति.

महोदये सेतुबंधं। अर्ककुजवारे कर्कटलग्ने ओषधसेवां कुर्यात्। अस्मिन् लग्ने विद्यारंभश्च। ज्वरश्चे
न्मृत्युः। दिवान्येकत्रिंशत्तारावा। सोमलक्ष्मणैवेयं धत्तूरपुष्पपूजा। अंगरूपैः। नमः शंसवेति पूजामं
त्रः। मध्याह्नं होमद्रव्यं। सावित्र्याष्टोत्तरशतं कृत्वा। पायसान्नेन रुद्राय बलिं दद्यात्। पंचदिनादारभ्य
दशदिनानि सुरवी स्यात्। अथ कामृतिः। संक्रमे समोर्ध्वः। पुनर्वसुषट् तारा। नोकारुतिः। अ
दितिर्देवता। चरा। देवगणः। माऊरियोनिः। वेणुर्दक्षः। वायस्यपत्नी। अक्षरे ओकारौ कारौ। पु
मान्। तिर्यङ्मुखी। ऋतुसंगमनसी। मंतनामकरणं न प्राशनं चोत्थपनयनं विद्यारंभसूतिकाभे
ष उपवास्तुकर्म देवप्रतिष्ठा वस्त्राभरणं भिक्षा वीजावापनं यात्रादिव कुर्यात्। त्रिंशन्नाडिकांते
विषनाडिका। मिथुने मासि शून्यं गुरुवारे मृत्युयोगः। अर्कवारे रथसाधनप्रयोगः। सिद्धिश्चैव राम
चित्र। ज्वरश्चेत्सप्तदिनानि पीडा। गुडोदनं नैवेद्यं। मलिका पुष्पपूजा। मलयजोत्थपः। अदितिर्गो ॥१२८॥

रदितिरिति पूजार्मवः। घृततंडुलद्रव्यं गयत्र्याष्टोत्तरशतं कुत्वा अदितये गंधमाल्योदने बलिं स्थात।
 सप्तदिनादारभ्य सप्तविंशतिदिनां ते सुखी स्यात्। संक्रमे अर्घ्यवृद्धिः॥७॥ पुष्यः अष्टताराशराकृतिः
 पुमान्। तिर्यश्चुखी। उर्ध्वसुखी च। बृहस्पतिर्देवता। उघुः देवगणः। अजो योनिः। अश्वत्थो वृक्षः। जी
 र्वं जीवः पक्षी। अक्षरं ककारः। घृतपानं कृत्वा यात्रां गच्छेत् विंशतिनार्द्यं ते विषनाडी। ऋतुसंगमनसी
 मंतनामकरागान्नप्राशनचौलोपनयनवर्णवेधनविद्यारंभस्नानाभिषेकवीजावापनवासुक्र
 मवस्त्राभरणधारणालेपदेवतास्थापनश्चाह्नानिकुयति। कार्तिके मासि श्रृण्वं। सितवारे विषयो
 गः। केचिन्नाशयोगमिच्छंति। दशम्यासहयोगः। सोमार्कयोर्पमकंटकः। केके गुरोसिद्धियोगः। अ
 स्मिन्दिने गृहं कृत्वा प्रवेशनं चित्रलिखनं च प्रसूतिश्चेत्पितृमरणं। तृतीयांशे सर्वश्रेयः। चतुर्थी
 शे बंधुमरणं। चरश्चेत्सप्तदिनानि पीडा। खंडमंडकां नैवेद्यं मलिकापुष्पं परीरुहं वायुगुलुधूपः।

शान्तिः

बृहस्पतेः प्रतीतिर्मीत्रः। घृतपायसंद्रव्यं। सावित्र्याष्टोत्तरशतं कुत्वा गंधमाल्योदने बृहस्पतये बलिं दद्यात्।
दिनत्रयादारभ्य सप्तदिनांते सुखी स्यात्। संक्रमे र्थसिद्धिः। ॥ ८ ॥ आश्लेषा चतुस्तारा। लंगलाका
रा। सर्पदेवता। तीक्ष्णा। स्त्री। अधोमुखी। राक्षसगणः। माज्जरियोनिः। नागवृक्षः। क्षीणकाकः। प
क्षी। अक्षरे खकारगकारौ। पायसं प्राश्य यात्रां गच्छेत्। त्रिंशन्नाडिकांते विषघटी। तृतीयांशे दिन
मृत्युः। शत्रुजयश्च। असितवारे मरणयोगः। क्लृप्तमेघः। सूर्ये दिये अस्तार्धघटिकांतरे कामुकोद
ये सर्पमुहूर्ते लग्ने अवाङ्मुखो भूत्वा विवाहक्षेत्रे शयितो मृद्गुहर्णफलं वा गृह्णीयात्। आत्मसा
द्भवति। बृहस्पत्यहये अस्यां राकेषदुर्मरिं सर्वमचिरात् सिध्यति। द्रव्यसंग्रहणं च। अस्यादिवा
रे इक्षुस्थापनकृषिकलमप्रसारणं च। त्रिंशद्दिः स्यात्। कृपादिस्वननं च कुर्यात्। उचरश्चेन्न वदि
नानि पीडा। पायसं घृतं च नैवेद्यं। अतस्ते अगस्त्यपुष्पपूजा। घृतमंडो गुडो वा धूपः। मधुवाता

राम
॥ १३ ॥

मंत्रः। इधिरुता कंससरा नीशा ल्योयवाश्च प्रव्यं। गायत्र्योष्टोत्तरशतं कृत्वा सप्तसरा नीनागा
 यवलिंदयात्। नशंतिश्चेदष्टदिने मरणं। संक्रमेत्योर्ध्वः। मघाचतुस्तारा। युगल्लतिः। पितृ
 रोदेवता। उया। राक्षसगणः। मूषकयोनिः। पलाशो वृक्षः। अक्षरो घञौ। अधो। भुवः। तित्तिरमां
 सप्तसरां कृत्वा यात्रां गच्छेत्। त्रिंशत्ताडिकांते विषघटिका। रुषिवीजावापनधान्यसंग्रहणं वि
 वाहं। श्रयणं कृत्वा सहस्रगुणं भवेत्। व्ययं न कुर्यात्। कार्तिके मासि शून्यं। शुक्रवारै रम
 रायोगः। सूर्यसोमयोर्यमकंटकः। पंचम्या सहस्रमरणयोगः। अर्कै र्दृष्टो योगिः। चंद्रोदये स
 स्यारंभः। अस्मिन् लग्ने विवाहभूमौ मृद्ग्रहणं लवणं च कुर्यात्। ज्वरश्चेन्मृत्युः। एकविंशति
 दिनानि पीडा। घृतगुज्जरकं नैवेद्यं। चंपकपुष्पपूजा। गुग्गुलुधूपः। पितृनुस्तोषमिति मंत्रः॥
 घृतमधुमिश्रतिलतंडुलाक्षतंवटपत्राणि द्रव्यं। सोवित्र्याष्टोत्तरशतं कृत्वा क्षततिलैः पितृभ्यो

बलिं दद्यात् । न शान्तिश्चेद्दशदिनां ते मृत्युः । संक्रमे मध्यमोर्धः ॥ १२० ॥ पूर्वफाल्गुनीदितारा । स्त्री
 अधोमुखी । अर्यमा देवता । उग्रा । मनुष्यगणः । मूषकयोनिः । पलाशो वृक्षः । काकः पक्षी । अक्ष
 रं चकारः । श्यामा कान्तिमोजनी कृत्वा पात्रांगक्षेत्र । जयो भवेत् । अरुणं दद्यात् । आषाढमासि मृत्यु
 शुक्रवारं मृत्युयोगः । स्वर्गसंग्रहणविद्यारंभग्रहणघादनं च कुर्यात् । अस्मिन्काले तन्नक्ष
 त्रपरिवेषः । इन्द्रचापो वा दृष्टश्चेद्दशदिने मृत्युः स्यात् । विंशतिनाडिकांते विषघटिका । ज्वरश्च
 दिनानि नवपंचापीडा । शुक्लमात्योदनं नैवेद्यं कृत्वा नमिति हेमाद्रिः । श्वेतकरं जपुष्यं वि
 त्त्वफलधूपः । अर्यमणं नु देवमिति मंत्रः । यन्मे गणैर्विषसतः पापमुग्रमिति पूजामंत्रो हेमाद्रौ ।
 घृतप्रियंगुद्रव्यं । घृतव्रीह्यौ हेमाद्रौ । सावित्र्याष्टोत्तरशतं कृत्वा गंधपुष्पैर्गोसूर्यायुर्बलिं दद्यात् ।
 पद्मदिनादारभ्याष्टदिनां ते सुखी स्यात् । न शान्तिश्चेन्नृतिः । संक्रमे मध्यमोर्धः ॥ १२१ ॥ १२२ ॥

उत्तराफाल्गुनीदितारा।स्त्री।उर्ध्वमुखी।सर्गोदेवता।ध्रुवा।मनुष्यगणः।विषयोनिः।लक्ष्मी
वृक्षः।क्रौंचः।पक्षी।अक्षरेकजो।पयःपीत्वायात्रांगयेत्।अष्टादशघटिकांतेविषघटिका।ऋ
तुसंगमनसीमंतनामकरणान्नप्राशनचौलोपनयनविद्यारंभविवाहस्नानवस्त्राभरण
ग्रामादिवास्तुबीजावापनाभिषेकगोसंयहणानिकुर्यात्।पौष्टिकंचकुर्यात्।मार्गशीर्षे
न्यं।वस्त्राभरणमहासिद्धिः।अर्कवारेसिद्धियोगः।मंदवारेविषयोगः।शून्यंचेतिकेचित्।
चतुर्थ्यासिहमृत्युयोगः।शुक्रवारेकलहयोगः।गुरुवारेनाशयोगः।परिवेर्षेद्रवापौष्ट्ये
त्यंचदिनेसप्तहिनेवावृष्टिः।ज्वरश्चेदेकविंशतिदिनानिपीडा।कसरनेवेद्यं।श्वेतकरवीरपू
जा।विल्वफलद्रव्यः।यन्येतिमंत्रः।तिलमाषसर्पिर्वीहियवद्रव्यहेमाद्रौ।तुरक्तशाल्यननेवेद्यं।
रक्तोसलपुष्पं।घृतगुग्गुलुर्द्रव्यः।असंतद्रेतिर्वसुभिरितिपूजामंत्रः।प्रियंगवोहोमद्रव्यंप्रोक्तं।

शान्ति. ३२

सावित्रीष्टोत्रं शतं कृत्वा तैरेवार्थमो वलिंद्यात् अष्टादशदिनादारभ्य एकविंशतिदिनांते
वज्ररमोक्षः संक्रमेर्धसिद्धिः ॥ १२ ॥ हस्तः पंचतारा । कवचाकारः । पुमान् । तिर्यङ्मुखः । सवि
ता देवता लघुः । प्रियंगुसमप्रभा । सक्षरे सकारञ्कारौ । दिवगणः । महिषयोनिः । अरिष्टो व
क्षः । घण्टकीपक्षी । पयोमिश्रं मस्तकं मुक्तायात्रांगच्छेत् । द्वात्रिंशन्नाडिकांते विषघटिका । ऋ
तुसंगमादिशुभकर्मपूर्ववत् । मकरमासे शुभं । मंदवारं मरणयोगः । विषयोग इत्यपरे । अ
र्कवारं सिद्धियोगः । वस्त्राभरणधारणे महासिद्धिः । सप्तम्या सह मरणयोगः । अर्कसित
वारं एणातिवृष्टिः । चतुर्थ्या सह मृत्युयोगः । गुरुवारं एकलहयोगः । बुधवारं आनंदयोगः ॥
श्राद्धदेवता स्नापनसेनापत्यादि कुर्यात् । द्रव्यं न दद्यात् । संगृहीयादेव । गोसंयहणी च । आ राम
धीशे दिनमृत्युः । इंद्रचापे दृष्टे एकविंशतिदिने वृष्टिः स्यात् । ज्वरश्चेन्मृत्युः । स देहो वादिना ॥ १३ ॥

निपंचदरापीडा। अपूर्णनैवेद्यं। रक्तकरवीरपूजा। दशगंधैः। उडुत्यमिति मंत्रः। सधिघृतद्रव्यं
 सावित्र्याष्टितररातंडुत्वागंधपुष्पेण च बलिं दद्यात्। पंचदशदिनादारभ्य एकविंशतिदिनां ते
 सुखी स्यात्। संक्रमे मध्यमोर्ध्वः॥ १२॥ चित्रा एकतारा। तिर्यङ्मुखी। त्वष्टा देवता। मृदुः। व्याघ्र
 योनिः। राक्षसगणः। बिल्वो वृक्षः। हंसः पक्षी। अक्षरेटवो। चित्रान्नभोजनं सत्वायात्री गच्छेत्।
 एकविंशतिनाश्रुते विषनाडिका। अन्नप्राशनकर्णवेधचौलोपनयनवस्त्राभरणभिषेक
 श्राद्धकर्मलुषिवीजावापनानि कुर्यात्। वैशाखमासे शून्यं। कुजवारिनाशयोगः। सनीहाकं कु
 जेचरयोगः। शुद्धवारिद्वितीयया सह विषयोगः। त्रयोदश्यां मरणयोगः। बुधवारि यमघंटकः।
 मंस्वारिनाशयोगः। माघमासे पूर्वो ह्नि ईश्वरचापि हृष्टे दशदिने वृष्टिः। चैत्रे मासि सायाह्ने विशेष
 मेघे उत्पन्ने एकविंशतिदिने वृष्टिः। ज्वरश्चैदिना निदश पंचवा। मोहकं नैवेद्यं। उपपुष्पपूजा।

दशांगो धूपः। चित्रं देवानामिति मंत्रः। जलमिच्छं धृतं। चित्रो हनं च द्रव्यं। सा विद्याष्टोत्तरशतं कृत्वा
 त्राष्ट्रे घृतमिच्छमुज्जैर्बलिं दद्यात्। सप्तदिनादारभ्य विंशतिदिनां ते सुखी स्यात्। संक्रमे मध्यमोर्ध्वः॥
 ॥१४॥ स्वाती। एकतारा। रक्तवर्णा। वायुर्देवता। चरा॥ यतिर्यज्जुखी। देवगणः। महिषयोनिः।
 उन्मत्तो वृक्षः। मयूरः पक्षी। आमलकसक्षरणं कृत्वा पात्रांगं कृत्। चतुर्दशनाश्रुते विषनाडी। क्र
 तुगमनादि शुभकर्म पूर्ववत्। वैशाखे मासि शून्यं। चंद्रवारे सिद्धियोगः। रविवारे सिद्धियोगः। शु
 क्रवारे यमघंटकः। त्रयोदश्या सहमरणयोगः। द्रव्यं दद्यात्। पूर्वपक्षपंचम्यां विजयः। मंद्वारे
 वृषोदये सेतुबंधनं कुर्यात्। अक्षरोटकारः। चरश्चेत्षष्टिदिना निपीडा। दध्यो हनं नैवेद्यं। द
 मनकपुष्पपूजा। श्वेतागरुधूपः। सनः पितृवेति मंत्रः। घृताक्तपाचकं द्रव्यं सा विद्याष्टोत्तरशतं
 ज्वागंधपुष्पैरावापयेव बलिं दद्यात्। दशादिनादारभ्य चत्वारिंशदिनां ते सुखी स्यात्। संक्रमे

राम

॥१३३॥

मध्यमोर्धः॥१५॥विशाचतुस्तारा॥स्त्री॥सूर्याकारा॥अथोमुखी॥इंद्राग्नीदेवते॥मिश्रा॥व्या
ध्रयोनिः॥वैकंक्तोरक्षः॥पिंगलः॥पक्षी॥अक्षरेटकारराकारौ॥मिष्टांबुपानंलुत्वायात्रांगधेत्वा
चतुर्दशनाभ्यंतेविषनाडी॥शुभकर्मलिपूर्ववत्॥बीजावापनवस्त्राभरणग्रहणंचकुर्यात्॥
द्रव्यंनदधात्॥गृह्णीयादेव॥मार्गशीर्षेष्टन्यं॥अर्केनाशयोगः॥केचिद्विषयोगमिच्छंति॥बु
धगुरुवारयोर्मध्यंठकः॥द्वितीयांशेदिनमृत्युः॥शुक्रवारिसुक्रोदयेक्षयार्थंमंकुर्यात्॥शत्रुद
र्शनंचेच्छुसंभवति॥मंदवारैरस्मिन्लगेनैककालिवापलगेनकुजांशोर्वाधान्यसंग्रहणंकुर्यात्॥
तत्कालेभूमिविषादश्चेज्जपोभवति॥चंद्रचापेदृष्टेअष्टदिनेवृष्टिः॥ज्वरश्चेद्विंशतिदिनानिपी
डा॥गुडकनैवेद्यं॥बंधुकपुष्पपूजा॥तुंबरीपुष्पंहेमाद्रौ॥देवदारुधूपः॥शान्नइंद्राग्नेतिपूजामंत्रः॥
दुग्धोदनंघृतंद्रव्यं॥सावित्र्योत्तरशतंऊत्वापथोमिश्रान्नैर्गंधमाल्यैरिंद्राग्निभ्यांबलिंदधात्॥

दशदिनादारभ्यविंशतिदिनांतेसुखीस्यात्।संक्रमेप्रार्थः॥१६॥अनुराधाषट्तरा।चक्रमा
लासतिः।पुमान्।तिर्युङ्मुखी॥मित्रोदेवता।देवगणः।भृगयोनिः।बकुलोवृक्षः।पक्षिरोगोप
रपुष्पकाको।अक्षरालिनकारथकारदकारः।द्वादशाधनाश्रुतेविषघटो।कुलस्यभक्षणंरुत्वा
यात्रांगयेत्।ऋतुसंगमसीमंतकर्गान्नप्राशनोपनयनविधारंभआद्रवीजावापनादीनि
कुर्यात्।मार्गशीर्षमासिशून्यं।अर्कवारेमरणयोगः।केचिन्मृत्युयोगमिच्छंति।बुधवारेसिद्धि
योगः।शुक्रवारेआनंदयोगः।मंदवारेमृत्युयोगः।तृतीयांशेदिनमृत्युः।तत्कालेचापलग्नेकु
जांशकेधान्यसंग्रहणं।तत्कालेव्यवहारजयोभवति।विवाहसूयोमृदुहरणंचकुर्यात्।करवी
रपुष्पसदृशोमेघोदृष्टश्चेद्दशदिनेवृष्टिः।ज्वरश्चेद्दशदिनानिपीडा॥क्षसरंनेवेधं।पुंडरीकं
पुष्पं।चंदनसिलहरसोधूपः।देवसवितः।प्रसुवपज्ञमितिपूजार्चनः।सूरगकंदः।प्रधानद्रव्य

राम
॥१३५॥

रा ४

मिति हेमाद्रिः ॥ १७ ॥ ज्येष्ठा त्रितारा ॥ कुंडला कृतिः ॥ सिर्यङ्मुखी ॥ चंद्रो देवता ॥ तीक्ष्णा ॥ राक्षसगणः ॥ मृगयोनिः ॥ विषहृक्षः ॥ पर्शुकु कुटी ॥ धकारोक्षरः ॥ तिलैक्ष्णं कृत्वा यात्रांगघेत ॥
चतुर्दशनाडिकांते विषघटी ॥ केचित्सेनापत्यं श्राद्धं शालिवापनं चाहुः ॥ फाल्गुने मासि मृत्युः ॥
अर्कवारे नाशयोगः ॥ गुरुप्रतिपदिविषयोगः ॥ इंदुवारे भौमलग्ने कृपादि रवननं कुर्यात् ॥ क्रूर
वीरपुष्पसदृशो मेघश्चेद्दशादिने रुष्टः ॥ ज्वरश्चेन्मृत्युः ॥ संदेहो वा देशपंचदिना निपीडा ॥ चि
त्रोदनं नैवेद्यां ॥ पहोली पुष्पपूजा ॥ कर्पूग रुधूपः ॥ इंद्रैर्वो इति मंत्रः ॥ धृतं सूरग कंदमूलं द्रव्यं सा
विश्याष्टोत्तरशतं कृत्वा गंधपुष्पैर्गोद्राय कर्तुं दद्यात् ॥ नशान्तिश्चेन्मृत्युः ॥ अन्यतरांगतिंगघ
तीत्याश्वलायनो मांडवश्च ॥ संक्रमेत्योर्ध्वः ॥ १८ ॥ मूलं नवतारा ॥ पश्चात्कृतिः ॥ हंसवर्णः ॥
अथो मुखी ॥ नपुंसकं ॥ निर्ऋतिर्देवता ॥ तीक्ष्णा ॥ राक्षसगणः ॥ श्वयोनिः ॥ सज्जैर्विष्टः ॥ जीवंतिकः

भ २

शान्ति.

पक्षी॥ शकभक्षणं कृत्वा यात्रांगकेतु। तिलमक्षणं केचित्। विंशतिनाश्रुते विषघटी। अंत्यांशे
दिनमृत्युः। मेघोदश्यते वेत्ततीयादिने वृष्टिर्भवति। ज्वरश्चेन्मृत्युः। दिनाक्षिपंचविंशतिः। योऽद
शवा॥ मित्रस्य चर्षणीति पूजामंत्रः। कुंकुमगंधः। पद्मपुष्पं। साज्यपायसंनैवेद्यं। चंदनदध्यनसू
रणकंशः। प्रधानद्रव्यं सावित्रीष्टोत्रं शतं सूरणकं दंडत्वा मित्राय साज्यपायसमुद्रमथैव लि
दधात्। अष्टदिनाक्षरभ्यपंचविंशतिदिनांते सुखी स्यात्। संक्रमे मध्यमोर्धः। नामकरणं न
प्राशनाय यणविवाहवीजावापनगोसंग्रहणनिकुर्वात्। उग्रकर्माणि च कुर्वति। द्रव्यं न द
द्याद्। हलिपादेव। माघेश्वर्यं। अर्धवारं मृत्युयोगः। कार्मुकीदये नगरस्थापनं च। रक्तमेघेष्टे
ष्टदिने वृष्टिः। ज्वरश्चेन्मृत्युः। संदेहो वा दिना निदर्शपीडा। मत्स्यमांससुरापोलिकानैवेद्यं। रक्ता राम
शोकपुष्पपूजा। कृष्णसेचनिका पुष्पं हेमाद्रौ। मेघशृंगोदूपः। मोषुरणः परापराशतिर्मंत्रः। ब्रह्म ॥१३५॥

एतन्निःसंविदानश्रुतिमंत्रो हेमाद्रौ । सद्यतं कंदमूलद्रव्यं । मूलकंदः । सावित्र्याष्टोत्तरशतं कुत्वा नि
 र्जतये पायसान्नेन बलिं दद्यात् । संक्रमेर्घा सिद्धिः ॥ १८ ॥ पूर्वाषाढादितारा । स्त्री । अधोमुखी ॥
 आपो देवता । उग्रामनुष्यगणः । कपियो निवर्तिरिवृक्षः । शक्रः पक्षी । अक्षराणि नकारादि
 वांताः । कंदमूलं लुत्वा यात्रां गच्छेत् । चतुर्दशनाश्रुते विषघटी गोसंग्रहणं । शालिवायनं च
 कुर्यात् । कृपादिवननविधारं भव्रतबंधनालपनमुखानि कर्माणि कुर्यात् । द्रव्यं न दद्यात् ।
 गृहीत्या देवश्रावणे मासि शून्यं । चंद्रवारे विषयोगः । कुजवारे यमोदये प्राकारारं सर्वं कुर्या
 त् । गंधमालापरक्षा कर्माणि च । अस्मिन्लगे कृपादिवननं च । रक्तमेखेदये पंच दिने वृष्टिः ॥
 ज्वरश्चेत्यं च विंशतिदिना निपीडा । मंडकानैवेद्यं । कल्हारपुष्पपूजा । मनः शिलाभूषः । शैलजं
 धूपो हेमाद्रौ । आपो हिष्टेति मंत्रः । यत्किंचिदं वरुणेति हेमाद्रौ । रक्तशालिद्रव्यं सावित्र्याष्टोत्तर

शान्ति.

रशतं कृत्वा वरुणाग्नयपायसान्नेन बलिं दद्यात्। चतुर्दशदिनादारभ्य विंशतिदिनां ते सुखी स्यात्।
संक्रमे त्योर्घः ॥ २० ॥ उत्तराषाढा वितारा। स्त्री। उध्मुखी। विश्वेदेवा देवता। भ्रवा। मनुष्यगणः ॥
गोर्धोनिः। शमलो वृक्षः। पिंगलः पक्षी। अक्षरो मकारः। गजविक्रयणं गजारोहरणं च कुर्यात्। शं
कुष्ठापनं शंकुवंतं च कुर्यात्। तिलभक्षणं च कृत्वा यात्रांगच्छेत्। विंशतिनाश्रुते विषघटी। ऋतुसं
गमनादि शुभकर्माणि कुर्यात्। वैशाखे मासि शून्यं। चंद्रवारे मरणयोगः। अर्कवारे सिद्धिः। कु
जवारे कलहयोगः। मंदवारे मृत्युः। शुक्रवारे आनंदः। तृतीयया सह मरणयोगः। रक्तमेघे दधे
एकादशदिने वृष्टिः। अश्विं द्विंशतिदिना निषीडा। पंचमस्य नैवेद्यं पंचवर्णपुष्पैः पूजा। लाक्षा
धूपः। बालकधूपो हेमाद्रौ। विश्वेदेवास आगतेति मंत्रः। घृतं सल्लकी मंजानिद्रव्यौ सावित्र्या राम
ष्टोत्तरशतं कृत्वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः पायसान्नेन बलिं दद्यात्। एकादशदिनादारभ्य विंशति ॥ २१ ॥

दिनीतेसुखीस्यात्।संक्रमेर्घद्विः॥२२॥श्रवणंत्रितारा॥दंजलतिः।पुमान्।उर्ध्वमुखः।विष्णुर्दे
 वता।चरा।देवगणः।वानरयोनिः।न्यग्रोधोवृक्षः।मधूरः।पक्षी।अक्षरोमकारः।इत्यनाद्यंतेविषय
 टी।जलंपीत्वायात्रांगच्छेत्।ऋतुसंगमनर्पुसवनसीमंतेनामकरणान्प्राशनचौलोपनयनाभि
 षेकाभरणक्षपिवीजावापनकर्णसंधानानिकुर्यात्।आर्द्रवयसंचामाघेश्रव्यं।अर्कवारेसिद्धियो
 गः।चंद्रवारेमृत्युयोगः।मंदवारैर्यमद्यंतकः।शुक्रवारेपश्यासहोययोगः।पंचम्यासहवाककीर्ति
 वापलनेचंद्रांशकेधान्यसंग्रहणंकुर्यात्।व्यवहाराभैरंजयोभवति।सोमवारेद्वितीयायांसूर्यो
 दयेगृहारंभंलत्वाप्रवेशनंचकुर्यात्सकलावृष्टिर्भवति।ज्वरश्चेन्मासद्वयंपीडामृत्युसंदेहोवा।क्षी
 रशर्कराघृतभंजकोनैवेद्यं।जातीपुष्पं पूजा।दशंगोधूपः।अतोदेवाइतिमंत्रः।रक्ततंडुलद्रव्यं।सा
 विद्याष्टोत्तरशतंऊतागंधपुष्पेणविह्वलेवलिंद्यात्।मासांतेसंवत्सरांतेसुखीस्यात्।संक्र

शंति.

मेघवृद्धिः॥२२॥ धनिष्ठापंचतारा॥ व्यक्ताकारा॥ मृदंगाकारा॥ स्त्री॥ ऊर्ध्वमुखी॥ वसवोदेवता॥ राक्ष
सगणः॥ सिंहयोनिः॥ शर्मवृक्षः॥ सत्तुभक्षरं कृत्वा पात्रांगच्छेत्॥ दशनाश्रुते विषघटी॥ ऋतुसं
गमनादिशुभकर्माणि पूर्ववत्॥ आषाढेश्वर्यं॥ कुजवारे विषयोगः॥ केचिन्नाशयोगः॥ मंदवारैर्म
होदये आरामभूमि संचयनं कुर्यात्॥ आद्यांशे दिनमृत्युः॥ रक्तमेघे दृष्टे विंशतिदिने वृष्टिः॥ ज्वर
श्चेत्संचदशादिना निषेधा॥ पायसं नेवेद्यं॥ वटकाश्चेति हेमाद्रिः॥ शतपत्रपुष्पपूजा॥ घृतगुग्गु
लुधूपः॥ त्रययंतामिह देवा इति मंत्रः॥ विल्वेष्टुं वरश्च समिधो द्रव्यं॥ सावित्र्याष्टोत्तरशतं कृत्वा
घृतमिश्रमुद्गैर्वसुभ्यो बलिं दद्यात्॥ दशादिनाक्षरभ्यपंचदशादिनां ते सुखी स्यात्॥ त्रयोदशवा॥
मासांते वा॥ संक्रमे मध्यमेर्घः॥२३॥ शतभिषकशततारा॥ पुष्पपुंड्रनिसाकृतिः॥ नपुंसकं॥ राम
ऊर्ध्वमुखी॥ वरुणोदेवता॥ चरा॥ राक्षसगणः॥ उरगयोनिः॥ कदंबो वृक्षः॥ कंटकी पक्षी॥ ॥१३७॥

अक्षरौरेफलकारो। अन्नप्राशनचौलपुंसवनकर्णवेधसंधानथान्यवापनश्राद्धशस्त्रारं
 मंश्चकुर्यात्॥ प्रोष्ठपदेमासिश्रम्यं॥ कुजवारिमरणयोगः॥ केचिन्मृत्युयोगमिच्छन्ति॥ मंदवारं
 यमघंटकं॥ सनंदार्ककुजयोर्मरणयोगः॥ गुरुवारिमृत्युवारं योगः॥ अर्ककुजवारिकुलीरलग्ने
 त्र्योषधोपयोगंकुर्यात्॥ अस्मिन्नलग्ने कृषिलवनंकुर्यात्॥ अपूपसक्षरणं कृत्वा पात्रांगच्छेत्॥
 अष्टादशनाड्युंते विषघटी॥ ज्वरश्चेद्दशदिना निपीडा॥ घृतमंडकानैवेद्यं॥ सावित्र्याष्टोत्तर
 शतं जलोद्भवैर्वसुणाय कृत्वा पायसान्नेन बलिंदद्यात्॥ षष्ठदिनादारभ्य द्वादशदिनांते सु
 खी स्यात्॥ संक्रमेत्योर्ध्वः॥ २४॥ ७॥ पूर्वाभाद्रपदादितारा॥ स्त्री॥ अधोमुखी॥ अर्जुन
 पादेवता॥ उग्रा॥ मनुष्यगणः॥ सिंहयोनिः॥ आश्रौवक्षः॥ अक्षरौवशो॥ कपोतः पक्षी॥

मांसमक्षरां कृत्वा यात्रां गच्छेत् ॥ चतुर्विंशतिनाश्रुते विषघटी ॥ न्तुसंगमनसीर्मतना
 मकराणान्नप्राशनचोलेपनयनस्नानविवाहवास्तुबीजावापनवस्त्राभरणशिषक
 गोसंग्रहणानिकुर्यात् ॥ रोगीस्नातश्चेत्सुखी स्यात् ॥ आवगमार्गशीर्षयोः शून्ये मा
 तृतीययोः सहमरणयोगः ॥ कुजवारे मृत्युयोगः ॥ अर्कवारे सिद्धियोगः ॥ तृतीयपदे दि
 नमृत्युः ॥ रक्तमेघो हृष्टश्चेद्देकादशे दिने वृष्टिः ॥ ज्वरश्चेत्पंचदशे सिं पीडा ॥ अहिर्बुध्नो दे
 वता ॥ गुटुपल्लवघृतोदनं नैवेद्यम् ॥ करंजपत्राणि पुष्पम् ॥ घृतनिंबपत्रधूपः ॥ विष्णुर्वा
 निकल्पयत्तु त्वष्टारूपाणि पिंशतु ॥ आसिंचतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते इति पूजामंत्रः ॥
 घृतपुतं माषचरुमुद्रादिद्रव्यं ॥ आर्द्रमाषरुधिरदुग्धानिद्रव्यमिति हेमाद्रौ ॥ सावित्र्याष्टोत्त
 रशतं कुलागंधपुष्पैर्गन्धहिरुध्या यवैर्लेख्यात् ॥ संक्रमेर्घवृष्टिः ॥ रेवती द्वात्रिंशत्ता

नानि ५

शमतिरु

रापीडाक्षतिः। स्त्री॥ तिर्यङ्मुखी। पूषादेवता। मृदुः देवगणः। गजयोनिः। मधूकोवृक्षः। विंग
लः पक्षी। अक्षरोहकारः। क्षीरपानं कृत्वा यात्रांगघेतु। त्रिंशन्नाश्रुते विषघटी। प्रोष्ठपदेमासिश्च
न्यं। ऋतुसंगमसीमंतनामकरणनप्राशनबौलोपनयनस्नानविवाहवासुबीजावापनवस्त्रा
भरणभिषकगोसंग्रहणनिकुर्यात्॥ अर्कसिद्धियोगः॥ अष्टम्यासहविषयोगः। बुधेसोमे
चविषयोगः। ज्वरश्चेद्दशदिनानिपीडा। तंडुलमिश्रनैवेद्यं॥ मंदारपुष्पपूजा। गुगुलुर्घृपः।
५ मंदेनाशयोगः। नंदार्ककुजयोर्वरयोगः। शुक्रवारसिद्धियोगः। सप्तम्यासहयोगः। ४ हंसः
शुचिषदिति मंत्रः॥ घृताम्रफलसहितकदलीफलानि च द्रव्यं सावित्रीष्टोत्ररशतं कृत्वा गंधपु
ष्पादिभिः पूजेच्च बलिं दद्यात्। पंचदिनाक्षरभ्यविंशतिदिनांते सुरवी स्यात्। संक्रमे मध्यमोर्ध्वः। ॥ १३३ ॥
अर्घ्यरुद्धिरिति गार्ग्यमांडव्यादयः॥ ॥ इति कमलाकरभट्टकृतेशं हेमाद्रिमदनरत्नोक्तं नक्षत्रपरिधनं समाप्तं ॥

॥ वसिष्ठसंहितायां ॥ रोगेशंतिप्रवक्ष्यामि रोगतर्तिनां शरीरिराणां ॥ बलिपूजां गहोमैश्च जपब्राह्मण
 भोजनैः ॥ यस्मिन्धिष्मे यदा नृणां रोगः संजायते तदा ॥ तद्दिष्मपूजां कर्त्तव्या तदीश्वरसुतुष्टये ॥
 सुवर्णेन प्रमाणेन तदर्धादिनवापुनः ॥ धिष्मेशप्रतिमा कल्यायथा वित्तानुसारतः ॥ ईशान्या
 मथवा प्राच्या मुदीच्यां दिशि संलिखेत् ॥ तंडुलोपर्यष्टदले पद्मंगो मयमंडले ॥ पंचामृतैश्च सलि
 लेः सततमंत्रैः पृथक्पृथक् ॥ स्नाप्य कल्पोक्तमंत्रेण प्रतिमां स्थापयेत्ततः ॥ करिकायां सुसंस्था
 प्य ध्यात्वा देवं समर्चयेत् ॥ तद्दर्शनं वस्त्रगंधाद्यैरुक्तधूपोपहारकैः ॥ आरक्तवर्णं कुंभं च पंचभिः
 पल्लवैर्युतं ॥ शुक्लवस्त्रस्वर्णरत्नसर्वोषधसमिचितं ॥ मृत्युं च माय सद्बीजफलक्षोद्रसमन्वि
 तं ॥ देवस्य पूर्वतः स्थाप्य जलमंत्रैः समर्चयेत् ॥ तत्प्राच्यां स्तंडिले वह्निं विधिवत्स्थापयेत्ततः ॥
 मुख्यां तेजुः कया दुक्तद्रव्येणाष्टसहस्रकं ॥ उक्तद्रव्येण तत्तन्नक्षत्रोक्तेन ॥ तिलैश्च कृत्वा व्याह

शान्ति०

तिभिरष्टोत्तरसहस्रहर्कं। पूर्णकुतिं च भुङ्क्तात्मसम्पत्संकल्पपूर्वकं। ततः शुद्धोपविष्टस्य रोगि
णः प्राश्नुमुखस्य च। मंत्रपूतैः कुंभजले रक्षितैर्वारिमंत्रकैः। मोजर्जनं कारयेत्तस्य सम्पत्संकल्प
पूर्वकं। नीराजनं च भुङ्क्तात्मा पूजास्थानं समागतः। देवं कृताशनं भक्त्या प्रणम्य प्रार्थयेदिति।
अमृतोद्भवधिसिंहाय तत्त्वं शंकरात्मकः। रोगादस्माच्च भारक्षतववश्याश्च धिष्मपाः। इति
प्रार्थयित्ततो दद्यात्प्रतिमां वस्त्रसंयुतां। दक्षिणसहितां भक्त्या आचार्याय कुटुंबिने। ब्रह्मरौ
चयथाशक्त्या ब्राह्मणभोजयेत्ततः। कृत्या नक्षत्रपूजां च तिथिवासरयोरपि। सर्वान्कामान्
वाप्नोति रोगी रोगात्प्रमुच्यते। पूर्वोक्तविधिं कृत्वांते तिथिवारयोः शान्तिं च कुर्यादित्यर्थः॥ ॥
अश्विन्यामुत्थितो व्याधिर्नर्वरात्रेण शुध्यति। देवस्य त्वेति मंत्रस्य गायत्री कश्यपोऽश्विनो॥ अथ
तव रोगोऽसुधापूर्वैरर्ककुंभैर्भोजयित्वा पृथक् चंदनोत्पलपुष्पाज्यगुग्गुलूचगुडप्रियोक्षी

राम
॥१४०॥

रलडुकसोक्तारोसमिधः क्षीरवक्षजाः। आज्यं च गुग्गुलुश्च धूपः समिद्धिर्होमः। एवमग्रेपि॥ गु
 डोदनबलिंदद्यादीपैः साद्वैनिशामुखे। भरिण्यामुत्थितो व्याधिरचिरान्निधनप्रदः। मासेन मुंच
 त्यथवा देवस्य कुटिलागतिः। अंबकस्य तुर्मन्त्रेण चोक्ता चंदर्षिदेवताः। गंधोगरुः करवीरं पुष्पं
 धूपश्च गुग्गुलुः। आज्यदीपं च सर्वेषां नैवेद्यं च गुडोदनं। पाशदंडधरो रक्तस्त्वाज्यमधक्षताहविः।
 महिषीनायकारूपा रुसरान्नं बलिं हरेत्। वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण बलिं सम्यक्प्रदापयेत्। कृतिका
 मूर्त्तिस्तोत्राधिर्दशरात्रेण मुंचति। सुक्लवाभयवरदः स्ववर्गे मेषवाहनः। मेधातिथिर्मुगत्य
 ग्निः पुनंतु मामित्यस्य च। चंदनं पृथिकापुष्पं घृतधूपः स गुग्गुलुः। नैवेद्यं तिलमाषान्नं वटका
 येन संयुतं। गुडोदनं हविस्तत्र पायसेन बलिं हरेत्। रोहिण्यामुत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण मुंचति।
 नमो ब्रह्मणेति मन्त्रस्य गायत्रीविधिरीश्वरः। शुक्लः कमंडलुस्त्वक्षसूत्राभयवरप्रदः। चंदनं

कमलं पुष्पं दशं शं चैव गुग्गुलुं नैवेद्यं पायसं साज्यं सर्वदानैर्हीविर्भवेत् । दधि क्षीरघृतक्षौ
 द्रशाल्यनेन बलिं हरेत् । चंद्रसेवोत्थितो व्याधिः पंचरात्रेण भुध्यति । गदावरदपालिश्च श्वेतो
 सौरथवाहनः । नवो नवो भवेत्यस्य गायत्री गौतमः शशी । चंदनं कुंकुमं पुष्पं दशं गंधं पायसो द
 नं । नैवेद्यं मंडकापूपं घृतं क्षौद्रं समन्वितं । शर्करा दधिमिश्रेण शुक्लान्नेन बलिं हरेत् । आर्द्रा
 यामुत्थितो व्याधिरचिरान्निधनप्रदः । मासेन मुंचत्यथवा देवस्य कुटिला गतिः । शुद्धस
 टिकसंकाशः शूलखड्गभयेष्टदः । नमः शंकराय यस्य बृहती शोकिषिर्ऋषिः । चंदनं सौरभं
 पुष्पं दशं शं पायसोदनं । समध्याज्यं हविस्तत्र दध्योदनं बलिं हरेत् । पुनर्वसौ भवेद्याधिर्न
 वरात्रेण मुंचति । कमंडलुक्षसूत्रे च दर्भस्तुकुस्तुवभृत्सदा । अदितिर्धोमंत्रस्य त्रिष्टुभो
 द्रुहिलो मृतिः । हरिश्च कुंकुमं गंधः पुष्पं सेवंति कादयः । धूपो मलयजं पिष्टं च तान् पीतं वर्ण

राम
 ॥१४१

समंडकघृतान्नेन बलिं तत्र प्रदापयेत् ३

कं। घृताक्तंतंडुलहविः पीतान्नेन बलिं हरेत्। पुष्पे समुत्थितो व्याधिः स सप्त रात्रेण मुंचति। पी
तो दंडकमंडल्वक्षसूत्राभयोद्यतः। बृहस्पतेः परीत्य स्य त्रिष्टुब्धी वों गिरा ऋषिः। कुंकुमं वारि
जं पुष्पं नैवेद्यं घृतपायसं। मंडका गुडसंयुक्तं मेतदेव हविर्भवेत्। आश्लेषा मुत्थितो व्याधिः क्ले
शात्मा सेन मुंचति। नमो अस्त्विति मंत्रस्य हव्यवा उथ सर्पराट्। मधुवर्णे भोगयुक्तः खड्गचर्म
धरः शुभः। सकुंकुमागरुगंधः पुष्पं वागस्त्य सर्वं। घृतगुग्गुलधूपोत्र नैवेद्यं क्षीरसर्पि
षा। हविः साज्यं सुदध्यनी दध्योदन बलिं हरेत्। पितृभे चोत्थितो व्याधि रश्चिरान्निधनप्रदः। अ
थ वा सार्धमा सेन धूम्रो दंडपवित्रधृक्। आसुंतुन स्त्विति वास्य जगती पितरो ब्रुजः। चंदनं च
पकंपुष्पधूपः स घृतगुग्गुलुः। नैवेद्यं घृतपिष्टान्नीतिः। कान्तं स घृतं हविः। स तिलाज्यं च मुद्रा
न्तं बलिं च पितृतसये॥ पूर्वा फाल्गुनके व्याधिरर्थमा सेन मुंचति। भगएव भगवानित्यस्य

त्रिषु प्रभगो विधिः। पद्माभयकरः पद्मवर्णः सिंहासने स्थितः। चंदनं मालती पुष्पं विल्वधूपो घृ-
 तोदनं। नैवेद्यं शर्करा पूषलदुकाभिश्च संयुतं। घृतोदनं हविस्तत्र पायसेन बलिं हरेत्। अर्यम-
 हर्षं भवेद्याधिर्यमासेन मुंचति। पद्मवर्णः पद्मसंस्थः पद्मगर्भसमधुतिः। अर्यमायातिमं-
 त्रस्य अर्यमा त्रिषु वज्रजः। कर्पूरकुंकुमगंधपुष्पंधूपकसंस्तकं। घृतगुग्गुलुधूपोत्रनैवेद्यं
 घृतपायसं। होमद्रव्यं घृतान्नं स्यात्कल्यन्नेन बलिं हरेत्। हस्ते समुत्थितो व्याधिर्न वरात्रेण
 मुंचति। उडुत्यमिति हिरण्यसूतपो गायत्रादिति जपेत्। रक्तगंधकुंकुमंचपुष्परंजीवसंस्तकं॥
 गंधगुग्गुलुधूपोत्रनैवेद्यं घृतपायसं। मधुपुष्पंतिलाज्यान्नीहर्वाभिः सहितं हविः। गुडशर्कर-
 मध्वाज्यपिष्टान्नेन बलिं हरेत्। चित्रायामुत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण मुंचति। चित्रं देवाना-
 मित्यस्य त्वष्टा त्रिषु पितामहः। अक्षसूत्राभयकरश्चित्रवर्णः शिवेरतः। सकुंकुमागरु ॥१४२॥

राम

॥१४२॥

गंधः कुसुमं चित्रवर्णकं। नैवेद्यं मोदकाज्यान्तं चित्रान्नं सघृतं हविः। तदन्नेन बलिं दद्यात्स
 र्वरोगापनुत्तये। स्वात्यर्क्षे चोत्थितो व्याधिः सर्वदानिधनप्रदः। एकद्वित्रिचतुःपंचमासे वापि
 विमुंचति। सनः पितृति मंत्रस्य गायत्री मरुदंगिराः। खड्गचर्मधरः कृष्णो गंधः कृष्णगुरुर्त्त
 शं। पुष्पं मदनकैधूपं चंदनागरुगुगुलुः। नैवेद्यं पायसं साज्यं हविस्तेन बलिं हरेत्। द्विदेवसे
 भवेद्याधिमासे नैवेद्यं मुंचति। इंद्राग्नी आगतमिति गायत्री चास्य चैव हि। मधुच्छंदऋषी
 द्राग्नी तयोर्ध्यानं च पूर्वतः। श्रीखंडं कुंकुमं गंधं तयोः पुष्पं सरोरुहं। देवदारुस्तयोर्धूपो नैवे
 द्यं घृतपायसं। तदेवान्नं हविस्तत्र चित्रान्नेन बलिं हरेत्। मित्रसे चोत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण
 मुंचति। मित्रस्य चर्षणीति गायत्री चास्य चैव हि॥ हऋषिर्हिरण्यस्तृपाख्यस्तत्र मित्रो धिदे
 वता। द्विभुजः पद्मगर्भाक्षः पद्मभटस्य स संस्थितः। कुंकुमं पुंडरीकार्ण्यं पुष्पं धूपं च चंदनं। नैवेद्यं

पायसंसाज्यहविस्क्रंदस्तुसुररागः। बलिस्तत्रप्रदातव्योमधुशर्करपायसेः। घृतकर्पूरमाषान्नी
 मुद्गगर्भेश्वरसंयुतं। ज्येष्ठामुत्थितो व्याधिर्मृत्पूरेवनसीशयः। अथवामासमेकं वा मुंचत्येवन
 सीशयः। इंद्रवशतिमंत्रस्य गायत्रीं दोगिरा ऋषिः। इंद्रस्तु पूर्ववद्भीर्ध्वं चंदनं कुसुमं शुभं। कर्पूरधू
 पोनेवेद्यं चित्रान्नं सुमनोहरं। हविस्तु सुररागं कंदं मधुकंदं सुपायसं। विचित्रपुष्पगंधेन दध्य
 न्नेन बलिं हरेत्। मूलमेवोत्थितो व्याधिर्मासाह्नेन विमुंचति। रवद्वचर्मधरः कृत्स्नः करालव
 दनः प्रभुः। मोषुरागोऽस्य च गायत्रीं घोरकण्ठोऽथ नैर्ऋतिः। गंधः कृष्णगरुः पुष्पं पद्मं नीलोत्पलं
 शुभं। धूपः कृष्णगरुर्मणिश्चान्नमुपहारकं। तदेवान्नं हविस्तत्र माषान्नेन बलिं हरेत्। वा
 रिभेवोत्थितो व्याधिः रोगिरोऽनिधनप्रदः। विमुंचत्यथ वामासेर्द्वित्रिषट्पंचसप्तभिः। आ राम
 पायसेति मंत्रस्य गायत्रीं पद्मजोज्ज्वलं सुवर्णं दिक्षुजः पद्मपाणिर्गंधिस्तु चंदनं पद्मं रौलेय ॥१४३॥

धूपोत्रनेवेशंघृतपायसं। हविर्मसूरपिष्टान्नैतदन्नेन बलिं हरेत्। विश्वभेचोत्थितो व्याधिः सा
 र्द्धमासेन मुंचति। विश्वेदेवास इत्यस्य गायत्री विश्वदेवताः। कमंडल्वभयां भोजवरदश्च कुशग
 सनः। चंदनं कमलं पुष्पं धूपं सघृतगुगुलुः। नैवेशं पायसाज्यान्नै हविरप्येत देवहि। समिद्धि
 निचुलैः सार्द्धं तदन्नेन बलिं हरेत्। श्रवणे चोत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण मुंचति। अतो देवो तम
 त्रस्य गायत्री पञ्चजो हविः। पीतांबरः कलत्रवर्णः शंखचक्रगदांबुजः। चंदनमालती पुष्पं धूपः
 कर्पूरगुगुलुः। शाल्यन्नं पद्मसोपेतं भक्ष्यमोज्यादिभिः सह। नैवेशं हविरप्येत सायसेन बलिं
 हरेत्॥ वसुभे चोत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण मुंचति। त्रायंतामिह मंत्रस्यानुष्टुप् व्यासो वसुस्त
 तः। चापवाणधरः शुक्लगंधः कर्पूरचंदनं। वारिजं गुगुलुधूपो नैवेशं घृतपायसं। हविश्चो
 ङ्वरसमिद्धुत्खंडस्तथैव च। धौनिष्ठास्तुत्थितो व्याधिर्दशरात्रेण मुंचति। अथ वा वक्रभिर्मा

सेद्विसेवाविमुंचति। इमंमेवरुगेत्यस्यगायत्रीकणववारिपः। नाशपाशधरः श्रीमान्नवरत्न
विभूषितः। मकरस्थोगुरुगंधः पुष्पंचकमलोत्पलं। कर्पूरचंदनंधूपोनेवेद्यं घृतपोल्लिका। हवि
रश्वत्थसमिधश्चित्रान्नेनबलिहरेत्। अजपाद्भवेद्याधिः सर्वसन्निधनप्रदः। अथवाबहु
भिर्मासेद्विसेवाविमुंचति। वामपादकरंभूम्यामाकाशेबद्धं। प्रसादप्रांजलिः साक्षादी
श्वरंचतपस्थितः। शमनीत्यस्याजपाद्गायत्रीचतुराननः। कुंकुमचंदनंगंधपुष्पंश्चेता
र्कसंभवं। धूपःशतोषधीभिश्चनैवेद्यं दधिपायसं। हविः कूर्मोडरवंडे स्यादध्यन्नेनब
लिहरेत्। अहिर्बुध्न्येभवेद्याधिः सार्द्धमासेनमुंचति। नमस्तेरुद्रइत्यस्यसर्वतत्रैवसंस्थि
ताः। चान्धचंदनकर्पूरेपुष्पंपद्मोत्पलंशुभं। सविच्युगुलुधूपोनेवेद्यं घृतपायसं। मुद्र
मापतिलान्नाज्ययवव्रीहिभवंहविः॥

परं४

राम

॥१४४॥

पूषा च देवतां भोजयन्ति भोजयन्तः शुभः रक्तचंदनगंधोत्रपुष्पमंदारसंलक्षकं। धूपस्तु गुग्गुलुः सार्ज्यं
 नेत्रे चंद्रतपायसं। हविस्तदेवसज्जलं दध्यन्ते नववर्ति हरेत्। अतेशानुसृतो यस्माद्रोगनाथमहा
 ज्वर। रोगादस्माच्च मांत्राहित्वं गृहीत्वोत्तमं वर्ति॥ प्रतिपद्यति तो व्याधिर्द्वादशहेन शुध्यति। अ
 स्मिन्नु देवता तत्र सप्तसप्तान्नववर्ति हरेत्॥ द्वितीयायां सवेद्याधिः पंचरात्रेण मुंचति। ब्रह्मातु देवता
 तत्र पायसे नववर्ति हरेत्। तृतीयायां सवेद्याधिः सप्तरात्रेण मुंचति। विष्णु देवता तत्र पूषा
 वनविं हरेत्। चतुर्थ्यां भवेद्याधिः ऋक्षोपाधिमासकैः। मुं वंति देवता सर्वाः पिष्टान्ते नव
 विं हरेत्। पूर्णिमायां भवेद्याधिः सप्तरात्रेण मुंचति। चंद्रस्तु देवता तत्र दध्योदत
 वतिं हरेत्। भौमवारे भवेद्याधिः केशवमरणाय वा। कुजस्तु देवता तत्र रक्ता
 न्नववर्ति हरेत्। बुधवारे भवेद्याधिः सप्तरात्रेण मुंचति। बुधस्तु दे

कामस्तु देवता तत्र घृताग्नेन बलिं हरेत् । चतुर्दश्यां भवेद्याधिर्मृत्युदेवादिमासकैः । मुंचति दे-
 वताः सर्वाः पिष्टान्नेन बलिं हरेत् । पूर्णिमायां भवेद्याधिर्मृत्युदेवादिमासकैः । तथा ॥ रविवारे
 भवेद्याधिः सप्त रात्रेण मुंचति । सूर्यस्तु देवता तत्र पायसेन बलिं हरेत् । सोमवारे भवेद्याधिस्त्रि-
 रात्रेण विमुंचति । चंद्रस्तु देवता तत्र दध्नेन बलिं हरेत् । भौमवारे भवेद्याधिः ॥ क्लेशाय मरणाय राम-
 यवा । कुजस्तु देवता तत्र रक्ताग्नेन बलिं हरेत् ॥ बुधवारे भवेद्याधिः सप्त रात्रेण मुंचति । बुधस्तु दे ॥ १४५ ॥

वतातत्रमुद्रान्नेनबलिहरेत्॥गुरुवारेषवेद्याधिःपंचरात्रेणमुंचति।गुरुस्तदेवतातत्रहरिद्रान्नं
 बलिहरेत्।भृगुवारेषवेद्याधिःसप्तरात्रेणमुंचति।भृगुश्चदेवतातत्रहरिद्रान्नंबलिहरेत्।शनि
 वारेभवेद्याधिमार्सार्द्धेनविमुंचति।शनिस्तुदेवतातत्रमाषान्नेनबलिहरेत्।पंचराश्यादिषु
 दूर्गबलिहृद्यात्तदीश्वरे।योबलिकुरुतेसम्यग्गोरीरोगास्त्रमुच्यते।आधाननिधनप्रत्यक्जन्मा
 ह्यविपत्करे।नक्षत्रेजनितेयायोक्तेशायमरणायच।आश्लेषाद्रीत्रिपूर्वायमवसणमरुद्ध
 क्रतारानलाःसुहृदिश्यांस्कंदरिक्तातिथिषुचरविजाराक्ववारेषुयेषी॥रोगैःसंजायतेतेयमपु
 रमचिरालाप्रुवंत्येवचंद्रेजन्मन्यष्टारव्यैर्वैद्ययभवनगतेमृत्युलगेचराशौ॥॥इतिक
 मलाकरमदृष्टतौशांतिरत्नेचरोत्पत्तिनक्षत्रादिर्ज्ञातयः॥॥अथरविशान्तिः॥मदनरत्नेभवि
 ष्ये॥अतःपरंप्रवक्ष्यामिरहस्यंहेतुतमं।येनलक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिःपुष्टिःशान्तिश्चजायते।आ

दित्यवारं हस्तेन पूर्वगृह्यविचक्षणः। मंत्रोक्तविधिना सर्वंकुर्यात्पूजादिकं रवेः। प्रत्यर्कसप्तनक्तानि
 कृत्वा सक्तिपरो नरः। ततस्तत्सप्तमे प्राप्ते कुर्वाद्रात्मण भोजनं। भास्वरं शुद्धसौवरं कृत्वा यत्नेन मा
 नवः। ताम्रपात्रे स्थापयित्वा रक्तैः पुष्पैः प्रयूजयेत्। रक्तवस्त्रयुगलं नीक्ष्योपानय्य गान्धितं। घृतेन
 स्थापयित्वा चलदुकाच्च निवेश्य च। होमो घृततिलैः कार्यो रविनाम्ना चर्मत्रवित्। समिधोष्टोत्तर
 शतमष्टाविंशतिरेव वा। होतव्या मधुसर्पिर्भ्यां दध्ना चैव घृतेन च। दध्ना घृतेन च क्षिप्तो होमः।
 समिधोर्कसमिधा। मंत्रेणानेनैविदुषे ब्राह्मणाय प्रदापयेत्। आदिदेवनमस्तुभ्यं सप्तसप्तदिवा
 कर। त्वैरवे तारय स्वास्मान्मात्स्यसारसागरात्। व्रतेनानेन राजेन्द्र भवेदारोग्यमुत्तमं। द्रव्यसंपत्क
 तप्राप्तिरिति पौराणिकाविदुः। अपि संवादिनी चैर्यं शान्तिः पुष्टिः सदानृणी। सूर्यपीडासुघोरासु राम
 कृता शान्तिः शुभप्रदा। इत्यादित्य शान्तिः॥ ॥ अथ चंद्रशान्तिः॥ तत्रैव भविष्ये॥ तद्विज्ञासुसंग १४६॥

ह्यसोमवारं विचक्षराः। तद्वत्सार्कवत्। अनेने वोक्तविधिना कुर्यात्सजादिकं विधेः। सप्तमे तु
 ततः प्राप्ते कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं। सप्तमे नक्ते। कां त्यपात्रेथ संप्राप्ते स्थाप्य सोमं रजतसंभवं। श्वेतव
 स्रयुगवर्णं श्वेतवस्त्रैः प्रपूजितं। पाण्डुकोपानहोत्रं भाजनासनसंयुतं। होमं घृततिलैः कुर्यात्सोम
 मंत्रं नाम्ना चो वित्। समिधोष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरेव वा। होतव्या मधुसर्पिर्भ्यो दध्रा चैव घृतेन च॥
 दध्रा घृतेन च भिनो होमः। समिधः पालाशः। दध्यन् शिखरे कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत्। मंत्रस्तु।
 महादेहो जातिमर्द्धं पुष्पगिरीरपं हुर। सोमसौम्यो भवास्माकं सर्वदा तेन मोनमः। एवं कृते महा
 सौम्यसोमस्तुष्टि करोमवेत्। संतुष्टे त्रिसुते तस्मिन् सर्वे सानुग्रहा ग्रहाः॥ इति चंद्रशंतिः॥ ॥ अ
 थांगारकशंतिः॥ ॥ स्वात्यामंगारकं गृह्यक्षमायां नक्तभोजनं। क्षमायां भूमौ। सप्तमे त्वथ संप्रा
 प्तिहेमं ताम्रे निवेश्य च। रक्तवस्त्रयुगवर्णं कुंकुमेनानुलेपनं। निवेश्य मत्तया कृत्वा सरं पुष्पधूपक्षतादि

मिः। होमं घृततिलैः कुर्यात्कुजनाम्ना चर्मत्रवित्। समिधोष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरेव वा। होतव्या
 मधुसर्पिर्भ्यां दध्ना चैव घृतेन च। समिधः स्वादिर्यः। मंत्रेणानेन तदद्याद्वा ह्यस्य यकुटुं बिने। कुजकुत्र
 भवोपित्वं मंगलः परिपक्वसे। अमंगलं निहत्या शुभसर्वदापय मंगलं। एवं कृते भौमकृतं दुष्कृतं शां
 तिमाप्नुयात्। कर्त्तव्यं भौमपीडासुतस्मात्प्रयतमानसैः॥ इत्यारकशान्तिः॥ ॥ अथ बुधशान्तिः॥ ॥
 तत्रैव॥ विशाखासु बुधं गृह्य सप्तनक्तान्यथाचरेत्। गृह्यारिभ्य। बुधं हेममयं कृत्वा स्थापितं कौस्यभा
 जने। शुक्लवस्त्रयुगध्वं शुक्लमात्यानुलेपनं। गुडोदनोपसंहरं ब्राह्मणाय निवेदयेत्। बुधत्वं
 बुद्धिजननो बोधवान्सर्वदानृणां। तत्त्वावबोधं कुरुते सोमपुत्रनमो नमः। होमं घृततिलैः कुर्यात्
 दुधनाम्ना चर्मत्रवित्। समिधोष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरेव वा। होतव्या मधुसर्पिर्भ्यां दध्ना चैव घृते राम
 न च। ताश्चापामागस्य। बुधशान्तिरियं प्रोक्ता बुधवैकृतनाशिनी॥ ॥ इति बुधशान्तिः॥ ७॥ ॥ १४७॥

॥अथ नवग्रह दानादि॥ जातकाभरणे साशवल्याम् ॥ ये खेचरा गोचरतोष्टवर्गदिशक्रमाद्वा
 यशुभाभवन्ति ॥ दानादिना ते सुतरां प्रसन्नास्तेनाधुना दानविधिं प्रवक्ष्ये ॥ माणिक्यगोधूमस
 वत्सधेनुकोसुं सवासो गुडहेमताम्रं ॥ आरक्तकंचनमंबुजचंदतिदानं हिविरोचनाय ॥ स
 दृशपात्रस्थिततंडुलाश्चकर्पूरमुक्ताफलशुभ्रवस्त्री ॥ युगोपयुक्तं वृषभंचरोप्यं च दद्याद्दुत
 पूर्णकुंभं ॥ प्रवालगोधूममसूरिकाश्चवृषोऽरुणश्चापि गुडः सुवर्णं ॥ आरक्तवस्त्रं करवीरपुष्पं
 ताम्रं च भोमाय चंदतिदानं ॥ तैलं च नीलं कलधौतकं स्यं मुद्राज्यं गार्तम्यं तसर्वपुष्पं ॥ दासी च द
 तोद्विरदस्य नूनं चंदतिदानं विधुनंदनाय ॥ शर्करा च रजनी ॥ तुरंगमः पीतधान्यमपि पीतमंबरं ॥
 पुष्पराजलवणं सकंचनं प्रीतये सुरगुरोः प्रदीयते ॥ चित्रांबरं शुभ्रतरस्तुरंगे च धेनुश्चवर्ज
 रजतं सुवर्णं ॥ सुतंडुलान्युत्तमगंधयुक्तान् चंदतिदानं भृगुनंदनाय ॥ माषाश्च तैलं विमलेंद्रनील

तिलाः कुलुत्थामहिषीचलोहः। कृष्णाचधेनुः प्रवर्द्धति नूनं दुष्टाय दानं रविर्नन्दनाय॥ गोमेदरत्नं
 चतुरंगमश्च सुनीलचेलामलकंबलोजः॥ तिलाश्च तैलं खलु लोहमिश्रं स्वर्णनिवेदानमिदं वै
 र्दति। वैदूर्यरत्नं सतिलं च तैलं सुकंबलं च आपिमदो भृगस्य। शास्त्रं च केतोः परितोषहेतोः क्षाग
 श्च दानं कथितं मुनींद्रैः॥ एषां दानमर्थाविधिश्च मत्स्ये दानकमलाकरे ज्ञेयः॥ ॥ इति ग्रहदाना
 नि॥ अथ रत्नधारणं॥ ॥ तत्रैव॥ माणिक्यं तरणैः सुजातममलं मुक्ताफलं शीतगोमहिषस्य
 च विद्रुमं मरकतं सौम्यस्य गारुत्मतं॥ देवेज्यस्य च पुष्परागमसुरामात्यस्य वज्रं शने नीलं निर्म
 लमन्ययोश्च गदिते मेदवे दूर्यके॥ ॥ ७॥ अथ ग्रहस्नानानि॥ विष्णुधर्मोत्तरे। मंजिष्ठा मदमा
 तंगं कुंकुमं रक्तचंदनं॥ पूर्णं कुंभे स्नानं तस्मिन् सूर्यस्नानं विधीयते।
 मदः मातंगो गजमदः॥ उशीरं च ~~विष्णुधर्मोत्तरे~~ शिरीषं च कुंकुमं रक्तचंदनं। शंखं न्यस्तमिदं स्ना॥ १४८॥

राम

१४८॥

तिलाभाषास्त्रियं गुंचगंधपुचैतथैवच। न्यस्तं कालादितेकुं भेसोरिपीडाविनाशनं ८

नंचंद्रदोषविनाशनं। खदिरदेवदारुंचतिलाप्यामलकानिच॥ पूर्णकुंभे कृतं रोष्ये भोमपीडावि
नाशनं। नदीसंगमतोयानितमृदा सहितानिच। न्यस्तानि कुंभे माहेये बुधपीडाविनाशनं॥
माहेये मृन्मये॥ ओडुंबरं तथा बिल्वं वटमामलकं तथा। न्यस्तुं तु कुंभे सोवले जीवपीडाविना
शनं। रौं गौचनानामगदः शतपुष्पाशतावरी। विन्यस्ताराजते कुंभे शुक्रपीडाविनाशनं। गुग्गु
लुहिंगुलं तालं शुभां चैव मनःशिलं। शृंगे च माहिषे न्यस्ते द्राक्षपीडाविनाशनं॥ तालं हरिताली
वराहविहतां राजन्यर्वताग्रमृदं तथा। अजगक्षीरं खड्गपात्रे केतुपीडाविनाशनं॥ ग्रहस्नानमि
दं शोक्तं सर्वपीडाविनाशनं॥ ॥ इति ग्रहस्नानानि॥ ॥ अथ स्कांदे गुरुशान्तिः॥ मदनरत्ने स्कां
दे॥ ॥ पिप्पलादुवाच॥ गुरुपूजां प्रवक्ष्यामि यथोक्तां ब्रह्मणपुरा। लोकानामुपकाराय सर्वो
पद्रवशीतये॥ कन्याविवाहकाले तु शुद्धिर्यस्थानविद्यते। ब्राह्मणस्योपनयने यस्य स्यादुःस्थि

तो गुरुः। एभिः पूजा कुगुरोः कार्या विधिवद्भक्तिभाविनैः। मदंती कामपुष्पाणि पत्रं पालाशसर्षपाः।
 मदंती यथिका। कामोर्मदेनः। गुरुची वान्यपामार्गं विडंगं शंखिनी वचा। सहदेवी विष्णुकी कृता
 सर्वेष्वध्यः शतावरी। कुष्ठं मांसं हरिद्रं देमुराशैलेयचंदनं। वचा कर्चोरमुस्तं च सर्वेष्वध्यः प्रकीर्त्ति
 ताः। तथैवाश्वत्थभृङ्गाश्च पंचगव्यं जुलं तथा। नूतनं सोदकं च पीतवस्त्रं समन्वितं। पंचरत्नैः समा
 युक्तं ईशान्यां स्थापितेन लातः। या ओषधी रिति मंत्रेण सर्वास्ति स्मिन्विनिक्षिपेत्। कुंभस्थोपरि भा
 गेतु स्थापयित्वा बृहस्पतिं। सुवर्णपात्रे सोवर्णं प्रतिमां तु युधिष्ठिर। कारयेत्तु यथाशक्त्या वि
 त्तशक्यं विवर्जितः। पीतवस्त्रं युगध्वजां पीतयशोपतिनीं। पूजयेद्गंधपुष्पाद्यैस्ततो होमं समाचरेत्।
 समिधोश्च वक्षस्य होतव्या होतरीं शतं। तिलव्रीहियवोन्मिश्रं होतव्यं च यथाक्रमं। बृहस्पतेति राम
 मंत्रेण ऋषिर्छंदः समन्वितं। मंत्रेणानेन जुहुयाद्धान्यं पूर्वंच यत्नतः। ततो होमावसाने तु पूजयेच्च १४८॥

बृहस्पतिः। पीतगंधैस्सथापुष्पैर्धूपदीपैश्च भक्तितः। दध्योदनं च नैवेद्यं फलतांबूलसंयुतं। मंत्रे
 णानेन कौंतेय समभ्यर्च्य पुनः पुनः। नमस्ते गिरसा नाथ वाक्यतेथ बृहस्पते। क्रूरग्रहेः पीडिता
 नाम मृताय नमो नमः। पूजयित्वा सुराचार्यं पश्चादर्घ्यं निवेदयेत्। गंभीरदृढरूपांगदेव ज्यसु
 मते प्रभो नमस्ते वाक्यते शांतगृहाणार्घ्यं बृहस्पते। अर्घ्यं मंत्रः॥ अर्घ्यं दत्त्वा सुरेशस्य जपहो
 मं समर्पयेत्। भक्त्या यत्ते सुराचार्यं होमपूजादिकं कृतं। तत्त्वं गृहाण शांत्यर्थं बृहस्पते नमो न
 मः। मंत्रेणानेन संकल्प्य पश्चात्संप्रार्थयेत् नृप। जीवो बृहस्पतिः सूरिराचार्यो गुरुं गिराः।
 वाचस्पतिर्देवमंत्री कुंभं कुर्यात्सदा मम॥ प्रार्थनामंत्रः॥ सर्वं संप्रार्थयेद्देवमाचार्यं च प्रपूजये
 त्। सर्वोपचारसंयुक्तां प्रतिमां तं युधिष्ठिर। प्रणम्य च गवायुक्तामाचार्याय निवेदयेत्। अ
 थाचार्यं स्तुनियतो वेदवेदांगपारगः। यजमानं सपत्नीकं शंतचित्तं जितेन्द्रियं। कुंभोदकं गृही

शतेति

त्वातुमंत्रैरेतैः प्रसिंचयेत्। इदमापो यमंत्रेण तामग्निमृचया तथा। यो ओषधी रश्चावतीः कू
भांडैश्चाभिषेचयेत्। पश्चात्संभोजयेद्दिप्रा न्यथा शक्त्या युधिष्ठिर। एवं कृत्वा गुरो र्पूजां सर्वां का
मानवा प्रुयात्। संक्रांता वपिकौंतेय तथा स्वाभ्युदयेषु च। कुर्वन् च हस्यतेः पूजामसीष्टं फलमाप्नु
यात्। संक्रांतौ गुरु संक्रांतौ ॥ इति गुरु पूजा ॥ ॥ अध प्रतिशुक्रादिविधिः ॥ ॥ वृद्धयसिष्ठः ॥ शु
क्रैवास्तंगते यात्रा चंद्रे वास्तमुपागते। तयोर्बाल्ये च वार्ष्ये च सायात्रा क्षयरोगदा। प्रतिशुक्रं प्र
तिबुधं प्रति सौमं च गर्हिता। तीर्थयात्रा विधौ तेषां प्रतिशुक्रो न विद्यते। काश्यपेष्वा सिष्टेषु
भद्रगुप्तांगिरसेषु च। परद्वजेषु वत्सेषु प्रतिशुक्रो न विद्यते। अन्येषां सन्मुखे दोषः प्रतिशुक्रस्य
सर्वदा। कृत्वा शांतिं प्रयत्नेन पश्चात्सर्वं समाचरेत्। उपोष्य भृगु वारे च यावद्वुक्रोदयं व्रतं। रज
तेन च शुद्धेन कारयेत्प्रतिमां षगोः। लिखिदष्टदलीपद्वीकीस्य पात्रे च तंडुलैः। शुक्लपुष्पाक्षतै

राम
१५०११

गंधैः प्रतिमां तत्र पूजयेत्। उपचारान्निवेद्याथ शुक्रं ते अन्यदित्युक्त्वा। तन्मंत्रेण जपं कुर्यात्सि
 म्यगष्टोत्तरं शतं। क्षीरगंधाक्षतैः पुष्पैर्भक्त्या चार्घ्यं प्रदापयेत्। दैत्यमंत्रोदित्यदर्शित्वोशनभा
 र्गवः कविः। श्वेतोथर्मंडलीकाव्योविधिस्ते भृगवे नमः। दत्त्वेत्यर्घ्यं प्रयत्नेन प्रार्थयेच्चैव सक्ति
 तः। त्वत्पूजया जनया शुक्रसंमुखं च समुद्रं। दोषविनाशाय क्षिप्रं रक्ष मां ते जसां निधे। दैवज्ञाय त
 तो दद्यात्प्रतिमां श्वेतगोयुतां। एवं कृते न दोषः स्याद्भिजयी चार्थवान्भवेत्॥ ॥ मात्स्येऽपि विशेष
 उक्तः॥ अथातः शृणु भूपाल प्रतिशुक्रं प्रशंसते। यात्रारंभे वसाने च तथा शुक्रोदये सति। शु
 क्रपूजाप्रकर्त्तव्या तां निशमय भारत। राजते वाथ सौवर्णे कांस्यपात्रेथ वा पुनः। शुक्लपुष्पांब
 रयुते श्वेततंतुलपूजिते। निधाय राजतं शुक्रं शुचिमुक्ताफलाचिंतं। महाश्वेतगवायुक्तं सामगा
 यान्निवेदयेत्। सहते न सवत्सी गीति क्वचित्पाठः। नमस्ते सर्वलोके शानमस्ते भृगुर्नंदन। कवे स

वीर्यसिद्धयर्थं गृहाणा ध्येनमोस्तुते । दत्तैवमर्घ्यं कौंतेय प्रणिपत्य विसर्जयेत् । यावदुक्तस्य नक्त
 ता पूजा सो हलकैः शुभैः । वटकैः पोळिकाभिश्च गोधूमेश्च एकैरपि । तावत्फलं कथं लभ्यं स्त्रीभिः का
 मर्थसिद्धये । एवं शुक्रोदये कुर्वन् यात्रादिषु च भारत । अर्वाग्राश्यागमे चैव अभीष्टं स तदा प्रया
 त् । तद्वदाचस्पतेः पूजां प्रवक्ष्यामि युधिष्ठिर । सौवर्णीपात्रे सौवर्णमिमरेश पुरोहित । पीतपुष्पा
 वरधरं हृत्वा स्नात्वाथ स र्षपैः । पलाशाश्च तथा भंगेन पंचगव्यतिलेन तु । संगः पल्लवः । पीता
 गरागवस नो घृतहोमं तु कारयेत् । प्रणम्य च गवासां ह्रद्ब्राह्मणाय निवेदयेत् । नमस्ते गिर
 स्नानाथ वाक्पते ते बृहस्पते । क्रूरग्रहेः पीडितानाममृतामानमो नमः । अर्घ्यमित्रः । संक्रांताव
 पि कौंतेय यात्रावस्वभ्युदयेषु च । कुर्वन् बृहस्पतेः पूजां सर्वाङ्गमानसमभ्युते । संक्रांतौ गुरोः ।
 अथ वामोष्ठीकान्ये वसुवृत्तानि बृहन्ति च । भागविंगिरसो विन्त्यतान्ये वप्रतिपादयेत् । भक्त्या १५१॥

राम
१५१॥

भोक्तिरक्षणेन दत्तेन कुरुनंदन। कुरूपतादृशोऽपुंसां न कदाचित्प्रजायते॥ ये भागवोदयमवा वा
 प्यसवस्त्रपुष्पकुर्वन्त्यनन्यमनसो गिरसश्च पूज्य। तेषां गृहे प्रवसतां प्रतिशुक्रजातो विघ्नो न
 संभवति भारतपुण्यभाज्य॥ ॥ इति गुरुशुक्रपूजा ॥ ॥ अथ शनिशीतयः॥ मदनरत्ने भविष्ये।
 ततो मंदस्य दिवसे स्नानमभ्यंगपूर्वकं। कार्यं देयं च विप्राय तैलमभ्यंगहेतवे॥ यस्तु संवत्सरं या
 वत्प्राप्ते शनिदिने नरः। तैलं ददाति विप्रेभ्यः स्वशाक्त्या न्यजने पिवा॥ ततः संवत्सरस्यैते प्राप्ते
 तस्य दिने पुनः। लोहं घृतपित्तं सोरिं तैलकुंसे विनिक्षिपेत्। लोहे वा मृन्मये वाथ कृत्स्नवस्त्रयु
 गान्वितं। कृत्स्नवस्त्रयुगचनं कृत्स्नकंबलशायिनी। स्वयमभ्यंगतः स्नात्वा कृत्स्नपुष्पैस्तमर्चयेत्।
 सुगंधिगंधपुष्पैश्च कृत्स्नान्ने सिलौदनैः। पूजयित्वा सूर्यपुत्रं क्षमयेति पुनः पुनः। कृत्स्नाय दि
 उमुखाय तदभावे तराय च। देयः स्वने श्वरो भक्त्या मंत्रेण नेबवैदिज। कृत्स्नवलो कृत्स्नवशा

द्रव नंताप्रोतियोयहोरुष्टः। तुष्टो धनकनकसुखं ददाति सोऽस्मान् शनैश्चरः पातु। यः पुनर्नष्ट
 राज्याय नरायपरितोषितः। त्वमेददो निजं राज्यं समे सोऽरिः प्रसीदतु। कोऽर्णनीलीजनप्रख्यं मंद
 चेष्टाप्रसारिणी छाया मातुं संभर्तुं नमस्यामि शनैश्चरं। नमो कपुत्राय शनैश्चराय नीहार
 वणंजिनसेवकाय। श्रुत्वा रहस्यं भवकामदस्त्वं फलप्रदो मे भवस्व पुत्रानमोऽस्तु प्रेतराजाय
 कृशादेहाय वै नमः। शनैश्चराय कृत्राय शुद्धबुद्धिप्रदायिने। य एभिर्नमिषि सोऽति तस्य तुष्टिं ददा
 त्यसो। तदीयं तुभ्यं तस्य स्वप्नेऽपि न भविष्यति। इत्यनेन विधानेन शानिंदत्वा विसर्जयेत्। एवमे
 तद्वर्तनित्यं चरिष्यंति च मानवाः। वासरे वासरे प्राप्ते वत्सयोरें वदेवतु। तेषां शानैश्चरी पीडादेशे
 पि न भविष्यति। कृष्णाय सेनघटि ताय मराजु मूर्तिं लोहे निधाय घटके तिलतैलपूजं यो ब्रूहि राम
 णाय रविजं प्रददाति भक्त्या पीडा शनैश्चरकृतानां हवा धतेयं॥ स्कंदे॥ स्कंद उ०। द्वादशाष्टम ॥ १५२॥

जन्मस्थेशानौ सर्वग्रहेश्वरे। किं कर्तव्यं नरेः शान्तिं विधानं केश शान्तये ॥ इति श्वर उ० ॥ आचक्षो मासि स
जाते शोभने शानि वासरे। लोह रूपं शानि कृत्वा स्नाप्य पंचामृतैर्नदिः। पुष्पै रष्टविधै रूर्ध्वैः फलैश्चै
व विशेषतः। नामभिः पूजयेदेतैः क्रमेण ग्रहमुत्तमं। कोणस्तु पिंगलो बभ्रुः कृष्णो रौद्रो यमो
तक्रः। सौरिः शनैश्चरो मंदः पिप्पदावेन संस्कृतः। शनौ देवीति सर्वत्र वैदिकेन च पूजयेत्। पू
जयित्वा च नैवेद्यं ततः कुर्यात्क्रमेण तु। समाप सक्तं प्रथमे द्वितीये पायसं शुभं। तृतीये त्वंबिली
कार्या चतुर्थे पूरिका शुभा। अंबिली तत्र तंडुल पिष्ट कृता यवा गूः। प्रथमादि राष्ट्रा वासर पराः॥
॥ इति शनैश्चर शान्तिः॥ ॥ अथ शनैश्चरस्तुतिः॥ स्कां देनागर सर्वडे नारद उवाच॥ ॥
ग्रहागवोनरेन्द्राश्च ब्राह्मणाश्च विशेषतः। पूजिताः पूजयंत्येते निर्दहंत्यपमानि। तस्मात्कुरु
स्तुतिं चारयस्व शान्त्या ॥ भास्करेः प्रभोः। प्रसादं गच्छते येन॥ कौपंत्यजति पातकं। ततः

ताः

सतांजलिभूत्वास्तुतिंचक्रैर्विसवात्मकः। पिप्पलादोद्विजः श्रेष्ठः प्रणिपत्यमुकुर्मुकुः। नमस्ते
 कोणसंस्थायपिप्पलायनमोस्तुते। नमस्तेवक्ररूपायकुल्लायचनमोस्तुते। नमस्तेरौद्रदे
 हायनमस्तेचांतकायच। नमस्तेयमसंशायनमस्तेसौरयेविभो। नमस्तेमंदसंशायनेश्वर
 नमोस्तुते। प्रसादंकुरुदेवेशदीनस्यप्रगतस्यच। शनैश्वरउवाच। परितुष्टोस्मितेवत्सस्तो
 त्रेणनेनसीप्रतं। वरंवरयमेवत्सयेनयक्षामिवांछितं। पिप्पलादउवाच। अथप्रष्टतिनोपी
 डावालाभारविनंदन। त्वयाकार्यमिहाभागनत्त्वकीयाकथंवन। यावद्वर्षाधिकंजातंममवा
 क्येनसूर्यजस्तोत्रेणनेनयोन्यत्वाब्रूयात्प्रातरुपस्थितः। तस्यपीडानकर्तव्यात्वयाभा
 स्करनंदन। तस्यपीडानकर्तव्यादेयोलाभोमहासुजा। अधर्षिकयायोगेतावकेसंस्थि
 तेनरः। सार्धसप्तवर्षाण्यर्धर्षिका। तववारेलुसंप्राप्तेयसिलाहौनलोहसंपुतान्। श

राम

॥१५३॥

तथा दशति नो तस्य पीडा कार्या त्वया विभो। कृष्णां गां यस्तु विप्राय तवोद्देशेन यच्छति। अर्ध
धामिकया पीडा तस्य कार्या त्वया न च॥ शमी समिद्रियो होमं तवोद्देशेन निर्वपेत्। तथा कृष्ण
तिलैश्चैव कृष्णपुष्पांस्तुलेपनेः। पूजां करोति यस्तु भ्यर्च्यैव गुग्गुलुं हरेत्। कृष्णवस्त्रेण स
त्वया ४ वेष्ट्य लाज्या तस्यैव यथा। सूत उवाच। एवमुक्तः शनिस्तेन वाटवमित्येव जल्प्य च। नारदोऽसु
नुज्ञाय जगाम निजसंश्रयं॥ ॥ इति शनिशान्तिः॥ ॥ मदनरत्ने प्रभासखंडे॥ यः पुनः श्रद्ध
या युक्तः शुचिस्नातः समाहितः। शमीपत्रैः समभ्यर्च्य प्रतिमां लोहजां मम। माघोदनी तिलै
र्मिश्रं दद्याद्दोहं च दक्षिणां। कृष्णां गां वृषसं वापियो मे दद्याद्द्विजाय वै। तस्य पीडां न चैवाहं करि
ष्यामि कदाचन॥ ॥ अथ राक्षसगतिः॥ ज्योतिषे। जन्मांत्यर्पणं च चतुरष्टनवद्विसप्त राक्षसहोय
दिचचारवशेन गच्छेत्। आलोडनं नृपभयं भृशमर्थनाशं रोगप्रवासमरणमग्निभयं करोति॥

॥ अथ ग्रहण शान्तिः ॥ ॥ मा तस्ये ॥ होरायां यस्य ते यस्य नक्षत्रे वा निशाकरः । प्राणसं देहमा
 प्रोत्ति सवामरणमृच्छति । यस्य त्रिजन्म नक्षत्रे ग्रस्येते शशिभागवौ । तज्जातानां भवेत्सीता
 ये जनाः शान्तिवर्जिताः । यस्य राशिं समासाद्य भवेद्ग्रहणसंभवः । तस्य स्नानं प्रवक्ष्यामि भर्तु
 षधि समन्वितं । चक्षोपरागं संप्राप्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनं । संपूज्य चतुरो विद्वान्मुक्तमाय्या
 नुलेपनैः । पूर्वमेवोपरागस्य समानीयो षष्ठादिकं । स्थापयेच्चतुरः कुंभानयतः सागरानि
 ति । गङ्गाश्चरथावल्मीकसंगमाद्द्रुदगो कुलात् । राजद्वारप्रदेशे च मृदमानीय निक्षिपेत् ।
 पंचगव्यं पंचरत्नं पंचत्वक्पंचपल्लवं । रोचनं पद्मकं शीखं कुंकुमं रक्तचंदनं । शुद्धस्फटिकश्च
 तीर्थं त्रिसितसर्पपुगुलं । मधुकंदं देवशर्तुं च विष्णुक्रांती शतावरीं । बलीं च सहदेवीं च निशा राम
 दितयमेव च । एतत्सर्वं विनिक्षिप्य कुंभे वा वाहयेत्सुरान् । सर्वे समुद्राः सरितस्तृतीया निजलदा ॥ १५४ ॥

नक्षः। आयांतु यजमानस्य डुरितक्षयकारकाः। गंगे च यमुने चेति॥ यो सो वज्रधरो देव आ
दित्यानां प्रसुर्मतः। सहस्रनयनश्चंद्रो ग्रहपीडाय पोहतु। मुखं यः सर्वदेवानां सप्ताचिरमि
तश्रुतिः। चंद्रो परागसंभूतां अग्निः पीडय। यः कर्मसाक्षी लोकानां धर्ममिह पवाहनः। यमश्च
द्रो परागोत्थां ग्रहः। रक्षोगं एगधिपः साक्षान्नीलजं न समप्रभः। रक्क हस्तोत्तिमीमश्च ग्रहः।
नागपाशधरो देवः सदा मकरवाहनः। चंद्रो परागकलुषं वरुणे मे व्यपोहतु। प्राणरूपो हि लो
कानां सदा हृत्प्रमगधियः। वायुश्चंद्रो परागोत्थां ग्रहः। यो सो निधिपतिर्देवः रक्क शूलगदा
धरः। चंद्रो परागडुरितं धनदो मे व्यपोहतु। यो सा विंडुधरो देवः पिता कीटपवाहनः। चंद्रो प
रागपापानि निवारयतु शंकरः। त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च। ब्रह्मविष्णुर्क
रुद्राश्च दहंतु मम पातकं। एवमावाहयेत्कुंभान् त्रैरेभिश्च वा सुरैः। एतानेव तथा मंत्रान् स्व

र्णपदेवित्तेखयेत्। ताम्रपदेयवालेख्यनववस्त्रेतथैवच। मस्तकेयजमानस्यनिदध्युस्तेहि
 जोत्तमाः। कलशान्द्रव्यसंयुक्तानानारूपसमन्वितान्। गृहीत्वा स्थापयेद्गुहं सद्रूपी ठोपरिस्थि
 तं। पूर्वोक्तेरेवमंत्रैश्च यजमानं हि जोत्तमाः। अभिषेकं ततः कुर्यान्मंत्रैर्वीरुणस्त्रकैः। ततः
 शुक्लावरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः। आचार्यवरयेत्यश्वात्स्वर्णपट्टं निवेदयेत्। आचार्यद
 क्षिणां दद्याद्गोदानं च स्वशक्तितः। होमं चैव प्रकुर्वत तिलैर्व्यादिति स्तथा। निवृत्ते ग्रहणे सर्व
 ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः। दानं च शक्तितो दद्याद्यदीच्छेदात्मनो हितं। सूर्यग्रहे सूर्यनामपुक्ता
 मीत्रांश्च कीर्तयेत्। अनेन विधिना यस्तु ग्रहणे स्नानमाचरेत्। न तस्य ग्रहणे दोषः कदाचि
 दसि जायते॥ ॥ इति मातृस्योक्ता ग्रहणशान्तिः॥ ॥ मदनरत्ने ग्रंथोत्तरे॥ हर्षकुरोशीरश
 मीशिलाजित्सर्वार्थसर्वेष्वधिपंचमृद्भिः। स्नानं विदध्याद्ग्रहणरवीन्द्रोः पीडाहरं शान्तिवहं

राम

॥१५५॥

हितस्य । ज्योतिषे । त्रिषष्टदशयोपगतं नराणां शुभप्रदं स्याद्ग्रहणं रवीन्दोः । द्विसप्तनं देषु तु
 मध्यमं स्याच्छेषेषु निष्टं कथितं मुनीन्द्रैः । आथ एकादश । नंदाः नवदशवः पंच । मदनरत्ने गगः ।
 जन्मसप्ताष्टरिप्रां कदशमस्ते निशकरे । दृष्टोरिष्टप्रदो राहुर्जन्मक्षेत्रे निधने पि च । रिः पंचदश ।
 अंकाः नव । निधनं सप्तम तारा । पृथ्वी चंद्रोदये विद्युधर्मे । यन्नक्षत्रगतो राहुर्गसते शशिभा
 स्करो । तज्जातानां भवेत्पीडा येन राशंतिवर्जिताः । तत्रैव पुराणां तरे । सूर्यस्य संक्रमो वापि
 ग्रहणं चंद्रसूर्ययोः । यस्य जन्मत्रिनक्षत्रे तस्य रोगोऽथ वा मृतिः । तस्य दानं च होमं च देवा र्चनं च
 पोतथा । उपरागाभिषेकं च कुर्याच्छान्तिं विष्णुति । स्वर्णेन वाथ पिबेन कृत्वा सर्पस्य वा कृति ।
 ब्राह्मणाय ददेत्तस्य नरोगादिश्च तत्कृतः । जन्मदशमैकोनविंशतिर ताराः त्रिजन्मानि ।
 सर्पस्य तदाकारस्य राहोः । अद्भुतसारे भौगवः । यस्य राज्यस्य नक्षत्रे स्वतन्त्रिरुपरज्यते ।

राज्यसंगं सुहृन्नाशमरणं वात्र निर्दिशेत् । राज्यस्याभिषेकनक्षत्रे इत्यर्थः । भागवार्चनदीपिका
 यां ज्योतिःसारे । सौवर्णं कारयेन्नागं पलेनाथपलार्धतः । तदर्धेन तदर्धेन प्ररूपायां मोक्तिकं न्य
 सेत् । ताम्रपात्रे निधायाथ घृतपूर्णे विशेषतः । कांस्ये वा कांतिलोहे वा न्यस्य दद्यात्सदक्षिणी । चंद्र
 ग्रहे तु रूप्यस्य विंबं दद्यात्सदक्षिणी । नागं रुक्ममयं सूर्यग्रहे विंबं च हेमजं । तुरंगमरथगोभूमि
 तिलसर्पिश्च कांचनं । कालविवेके ॥ सुवर्णनिर्मितं नागं सतिलं कांस्यभाजनी । सदक्षिणीसव
 स्त्रं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् । सौवर्णं राजतं वापि विंबं कृत्वा स्वशक्तितः । उपरागभवत्केशवि
 देवि प्रायदौपयेत् ॥ मंत्रस्तु ॥ तमो मय महासीमसोमसूर्य विमर्द्दिन । हेमताराप्रदानेन मम
 शान्तिप्रदो भव । विधुं तु दनमस्तु भयं सिंहकानं दनाच्युत । दानेनानेन नागस्य रक्षमां विधुजा राम
 द्रयादिति ॥ विशेषस्तु मत्कृते निर्णयसिंधौ ज्ञेयः । अपर्वणिग्रहणे त्वद्भुतसारे मयूरचित्रे ॥ १५६ ॥

अपर्वणिशशांकाकौत्विष्टोनाममहाग्रहः॥ आचरणोतिनसःश्यामःसर्वलोकविपत्तये। औ
द्वरीसहस्राणिचाष्टौचजुक्रयादुधः। मध्वक्तानिचतान्यत्रैजातवेदसश्चवा। विप्रायदक्षिणीदशा
द्देनुचवृषर्षतथा॥ ॥ इतिराहुर्गतिः॥ अथकेतुर्गतिः॥ ॥ तत्फलमाहुज्योतिर्वसिष्ठः। दिव्यी
तरिक्षाभौमास्तस्मात्त्रिविधाश्चकेतवोजगति। एकोत्तररातसेदादृश्यंतेवासहस्रसेदास्ते। वर्षे
र्मासैःपक्षैःक्रमशःपरिपाकमुपयांति। स्निग्धःप्रसन्नरूपःशुक्लनिमोदस्वर्दंडवत्सौम्यः। उद
यास्तसमयेत्वेर्वसुक्षिप्तसौर्यावहःकेतुः। धूमनिभोधूमाख्यःकेतुर्दोषप्रदोभवति। इन्द्रशरा
सनरूपःस्फुलनिमोवर्षभीतिदःसम्यक्। वक्रोऽक्षिःशिरवाभिरतुलाविश्रम्भसिहारहेमनि
भाः। अपरेन्द्रेदृशोर्दृश्यामहाहवंतद्दिगीशाना। शुक्लमुखबंधकनिभाःवहिसुताक्षतजसन्निभा
रूक्षाः। दृश्यंतेपश्यन्तद्विशितावंतस्तेपिशिखिभश्चदाः। मृत्सुतावक्रशिरवाःकृष्णारूक्षाःप्र

हरणाकाराः। दृश्यंते याम्यायां जनमरकमयप्रदास्तेऽपि। क्षितितजयादात्रिंशदर्पणसदृशाः
 सरश्मयो विशिखाः। क्षुद्रयदाः सशिरस्कायमतनयामृत्युदाश्चरौ लनिभाः। शशितनयाः कुसु
 मनिभाः कुंदेडुंसी ररजतनिभाः। उत्तरभागे शिखिनोर्जतूनां तेषु भिक्षकराः। त्रिशिखस्त्रिवर्ण
 युक्तो ब्रह्मसुतो ब्रह्मदेडनिभः। अनियतदिव्यप्रभवो सौ शान्तिकरो ब्रह्मदेडारव्यः। शानितनया ता
 रास्थाः शुक्लाः कजवश्चषट्संख्याः। दृश्यंते हि त्रिजनेः शुभप्रदामांसेश्च रुग्भयदाः। जीवसुता विक
 वारव्याः शुक्लास्ताराश्चिन्निगधाः। याम्यायां दिशि संस्थाः बहवस्ते पापदाः सततं। बुधतनयाश्चो
 राख्याः शुक्लाः सूक्ष्माश्च यथेष्टदिव्यप्रभाः। आमयभयदाः सततं जातूनी पंचर्षचात्र। कुजत
 नयाः कैकेयाः क्षतजानलसन्निभास्त्रिभूलधराः। याम्यायां दिशि संस्थाः क्षुद्रयदाः षष्टि संख्या राम
 काः। तामसकीलसंस्ताराकुसुताः सूर्यमंडले दृष्टाः। अग्निसुतास्त्वाग्नेय्या विंशत्यधिकाश्च शत ३५७१२

संख्याकाः। प्रलयानलसदृशाभानुविवह्रिभयप्रदास्तेपि। अरुणाख्याः श्यामनिभाः शुक्र
सुताविधिधरूपसंकीर्णाः। शस्त्रक्षुद्रयदास्ते सप्तोत्तरसप्ततिश्च संख्याताः। दंडकसंज्ञाश्चाष्टौ
तारासदृशाः प्रजापतेस्तनयाः। द्वित्वारिंशोत्तरशतशतादिकाः पापदाविधात्सुताः। वरुणभ
वाः कंकाख्याः द्वात्रिंशदंशगुल्मयष्टिनिभाः। शशिवत्प्रभासमेताराजान्यत्वं प्रकुर्वन्ति। कालमवाः
षट्पन्नवतिसंख्यास्तेषां कवीधनिभाः। तन्नामानः शिखिनः पौंड्रामयसीति सज्जगतविमलास्ता
राकारादशदिक्षु समुद्रवाः शिखिनः। एवं सहस्रभेभदायायाश्चैषां विशेषमभिधास्ये। पश्चि
मदिशि सभूतश्चोत्तरनम्रश्च सौम्यकेतुस्सः। कुरुते सुभिक्षमतुलं सितवर्णं सौमहास्निग्धः।
दक्षिणनम्रप्राच्यांतया विधेयाम्यकेतुस्सः। रूक्षः क्षुद्रयकारी मरकभयं वा करोत्येव। धूमनि
१पा भोयाम्यायी केलकेतुर्वृत्तनुः स्निग्धः। दिक्षु विदिक्षु प्रभवः क्षुन्मरकाः वृष्टि रोगकरः। प्राच्यां

दिशि संप्रभूतः प्रदक्षिणी सप्तमति चक्रवद्रक्षः। सचक्रकेतुरनिशंकपालकेतोश्चतुल्यफलः। पश्चिमतः
 संप्रभूतो या म्यादिशं सप्तमतिचा प्रदक्षिण्यै। धूमनिभो विषमारव्यः केतुर्लभारमपनयति। कतिपय
 दिवसंगत्वा गमननिवृत्तिकरो धूमनिभः। नरपतिकलहाज्जगतः करौति विलयं सचक्रारव्यः। ग
 गनत्रिभागदीर्घश्यामनिभो सौमहाभयकरः। क्रजुवक्रगतिं कुरुते क्रमशो जगतस्त्रिभागह
 रः। गतिरहितो ध्रुवकेतुः प्रमाणवर्णा कृतिर्न भवेत्। ग्रहनक्षत्रोपगमे दृष्टो नैवाशुभप्रदः के
 तुः। उपकरणेषु चराशौंकरगृहतत्पर्वतेषु सदनेषु। दशनमुपैति पतितो विनाशिनो मेव नि
 यमेन। कुमुदनिभः कुमुदारव्यो दिवसेः षड्विंशत्युपश्चिमे दृष्टः। प्रागुत्तरदिशि यदिवसुभिश्च
 मलुर्लं करोत्येव। तारोपरिमणिकेतुर्या म्यायां दिशिसह दृष्टः। उदयास्तमयसमये शुभदोसौ
 क्षीरधारिव। जलकेतुर्जलसदृशः सुक्षिप्तकरः सर्वजीतृन्। हरिर्लंगूलनिभो भवकेतुः क्रक

राम

॥१५८॥

चसन्निभोवापि। वक्ररोगभयंकुरुते सर्पाकारस्तुतद्वयः। अपरोपि पद्मकेतुः पद्मनिभः पद्मग
 भसंकाशः। क्षेमकरो नृपतीनां सुभिक्षदः सर्वजंतूनां। आवर्तकेतुरयं प्रादक्षिण्येन दीप्तिमान् शु
 क्तः। शुभरो व्यत्ययकेतुस्त्वतुलामयभीतिरीतिकरः। आक्रम्य गगनमखिलं संवत्तख्यः सधूम
 निभः। शूलाग्रस्त्वितरो वासकेतुरसकृद्भयरो जगतः। शुभराः शुक्लनिभा ये हस्तास्त्वशुभप्रदा
 जगतः। केतूनां फलमुक्त्वा वक्ष्ये यदस्रभेषु जातानां। अश्विन्यां यदि केतुर्जातस्तदश्वजीविनी हन्या
 त्। याम्ये न्नेकाधिपतिं कालिङ्गं कृत्तिकायां च। रोहिण्यां शूरसेनं उशीनरं सौम्यमेपितथा। रौ
 द्रेजलजानीवमादित्ये चाशमकाधीशः। मागधपतिं पुष्ये व्यसिकं सार्वर्षीं आधिपतिं च पितृधिक्षे।
 भाग्यर्क्षे तु ज्यिष्ठीं चोत्तरमेदं नायकांस्त्वखिलान्। हस्तर्क्षे धनिकवरां श्रित्रायां कुरुभवींस्त्व
 खिलान्। कां वोजनपतिमुख्यं प्रपन्नने जातकेतुरपि। इक्ष्वाकुवंशनाशं हि देवभेमित्रमेच खश

गौडेशी ज्येष्ठायां यदि जातः सहन्यते सर्वमंडलाधीशः। मूले भद्राधिपतिं तु लदेच कलिं गदेशपतिः।
 गूर्जरदेशायेपि सुस्तान् हन्याद्वैश्वदेवधिष्मोत्यः। कैकयनार्थं हन्याच्छ्रवणक्षेत्रवणक्षेत्रवसुभवो
 खिलान्द्रविडान्। नेमिषपतिं हन्याच्छतभिषत्त्वजांश्चिश्चपांचालान्। अहिर्बुध्न्यक्षभवः संकरिकान्
 किरातकोणभवान्। षोडशक्षभवः केतुर्द्विजसज्जनधर्ममार्गहापि स्यात्। अभिजिन्नक्षत्रभवः को
 कणदेशं च निशिचरां च। ये केतवश्चाश्विमुखक्षजातास्तान् ग्रहादिष्वपि संभवाश्च। कुर्वन्ति ते ती २५
 क्षणफलं जनानां अन्ये तु सामान्यफलप्रदाः स्युः। आदिशद्वाह्रवसप्तर्षीदिषु। अन्येपि बलकेतु
 गदाकेत्वाद्योद्भुतसारे उक्ताः॥ प्रश्नवैष्टवे॥ भूकंपनिर्घातरजोनिपातादाससरात्राद्रहणाद्र
 वींक्षोः। उक्ता निपाताः परिवेषवापाः सूर्यव्रतदेशनृपस्य नाशः। यस्यां शिखा स्याद्विशिष्टमके २६
 तोः प्रयातियस्याभुदितोयकेतुः। रौद्रः सूर्यशेद्रानि च यानि पानि तेषां स देशगन्तुपती निहन्त्यात् ॥ १५८ ॥

येषां स्थितोर्केराकुजेन युक्तो राहुः शनिर्विद्युदितश्च केतुः । यदा तदानीं भुवि सार्वभौमो रोगा
दा द्रणा बोलसते प्रणाशः । अत्र प्रागुक्तः कोटिहोमोलक्षणां च कार्यः ॥ ॥ इति केतुशरीतिः ॥ ॥
अथोक्तादि ॥ नारदः ॥ स्वर्गस्थानां रूपाणि यान्युक्तास्तानि वै भुवि विष्णोः कृत्वा विष्णुदशनि
ताराः पंचविधाः स्मृताः । कपिगोधाधूमनिभा विविधाः पापदान्तर्गाः । उदयास्तमये द्वौः पति
तोक्ता शुभप्रदाः । सितरक्ता पीतसिता सोल्का हीति द्विजातिनः । राजराष्ट्रविनाशप्रदाः सदा
प्रतिमा सुच । गृहेषु स्वामिनां पीडा नृपाणां पर्वतेषु च । दिक्षु तत्तद्दिगीशानां कर्षुकाणां खले
षु च । गोष्टे गोस्वामिनां पीडा शिल्पकानां जलेषु च । वर्तुलोक्ता पुरं हंति कुत्राकारा पुरोहितैः ।
वंशगुल्मलताकारा राष्ट्रविद्राविणी तथा । अत्र प्रागुक्ता गौतमी तारविकारशरीतिः कार्या ।
॥ ॥ अथ प्रति सूर्यः ॥ मयूरचित्रे उदीयमानः सूर्यो वै दृश्यते प्रति रूपकः । त्रीण्यहानि भवे

नाशो मासाद्धननसंशयः॥ ॥ अथ परिवेषः॥ नारदः॥ किरणावायुनिहता उद्धिता मंडली
 कृताः। नानावर्णाकृतिभूतः परिवेषाः शरीनयोः। मुहुर्मुहुः प्रलीयंते न ते पूर्णफलप्रदाः। अ
 नेकवृत्तवर्णश्च परिवेषो नृपांतकत्र। दिभं डलश्च नैनाथं नृपघ्नो थत्रिभं डलं। दोग्रहो परि
 वेषस्ते क्षितीशकलहप्रदौ। कुर्वंतिकलहानर्थं परिवेषगतास्त्रयः। चत्वारः परिवेषस्थान
 पस्य मरणप्रदाः। परिवेषगताः पंच जगत्त्रलयसाग्रहाः। नृपहानिः कुजादीनां परिवेषे पृथ
 कपृथक्। प्रादृष्टतौ च शरदि परिवेषो जलप्रदः॥ अन्यत्रापि॥ रविशशि परिवेषे पूर्वयामे
 च पीडारविशशि परिवेषे मध्यमे चातिवृष्टिः। रविशशि परिवेषे धान्यनाशस्तृतीये रवि
 शशि परिवेषे राज्यनाशश्चतुर्थे॥ ॥ अथ ग्रहबुद्धौ॥ ॥ सा रे गं गं॥ ॥ दानं रोधनं वैवुर राम
 शिरोधतयेव च। अपसव्यं ग्रहाणां च चतुर्धा युद्धमुच्यते। एतन्नेंदुसूर्ययोः किंच तत्त्वन्येषां॥ १६०॥

ताराग्रहाणीपंचानां ग्रहान्युक्तानि योगतम इत्युक्तेः ॥ तथा ग्रहो ग्रहं समागम्य श्यामी भव
 तियो भर्षा ॥ हानिं प्राप्नोति च व्यक्तं स्यंदते च मुकुर्मुकुः ॥ ॥ अथेन्द्रधनुः ॥ नारदः ॥ नानावर्णं शिवो
 भानोरिंद्रवापंतदुच्यते ॥ अथ वा रोषनागे वा दीर्घनिःश्वाससंभवं ॥ विदिक्षुर्जं दिक्षुर्जं च त
 द्विः पविनाशनं ॥ अथ रोषो वृष्टिर्दत्तैर्ज्यां दिशि वृष्ट्या मष्टिर्दं ॥ अथ नीगाढमक्षिणीप्रतिकूलं
 धनुर्दयं ॥ नृपांतकृत्तद्विभवेदानु कृत्येतु तच्छुभं ॥ अत्र रां त्यनुक्तो गगर्गिकाशं तिर्वक्ष्यते ॥
 ॥ ॥ अथ षड्ग्रहादियोगेशांतिः ॥ ॥ मदनरत्ने ब्रह्मयामले ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि ग्रहयो
 गारव्यशांतिर्कं ॥ अमावास्यादितिथिषु ग्रहयोगो भवेद्यदि ॥ एकक्षेत्रे तिग्मराशौ वा एकराशे
 क्षभेदने ॥ शशिसूर्यसमायुक्ते ग्रहत्रयसमन्विते ॥ महारोगपर्यराष्ट्रक्षयो वृष्टिविनाश
 नं ॥ पंचग्रहसमायोगे दुर्भिक्षमरकादिकं ॥ नृपवेरंगर्भनाशो जायते जननाशनं ॥ ग्रह

षट्समायोगेमंत्रिणो मरणां भवेत्। पञ्चधादिसर्गसर्वसंकरादिजनक्षयः। पट्टराशो विना
 शो वा महाभयमथापि वा। सप्तग्रहसमायोगे क्षितीशमरणां ध्रुवं। जगत्प्रलयमेवापि तदनि
 मनुषं जगत्। अत उर्ध्वमहोत्सातो नाना दुःखमनाकुलं। सूर्यसंख्यतिरिक्तश्चेत्तदा योगो महा
 क्रुतः। विना चंद्रेण योगोऽपि जगत्प्रलयकारणं। तद्वक्ष्यता तज्जतूनां महारोगो महासर्ग। अर्थ
 नाशस्थाननाशो मानहानिर्नृपीडनं। वातपित्तादिसंभूतमहापीडा महद्भयं। समायोगे ग्रहा
 न्दृग्गो दोषा कुर्वन्ति सर्वदा। परमासाध्यं तरे वापि आयुर्हानिः श्रियस्तथा। जन्माष्टदाद
 शोराशौचतुर्थे पंचमेपि वा। पूर्वोक्तफलमेवात्र तस्माच्छांतिप्रयत्नतः। कुर्यादोषानुसारेण
 वित्तशब्दानकारयेत्। तत्तद्गृहकृतिं कृत्वा सौवर्गेन प्रयत्नतः। सुवर्गस्य तदर्थे न पादेनापि राम
 कनीयसा। वित्तशब्दानकर्त्तव्यं कर्त्तव्यं शक्तितो नरेः। पूर्वोक्तलक्षणो नैव ग्रहमूर्तिंच कारयेत् ॥ १६१ ॥

ग्रहस्यैकैककलशग्रहयोगप्रमाणतः। कारयेत्कुंभमेकं वनिर्जलं सुदृढं नवी। ग्रहस्यैकानदि
 भागे सुदृष्टदेशेषु पश्चले। कुंभे वा स्थंडिले वापि होमं कुर्याद्विधानतः। तस्य पूर्वोत्तिरे देशे पूजा स्था
 नं प्रकल्पयेत्। चतुरस्रं हस्तमात्रं स्थंडिलं तंडुलेन तु। लिखेत् ग्रहा कर्तितत्र स्थापयेत् स सिमांततः।
 अधिप्रत्यधिदेवादीन् दक्षिणेत्तरतः क्षिपेत्। उक्तगंधैस्तथा पुष्पैस्तत्तन्मात्यैः फले रपि। तत्त
 द्रहोक्तमंत्रेण पूर्वोक्तेनैव पूजयेत्। स्वस्ति वाचनपूर्वं तु आवायेत् क्विजैः सह। ग्रहपूजादिकं
 कृत्वा नैवेद्यां तं समर्पयेत्। ततो होमं प्रकुर्वीत स्वगृह्योक्तविधानतः। चक्षुष्यं ते प्रकुर्वीत कलश
 स्थापनं ततः। पूर्वोक्तेन विधानेन सुदृढतोयेन परयेत्। पंचामृतं पंचगव्यं पंचत्वक्पंचपल्लवं।
 तत्तन्मंत्रैर्विनिक्षिप्य ओषधानि विनिक्षिपेत्। तत्तद्रहोक्तविधिना मूलाद्यादयनिक्षिपेत्। अ
 ष्ठीं गैर्वारुणे वापि कलशं पूरयेद्गुरुः। तत्तद्रहोक्तेर्विविधैस्तत्तन्मंत्रैर्दध्या चर्वाज्यैर्दध्यात्प जु

श्रान्तिना कृतिमथाचरेत्। अथ त्विष्टकृतं कृत्वा होमशेषं समापयेत्। भद्रासनोपविष्टस्य यज
मानस्य कृत्विजेः। कलशस्थादकेनैव अभिषेकं समाचरेत्। योगग्रहोक्तमंत्रैश्च अधिप्रत्यधि
मंत्रतः। नवग्रहोक्तमंत्रैश्च जातवेदादिपंचकैः त्रैयंबकेन मंत्रेण क्षेत्रस्य पतिना अपि। यत
इंद्रदयेनैव लोकपालैः षट्कैरपि। सुरास्त्वा इति मंत्रेण येन देवादयः क्रमात्। अन्ये च पुण्य
सूक्तैश्च अभिषेकं समाचरेत्। अभिषेकाच्चतुर्वस्त्रमाचार्याय निवेदयेत्। ततः शुक्लांब
रधरः कुर्यादज्यावलोकनीं। कृत्विश्रो दक्षिणां दद्याद्देवदंशां स्वादिकानपि। तदभावे यथाशक्ति
हिरण्यमपि दापयेत्। ब्राह्मणाभोजयेत्सश्वाद्यथाविभवसारतः। एवं यः कुरुते स तस्याग्रहो
षविवर्जितः। पूर्वोक्तसर्वदोषैश्च वियुक्तः सुर्वत्रवात्सुखी। आयुरेश्वर्यसंपन्नो जीवेद्वर्षशतं नरः। राम
इह लोके सुखी भूत्वा पश्चाद्विषयपुरं व्रजेत्॥ ॥ इति कमलाकरभट्टकृतेशं पद्मयोगशान्तिः ॥ १६२ ॥

॥ अथ भूमिकेपः ॥ ॥ नारदः ॥ यामकमेरा भूकंपो द्विजातीनामनिष्टदः । रात्रौ विशीक्षितो शनो
 शृङ्गारो संध्ययोरपि । अर्यमाद्या निचत्वारिद्रस्त्रेन्द्रदिति भा निच । वायव्यं मंडलं त्वेतदस्मिन्कंपो
 भवेद्यदि । नृपदृष्टमर्थनाशाय हंति स्त्रावकसंकरान् । अभिजिह्वा तवैश्वेन्द्रवसुवैष्णवमित्रार्थ । वा
 सर्वमंडलं त्वेतदस्मिन्कंपो भवेद्यदि । राजनाशाय रोगाय हंति मार्ज्जरुद्रान् । मूला हिर्बुध्रा व
 रुणो ह्यथार्द्रा हि भानितु । वारुणं मंडलं त्वेतदस्मिन्कंपो भवेद्यदि । नौ शरो जकरो हंति पौडुचि
 त्रपुल्लिङ्कान् । प्रायेण निखिलोत्पाताः क्षितीशनामनिष्टदः । षड्भिर्मसैश्च भूकंपो द्वाभ्यां द
 हः फलप्रदः । अनुक्ताः पंचभिर्मसैस्तदानीं फलदं रजः । निदानं तु ॥ मामकः श्लोकः । केचिद्विक्
 रि कुंभचालनं भव वा ताभिघातो द्रव्यं केचिन्नीरधि वीचि दोलनं भव तन्मी न जातं परे । भूकंपं
 ब्रुवते वर्य हरिगुणश्रेणी समाकर्णितो य इष्य फलीन्द्रकंपित शिरः श्रेणी भव ब्रूमहे ॥ मूलं

तुवासाह्यांतिथी॥तत्रैव॥प्रथितनरेश्वरमरणीयसना न्याग्नेयवायुर्मंडलयोः॥क्षुद्रयमरका
 वृष्टिभिरुपतप्यतेजनाश्चैव॥वासागपौरंदरयोःसुभिक्षशिववृष्टिहार्दयो लोके॥गावोतिभ
 रिपयसोनिवृत्तवैराश्चभूपाताः॥पक्षैश्चतुर्भिरनिलस्त्रिभिरग्निर्देवराट्चसप्ताहान्॥सद्यःप्र
 लतिचवसरुणोयेषुनकालोद्भूतेषूक्तः॥त्रिचतुर्धेसप्तदिनेमासेपक्षेतथात्रिपक्षेच॥यदिभवति
 भूमिकपःप्रधाननृपनाशनोभवति॥अत्रपूर्वोक्तोलक्षहोमःकोटिहोमोवाकार्यः॥॥इतिह
 कपः॥॥अथरजः॥नारदः॥सितेनरजसाब्जनादिगतामवनपर्वताः॥यदातदापर्वत्येतेनिध
 नंयांतिभूमिपाः॥॥अथदिग्दाहः॥अद्भुतसारेनारदः॥दिग्दाहःपीतवर्णश्चेत्क्षितीशगनीभय
 प्रदः॥बृहस्पतिः॥यदास्तमयादित्येवहिज्वालाप्रदृश्यते॥दिग्दाहोहंतैर्विद्यादितिभार्गविना राम
 चितं॥॥अथरविद्विद्रे॥अद्भुतसारेमयूरचित्रे॥तिलैर्द्वादिभिश्चैवचरुव्रीहियथवेत्तथा॥॥१६३॥

द्रुत

धान्ये रौद्रवरीभिश्च श्रीफले राहुति क्रिया समासो भोजनैस्तत्त्वानरः प्रेक्षणमादिशेत् । यो
ममध्यगतं पश्येद्यदि सूर्यद्वयं नरः । दधिहीरघृतानां तु जुहुयादपुनश्चुचिः । उपोष्यार्कस्य समि
धौ येन दद्याद्विजातये ॥ ॥ अथा फलकालः ॥ अद्रुतसारे पराशरः । तत्रोत्पातफलं दिव्यं पूर्णं वि
ष्विपच्यते । सांतिरिक्षीतथा भौर्ममासेः षड्विंशतत्रिभिः । निर्घातस्तु त्रिभिर्मसिर्गंधर्वनग
राणि च । अग्निश्च सप्त रात्रेण मासेनोल्का विपच्यते । पुरध्वजादिभंगेषु फलं मासाद्विपच्य
ते । अरिष्टं पच्यते षट्सु मासेषु फलहेतिषु । अतिवर्षातिशये कश्च सद्य एव विपच्यते । कीटभूषक
सर्पाणां मक्षिकादिषु यत्फलं । पच्यते तद्दिमासेन मधुसप्तसुपच्यते । हयानां हस्तिनां चैव शकुनी
नां शुनी तथा । सद्यस्त्र्यहो दानियतमुत्कस्यतयेव च । विदेहवाक्संश्रवणी दर्शिनं यक्षरक्षसां ।
पशूनां विलतं यच्च षष्ठे मासि विपच्यते । मांसं तैलविकारेषु देहांगस्य र्हनेषु च । वस्त्रजातिविका

रेणुफलं स्यात्सप्तमे हनि । चित्रकर्मणि मासाभ्यां शयनेषु मासिकं । सोमध्वजविकारे च विकारः स
 तममासिकः ॥ गार्ग्यः ॥ पक्षादिकारः सूर्यस्य पाकः सोममासिकः । मासद्वये स्मृतो राहोस्त्रिभिर्मसि
 स्तुकेतवः । संवत्सरविपाको तु ज्येष्ठे बुधे च हस्पती । पारामासिकश्चोशनसः सूर्यजस्य पंचभिः । त्रिभि
 र्मासेस्तु भौमस्य उल्कापातस्तु मासिभिः । ऋषिभिर्भूमिकं पलुनिघतिः पच्यते त्रिभिः । अनार्त्तवंपुष्प
 फलं षड्भिर्मसि विपच्यते । पक्षिकीटपतंगानां दशहा फलमादिशेत् । घृततेलवसानर्षे सद्यः फलमु
 दाहते । रात्रा विप्रधनुर्द्वाराज्ञः शीलविपर्ययः । वानराणां नराणां च तथैव गजवाजिनः । नानावा
 हित्रशृङ्गानां फलं मासाद्विपच्यते । विडालनकुलानां च वराहं व्याघ्रयोस्तथा । श्रुत्वांतरिक्षे शृङ्खु
 फलं मासाद्विपच्यते । अद्भुतसागरपक्षिणः । राज्ञः शरीरे कोके च पुरदारपुरोहिते । पाकमायाति राम
 पुत्रेषु तथा कोशे च वाहनैः । मातृभ्यां । अद्भुते तु समुत्पन्ने यदि वृष्टिः शिवा भवेत् । सप्ताहाभ्यंतरे ह्ये ॥ १६४ ॥

यमद्भुतं निःफलं तु तत्र। तत्र सामान्येन शांतिरुक्ता वसिष्ठसंहितायां। सोमं शांत्यां शर्मं याति मा
द्वं त्वं। तरिक्षज। दिव्यं हेमान्नगोभूमिदोने सत्कोटि होमतः। महोपहाराद्रुद्रस्य गोदोहत्तपुरः स
रं। अलं लतेक्षितितले यावत्क्षीरं संवर्धयेत्। अपि दिव्यं शर्मं याति किंपुनस्त्विदं। तत्रैव। हस्तेः
षोडशभिः कार्यं श्रुतुरस्रः समंततः। मंडपोयज्ञिये वृक्षे रथवावनदारुभिः। हस्ते श्रुतुर्भिस्तन्मध्ये
कुंडं कार्यं समंततः। एवार्तं हस्ते श्रुतुर्भिश्च वस्त्रं प्रत्रय समन्वितं। समंततः श्रुतुर्हस्तं षोडशहस्त
मित्यर्थः। षडंगुलोन्नतत्वाधो द्वादशांगुलविस्तृतः। आधः अधो मेखला। अंगुलं च यथाश्रुत
मेव। न तु कुंडं चतुर्विंशंशः। द्वादशांगुलानि। मेखलात्रयमादाय। द्वादशांगुलोन्नतो मध्यः अष्टांगु
लस्तु विस्तृतः। चतुर्दशांगुलोत्सेधश्चतुरंगुलविस्तृतः। तृतीयवप्रः कर्तव्योऽप्येति श्रुतौ कावुपश्चि
मे। चतुर्दशांगुलैर्द्विचोन्नता षोडशांगुलैः। हीनाधिकान कर्तव्या विस्तारः षड्विंशंगुलैः। कुंड

स्यलक्षणं त्वेवं कोटिहोमे तु सर्वदा । ईशान्यां वेदिका कायसिद्धिहस्ताप्रमाणतः । सर्वदेवमयी
 त्वाया शिवपूजापुरःसरं । ग्रहांस्तानर्चयेत्तत्र पूर्वोक्तविधिना ततः । पलाशसमिद्ध्या नैर्मुखी ते
 पृथक् पृथक् । अघोरमंत्रेण ततो ग्रहहोमं च कारयेत् । तिलहोमं व्याहृतिभिर्घृताक्तैर्जुहुयात्ततः ॥
 द्वारेषु जापकैः स्वस्ववेदपारायणं क्रमात् । अथ नमस्कृत्य पौर्णमासीं वांगजापकैः । होमो नवभि
 राचार्यैः कार्यस्तु ब्राह्मणेः सह । निवेद्यांते ततः पश्चाच्छ्रौतिवाचनपूर्वकं । ब्राह्मणभोजयेत्
 श्रवात्स्वयं पुंजीति बंधुभिः । शिवविष्णोः कथां लोपेदिनशेषे नयेत्ततः । एवं यावत्कोटिहोमस्ता
 वत्कार्यमतं द्रितेः । तदर्थं वातस्य बालक्षहोममथापि वा । कार्यं दोषानुसारेण वित्तशक्यं विवर्जि
 तेः । होमं ते दक्षिणं दद्यात् । अथ विंशतिरुत्विजः । प्रतिद्विजमलंकारं सार्द्धं निष्कशतद्वयं । तदर्थं राम
 वातद्वयं वा दोषवित्तानुसारतः । उक्ता साधारणी शान्तिस्तथा तानामतः परं उत्पातश्चैव ॥ १६५ ॥

तच्छान्तिर्वक्ष्यंतेऽत्र पृथक् पृथक् ॥ अद्भुतसागरे गगर्गः ॥ सा विद्या लक्ष होर्म तु कुर्यात्पुत्रि वि
शारदः ॥ गां भूमिं च हिरण्यं च धान्यं वस्त्रं तथैव च ॥ दद्याच्च गुरवे गामं धेनु वा सोऽयुगं तथा ॥ अने
न विधिना भौम मद्भुतं शमयेद्बुधः ॥ एष एव विज्ञेय आंतरिक्षाद्भुतेषु च ॥ विशेषोऽत्र तु सा धि
विद्या दशलक्षं तु होमयेत् ॥ होर्म समाहित मनाः कुर्याच्च घृतं कंबलं ॥ घृतं कंबलं गेवक्ष्यते ॥
धेनूनां द्वादशं देयं शत निष्कं समायुतं ॥ दिव्याद्भुतेषु कर्तव्यः कोटि होमः समाहितैः ॥ गोसहस्रं च
दातव्यं गुरवे दक्षिणा विधौ ॥ एष प्रोक्तो विधिः सम्यक् दिव्यारिष्टविपत्करः ॥ अशक्तो स एव प्रयत
तोऽपु सर्वेषु दिव्येषु द्रुतकेषु पि ॥ महाशान्तिं बुधः कुर्यादमृतां विश्वभेषजं ॥ अमृताऽथर्ववेदे प्र
सिद्धा ॥ केचित्तु भविष्योक्ता महाशान्तिमाहुः ॥ सा वक्ष्यते ॥ विष्णुधर्मे ॥ सर्वोत्पातप्रशमनी अमृता
वा भयास्मृता ॥ अमृताऽभयाचायर्ववेदोक्ता वक्ष्यते ॥ नारदः ॥ कुंशकृत्काह ॥ जुहुयादाज्यभागं

ते पृथगष्टोत्तरं शतं। यत्तद्रूपमयामदेः सति दाघोरमंत्रकैः। समिदाज्यचस्त्री हितिलेव्यहितिभि
 स्तथा। कोटिहोमं तदर्थं बालक्षहोममथापि वा। यथा विज्ञानुसारेण तन्मूनाधिककल्पना। एक
 विंशतिरात्रं वा पक्षं पक्षार्थमेव वा। पंचरात्रं त्रिरात्रं वा होमकर्म समाचरेत्। दक्षिणं च ततो दद्या
 दाचार्याय कुटुंबिने। गणेशक्षेत्रपालार्कदुर्गाक्षोरयंगदेवताः। तासीं प्रीत्येज्यः कार्यः शेषं प्र
 ववदाचरेत्। ॥ त्विभ्यो दक्षिणं दद्यात् सोऽश्विनः स्वशक्तितः ॥ ॥ इति रामकृष्णभट्टात्मकं जेम
 लाभदकृतेशान्तिरत्नेऽद्भुतसामान्यशान्तिः ॥ ॥ अथ नानोत्पातशान्तयः ॥ ॥ वराहमिहिरः।
 ॥ ७ ॥ ॥ यानत्रेऽस्त्याता नृगर्गः प्रोवाच तानहं वक्ष्ये। तं संप्रक्षेपोर्यं प्रकृतेरन्यत्रमुत्पातः भ
 नुजानामपवादादपरक्ता देवताः सृजते तान्। तत्प्रतिधाताय नमः शान्तिराष्ट्रे प्रयुज्यते। दि
 र्गग्रहर्क्षवैरुतमुत्कानिर्घातिपवनपरिवेषाः। गंधर्वनगरपुरंदरचापादियदांतरिक्षतः ॥ १६६ ॥ राम

दिव्यप्रशममुपेतिप्रभृतकनकान्वगोमहीदानैः। रुद्रायतनभूमौगोदोहाकीटिहोमध्व। अति
 स्मितचलनसंगस्वेदाश्रुतिपातजनकत्यनाधानि। लिंगावयितनानीनाशायनरेंद्रदेशनी। देवतपा
 त्रीशकटाक्षचक्रकेतुयुगसंगपतनानि। सपर्यासिनसादनसंगश्चनदेशनृपशुभदाः। मासेश्चाथ
 पृभिः सर्वेषामेव फलपाकः। बुधादेवविकारंभुविः पुरोधास्त्र्यहोषितस्मातः। स्मानकुसुमानुले
 पनवस्त्रैरभ्यर्चयेत्प्रतिमा। मधुपर्कणपुरोधासक्ष्यैर्वलिभिश्चविधिवदुपतिष्ठेत्। स्थलीपावैजु
 रुयादिधिवर्मात्रैश्चतर्लिंगैः॥ ॥ इति विबुधविकारेशीतयः॥ ॥ सप्तरात्रीद्विजिविबुधनराणां
 गीतनृत्योत्सवाश्चेति विधिवदवनिपातैर्यैः प्रयुक्तानेतेषां भवतिदुरितपाकोदक्षिणाभिश्च
 रुद्रगराष्ट्रयस्यानग्निः प्रदीप्यतेनिर्नचेंधनवान्। मनुजेश्वरस्यपीडातस्यचराष्ट्रस्यविज्ञेया।
 त्वमांसाद्रज्ज्वलनेनपतिवधः प्रहणेरौद्रः। प्रासादभवमतोरणक्रेत्वादिव्यग्निदग्धेषु। तडिता

धारमासेः परचक्रगतो न पो न यमात्र। धूमो न ग्नि समुत्थोरजस्तमश्चाग्निर्जमहाभयदं। व्यस्त्रे नि
 श्चुज्जनाशो दर्शनमपि वा हि दोषकरं। धूमाग्निविस्फुल्लिंगैः स्वस्यांबरकेशजैर्मृत्युः। आपुधज्वलन
 सर्पणस्वनाः कोशनिर्मर्गं न वेपना निवा। वैकृतानियदिवायुधे पराण्यासरोद्ररणसंकुलवदेत।
 मंत्रैरग्नेः क्षीरवत्। तस्मिन्निहोत यो ग्निः सर्पिषा सर्पपैश्च। अग्न्यादीनां वैकृतेशांतिरेषा दीर्यं वा
 स्मिन्। कौचर्न ब्राह्मणेभ्यः॥ ॥ शरवाभंगेऽकस्माद्दृक्षाणां निर्दिशेद्रणेद्योगं। नार्यदेशाभ्रमोस
 दिते च याधिवक्रुत्यं। राष्ट्रविभेदोन्यतौ बालवधोऽतीव बालकुसुमेषु। वृक्षात्क्षीरस्त्रावे सर्वद्रव्य
 क्षयोभवति। संधेवाहनमग्नशः संग्रामः शोणितैर्मथुनि रोगः। स्नेहे दुर्भिक्षस्य मरुद्भयं निःसृते
 सलिले। शुष्कविरोहे च वीर्यानि सक्षयः। शोषणे च विरुज्जानां। पतितानामुत्थाने स्वयंभयं देव
 जनितं च। पूजितवक्षो ह्यनतौ कुसुमफलं नृपवधाय विहर्तवा। धूमस्तस्मिन् ज्वालायवापवेनृप॥ १६७॥

राम

वधायेव। स्रवत्सुवापितरुपुजत्यत्सुवाजनसंक्षयो विनिर्दष्टः। वृक्षाणां वैकुण्ठे दशभिर्म
 सेः फलविपाकः। स्रग्विधधूपान्वरपूजितस्य वृत्रं निधायोपरिपादपस्य। कृत्वा शिर्वरुद्रजपो
 कार्यो रुद्रेभ्य इत्यत्र षडेव होमाः। पायंसे नमपुनाच भोजयेत्त्रास्य एतद्युतेन भूपतिः। मे
 दिती निगदिता त्रदक्षिणा वैकुण्ठे तस्मै हेतार्थिभिः। नाले ज्ञेयदिवादीनामेकस्मिन् द्वित्रिंश
 वो मरणां। कथयति तदधिपती नीयमलं जातं च कुसुमफलं। अतिवृद्धिः सस्यानां नानाफलपुष्पसं
 भवो वृक्षे। भवति हि यथेकस्मिन्परचक्रस्यागमो नियमात्। अर्धेन यदा ते लभ्यते तिलाना
 म् तैलता वा स्यात्। अन्नस्य च वैरस्यं यदा तदा क्षुद्रयै हि महत्। विहृतं कुसुमं फलं वा गामादथ
 वा पुरा ह्यहिः कार्यं। सौम्योत्र चरुः कार्यो निर्वाणो वा पशुसंततिः। सस्ये तु दृष्ट्वा विहृतिप्रदेयं तत्क्षे
 त्रमेव प्रथमं द्विजेभ्यः। तत्क्षेत्रमध्ये चरुमत्र भोमं कृत्वा न दोषं समुपेतित ज्ञेः। दुर्भिक्षमना वृष्ट्या

मतिवृष्णाक्षद्रूपं परमयं च । रोगो न्यर्तुमर्थो नो नृपतिवधो न भ्रजातायी । शीतोष्णविपर्ययो
 यथावदनुषुन प्रहतेषु । षण्मासा द्वाष्टमयं विज्ञेयं दैवभजनितं च । अन्यर्तो स सा ह्येव वर्षे प्र
 धाननृपमरणा । रक्ते शस्त्रे यो गोमांसास्त्विवसादिभिर्मरकः । धान्यहिरण्यत्वक्फलकुसुमाद्ये
 वर्षिते भयं विधातु । अंगारपांसुवर्षे विनाशमुपयाति तत्र नगरं । उपलाविना जलधरे विकृता
 वा प्राणिनो यदा दृष्टाः । छिद्रं वाप्यभिदृष्टं सहस्रानामिति संजननं । क्षीरवसाक्षौ द्राणां दधिला
 को क्षौलवारिणां । वर्षे देशविनाशः शस्त्रायुधवर्षे पि भयं स नृपयुद्धं । यद्यमले के छिद्या न दृश्यते
 दृश्यते प्रतीपावा । देशस्य तदा सुमहद्वयमाया तं विनिर्देश्यं । व्यस्रे न भसि सुरेन्द्रधनुर्दिवा यदा
 दृश्यते यथा रात्रौ । प्राच्यामपरस्यां वा यदा तदा क्षुद्रपं सभयं । सूर्ये दुपर्जन्य समीरणे नायागः
 स्मृतो वृष्टिविकारकाले । धान्यान्नगोकां च न दक्षिणाश्च देयास्ततः शान्तिमुपैति पापम् ॥ १३६ ॥

राम

॥ १३६ ॥

अपसर्पणी नदी नीनगरादचिरेण शून्यतां कुरुते । शोषश्चाशोषाणी अन्येषां वाहदादीनां ।
 स्नेहासम्प्राप्तवहाः संकुलकलुषाः प्रतीपगाश्चापि । परचक्रस्यागमनं नयः कथयन्तिषण्मा
 सात् । उवालाधूमकाक्षाः रुदिताक्रुष्टानि चैव कृपानां । गीतप्रजल्पितानि च जनमरकाय प्र
 दिष्टानि । सलिलोत्पत्तिररवातेर्गंधरसविपर्यये च तोयानां । सलिलाशयविकृतौ वामह
 द्र्यतत्र च शान्तिरियं । सलिलविकारे कुर्यात्सर्जनावरुणस्य वासुदेवमंत्रैः । तैरेव च जलहोमं शम
 मेव पापमुपयाति । प्रसवविकारे नृणां द्वित्रिचतुः प्रभृतिर्न प्रभृतिर्वा । हीनातिरिक्तकाले
 देशकुलानां संक्षयो भवति । वडवोष्ट्रमहिषगोहस्तिनीषु यमलोद्भवे मरणमेषां । षण्मासा
 त्कृतिफलं शांतो भूतो कौचगर्भोक्तौ । नार्यः परस्य देशे पुन्यरक्ता व्यास्तुहितार्थिना । तर्पयेच्च द्वि
 जात्कामैः शान्तिं चैवात्र कारयेत् । चतुष्पदार्थैः स्वयं यथैभ्यस्त्यक्त्याः परभूमिषु । नगरं स्वामि

त्येनमंत्रेण

नपृथगन्यथातुविनाशयेत्। अन्यत्रनेसरोसत्तोस्त्री। णीवाजातिमेशुने। स्त्रालीपाकेनधाता
रं पशुनाचपुरोहितः। प्राजापत्यापत्येनयजेद्वक्त्रदक्षिणंयानंवाहवियुक्तंयदिगच्छेन्नचैववाह
युक्तं। शष्टमयंभवतितदाचकारणंसाहमंगेव। अनभिहिततूर्यनादःशब्दोवाताडितेषुयदिनस्या
त्। विपरीतोवातेषापिरागमोनपतिमरणंवा। गोलंगलयोश्चसंगेद्वश्शृपथिपस्करविकारे। का
ष्ठनिनादेचतथाशस्त्रभयंमुनिवचश्चेद्। वाययेधेषुनपतिर्वायुंस्तुभिरर्चयेत्। आवायोरिति
पंचवेजितव्याःप्रयतेर्दिजैः। वक्त्रदक्षिणोहोम। परमान्नंभोजयेत्। पुरपक्षिणोवनचराव
न्यावाभिर्भयाविशीतिपुरं। नक्तंवादिनसचराःक्षपाचरावाचरंत्यहनि। श्येनाःप्ररुदंतीवद्वा
रेवासीतिजंबुकारीलाः। वासंनरेद्भवनेकपोतकः। कौशिकोयदिवा। कुक्कुररुतंप्रदोषेहेमंता
दौचकोकिः। कापः। प्रतिलोभमंडुलचराःश्येनाश्चांबरेमयदाः। गृह्येत्यतोरणेषुदारेषुच॥१६॥

राम

पक्षिसंपातः। मधुवल्मीकांभोरुहसमुद्रवाश्वपिनाशाय। श्वभिरस्त्रिवावयवप्रवेशनं मंदिरेषु म
 रकाय। मृगपक्षिविकारेषु कुर्याद्भोमान्सदक्षिणागान्। देवाः कपोतश्चित्रजस्तथाः पंचभिर्द्विजैः। सु
 देवाश्चित्तेकेन देयागावश्चदक्षिरगाः। जपेच्छकुनसूक्तं कुमनोवैदशिरांसि च। मृकधजेंद्रकील
 स्तंभप्रयातभंभोषु। तद्वत्कपाटतोरणकेव नानरपतेर्मरणा। संध्याद्यस्यदीप्तिर्धूमोत्पत्तिश्चकान
 नेनग्ने। छिद्राभावेभूमेर्दरणां कृपश्चभयंकरं। प्रहरद्विंद्विभिधीत्यायुधकाष्ठाश्मपाणयोवाला
 निगदंतः प्रहरंतं तत्रापि भयंभवत्याशु। अंगारगैरिकाद्यैर्विकृतप्रेतप्रेताभिलेखनीयस्मिन्। नाय
 कवित्रितमथवाक्षयंक्षयंयातिनचिरेण। लुतापटाकराबलंनसंध्ययोः पूजितं कलहयुक्तं। अशु
 भंनित्योच्छिष्टंचतद्गृहंनारामुपयाति। वृष्टेषुयातुयाधानेध्वनिर्दिशेन्मरकंभाशुसंप्राप्तं। अ
 शुभंचित्तेच्छिष्टंमहारांत्याथबलयोभोज्यानि सुमहतीति च। कारयीतमहेंद्रं वमहेंद्रीभिः समर्च

येत ॥ ॥ इति वाराह्यां नानोत्पातशान्तयः ॥ ॥ अथ मातस्योक्ताद्भुतशान्तयः ॥ ॥ मदनरत्ने गगर्गु ॥
 पुरुषापचरानियतमपरज्यति देवताः । अपरागाच्च देवानामुपसर्गः प्रवर्तते । दिव्यान्तरिक्षभौमं
 च त्रिविधं परिकीर्तितं । ग्रहक्षवैकृतं दिव्यं मातारिक्षं निबोध मे । उक्तापातो दिशो दाहः परिवेषस्त
 थैव च । गन्धर्वनगरं चैव वृष्टिश्च विकृता च या । एवमादितुलोके स्मिन्मातारिक्षं विनिर्दिशेत् । चर
 स्त्विष्वभौमं भूकंपाश्चैव भूमिजं । जलाशयानां वैकृत्यं भौमं च परिकीर्तितं । भौमे च त्वत्पुत्रं
 ज्ञेयं चिरेण च विपश्यते । अभ्रजं मध्यफलदं मध्यकालं फलप्रदं । अभ्रमातारिक्षं । अद्भुते तु स भुस्य
 न्ययदि वृष्टिः शिवा भवेत् । सप्ताहाभ्यंतरे ज्ञेयमद्भुतं निष्फलं हतत् । अद्भुतस्य विपाकश्च विनाशो
 स्या न दृश्यते । त्रिभिर्वर्षैस्तथा ज्ञेयं समहद्रूपकारकं । राशौ शरीरे लोके च पुरे दारे गृहे तथा । पाक सम
 मायाति पुत्रेषु तथा वै कोशवाहने । ऋतुस्वभावाद्राजेन्द्रसंवत्स्यद्भुतसंस्थिताः । शुभावहास्ते विज्ञेयाः ॥ १७० ॥

तांश्चमेवदतः शृणु। वज्राशनिमहीकंपसंध्यानिघटितित्वनाः। परिवेषरजोधूमरत्नाक
 सुमनादयः। दुर्मेभिन्नरसस्नेहोवक्रशश्चफलोद्गमः। गोपक्षिमंदवृष्टिश्चशुभानिमधुमाध
 वे। तारोत्कापातकलुषंकपिलाकंतुमंडलं। अनग्निचलनास्फोटधूमएवानिलाहतः। रक्तप्र
 यव्रणंसांध्यंनभश्चैवाणवोपमं। सरितांचांबुसंशोषंदृष्टाग्नीष्मेशुभंभवेत्। शक्रायुधंपरि
 विधिगुरुशुक्रविरोहणी। कंपोद्धर्तनंवेकृत्यं हसनंदरणीक्षितेः। नवोदपानसरसांच धूर्ध्वतर
 णस्त्रिवाः। शीर्षालिकाविरोहीणंवर्षासुशुभमिष्यते। शीतानलतुषारत्वंदर्शनिंमृगपक्षिणं।
 रक्षोयक्षपिशनांदर्शनिंवागमानुषी। दिशोधूमांधकाराश्चसनभोवनपर्वताः। उच्चैःसूर्यो
 दयास्तोचहेमंतेशोभनाःस्मृताः। दिव्यस्त्रीरूपगंधर्वविमानाद्भुतदर्शनिं। ग्रहनक्षत्रताराणी
 दर्शनिंवागमानुषी। गीतवादित्रनिघोषोवनपर्वतसानुषु। सस्यवृक्षैरसोत्पत्तिःशरत्कालेशु

भाः स्मृताः। हिमपातानिलोत्पाताविरूपाद्भुतदर्शनिं। कृष्णं जनीममाकाशं तारोत्कापातपि
 जरं। चित्रगर्भोद्भवस्त्रीषु गोजाश्च भृगापक्षिषु। पत्रांकुरलतानां च विकाराः शिशिरे शुभाः। ऋतु
 स्वभावेन विनाद्भुतस्य जातस्य दुष्टस्य तु शीघ्रमेव। श्रुत्वा गर्भं शान्तिरनंतु कार्यापि योक्ता वसुधाधि
 पेता। ॥ गर्ग उवाच। देवतार्चाः प्रनृत्यंति वेपंते प्रज्वलंति वा। आरोहंति प्रस्थिंति परस्परं। उत्तिष्ठं
 ति निमेषंति प्रधावंति रमंति च। मज्जंति विरुति स्तेषां मानुषाणां मया वहाः। अवाप्नुस्वावातिष्ठ
 ति स्थानात् स्थानं भ्रमंति च। वमंत्यग्निं तथा धूमं स्नेहं रक्तं तथा वसां। एवमादीनि दृश्यंते विकाराः स
 ह जोषिताः। लिङ्गाय तनवित्रेषु तत्र वासनरोचयेत्। राशौ वायुसंनतत्र स च देशे विनश्यति। दे
 वयात्रा सुचोत्पातान् दृष्ट्वा वश्यं मयं वदेत्। यात्रासंबन्धिनः शक्राक्षध्वजभङ्गादयः। पशूनां रु
 द्रजं ह्येयं नृपाणां लोकपालजं। रुद्रजं तत्प्रति मोक्षं पशुभयहमित्यर्थः। एवं सर्वत्र ज्ञेयं। सेनोपती ॥ १७१ ॥

राम

नां च यत्स्यात्स्कंदस्यापि विशाखर्जं । लोकां विष्णुवत्त्विंश्विभक्तकर्मसमुद्भवै । विनायकौद्रवै
यंगणनां सेवकाय च । देवदूतेन याः प्रेष्याः देवस्त्रीषु न पत्त्रियः । वांसुदेवेषु विज्ञेयंगणामे
वनान्यथा । देवता च विकारेषु शुचिः स्नानः पुरोहितः । देवता च तु गत्वा वेस्नाता माध्या
पूजयेत् । मधुपर्क एव विधिवदुपतिष्ठेदनीतरं । तल्लिंगेन च मंत्रेण स्थालीपाकं यथाविधि । पु
रोधा जुहुयाद्द्रोससरात्रमंतं द्रितः । विप्राश्च पूज्या मधुरान्नपानैः सह क्षिणैः सप्तदिनं नरेन्द्रः ।
प्राप्तेष्टमेहि क्षितिगोप्रदानैः सकांचनेः शान्तिमुपैति पार्ष्णि ॥ ॥ इति देवप्रतिमावेकतशान्तिः ॥ ॥
अथाग्निवेकतेशान्तिः ॥ ॥ गर्ग उवाच । अग्निः प्रदीप्यते यत्र रात्रेष्टेष्टशमनिधनः । न दीप्यते चेधं वा
स्तद्रार्ष्टपीडयेन्नृप । ज्वलेदार्द्रश्चर्वं शोवा तथा दर्शनीमृदा सुधा । प्रासादतोरणं द्वारं नृपवेश्मसुरा
लयं । एतानि यत्र दह्यंते तत्राजसयं वदेत् । विद्युतावाप्रदह्यंते तत्रापि नृपतेर्नयं । अनेशानि

न ३

तमांसि स्युर्विनापी सुरजांसि च। धूमश्चानग्निजो यत्र तत्र विद्यान्महाभयं। तडिहिनाः भ्रूगगने भ
यं स्याद्विचर्जिते। दिवा सतारे गगने तथैव भयमादिशेत्। लोहायुधविकारः स्यात्तत्र संग्राममा
दिशेत्। त्रिरात्रोपोषितस्तत्र पुरोधाः सुसमाहितः। समिद्धिः क्षीरवृक्षाणां सर्षपैश्च घृतेन च।
होमं कुर्यादग्निमंत्रैर्ब्रह्मिणं श्रैव सो जयेत्। दद्यात्सुवर्णं चितथा द्विजेभ्यो गाश्वैश्च वस्त्राणि त
था भुवं च। एवं कृते तत्समुपैति नाशं यदग्निवैकृत्य भवी द्विजेन्द्र॥ ॥ इत्यग्निवैकृतशान्तिः॥ ॥
अथ वक्षोऽसाते॥ गर्गडः। पुरेषु येषु दृश्यंते पादपादेव चोदिताः। रुदंतो वा हसंतो वा यमं तो वा व
रसां भुवि। रुदंतो याधिरभ्येति हसतां देशविभ्रमः। शखाप्रपतने कुर्यात्संग्रामं योधपातनं।
बालानां मरणं कुर्याद्बालानां फलपुष्पतः। सराष्टमे कुरुते फलपुष्पमनन्तर्वि। क्षीरं सर्वत्र राम
गं पीरं स्नेहं दुग्धं क्षीरं लक्षणां। वाहनापचर्यं मध्ये रक्ते संग्राममादिशेत्। मधुस्त्रावे सवेद्या ३७२१

४२ जल्पत्स्वपि च वृक्षेषु स्वनत्स्वपि धनक्षयं । एतत्सृजितवृक्षेषु सर्वराशौ यि पच्यते । पुष्पैः फलेर्वा विरुते राशौ मृत्युं तथा दिशेत् ॥

जलस्रावे च वर्षति । अरोगशोषणी शैर्यं ब्रह्मनुर्भिक्षलक्षणी । शुष्केषु संप्ररोहत्सु वीर्यमर्न च
हीयते । उत्थाने पतितानां च सूर्यस्वेदकरं भवेत् । स्नानात्स्थाने तु गमने देशभंगं तथा दिशेत् ।
अन्येषु चैव वृक्षेषु वृक्षोत्पाते घृतं द्रितः । आद्यादाय त्वार्तं वृक्षं गंधमात्ये विभूषयेत् । वृक्षोप
रितथा छत्रं कुर्यात्सापप्रशान्तये । केचित्तु वृक्षोत्पाते वृक्षवेदनमाकुस्तदेतद्दिशो धात्रिं त्यं । शि
वमभ्यर्चयेद्देवपशुंचास्मै निवेदयेत् । रुद्रेभ्य इति वृक्षेषु कृत्वा रुद्रं जपेत्ततः । मध्वाज्ययुक्ते
न तु पायसेन संपूज्य विप्रांश्च भुवं च दद्यात् । गीतेन नृत्येन तथार्चयेत्तं देवं हरं पापविना
शहेतोः ॥ ॥ इति वृक्षोत्पातशान्तिः ॥ ॥ अथ वृष्टिवृत्ते ॥ गर्ग उ० । अतिवृष्टिरनावृष्टिर्दुर्भिक्षा
क्षेत्रं यमं मतं । अनृतो तु दिवानंतो वृष्टिर्याधिभया यत् । अनभ्रवेक्षताश्चैव विज्ञेयाराजहेतवः ।
वेक्षता गर्जितादयः । शीतोष्मानां विपर्यासेऋतूनां रिपुर्जीभयं । सततं वर्षते यत्र तत्र शस्त्रभ

शो मि

यं भवेत्। अंगारपांसुवर्षेण नगरं तद्दिनं श्यति। मञ्जुस्त्रिस्नेहमांसा निजनमारीभयं भवेत्। फ
लं पुष्पं तथा धान्यं परेण तिभया यतु। पांसुजं तूपलानां च वर्षतो रणजं भयं। छिद्रे वा भिप्रवर्षेण
सस्यानामीति वर्धनं। विरजस्केरवो व्यन्नेयस्य भयान दृश्यते। दृश्यते तु प्रतीपा वा तत्र देशे भयं
भवेत्। प्रतीपा विपरीतानिरन्ने वा। तथारात्रौ श्वेतं रात्रौ याम्योत्तरेण तु। इन्द्रायुर्धतथा दृष्ट्वा उ
ल्कापातस्तथैव च। दिग्दाहपरिवेषो च गंधर्वनगरं तथा। परचक्रभयं विद्यादेशे पद्रवमेव च।
सूर्येण्डुपर्जन्यसमीरणानां होमस्तु कार्यो विधिवद्भिजेन्द्र। धान्यानि गोकान् च न दक्षिणा श्वदे
या हि जानामघनाशहेतोः॥ ॥ इति वरुणादिवैकुण्ठश्रीतिः॥ ॥ अथ जलाशयवैकुण्ठे॥ ॥ ७॥
गर्गा उवाच॥ नगरादुपसर्पति समीप उपर्याति च। नद्यो हृदप्रस्त्रवणानिरंभो वै भवीति च। वि
वर्णकलुषा तत्ताफेन वर्त्तन्तु सैकुण्ठे। क्षीरं स्नेहं सुरारत्नं वर्हते व्याकुलोदके। परमासाभ्यति ॥ १७३ ॥

राम

रेतत्र परचक्रसयंविदुः। जलाशयानितेनेव प्रज्वलंति कथंचन। रवं मुंचीति च ब्रह्म ज्वालां धू
 मं रज्ज्मि च। अखाते वाजलोत्पत्तिः स सत्वा वाजलाशयाः। संजीतशब्दादृश्यते जनमारभ
 यं विदुः। दिव्यं महासयं विद्धि मधुमात्रावसेवनं। जलव्यावारुणमंत्रास्ते श्वहोमोजले भवेत्।
 मध्वाज्ययुक्तं परमान्नमत्र हयं हि जानामय भोजनार्थं। गावश्च देयाः सितवस्त्रयुक्तास्तथो
 दकुंभाः सकलार्थसिध्ये ॥ ॥ इति जलाशयवैकृतशर्गः ॥ ॥ अथोपस्करवैकृतशर्गः ॥
 भर्गुः ॥ उपयुक्तान्ययुक्तानि युक्तान्यपि च यांति चेत्। नयांति चोद्यमानानि अचोदितानि
 चलंति च। आकाशतूर्यनादश्च गीतगंधर्वनिःस्वनः। काष्ठद्वीकुठारादिविकारं कुरुते यदि। ग
 त्वा लं शूलसंधाश्च स्त्रियं स्त्री वा पिघातयेत्। उपस्करादिविकृतो घोरं शास्त्रसयं भवेत्। वा
 योश्च पूजां हि जसक्तुभिश्च कृतानि युक्तीश्च जपेच्च मंत्रान्। दद्यात्प्रभूतं परमान्नमत्र सद

क्षिणं तेन शमोऽस्य भूयात् ॥ अथ मृगपक्षिशांतिः ॥ मर्ग उ० ॥ प्रविशति यदा ग्रामान्तराया
मृगपक्षिराः ॥ अरण्यं यांति वारण्याः ॥ स्तलं यांति जलोद्भवाः ॥ स्तलजा वा जलं यांति घोरा वा स
तिनिर्भयाः ॥ राजद्वारे पुरद्वारे शिवाश्चाप्यशिवप्रदाः ॥ दिवा रात्रिं च वारापिरात्रौ वापि दिवा च
राः ॥ ग्राम्यास्त्यजंति ग्रामं वा शून्यतां तस्य निर्दिशेत् ॥ दीप्तं वा संतिसंध्या सुर्मंडलानि च कुर्वते ॥
वाशंते विस्वरं यत्र तदाप्येतत्फलं लभेत् ॥ प्रदेशे कुरुरो वा सेहेर्मते वापि को किलः ॥ अर्को दधे
र्काक्षि मुरवी शिवा वापि पर्यदिशेत् ॥ गृहे कपोतः प्रविशेत् क्रव्यादो मूर्ध्नि वापतेत् ॥ मधुवाम
क्षिकाः कुर्यान्मृत्युमर्हपतेर्भवेत् ॥ प्राकारद्वारगोहेषु तोरणापरवीथिषु ॥ केतुवज्रायुधाद्ये
षु क्रव्यादः संश्रयेयदि ॥ जायते वाथ वल्मीको मधुवाद्यश्च यदेदि ॥ सदृशेनाशमायाति रा
जा वापि भ्रियेत्तदा ॥ मूर्खिका शलभा न्दष्टा प्रहृतक्षुद्रयं वदेत् ॥ काष्ठोऽमुकाश्चि शृंगस्तथा

राम
॥ १७४ ॥

ध्यानमर्कटवेदनाः। दुर्भिक्षवेदनाः। काकाधान्यमुखायदि। जनानभिः सर्वतश्च निर्वर्ष
 पारण्यवेदनाः। काकोमैथुनयुक्तश्च श्वेताभोयदि दृश्यते। राजावा म्रियते तत्र सदृशो वा वि
 नश्यति। उत्तूको वा स ते यत्र निपते द्वा तथा गृहे। क्षुयो गृहपते मृत्युर्धननाशस्तथैव च। मृगपा
 क्षिविकारेषु कुर्याद्रोमंसदक्षिणी। देवाः कपोतश्च जसर्थ्यपंचभिर्द्विजैः। सुदेवश्चि चै
 केन देया गावश्च दक्षिणाः। जपे च कुंतस्तु च मनो वेदशिरीसि च। मंत्राः ऋग्वेदे प्रसिद्धाः॥
 गावश्च देया विधिवद्विजानां सर्का च नावस्त्रयुगोत्तरीयाः। एवं कृतेशंतिमुपैति पापं मृगै
 द्विजैर्वा विनिवेदितं यत्॥ ॥ इति मृगपक्षिवैकृतशंतिः॥ ॥ गमर्ग उवाच॥ प्रासादतोर
 णा द्वालद्वारप्राकारवेशमनी। अनिमित्तं च पतनं दृढानां राजमृत्यवे। रजसा वाथ धूमेन दे
 शो यत्र समाकुलाः। आदित्यश्चंद्रकाराश्च विवर्णा भयवृद्धये। राक्षसा यत्र दृश्यन्ते प्रा

हरणाश्चविधमिरिः। क्रतवश्चविपर्यस्ताश्रपूजयेज्जनाः। नक्षत्राणि वियोगीति
तन्महद्वयलक्षणं। केतुदयोपरागौ च विद्वंवाशाशिसूर्ययोः। ग्रहर्क्षविकृतिर्यत्र तत्रापि भय
मादिशेत्। स्त्रियश्च कलहायंतेवाला निघ्नति बालकाः। क्रियाणां मुचिता न च विछित्तिर्यत्र
दृश्यते। अग्निर्यत्र न दृश्येत दृश्यमानोऽथ शान्त्यति। क्रयादवाप्तिवाहायांति चोत्तरसथा।
पूर्णकुंभाः सर्वते च बहूयो वा विलुप्यते। मंगल्यधनयो यत्र न श्रयंते समंततः। क्षवतुर्वाधि
ते वाथ प्रोत्साहे सति न दितिः। न देवतेषु वर्तते यथा ब्राह्मणेषु च। मंदघोषाणि वाधानि
वार्थं ते विस्मराणि च। गुरु मित्रादिषो यत्र शत्रुपूजारताः सदा। ब्राह्मणाः सुहृदो मान्या जने
र्यत्रा वमन्यते। शान्तिमंगलहोमेषु नास्ति क्यं यत्र मन्यते। राजा वा म्रियते तत्राथ वा देशो
विनश्यति। राजो विनाशो संप्राप्ते निमित्तानि निबोधमे। ब्राह्मणान् अथ मंदेष्टि ब्राह्मणा

राम
१७५७

श्रविर्निर्दति। रमते निंदया चैषां प्रशंसाभिर्निर्दति। ब्राह्मणस्यानिवास्ते ब्राह्मणीश्च जि
 धीमति। नैतान् स्मरति हृत्पुयाचितश्चाभ्यसूयति। अपूर्वे तु करं भो भक्तथापात्तयते जने। य
 एते धर्म्यर्चयेत्सम्यक्सपत्नीकान्दिजोत्तमान्। भोज्यानि चैव कार्याणि सुराणी बलयस्तथा
 गावश्च देयादिजपुंगवेभ्यो भुवं तथा कांचनमंबराणि। होमश्च कार्योदिजपुंगवे श्रवणं कृते
 शान्तिमुपैति पापं॥ अद्भुते तु समुत्पन्ने यदि वृष्टिः प्रजायते। सप्ताहाभ्यंतरे ज्ञेयमद्भुतानि
 फलं हितम्॥ ॥ इति श्रीमत्स्यपुराणे कथाद्भुतशान्तिः॥ ॥ अथ नानोत्पातशान्तिः॥ ॥
 मदनरत्ने गर्गः॥ ओसातिकी महाशान्तिं तत्त्वतः शृणु मे धुना। यत्र व्याधिर नावृष्टिः परचक्र
 मुपस्थितं। दुर्भिक्षं जनमारोवा राहो मरणमेव वा। तत्र शान्तिक्रमः प्रोक्तो महाकृतुमिहा
 रभेत्। पुनर्होमश्च कर्त्तव्यो बृहस्पतिमर्तयथा। गावस्तथैव दातव्यास्तथैवायुर्विवर्द्धनी॥

राज्ञोभिषेकं कुर्वति तथैव च स ऋत्विजः। त्रिगर्त्रं स सप्तर्त्रं वा उपोष्य च पुरोहितः। औदुम्बरीणां वि
धिवत्समिधां च शतं दहेत्। ब्राह्मणभोजयेत्तत्र कृतांते भूरि दक्षिणा। यवानां होमयेद्दोणान् द्यु
तानां दशैव च। द्विजे घृताढकं दद्याद्यवद्रोणं स सेतिकं। राज्ञः कुले प्रधाने वा घृतद्रोणं विधीयते।
वृषस्यैकादशगणश्च विप्रेभ्यः प्रतिपादयेत्। कुले यस्य नरो हति पुत्रादुहितरस्तथा। सर्वङ्गी वो
पसर्गश्च तत्र कर्म प्रयोजयेत्। सा वित्र्या कारयेत्कर्म ततः पापं प्रशाम्यति। अत्युत्तममतिशी
तं च अतिवर्षमनूदकं। अनार्त्तं वीं पुष्पफलमतिरात्रं च मारुतः। वाहनानां मतिश्चैव अति
भार्त्रं च मूषकाः। आरण्यमृगसंघानामथ वा पुरसेविनां। यदाप्योत्पाति कं किञ्चिच्छूतपक्षा
श्च वा यसाः। भैरवं चातिभार्त्रं च रुदंति मृगपक्षिणः। विद्युत्सन्नितनिर्घोषमनभ्रैवाति
वर्षणं। सिंहव्याघ्रतरक्षणां दर्शिनं च चतुष्पथे। ईदृशैर्लक्षणैर्यत्पातेर्विनाशमभिलक्ष

राम

३७६१

येत्। अन्योत्र जायते राजा तथा वान्यः पुरोहितः। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि पापप्रशमनीं सुभां। ओ३
 बरीणं समिधां शतमष्टोत्तरं दहेत्। सहस्रीरघताक्तानीं महामंत्रगणैः शुभैः। कृत्वा शतसहस्रीं तु
 परां शान्तिं मवाप्नुयात्। यंत्रं वा मुशलं वापि स्फुटते वाप्युत्तरवर्तं। भूतानां चैव विभ्येत गृहे देवकु
 ले तथा। त्रिपदी तद्वर्षां वा आसनं शयनं तथा। अकस्मात्स्फुरते यत्र कपते वा वसुंधरा। तथा यु
 क्तमयुक्तं वा यानं युग्मं प्रधावति। अचलं चलते यत्र विवादश्चैव मंत्रिणं। अयुक्तं ब्राह्मणैः सा
 र्धं विवदंति तथा भृशं। ईदृशेषु निमित्तेषु महाभयमुदाहरेत्। श्रेष्ठिनां सार्थवाहना मम त्यानी
 भयं वदेत्। महाजनविवादंश्च मंत्रिणीं च विनिर्दिशेत्। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि प्राजापत्येति वि
 श्रुतं। अश्वत्थसमिधो कृत्वा घृताक्तमधुसंयुताः। सावित्र्यष्टसहस्रेण प्राजापत्यांस्तु मंत्र
 येत्। पापसंभोजयेद्दिशाम्भुक्तां ते भूरिदक्षिणा। ततः प्रशाम्यते पापं प्राजापतिमर्तयथा। यम

लानिच जायंते शुभानि निजवाहनाः। मुंडवक्रमुखाश्चैव कुंडाश्च कुणपास्तथा। अमालुषामा
 नुषाणांगजानां मृगपक्षिराणां। दंताश्चोपरि जायंते अश्वाश्च विकृतमनसाः। बकुलीर्धर्मशीर्षा
 वा बकुवर्णमिवार्णिकं। एकष्टंगमष्टगं वा चतुर्भुजमथाभुजं। दीर्घकर्णमकर्णं वा अज्जकर्णमुखं तथा। बाल
 व्याघ्रमुखाकारं विडालमुखमुन्नतं। ईदृशानि चरूपाणि दृश्यंते यत्र गौतम। तत्र संयासतो ब्रूया
 द्भयं क्षयकरं महत्। जनक्षयं च पौराणं राज्ञः श्रेणिबंधं तथा। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणा
 शिनीं। स्वदिराश्च त्यसमिधां सहस्राष्टोत्तरं दहेत्। विरूपाक्षोऽगमं त्रेण विधिवत्सु समाहितः॥
 विरूपाक्षोऽग्निर्मूर्द्धेत्यादिः। तत्र हि विरूपाक्ष ऋषिः। दद्याच्च कपिलांधेनुकुती तेशान्तिमिच्छता। तत
 स्तच्छाम्यते पापं जातवेदो वचो यथा। यथा कार्याणि जायंते अदंष्ट्रे दंडपातनं। अप्रज्याश्चैव पूज्यं राम
 ते मान्यश्चैव वामन्यते। अनर्हं अपि ब्रह्मनुधेनुश्चानुहं पिबेत्। विधुनोति च गंवत्सः प्रजातं १७७॥

नाभिर्नंदति। प्रजातं वत्संगौ रिति शेषः। मैथुनं विपरीतं च अकाले मृगपक्षिणी ब्रू। ह्मणाभि
नमर्यादानतिष्ठति स्वकर्मसु। ईदृशे लक्षणे सा ते विद्या देशस्य विभ्रमं। कलहं जायते घोरं दुर्भि
क्षजनमारकं। राजा मात्यविनाशं च पौराणां च महद्भयं। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशिनी
प्रवाल्याश्च त्वसमिधः कृत्वा सीत्तराणी महत्। औदुंबरीणां समिधां सहस्राष्टोत्तरं बुधः। जुहुया
द्धिवद्वेष्टोपरीशान्तिमुपादधत्। दसी दससमा युक्तं गृहं दद्याद्दिजातये। ततः प्रशम्यते पापं
जोतमस्य वचो यथा। यथापि पीलिकायत्र ग्रामेषु नगरेषु च। दृश्यंते ह्यतिमात्रं चेद्दुर्ध्ववीराकृता
लयाः। शान्ते गृहे देव गृहे तथा च नृपते गृहे। उपर्युपरि मोक्षं तु दृश्यंते वेदमवतदा। मक्षिका मशका
दंशगतिमात्रं भयावहाः। ईदृशे लक्षणे सा ते महोचोरभयं भवेत्। द्रव्याणां हरणं ब्रूयात्परं च
कस्य वागमं। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि विश्वामित्रोपदर्शितां। अश्वत्थसमिधां चैव जुह्व्याष्टो

त्ररंशतं। पूर्णपात्राणि वै दद्याद्भुत्वांते भूरिदक्षिणां। सर्वोपि स्वरसंयुक्तं गृहं दद्याद्विजातेभ्यः। तिलपा
 त्रप्रदातव्यं तिलाञ्जुकीतसंयुतः। अन्नग्निरुज्ज्वलति यत्र अधमेधमदर्शनी। बालैः सह कुसाराश्च
 कलहं यत्र कुर्वते। गवाधानां भवेन्नित्यं तथा घोषनिवासिनो। श्रेष्ठानां सार्थवाहानीकलहो य
 दि जायते। राजा मातुर्विनाशं च पौराणां च महद्दुःखं। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि पितामहवचो यथा॥
 पात्राशसमिधामग्नौ सहस्राष्टोत्तरं दहेत्। ब्राह्मणं भोजयेत्तत्र परमानंदं तल्लुप्तं। ततस्तृण
 श्यते पापं पितामहवचो यथा॥ प्राकारेन शरैर्म्येरोपुरा दालकेषु वा। रथाचलुष्ययेचैव देव
 लायतनेषु वा॥ निवासं यत्र कुर्वति वकाः काकाश्च कौशिकाः। गृध्राः परभृतश्चैव आरण्यान् ग
 पक्षिणः। निरूहे कलहं घोरं सिद्धानां वचनं यथा॥ निरूहे तर्कयेत्। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि नारदे
 नोपलक्षिता। अथ त्वसमिधानां तु च ताकानां विभावसो। वायव्येनेह मंत्रेण निवेद्यं च सुखी ॥१७८॥

राम

॥१७८॥

लितं। ततस्तु शम्पते पार्पना रदस्य वचो यथा। मृतः शम्पन् न यो नीतः पुनर्ज वि ति मानवः। गृहे यस्य
 प्रविष्टो सौ तिष्ठेद्य कदाचन। अचिरात् मृत्युतां याति हतदारपरिग्रहः। तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि धर्मरा
 जम तं यथा। सक्षीराणां घृताक्तानां मग्नेर्कुत्वा मुखे बुधः। ओडुवरीणां विधि वत्ततः शान्ति कृता
 भवेत्। सा वित्र्यष्ट सहस्रेण क्षीरशान्तिं च कारयेत्। क्षीरशान्तिश्चरक्तानां मेकवर्णानां मित्यादि
 नावक्ष्यते। कपिलां तिलकां स्य च कुतांते भूरि दक्षिणा। ततस्तु शम्पते पार्पना धर्मराजम तं यथा। श्वा
 शृगालेथ वा गृध्रः काको वा यदि मानुषः। शमरागनाम्नां समादाय पुरमध्ये प्रवेशयेत्। नगरं प
 तनं वा पिग्रामं वा यदि वा गृहं। अचिरेणैव कालेन तच्छमनी भविष्यति। चौरमंडलपातैस्तु पुरच
 क्रस्य वागमं। अनारोग्यमनावृष्टिर्दुर्भिक्षं जनमारकं। संग्रामं शस्त्रसंध्यातं क्षिप्रमेव विनि
 र्दिशेत्। अश्वत्थसमिधो गृह्य तिलांश्च मधुसंयुतान्। विरूपाक्षेण मंत्रेण विरूपाक्षा-सशोणि

तान्। तिलपात्रोपहारं च क्षीरशर्शपिचकारयेत्। ततश्च शाम्यते पार्थ प्रजापतिमतं यथा। सोऽत्राम
 तिः पाकयज्ञः पशुबंधस्तथैव च। क्रतवश्च प्रवर्तते अनधीत्यकृतोदयः। यस्मिंस्तथा प्रवर्तते क्रोध
 जोषभयादपि। अदत्त्वादक्षिणां सम्यक्महदुत्पातलक्षणं। अनारोग्यमनावृष्टिर्दुर्निर्दिष्टजनमा
 रकं। ज्वरः कासस्तथा श्वासः कबूददुर्विकीर्षिकाः। शिरोरोगाक्षिरोगाश्च पांडुरोगोऽग्रहः। आधय गल
 श्च प्रवर्तते दुर्दुष्टैः स्वप्नलक्षणैः। तत्र शांतिं प्रवक्ष्यामि बृहस्पतिमतं यथा। त्रिरात्रोपोषितो भूत्वा
 हविष्याशीपुरोहितः। स क्षीराणां द्यूताक्तानां समिधां च शतं दहेत्। पलाशस्येत्यर्थः। कज्जमिद्रा
 शनिर्वापि ज्वलन् चै निपतेदिह। पुरेजनपदे वापि तत्र विद्यामरुद्भयं। संवत्सरे ततो धोरे विद्याद्
 तज्जनक्षयं। राजामात्यविनाशं च निर्दिशेन्नाशसंशयः। तत्र शांतिं प्रवक्ष्यामि इन्द्राग्निवचनं य राम
 था। अपामार्गस्य समिधां सहस्राष्टोत्तरं दहेत्। पायसं सोऽजयेद्दिवा-क्षीरशर्शपिचकारयेत्॥ १७८॥

॥ रक्तानामेकवर्णानां गवां क्षीरं समादिशेत् । ऊत्वा ऊतिशतं विप्रो माहेन्द्रो वर्मत्रवित् । सुव
 र्णमणिर्लसकाशाकृतांते भूरिदक्षिणा । ततस्तच्छाम्यते पापमिंद्राग्निवचनं यथा । प्रतिस्रोताम
 हानयः प्रवहंति जलाशयाः । उन्मार्गपथगामीति जलान्यपहरंति च । उफिरंति जलं भूमौ पुष्क
 रित्यो जलाशयाः । कुमुदोत्पलपुष्पाणां नद्याः स्रोतसि संभवः । संदर्शनं सप्त ऋषीणां नागा
 नां जलशायिनां । वैत्यवक्षामहोत्काश्च शुष्यंति च पतंति च । पूयशोणितगंधाश्च कुण्ठपानां
 सुगंधिनां । क्षुमिशोणितवर्षं च छिन्नभित्तप्ररोहिता । ईदृशानि निमित्तानि स्रतितत्रैव गौत
 म । परचक्रागमं विद्यात्सर्वलोकभयावहं । राजा मातृभयं ब्रूयात्सौ राणां च महद्भयं । ओ दुंबरी
 णां विधिवत्समिधां च समाहितः । सहस्राष्टोत्तरं जुहुयाद्देवैर्नामैव न चर्मत्रवित् । द्विजानां गोसह
 स्रं च कृतांते भूरिदक्षिणा । उत्पाताद्यनिमित्तास्तु ये केचिद्भयदारुणाः । गोप्रदानेन शाम्यति

प्रजापतिमतं यथा ॥ ब्रह्मोपवासे नियमैर्हर्मैर्ब्राह्मणतर्पणैः ॥ दिव्योत्पातैस्समुत्पान्ने माहेन्द्रं साध
येच्चरुं ॥ वारुणं चांतरिक्षे च आग्नेयं पार्थिवे तथा ॥ तथा संग्रामकालेऽपि प्रहराणां निवृत्तये ॥ एव
मित्यादिकं लोके दिव्यभौमांतरिक्षगं ॥ नियमैर्ब्रह्मोपवासेऽश्वशान्तिं हि श्रुत्वा प्रशाम्यति ॥ देवताय
त्र पूज्यं ते सां वत्सरपुरोहितौ ॥ गुरवो ग्रहनक्षत्रं तदा शुद्धैः भलक्षणां ॥ ॥ इति मदनरत्ने गर्गोक्ता
नामोत्पातशान्तिः ॥ ॥ तत्रैव देवीपुराणे ॥ अपचारेण लोकानामुपकारादुरात्मनां ॥ अपर
क्ता विनाशाय सृजते देवतामुने ॥ उत्पातान्च विधाकारा दिव्यभौमांतरिक्षजान् ॥ स प्राचीं दि
शमन्वावर्त्तते यदास्यमणि ककुप्सु स्थालीदरणां पानच्छत्रशय्यासनावसथध्वजप्रताका
गृहे कदेशप्रभञ्जने पुगजवाजिमुख्याः प्रमीयंत इत्येवमादीनि तानि सर्वाणींद्रदेवत्यानि अ
हुतानि प्रायश्चित्तानि भवन्तींद्रं वो विश्वतस्य रीतिस्तृतीयपाकमष्टशतं कुत्वाप्यर्चयित्वा ॥

राम
॥१८०॥

तीरभिजुक्त्यादिद्राय स्वाहा शर्चोपतये स्वाहा वज्रपाणये स्वाहे श्वराय स्वाहा सर्वपापप्रश
मनाय स्वाहेति व्याहृतिभिश्च पृथक् जुहोति॥ स दक्षिणां दिशमन्वावर्त्तते ययदास्य प्रजायां
पशुषु शरीरे वारिष्ठा निप्रादुर्भवंति व्याधयो नेकविधा भवंति अतिस्वप्नदुःस्वप्नमतिभोजनमा
लस्याजीर्णनिगृहदारेण वा सर्पो गच्छति कपोतः प्रविशति शरीरे वारोहति अंकुशास्त्री अदर्श
नमादर्श इत्येवमादीनि तानि सर्वाणि यमदेवत्यानि भवंति नाके सुपर्णमिति स्थालीपाकं
कुत्वा पंचभिराज्याहुतीरसि जुहोति यमाय स्वाहा प्रेतधिपतये स्वाहा दंडपाणये स्वाहे श्वरा
य स्वाहा सर्वपापप्रशमनाय स्वाहेति व्याहृतिभिश्च पृथक् जुहोति॥ स प्रतीचीं दिशमन्वाव
र्त्तते ययदास्य क्षेत्रगृहसंस्थेषु धान्येष्वीतयः प्रादुर्भवंत्यपद्रवा वा अनेकविधा आखुप
तंगं पिपीलिकमधकं शुक्रशतसकं सोक्ष्मकमित्येवमादीनि तान्ये तानि सर्वाणि वरुणदेव

त्पानि सवन्ति घृतवती इति वरुणस्योत्तं भनमसीति स्छालीपाकं कृत्वा पंचभिराज्याकृती रभि
 जुहोति वरुणय स्वाहा पांपतये पाशपाणये ईश्वराय सर्वपापप्रशमनाय स्वाहेति व्याहृति
 भिर्दुत्वासामगपित्वा एवं सर्वत्र जुहोति । स उदीचीं दिशमन्यावर्त्तते यथास्य कनकरजत
 वस्त्र वैश्यं मुक्तामणिवियोगो भवति आरंभावा विपद्यंते मित्राणि वा विरज्यंते वेश्मनि
 मधून्यलावृ निवाजायंते वल्मीकाश्चोर्चीयंते शुक्लवृक्षाः प्ररोहंति तैलं स्थायति रात्रौ विद्रव
 ति दंष्ट्रा दिवा द्यौर्वाश्चेतंच वायवं शमशने नग्ने धूमो जायते च तरी गभंगं गृह्णातीत्येवमादी
 नि वैश्रवणदेवतान्यद्भुतानि भवन्ति अभित्यं देवमिति स्छालीपाकं कृत्वा पंचभिराज्याकृती
 रभि जुहोति वैश्रवणाय यक्षाधिपतये हिरण्यपाणये ईश्वराय सर्वपापप्रशमनाय
 स्वाहेति व्याहृतिभिश्च पृथक् जुहोति । स पृथिवीमन्यावर्त्तते यथास्य पृथिवी स्फुटति ॥१६॥

राम

॥१६॥

सचलति कंपति ज्वलति रुदति धूमायत्यकस्मात्सलिलमुद्गिरति सुधनिमज्जति निमग्नमुत्प्लवति
 अकालेषुष्पफलानीत्येवमादीन्यग्निदेवत्या० भवंत्यग्निहृतमिति स्खालीपाकं कृत्वा पंचभिराज्यं
 जुहोत्यग्नये स्वाहा र्विष्मते० शक्तिपाणये० ईश्वराय सर्वपा० स्वाहेति व्याहृतिभिश्च पृथग्जुहोति ।
 सोऽंतरिक्षमन्वावर्तते यथा यदा स्य विवाता वाता वायंते तेषु चाप रूपाणि दृश्यंते स्वरकलं भगध्र
 कं ककपोतो लूकश्येन भासवायसगोमायुसंस्थान्युपरि बांशुमांसपेश्यस्थिरुधिरवर्षाः प्रव
 र्त्तंते काकमिथुना निदृश्यंते रात्रौ मणिधनुः पश्येच्छशकाग्रामं विशति वृक्षाः स्रवंति रुधिरा
 रयाकाशेन गरमेवमादीनि वायुदेवत्यानि भवंति वातआवात्विति स्खालीपाकं कृत्वा पंचभिरा
 ज्याहुती जुहोति वायसे स्वाहा महद्भूताधिपतये० शीघ्रपाणये० ईश्वराय० सर्वपाप० स्वाहेति व्या
 हृतिभिर्कृत्वाऽथ सामगायेत् । सदिवमन्वावर्तते यथा यदा तारावर्षाणि उल्काः पतंति धूमार्थंति

दिशो दह्यन्ति केतवश्चोत्तिष्ठन्ति गवांश्च गेधूमो जायते गवांस्तनेषु रुधिरं स्रवति अत्यर्थं हिमं नि
पततीत्येवमादीनि सोमदेवत्यान्यद्रुतानि भवन्ति सोमं राज्ञानमिति स्थालीपाकं कृत्वा पंच भिरा
ज्यं कुतोति सोमाय स्वाहा नक्षत्रपतये शीतपाणये महागणपतये ईश्वराय सर्वपाहेति व्या
हृतिभिश्च पृथग् जुहोति । स परं दिवमन्वावर्तते देवतायतनानि कंपते देवता प्रतिमा हंसति न
त्यन्ति रुदन्ति गायन्ति स्फुटन्ति खिद्यन्त्यन्मीलन्ति निमीलन्ति प्रतियांति नद्याः कबंधमादित्ये द
श्यते जलं च परितप्यते केतुपताका बहुत्रवज्रविषाणानि प्रज्वलन्त्यश्वा नां वालधिष्ठांगाराः क्षुरं
त्वहृतानि मर्माणि क्रंदन्त्येवमादीनि विष्णुदेवत्यानि सवन्ती दं विष्णुरिति स्थालीपाकं कृत्वा पंचा
ज्यं कुतोति विष्णवे स्वाहा सर्वभक्ताधिपतये चक्रपाणये ईश्वराय सर्वपाप स्वाहेति व्याह
हृतिभिर्जुहुत्वा य साम गायेत् । रवननादहनादभिमर्शनाद्भोतिराक्रमणाच्च वतुभिः शुभ्य ॥ १५२ ॥

सम

तेभूमिः पंचमात्रोपलेपनात्संभारान्प्रदक्षिणमानीय ब्राह्मणान् स्वस्तिवाचा सर्वभारैर्यजुष
सृष्टं तदक्षयक्षेत्रक्षाम्यति ह ब्राह्मणे भोजनं हिरण्यं वा सो भूमिर्दक्षिणेति । सोधस्तादिशम
न्वावर्तते ययदास्य गवां मानुषं महिष्यजाश्चोषाः प्रसूयंते हीनांगान्यतिरिक्तांगानि विकृ
तरूपाणि वा जायंते अचलानि चलं त्येवमादीनि । रुद्रदेवत्यानि भवंत्या वोराजानमिति स्था
लीपा कंकुत्वा पंचभिर्जुहोति रुद्राय स्वाहा पशुपतये भूलपाणये ईश्वराय सर्वपाय स्वा
भि हेति व्याहृतिर्दुत्वा सामगगयेत् । स उर्ध्वं दिशमन्वावर्तते ययदास्य मनुषाणामतिदुःखं प
र्वताः स्फुटं तिनिपेतं त्याकाद्भूमिः कंपते महद्गुमा उन्मीलं त्यश्मानः स्रवंते चतुष्पादं पंचपदं
भवतीत्येवमादीनि । सूर्यदेवत्यानि भवंत्युदत्यं जातवेदस्यमिति स्थालीपा कंकुत्वा पंचभि
राज्या ऊतीर्जुहोति सूर्याय सर्वग्रहाधिपतये किरणपाणये ईश्वराय सर्वपा स्वाहेति

व्याहृतिभिर्दुत्वाथसामगायेत्। ससर्वादिशो न्वावर्तते थयदास्यस्त्रियोयमला निप्रसृत्यैश्व
 तकाकः काकमेषुर्न च दृश्यते उल्काताश्च सर्वत्र दिशंदाहाश्च जायंते पिशाचराक्षसगोक्रोविषु
 छेष्वग्निश्चोदयति पशुपुमानुषो भवति मानुषेषु सर्वाणि सत्त्वानि पशवो जायंते वायनः कर्म
 भिरुद्रं दृष्टिस्त्रीपुंसयोः पुंश्चल्यभावः सर्वपापेषु बुद्धिरित्येवमादीनि रुद्रदेवत्यानि भव
 त्ति विश्वतश्चक्षुरिति स्थातीपाकं कृत्वा पंचाज्याहुतं हुं होति रुद्राय स्वाहा उमापतये शृणु
 पाणये ईश्वराय सर्वपाप व्याहृतिभिः पृथग्जुहोति। भूमिकेपं दिशंदाहो ग्रहयुद्धं तु जायते।
 गगने दृश्यते केतुरादित्यश्चैव कपते। आदित्ये दृश्यते छिद्रं कलत्रं वर्णं भिजायते। विपरीतानदी
 चैव रुधिरं च प्रवाहयेत्। गगनाद्भूयते गीतं निर्घोषिश्चैव जायते। एवमादीनि सर्वा द्युद्भुतानि राम
 प्रायश्चित्तानि भवन्ति। गृहे गृहे भवेच्छान्तिमार्तदण्डं पूजनं बलिः। दानं रुद्रजपो नित्यं भास्करे ॥१८३॥

ज्याग्रहार्चनं । लक्षहोमं कोटिहोमं ह्वाहोमं पुरोदितं । गोभूरहिरण्यवस्त्रान्नतिलदानं शुभावहं ।
 पायसं दधि क्षीराज्यदेयं विप्रेषु भोजनं । अथ पूर्वाहुतीं कृत्वा ह्वादिर्भक्षिमीवीरगागन्धधिसर्पि
 सर्षपां कलिनीरमार्गीतिलयवव्रीहयः समिधश्चैतान्याहरेत्स्नातः स्त्रुण्डिलमुपलिप्य तत्रेणो
 दनं कृत्वा सरं यवान्सक्तुपायसं दधिमधुघृताक्ताः पृथक् चरवः सर्वेषां पायसमग्निं समाधाय जुहु
 यादिदं विष्वा अवीधुधन् नाके सुपत्नं वरुणस्योत्तं भनमसि । अभित्यं देवं सवितारं अग्निं ह
 तं वृणीमहे इदं विष्णुः विभ्रतश्चक्षुः गौरीर्मिमाय कौडात्कौडात् क्रवासि क्रवोयं योजाना
 निन्तजीयंते इहैव स्तं मा वियौष्टं । पुनः पत्नी मग्निरदादायुषा सह वर्चसा । दीर्घायुरस्यायः प
 तिर्जीवातिशरदः शतमिति ॥ ॥ इति मदनरत्ने देवीपुराणेऽद्भुतशक्तियः ॥ ॥ अथ प्रासादक
 लशलिङ्गार्चनं गेशंतिः ॥ अद्भुतसागरे नारदः ॥ यत्र देवकुले वैज्रं पतेत् पृथो यथा पुनः । कंकोथ

पतते चैव वृडायामग्निदर्शनिं । लिङ्गं वा पिद्यते यत्र कं पतेवानिमित्ततः । वृडाभङ्गे भवेद्यत्र प्रतिमा
 भिद्यते तथा । यामोत्साहो भवेत्तत्र स्वाभि नो मरणं दिशेत् । तत्र शान्तिं प्रवक्ष्यामि येन संपश्यते शुभां
 कुंडं कृत्वा विधानेन ततो होमं समारभेत् । चरुं च यमो देव त्वं साधयित्वा विधानतः । सस्त्वर्णेन
 हस्तेन ततः कर्म समारभेत् । अष्टोत्तरशतं कृत्वा घृताक्तसमिधां ततः । माषेर्मुद्गैस्तिलैश्चैव
 घृतेन मधुना सह । एभिः पंच सहस्राणि शक्तिबीजेन होमयेत् । होमांते तर्पयेद्दिप्रान्दक्षिणा
 भोजनादिभिः । भूमिं धेनुमनशूहं स्वर्णं धान्यं सदक्षिणं । पंचगव्यं ततः कृत्वा स्नायाद्देवालये
 द्विजः । बलिंदत्वा विधानेन कृत्वा सरेः पायसे स्नयात् । ईशानं स्थापयेत्तत्र बलिंदत्वा विधानतः ।
 एवं कृत्वा विधानं तु कृतकृत्यो भवेन्नरः । मंडपस्य तथा वृत्तिश्चूडादेव कुलस्य चान्नकस्मान्नि राम
 पतेश्चत्रकं पतेवानिमित्ततः । दधि क्षौद्रं घृताक्तानामश्वत्थसमिधां ततः । जुहुयादष्टशतं प्रा १८४॥

जइमारुद्रेतिमंत्रवित्। धेनुंचदक्षिणीदधानिलपान्नैचकांचनं॥ ॥ इतिशान्तिरत्नेलिंगाचदि
 सगशान्तिः॥ ॥ मदनरत्नेपरिशिष्टे॥ गृहमध्येस्थूलाविरोहते कपोतोवागारमध्येनिपत्तेदायसो
 वागृहंप्रविशेद्वैर्वागृहमारोहेद्वर्त्मकं वीपजायते गौरात्मानप्रतिधयेदनडाचादिशमुल्लिखेद
 नगेनोवाधूमो जायते। छत्राकंनिर्यासं वीपजायते मंडूकोऽवष्टो वासेतस्वप्ने स्थिदंतपतनेषु वागृ
 होत्पातेषु देवयजनोलेखनप्रभृत्यग्निमुखां कृत्वा स्तोत्रीपाकं जुहोति यत इंद्रभयामह इतिपुरो
 नुवाक्यामनूयस्वस्तिदाविशस्यतिरितियाज्ययाजुहोत्यथाज्याहुतीरुपजुहोति वास्तोष्पते
 शान्त इंद्राग्नीकयानश्चित्राशुवक्तो अथभवतनः समनसावितिस्विष्टकृत्प्रभृति सिद्धमाधे
 नुवरप्रदानादथाग्रेणशमीपर्णेपुक्रुतशेषंनिधातिशान्नोदेवीरभिष्टयइति स्तोत्रीपाकं स
 क्षालनमाज्यशेषंचपात्र्यांसमानीयनिनयेत्प्रोक्षयेद्वा तच्छंयोरारवर्णीमह इतिअन्नं संस्तुत्य

ब्राह्मणान्संपूज्याशिषोवाचयित्वा शिवमित्युद्धृतो व्याख्यातः ॥ ॥ अथ जनमारशांतिः ॥ ॥
 हेमाद्रौगर्गः ॥ जनमारसमुत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि च शांतिं कं । यदा लोभसमाविष्टैः पीड्यन्ते पार्थिवैः प्र
 जाः । रमत्यमद्रं नगरेन च धर्मे गतिष्ठति । न च स्तस्यानुवर्तन्ते प्रजा धर्मं विहाय ताः । क्रोधलोभ
 समाविष्टाः साध्वानारवि वर्जिताः । पूजयन्ति च नो मोहाद्देवान्निष्प्रांस्तथापि हृन् । तांश्च धर्माभि
 भूतास्तु ततो रुद्रः प्रकुप्यति । अंतकोपेऽपि भगवान्भूतानां प्रिय एव च । कुरुते सौ विकारी च
 हेतुभूतान्यर्थनिधानम् । ताराग्रहान्केतुर्दंडात्राकुंमारकं कारकान् । सूर्यसंध्याविरुतीन्घो
 रान्यामृगपक्षिणः । भूमिकं पोल्का निर्घातशीतोत्प्लानितविक्रियाः । अतिवर्षमवर्षं तु तथैवात्म
 विपर्ययं । औषध्योरसहीनाश्च सवेदुर्विपर्ययं । रसवीर्यविहीनास्तारोग्यनुसादयत्यथ ॥ रामः
 दिव्यभौमांतरिक्षाः स्युस्तथा तादोषसूचकाः । संभवन्ति तदारोगादारुणा जनमारणाः । रुद्रप्र ॥ १८५ ॥

कोपजंतस्माज्जनमारंप्रचक्षते। तेनाभिभूताः सर्वपिलभंत बुद्धिर्वेद्यतं। सत्त्वं बलं च विकृतिं याति
 प्रायेण जंतुषु। ब्रह्मस्य हरणाच्चापि गुरुद्वेहोत्सर्तां वधानां लक्ष्यते जनमारोपं समुत्पन्न इति श्रुतिः।
 तस्मात्प्रसादयेद्यत्नाद्देवदेवमहेश्वरं। दैवज्ञेन प्रदिष्टेन विधिना सुसमाहितः। गाणपत्येन विधि
 नाग्रथर्वशिरसा तथा। यामलेन विधानेन कुर्याद्देवप्रसाधनं। शिवसूक्तमुमासूक्तं जपेच्च श
 तरुद्रियं। बल्युपहाराच्च विधिं श्रुत्वा त्वरेण निवेदयेत्। आवाहयित्वा सगणैरुद्रं रात्रां वहस्सुच।
 ब्राह्मणभक्ष्यसोज्यैश्च दक्षिणाभिश्च तोषयेत्। प्रसादिते तदा रुद्रे जनमारो निवर्तते। नर्त्ये च
 नानादेवत्येर्विबिधेऽन्यकर्मणिः। बलाद्यशमयितुं शक्यो रुद्रकोपसमुत्थितः। तस्मात्प्र
 सादयेद्यत्नैर्भवाय जगतोहितं। शिवप्रजानां सवतियदा स प्रीयते शिवः। धर्ममंगलशीलश्च देव
 ब्राह्मणवर्दकः। सर्वज्जिवेरतः सर्वरूपवर्गेभिरुच्यते। जपोपवासनिरतो नृपतिश्च यतेंद्रियः।

युक्तो होममुपाश्रित्य नियमेन यथाविधि । एवं युक्तस्य न पतेः कर्मसिद्धिः प्रशस्यते । कर्मणस्त
 स्य मूलं हि अर्धधानो न पः स्मृतः । उपोषितो नरः स्नातः शुक्लवस्त्रसमाहिताः । आत्मरक्षास्वर्थं क
 त्वा ततः शान्तिं प्रयोजयेत् । धर्मात्मा धर्मविदुषां राजराजपुरोहितः । राजा वै स गुरो येषां कुशलं
 तत्र वर्द्धते । विष्णुधर्मोत्तरे । रुद्राणां च तथा ज्ञप्य सर्वं धि विनिष्कृतं । सर्वकामकरो होमस्त्वथ सर्व
 त्रशान्तिदः । अजा विकानामश्वानां कुंजराणां तथा गवां । मनुष्याणां नरेन्द्राणां बालानां पौषि
 तामपि । ग्रामाणां नगराणां च देशानामपि भार्गव । उपद्रुतानां धर्मशून्या धितानां तथैव च । मर
 के स्य मनुप्राप्ते रिपुञ्जे च तथा भये । रुद्रहोमः पराशान्तिः पाथसेनघृतेन वा । माकंडे य उ । उपसर्गनिशे
 षां सुमहामारी समुद्रुवान् । तथा त्रिविधमुत्पातं माहात्म्यं शमयेन्मम । मम दुर्गयाः । अत्र प्राणुक्तो राम
 गायत्र्या नृसिंहमंत्रेण बालक्षहोमकोटिहोमो च ज्ञेयौ ॥ इति शान्तिरत्ने महामारीशान्तिः ॥ १॥ १५६॥

॥ ॥ अद्भुतसागरेगर्गः ॥ काकस्यमिथुनं पश्येत्काकः शिरसि चेद्विशेत् ॥ शिरस्यरसि वा कुप्यपि क्षा
 घातं नैव स्तथा ॥ विदारणं च कुरुते शयानं च स्पृशेद्यदि ॥ तदा वंदे तु मरणं महारिष्टं मथापि वा ॥ महा
 रात्रे यदा काको वाशते हेतुना विना ॥ तद्गृहारिष्टमात्रपेक्षामारिष्टमथापि वा ॥ शान्तिं तत्र प्रकुर्वति वि
 धानेन यथोदितं ॥ शुचौ देशे रत्निमात्रे स्थां डिले ग्निनिधाय च ॥ तदीशाने चागदले कुंभस्योपरि श
 क्तितः ॥ हिरण्यनिर्मितं ईंद्रलोकपालसमन्वितं ॥ पूजयित्वा स्वशाखोक्तं विधिना श्रपयेच्चरुं ॥
 कृत्वा ज्यभागपर्यंतं जुहुयात्क्रमशो हविः ॥ पालाशः समिधो ब्रीहौ च रुमाज्यमिति क्रमात् ॥ अ
 षोत्तरसहस्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा ॥ यत्तद् ईंद्रेति मंत्रेण लोकपालेभ्य एव च ॥ लोकपालबलिं दत्वा
 ईंद्राग्रे च रुशेषतः ॥ वायसेभ्यो बलिं दद्याद् ईंद्रवारुणमंत्रतः ॥ ऐंद्रवारुणवायव्याः सौम्यावे निरु
 तास्तथा ॥ वायसाः प्रतिगृह्णंतु भूमौ पिंडं मया पितं ॥ पूर्णं कृत्वा ततो दत्वा आचार्यं पूजयेत्ततः ॥

कुंभोदकेन। भिषेकोयजमानस्य विसृतात्। आचार्यायेन्द्रप्रतिमां द्विजानां भोजनीं दिशेत्। शर्तं
तद्वर्द्धमर्द्धं वा शक्त्यभावे दशपिवा। सर्वशांतिपाठयित्वा गृह्णीयाच्च द्विजाशिवः। एवं कृते भवेच्छां
तिः काकारिष्टविनाशिनी। एवं श्वेतकाकदर्शनेऽपि। काको मेथुनयुक्तश्च श्वेतः स पदि दृश्यते॥
इति हेमाद्रोगगोक्तैः॥ केचिन्मुश्वेतकाकमेथुनदर्शने विशिष्टे दोषो न केवलेत्युक्ताः॥ ते चेद्य
दिपदात्पीडयन्ते यदावृत्त्या च निमित्तभेदाहानाद्भ्रान्ता इत्यपेक्ष्याः॥ ॥ इति कायमेथुनशां
तिः॥ ॥ मानवसंहितायां॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि वायसः प्रविशेद्गृहं। प्रवेशाद्वारतो गच्छेन्मा
समेकं विसर्जयेत्। द्वारांतरे यदा गच्छेत्स एमासां स्तु विवर्जयेत्। देवालये नृपाणां तु ग्रामना
शोभविष्यति। गृहप्रवेशने काको गृहाशेषक्षयं करः। श्वानमाज्जरितो गच्छेद्वायसः प्रविशेद्गृ
हं। गृहस्य मरणं विद्यात्सर्वनाशो गृहे भवेत्। एतेषां दोषजातानां शांतिं वक्ष्ये समासतः॥ प्र

रामः।

॥१८७॥

वेशस्नानदेशेषु दक्षिणे वा गृहात्ततः। आचार्यवरये दादौ ब्राह्मणं वेदपारगः। ब्रीहिद्रोणे च सुश्रु
 क्षणं स्थापयेद्व्रणं घटं। पंचपल्लवसंयुक्तं पंचगव्यसमन्वितं। पंचरत्नसमायुक्तं पूरयेत्तीर्थवा
 रिणा। तस्योपरि न्यसेत्पात्रे काक रूपं शचीपतिं। कर्षमात्रसुवर्णेन पादेनाथ स्वक्तितः। यत इंद्रे
 ति मंत्रेण अर्चयित्वा तु देववित्॥ इंद्रादीशानपर्यंतमर्चयेत्लोकपालकृमात्॥ कुंभाभिर्मंत्रेण
 कुर्याद्ब्रीहिरुद्रं च स्मरन् जपेत्। स्वर्गलोकेन विधिना होमकर्म समाचरेत्। यत इंद्रे इति मंत्रेण
 समिदाज्यं च रूद्रं जपेत्। अष्टोत्तरसहस्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा। त्रैय्यं वकेन मंत्रेण तिलानष्ट
 शतं कृतेत्। इदं विष्णुस्तु मंत्रेण लाजहोमं समाचरेत्। उपहोमं ततः कृत्वा महाव्यातिभिर्कृतेत्।
 इंद्राय स्वाहा। वायवे स्वाहा। ताम्राय स्वाहा। शंताय स्वाहा। ततः स्विष्टकृतं कृत्वा होमशेषं समा
 पापयेत्। संपाते रभिषिक्तस्तु गोपुग्मं दक्षिणं दिशेत्। आज्यावलोकनं कृत्वा महाशीतिं पठेत्

शान्तिः ४८

नारदः

रः॥ ॥ इति वायसशीतिः॥ ॥ श्रीरग्निर्वधुनाशश्च वित्तहा निर्मह्यशः। बंधुलाभः पुत्रहानि
स्त्रीविंतामहतीगदः। पूर्वादीनि फलान्येषा मिंद्रलुसेचमस्तके। पंचत्वक्पल्लवः स्वर्गपंचामृतफ
लोदकेः। अष्टिगमंत्रितैर्मंत्रैः स्नानादोषविमुंचति। एवमेवाग्निर्दाहोपिमस्तके मेध्यदूषिते। द
तच्छेदे काकहृतो सरटीपतनेपि च। लाभदः कुशुगोधात्रशुभदोच्यत्ययव्ययः। दक्षिणे स्फुर
णो लाभवामे स्फुरणमन्यथा। स्त्रीणां विपरीतं। सीता कर्पींद्रक्षणादाचराणां वामानि नेत्रा
णिसमुल्लसंतीति रामायणे उक्तेः॥ ॥ अथ काकमैथुनशीतिः॥ ॥ मदनरत्ने नारदः॥ दिवा
वायदिवा रात्रौ यः पश्येत्काकमैथुनं। स नरो मृत्युमाप्नोति यदि वा स्थानशसंनं। अकाकघा
तव्रतं च विदधीतार्धवत्सरं। तदोषशमनायेत्यंशान्तिकर्म समाचरेत्। गृहस्ये शानभागे तु राम
होमं स्थानं व्रकल्पयेत्। स्वगृहोक्तविधानेन तत्र स्थाप्य ऊताशनं। मुखान्ते समिदनाज्यैर्दु ॥१८८॥

नेदृष्टीत्तरं शतं॥ प्रतिमं चर्ये॥ अं वकीन अयमसुंदयेन च॥ अपपत्सु मयस्तु धमिति मंत्र
 हयंतैत्तिराये प्रसिद्धं॥ आतता निब्राह्मिति तैर्जया घंतं प्रकल्पयेत्॥ एण्डिति च ज्ञाप्या
 क्तसिचिरलं कृतः॥ स्वगर्हिं गी रौप्यसुरां॥ रुस्मांधेनुं ययस्विना॥ वस्त्रालंकारसहितां निष्क
 दारशसंयुतां॥ तदर्थेन तदर्थेन तदर्थेनाथवायुतां॥ यथावित्तानुसारेण तन्नाधिकक
 ल्पना॥ आचार्याय प्रोत्रियायतां गोंदद्यात्कुटूंबिने॥ ब्राह्मणां ज्ञेयं तस्यास्ति वाचन
 श्रवकं॥ एवं यः कः कुरुते सम्पत्कृतसतरीषात्प्राप्तमुच्यते॥ अथ यश्चासरटशांति॥ मदनर
 त्ने वरुणागर्पः॥ मूर्ध्नि राज्ञ्यश्रियो वासिर्नेत्रयोर्वंधुर्दर्शनिं॥ नासिकायां तु सौभाग्यं वक्त्रमिष्टान्न
 भोजनं॥ कंठे नि त्पं प्रियाश्लेषः॥ स्कंधयोर्विजयो ध्रुवं॥ धनलाभोर्वहुषु मे करयोरर्थसंहर
 यः॥ वक्षःस्थले तु सौभाग्यं हृदि प्रातिविबर्द्धनं॥ पुत्रलाभस्तु कसौ स्यान्नाभौ कान्तिविव

शान्ति.

५०

र्द्धनं॥ अथलाभस्तुष्टे स्यात्पार्ष्णीः सुतदागमः॥ कटिस्थाने वस्त्रलाभे गुह्यस्थाने स
मागमः॥ गुह्यदेशे विनाशः स्याद्गुरुजातीष्ववाहनम्॥ जंघयोश्च निसर्गः पादयो
र्भ्रमणं भवेत्॥ इत्थं पत्न्याः प्रयातस्य फलं फलं ज्ञेयं विचक्षते॥ एतदेव फलं विद्य
सरत्स्य प्ररोहणे॥ पत्न्याः प्रयातने चैव सरत्स्य प्रयातने॥ पंचरात्रे भवेत्तस्य व्याधि
याऽऽविशेष्टतः॥ पतनानंतरं तस्य रोहणं यदि जायते॥ पतने फलमुत्कृष्टं रोहणे
विफलं भवेत्॥ आरोहणं बोधविक्री अथोवक्राभिप्रातनं॥ भवेद्यदि सुशोभेण तत्प
लं जायते ध्रुवं॥ मृत्युयोगोदधदिने याते च यकटको॥ चंद्राष्टमेने धने वज्रमर्त्तं वि
षनाडिके॥ अष्टमे कूरपुते विष्टि वैधृति संयुतो दुर्निमित्तैतयोः पातने निधनं जा
यते ध्रुवं गतयोः स्पर्शनिमात्रेण सचैलं स्नानमाचरेत्॥ गव्यं पंचविधं प्राश्य कुयदि

राम

१८२

कलशे वस्त्रयुग्मेन पूजयेद्विधिना ततः ॥३॥

ज्यावालीकनं शस्तेनाप्यथवाशस्तेयराचेरात्मनः शुभं पुण्याह्वाचयित्वा नृणां तिकर्म
ततश्चरैर। प्रतिरूपंतयोः कुर्यात्सुवर्णेन स्वशक्तितः रक्तवस्त्रेण संवेष्ट्य गंधपुष्पे प्रह
जयेत्। अनिसंस्थापनं कृत्वा होमं कुर्याद्विधानतः। मृत्युं जयेन मंत्रेण समिद्धिः खदि
रैः शुभैः। तिलैर्वाति होमं च अष्टोत्तरसहस्रकं। महायादृति होमं च सर्पिः क्षारेण का
रयेत्। अभिषेकं ततः कुर्याद्यजमानस्य मूर्धनि। पुष्पैर्वस्त्रेण सूक्तैश्च यौः शान्तादिक
मंत्रतः। धेनुवस्त्रयुगं दद्यात् कुर्याच्छान्तिमुक्त्वा मां। तस्यापुर्विजया लक्ष्माः। कार्त्तिः पु
ष्टिश्च जायते। पद्मी सरतयोः शान्तिविधानं शौनकी दितं। कार्त्तितं च फलोपेतं वृक्षा
र्पणधामता। इति पद्मा सरतः शान्तिः नारदः। यस्याप्रयतने चैव सरतस्य प्ररोहणे शुभं
शुभं विजानीयात् तत्तत्स्थानविशेषतः। यस्याः प्रयतने सर्वफलमुत्तं शुभाशुभं। शीर्षे रा

जे

शांति.

५१

ज्योतिषो वासिभलित्वैष्वर्षवर्द्धनं सद्येभुजै नयः प्रीतीत्यपसद्येन हर्षयं कुतौरसिलाभागे
उधनलास्तयेवच। वामकुक्षौ च निधनं गदितं सर्वस्वरिभिः। सद्यहस्ते मित्रलाभो वामहस्ते उ
निस्रता। उदरे दक्षभां च सुपुत्रा वासिरुच्यते। वामभागे महारोगः कट्या सद्येन हर्षवः। वाम
कट्यां च निधनं मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः। जातोरैवं विजानीयात्सद्यप्यारे सुभावहं वामपारे
उगमनं शतिप्राप्तमर्ह्ययः। स्त्रीणां च सरदे श्वैव व्यस्तमेतत्फलं वदेत्। फलं प्ररोहणे चै
व सरटस्प प्रवारतः। सर्वं तेषु शुभं विद्याद्योतिं कुर्यात्स्वशक्तितः। शुभस्थानेषु भावादि
रशुभैरोषशांतये। तत्स्वरूपं सुवर्णेन रूपं तथैव च। मृत्युं जयेन मंत्रेण वस्त्रादिभिः। य
चयेत्। अग्निं तत्र प्रतिष्ठाप्य जुहुयात्तिलपायस्वैः। आचार्यैर्वरुणैः। स्तुतैः कुर्यात्तत्र।
भिषेचनं। आज्यावलोकनं कृत्वा शास्त्राब्राह्मणभोजनं। गणेशश्चैत्रपालार्कदुर्गाहोत्सवं गदे
वताः। तासां प्रीत्यै जपः काव्यं शेषं सर्ववरावरेत्। अविष्मोदसिणां दद्यात्तद्योऽशोभ्यः।

शांतिः। इति पञ्ची सरचणोतिः।

राम
१८.

॥ अथ कपोतशान्तिः ॥ ॥ मदनरत्नेनारदः ॥ आरोहेत्तु गृहं यस्य कपोतो वा प्रवेशयेत् ॥ तत्र स्थानं हा निभ
 वेत्तस्य यश्च नर्थं परंपरा ॥ दोषाय धनिनां गेहे दरिद्राणां शिवाय च ॥ तच्छान्तिस्तु प्रकर्त्तव्या जपहोम
 विधानतः ॥ ब्राह्मणान् चरयेत्तत्र स्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥ षोडशब्दादशगणैश्चोक्तस्मात्तत्क्रियापरा ॥
 देवाः कपोत इत्यादिर्ऋग्भिः स्यात्संचक्षिर्जपः ॥ कुंडं कृत्वा प्रयत्नेन स्वर्गस्थोक्तविधानतः ॥ ईशान्यां
 स्थापयेद्दहिं मुखान्तेष्टोत्तरं शतं ॥ प्रत्येकं समिदाज्या नैः प्रतिप्रणवपूर्वकं ॥ यत इन्द्रभया महे
 स्वस्ति देति च श्रं बकैः ॥ त्रिभिर्मंत्रैश्च जुहुयात्तिला न्यादृतिभिः सह ॥ ज्यादींश्च ततो भस्त्या क
 र्त्तुं पूर्णकृतिं स्वयं ॥ विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्याद्घोषशान्तिं ततो जपेत् ॥ ब्राह्मणभोजयेत्पश्चात्स्व
 यं भुंजीत बंधुभिः ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या तस्माद्दोषास्तमुच्यते ॥ पिंगलस्य स्वरेप्येवं मधुवल्मीक
 योरपि ॥ संपूर्णमंदिरं हानिः भूय स शनिमंगलं ॥ प्राकारेषु पुरदारे प्रासादाद्येषु वीथिषु ॥ तत्फ

लंगामपस्यैवसीमिसीमाधिपस्यच। शान्तिकर्मखिलंकार्यपूर्वोक्तेनक्रमेणतु॥ ॥ इतिक
 पोतपिंगलादिशान्तिः॥ ॥ अथाश्विनशुक्लप्रतिपदिरेवंतपूजा॥ ॥ तत्रमंत्रः॥ शालिहोत्रे॥
 नमोदेवाधिदेवायतुरंगवत्वारिणे। सूर्यपुत्रायदेवायतुरंगारणं हितायच। तुरंगपरिषद्य
 स्यनगजोपरिधावति। साश्वमश्वधिपंरक्षशरणंत्वां ब्रजाम्यहं। रूपनारायणीयेआचारप्रा
 संमंत्रांतरंयथा। सूर्यपुत्रमहाबाहोक्षयाहृदयनंदन। शान्तिकुरुतुरंगारणंनरेवंतायनमोस्तु
 ते। तत्रैवब्राह्मे। अश्वयुक्शुक्लपक्षेतुस्वातियोगेशुभेदिने। पूर्वमुच्चैःश्रवानामप्रथमंसूर्यमा
 वहत। तस्मात्साश्वेनरैस्तत्रपूज्योसौश्रद्धयासमं। पूजनीयाश्चतुरगानवमीयावदेवहि। शान्
 तिस्यस्त्ययनेकार्येतिशतेषांदिनेदिने। धान्यंभक्ष्यातकंकुष्ठंवचांसिदार्थकांतथा। पंचरंगेण राम
 सूत्रेणतदशतेषांतुबंधयेत्। वायुर्गैर्वारिणेःसौरैःशस्त्रमंत्रैःसर्वैस्तथैव। वेदेष्वेवैस्तथाग्नेयैर्हो॥ १८१॥

मः कार्ये दिने दिने। तुरगारक्षणीयाश्च पुरुषैः शस्त्रपाणिभिः। नवा ताभ्याः क्वचित्तत्र न च वाह्याः
कदाचन। आश्विन शुक्ल पक्षे यस्यां तिथौ प्रातः स्वातियोगतस्तद्दिना नवमी पयं तंत्रती प्रतिमायां
रेवंत पूजा पूर्वमुच्चैः श्रवणं संपूज्य प्रत्यक्षाश्चान्पूजयेदित्यर्थः॥ शलिहोत्रे॥ नीराजितैश्च तुरगैः क
ते च लौहाभिसारिके यज्ञे। अभिषिक्ते राजाश्चेततो नृपाणां भवेद्यात्रा। आश्वयुक्तपक्षे तिथौ द्वि
तीयादिसप्तसरात्रंतु। वडवारूपेणेकास्वातिः सूर्यस्य वहति रथं। साभारेणाक्रांता क्रुद्धा यान्या
न्निरीक्ष्यते पीक्षां। तेषां तेजः सत्त्वं वलं ह्यसुं निगृह्णाति। तस्मात्स्वात्युपतापे वाजिनिपीजाम
वे न्नहती। एवं च सप्तसरात्रं स्वातिः संपात एष निर्दिष्टः। तत्र दिवा करकिरणैरसृष्टा वाजिनोरक्ष्याः।
शालांतदोपलितमनोरमां वर्जितां चरविकिरणैः। नानाकारैः पुष्पैरलंकृतां धूपितां कुर्यात्।
तस्यां स्नाता स्तरगाः सुपूजिताभ्यर्चिता द्वितीयायां। पुरुषैश्च शस्त्रहस्तैः सप्ताहं रक्षितव्यास्तु

गुग्गुलुहिंशुवयस्छासत्तवापामार्गं तंदुलं लोह। सिद्धार्थं श्वेलस्छाबभीमाद्वाजिनां क
 वे। वयस्छाआमलकी। तंदुलं बीजं। वेदिं च कल्पयित्वा मध्यविधानेन पावकं जुहुयात्। शा
 लिहोत्रगदितेन मंत्रेणानेन होमयेत्। रोहिताश्वमहाभागहव्यवाउमरोतम। धूमध्वज
 कर्तुद्द्वारस्वर्गस्य प्रथितः पथि। उत्तिष्ठ होमं गृहे मंशांतिरस्तु ह्येषु च। स्वाहेति तत्र मं
 त्रेण प्राययेत्प्रथमाहुतिं। ततः प्रजापतीं द्राय सोमाय वरुणाय च। वैवस्वते कुवेराय
 सुषेणाय। हिशायिने। आदित्येभ्यस्तथाश्विभ्यां रुद्रेभ्यो वसुभिः सह। विष्णोश्च विश्वे
 देवानां साध्यानां गुरुभिः सह। स्वाहाकारेण जुहुयात्प्रथमं हव्यवाहने। प्रजापत्यादि
 मरुदेभ्यः समस्तेभ्यः एकाहुतिरूपनारायणः। विद्याधरयक्षगंधर्वनक्षत्रोदुगण
 महोत्तरवासुकीप्रभृतीनां गरुडश्च पौर्णमासी देवतानदीनां सागरवनस्पतीनां स्वाहा

राम
 ३५२॥

कारेण जुहुयात् । अन्येभ्यो देवेभ्यः स्वाहा इति तिस्रः । वारिन्नं वाहनागारे गानं निसं
प्रयोजयेत् । अतिक्रम्य च सप्ताहमष्टम्यां स्नापयेद्द्वयान् । वरुणा यवलिं दत्वा पश्चा
त्तोये वगाहयेत् । अष्टम्यां द्वितीयाद्यष्टमतिथौ नवम्यामित्यर्थः । ततः शुक्लनवम्यां तु नि
क्रम्य नगराद्बहिः । नवम्यामतीतायां दशम्यामित्यर्थः । तथा च भोजराजः । उत्सवविधि
विहितं बलिं च नीराजनं च बलवृद्धये । आश्वयुजेष्टम्यादिषु कुर्वन्त यथाक्रमं नृपतिः
दिशि पूर्वोत्तरायामुददेशे प्राक्प्रवणे शुचौ । तत्र तोरणमुत्थाप्य दशहस्तसमुच्छ्रितं ॥
विस्तारेष्टौ समाख्यातं ध्वजमालाविभूषितं । शुद्धस्नातास्ततो वाहाः सान्नाहिकपुरः
सराः । पुण्याहब्रह्मघोषैश्च गीतवादिभिः स्वनैः । स्रुतमागधगंधर्वैः स्तूयमानाः
स्वलंकृताः । शस्त्रहस्ते च पुरुषैस्तथैवाश्वोपजीविभिः । नेतव्यारक्षमाणाश्च तत्र तो

शान्ति.

१९३

रणसंनिधौ। दक्षिणे स्तंभनिकदे द्रुत्वा चाग्निं पुरो हितः। अष्टौ मनुष्या अव्यंगा उल्का
हस्तादिधास्त्रिताः। तेनाग्निव्यतिहारेण कुर्युः कल्का प्रदीपनं। हविः शेषेण राजाश्वं
प्रोक्षयित्वा तु तर्पयेत्। चरुशेषेण पित्रं वा जिने रक्षार्थं। अश्वराज पुरोधास्तु
विष्णुस्ते पुरतः स्थितः। वरुणः पाशहस्तस्त्वां पृच्छतः परिरक्षतु। वैवस्वत कुबेरो च
पार्श्वयोरभिरक्षतां। चंद्रादित्यो पृच्छवंशमुदरं पृथिवीधराः। रक्षंतु वक्त्रं गंधर्वा
बलमिंद्रो ददातु ते। हविः शेषमिदं प्राश्य विजयार्थं महीयते। ततस्तं प्राशितं चापि
पूजयेद्दिषांवरः। कर्णजापमिदं चास्य। दक्षिणे श्रवणेन्यसेत्। कुलाभिजननं
जात्यालक्षणे व्यंजनेः छितं। कर्तारमभिरक्षत्वं शिवस्तव भवेदिति। अंकं दंडममि
शानि क्षमस्व तुरगोत्तम। एवमामं त्रितो वाजी ब्रह्मघोषनिनादितः। सेव्यमानः

राम
१९३

कुशोत्सृष्टैवारिभिर्मन्त्रसंस्कृतैः। ततस्तोरणमध्ये तु मन्त्रिभिः सह पार्थिवः। निर्गच्छेज्ज
 यमित्युक्ताशेषैरनुगतो हयैः। कुर्यादाश्वयुजं कर्म सर्वमेतदशेषतः॥ ॥ इति रूपना
 रायणकृतशालिहोत्रोक्ताश्वशांतिः॥ अथ मदनरत्नेश्वशांतिः॥ शालिहोत्रे॥ उत्पा
 तेषु निमित्तेषु वाजिनामिङ्गितेषु च। हयशालोच्चरेभागे स्तुडिले तत्र कल्पयेत्। त्रिरा
 त्रो योषितस्तत्र शांतिं कुर्यात्प्रयत्नतः। न च वासोभिरास्तीर्णं स्तुडिलं तु चतुर्दिशं।
 उदकुंभांस्तु चत्वारः स्थापनीयाश्चतुर्दिशं। रसपात्राणि देयानि पूर्णकुंभेषु ते च यथा।
 रसाः। घृतकुण्डदधि मधुरूपाः। शिरस्यलं कृतोष्णीषो यथावत्कृतमंगलः। आहुती
 र्जुं कुर्याद्दहो घृतेन तु समाहितः। पिता महाय रुद्राय स्कंदाय वरुणाय च। अश्विभ्यां
 चैव नारायणशक्राय च तथाग्नये। वायवे चाथ हरये श्रियै देवैस्तथैव च। गंधर्वेभ्यश्च

शान्ति.

१९४

सोमाय उच्चैः श्रवस एव च । देवताया भवेत्तत्र उत्पातस्य तु कारिणी । मंडले तां विदित्वा
च बलिभिश्चाथ पूजयेत् । शतमष्टाधिकं कृत्वा प्रतिदेवं पुरोहितः । ततस्तु पूजनं
कुर्याद्देवतानां विरोधतः । पायसो ल्लेपिका दीपधूपमाल्यानुलेपने । मधुपायससं
मिश्रं विप्राभोज्याः सरक्षिणाः । एकैकं देवमुद्दिश्य दशसप्ताष्टपंचवा । सुवर्णचंदनं
वा सोमां च कौस्पे च रक्षिणा । निष्कृत्य र्थं तदा देयं त्रिशन्नं तु सहिभुजा । बाह्यं श्रुपूज
येत्सर्वान्स्वस्तिवान्यादिजोत्तमाः । एतद्विशान्तिकं कार्यं सर्वोत्पानविनाशनं । रा
ज्ञो विजयदं पुण्यं धनधान्यविवर्धनं ॥ इति मदनरत्ने शालिहोत्रोक्ता अश्वशान्तिः ।
॥ ॥ अथाश्वगजशान्तिः ॥ मदनरत्ने गारुडे ॥ अथ राजा प्रकुर्वीत चतुर्थ्या गजवाजि
नां । शान्तिमामयतमानां तदुत्पातोदये सति । कबला निच नादं ते यदा त्वश्रुणिमुं

१९४

चति। नाना व्याधिसमुत्थाभिः पीडाभिः पीडयते यदा। अरिष्टे पिसमुत्पन्ने नथोत्पा
 तभयेषु च। तदा शोतिं प्रकुर्वन्ति गजानां वाजिनानां तथा। शोत्यर्थं गजवाजीनां मउ
 पंचतुरस्त्रकं। द्वादशारलिमानेन संमितं कारयेत्सुधीः। कुंडं त्रिमेखले कुर्याद्दत्तं
 वा चतुरस्त्रकं। तत्पुरस्तादक्षिणतः पश्चिमे वीक्षरे तथा। चतुरस्त्रं ततः कुर्यात्कुंडं
 हस्तप्रमाणतः। कोणेषु च तथा कुर्याद्दत्तं वार्धत्रिकोणकं। अर्कपालाशखदिरवि
 ल्वाश्वत्थवटैरपि। औदुंबरायापामार्गसमिद्धिस्तत्र तत्र च। मध्ये सर्वसमिद्धिर्वा
 पलाशैर्वाज्यबिल्वकैः। तिलतंडुललाजाभिः सक्तुसिंहार्थशालिभिः। यवैरपि
 त्रिमध्वक्तैर्मध्ये सर्वमिति स्थितिः। रक्षाचपयसा चैव दृष्टेन मधुनापि च। कोणेषु च त
 थाज्येन मध्ये तु सकलैरपि। स्थापयेत्तु ततः कुंभानां सुसर्वादिषु वा। चस्त्रयुग्मेन सं

शान्ति

उन्नात्सर्वोपधिसमन्वितान्। सर्वरत्नयुतान्युगमान्गंधपुष्पोदकैरपि। चतुरः कलशोस्तत्रचतु
र्ध्वसमंततः। कोणेषु च यथान्यायं जलवस्त्रादिकैर्युतान्। स्मरेत्प्रधानं कुंभे तु नरसिंहाक्षं तिंहरिं।
चक्रं रावगशपशवज्जासिशरशक्तयः। पूर्वदिक्कमयोगेन ध्यात्वाः कलशोऽपि। बहिःशक्रादिदिक्
पक्षांस्तत्रतत्रच पूजयेत्। प्रधानं कुंभात्पुरतः कुर्याच्चतुर्ध्वमंडलं। तत्र संपूजयेद्देवेशं पश्चादधोमादिसा
धयेत्। मंडलाग्रे तथा कुंभं कुंभाग्रे कुंडमेव च। सर्वत्रानलसंस्कारः स्वगृह्योक्तेन कर्मणा। नुहुयाद
ग्निसिद्ध्यर्थं साज्याहुतिसहस्रकं। आनुष्टुभेन मंत्रेण गुरुर्वीर्यपुरोहितः। आनुष्टुभो नृसिंहमंत्रः।
स्याद्भानृसिंहविज्ञेन होमयेद्युतं स्वयं। समिदाज्यचरुण्येवं कृत्वा मंत्री समाहितः। संपात्याज्या
हुतिं तां च सहस्रं वा युतं चरेत्। ततः स्विष्टकृदित्यादि समाप्य विधिवत्ततः। संस्पृशेदुदकुंभं
च जपेद्दशसहस्रकं। पूर्वतः कलशां नृपूजा जपेत्तत्र सहस्रकं। अंतरेषु च कुंडेषु गायत्र्या प्र
णवेन च। कृतानि र्थगपत्कार्यं होमनं त्रंतु पूर्ववत्। प्रतिकुंभे सहस्रं च जपेत्तानप्युपस्पृशेत्।

राम
१२५

पूजयेल्लोकपालादीनृगंधादिभिरतंदितः। अथ राजानमाकार्यस्वास्तीयेसिंहविष्टरे। कुंभोद
 केन देवाग्नेतन्मंत्रेणाभिषेचयेत्। पर्यंतकलशे श्रापि नृपं पश्चाद्गजादिकं। गजादीनवशिष्टे
 न तोयेन स्नापयेद्दुधः। अन्यवाहाद्विषांश्चैव सर्वानेव समाहितः। बाह्यकुंभोदकेनैव स्नाप
 येन्न न साधकः। राक्षोनी राजनं कुर्याद्वाहनेषु च मंत्रवित्। दक्षिणा मय्यलं दत्त्वा न त्विग्नो गु
 रवे नृप। विकृतं वस्त्रं भूषादि आचार्यो यनिवेदयेत्। ग्रामदानेश्वरले श्च विष्टं दान् पूजयेत्सु
 धीः। सर्वालंकारसंयुक्तं राजवाहोपरि स्थितं। आचार्यो राजभवनं नृपं संवेशयेत्स्वयं। पूर्व
 स्नानावशिष्टेन कुंभतोयेन मंत्रवित्। गजशालां च संशोभ्य वाजिशालां तथैव च। सिद्धा
 र्थतंडुलैः पुष्पैः फलैश्चाप्यवकीर्य च। शालामध्ये नृसिंहं च सुदर्शनमनामयं। पूजयेद्द्रव्य
 पुष्पाद्यैः सर्वालंकारसंयुतं। सत्कुमिः कृत्वा स रान्नेन कुर्याद्भुतबलिंच हिः। ततः शालासु सर्वा
 सु ब्राह्मणान् भोजयेद्बहुन्। ततः संवेशनं कुर्यादाचार्यो गजवाजिनं। एवं शोतो कृत्वा यो नु स
 र्वबाधाविवर्जितः। संपन्नो गजयुक्तस्तु नृपस्तेन प्रजायते॥ इति मदनस्नेगा रुडे गजाश्वशान्तिः॥ ॥

॥ अथ पशुमार शान्तिः ॥ ॥ परशुराम प्रतापे ब्रह्मांडे ॥ यदा पशूनां पुरदेशमध्ये दुष्टव्रणः स्युः
 हृमियुक्तास्त्वकाले । ज्वरातिरोगेन तदेव विधान्मारापशूरगांसमुपागतेयं । तत्र मात्स्ये । पशू
 नां मरके प्राप्ते नराणां मथ दारुणे । एतेषु दृश्यमानेषु रौद्री शान्तिस्तदेव्यते ॥ ॥ अथ गौशान्तिः ॥
 गर्गः ॥ व्याधयस्तु दशप्रोक्ता गवां वक्ष्यामि तांस्तुते । उद्देगे हृदयग्राही पतनं मोहनं तथा । गतिं
 गः पूतना चैव दारुणे घोटकस्तथा । कर्णलंबश्च गोघ्नश्च दशगो व्याधिरुच्यते । तेषां रूपसमु
 स्थानां शान्तिं चापि ब्रवीमि वः । रात्रौ गाक्षेषु यागावो विव्रसंतियुतस्ततः । अश्रुप्रमोक्षं कुर्वन्ति व्रजं
 तिचपतन्ति च । श्रोणि तं चैव कुर्वन्ति पुरीषं मूत्रमेव च । कुंकारं चैव कुर्वन्ति रोमं धोबलमेव च । प्रति
 ष्ठाप्याग्रतो देवान्चेदिं कुर्यात्प्रमाणतः देवाग्रहाः । पूर्णकुंभा कुशमाल्यं लाजं श्रैवाथ पोळि
 काः । मेध्यं मांसं सुपक्वं च । तथैव तिलपिंडकाः । घृतसर्षपतेलेन सर्षपानक्षतांस्तथा । शुक्लप्र

राम

॥ १८५ ॥

तिस्रान्धातून्समिधश्चसमाहरेत्। उदुंबरं पलाशं च खदिरं बिल्वमेव च। अश्वत्थं चैव हवं च
समिधस्तत्र कारयेत्। ततो रुद्रं संपूज्य स्तुतिः॥ यथा॥ ब्राह्मणं ब्रह्मशास्त्रं सततं तु यं॥
सशिवः शश्वतो देवो गोमुखमारी व्यपोहतु। पूज्यते सततं भक्त्या विष्णुमात्रं विष्णुना। सशिवः॥
श्रीमता रुचिरांगेण घंटाकर्णगणेन यः। नित्यं प्रणम्यते सोऽसौ हृष्टेनानन्यचेतसा। सशिवः॥
नित्यं रुद्रबलोपेतो रुद्रभक्तिसमन्वितः। घंटाकर्णगितो देवो यः शिवो ज्ञानसाधकः। शिवयो
गनुभावेन गोमुखमारी व्यपोहतु। शिवाय देवदेवाय महादेवाय योगिने। रुद्राय स्वाहा वे नित्यं ना
महराय ते नमः॥ पराशराय सिद्धाय मंत्रसिद्धिप्रदायिने। शंभवाय महेशाय अनंताय नमो
नमः॥ अभिमंथ्य शिवं तोयमेतैर्मंत्रैर्यथाक्रमं। प्रोक्षयेत्तगवां देहं ततः शान्तिं भवेद्भवं॥ इदं
यः पठते गोपुरो गार्तसु विशेषतः। गोशान्तिस्तदा कालं गोपुरं शान्तिं भवेद्भवं॥ ॥ ॥

॥इतिगोशान्तिः॥ ॥अथाश्वशान्तिः॥ परशुरामप्रतापे ॥ स्कांदे ॥ देशमन्यनयेक्षिप्रंवाहानन्यांश्च
 दूरयेत् ॥ रेवंतं पूजयेत्तत्र महाकालीं हरीं हरं ॥ सहस्रकलशस्नानं रवेरद्भुतनाशनं ॥ अश्वानां व्याध
 यो यत्र शक्त्या ब्राह्मणभोजनं ॥ दद्याद्देवकृते क्षिप्रं व्याधिः शान्त्यतिवाजिनः ॥ ईश्वरस्य कुबेरस्य
 यमस्य वरुणस्य च ॥ बृहस्पतेरुशनसो महेन्द्रस्य विवस्वतः ॥ पूजां कुर्यान्नरो नित्यं होमं चापि वि
 चक्षणः ॥ तत्र माहेश्वराः सप्त महादेवा द्विर्गताः ॥ चत्वारो राजे सास्तेषु मुनिभिः परिकीर्तितः ॥
 त्रयोरोद्राः सुराज्ञेया ये चैव घ्नंति वाजिनः ॥ बाहू प्राणहरा राजनरूद्रस्य वशवर्तिनः ॥ त्रिदिनं चे
 व सप्ताहं दशगहंपक्षमेव च ॥ यावत्कालं कर्म कुर्यात्स पूजयेत्तावदेव हि ॥ तावदेव च होमं च कुर्या
 द्ब्रह्मपुरःसरं ॥ देवतानां प्रसादेन रोगमुंचंति वाजिनः ॥ ॥शगलिहोत्रः॥ स्नानापकर्षणं कृत्वा राम
 शिवपूजाविधीयते ॥ उच्चैः श्रवाहयः पूज्यो नक्षत्रमपि जन्मनः ॥ विनायकोपस्थेन पूज्यो ॥ १५६ ॥

पायसंस्थापयेद्भुवि। अष्टादशप्रमाणेध्मादधादधशमीमयान्। पात्ताशीः समिधः सप्त
सप्तते इति दापयेत्। आधारावाज्यभागैर्भुज्जत्वा पूर्वक्रमेण तु। जुहुयादाकृतीः सप्तकात
वेदस इत्येवा। स्तालीपाकस्य भुज्ज्या लुनैर्वैजातवेदसे। तरस्समं दीसूक्तेन च तस्रो जुहुयात्त
तः। धमायेति च सप्तान्याः स्वाहां ता जुहुयात्ततः। इदं विष्णुस्ततः सप्त भुज्ज्यादाकृती नृप।
नक्षत्रेभ्यस्ततः स्वाहा सप्तविंशतिराकृतीः। नक्षत्राकृतयः कृतिकाभ्यः स्वाहेत्यादिभिर्म
त्रैः कार्याः। तत्र रोहिणी द्वयपुष्यहस्तत्रयानुराधादित्रयाभिर्जिह्वयशतभिर्षग्नेवतीष्वेक
वचनं। पुनर्वसुफाल्गुनी द्वयविशारवाश्विनीषु द्विवचनं। रोषेषु बहुवचनं। यत्कर्मणोति
भुज्ज्यात्ततः स्विष्टकृतं पुनः। ग्रहोमस्ततः कार्यस्तिलैराज्यपारिलुतेः। प्रायश्चित्तंततो ज्जत्वा
होमकर्म समापयेत्। ततस्तु तूर्यनिर्घोषैः काहलाशं रवनिः स्वनैः। यजमानस्य कर्त्तव्यो

ह्यभिषेकोद्दिजोत्तमैः। काश्मर्यवृक्षसंभूते समेषासने स्थितं। काश्मर्यः श्रीपण्डिनिर्मिते। चे
 दीमध्यगतं कृत्वा दुर्निमित्तप्रशान्तये। पैचभिः कलशैः पूर्यैर्मन्त्रैरेतैर्यथाक्रमं। सहस्राक्षेण
 प्रथमं ततश्चैव शतायुषा। सजोषसाचेंद्रशक्तिविभ्रानिर्वरुणेति च। द्रुपदादिवेति च ततः
 स्नापयेयुः समाहिताः। ततो बलिं प्रतिदिशं विचित्रान्नसमन्वितं। नमोस्तु सर्वभूतेभ्यश्च तिमं
 त्रमुदाहरेंत। स्नातस्य ब्राह्मणः सर्वपदेयुः शान्तिमुत्तमं। शान्तिं तोयेन धारां च पातयित्वा स
 मंततः। पुण्याहवाचनं कृत्वा शान्तिकर्म समाचरेत्। तीर्थे देवालये वापि गोदोहं कारयेद्दुधः॥
 क्षितिं हिरण्यवर्गं सांमिश्रय नान्यासनानि च। विभ्रौभ्यो दक्षिणं दद्यात्पुथाशा क्रयावि
 मत्सरः। दीनानाथविशिष्टेभ्यो दद्याच्चैव युधिष्ठिर। भोजनं चानिर्णयत्वा ततः सर्वप्रसिध्य
 ति। आयुश्च लभते दीर्घशतृन्विजयते क्षणात्। दुर्गं लिवा स्य सिध्यंति पुत्राश्च लभते

त्रे
 राम
 ॥१८५॥

गणपतिर्भवेत्। हयमारे समुत्पन्ने हयानां चाप्युपद्रवे। इमांशं तिं प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदितः
 शृणु। अहोरात्रोपितो भूत्वा वृंतिं कुर्यात्पुनरोहितः। चत्वारो ब्राह्मणस्तस्य सहायास्त्यर्जितेन्द्रि
 याः। ऋग्वेदपारगश्चैको द्वितीयो यजुषां वरः। तृतीयः सामविन्मुख्यश्चतुर्थश्चाथ यववितर।
 मध्ये ग्निकुंडं कुर्वीत मंडपं तु समंततः। विदिह विन्यसेत्कुंभान् पूर्णानोषधिवारिणा। रसपात्रं
 न्यसेत्तेषु दर्शनादि क्रमेण तु। सर्पिषः पयसो दध्नी मधुनश्च यथाक्रमं। कुंभस्थं पूर्वभागे तु
 यजेद्देवेश्वरं विभुं॥ दक्षिणे तु यमं कुर्यात्पश्चिमे वरुणं तथा। उत्तरे तु तथाभागे यजेद्देवेश्वरं
 रं विभुं। देवाश्च पूज्या विधिवद्वाज्यहोमस्ततो भवेत्। ततः पूर्ववद्देवतामंत्रजपश्चाभिषेक
 श्च॥ ॥ इति शालिहोत्रोक्ताश्च शान्तिः॥ ॥ अथ रवरशान्तिः॥ परशुरामप्रतापे स्कांदगा
 रुडयोः। अष्टोत्तरायुतं कुर्यादग्नि सूक्तेन वैद्विजः। जपं ह्योमं च रुघतात्वरारणां शान्तिका

रणं। अग्निं दत्तमिति सूक्तेन ॥ ॥ अथ सारमेय शान्तिः ॥ ॥ तत्रैव ॥ एवमेव प्रकर्तव्या सारमे
यस्य आपहा। शान्तिः शान्तिविधानज्ञैः पूर्वदृष्टेन वर्त्मना ॥ इति सारमेय शान्तिः ॥ ॥ कृष्ण उवाच ॥
महाशान्तिं प्रवक्ष्यामि महादेवेन भाषितां। पार्थिवानां हिताय मया दुस्तरतारिणी। नृपाभि
षेके सा कार्या महादुस्तरतारिणी। नृपाभिषेका कार्या यात्रा काले नृपस्य च। दुःस्वप्ने दुर्निमित्ते
च ग्रहवैगुण्यसंभवे। ब्राह्मणविद्वज्जानानां च स्वस्थानात्पतने भुवि। काकोत्ककपोतानां प्रवेशे
वेश्मनस्तथा। क्रूरग्रहाणां च क्रेषु जन्मादिषु विशेषतः। जन्मनि दादशौचैव चतुर्थे वा घने त
था। यदा स्युर्गुप्तमंदाराः सूर्योपि च विशेषतः। आरोभौमः ॥ युद्धे ग्रहाणां सर्वेषां सूर्यशीतांशु
कीलके। वस्त्रायुधगवास्येषु मस्तकेशयनासने। यद्यग्निः परिहरेत्तरात्राविंद्रे धनुस्तथा। राम
तां कुर्युर्ब्राह्मणः पंचकुलशीलसमन्विताः ॥ चतुर्वेदास्त्रिवेदाश्च द्विवेदाश्चापि पांडव। आ ॥ १८९ ॥

हस्तमात्रं ३

थर्वणाविशेषेणवद्वचाश्चसुसंयताः। हृष्टोपवासनकायैः कृतकायाविशोधनाः। पूर्वमारा
ध्यमंत्रांस्तुप्रारभेतततः क्रियाः। हस्तद्वाराहस्तं वामं उपकारयेत्पुनः। तन्मध्ये वेदिकां कुर्याच्च
तुहस्तप्रमाणतः। आग्नेय्यांकारयेत्कुंडं सप्तहस्तं सुशोभनं। मेखलां त्रयसंयुक्तं योन्यावापि
समन्वितं। रवींदोरुपरगेषु महोल्कापातनेषु च। उल्कातेषु तथा न्येषु निमित्तेषु च सर्वशः। स
वशिष्टोपशमनी। महाशान्तिः प्रशस्यते। चारुवंदनमालांश्चतोरणालं कृतेषु च। गोमयेनोप
लिप्ते च मंडपे ते द्विजातयः। कर्म कुर्यै रिति शेषः॥ ततस्तुर्ध्वं च कलशं सस्यां वेद्यां निवेशयेत्।
आग्नेयादिषु कोणेषु पंचमं मध्यतस्तथा। अष्टपत्रेयमेव तपल्लवधारिणि। ब्रह्म कूर्चविधा
नेनर्ध्वं च गव्यं तु कारयेत्। गोमूत्रं ताम्रवर्णया इत्यादिना मंत्रवत्पंचगव्यं कृत्वेत्यर्थः॥ ओ
षधीः पंचरत्नानि रोचनां चंदनं तथा। सिद्धार्थकान् शमीद्वार्कुशान्त्रीहियवांस्तथा। अपामा

र्गफलवतीं न्यग्रो धो दुंबरोतथा । लक्षाश्च त्र्यकपिस्थांश्च प्रियंगुंश्च तपल्लवान् । हस्तिदंतमृदं
 चैव कोणकुंसेषु विन्यसेत् । फलवती गंधप्रियंगुः । प्रियंगुः कंगुः । पुष्पतीर्थोदिकोपेतं पंचगव्यं
 च मध्यमे । ऋचं वाचमितीदं च वह्निकुंभाभिर्मंत्रणं । आशुः शिशानं नैऋत्यां यदेवानां पुगे च
 रे । ईशवास्यं चतुर्थस्य कुंभस्य त्वभिर्मंत्रणं । मध्यमे लथजस्यारुद्रः कुंभे मनुर्ववाः । गं
 धपुष्पाक्षतैर्वस्त्रैर्नैवेद्यैर्घृतपाचितैः फलैश्च नारिकेलार्थैर्दृष्टकैः कुंभपूजनं । स्वस्तिवाच
 नकंचैव कारयेत्तदनंतरं । क्रमेण नेन शनकैरग्निकार्यं प्रयोजयेत् । मंत्रानि तमिहाग्निं च
 पूर्वमेव निधापयेत् । पूर्वकलशस्थापनात् । हिरण्यगर्भः समिति ब्रह्मासननियोजने । कया
 नसा प्रणीयापो मंत्रेण विनिवेशयेत् । हव्यसंस्करणं बह्वैराज्यसंस्कारमेव च । अथ वा साह
 येदत्र द्रव्यं यस्य प्रयोजनं । ततः पुरुषसूक्तेन पाथसश्रपणं भवेत् । अभिधार्यथ संसिद्धं ॥ १५८ ॥

राम

॥ १५८ ॥

शुभान्। उद्याताः प्रशमंयांति ग्रहपीडंश्च दारुणाः। यथा शास्त्रप्रहासाणां कवचं वार
 रां भवेत्। तथा दैवोपघातानां शान्तिर्भवति वाररां। अहिंसकस्य हान्तस्य धर्मर्जितधनस्य
 च। दयाहाक्षिरण्ययुक्तस्य सर्वसालुग्रहग्रहाः॥ अथ नृसि मर्धयति वर्द्धयते च धर्मं कामं प्रसाध
 यति तस्य पितृपापं। यः कारयेत् सकलदोषहरीं महार्थं शान्तिं प्रशान्तहृदयः पुरुषः सदैव
 ॥ ॥ वृत्तिकमलाकरभट्टकृतेशान्तिरत्नेषु विष्योक्तशान्तिः॥ ॥ अथापमृत्युनिवारणं।
 मदनरत्ने बोधायनः॥ अथ मृत्युं जय कल्पं व्याख्यास्यामो जन्मनक्षत्रे पुराणनक्षत्रे त्रिजन्म
 निवात्राह्मणानेनैषु पशिविष्यपुण्याहं स्वस्ति क्रद्धिं च यित्वा देवयजनोद्धेवनाद्यग्निमु
 खांतं कृत्वा सावित्र्या यवान्पकाजुहोति। प्रादेशमात्री सिस्रोद्वसि मिधोष्टसहस्रमष्टशतं
 वादधि मधुष्टतपयांसि संमेत्याभ्यज्या दधाति। अपैतु मृत्युं रमृतं मआगान् परं मृत्यो मा

नोमहांतं।मानसोके।अंबकं।धेतेसहस्रमिथ्याज्याकुतीर्मृत्फर्नश्यत्वायुर्वर्द्धतांभूःस्वा
 हामृत्फर्नश्यत्वायुर्वर्द्धतांभुवःस्वाहेतिमृत्फर्नश्यत्वायुर्वर्द्धतांसुवःस्वाहेतिस्विष्टकृत्सकृति
 सिद्धमाधेनुवरप्रदानादथाग्रेणाग्निं हर्वास्तंबेकृतशेषं निदधाति।तच्छंयोरावलीमहइत्य
 यदक्षिणांददातिधेनुं चषमनशूहं हयं हिरण्यं कांस्यं वा सोवेत्याहबोधायनः॥अत्रक्रमः।क
 र्ताष्टौचतुरोवावित्रासंभोज्यपुरायाहादिवाचयित्वा संकल्प्याग्निं प्रतिष्ठाप्यनिर्वापादिना
 सवित्रेयवमयंचरुं श्रपयित्वाऽज्यभागान्तेचरुमवदायसावित्रीमनूच्यतयेवकृत्वतिस्रोहर्वा
 गव्यदध्याधक्ताअपेत्तमृत्फरितिषड्भिःषड्रुहानाज्येनादिनामृत्फर्नश्यत्वितित्रीनउपहोमा
 कृत्वायदस्येतिस्विष्टकृतंकृत्वाब्रह्मविसर्जनांतेग्रेणाग्निं हर्वास्तंभेतच्छंयोरिति कृतशेषं राम
 चरुं निधाय संपूज्य सूर्यं नमस्कृत्य वित्राभोजयेत्।एवं स्वकर्तृके।आचार्यपक्षेदक्षिणा॥२०॥

ग्रहयज्ञायुतं. दिनत्रयं रोगिण्यकार्यं। प्रबलरोगे यावद्दोगनिवृत्तिः प्रत्यहं कार्यं॥ ॥ अथ ह
वीगुह्वीसोमः॥ अथ महामृत्यं जय होमं व्याख्यास्यामः॥ कृत्याद्रोहो भिचारो दीर्घरोगे ग्रहपी
डायां मृत्युप्राप्तौ महाव्याधौ महापदि चंद्रसूर्यग्रहणदोषे जन्मनक्षत्रे विषनाद्यां कुहूब्रजैदा अ
न्येषु महाभयेषु परिहारार्थं मासि मासि जन्मनक्षत्रे प्रोक्ते काले वा वत्सरे वा आचार्येण वा स्व
यं वा आयुष्कामः कर्तव्यः। स्नात्वा पुण्याहं वाचयित्वा प्राणाभयम्य अमुककर्मण आयुष्का
मार्थं महामृत्यं जय होमं करिष्ये इति संकल्प्याग्नेरुपसमाधानादि पात्रप्रयोगकाले हवीं त्रि
कस्य षट्त्रिंशदधिकं वा तत्र यमासादयेत्। गुह्वीस्वंडानि चतुरंगुलप्रमाणानि। ब्राह्मणं दक्षि
णतो दक्षिणं निष्पाद्य व्रीहितं दुग्धान्वा निर्वपति। मृत्यवे त्वा जुष्टं निर्वपामीति। हस्तीमवहन
नांतं कृत्वा प्रक्षाल्योत्सृज्य संस्तुत्य चरुणा सह पर्यग्निकरणं कृत्वा सुवस्त्रवोर्मर्ज्जितं क

वाचसमभिधार्योद्गुदास्यप्रतिष्ठितमभिधार्यपरिधिपरिधानप्रभृत्याग्निमुखांस्तुत्वाथ
 पक्वांजुहोति। दध्यनुपस्तीर्यमध्याह्निरदायत्रिःपंचावत्तिनोभिधार्यअंपैतिमृत्युःशचीपति।
 रितिपुरोनुवाक्यामनूच्यपरंमृत्योरनुपरेहिःवीरानितियाज्ययाजुहोति। मृत्यवइदं। पूर्वव
 दुपस्तीर्यहरिःहरंतमनुविक्रमस्वेतिपुरोनुवाक्यामनूच्यमाखिदोमृत्योमावधीन्मामेवतं
 विधेमेतियाज्ययाजुहोति। मृत्यवइतित्यागः॥ आज्येनमहाव्याहतीभिश्चजुहोति। भूरग्नये
 चपृथिव्येचमहतेचस्वाहेत्याधैःपंचभिःपंचाहुतीर्जुत्वाऽथहोत्रिकैर्गुडूचीखंडानिपयसा
 ध्वाजुहोति। षड्विंशदधिकशतत्रयंप्रत्येकंअंपेतुमृत्युरमृतंनआगःशचीपतिःस्वाहा। परं
 मृत्योअनुःवीरान्स्वाहा। वातंप्राणंजिरामशीमहिस्वाहा। अमुत्रभूयादधपशुमस्यःशची राम
 भिःस्वाहा। शत्केरग्निरभ्यहृस्वाहा। हरिःहरंतंविक्रमस्वस्वाहा। देवेभ्यइदं। माखिदोम॥२०॥

ल्योमाव।धी०विधेमस्वाहा।मानोमहांतं०रीरिषःस्वाहा।मानेस्तोके०विधेमतेस्वाहा।रुद्रायेहं०
 प्रजापतेनत्व०रथीणांस्वाहा।यतइंद्रभयामहे०जहिस्वाहा।स्वस्तिदा०भयंकरःस्वाहा।अंबकं०य
 माभृतास्वाहा।अपमृत्फः०सहस्रिणंस्वाहा।येतेसहस्रमयु०यजामहेस्वाहा।जातवेदसे०त्यग्निः
 स्वाहा।भूर्भुवःस्वः०ऊजोवर्जं०ददस्थाववृत्स्वस्वाहा।अमुकस्यमृत्फर्नश्यत्वायुर्वर्द्धतांभूःस्वा
 हा।अमु०भुवःस्वाहा।अमु०सुवःस्वाहा।अमु०भूर्भुवःसुवःस्वाहा।इत्येतेरेकविंशतिमंत्रैःषो
 ऽशपर्यायंप्रतिमंत्रंजुहुयात्।षट्त्रिंशदधिकंशतत्रयाहुतीर्भवंति।अथाज्येनाष्टपर्यायंएक
 विंशतिमंत्रैःप्रतिमंत्रंजुहुयात्।अष्टाधिकंषष्टिशताहुतीर्भवंति।पुनरनेनगुडूच्याषोडश
 पर्यायंएकविंशतिमंत्रैःप्रतिमंत्रंजुहुयात्।षट्त्रिंशदधिकंशतत्रयाहुतीर्भवंति।पुनरनेना
 ष्टपर्यायैःएकविंशतिमंत्रैःप्रत्यचंचरुंजुहुयात्।अष्टाधिकंषष्टिशताहुतीर्भवंति॥१॥

एवंक्रमेणाष्टाधिकसहस्राङ्गतीर्षवन्ति। पुनराज्येनमृत्यवेस्वाहा। मृत्यवेस्वाहेत्यष्टवारं जुहुयात्॥
 पुनर्महाव्याहृतिमिर्ज्ज्वाततः। स्विष्टकृतमवदाय हव्यवाहमभिमातिषाह। जुवेमस्विष्टमग्नेः स्वा
 हेति स्विष्टकृतोर्मं जुहीति। अनंतरं परिध्यर्जनं कृत्वा ऊपादिपरिषेचनीं कृत्वा गेणाग्निं हवींस्तीबेषु
 कृतशेषं निदधाति। सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। नमः। विश्वं भूतं अस्तु॥ इति द्वाभ्यां मंत्राभ्यां
 निवेदयेत्। आयुर्दग्ने रक्षतादिर्मं स्वाहा। इति अग्नौ समिधमादधाति। जातवेदाय दिवा वव
 स्त्व॥ इत्युपस्थाय कृतशेषं हविषितुराज्यशेषं निवेदयेत्। अग्निरायुष्मानिति पंचभिः पुनरेकविं
 शतिरुग्निश्चरुमभिर्मंत्रा। आयुरसि विश्वायुरसि। गोर्ष इति सर्वं च रुद्रशेषं प्राच्या च मयजठरम
 भिमृशति। यत इन्द्रस्वस्ति दाविश इत्येताभ्यां। गुरवे गुं सरंदत्वा दशदानं कृत्वा अवेक्ष्या ज्यंदत्वा रु
 त्विग्भ्यो दक्षिणां दत्वा ब्राह्मणं भोजयेत्। अपूपैर्घृतपायसैः॥ एवं कृत्वा युष्मा भवति। अयुत

राम

॥२०२॥

होमादीर्घायुर्भवति ॥ लक्षहोमात्सहस्रायुर्भवति ॥ ॥ इति बोधायनोक्तमृत्युं जयश्रुतिः ॥ ॥ ॥
 अस्मिन् न्वाहिते अग्नौ जातवेदसेत्यादि चक्षुषी आज्येनेत्यंते अत्र प्रधानं मृत्युं दिवारं च रुद्रयेण
 अग्निं पृथिवीमहतः वाय्वं तरिक्षमहतः आदित्यं मृत्युमहतः । चंद्रमानक्षत्रं मृत्युमहतः । देवपितृभिराद
 यः । आज्येन पुनरत्र प्रधानं वैवस्वतं शचीपतिः । मृत्युं प्रजापतिः । अश्विनो अग्निं हरिं मृत्युं रुद्रं दि
 वारं । प्रजापतिः । इंद्रं मघवंतं । इंद्रं मभयं करं । अंबकं । अग्निं मृत्युं । जातवेदसमग्निः । जातवेदसं पा
 वकं । वैश्वानरं । वैद्युतं । अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं प्रत्यर्च्य च षोडशपर्यायं हवीं त्रिकयुक्तं गुडूची खंडः ।
 पुनस्ता एव प्रत्यर्च्य षष्टपर्यायं माज्येन । पुनरत्र प्रधानं । मृत्युमष्टवारं माज्येन । पुनरत्र प्रधानं ।
 अग्निं पृथिवीमहतः । वाय्वं तरिक्षमहतः । आदित्यं मृत्युमहतः । चंद्रमानक्षत्रं मृत्युमहतः । देवपितृभिर
 रादयः । आज्येन । शोषेण स्विष्टकृतमिष्टमन्नहनेन रुद्रं चित्तं । चित्तिं । आकूतं । आकूतिं । विज्ञा

तं। विज्ञानं। मनःशक्तीः। दर्शयौर्गमासौ बृहत्। रथंतरं। प्रजापतिं। अग्निभूतानामधिपतिं। ई
 द्र्येष्ठानामधिपतिं। यमं पृथिव्यधिपतिं। वायुमंतरिक्षाधिपतिं। सूर्यं दिव्यधिपतिं। चंद्रमसं।
 ब्रह्मस्पतिं ब्रह्मणोधिपतिं। मित्रं सत्यानामधिपतिं। वरुणमथामधिपतिं। समुद्रं स्रोतानामधि
 पतिं। अ। न्नं साभ्राज्यानामधिपतिं। सोममोषधीनामधिपतिं। सवितारं प्रसवानामधिपतिं।
 रुद्रं पशूनामधिपतिं। त्वष्टारं रूपाणामधिपतिं। विष्णुं पर्वतानामधिपतिं। मरुतोगणानामधि
 पतीन्। पितृन् पितामहान् परावरान् ततान् ततान् महान्। ऋतसहं ऋतधामान्। अग्निगंधर्वं
 षधीन् पसरसः। अर्जुनः। सहितं विश्वसामानं। सूर्यगंधर्वं मरीचीन् पसरसः। आयं वि। सुषुप्तं। सूर्य
 रश्मिं चंद्रमसं गंधर्वं नक्षत्राण्यपसरसः। ते कुरयः। भुज्यं सुपर्णं यज्ञं गंधर्वं दक्षिणापसरसः। तावाः। राम
 प्रजापतिं विश्वकर्माणं मनसं। गंधर्वं ऋचः सामानि। अपसरसः। वहूयः। इषिरं। विश्वव्यचसं। वा ॥ २०३ ॥

तंगंधर्वं आपः अक्षरसः। मुदाः भुवनस्य पतिं। परमेष्ठिनमधिपतिं मृत्युं गंधर्वं विश्वमक्षरस्य
भुवः। सुक्षितिं सुभूतिं भद्रकृतं सुपर्वतं पर्जन्यं गंधर्वं विष्णुतः। अक्षरसः। रुचः। दूरे हेति मम उर्यं।
मृत्युं गंधर्वं। प्रजा अक्षरसः। भीरुवः। वासं रूपं कश्चि वं कामं गंधर्वं आधीनस्य रसः। शोचयं
तीं ब्राह्मणं। प्रजापतिं। अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं अग्निं। स्विष्टकृतं अया समग्निं देवान्। अग्निं
वायुं सूर्यं मरुतः आज्येनेत्यंतं कुर्यात्। इत्यन्वाधाने विशेषः॥ इत्यायुष्य होमो गुरुची शान्तिः॥
॥ ॥ ऋग्विधाने॥ व्याधिना योनिभूतः स्याद्द्वारेण प्राणहारिणः। चतुर्दशी मुपोष्ये कां हस्तस्य
जुहुयाच्चरुं। आते सूक्तेन रोदेण प्रत्युचं वाग्यतः शुचिः। पूर्वमाज्या कृती कृत्वा अथोपस्थाय शक
रं। हविः शेषेण वर्तेत एकान्तरमर्तद्वितः। पूर्णमासत्रये मृत्यु रोगेभ्यश्च प्रमुच्यते। तत्रैव उपति
ष्ठेतराजानं यमं सूक्तेन वैदिङ्ग। स्थालीपाकं च कुर्वति पक्षयो र्यमं देवतं। अष्टम्यां च चतुर्दश्यां च

जेतहविषायमं। परेयिवांसमित्येतत्सूक्तमत्रप्रयोजयेत्। पुरायुषः प्रमीयेत न जातु सकथं च
 न। धर्मराजाय स्वाहेति मंत्रांते जुहुयाद्दिविः वैशारण्यापोलिमास्यांतु कर्मनित्यं प्रयोजयेत्। तत्रैव।
 मृत्युमेव प्रपद्येत परं मृत्योर्जपं द्विजः। नक्तभोजी मिताहारः परिसंवत्सरं सदा निवंपुरायुषो मृत्यु
 र्नयते स सुत प्रजं। फलाहारो जपे मृत्युं त्रिभिर्वर्षैर्मिताशनः। यदा तत्रैव॥ क्षीणायुरिति मन्येत यं
 कंचित्सुहृदं प्रियं। यत्ते यममिति स्नातस्तस्य मूर्ध्नि माल भेत्। सहस्रलत्वः पंचाहं जपेदायुर्लभे
 तसः। घृतेन सिंधुदीपस्य सूक्तेनैतं च लेपयेत्। संविशन्नशयने नित्यमेतन्मंत्रं जपेत्तवै। जीवारति
 प्रयुं जीत नित्यमेतां घृतेन तु। स्मेतां स्यभ्यस्य सर्वसि सुखी भवति विज्वरः॥ स्तोतां स्यभ्यस्य
 सर्वाणि सुखी भवति विज्वरः॥ अन्ये च लक्ष कोटि पार्थिवलिङ्ग पूजादयो मल्लतपूतर्त्तक मला
 करे ज्ञेयाः॥ अथ रुद्रेण तिलतेलेन रुद्राभिषेकोऽप्यमृत्युहरः। रुद्रविधानं च वक्ष्यामः॥ ॥ २०४ ॥

राम

॥ २०४ ॥

॥ ॥ अथाऽनावृष्टिशांतिः ॥ ॥ ऋग्विधाने ॥ अक्षावदेति सूक्तं तु वृष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ निरा
 हरः क्लिन्नवासा अचिरेण प्रवर्षति ॥ कुत्वायुतं वै तसीनां सक्षीराणां द्रुताशने ॥ महर्षमवाप्नो
 तिसूक्तेनाक्षावदेन हि ॥ तत्रैव ॥ आस्य दध्नां विगाह्यां भः प्राञ्जु खः प्रयतः शुचिः ॥ सूक्ताभ्यां ति
 स्त्रएताभ्यामुपतिष्ठेद्दिवाकरं ॥ तिस्रो वाचः ॥ पर्जन्या य प्रगायते त्याभ्यामित्यर्थः ॥ अनभ्रता तु
 जह्व्यं वृष्टिकामेन यत्नतः ॥ पंचरात्रे व्यतीते तु महर्षमवाप्नुयात् ॥ यदा तत्रैव ॥ वृष्टिकामो यता हा
 रः प्रपद्येत बृहस्पतिं ॥ पायसेनोपहारेण होमेन च समन्वितः ॥ बृहस्पते प्रतीत्येतद्वृष्टिकामः
 प्रयोजयेत् ॥ पर्जन्यं च नमस्कृत्य वृष्टिं विंदति शोषनी ॥ मात्स्ययाज्ञवल्क्ये ॥ श्रीकामः शांतिका
 मो वाग्रहयज्ञं समाचरेत् ॥ वृष्यायुः पुष्टिकामो वा तथैवाभिवरन्नपि ॥ ग्रहस्य यज्ञो युत होमो
 लक्ष होमः कोटि होमश्चेति त्रिषु अन्यतरः शक्त्या कार्यः ॥ यदा ॥ एवं विनायकं पूज्य ग्रही चैव वि

धानतः। कर्मणां फलमाप्नोति श्रियं प्राप्नोत्यनुत्तमामित्युक्तेर्विनायकशान्तिपूर्वकं पर्जन्यशान्तिं
 त्वंगत्वेन समानतं त्रयोवाग्रहयज्ञः कार्यः॥ ॥ इत्यनावृष्टिशान्तिः॥ ॥ बोधायनः॥ अथातः पर्
 जन्मविधिं आख्यास्यामो ब्राह्मणान्वरणापूर्वकमभ्यर्चयित्वा प्रतिमां पूजयित्वा दक्षे स्त्रिं
 तत्सवित्रु रिति पद्योर्ध्वं शो नवानं जपती मं मे वरुणेति पंच चर्चः उदुत्तममिति षडर्चं सदृश्यं तं सा
 य उदं त्रस्युषामहां इंद्रो य अजसा । वाचा मेन्द्रियेण बोवे स सदृशं मे जा वरुणी । हिरूपामालभे
 तासा वा हित्यो स सौरी वरुणं । सुषुवाणं । प्रजापतिर्वरुणाय या वा मिंद्रा वरुणामेतदा अफां
 नामधेयं । हिरण्यवर्णाः । पवमानः । वृषा वो अंशुः । सिंहो व्याध्रः । सर्वेषु वा एषु लोकेषु । यो सोत
 पन्तु देति । यो पां पुष्यं वेदति स वनिनुवाकान् सुवर्णधर्मं । सहस्रशीर्षा । अद्भ्यः संभृतः । आ राम
 हित्यो वे एष एतन्मंडलं । पृथिवी समित्यनुवाका ऊपित्वा । जला वहिः प्रत्यङ्मुखः पीबोऽर्चना ॥ २०५ ॥

मित्यनुवाकानेकादशवारं जपित्वाऽग्निं प्रतिष्ठाप्याज्यभागं तेष्वीराज्यवेतससमिच्चरुभिः प्रत्ये
 कमष्टशतमष्टविंशतिवापुरोवातोवर्षं निति जुहुयाद्वर्षाय पुरोवायेत्युद्देशात् यागो जयादीन्
 पूर्णाङ्गुतिं कृत्वा शंतिपाठं कुर्यात् । वरुणप्रतिमामृत्विगभ्यो दक्षिणां दद्यादित्याह भगवान् चो
 धाय नः ॥ ॥ अश्विनीयाम्यसंस्तेर्केयदा देवो हि वर्षति । सुभिर्क्षंक्षेम तुलमीति भीतिश्च वहिभे ।
 ब्रह्मद्वितयगेभानो वृष्टिश्चेद्रयदायिनी । रोद्रस्ते स्यादनर्थाय स्वत्याचेदीति भीतिदा । रोद्रप्रवे
 शेयदिवर्षातींद्रस्तत्सार्द्धमासं न हि वृष्टिरस्ति । दिवा प्रवेशो बहुसस्यहानीरात्रौ सुभिर्क्षं न च रो
 गपीडा । सार्यकाले र्द्धकौ रात्रे चेत्प्रवेशस्तु महार्घदः । आश्रियां रवि संयोगे फलमेतदुदीरि
 तं । आदित्यादिदशक्षेपु वृष्टिः सूर्यसुभिर्क्षदा । सिंहप्रवेशो न हित्वा कर्कटे व्यत्ययः शुभः ॥ ॥ वो
 धाय नः ॥ मारुतमसिमरुतामोज्जति देवा वसव्या देवाः शर्मण्याः रुषा उज्जु कुर्यात् ।

नार

प्रवातावांतिपतयंति गायत्री जपयुक्तस्तु महामृत्यं जपं जपेत् । सूक्तजपसंख्याप्रत्येकं शतं ।
 कूर्मांडहोमः । आवृत्तित्रयं । गायत्री जपः लक्षं । महामृत्यं जपयजपो दशसहस्रं । रुद्राभिषेकः ॥
 ॥१२९॥ ॥ अथ ऋग्विधाने नियुक्तमंत्राणां सामान्यविधिः ॥ ॥ ऋग्विधाने ॥ पुरश्चरण
 मादौ तु कर्मणं सिद्धिकारकं । स्वाध्यायाभ्यसनस्यादौ प्राजापत्यं चरेद्दिजः । केशश्मश्रुलोम
 नखानि वापयित्वा पुनः शुचिः । तिष्ठेद्दहनि रात्रौ तु शुचिरासीत् वाग्यतः । सव्यवादीपवित्राणि
 जपेच्च व्याहृतीस्तथो । ओंकाराद्यास्तु ताजस्वासावित्री च तदित्येवं । आपो हि ष्ठे तिसृक्तंतु शु
 द्धस्यो धर्मर्षिणं । शंवत्यः स्वस्तिमत्यश्च पावमान्यस्तथैव च । सर्वत्रैतत्त्रयोक्तव्यमादावते
 च कर्मणं । आसहस्रादशतादा दशान्तमथ वा जपेत् । ओंकारं व्याहृती तिस्रः सावित्री मथवा राम
 युतं । तर्पयित्वा हिराचार्यान् ऋषिर्षदां सिदेवताः । प्रपद्येत विरूपाक्षं रौद्रं मंत्रगणं जपन् । अ ॥२०६॥

नाथेन च भाषेत न शूद्रेन पि गार्हितैः । न रजस्य लयानां यपितैः नैर्नात्यजेर्नृभिः ॥ मंगलाचारयु
क्तः स्यात्त्रिरहोभ्युपयेन्नयः । अंतैर्द्वादशरात्रस्य स्थालीपाकं प्रकल्पयेत् । अग्नये चार्थसोमाय
तृतीयां च तयोः सह वैश्वदेवीं च शैवीं च जुहुयादुत्तरे ततः । अवसानस्य पतये तथा नुमतये पि
च । धन्वंतरय इत्यन्यां गंधवाप्सरसामपि । दशमी ब्राह्मणस्य त्यापत्तुं ब्रह्मणे स्मृतः । सरस्व
त्यै तथा विष्णो रंत्या सो विष्टस्य पि । आज्याहुतय एवाहो स्थालीपाके हुते पुनः । हुत्वाग्निं त
र्पयेद्दिदानीं पितृभ्यश्च प्रकल्पयेत् । हुतशेषं विधानेन शुचिर्भुंजीत वाग्यतः । तथा । प्राजाप
त्यादि कृत्वां द्रायणादीनुक्ता एभिर्ब्रतैर्विधूतात्मा कुर्यात्किमपि तं द्रिसः । इष्टा कामांस्ततः
सर्वान्वाप्नोति न संशयः । कणपिण्या कतकारणमेकैर्कशेभ्यः भर्तृभवेत् । एवं शुद्धस्य कर्मा
णि मंत्रैर्वक्ष्यामि तद्यथा । त्रिरात्रमेवोपवसेदादितः सर्वकर्मणां । त्रीणि नक्ता निवा कुर्यात्ति

तः कर्म समाचरेत्। तथा ॥ सर्वत्र दक्षिणां दद्याद्दानं वा कर्म सिद्धये। न त्वेवा दक्षिणां कर्म किं
 विदस्तीति शौनकः। शक्त्या हि पूर्णपात्रेण संमिता यततो भवेत्। ऋषभेका दशगा दद्याद्येन
 वा गुरुः ॥ ॥ इति ऋग्विधानोक्तं मंत्रसाधनं ॥ ॥ अथ श्रीसूक्तविधिः ॥ ॥ ऋग्विधाने ॥ ॥
 तुष्यते ॥ यद्देवदत्तं देवीं नित्यं कुले स्थितां। स शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयाद्राज्यमन्वहं ॥
 श्रियः पंचदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत्। आवाहयेद्विर्यं पद्मे पंचभिः कनके पिना। उपहा
 रानुपहरेच्छुक्लाभक्षान्पयोदधि। स्वातीपाकं च शालीनां पयसा संप्रकल्पयेत्। चांद्राय
 णविपासा तु प्रपद्ये स्रयतः श्रिये। सर्वेष्वधीभिः पिष्टाभिः स्नात्वा। भिः पावनैरपि। उपैतु
 मां देव सर्व इति राजोभिषेचनी ॥ मनसः काममित्येषापशुकामाभिषेचनी ॥ कर्दमेनेति यः
 स्नायात्प्रजाकामः शुचिव्रतः। अश्वपूर्णमिति स्नायाद्राज्यकामः शुचिव्रतः। रोहिते च ॥ २०७॥

श्रियं ४

राम

॥ २०७ ॥

मणिस्नायाद्वाहस्तु यथाविधि। राजचर्मणि वेप्याघ्रेक्षत्रियस्त्वथोरेवे। वस्तचर्मणि वे
 श्यस्तु होमः कार्यस्त्वनंतरं। चंद्रमिति तु पद्मानि जुहुयात्सर्पिषा द्विजः। आदित्यवर्ण इत्यन
 या विल्वहोमो विधीयते। विल्वे ध्रुव एव वाग्निः स्यात्स्थालीपाकं कुर्ने द्विजः। दशसाहस्रिको
 होमः श्रीकामः प्रथमो विधिः॥ कृत्वा तु प्रयतः सम्यगनंतां विंदते श्रियं। अयुतं शतं कृत्वस्तु
 कृत्वा शुक्लानि सर्पिषा। अनंतां मय्यवलिर्नाशगश्चती विंदते श्रियं। अशक्तो जप एवोक्तो
 दशसाहस्रिको वरः। जप्त्वा तु प्रयुतं सम्यगनंतां विंदते श्रियं। अयुतं शतं त्वस्तु जप्त्वा श्रि
 यमुपाप्नुते। अनेन जुहुयात्तित्यं पद्मान्ययुतशो निशि। दृष्ट्वा श्रियं तत्परमेत्किं लभत्वा
 द्विधेतको। विल्वाशी विल्वनिलयौ जुहुन्विल्वानि सर्पिषा। एकविंशतिरात्रेण परी सिद्धिं नि
 यच्छति। येन केन च कामेन जुहोति प्रयतः श्रियै। पद्मान्यथापि विल्वानि ससकामः समृध्यति॥७॥

॥ ॥ अथ निष्ठुधमेतिरे ॥ पुष्कर उ० ॥ हिरण्यवर्णं हिरणीभृचः पीचदशदिजः श्रीसूक्तं कथितं पुण्यं
 ऋग्वेदे पुष्टिवर्द्धनं । रथे अक्षेति वाजेति च तस्य च तथा ऋचः । श्रीसूक्तं तु यजुर्वेदे कथितं पुष्टिवर्द्धनं ।
 आर्यतीर्थं तथा सामसामवेदे प्रकीर्तितं । अथ धातुर्मयि धेहि प्रोक्तमाथ वर्णे तथा श्रीसूक्तं यो
 उपेक्षत्या तस्यां लक्ष्मीर्विनश्यति । जुहुयाद्यश्च धर्मसो हविष्येण विशीषतः । श्रीसूक्तेन तु पद्मानां
 घृताक्तानां भृगूत्तम । अयुर्तं होमयेद्यसु बहो सक्तियुतो नरः । पद्महस्तद्व्यालक्ष्मीर्नंदतमुपतिष्ठ
 ति दशायुर्तं तु पद्मानां जुहुयाद्यस्तथानले । नाप्येतितकुला लक्ष्मीर्विष्टो वक्षोगतयथा । घृता
 तुक्तानां विल्वानां कुत्वारामा युतं तथा । वक्रवित्तमवाप्नोति सथा वन्नमनसे छति । विल्वानां लक्ष
 होमेन कुले लक्ष्मीमुपाश्रुते । पद्मानामथ विल्वानां कोटिहोमं समाचरेत् । अर्धधानः समा राम
 प्रोति देवेंद्रत्वमपि भ्रवी । संपूज्य देवीं वरदाय यावत्पद्मैः सितैर्विकुसुमैस्तथान्यैः क्षीरेण धू ॥ २० ॥

पेः परमान्नभक्ष्येर्लक्ष्मीमवाप्नोति विधानतश्च ॥ इति विष्णुधर्मोत्तरे पूजाविधिः ॥ ॥ ७ ॥
 अथ नीराजनी । तत्रैव पुष्कर उ० ॥ पूर्वोत्तरे तु दिग्भागेन गरात्सु मनोहरे । विस्तीर्णं कारयेद्राजा सु
 मनोहरमंडपं । कंदेर्गुप्तं कुशास्तीर्णं पताकाध्वजशोभितं । तोरणत्रितयं शस्तं प्राद्व्युत्तं कारयेद्युध ॥
 कार्यं षोडशहस्तं तु तत्र कार्यं षट्पत्तम । तोरणदक्षिणे भागे तत्र कार्यं मथाश्रमं । देवतार्चां सवेत्तत्र त
 थाग्निहवनक्रिया । पंचरंके गेसूत्रेण शतश्रृंथिं मनोरमा । मध्यमे तोरणे कुर्याच्छतपाशीं तु मध्यगं ।
 द्वादशित्वा कुशैस्तान् तु मृदासं द्वादशे लुनः । तस्याश्च तं घनं वज्रं प्रयत्नात् सर्वजं तुभिः । नलं धिता
 सायावत्स्यात्प्रथमं राजहस्तिना । चित्रां त्यक्त्वा यदा स्वातीं सविता प्रतिपद्यते । ततः प्रभृति कर्त्त
 व्यायावत् स्वाती रविस्थितः । मंडपेऽप्रत्यहं देवाः पूजनीयादिजोत्तम । ब्रह्मा विष्णुश्च शंभुश्च शक्र
 श्रेव नितान्तो । विनायकः कुमारश्च धनदो वरुणो यमः । विश्वादेवा नमहाभाग उच्चैः श्रव

समेव च। अष्टौ महागजाः पूज्यास्तेषां नामानि मे शृणु। कुमदे रावणे पशुः पुष्पहं तोय वामनः॥
 सुप्रतीको जनी नील एतेष्टो देव यो नयः॥ पूजा कार्या ग्रह क्षाणिं तथैव च पुरोधसा। ततश्च जुहु
 याद हो पुरोधाः सुसमाहितः। यथाभिमत देवानां मंत्रैस्तत्त्वं लिंगं सैलकैः। तथा च मंत्रहीनानां तत्तन्ना
 म्नां महाभुज। समिधः क्षीरं रुक्षाणां तथा सिद्धार्थकानि च। घृतं तिलं च धर्मस्तथा चैवाक्षतानि
 च। ऊत्वा च कलशं कुप्यत्सोदका गंधं संयुतान्। मल्लात शाल्यं सिद्धार्थं वचा कुष्ठं प्रियंगवः। तो
 रणं लक्ष्मि मे भागे कलशैः पूर्वकल्पितैः। ततः संस्नापनीयास्युर्मंत्रपूजात्तमाः। तुरंगमश्च महा
 भागमलं कृत्य ततस्ततान्। ततोऽपि पिकं नागस्य तथा तत्तुरंगस्य च। पिंडं नैतु ततो देयं मेभि
 मंत्र्य पुरोधसा। तस्याभि वंदने राज्ञो विजयः परिकीर्तितः। त्यागे च तस्य विज्ञेयं महद्भयमुपस्थि
 तं। निष्काशयेत्तो रणाय सतो हि प्रथमं गजान्। तत्रापि प्रथमं राममभिषिक्तं गजेत्तमं। तस्यादौ

राम
॥२०८॥

शातपाशींतुनरः पंचनखोपिवा। यद्यन्यो लंघयेत्तां तुरासो मरणमादिशेत्। लंघयेदामपदिनय
दितां नृपकुंजरः। राजपुरोहिता मात्य राजपुत्राहितं भवेत्। राजस्तु मरणं ब्रूयादक्रामेत्तां यदा य
दा। राजीविजयमाचष्टे लंघयेद्दक्षिणेन तां। निष्क्रामेयुस्ततः सर्वे प्राञ्जुस्वास्तोरणे गर्जताः। ततो
श्वाः सुमहाभागतस्तुनरसत्तमाः। ततश्च त्रैध्वर्जं चैव राजर्त्तमानि यो निच। मंडपे तानि संस्थाप्य
पूजयेदायुधानि च। पंचरंगकसूत्रेण यास्ताः प्रतिसराः कृताः। दृष्ट्वा दृष्ट्वेति मंत्रेण निबध्नीयात्पु
रोहितः। सर्वे वा नृपभागानां तु रंगानां च भार्गवा। स्वगृहेषु ततो नेयाः कुंजरास्तुरंगैः सह। स्वातीस्थि
सविताया वत्तावच्छाया सुसंस्थितान्। पूजयेत्ततस्तं रामनाकोशेन च ताडयेत्। राजचिह्नानि सर्वा
णि पूजयेत् मंडपे सदा। वसुण्ये च भूते ज्या रात्रौ च बलिरुत्तमैः। वसेतामाश्रमे नित्यं सीवत्सरपु
रोहितैः। अश्ववेद्यप्रधानश्च तथानागभिषग्वरः। दीक्षितैस्तेस्तथा भाव्यं ब्रह्मचारिभिरेव वा। स्वा

सर्वान्

तीत्यत्कायदासूर्योविशाखाप्रतिपद्यते। अलंकुर्याद्दिनेतस्मिन्वाहनैत्वविशेषतः। हस्तिर्नैतुरगैश्च
 त्रंखड्गंवापंचडुं दुभिः। ध्वजैषताकाधर्मज्ञकालज्ञस्त्वभिर्मंत्रयेत्। अत्रचत्रादिर्मंत्राज्ञेयाः। अभिर्म
 त्रयततः कुर्यात्कुंजरधूर्गतान्। निष्क्रम्यतोरणेनगिमभिर्मंत्रितमासहेत्। तोरणेनविनिष्क्रम्यकुर्यात्
 सुरविसर्जनं। बलिंविस्तृज्यविधिवद्राजाकुंजरधूर्गतः। उल्लुसुकानां तु निचयमादीपितमनंतरं॥
 राजाप्रदक्षिणी कुर्यात्त्रिंवारान्समाहितः। चतुरंगबलोपेतः सर्वसैन्यसमन्वितः। एवंरुत्वाग
 हंगवेद्राजासैन्यपुरःसरः। वनं संपूज्यचततः सर्वमेव विसर्जयेत्। शान्तिनशराजनारव्येयंक्षेम्याव
 द्भिकरीतथा॥ ॥ इतिनीराजनं॥ ॥ अथघृतकंबलः॥ ॥ विष्णुधर्मोत्तरेरामउ०॥ शान्तिमाचक्ष्वमे
 देवघृतकंबलसंज्ञितां। पुष्करउवाच॥ पूर्वोत्तिरेतुदिग्भागेशान्त्यगारंतुकारयेत्। अभिषेचनकर्म
 त्रायेमयाभिहिताःपुरा। देवादयस्तु तेषांयेष्ठानंतत्रप्रकल्पयेत्। आवाहनंततः कुर्यात्स्नातस्तत्र॥ ॥ २१०॥

राम

उपोषितः॥ आवाहितानां सर्वेषां गंधमाल्यानुलेपेन संपदा देववित्पूजनं कुर्यात्तथा नृपपुरोहि
 तौ। एवं संपूजनं कृत्वा सोपवासास्तु ते त्रयः। ततस्त्रिभागशेषायां रात्रौ कुर्यात्तु शान्तिकं। कृत्वा दश
 गुणान्नं तस्मापयेत्तं नराधिपं। पूर्वमेव तथा स्नानं सिद्धार्थे सादितं तथा। पूर्णेन घृतकुंभे नमंत्रे
 णानेन कालवित्। आज्यं ते ऊः समुद्दिष्टमाज्यं पापहरं परं। आज्यं सुराणामाहार आज्ये लोकाः प्रति
 ष्ठिताः। भौमांतरिक्षं दिव्यं वापत्ते किल्बिषमागतं। सर्वं तदाज्यसंस्पृशेत्प्रनाशमुपगच्छतु। ततो वि
 रुक्षितं स्नानं स्नानवेदीं नराधिपं। गच्छेतांतु पुरस्तुत्यसां वत्सरपुरोहितौ। स्नावेदी तु कर्त्तव्या राजा
 कुसुममंडिता। चतुर्भिः पूर्णकुंभैश्च विदिक्ष्मत्युपरोभिता। चत्वारितस्यां चर्मणि प्राग्ग्रीवा
 णि समासरेत्। वृषस्य दीपिनश्चैव सिंहगर्दलोस्तथा। भद्रासनं न्यसेद्रामतेषामुपरि चर्मणो।
 स्वासीनं नृपतिं तत्र वस्त्रैराद्यादयेन वै। कार्पासकैस्ततः पश्चादविक्कैः कृमिजेस्ततः। ततस्तस्य

पिबः कुंभेः पूरेस्तिमभिषिचयेत्। कुंभाष्टकं तु कर्तव्यमष्टविंशतिरेव वा। अथ वाष्टशतं रामव
 द्विरेषागुणेत्तरा। ततोपनीय वस्त्राणि तस्याविद्यां पुरोहितः। शूलेन मृन्मयं पिंड्या चतुर्भुजं क्रोधसम
 न्वितः। राजसुक्लशद्व्यात्स्वयं सांवत्सरस्ततः। राजाभिषेकमंत्रेण स्वर्चितं कल्पितं दृढं। ज्योतिष्म
 तीं त्रायमाणामभयामपराजितां। जीवन्ति चेश्वरीपाठां समंगामभयांतथा। सहांच सहदेवी च पूर्ण
 शोकांशतावरीं। अरिष्टिकां शिवां पद्मां कलशोत्तत्र विन्यसेत्। ब्राह्मीक्षमां वचां चैव सर्वबीजानिकी
 चनां। मंगल्याश्च यथा लाभं सर्वेष्वधो रसांस्तथा। रत्नानि सर्वगंधांश्च विल्वं च सविकंकतं। एवं
 स्नातो घृते दृष्ट्वा बंदनं तर्पणं तथा। मंगलालंभनं कृत्वा धौतवासाः समाहितः। अभ्यर्चनं तथा कु
 र्याद्देवादीनां पृथक्पृथक्। तेषामेव ततो बहो बहु ध्यंत्येति सुनामभिः। ओंकारपूतं जुहुयाद्भूतं बद्धं राम
 पुरोहितः। आयुधाभ्यर्चनं कार्यं वाहनाभ्यर्चनं तथा। राजचिह्नार्चनं कृत्वा ह्यलं कृत्वा स्वकांतं ॥ २३३ ॥

अनुलेपनमादद्याद्गंधदारेतिमंत्रितं। सुसंवसनमादद्याद्बीसूक्तेनभिर्मंत्रितं। श्रियं धातुर्मयि
 हेहिमंत्रः सुमनसां भवेत्। रायस्योषेपि च तथा मंत्रो लंकरणे स्मृतः। कैशौ वाभ्यर्चनं कृत्वा वह्नि
 स्थानं ततो व्रजेत्। वह्ने रुत्तरदिग्भागे प्राग्ग्रीवप्रोक्तकर्मणं। सिंहासनं न्यसेत् पृष्ठे पराक्षां स्तरणा
 न्वितं। वृषस्य वृषदं धस्य करेणोः पृतस्य च। तेषामुपरि सिंहस्य व्याघ्रस्य च ततः परं। एषांतुरा
 मचर्मणि प्राग्ग्रीवाणि तु विन्यसेत्। क्रवाद्योरिति मंत्रेण नृपं तत्रोपवेशयेत्। ततः पुरोधाम्
 ऊपाद्वाह्ये मंत्रैर्घृतं शुचिः। रोद्रे वैष्णववायव्यैः शान्ते सोम्यैः सवारुणैः। बार्हस्पतेस्तथा कुर्यात्तत्र
 मुत्तरसंज्ञितं देवज्ञः प्रयतः कुर्याद्देवतानां विसर्जनं। अन्तेन ब्राह्मणभोज्यततो दद्याच्च दक्षि
 णं॥ ॥ इति विष्णुधर्मोत्तरे घृतविकल्पविधिः॥ ॥ अथ श्रीसूक्तमंत्रकोशोक्तः प्रयोगः॥ ॥ मूर्धक्षि
 कर्णनासासुरवगलदो हृदयनाभिगुह्येषु। पायूरुजानु जंघावरणेषु न्यसेद्वचः क्रमशः। आवाह

कर्त्तरि

स्य २

शान्ति.

ॐ

ना स नमो पार्थाय च मनमधुपर्कसिषेकान् वा सो भूषणगंधाः सुमनोयुत धूपदीपसोज्ज्वलि। सो दासना
निकुर्यादुत्क्रियुतः पंचदशभिरथमनुभिः। हिरण्येति पंचदशनामायाः श्रीः तत आनंदकर्मचि
त्कीतश्रीपुत्राक्षयः। आयासिस्त्रोनुष्ठुतः ततो बहती। ततस्त्रिष्टुभो ततोष्टावनुष्टौत्याः प्रस्तारपं
क्तिराधायाः श्रीरग्निरन्यासी श्रीर्जपेवि०। ततः क्रमेण मूर्द्धाक्षिकर्णनासा मुखग्रीवां सवाङ्महदय
नाभिगुह्यगुहोरुर्जंघाचरणेषु पंचदशर्चो न्यसेत्। प्रणवेन त्रिः करो प्रक्षाल्य ॐ हिरण्यये नमो गुष्ठा
भ्यां। ॐ चंद्रायै तर्जनीभ्यां। ॐ रजतये मध्यमाभ्यां। ॐ हिरण्यस्रजाये अना०। ॐ हिरण्यक्षायै कनि
ष्ठिकाभ्यां नमः। ॐ हिरण्यै रेवणायै करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः। एवं षडंगः। ध्यानं। अरुणकमल
संस्थातद्रजःपुंजवर्णाकरकमलधृतैष्टासीतियुग्मांबुजाच॥ मणिमुकुटविचित्रालंकृता
कल्पजालैर्भवतु पुवनमाता संततं श्रीः श्रियेनः॥ चतुर्भुजेर्ध्वयोः पद्मे। अधोवराभये। ततः षट्॥ २१२॥

सजा४

राम

कोणगर्भमिष्टदलं कृत्वा आं आधारशक्त्यै । मूलप्रकृत्यै । मंडूकाय । कूर्माय । अनंताय । महाव
राहाय । भूम्यै । क्षीरोदार्णवाय । रत्नमंडपाय । ततः पीठे । धर्माय । ज्ञानाय । वैराग्याय । ऐश्वर्या
य । पूर्वादि । अधर्माय । अज्ञानाय । अवैराग्याय । अनैश्वर्याय । तंतमसे । रंजसे । संसत्ताय । मांमा
यायै । विंविद्यायै । आं आत्मने । पीपरमात्मने । ज्ञां ज्ञानात्मने । वहिर्मंडलाय । सूर्यमंडलाय । सोम
मंडलाय । विभूत्यै । उन्नत्यै । कीर्त्यै । संतान्यै । बुध्यै । उत्कर्षित्यै । ऋध्यै । इत्यष्टदलेषु ॥ ततो मध्ये ।
हिरण्यवर्णमित्यावाद्याग्नीशासुरवायुपुरःपृष्ठेषु हृदयादीनि । प्रागादिदिक्षु । वासुदेवाय । सं
कर्षणाय । प्रद्युम्नायानिरुद्धाय । पुनः पूर्वादि । दमनकाय । संतानाय । गुलुगुलाय । कुरंतका
य । शंखनिधये । दक्षिणे । पद्मनिधये वामे । ततो बलाद्यै । विमलायै । वनमालिन्यै । विनीष्टका
यै । मल्लिकायै । शंकयै । वसुमालिकायै । इत्यष्टदलेषु ॥ केचित्तु हिरण्वायै । चंद्रायै । रजतस्त्रजायै ।

पद्मवर्णयै. पद्मस्थायै. हरण्यवर्णयै. इतिषट्कोणेषाम्नेयादि॥ तद्वहिरष्टदलेषु॥ पद्मायै. प
 द्मवर्णयै. पद्मस्थायै. आर्द्रपद्मायै. तर्पयंत्यै. तस्यै. स्वर्णप्राकारायै. ततो लोकपालांस्तदायुधा
 निच। ततस्तांमआवहेत्यासनं। अश्वपूरणमित्यर्घ्यं। कासोस्मितांपादौ। चंद्रांप्रभासामाचमनी
 यौ। मधुपर्कस्नानंभूषणं। मनसःकामंभैषं। कर्दनेनपुष्पं। पद्मवर्णयै. पद्मस्थायै. आर्द्रयै. तर्प
 यंत्यै। तसायै। ज्वलिन्यै. स्वर्णप्राकारायै. पुनर्लोकपालांस्तदुस्त्राणिच। आपःस्रजंतुधूपं। आ
 र्द्रपुष्करिणींशोपं। आर्द्रपुष्करिणींनैवेद्यं। तथैववह्नौचर्वाङ्गतिरेका। तांमआवहेतिफलंतांबू
 लंदक्षिणानीराजनंपुष्पांजलिश्चततःपंचदशगिरिज्यंजत्वातांमआवहेत्युदासनंच। एवं
 सुक्लप्रतिपदाद्येकादशीपर्यंतंद्वादशसहस्रंजत्वाद्वादशींशंघृतमधुशर्करैतित्रिमधुराक्तैःप राम
 श्लेर्विल्वसमिद्धिःपायसेनघृतेनत्रिशतमेकैकैर्नहोमः। द्वादशविप्रभोजनं। एवंमंत्रःसिद्धोभ ॥२१३॥

वति। परिषिंचे छिरो नित्यं श्रीसूक्तैः स्नानकर्मणि। आदित्याभिमुखो जपेद्यावत्तावच्च तर्पयेत्।
 चत्वारिंशच्चुक्रवारेषु अंत्यामृचमष्टोत्तररातं जपित्वानवनीताक्तपद्मानितत्संख्ययेव जुहुयात्।
 कांसोस्मितामिति च दशगङ्गातीर्थताक्तेनेन जुहुयादनित्यं। एवं षण्मासान्। प्रत्यहं तर्पणं तु। ॐ श्री
 यंतर्पयामि। लक्ष्मीं तं वरदां विष्णुपत्नीं वल्लभां हिरण्यरूपां सुवर्णमालिनीं पद्मवासिनीं
 पद्महस्तां पद्मप्रियां मुक्तालंकारां सूर्यां चंद्रां विश्वप्रियां ईश्वरीं भुक्तिं प्रभुक्तिं विश्वभू
 तिं ऋद्धिं समृद्धिं तुष्टिं धनेश्वरीं शुद्धां भोगिनीं भोगदां धात्रीमिति॥ ॥ इति मंत्रकोशे श्री
 सूक्तविधिः॥ ॥ अथाग्निपुराणेशंतिस्नानं॥ ॥ सर्वार्थसाधनं स्नानं वक्ष्ये शंति करं मृगु॥
 स्नापयेच्च सरित्तीरे गृहाविष्टो विचक्षणः॥ देवालये ज्वरोत्पादे विनायकगृहादिते। त्रिधा ती
 र्थे द्रुदे गेहे जपकामस्य तीर्थके। पश्चिन्याः स्नापयेत्क्षीरे गभैर्यस्या विपद्यते। अनेक सन्ति

धोप्राप्य शान्तो यस्य विनश्यति । पुष्पाथिनी च पुष्पाथे पुत्रिणी चैव सागरे । गेहे सौभाग्यरूपा
 यां सर्वेषां विष्णुसंनिधौ । विष्णुर्देवता पुष्पे सर्वेषां स्नानमुत्तमं । स्नानकामस्य सप्ताहं पूर्वमुत्सा
 हनं शृणु । पुनर्नवारोचनाशताक्रामुरुणां त्वचं । मधुकरनिदेवतरंगनागकेसरं । आसुरं
 चैव मंजिष्ठा मांसीयवसमर्द्धकैः । प्रियंगुसर्षपापुष्पैश्च ब्राह्मी च कंकुमैः । पंचगव्यं सक्तुभिश्च
 उद्धृत्य स्नानमाचरेत् । मंडले कर्णिकायां च विष्णुं ब्रह्माणभर्चयेत् । पथ्ये कामं हरं पूर्वमत्र पूर्वा
 दिदिशूमात् । लिखेदिंद्रादिकान् देवान् सायुधान्सहवाहनान् । स्नानमंडलकान् दिक्षु कुर्याच्चै
 व विदिक्षु च । विष्णुब्रह्मेशशक्रादीन् सहस्राण्यपि होमयेत् । एकेकस्य त्वष्टरातं समिधस्तु
 तिलैः सह । मद्रः सुमद्रः सिद्धार्थः कलिहापुष्टिवर्द्धनः । अमोघं चित्रभानुश्च पर्जन्यो यस्य सुदर्शनः । राम
 स्थापयेच्च पटाने तान्माश्विरुद्रमरुद्गणान् । विश्वे देवास्तथा दित्या सर्वे च नुनयस्तथा । श्रा ॥२९४॥

देशः सुत सुप्रीताया अन्यापि च देवताः । ओषधीर्निक्षिपेत्कुंभे जयतीं विजयां जयां । शतावरी
 शतपुष्पां विष्णुकां तापराजितां । ज्योतिष्मतीं बलां चैव चंदनोशीरकेलरां । कस्तूरिकां च कर्पूरं
 वालुकं पत्रकं त्वचं । जातीफलं सुगंधं च मुक्तिकाः पंचगव्यकं । सद्रूपीठे स्थितं पर्यं स्नापयेत्पुद्गि
 जो नमः । राजाभिषेकमंत्रोक्तं देवनो होमकः पृथक् । पूर्णकृतिं ततो दत्त्वा गुरवे दक्षिणं ददेत् ।
 इंद्रोभिषिक्तो गुरुणा पुरा दैत्याजघानह । दिव्यालस्नानं कथितं संग्रामादौ जयावहं ॥ १७ ॥
 इति अभिषेकपुराणे सर्वार्थसाधनशंतिः ॥ ॥ अथैकवस्त्रस्नानं ॥ वीरसिंहावलोकैरुद्रयाम
 ले ॥ शुक्रेण प्रार्थितः शंभुः प्रणिपत्य जगद्गुरुः । एकवासो विधिं ब्रूहि स्वाभिचिस्तरतो मम ॥
 ॥ ॥ शिव उवाच ॥ शृणु भार्गव यत्नेन दुःस्ववैधव्यनाशनं । बंध्यो त्वं विलयं याति यस्मिन् च
 स्त्रविधौ कृते । शिवो नामेति मंत्रेण दंपती परिधापयेत् । स्नापयेद्देकवस्त्रेण भानावनुदि

ते सति। अष्टपत्रं लिखित्यक्षं क्रमतः शुक्लतंडुलैः। वेदोक्तविधिना मंत्रैः सूक्तैर्वेदविधानतः। पंच
 वक्रं दशाष्टुजं त्रिनेत्रं पार्वतीपतिं। अथ मध्ये न्यसेद्देवीं शिवो नामेति मंत्रतः। इंद्रं विश्वेति मंत्रेण इं
 द्रमाग्नेयकोणके। ये चेहमिति मंत्रेण दक्षिणे दिव्यपूर्वजाः। ये देवासस्तु मंत्रेण नैऋत्ये सन
 कादयः। वरुणः प्राविता मंत्रात्पश्चिमे वरुणं न्यसेत्। गणानां त्वेति वायव्यां च गणेश्वरं। अ
 भिगोत्राणि मंत्रेण उत्तरे गर्भमातरः। ईशान्यां च ग्रहान्सर्वं तिष्ठापयेत्स्वस्वमंत्रतः। कृतवस्त्र
 ऋ० तान् मंत्रान्पूर्वस्यां विन्यसेत्स्वयं। तन्मध्ये विन्यसेत्कुंभं पूरितं तीर्थवारिणा। पूर्णपात्रयुतं
 मध्ये सर्वेष्वधिसमन्वितं। सहिरण्यं सवस्त्रं च नारिकेलेन संयुतं। प्रतिष्ठां च विधेः पादे मंत्रैः
 पूजनमारभेत्। रुद्रं जपेत्तत्र षडंगं विधिपूर्वकं। स्त्रीपुंसाभ्यां विधातव्यं पूजनं विधिवत्ततः॥
 अभ्यर्च्य केवलं सम्यक् कृत्वा स्नानं विधानतः। नांदी मुखानि ध्यात्वा इदं विधेयं विधिवत्पुनः। गमो ३२१५१

मंत्रेण ४

राम

सीतिर्मन्त्रेण प्राशयेत्सिंः मध्यमं जलप्रार्थना । प्रत्यगाशपतेराजजलानां मधिपप्रभो । न
 दानं प्रसृष्टात्वं गर्भं धेहि ममेक्षितं । नदी नदतडागा नि क्रमादन्यजलाश्रयाः ॥ तुभ्यं विमानशोभंते ग
 र्भं धेहि जलेश्वर । पूर्वजन्मनियत्यापंकुसं सर्गस्त्विदं कृतं । इहापि स्तलिते स्ति स्वागर्भं धेहि प्रसीद मे ।
 अष्टषष्टिषु तीर्थानां नदीनां मधिपो भवेत् । सत्तानां मपि वाध्यानां रात्रिगर्भं ददस्व मे । त्वमेव पा
 शपाणिस्तु त्वमेव ह्यंभसां पतिः । आपस्तु प्राणिनां जीवो गर्भं धेहि प्रसीद मे । तव हस्ते जलं वा
 मे दक्षिणे जीवजीवनं । मस्तके च ज्ञायिगा गर्भं धेहि दयापरा । भूतप्रेतादिदोषाणां रोगाणा
 मितरस्य च । अंतरायं प्रभो हित्वा गर्भं धेहि दयां कुरु ॥ ॥ इति जलप्रार्थना ॥ ॥ अथोषधी
 स्नानं ॥ सर्वेषां जगतां सोमो ग्रहाणां मधिपः सदा । तव स्वामी सदा सोमे देहि गर्भं महोषधि । ओ
 दुंबरीफलवति शारवाया सर्वमंत्रवित् । ओषधयः समित्येवं कामिन्याः प्रापयेद्दुधः शारवाया

लंबनं कार्यं हृदि वेतसि निर्मले। समालंब्य करे हवनि। लिके राक्षसानपि। वरुणोपासनं कुर्यात्स्नि-
 ति पाठपरायणः। ब्रह्मा विष्णुश्च सोमश्च कंदर्पो चैष वाहनः। पार्वती सुभगा सदा सा विती वस्त्रदे-
 वता। एते हि वाससी शुक्ले अयंगे गुरुदेवते। सर्वभूषणारम्ये जगर्भे मेधतवां दितं। मुद्रतंडुल गोधू-
 मयवतंडुलशगलिभिः। राजमाषादिभिर्विद्वान्वंशपात्रं प्रपूरयेत्। विन्यस्य दीपकं तत्र फलानां स-
 प्तकं तथा। धातावतेति मंत्रेण धान्यस्नानं तु कारयेत्। नालिकेरं गंधनारंगं दण्डिमी ब्रीजपूरकं।
 गोसनी जंतुतीत्यथ पूर्णं च सप्तमं मदनं स्मृतं। कूर्मपृष्ठनिभं पृष्ठे क्षीरनीरप्रपूरितं। त्रिनेत्रीशुदेवत्यं
 नालिकेरं सुतप्रदं पीतं कनकवर्णं। पुंसु बीजं सुमनोहरं। फलं यच्छुक्रदेवत्यं सूत्रं वै सद्यः शोप-
 मं। ज्ञानयोनिप्रपूर्णां तु देहित्वं गर्भमुत्तममिति। पूगश्च सूर्यदेवत्योऽक्षारससमप्रभः। आ-
 २५ उद्दिनेन समं शीतं नारंगं गर्भं दमम। फलं तच्छुक्रदेवत्यं ससूत्रं वै सुपरितं। सुरंगं सोमदेवत्यं गर्भं दं बीजपूरकं।
 ५ उद्यदकं समं पुष्पं फलं सिंहारसनिभं। बीजपूरयुतं यस्याद्गर्भं दं दण्डिमी मम। २५

गं२

॥२३६॥

द्रःफलानां प्रसवोगर्भदद्यात्सदामम॥ उत्सवेषु च सर्वेषु शुभसदं सर्वदेवतं॥ गौरोचनसमा
 भासंगर्भदं मदनं फलं॥ इति फलेः स्नानं॥ ॥ अथोषधीस्नानं॥ वर्धकरश्चरास्नाच एलाविव
 चकेतथा॥ धान्यानि शगचवकुलासर्वेष्वध्यामाः स्मृताः॥ या० अषधीति मंत्रेण सर्वेष्वध्यामिषे
 चनं॥ करेण मूर्द्ध्नि विन्यस्य चंशपात्रं तु भागवि॥ ऋग्वेदोक्ता सप्तमंत्रान्त्वायामीति पूर्वकान्॥ धी
 मान्प्रत्येकमुच्चार्य दंपती स्नापयेत्ततः॥ वरुणः प्रावितामंत्रं वरुणस्योत्तं भर्तततः॥ चेतेशतमि
 मं मे च इदमापः पुनर्तुमी॥ इमान्वेया जुषामंत्रान् शिरो मेत्यनु रक्तया॥ घृतवती भुवनानां पावमा
 नीः पुनः॥ सामो वरुणसाम्राथ पावमानः सरस्वति॥ शन्नो देवीत्याथर्वणे मंत्रैः स्नानमुदाहृतं॥
 ततो रुद्रजपस्नानं कर्त्तव्यं सुतमिच्छता॥ अथ भार्गवसं स्नाप्य स्तुतिं त्रेपावकं शुभं॥ गृह्योक्तेन
 विधानेन पायसं श्रपयेच्चरुं॥ आधारावाज्यसागौ च देया तत्र घृताकृतीः॥ आद्यां पृष्ठीं निहोता

न पुनस्त्वाथ तथा तमित्र। वाजः पुरस्थादग्रे त्वं आदित्यं गर्भमेव च। ततः सरस्वती यो न्यात तपनीभि
 रतः परं। आदित्यो रामा मंत्रेण येन ऋषयोपि च। गर्भे असौ षधीर्ज्ञा चर्मं त्रार्काकुतयः क्रमात्॥
 एभिर्मंत्रैश्च संकुत्वा ततः। स्विष्टकृतं कुनेत्। ऋषसं ब्रह्मणे दद्यात्। दातव्यं सुरभिस्तथा। इतरेभ्योपि
 विप्रेभ्यो रक्षिणस्त्वेव या पुनः। अभिषेकं ततः कुर्यात्पवित्रं कुं सवारिणः। सुरास्त्वामिति मंत्राद्यैः
 पवित्रे ब्राह्मणे स्ततः। आशस्याः कामहेमिति तु ह्येत्यसत्तर्कः। सदा यवं शपात्रं च नीत्वा पाया ५
 ष्ठिकालयं। शिवस्य पुरतो मुक्त्वा वंशपात्रं प्रणम्य च। देवदेव जगन्नाथ गौरीनाथ महेश्वर। भ
 वेशानमहादेवनमोस्तु सुतदोभव। अष्टौ दोषाश्च ये स्त्रीणां नवमः पुरुषस्य च। तत्तदोषविना
 शाय सस्त्रीकः स्नानमाचरेत्। विष्कृतं यच्च मे देहे संतानपरिपीडनं। तत्सर्वं वस्त्रमाया तु निर्दो ५
 षास्यां सुपुत्रिणी। वरुणत्वं च भूतानामुच्यते कारकः प्रभुः। तव तीर्थप्रसादेन संतानं कुरु ॥ २७ ॥

राम

॥ २७ ॥

मेवकु। ततश्चरुपुरोडाशमाधत्तेत्यादिनाशयेत्। गर्भं देहि भर्गं देहि आर्यं तु नः पितरस्तथा। ब्रा
 ह्मणभोजयित्वा च वरं दत्वा विसर्जयेत्। इदं निर्मूलमपि गुर्जरैषु प्रचारादलं ॥ ॥ इति वीरसिंहा
 वल्लोकोक्तमेकवस्त्रस्नानं ॥ ॥ अथ सूर्यसिंहासंवा दोक्तमेकवस्त्रस्नानं ॥ अस्तु ॥ ॥ यत्त्वया क
 थितं स्यात्स्मिन् एकवस्त्राभिषेचनं। दंपत्योरानपत्यादिहोर्ताग्यशामनं परं। विधिं तस्याखिलं ब्रूहि
 यथाश्रुतिनिरूपितं। देवताकात्रके मंत्राः कोविधिः किं फलं ततः। कीदृग्वस्त्रं कथं धार्यमुभाभ्यामे
 व तत्पुनः। तत्कृते कथयापत्यं सिद्धिः स्यान्नरयोषितोः ॥ श्रीसूर्य उ० ॥ पुरा कल्यावसाने तु कल्प
 स्यात्स्य समुद्रवे। अरिरिप्सुर्यं दासृष्टिं श्रुतिश्रुतविधेर्विधिः। सस्मारतनयात्सप्तमनसान्सप्र
 ऋपतिः। ते यदा तपसा स्क्रिष्टान शोकुः सृष्टिसाधने। शिवभाराध्यतपसा प्रसन्नं समयाचत ॥
 प्रजामेव प्रजाकामाः प्रजापति सुतास्तुते। भगवन्तपसा खिन्नाः प्रजाहेतोः प्रजापते। अका

र्भवचनादाराभहोदारास्तुलक्षणान्। ततोपिनप्रजासिद्धिरस्माकं शिवजायते। प्रजार्थं त्वीप्र
 पन्नास्मो ब्रूहि तत्सिद्धिद्विधिं। प्रार्थितं स्तेस्तदाशंसुः क्षणं ध्यात्वा ब्रवीच्च तान्। शृणु धर्ममुनयः सर्वे
 प्रजाया यदसंभवे। कारणं मुनयः सर्वे यदृष्टं ज्ञानचक्षुषा। अनपत्यकरं कर्म च क्रेयस्य सर्वसंभवे।
 कालाद्भुक्तावरोषं यदौभग्यं तद्भवत नो। विलिप्तमनुमंत्रादिसेदभिर्नैर्द्वयोरपि। वाससे केन त
 देहपुगलं परिधाय च। कुरु धीविधिबत्स्नानं तत्तदौभग्यनाशनं। आनखायाच्च केशांतं याव
 दंगविधिं श्रुत्वा। एवमापत्यदौभग्यं पंचधाय त्वकीर्तितं। तस्य नाशाय विधिबत्सहस्रैक
 वाससा। स्नात्वा सम्यग्विधेः पुत्राः सन्ततेः श्रेय आप्स्यथ। इत्युक्त्वां तर्हितेशीसो अकुर्वन्मुनयश्च
 हे। यथैकस्वसनस्नानं विधिं तं ते वदाम्यहं। यथाश्रुतं यथादृष्टं श्रुतिभ्यो ज्ञानमंडलात्। श्रुते
 मासे सिते पक्षे सानुकूलग्रहे दिने। नक्षत्रोः समायोगे महानयोर्द्वयोरपि। प्रत्युषे शुद्धिमा

राम

॥२१८॥

स्थायशरीरस्य यथाविधि । विधिं विविधमाधाय पत्न्या सह समाहृतं । विधाय श्रद्धया युक्तो म
 त्रमेतमुदीरयेत् ॥ ७ ॥ कर्मसाक्षि जगन्नाथ यन्मया पूर्वजन्मना । पंचधा पत्युः स्वारग्यं दौ भग्य
 मतुलं महत् । प्राप्तं तस्य विनाशाय विधिवद्विधिमुत्तमं । सह पत्न्या दिवानाथ तत्र सिद्धिप्रयच्छ मे ।
 एवमुच्चार्य तदस्त्रमहर्तं दिशस्तर्कं । सार्द्धं यकरायाम् पंचविंश करोमि तं । वितर्तंतं तु भिस्त
 क्षेते तन्मधो तदुतं घनेः । युवा सुवासा मंत्रेण मंत्रितं देववेदिना । सम्यग्दत्तं तदादाय परिदध्यात्स
 कस्तर्कं । दृढनी विकं नाभिदेशे त्रिर्द्विगुणीकृतं । तच्छेषं दक्षिणांगं गच्छापत्नी स कंचुपटिका । परि
 दध्यात्प्रयत्नेन तेन सर्वतमस्तका । केशान् संभृज्य संगोप्य पतिदृष्टानुयायिनी । उपविश्य जलस्था
 ग्रेता बुभुक्षुषु संपती । प्रक्षाल्य पाणिपादौ च स्वाचांतौ मम संभुरवौ । कुशपुष्पफलस्वर्णतोय
 पूर्णं जली स्थितौ दिवसे नोदिता मंत्रांश्च एवा नो सलिलो मुखौ ॥ वैदिकान्तो कर्काश्चापि सा

वधानो जितेन्द्रियो ॥ आपस्त्वमसि सर्वेषां देवानामग्रणीः प्रभो ॥ जीवनं सर्वजंतूनां गर्भं धेहि म
म प्रभो ॥ यानि यानीह पापानि अनपत्यकशानिनौ ॥ हत्वा तानखिलानि शगर्भं धेहि मम प्रभो ॥ य
स वाभ्यां महत्पार्ष्णपुराजन्मनि दुःखकृत् ॥ कृतं तन्मे विनिर्दूय गर्भं ॥ त्वयैवाधिष्ठिताः सर्वे नदी
नदजलाश्च याः ॥ पुनंति पापिनः सर्वा नाभं ॥ यानि कानीह तीर्था नि ये च ये च जलाशयाः ॥ त्वयैव
पावितास्तस्माद्गर्भं ॥ त्वमावाभ्यां प्रपन्नाभ्यां शरणं दुःखशोभये ॥ प्रार्थितः परमेशानगर्भं ॥ आ
शस्महे महाभाग संततिं लोकपावनीं ॥ प्रसन्नाश्च तः स्वामिनाभं ॥ भूतप्रेतपिशाचाद्यायो नो
संततिधातकाः ॥ पाशेनायम्यता सर्वानाभं ॥ ७ ॥ ससेते तां त्रिकामं जाश्वी दसाः पंचवारुणाः ॥
त्वन्नः प्रसूतयो दो ववारुणावपरावपि ॥ त्वन्नो अग्ने सत्वं नो अग्ने दो शर्म मे वरुणश्चेति अर्घ्यं द
त्वा समंतुतैः शर्म मे तत्त्वायामिदौ ॥ एवं तज्जलमामं अस्तु त्वामैत्रैः प्रणम्य च ॥ निमज्जो नमज्ज ॥ २२ ॥

सम
२२५

चपुनस्तत्रस्नानं समाचरेत्। प्रयोगं विधिवत्कृत्वा पुत्रकामसमृद्धये। स्नास्यामहे स भगवन्प्र
 चेतानो प्रसीदतु। स्नायीयात्ततः स्नानद्रव्ये मंत्राभिर्मन्त्रितैः। मृत्स्ना गोमयगोमूत्रेद्रव्ये दधि
 पयो घृतैः। तिलामलकपिष्टैश्च सर्वेष्वधिकुरो रकैः। निर्वर्त्य विधिवत्स्नानं दंपतीतावुभावपि।
 स्नायीतैव ततः पत्नी एकैकद्रव्यसंचयेः। ओडुंबरीं बड्गफलां बिभ्रती निजमूर्द्धनि। मंत्रपूर्वस्वप
 तिना दत्तांशारवां स्रजान्वितां। ससौषध्यं वृत्तं पूर्यैः कलशैरथ सप्तभिः। मंत्रपूतैः सदैव सः स्ना
 पयेत्तां विधानतः। वधाकिरश्चरास्ना च सह देवी शतावरी। वचै लालक्ष्मणा चेति ससौषध्योभि
 षेचने। याजोषधीध्वनुवाकेन ससौषध्यभिषेचनं। ततस्तु वैराग्यं पात्रं सप्तधान्योपसंभृतं।
 मुद्गतं दुल्लगो धूमयवशालिसमन्वितैः। सकंगुसहमार्गैश्च धान्यैरिति च सप्तभिः। फलानि
 विन्यसेत्तत्र याः फलिनीति मंत्रतः। नालिकेरं च नारिंगं दाडिमी बीजपूरकं। उन्नती मथ पूर्यं च

तथा लंकृतसर्वगिंदुषसंशुभलक्षणी । इत्वा तोदपती पश्चाद्देवज्ञेनानुमोदितो । मंत्रमुच्चारयेया
 तां विधिबद्धिहितार्हणैः । देवदेवजगन्नाथ सर्वपापौघनाशन । कर्मणनेन दानेन तथा गोयुगलस्य
 तु । संतुष्टः शं करो भूत्वा संततिं देहि नो प्रभो । ततस्तु वैराग्यं पात्रं शिवस्याग्रे निवेदयेत् । आचा
 तः र्पायप्रदेया निदानानि निजशक्तिः । गुरवे वाससीदधात्कर्मशेषं समापयेत् । प्रणम्य देवतां स्ना
 श्च विष्टज्य विधिवत्ततः । ततः कुंभाभिसा विप्रा अभिषिंचेयुरादृताः । मंत्रैश्च वासुणैः सौरैः
 शान्तिस्वस्त्ययनादिभिः । पुराणैरगमोक्तैस्तानामाफलविधायिभिः । नांदीमुखेन विधिना ततः
 श्राद्धं समाचरेत् । नमो वरति मंत्रेण नमस्कृत्य मुहुर्मुहुः । मध्यमं पिंडं मश्नाति पत्नी देवज्ञेनोदि ॥२२९॥
 ता । आथ तपितरोगस्य मिति मंत्रेण मंत्रितं । आचम्य विधिवत्पश्चात्कर्मशेषं । शतं भोजयेदन्यादि राम च
 आसंतोष्यशक्तितः । कृतकृत्यो च तोष्यातां पुत्रपौत्रसुखान्वितो ॥ ॥ इति सू. दे एकवस्त्रस्नानविधिः ॥ ॥

॥ ॥ अथाऽकाले गजमदर्शयति ॥ ॥ अद्भुतसागरे गत्वा ॥ ॥ उर्ध्वं विंशतिवर्षास्तु मदीभवति वा
 रणे । तद्वाग्यदिमाद्येत स्वामिनीमरणे दिशेत् । कारयेत्तत्र शान्तिं च ब्राह्मणं श्रापितं पर्येत ।
 एकरात्रोषितः स्नात्वा प्रियः प्रयतमानसः । अष्टोत्तरसहस्रं तु मंत्रं वापि जपेच्छुचिः । ततः प्रज
 त्तमंत्रैस्तु सलिलं चाभिर्मंत्रयेत् । गजानां गजतत्वज्ञः सर्वदोषहरं शुभं । राजस्मानं प्रकुर्वति
 तद्दिने तूर्यनिःस्वनैः । पूर्वह्नि चाग्निकार्यं कृत्वा कुंभशतेन हि । ततो होमं प्रकुर्वति विधिद
 ष्ठेन होमवित् । अग्नये स्वाहा । रुद्राय । गणपतये । वरुणाय । बृहस्पतये । शुक्राय । इंद्राय इति ॥
 स्नानं कुंभशतेनैव सर्वोपद्रवनाशनं । द्विजपूजनपूर्वं स्यात्सलिलं मिश्रितं ततः । यवयावक
 संयुक्तं पिंडं मधुपयद्वज्रशः । कृतपूजासंस्कारं गणाधिपं वंदयेत्ततः । ईश्वरस्य महासंध्यमु
 माळाळाटसंभव । इदं कृतोपनीतं तु नैवेद्यं भक्षयस्वनः ॥ नैवेद्यमंत्रः ॥ ॥ अथ गौकरिणी

मदर्शान्तिः॥ ॥ मत्तामूत्रपुरीषाणि यदासंप्राप्यतिष्ठति । मत्तयाभज्यते युद्धे हस्तिन्यायदिवारणः ।
 महद्भयं तत्र भवेद्देशस्य नगरस्य च । उपोष्य वीथिवैस्तत्र सामात्यः स पुरोहितः । हस्तिवत्कल्पितौ धे
 नुं विषाणाभ्यां च योजितां । अथेनां हस्तिनीं नीत्वा रात्रौ राष्ट्रे विमोक्षयेत् । इत्येवमेतां कुर्वीति रात्रौ च
 न निवासिनी । अथवा पूर्ववत् हस्तिगणं कृत्वा वने द्रव्यं । सुवर्गेन सुतप्तेन वनमेव विधारयेत् ॥ ॥
 इति गौकरिणी मदर्शान्तिः ॥ ॥ अथ पंचकम तौ शान्तिः ॥ ॥ मदनस्मेगा रुडे । आदौ कृत्वा धनिष्ठाद्
 मेतन्नक्षत्रपंचकं । रेवत्यंतं सदा दृश्यमशुभं दाहकर्मणि । शवस्य तु समीपे तु क्षेप्तव्याः पुत्तलास्त
 दा । दर्भमया स्तुचत्वारः ऋक्षमंत्रेण मंत्रिताः । ततो दाहः प्रकर्त्तव्यस्तैश्च पुत्तलकैः सह । सूतकीते
 ततः पुत्रैः कार्यं शान्तिकर्त्तव्यं । पंचकेषु मृतो यो वै गतिं न लभते नरः । तिलांश्चैव हिरण्यं च त राम
 मुद्दिश्य घृतं दहेत् । क्रिया निबध्ने । भाऊनोपान होत्रं हेममुद्रा च वाससी । दक्षिणा दीयते विप्रेस्त ॥ २२ ॥

र्वपापविमोचन। मदनरत्नेगर्गः। यदि भद्रतिथी नास्त्या द्वात्रिंशो मशाने श्रवरेः। त्रिपादक्षेत्रे श्रवरी
 योगोदयो योगे द्विपुष्करः। द्वि त्रिपुष्करयो गे तु मृतिर्मयं तरावहा। दहने मरणे चैव त्रिगुणी स्या त्रिपु
 ष्करे। श्वनने प्येवमेव स्या देत दोषोपशान्तये। तिलपिष्टे र्थवैर्वापि शरीरे कारयेत्ततः। श्रुपे निधाया
 लंकृत्य दाहयेत्तैत कोपरि। बोधायनः। अस्मान्त्वमिति मंत्रेण तिलपिंडं प्रदाय येत्। द्वि त्रिपुष्करयो
 र्धोगे त्रिभिः कृष्टैर्व्यपोहति॥ वासवे मरणं चेत्स्याद्गृहे वा सयितुर्मृतिः। सुवर्णं दक्षिणं दद्यात्कृत्स्नव
 स्त्रमथापि वा। वासवे धनिष्ठा। ब्राह्मे कुंभमी न स्थिते चंद्रमरणं यस्य जायते। न तस्योर्ध्वगतिर्दृष्टा
 संततो न शुभं भवेत्। न तस्य दाहः कर्तव्यो। विनाशात्स्वे पुजं तु पु। अथ वा तद्दिने कुर्याद्दाहस्तु विधिः
 र्वकं। धनिष्ठा पंचके जीवो मृतो यदि कथंचन। त्रिपुष्करे याम्यमेवा कुलार्ज्जुमारयेद्भुवं। तत्रा निष्ठवि
 नाशार्थं विधानं समुदीर्यते। दशभिर्गणैः प्रतिमाः कार्याः पंचोर्णसूत्रवेष्टिताः। यवपिष्टे मानुलिप्ताः

स्वः१

स्ताभिः सह शर्वदेहेतः। प्रेतवाहः प्रेतसः प्रेतपः प्रेतभूमिपः प्रेतहर्तापि च मस्तु नामान्येतानि च
 क्रमात्। अत्र प्रतिमाः संपूज्य शिरो नेत्र वामकुक्षि भाषिपादेषु क्रमेण न्यस्य तन्नामभिर्घृतं कृत्वा य
 माय सोमं त्र्यंबकमिति मंत्राभ्यां प्रत्येकं ता स्वाज्यं कृते दिति भद्राः॥ सूतकान्ते तथा कुर्यात्सुत्राः शान्
 तिकपौष्टिकं। कांस्यपात्रं स्थितं तैलं वीक्ष्य दद्याद्भुज्जन्मने ब्रह्मविष्णु महेशं द्रवसुण्णं प्रीतये ततः। मा
 षमुद्रययत्रो हि प्रियंगवादिप्रयच्छति। स्वर्णं दानं रुद्रजाप्यं लक्षहोमो द्विजार्चनं। गोभूदानं षडंशेन
 कुर्याद्दोषोपशान्तये। अपराके स्मृत्यंतरे। धनिष्ठार्पणं च कर्म तेर्पणं च रत्नानि तन्मुखे। प्रास्याकृतित्रयं तत्र
 कृते हवपा मिति। ततो निर्हरणं कुर्याद्देषसाग्नेर्विधिः स्मृतः। इतरं निखनं देवजले वा प्रतिपादयेत्।
 त्रिपादक्षमृते तद्द्विरण्यशकलं मुखे। तस्य पिष्टमयं कुर्यात्सुसुषुप्ति तयं ततः। होमं प्रातिमुखं कुर्यात्त
 था वहवपा मिति। काष्ठयिसं च कार्पासं कुसुमं प्रतिपाद्य च। निर्यात्य साग्निं संस्तुयद्भुज्जन्मो वा

राम

॥२२३॥

न्यमुत्सजेत्। तत्रैव। कनकं हीरकं नीलं पद्मरागं च मोक्षिकं। पञ्चरत्नमिदं प्रोक्तं ऋषिभिः पूर्वदर्शितं। र
 त्नाभां वाप्यभावे तु स्वर्णं कर्पाय मेव वा। सुवर्णस्याप्यभावे तु आज्यं ज्ञेयं विचक्षणैः॥ मदनरत्नेष्वेवं।
 तथा। एकाशीतिपलं कौस्यंतदं ह्वातदर्थकं। नव षट्त्रिपलं वापि दद्याद्विप्राय शक्तितः। अन्यत्रापि।
 स्वर्गहोक्तविधानेन कृत्वाग्नेः स्थापनं ततः। अन्वाधानं निर्वपणं देवतानां तथा कृतिः। यमाय धर्म
 राजाय मृत्यवे चांतकाय च। वैवस्वताय कार्यलो सर्वभूतक्षयाय च। औडंबराय दध्राय नीलाय प
 रमेष्ठिने। वक्रोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय वैक्रमात्। विधानाश्रयणं कृत्वा एकैकामाकृतिं कृतेत्। कृत्वा
 मां कृत्वा वस्त्रं च निष्कृत्य समन्वितां। दद्याद्विप्राय शान्ताय प्रीतो भवतु मे यमः॥ त्रिपादक्षेप्येतदेव।
 अपराकी पुनर्वसूत्तराषाढा कृत्तिकोत्तरफाल्गुनी। पूर्वाभाद्र विशाखा च ज्ञेयमेते त्रिपादसं। ब्र
 ह्मचारि मरणे कुष्ठि मरणे गर्भिणी रजस्वला सूर्यिका मरणे विधानान्यन्यश्च विशेषो मत्कृते निर्ण

शान्ति.

९

यसिंधोऽस्यः॥ ॥ अथ मृत्युंजयविधानं वसिष्ठकृत्योक्तं संक्षेपेणोच्यते॥ ॥ अंबकस्य विधानं तु
कथयिष्ये मुनीश्वराः॥ यथोक्तविधिना युक्तं संस्मृतं ब्रह्मण पुरा॥ मृत्युंजयस्त्रिधा प्रोक्तः आद्यो मृत्युं
जयः स्मृतः॥ मृतसंजीविनी चैव महा मृत्युंजयस्ततः॥ मृत्युंजयः केवलस्यात्सूरितो व्याहृतित्रयः॥ ता
रं त्रिवीजं व्याहृत्यः पुटितो मृतजीविनी॥ तारं त्रिवीजं व्याहृत्यः पुटितस्तैस्त्रिर्यंबकः॥ महा मृत्युंजयः
प्रोक्तः सर्वमंत्रविशारदेः॥ मृतसंजीविनी तारं प्रणवा व्याहृतीः पुरा॥ ततस्त्रेय्यंबको मंत्रः पुनरंते
तथोच्चरेत्॥ मृत्युंजयो यमेवात्र कथितो मंत्रवित्तमैः॥ माया तारादिके चैव व्याहृतित्रितयंततः॥ पुटि
तस्य अंबकमनुर्मृतसंजीविनीमता॥ सवीजो यस्तु मंत्रो वै महा मृत्युंजयः स्मृतः॥ प्रणवव्याहृतीश्चै
व प्रणवायाः पठेत्पुरा॥ ततस्त्रेय्यंबकमनुरंते व्याहृतयश्च ताः॥ त्रिवीजप्रणवांते च वह्निजायाम
थोच्चरेत्॥ प्रणवांते प्रासादश्च मृतिहारक एव च॥ भूरादिव्याहृतयश्च अंबकेति चक्रकृततः॥ वि ॥ २२४ ॥

राम

पर्ययेण त्रिवीजंतद्व्याहती त्रयं । स्वाहांतो मनुरेषोत्रश्रुक्तेणाराधितः पुरा । महामृत्यंजय इति वि
श्रुतो भुवनत्रये । ॐ कारेः संयुतः षड्भिरुद्देशभिरेव च । मृत्यंजयं तं विधिवदुपास्ये पितृमाप्नु
यात् ॥ तथा ॥ विभक्तैर्मंत्रवर्णैर्विषडंगानां प्रकल्पना । हृदयं त्रिभिरारव्यातं चतुर्भिः शिर उच्यते ।
शिखाष्टभिः समुद्दिष्टानवभिः कवचं मतं । पंचभिर्नेत्रमारव्यातमस्त्रं त्रिभिरुदाहृतं । पूर्वपश्चि
मपाम्येडुवक्त्रेषु तदनंतरं । पूर्णमंत्रं न्यसेद्दध्नुर्मुखेऽथ नवकसंज्ञकं । शिरो गला स्यादक्षियुगमाभि
हस्तश्चक्षुषु । त्रिगणपूरुमूलांतर्जानुयुग्मे ततः परं । तद्वत्तयुग्मे स्तनयोः पार्श्वयोः पादयोः
पुनः । पाण्योर्नासिकयोः शीर्षेर्मंत्रवर्णान्यसेत्क्रमात् । पदान्येकादशान्यस्य शिरोऽक्षयुगलाक्षि
षु । वक्त्रे गंडयुगे भूयो हृदये जठरे पुनः । गुह्योरुजानुपादेषु न्यासमेवं समाचरेत् । एतत्त्रयो गे व्यक्ती
भविष्यति । आदौ प्रासादवीजंतदनुमृतिहरंतारकं व्याहतीश्च प्रोचार्य त्र्यंबकं योजयति मृतिह

स्य

॥ वसिष्ठोक्ते ॥ कुंडं पूर्वदिग्भागे काली जिह्वा प्रकीर्तिता । आग्नेयांतु कराली स्याद्दक्षिणे तु सलो
हिता । मनोजया तु नैर्ऋत्यां ध्रुववर्णा तु वारुणे । स्फुलिं गिनी तु वायव्यां सौम्ये विश्वरुचि स्रथा ।
काल्यां करा ल्यां वा कुर्पा कान्तिकं पौष्टिकं तथा । भूतप्रेतपिशुनादिशान्तिलोहितजिह्वया ॥ मनोजया
यां जिह्वाया मभिचारो विधीयते । कुंडे या ध्रुववर्णायां वृष्टिकामो यशसवेत् । स्फुलिं गिनी तु या
जिह्वा तस्या मुखाटनं विदुः । या तु विश्वरुचिर्जिह्वा कुंडस्योत्तरभागतः । सर्वार्थसाधकामेति प्रोच्य
ते मंत्रवित्तमेः । अपरे वसुधारेति जिह्वा पूर्वोत्तिरे विदुः । कुंडेषु मध्यमं भागमग्नेरास्यं प्रचक्षते । तस्मि
न्कार्याणि सर्वाणि कारयेन्मारणं विना । ओषासनग्निमानीय तस्मिन्कुंडे विनिक्षिपेत् । अथ वा
श्रोत्रियागारा मथितं वासमानयेत् । अर्चयेत् लोकपालांश्च प्रागारभ्य प्रदक्षिणं । कुंडं कृत्वा ज्योत्स्ना
गांतं सर्वमुत्प्रेक्षनादिकं । स्वर्गहोतृविधानेन पापसेने बहोमयेत् । आयुः कामो धृतेनाग्नेजु

ऊयाल्लक्षसंख्यया। अयुतं वा सहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा। हवींश्चैवैवज्जुऊया नमधुरत्रयसंयुतैः।
 गुडूचीखंडकैर्वापि चतुरंगुलमायतैः। अथवाज्जुऊयादिद्वान्मिश्रितैस्तिलतंडुलैः। प्रक्षालितैस्त्रि
 लैर्वापिज्जुऊयाद्गोघृतक्षुतैः। पलाशसमिधोक्तत्वा सर्वमायुरवाप्नुयात्। अथवा तर्पयेद्देवमुद
 केन समाहितः। आरोग्यकामोज्जुऊयादर्ककाष्ठैर्घृतक्षुतैः। पयसा वापिज्जुऊयाद्रव्येनाज्येन वा
 पुनः। पलाशसमिधा वापि सर्वरोगप्रशान्तये। अष्टिर्नैराश्रयार्णैस्तु पयोक्तैर्जुऊयाज्वरे। गुडूचीखं
 डकैर्वापिखादिरैर्वाघृतक्षुतैः। प्रमेहमधुना होमः पयसा घृतं तेन वा। ओडुंबरसमिद्धिर्वा होमोऽस्म वा४
 लकेन वा। गुल्मेशाल्मलिहोमः स्यात्तिलैः हल्लैर्घृतं तेन वा। कर्दमानसमिद्धोमः सद्यः शूलहरो भ
 वेत्। करंजसमिधो वापि निगुंडीसमिधोपि वा। तैलेनाज्येनज्जुऊयाद्वात रोगप्रशान्तये। शमीस राम
 मिद्धिर्जुऊयादतीसारप्रशान्तये। शान्त्यर्थमक्षिरोगस्य पलाशसमिधः स्मृतः। उन्मत्तसमिधो ॥२२६॥

दुत्वा अपस्मारात्प्रमुच्यते। कुबेराक्षेन्द्रवल्लीभ्यां नेत्रश्लेष्महेमयेत। तैलेनाभ्यज्य जुक्याद्वज्र
 खंडैस्तथैव च। मातुलिंगगुर्वीनां होमः कामलनाशनः। मधुरत्रयहोमेन शान्तिः स्याद्राजयक्ष्मणाः।
 होमाच्च फलमूलानां गर्भरोगः प्रशाम्यति। कुष्ठे मसूरिकैर्होमो मधुत्रितयसंयुतैः। छिन्नोत्पले
 स्तुजुक्रयात्पाजारी वा घृतक्षुतेः। अथ वा तैलसंयुक्तेर्जुक्रयाद्गौरसर्षपैः। ये चान्ये मुखरोगाः
 स्युः शिरोरोगस्तथैव च। ते सर्वे प्रशमं यांति तिलैर्होमाद्घृतक्षुतेः। औदराणां तुरोगाणां सर्वे
 पीरान्ति मिष्टता। बिल्ववृक्षसमिद्धोमः कर्तव्यो द्विजसत्तम। अथः स्वावेतुजुक्रयात्प्रभपत्रैर्घृतक्षु
 तेः। पूर्वाभिवायिथोक्ताभिर्जुक्रयाच्चंदनेन वा। निरयश्च तथ समिद्धिश्च रक्तस्वावेतुहोमयेत। अ
 थवा गोघृतेनैव रक्तातीसारशान्तये। अन्यरोधुर्गे सर्वेषु कठरोगे महोदरे। त्रिभिः फलेस्तुजुक्र
 यामधुक्षीरघृतक्षुतेः। मधुरत्रयहोमस्तु सर्वरोगप्रशान्तिदः। आयुर्वेदे तु यस्मिन् यस्य रोग

स्वमेव जं। तत्र रोगस्य शान्त्यर्थं तेन तेन च होमयेत्। अथवा तेन मंत्रेण पावमानीभिरेव वा। तीर्थतो
 येन देवेशमभिर्षिचेत्समाहितः। भूतग्रहज्वरादीनां सर्वेषामपिशान्तये। अथवा तर्पणं कुर्यान्मंत्रैः
 पूर्वोक्तसंख्यया। अथवा नियताहारोजपे मंत्रैः समाहितः। एवं होमं द्विजः कुर्यात्तर्पणं जपमेव वा।
 आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं आत्मनो वा परस्य च। एकाहं वा त्र्यहं वापि दशाहं वा दशाहं। पक्षमासं
 द्विमासं वा मासत्रयमपि वा। अथवा चतुरो मासान् च एमासानेकं रायनं। मये महति संजाते
 दीर्घकालं समाहितः। अल्पेल्पकालं कुर्वीत जपहोमादि कंत्रयं। रोगकालोपयुक्तं यद्दृश्यं शय्या
 सनादिकं। रोगमुक्तस्तु तत्सर्वं नोपयुज्यात्कदाचन। अपमृत्युजयौ पायमहं वक्ष्याम्यतः परं॥
 मधुरत्रययुक्ताभिर्द्वाभिर्जुहुयाद्बुधः। सहस्रमयुतं वापि शतमष्टौत्तरं तु वा। श्वेतार्ककुसुमैर्वा राम
 पि जुहुयाद्गोघृतेन वा। अपामार्गसमिद्धिर्वतिलैः कृत्स्नेर्यवैरपि। अथवा गोघृतेनैव पयसा वा॥ २२५॥

पिहोमयेत् । कपिलागोघृतेक्षीरं प्रशंसति मनीषिणः । शनैश्चरदिनेश्च त्वं स्पृशन्मंत्रमिमेजयेत् ॥
 साक्षान्मृतोपि मुक्तः स्यात् किंपुनस्तपमृत्युभिः । अथवा पयसा देवमभिषिच्य घृतेन वा । पलाशख
 दिराश्वत्थसमिद्धिर्जुह्यात्तु वा । बिल्वचक्षोः द्वे वापि सोषमृत्योर्विमुच्यते । अथवा श्रपयित्वा तु च
 संरोद्रं हि जित्तमः । अष्टोत्तरशतं कुत्वा मृत्यं जयति मानवः । अथोपायांतरं वक्ष्ये साक्षान्मृत्युनिवर्त
 नी । हस्तमात्रप्रमाणेन वोदं कुर्याद्विचक्षणः । तन्मध्ये स्थापयेत् कुम्भं सितसूत्रेण वेष्टितं । तंडुले ब्रह्मिभि
 र्वापि चतुरस्रं समं ततः । वासोयुग्मेन सर्वेष्ट्य तीर्थतोयेन पूरितं । पल्लवान्क्षीरवृक्षाणां मथवा चूत
 पल्लवान् । प्रक्षिप्य तत्रालं कृत्य गंधमाल्याक्षतदिभिः । तत्रावाह्यमहादेवं देवदेवीं त्रिर्यंबकं । पूजयेद्
 धूपध्यायेत् यंबकेत्यनया ऋचा । ततो भिमंत्रयेत् कुम्भं मंत्रेणानेन मंत्रवित् । अष्टोत्तरसहस्रं तु अभिषि
 चेत्ततो निशं । प्रोक्षयेद्वाथ कूर्चेन राजानं तु विशेषतः । नापमृत्युभयं तस्य न च व्याधिकृतं मर्याप

सार्थे धनलोभेन मोहाद् ज्ञानतोपि वा। मृत्युं जयन्तु पंकुर्वन्स्वयं मृत्युमवाप्नुयात्। मातरं पितरं पुत्रं
 राजाचार्यैर्विना सदा। अपरक्षाविधिं वक्ष्ये सर्वभूतसमापहं। औषासनाग्निहोत्रौ तृणगृहीत्वा मसम
 वे सितं। ततो भिमं श्रुतद्रुमं तेनांगानि च संस्पृशेत्। अथापरं प्रवक्ष्यामि रोगमृत्युभयापहं। ग्रह
 प्रेतोरगादिभ्यो भयं येन न जायते। यथेष्टेन सुवर्णेन कारयेद्गुलीयकं। पंचलोहेन वा कुर्याच्चिलो
 हेनैव वा पुनः। ततः संपूज्य देवेशं गंधपुष्पाक्षतादिभिः। अथैवैवैव मंत्रेण मनसैव समाहितः। कुं
 डे वा स्थंडिले वापि विधिवन्मंत्रकोविदः। गोघृतेनैव जुहुयाद्यथात्वा देवं निरंजनं। शतं सहस्रमप्यु
 तं नियुतं वापि तत्त्वतः। होतुश्च दक्षिणे पाश्चेद्दिमे वा राजतेपि वा। कांस्ये वा मृन्मये वापि पात्रे न्य
 स्थांगुलीयकं। सर्वजित्पुंसं यातंतस्मिन्नपि नयेद्दुधः। अंगुलीयं स्पृशन्मंत्रं शतमष्टोत्तरं जपेत्।
 अंगुल्यां सर्वरक्षार्थं धारयेद्गुलीयकं। अनेनैव विधानेन सर्वाण्याभरणानि च। नवानि धारयेत् ॥२२८॥

राम

॥२२८॥

नित्यं जीवेदृशं तं सुखी ॥ अथ शक्तिं प्रवक्ष्यामि सर्वोपद्रवनाशिनी ॥ अद्भुतेषु च सर्वेषु दुःस्वप्नेषु हि
 ज्योत्स्नमः ॥ दिव्यं तरिष्यतीमाना मद्भुतानां च दर्शने ॥ प्रत्यक्षप्रतिभा नेषु नाना रूपेषु सर्वशः ॥ भूतप्रेतपि
 शान्तिनामावेशो शक्तिरिति तथा ॥ गृहमध्ये निमाधाय श्रपयेत्सायसं च हं ॥ तेनैव जुहुयाद्गोमंत्रेणानेन
 संयतः ॥ तिलोदनं वा जुहुयात्सुदोदनमथापि वा ॥ अष्टोत्तरशतं मंत्रं जुहुयाद्दोघतेन वा ॥ पालाशशख
 दिराश्वत्थविल्वन्यग्रोधपल्लवैः ॥ अपामार्गसमिद्धिर्वा जुहुयादथ वा तिलैः ॥ अथ वानेत्रमंत्रेण को
 णिहोमं वुकारयेत् ॥ गव्येन सर्पिषा विद्वान्यवद्रीहिति लैस्तु वा ॥ अग्निमाधाय जुहुयात्समिच्चरुघ
 तादिकं ॥ भूतप्रेतपिशकाश्च ये चान्ये च ग्रहादयः ॥ ते सर्वे होमर्गधेन धूमसंस्पर्शनेन च ॥ मंत्रस्या
 स्य प्रसावेनाभिर्गच्छंति गृहं ततः ॥ अथ वानेत्रमंत्रेण पूर्णकुंभं समाहितः ॥ अभिमंत्र्य गृहं सर्वं प्रोक्ष
 येत्तेन वारिणा ॥ ॥ अथ न्यासविधिं वक्ष्ये मंत्रस्यास्य महामुने ॥ अक्षराणि त्रयस्त्रिंशदस्मि मंत्रे

तु देवताः। आदावष्टौ वसूनि च धाद्रुद्रानेकादशोत्तरे। ततश्च द्वादशादित्याः प्रजपतिरनंतरं। वषट्
 कारस्तु तमेतु सर्वाक्षरमयः शिवः। एवमेतानि रूपाणि देवता कथितानि वै। अक्षराणि न्यसे न्म
 त्री सर्वांगेषु समाहितः। मूर्द्धादि पंचस्थानेषु प्रथमं पंचकं न्यसेत्। दक्षिणस्य करस्यापि संधिस्था
 नेषु पंचसु। ततः पराणि पंचैव वामहस्ते न्यसेत्ततः। ततस्तु दक्षिणे पादे संधिस्थानेषु पंचसु। प
 राणि पंच विन्यस्य वामपादे तथा न्यसेत्। ततश्च दक्षिणे पाश्वर्के वामपाश्वर्के न्यसेत् क्रमात्। एष्टेना
 न्याच गुह्ये च कुक्षौ च तृतीये न्यसेत्। भ्रूमध्ये शिरसि गले हृदये मातृका न्यसेत्। एवं विन्यस्य स
 र्वानि ततो तेषु एव यजेत्। स्वस्यांगेषु न्यसेद न्म त्री मंत्रं समाहितः।
 एवं द्रुमशक्तास्तु लक्ष्यारक्षो ग्रहादयः। अथ काम्यानि कर्माणि प्रवक्ष्यामि समाहितः। श्रीका
 मो विल्ववृक्षस्य समिद्धिरथ वा फलेः। पत्रैर्वर्ष्यस्य जुहुयात् महतीं श्रियमाप्नुयात्। गो कामः प

राम
 ॥२२॥

यसाहोमाहसतेगाः पयस्विनीः। विद्यार्थजुक्रयायस्तुरुद्रक्षेमेघितस्तुतेः। विद्यां वा पुस्तथा वि
 त्तं लभते नात्र संशयः। अनाद्यकामो जुक्रया रत्नमेव घृतस्तुतं। पलाशसमिधो जुत्वा ब्रह्मवर्चसमाप्नु
 यात्। वृष्टिकामस्तु संपूज्य देवदेवं च त्र्यंबकं। अर्घ्यपात्रादिभिर्देवीं प्रसंगैरभिषेचयेत्। आपो हि
 षे तितिसृषिर्हिरण्यवर्णदिप्तिस्तथा। पवमानानुवाकेन त्र्यंबकेत्यनया ऋचा। वैतसीभिः स
 मिद्धिस्तु जुक्रया त्यापसास्तुतेः। अयुतं वा सहस्रं वा जुक्रया त्ययसापि वा। पुण्याहं वा चयेच्चैव ब्राह्म
 णभोजयेत्ततः। दशगृहभ्यंतरे वृष्टिर्भक्त्येव न संशयः। वृष्टिकामश्चाद्र्द्रवासो वटवक्षसमुद्भवैः।
 समिद्धिर्जुक्रया नमं त्रीसद्यो वृष्टिमवाप्नुयात्। नाभिमात्रे ऋते स्तिवाध्यायत्वे पुष्टिवर्द्धनं। ऊपे त्रि
 र्यंबकं मंत्रं महतीं वृष्टिमाप्नुयात्। अग्निहोत्रात्समादाय सितं भस्म सनुत्तमं। अनया तु ऋचा
 जुत्वा तिलैर्वृष्टिं निवारयेत्। पुत्रकामस्तु जुक्रया त्याय संधृतं संपुतं। चरुशेषं स्वयं भुक्त्वा पुत्रं

प्राप्नोतिमानवः। पौर्णमास्यां तिलाकुत्वा पृताक्तान् विंदते सुतं। गोचर्ममात्रमालिष्य गोमये
 नाथभूतलं। धान्यराशीं च निक्षिप्य तन्मध्ये स्थापयेद्बुधः। विंशतिं कलशं सत्रसितसूत्रेण वेष्टि
 तान्। तीर्थतोयेन संपूर्णं भूषणं न्यलुवादिभिः। त्रैय्यं वकेन मंत्रेण ततस्तान्निभिमंत्र्य च। अथ
 बंध्यां स्त्रियं तैस्तु कलशैरभिषेचयेत्। अचिरालुप्तते पुत्रमायुष्मंतं यशस्विनं। वस्त्रकामस्तु
 जुहुयात्कुसुमेकालसंभवेः। यद्वर्णं जुहुयात्सुष्यं तद्वस्त्रं वस्त्रमाप्नुयात्। धान्यं तिलाज्यसंयुक्तं
 कुत्वा कन्यामवाप्नुयात्। देवतावशकामस्तु कसरंधृतसंयुतं। अष्टोत्तरसहस्रं तु जुहुयात्पाय
 सेनवा। हविः शेषं स्वयं भुक्त्वा जपेन्मंत्रमिमं पुनः। यां देवतां समुद्दिश्य करोत्येवमतं द्रितः। प्र
 त्यक्षभूता सा देवी वरमिष्टं प्रयच्छति। इत्थं लोकं वशीकुर्यान्नक्षत्रैरुद्रदेवते। करवीरसमिद्धि
 स्तुते लेनाक्तेर्धृतेन वा। अष्टोत्तरसहस्रं तु कुत्वेवोच्चाटयेद्रिपून्। निगुं डिका समिद्धिस्तु

राम

॥२३०॥

श्वेतार्कक्षीरसंपुतेः। कालपंजरहोर्मनुकुर्वतोभ्रमतेरिपुः। उन्मत्तसमिधोहोमात्परस्योच्चा
टनंभवेत्। अथान्यदपियक्तरं कल्पोक्तं मारणादिकं। तत्सर्वं नैव कर्तव्यं ब्राह्मणेनपतो तथा
॥ लैंगे उत्तरार्द्धे त्रिपंचाशदध्याये। सूत उवाच। श्र्यं बकेन तु मंत्रेण देवदेवं त्रिर्यं बकं। पूजयेद्वा
लिंगे वा स्वयंभूतेऽपि वा पुनः। ऋषितीर्थे देवतीर्थे यथावदनुपूर्वशः। अष्टोत्तरसहस्रेण पुं
उरीकेण शंकरं। रक्तोत्पलसहस्रेण यथानीलोत्पलेन च। संपूज्य पायसं दत्वा घृतं वोरनिकं
पुनः। मुद्गानं मधुसंयुक्तं भक्ष्यात्ति सुरसी लिच। अग्नौ होमश्च विपुलो यथावदनुपूर्वशः।
पूर्वोक्तेरपि पुष्पैश्च वरुणाय विशेषतः। जपेद्देनियुतं सम्यक् कालमृत्युपशंतये। जाती पुष्पे
ण वश्याय जुहुयादयुतत्रयं। घृतेन करवीरेण कुर्यादकर्षणं द्विजः। विद्वेषणं विषेणैव कुर
याद्वा लाहलं स्य चातैलेनीच्चाटनं प्रोक्तं स्तंभनं मधुना स्मृतं। तिलेन मोहनं प्रोक्तं ताडनं स

धिरेण च। स्वरस्य च जेगं स्याथ उष्ट्रस्य च यथाक्रमं। स्तंभनं स र्षपैश्चापि पाठनं त्रसुनेन च। मा
 रणोच्चारनं चेव द्रोही बीजेन सुव्रताः। बंधनं स्तुहि पत्रेण सेनास्तंभमतः। परं। घृतेन सर्वसिद्धिः
 स्यात्पयसा क्रुद्धिरुच्यते। तिलेन रोगनाशश्च कमलेन धनं लभेत्। कांतिं मधूकपुष्पेण सावित्र्या
 वायुतत्रयं। जपादिप्रभृतीन्कुर्यात्स्विष्टांतं पूर्ववत्स्मृतं। रुध्रो द्रोये येवं॥ ॥ इति वसिष्ठकल्पः॥
 दानहेमाद्रोशो न कः॥ अथैवं यजामह इति शिखार्या न्यसेत्। सुगंधिं पुष्टिर्वर्द्धनमिति हृदये। उर्वारं
 कमिव बंधनादिति मणिर्बंधने। मृत्यो रिति गुह्ये। मुक्षीय मामृतादिति नाभौ। पादगुल्फे च जंघो
 रुजघने कटि मेढ्रयोः। नाभौ कुक्षिद्वये पार्श्वकक्षयोः कुचयोर्हृदि। स्कंधे कण्ठिकायां तु कूर्परे म
 णिर्बंधके। कनिष्ठानामि क मध्यतर्जन्यंगुष्ठपाणिषु। कंठे च चिबुके वक्त्रे नासिका कर्ण चक्षुषि॥
 ललाटे मूर्द्धि चूडायै वर्णान्मंत्रस्य विन्यसेत्। देवीपुराणे। ॐ जूं स इति मंत्रो यं व्यातो मृत्युं

राम

॥२३३॥

जयः परः । मृत्युं जय सुदेवोयं वतुर्भुजस्त्रिनेत्रकः । अक्षमालाधरो देवो दक्षिणेन तु पाणिना ॥
वामेनामृतकुंडीं च धारयन्मृतांचितां । वरदाभयपालिश्च दिव्याभरणभूषिता ॥ भुक्तः सुनील
वासाश्च यमस्योपरि संस्थितः । ऊं जीं तस्य शिरो ज्ञेयं हों जूं सश्च शिखा र्वने । अष्टौ तु राक्तयः पूज्याः
पंचाक्षरसमन्विताः । ऊया च विजया चैव अजिता चापराजिताः । सद्रका ली कपाली च क्षेम्या मृत्यु
पराजिता । ॐ जूं स इति मंत्रेण पूज्यो मृत्युं जयः शिव इति ॥ ॥ अथ प्रयोगः ॥ ॥ कर्त्तृदेशका
लो स्मृत्वा मम जीवन्कुरीरा विरोधेनाऽमुक रोगस्य समूलनाशनाय मृत्युनिवारणद्वाराक्षि
प्रारोग्यार्थं ममुकसंख्यया महामृत्युं जय मंत्रं जपं करिष्ये विप्रद्वारा करिष्ये इति वासं क
ल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचनमातृकापूजा च द्विश्राद्धा निहत्वा चार्यं वस्त्राद्यैर्वर्णुयात् । अ
थाचार्यश्चाचम्य प्राणनायक्यदेशकालो स्मृत्वा मुकस्यारोग्यार्थं ममुकाक्षया चैव कर्षज्जप

जपादिकरिष्य इत्युक्त्वा पृथीतिमंत्रेणासनं कृत्वाऽपसर्पेति भूतान्युत्साधयतालत्रयं कृत्वा मूले
 नलमिति वा १२ वामनासामापर्यमूलं यमिति वा १६ कुंभकं कृत्वा मूलेन १२ रेचयेत्। यमिति १२ देहं
 सौशीर्यमित्यग्निबीजेन दग्ध्वा वमित्यमृतबीजेनास्त्राद्य आत्मन आकाशः आकाशादायुः वा
 योरग्निः अग्नेरापोऽधः पृथिवी तस्या देहो त्यज्जि विभाय हमित्यमृतं स्वावयित्वा प्राणप्रतिष्ठां कृ
 त्वा शिवो हमिति भाव्येष्ट देवं नत्वा वामे गुरु परम गुरु परा परगुरु परमेषी गुरु स्वबीजनाम
 भिर्नत्वा दक्षिणे गणेश दुर्गा क्षेत्रपालान् नत्वा मूलेन करशुद्धिं कृत्वा मूलेन प्राणनायम्य अस्य श्री
 महामृत्यंजयमंत्रस्य वसिष्ठ ऋषिः अनुष्टुप् छंदः मृत्यंजयो रुद्रो देवता होवीं जंजूं शक्तिः ओं की
 लकं जपे वि० शुद्धं चं बके चं बीजं। अं शक्तिः। वं कीलकमिति मंत्रकोशे। शिरो मुखं हृदयं गुह्यं पा राम
 युपादिषु ऋष्यादीनि न्यस्य मूलेन करशुद्धिं कृत्वा प्राणं वं करतलयोर्न्यस्य। ॐ अग्नये हृदया ॥ २३२

यनमः। अंबकाय शिरसे स्वाहा। त्रिनेत्राय शिरवाये वषट्। वसिष्ठाय कवचाय कुं। अनुष्टुप् पूर्व
 सेनेत्रत्रयाय वौषट्। रुद्रदेवता अस्त्राय फट्॥ अथ षडंगः॥ अंबकं हृदयाय नमः। यजामहे शति शि
 रसे स्वाहा। सुगंधिंपुष्टिवर्द्धनं शिरवाये वषट्। उर्वारिकमिव बंधनात् कवचाय कुं। मृत्योर्मुक्षीय ने
 त्रयाय वौषट्। मामृतात् अस्त्राय फट्॥ ॥ अथाक्षरन्यासः॥ सर्वत्र प्रणवादिनमो तत्त्वं। अंद
 क्षपादमूले। बंदक्षजानुनि। कंदक्षगुल्फे। अंदक्षपादांगुलिमूले। अंतर्दग्नेषु। मंवा मपादमूले। हे
 वामजानुनि। सुंवा मगुल्फे। गंवा मपादांगुलिमूले। धिंतर्दग्नेषु। पुंगुल्ये। धिआधारे। वीउदरे। धि
 हृदये। नं कंठे। उर्वारिकमिदृते तानि दक्षबाहुसंधिषु। वबंधनान् मंवा मबाहुसंधिषु। त्यों मुखे।
 मुक्षीदक्षवामनासयोः। यं नेत्रयोरावृत्या। मां कर्णयोः। मृश्रुवोः। तात् शिरसि॥ ॥ अथ पा
 दन्यासः। अंबकं यजामहे पूर्ववक्त्राय नमः। ॐ सुगंधिंपुष्टिवर्द्धनं पश्चिमवक्त्राय। ॐ उर्वारि

कमिवबंधनात्। दक्षिणवक्राय। मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् उत्तरवक्राय० सर्ववर्द्धिर्धवक्राय॥
 ॥ ॥ अथाक्षरन्यासः॥ ॐ शिरसि। वं कंठे। कं मुखे। यं ऊं नेत्रयोः। मं नाभौ। हं हृदि। सुं पृष्ठे। गंधिं
 कुक्ष्योः। पुं लिङ्गे। छिं पादयोः। वंधं उर्वोः। नं वस्त्रे। उंत नमूले। वं आं त्रे। सं कं जान्वोः। इ वं ऊं घयोः।
 वंधं स्तनयोः। नां नृपाश्वयोः। त्योर्मुपादयोः। क्षीयपादयोः। मामृनासयोः। तात् शिरसि॥ ॥
 अथपदन्यासः। सर्वत्र नमो ते। ॐ वं कं शिरसे। यं ऊं महेश्वरोः। सुं गंधिं नेत्रयोः। पुं पृष्ठे वरुणं मुखे।
 उर्वं कं कंठयोः। इ वं हृदयाय। वंधं नात् उदराय। मृत्योः। गुह्याय। मुक्षीय ऊं रुभ्यां। मा ऊं अनुभ्यां।
 अमृतात्पादाभ्यां॥ एतेन्यासमंत्रकोशेऽपि कृत्याः॥ ॥ अथाक्षरवस्त्रादिन्यासः। ॐ त्रिं धरा
 य शिरसे नमः। यं प्रवाय नेत्राभ्यां। वं सोमाय कर्णाभ्यां। कं आपाय नासयोः। यं अनिलाय मु
 खे। ऊं अनलाय दक्षे वा ऊं मूले। मं प्रत्युषाय दक्ष कूर्परे। हं प्रसासाय दक्ष मणिर्वधे। सुं वी ॥ २३३ ॥

रभद्राय दक्षगुलिमूले। गंशं भवेत दग्नेषु। धिं गिरी शाय वाम बाहु मूले। पुं अजै कप देवाम
 कूर्परै। छिं अहिर्बुध्याय वाम मणिबंधे। वं पिनाकिने वामांगुलि मूले। धं अपराजिताय तद
 ग्रेषु। नं भुवना। धी श्वराय दक्षपाद मूले। उं कपालिने दक्षजानो। वं स्थाणवे दक्षगु
 ल्ये। सं भर्ग्याय दक्षपादांगुलि मूले। कं धात्रे तदग्नेषु। मिं अर्यभोगे वामोरु मूले। वं मित्राय वामजानो।
 वं वरुणाय वामगुल्ये। धं अं शाय वामपादांगुलि मूले। नान् भग्याय तदग्नेषु। मइंद्राय दक्षपा
 र्श्वे। त्योः यमाय वामपार्श्वे। मुं पूष्टे पृष्ठे। क्षीं पर्जन्याय भ्रूमध्ये। यं त्वष्ट्रे ललाटे। मां विश्वेशि
 रसि। मं प्रजापतये गले। ता त्वषट्काराय हृदये। प्रणवं जपेत्॥ ॥ अथापरः॥ अंबकं यै रता
 न्मुखस्य पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तरे न्यसेत्। जां उरसि मंगले। हें मुखे। सुं संनेत्रयोः। धिं नाभौ।
 पुं हृदि। छिं पृष्ठे। वदं कुक्ष्योः। नं लिङ्गे। उं पायो। वं कुर्वी। सं कं जानुनोः। मिं वं जघयोः। वं धंस

नयोः। नांभृपाश्वयोः। ल्योर्मुपादयोः। क्षींयंपाण्योः। मांमं नासयोः। तात्शिरसि॥ ॥ अथ हेमा
 द्रोशेन कोक्तन्यासाः। अंबकं यजामहे शिखायां। सुगंधिं पुष्टिवर्द्धनं हृदये। उर्वारकमिव बंधुना
 त्। बाह्वोः। मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्। अं पादयोः। वंगुल्ययोः। कंजं धयोः। यंजुर्वोः। जंजं धयोः। जानोः
 मं कटोः। हं मे दे। सुं जानो। गं कुक्षयोः। धिंपाश्वयोः। पुं कक्षयोः। धिंसनयोः। वं हृदि। र्दं स्कंधे। नं कं
 ठे। उं कूर्परयोः। रुं कनिष्ठयोः। कं अनामिकयोः। मिं मध्यमयोः। र्वं तर्जन्योः। वं अंगुष्ठयोः। धीं पा
 ण्योः। नां कंठे। नृं विबुके। ल्योर्मुखे। मुं नासयोः। क्षीं कर्णयोः। यं नेत्रयोः। मां ललाटे। र्मं मूर्द्धि॥
 तात्शिरसायां॥ एते केवलमृत्यं जयन्त्यासाः॥ ॥ महामृत्यं जयेत्येत एव॥ किंतु प्रत्यक्षरं व्या
 हतित्रयं सप्रणवपूर्ववदेत्। ॐ भूः ॐ भुवः ॐ सुवः ॐ अं दक्षपादमूलेत्यादि॥ ॐ ह्रीं ॐ जूं स राम
 इति वा प्रतिवर्णं प्रतिपदमाहो वदेत्॥ ॥ अथ नामधङ्गः॥ ॐ ह्रीं ॐ जूं स ॐ नमो भगवते रु॥ २३४॥

र्वमतिबंधयोः ५

द्रायशूलपाणयेस्वाहा हृदयाय नमः॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भगवते रुद्रायामृतमूर्तये मां जीवय
शिरसे स्वाहा ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भगवते रुद्राय चंद्रशिरसे जटिने शिखायैव षट् ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ
नमो भ० यत्रिपुरांतकाय द्वां द्वीं कवचाय कुं ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० यत्रिलोचनाय क्रूरगुजुः साममंत्रा
यस्वाहानेत्रत्रयाय वौ षट् ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० यप्रलयग्नित्रयाय ज्वल २ मां रक्ष २ अद्यो रम्
र्तये शस्त्राय फट् स्वाहा ॥ ॥ अथ द्वितीयः षडंगः ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० द्रायश्रं वकाय त्रिनेत्राय
त्रिपुरांतकाय श्रं वकं हृदयाय नमः ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० द्रायनीलग्रीवाय शार्ङ्गकधृतशेख
रायामृतवर्षिणे यज्ञामहे शिरसे स्वाहा ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० द्रायव्याघ्रचर्मपरिधानाय कप
दिने सुगंधिपुष्टिर्वदनं शिखायैव षट् ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० द्रायस्रवदमृतचंद्रविंबकलाधराय
कर्पूरगौराय शंताय उर्वारुकमिव बंधनात्कवचाय कुं ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः ॐ नमो भ० यक्रूरगुजुः साम

रव्य

मंत्राय ज्योतिरूपाय ज्ञानात्मने मृत्योर्मुक्षीय नेत्रत्रयाय वोषट् । ॐ ह्रीं ॐ जूं सः ॐ नमो भूयः । याग्नि
वीर्याय दुष्टग्रहनिवारणाय धूर्जट्येऽघोरमूर्तये रुद्रशक्तिशूलधर नित्यं मां रक्ष २ सर्वतो दिशो अ
घोराय मा मृतात् अस्त्राय फट् ॥ ततः पीठादौ मध्ये वृत्तं तद्वह्निश्चतुरस्रं तद्वह्निः षट्कोणं तद्वह्निषट्क
मलद्वयं ततश्चतुष्कोणमिति यंत्रं विलिख ॥ धर्माय ज्ञानाय वैराग्याय ऐश्वर्याय अधर्माय अ
ज्ञानाय अवैराग्याय अनेश्वर्याय । तंतमसे रं रजसे रजसे तमसे सूर्यमंडलाय सोममंडलाय
वह्निमंडलाय इति संपूज्य । मृत्युं जय सुदेवोयं चतुर्भुजस्त्रिनेत्रकः । अक्षमालाधरो देवदक्षिणे नतु
पालिना । वामेनामृतकुंडीं च धारयन्नमृतान्वितां । वरदाभयपाणिश्च दिव्यभूषणभूषितः । शु
क्लः सुनीलवासाश्च पद्मस्थोपरि संस्थितः । इति हेमाद्रकरीत्या ॥ ॥ अष्टस्वधारविंदस्थित उम
रुकरावस्थितं पूर्णकुंभे दाभ्यां वेदाक्षमाले निजकरकमलाभ्यां घटौ नित्यपूज्यौ । दाभ्यां तोचस्त्र ॥ २३५ ॥

राम
॥ २३५ ॥

वंतो शिरसि शशिकला बंधुरे लावयंतो सोयं देवो दधानः प्रदिशतु विशदा कल्पजात श्रियं वः ॥
 इति प्रपंचसारमंत्रकोशरीत्या ॥ ब्रह्मपिंगजटाजूटं नागभूषणभूषितं । द्वादशाक्षं पंचवक्त्रमष्टा
 दशभुजं विभुमिति वा । हस्ताभ्यां कलशद्वयामृतरेसे रास्त्रावयंतं शिरो द्वाभ्यां तौ दधतं मृगाक्ष
 वलयं द्वाभ्यां वहंतं परं । अर्कं न्यस्तकरद्वयामृतघटं कैलाससंस्थं शिवं स्वच्छां भोजगते न वेदुमु
 कुटं देवं त्रिनेत्रं भजे । इति वाध्यात्वा । मूलेन नासाग्रमार्गेण मध्ये देवमावाह्य स्थापनी सन्निधा
 पनी सन्निरोधिनी मुद्राः प्रदर्श्य मूलेनासनपाद्यार्घ्याचमनमधुपर्कस्नानवस्त्रयशोपवीतगं
 धपुष्पाग्निसमर्प्या वरणपूजां कुर्यात् । मध्ये ईशानं । पूर्ववक्त्रे तत्पुरुषं । दक्षिणे वामदेवं । पश्चि
 मेऽधोरं उत्तरवक्त्रे सद्योजातं । ततः षट्कोणे आग्नेयादिकोलेषु । हं हृदयाय नमः । ह्रीं शिरसे
 स्वाहा । हूं शिरवाये वषट् । ह्रें कवचाय हुं । हौं नेत्रत्रयाय वौषट् । पूर्व । ह्रः अस्त्राय फट् । परितः नि

ऋत्ये. प्रतिष्ठाये. विद्याये. शांत्ये. इति चतुःकोणे ॥ गंगापतये. मृमृत्यवे. दुंदुर्गायै. ॥ अथाष्ट
 ले ॥ ब्राह्मणे. माहेश्वर्ये. कोमार्ये. वैष्णवे. ऐंशे. नारसिंहे. वामुंजायै. वाराह्ये. तद्वहिः ॥ चंडसेर
 वाय. क्रोधसेरवाय. उन्मत्तसेरवाय. कपालसेरवाय. सहारसेरवाय. आपदुद्धारसेरवाय.
 कालसेरवाय. गौरसेरवाय. तद्वहिः ॥ जयायै. विजयायै. अजितायै. अपराजितायै. सद्रका
 ल्ये. कपाल्ये. क्षेम्यायै. मृत्युपराजितायै. तद्वहिः ॥ लंडंशाय. संअग्नये. यंयमाय. निंनिर्ऋतये.
 बंधरुणाय. वांवायवे. संसोमाय. ईर्शनाय. ब्रह्मणे. विष्णवे. इति संपूज्य ॥ मंत्रकोशे तुष
 उंभेः प्रथमावरणं ॥ सूर्याय ॥ इदं वैभूम्ये. तोयं ॥ अग्नये आकाशाय आत्मने नम इति द्वितीयं ॥
 रामायै. सकायै. प्रभायै. ज्योत्स्नायै. पूर्णायै. उषायै. पूरिण्ये नम इति तृतीयं ॥ विश्वायै.
 विद्यायै. सितायै पुष्ट्ये. संज्यायै. दारायै. शिवायै. निशायै. इति चतुर्थं ॥ लोकपालैः पंचमं ॥ २३६ ॥

राम

तदस्त्रैः षष्ठमित्यावरणानि ॥ ततो धूपदीपनैर्वेद्यफलतांबूलदक्षिणानीराजनप्रदक्षिणानम
स्काराकृत्वा ॥ मृत्युं जयमहारुद्रत्राहिमांशारणगतं ॥ जन्ममृत्युजरारोगैः पीडितं कर्मबंधनैः ॥ ता
वकस्त्वद्गतप्राणस्त्वच्चित्तो हं सदा मृड ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं जपे मृत्युं जयं परं ॥ ततो जपं कृत्वा पुनः ष
डंगं कृत्वा जपं निवेदयेत् ॥ अयुतं पुरश्चरणं ॥ ततः प्रयोगः ॥ अथ मंत्रोद्धारः ॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ
स्वः ॐ अंबकं यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्धनं ॥ उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॐ स्वः
ॐ भुवः ॐ भूः ॐ इति मृत्युं जयः ॥ केवलाकरवा ॐ जूं स इति पूर्वा ॥ ॐ हौं जूं सः ॐ मूर्धुवः स्व इति पू
र्वा ॥ अंतरे प्रति लोमं सर्वं ॥ इति वा ॥ महामृत्युं जय सुपथा ॥ ॐ हौं ॐ जूं ॐ सः ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ
अंबकं ॥ रुकं ॐ सुवः ॐ भुवः ॐ भूः ॐ सः ॐ जूं ॐ हौं ॐ स्वाहा ॥ इति चतुर्दशप्रणवः ॥ ॥ ७ ॥
रुज्जिधाने ॥ त्रिरात्रं नियतो नश्नन् श्रपयेत्याय संचरं ॥ तेनाकृतिशतं पूर्णं जुहुयात् सर्पिषादिजः ॥

समुद्दिश्य महादेवं त्र्यंबकं त्र्यंबकेत्येवा । एतत्सर्वशतं कृत्वा जीवेददृशतं सुखी ॥ ॥ इति कमलाकर
 सहस्रतेशान्तिरन्ते मृत्युं जयविधिः ॥ ॥ अथ पुरुष सूक्तविधिः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे पुष्कर उवाच ॥ प्रति
 वेदं महाभाग यत्सूक्तं पौरुषं स्मृतं । सर्वकामकरं ज्ञेयं पवित्रमधसूदनं । एकैकया ऋचा स्नातो
 दत्त्वा जलं जलीनः । पौरुषेण तु सूक्तेन मुच्यते सर्वकिल्बिषैः । अंतर्जलगतो जप्त्वा सूक्तमेतत्तु पौरुषं ।
 सर्वकल्मषनिर्मुक्तो यथेष्टां लप्सते गतिं । एकैकया ऋचा स्नातः पुष्पं पुष्पं निवेदयेत् । पुरुषार्थं ज
 ले राम सर्वपापैर्विमुच्यते । एकैकया ऋचा स्नातो दत्त्वा रामफलं २ ॥ सर्वकामानवाप्नोति यान्का
 श्विन्मनसेच्छ्रुतिः । पौरुषेण तु सूक्तेन प्राणायामो महाफलः । उपहोमो तथा राम सर्वकल्मषना
 शनौ । सुरापो ब्रह्महास्तेन सत्यैव गुरुतत्पगः । पापेभ्यो विप्रमुच्येत जप्त्वा सूक्तं तु पौरुषं । रुद्धे
 विशोधितः पूर्वमथ्याहे सलिलोपगः । स्नातस्तु पौरुषसूक्तं जपेन्नित्यमर्तद्रुतः । सर्वत्सरेण ॥ २३९ ॥

राम

॥ २३९ ॥

देवेशं वा सुदेवं प्रपश्यति। स्वयमेव महाभाग शक मूल फलशनः। तस्मात्काममवाप्नोति यं
 राममनसेच्छति। श्रियमग्यां तथा रूपं जीवितं दीर्घमेव च। अणि मां लघि मां प्राप्तिं महि मां च भू
 गूह्मादुःखापगममन्यदाय किंचिन्मनसेच्छति। अकामः पौरुषं जप्त्वा याति विष्णोः परं पदं। मं
 गल्यमेतत्परमं पवित्रं संसारदुःखोद्यविनाशकारि। सुखप्रदं धर्मविहां नराणां मनोरथा वा
 सि करं प्रदिष्टं॥ महाएवि। ऋग्विधाने॥ वक्ष्ये पुरुषसूक्तस्य विधानं त्वचनं प्रति। अग्निकार्यं
 ऊपविधिं स्तोत्रं चैव तत्तत्कर्म। स्नात्वा यथोक्तविधिना प्राङ्मुखः शुद्धमानसः। प्रथमीं विन्य
 सेद्वा मेदिनीयां दक्षिणे लोकरे। तृतीयां वामपादे तु चतुर्थीं दक्षिणे न्यसेत्। पंचमीं वामजानौ तु
 षष्ठीं वै दक्षिणे तथा। सप्तमीं वामकक्ष्यां तु अष्टमीं दक्षिणे तथा। नवमीं नाभिमध्ये तु दशमीं
 हृदये तथा। एकादशीं कंठदेशे द्वादशीं वामबाहुके। त्रयोदशीं दक्षिणे च मुखदेशे चतुर्दशीं॥

अक्षोः पंचदशी चैव षोडशी मूर्द्धि विन्यसेत् । एवं न्यासविधिं कृत्वा पंचांगानि समाचरेत् । ब्रा
ह्मणे स्येत्यादिकाभिर्ऋग्भिः पंचांगकल्पना । हृदयं शिरः शिरवाकवचमस्त्री चेति पंचांग
नि । यथा देहे तथा देवे न्यासं कृत्वा विधानतः । मंत्रन्यासं पुरा कृत्वा स्वदेहे देवतासु च । गायत्र्यो
कारन्यस्तांगः पूजयेद्दिशु मचार्य । तदा दोसं कल्पं कृत्वा न्यासद्वयं कुर्यात् । अस्य नारायण ऋ
षिः पुरुषो देवता अनुष्टुप् छंदः । ऊपादौ विनियोगः ॥ तत्र ऊपे होमे चार्चनं नियतमिति । तदेवाह ।
य आद्यपावाहये देवमर्चानु पुरुषोत्तमम् । द्वितीयासनं दद्यात्तार्थं दद्यात्तृतीयया । चतुर्थार्थं प्रदा
तव्यं पंचम्या च मनंतथा । षष्ठ्या स्नानं प्रकुर्वीत सप्तम्या वस्त्रमेव च । यज्ञोपवीतमष्टम्या न
वम्या भरानंतथा । दशम्या गंधहनी स्यादेकादश्या चमाल्यकं । द्वादश्या धूपदानं स्यात्त्रयोद
श्या च दीपकं । चतुर्दश्या तु नैवेद्यं पंचदश्यां नमस्क्रिया । उदासनी तु षोडश्या उपचारास्तु षोड

२ षोठांतरं । पुष्पं दशम्या दातव्यमेकादश्यां तु धूपकं । द्वादश्या दीपकं दद्यात्त्रयोदश्यां निवेदनं ।
चतुर्दश्यां नमस्कारः पंचदश्या प्रदक्षिणात्

राम ॥

॥ २३८ ॥

नैवेद्यं ३

श। स्नाने वस्त्रे च नैवेद्ये दद्यात्तन्मनीयकं। दद्यात्पुरुषसूक्तेन यः पुष्पाण्यप एव वा। अर्चितं ते
नैवेद्यं सर्वत्रै लोक्यं स चराचरं। दक्षिणं तु यथाशक्त्या षोडश्यर्चा प्रदापयेत्। ततः प्रदक्षिणं कु
र्याज्जपं कुर्यात्समाहितः। यथाशक्ति जपित्वा तु सूक्तं चास्मै निवेदयेत्। देवस्य दक्षिणे पाश्वर्
कं उं स्तुतिमेव वा। कारयेत्प्रथमं चतुर्गोक्षं तु द्वितीयया। तृतीययाग्निमादद्याच्चतुर्थ्या तु
समिधनं। पंचम्या लाज्यसंस्कारं चरोश्च अर्पणं तथा। षष्ठ्या नलस्य मध्ये तु कल्पयेत्पद्ममा
सनं। चिंतयेत्तत्र देवेशं कालानलसमप्रभं। विवृतास्यं वाहशीर्षं रक्तास्यं रक्तलोचनं। वाहशी
र्षं हयग्रीवं। ततो गंधं च पुष्पं च धूपदीपनिवेदनैः। पंचगिर्भश्च ततः कुर्यात्सप्तम्यादियथा क्र
मं। वंद्यो पूजयेदित्यर्थः। समिधः प्रत्येकं पूर्वं जुहुयादभिधारिताः। ततो घृतेन जुहुयाच्च रुणा
चततः पुनः। एवं कृत्वा ततस्तस्य समीपे स्तोत्रमुच्चेरेत्। जितं ते पुंडरीकाक्ष नमस्ते विश्वभा

वन । नमस्तेस्तु हृषीकेश महापुरुष पूर्वज । नमो हिरण्यगर्भाय प्रथमानाव्यक्त रूपिणे । ॐ नमो
 वासुदेवाय भुक्तानस्वरूपिणे । देवानां दानवानां च सामान्यमधिदेवतं । सर्वदा चरणद्वन्द्वज
 मिशरणं तव । एकस्त्वमसि लोकस्य स्रष्टा सहारकस्तथा । अध्यात्मानुमन्ता च गुणमाया समावृक्ष
 तः । संसारसागरं घोरमनन्तं क्लेशसाधनं । त्वामेव शरणं प्राप्य निस्तरंति मनीषिणः । न ते रू
 पं न चाकारो नायुधानि न वा स्पर्शः । तथापि पुरुषाकारो भक्तानां त्वं प्रकाशसे । नैव किंचित्परो
 क्षं ते प्रत्यक्षोऽसि न कस्यचित् । नैव किंचिदसिद्धं ते न त्वं साध्येसि कस्यचित् । कार्याणां कारणं
 पूर्वं वचसां वाक्यमुत्तमं । योगिनां परमां सिद्धिं वदंति परमं विदुः । अहंसीतोऽस्मि देवेश संसारे
 स्मिन् भयावहे । पाहि मां पुंडरीकाक्ष न ऊने शरणं परं । कालेऽपि च सर्वेषु दिक्षु सर्वा सुवाच्युत । राम
 शरीरेऽपि गतो वापि वर्द्धते मे महद्भयं । त्वत्पादकमलादन्यं न मे जन्मांतरेऽपि । निमित्तं कुशलं ॥ २३ ॥

वासिषेन गणमिसदृतिं विज्ञानं यदि हं प्राप्तं यदि हं ज्ञानमर्जितं । जन्मो तरे पि देवेश या भूदस्य
 परिक्षयः । दुर्गतावपि जातायां तावता स्मिहृती सदा । अकामं कलुषं चित्तं मम तेषां दयो स्थितं । का
 मये वेत्तव्यं तत् सर्वजन्मसु केवलं । इत्येव मनयास्तुत्यास्तुत्वा देवं दिने दिने । किं करोमीति चात्मा
 नं देवाय विनिवेदयेत् । पुरुषस्य हरेः सूक्तं स्वर्ग्यं धन्यं पशुस्करं । फलाहारोपैजे नित्यं पश्यन्नात्मा
 नमात्मनि । फलानि भुक्तोपवसे मासमे द्विश्च वर्तयेत् । अरण्ये निवसन् नित्यं उपनिममृषिमु
 निः । ऋषिं मंत्रं । ऋग्भिस्त्रिषवणं काले स्नायादसु समाहितः । स्नाने एताभिर्मर्जितमघमघ
 र्णं चेत्यर्थः । आदित्यमुपतिष्ठते सूक्तेनानेन नित्यशः । आज्याहुती रनेनैव हुत्वेवं चिंतयेदृषिं ॥
 ऋषिः सूक्तद्रष्टानारायणः । ऊर्ध्वमासात्कलाहारस्त्रिभिर्वर्षैर्जपेदिदं । तद्भक्तस्तन्मुनायु
 क्तो दशवर्षा न्यनन्यसाक । साक्षात्पश्यति तं देवं नारायणमनामयं । अनासादयमानेपि भ

किंनपरिहारयेत्। भक्तानुकंपी भगवाञ्जायते पुरुषोत्तमः। येन केन च कामेन जपेत् प्रयतः सदा।
 स सकामः समृद्धः स्यात्। ह्यहं न स्य कुर्वतः। होमं वाप्यथ वा जप्यमुपहारमथोचरुं। कुर्वति येन कामे
 न तत्सिद्धिमुपधारयेत्। ज्ञातिश्रेष्ठं महद्दत्तं यशो लोके परी गतिं। पापेन विप्रमोक्षश्च भवेत्सर्वं
 न संशयः। अथाभिधीयते कर्म पुत्रकामस्य वैलंबं। शुक्लपक्षे शुभे वारे सुनक्षत्रे सुगोचरे। द्वाद
 श्यां पुत्रकामस्तु चरुं कुर्वति वैलंबं। दंपत्यो रूपवासः स्याद्देकादश्यां सुरालये। ऋग्भिः षोडशभिः
 सम्यगर्चयित्वा जनाहर्तुं। चरुं पुरुषसूक्तेन श्रपयेत् पुत्रकाम्यया। प्राप्नुयाद्देहवर्षपुत्रमचिरात्संतति
 क्षमं। द्वादशद्वादशीः सम्यक्पयसा निर्वपेच्चरुं। यः करोति सहस्रं तु योतिर्विष्णोः परंपदं। ऊत्वाग्नि
 विधिवत्सम्यग्ऋग्भिः षोडशभिर्बुधः। कृतांजलिपुटो भूत्वा स्रवंसाभिः प्रयोजयेत्। केशवं मार्ग राम
 शीर्षे तु पोषे नारायणं विदुः। माधवं माघमासे तु गोविंदं फाल्गुने तथा। चैत्रे चैव तथा विष्णुं वैशाखे म ॥२४०॥

धुसूदनं। ज्येष्ठे त्रिविक्रमं विद्यादाया देवामनीविदुः। श्रावणे श्रीधरं विद्यादृषी केशंततः परं। आश्वि
 ने पद्मेनासंतुदामो हरमतः परं। द्वादशे तानि नामानि प्रतिमासंतु पूजयेत्। आयुर्धर्मास्तु तं स ते य
 शो मेधा समन्वितं। स्वर्ग्योक्तविधिना पयसि चरुः कार्यः। श्रपण समये सूक्तमावर्त्तयेत्॥ स
 कलसूक्तेनेकाकृतिः। एवं सहस्रहोमः। स चायुतजपोत्तरं कार्यः। कृत्स्नेकादश्यामुपक्रम्या युतं जप्त्वा
 शुक्लेकादश्यां दंपती उपोष्य द्वादश्यां चरुसहस्रं जुहुयादिति महार्णवः॥ ॥ अथातोऽस्य प्रकारो य
 मेकादश्यामसोजनं। दंपत्योः पुरुषस्तत्र नित्यकर्मविरोधिति। कालेऽप्यनिर्दं सूक्तमेकादश्यानि
 रंतरं। द्वादश्यां प्रयतो भूत्वा पयसा निर्वपेच्चरुं। शुक्लद्वादशी घेव पयसि चरुनिर्वपेः। एवमेकादश्या
 पवासादि। कृत्वा ज्यं विधिवच्चात्ररुग्भिः षोडशभिर्बुधः। कृतां जलिपुटो भूत्वा सर्वचैभिः प्रयोजयेत्
 समिधोश्च त्थरक्षस्य कृत्वा ज्यं जुहुयात्पुनः। उपस्थानं कृत्वा शस्य ध्यात्वा च मधुसूदनं। आग्ने

येर्मन्त्रे सपस्त्रानमिति मन्त्रार्णवः॥ युक्तं तु पुरुषसूक्तेनेव॥ हविर्होमंततः कुर्यात्प्रत्यर्चवाग्यतः
 शुचिः। सूक्तेन जुहुयादाज्यमादावन्ते च पूर्ववत्। हविः शेषं नमस्कृत्य नरं नारायणं पतिं। भक्षयि
 त्वाहविः शेषं लघ्वाशी संविशेत्क्षरणं। आहारांतरत्यागेन हविः शेषं भुक्त्वा वामशायिनी स्यादित्य
 र्थः॥ ततः कृत्वा त्विदं कर्म कर्त्तव्यं द्विजतर्पणं॥ द्वितीया स्त्री निवर्त्तेत यावद्गर्भं निविंदति। यया
 सरेहं कर्म कृतं तं तां विहायान्यामृतावपि नोपेयात्। सर्वाभिः सह कर्त्तृत्वेन दोषः॥ कृतावन्य
 स्त्रिया अगमने नियमाति क्रमे दोषोऽस्त्येव॥ किंचित्पुत्रः॥ तत्र शक्तौ एकः प्राजापत्यः॥
 अशक्तौ त्रिरात्रदिरात्रादि॥ अपुत्रा मृतपुत्रा च यावत्कन्यां प्रसूयते। क्षिप्रं सा जनयेत्
 पुत्रमृष्यशृंगो यथा ब्रवीत्॥ बृहस्पराशरोप्येतं विधिमुक्त्वा ह। होमांते दक्षिणां दद्याद्विभुं वास राम॥
 स्रुथातिजान्। भूमिं हिरण्यवस्त्राणि यथा संभवमेव व॥ ॥ इति शंतिरन्ते पुरुषसूक्तविधिः॥ ७॥
 ॥ २४९॥

॥ अथ रुद्रविधिः ॥ ॥ सचरावरगभाष्यभट्टभास्करविद्यारण्यभाष्यहेमाद्रिमहार्णवाद्या
लोचनेनोच्यते ॥ तत्र रुद्रस्य जुपे होमे भिषे केच श्रुतिस्मृत्यादौ विनियोगो दृश्यते ॥ तत्र जावा
लश्रुतिः ॥ किं जुपेनामृतत्वनीब्रूहि शतरुद्रियेणेत्येतानि हवा अमृतनाम धेयान्येतैर्हवा अमृ
तो भवतीति । कैवल्योपनिषदि । यः शतरुद्रियमधीते सोऽग्निपूतो भवति स्वर्गस्तेयात्पूतो भव
ति ब्रह्महत्यायाः पूतो भवति । कृत्या कृत्यात्पूतो भवति । अनेन ज्ञानमाप्नोति संसारार्णवे नाश
नं । तस्मादेनं विदित्वैव कैवल्यफलमश्नुत इति ॥ हेमाद्रौ बोधायनः । अथातः पंचांग रुद्राणां जुप
होमार्चनविधिं व्याख्यास्यामः । विधिः शहरस्य जुपाद्यैः प्रत्येक मन्त्रयः । अर्चनमभिषे
क इति महार्णवः । शतातपपराशरौ । मधुपं पीत्वा गुरुहरांश्च गत्वा स्तेयं कृत्वा ब्रह्महत्यां च
कृत्वा । भस्मयन्तो भस्मशय्या शयानो रुद्राध्यायी मुच्यन्ते सर्वपापैः । इदं रहः कृते मासमात्रं

हेयं। रुद्राध्यायीसवेद्वत्तया मासमेकमर्तद्वितः। प्रायश्चित्तं सवेदेतद्रहस्यस्य न सर्वं शयश्चिपराश
 रपुराणान्। पाश्चेतिवगीतासु। यस्तुरुद्रं जपेन्नित्यं ध्यायमानो ममाहृतिं। षडक्षरं वा प्रणवं निष्क
 मो विजितेन्द्रियः। यथा यवशिरोमंत्रं कैवल्यं वारधूतम। स तेनैव च देहे न शिवः संजायते ध्रुवं। वा
 यवीये। सर्वेषु ग्रहदोषेषु दुःस्वप्नाद्भुतदर्शने। जपन्नुद्रं हंसं द्विप्रः सर्वदोषैः प्रमुच्यते। यमः। कुता
 पंवा लखित्यंश्च निवित्तैषा च षा कपिं। होतृन्नुद्रान्सहज्जत्वा मुच्यते सर्वपातकैः। शुक्रियार
 रायकजपो गायत्र्याश्च विशेषतः। सर्वपापहरात्येते रुद्रैकादशिनी तथा॥ हेमाद्रौ कैशिकबोध
 यनो। रुद्रैकादशिनी त्वेषा सर्वकामफलप्रदा। सर्वपापक्षयकरी। सर्वशान्तिप्रदायिनी। विष्णुधर्म
 त्तरेपि। रुद्राणां च तथा जप्यं सर्वाघविनिहृदनं। सर्वकामकरो होमस्तथा सर्वत्र शान्तिदः। अज्जवि राम
 कानाम्भानां कुंजराणां तथा गवां। मनुष्याणां नरेन्द्राणां बालानां योषितामपि। ग्रामाणां न ॥२४२॥

गराणां च देशनामपि भार्गव । उपद्रुतानां धर्मज्ञ व्याधितानां तथैव च । मरके समनुप्राप्ते रिपु
 जेव तथा भये । रुद्र होमः पराशंतिः पायसेन घृतेन वा । हेमाद्रौ कालिकापुराणे । यः पुनः सततं भ
 त्त्या अभ्यर्च्य शशिशेखरं । जपे ह्यायेत्सदा रुद्रास्तेऽपि पाति परं पदं । अथेह ते फलं किंचिदेहिकं
 पुष्कलं तथा । तानेव हि जपेद्रुद्रान्बुध्निर्भूत्वा समाहितः । अथ वेदं जगत्सर्वं वशीकर्तुं समीहते ॥
 तदा रुद्रं जपेद्भूयो ध्यायमानो महेश्वरं । तेन जप रुद्रो होम रुद्रो भिषेक रुद्रश्चेति त्रिधा रुद्र उक्तः ।
 आद्यो द्विधा केवलं जपात्मको होमात्मकश्च । अष्टांगिरसौ । एकादशगुणत्वापि रुद्रानावस्य
 धर्मवित् । महापापैरपि स्पृष्टो मुच्यते नात्र संशयः । सर्वपापानि नश्यंति रुद्रेकादशिनी जपादि
 तिका लिकापुराणां हो जपमात्रोक्तेः । जपादर्शं शतो होमस्तथा होमात्तु तर्पणं । तर्पणस्य दर्शं
 शेन मार्जनं कथितं किल । मार्जनस्य दर्शं शेन ब्राह्मणनपि भोजयेत् । जपोर्चा पूर्वको होमस्त

शान्तिः०।

रगचं२

पलांवाभिषेचनीं भूदेवपूजनीं पंचप्रकारोक्ता पुरस्क्रिया। होमाशक्तौ जपं कुर्याद् होमसंख्या चतुर्गुणं।
एवं कृते तु मंत्रस्य जायते सिद्धिरुत्तमेति। पुरश्चंद्रिकादौ जपमात्रे दशांश होमोक्तेः। तेन तर्पणाय
पिसिद्धं। होमरुद्रे तु तर्पणाय नाशं कथ्यमेव। जपमात्रे तदुक्तेः। अन्ये तु पुरश्चरणा एवायं विधिः॥
अतएव हेमाद्रिमहार्णवादौ तर्पणाय नुक्तिः। तेन तदुक्तं जपे होमो विप्रभोजनं चैथेव कार्यं
मित्याहुर्वेदाः। वृद्ध्या ज्ञवल्क्यः। सुरापः स्वर्णहारी च रुद्रजापी जले स्थिताः। सहस्रशीर्षा ज
पी च मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः। सर्वपापहरा ये ते रुद्रैकादशिनी तथा। वेदमेकगुणं जप्त्वा ततो ह्येव
विशुध्यति। हेमाद्रौ कालिकापुराणे॥ यदा मुष्मिकमीहेत फलं लोके धनं त्यक्तं। तदा रुद्रा नृपे नि
र्ह्य ध्यायमानो महेश्वरं। यश्च सागरपर्यन्तं दद्याद्भूमिं सकांचनौ। तस्मादप्यधिकं तस्य स रुद्र
ऊपाद्भवेत्। वायुपुराणेऽप्येवं। तथा। नमस्कंचमकंचैव पौ। रुषं सूक्तमेव च। नित्यं त्रयं प्रयुज्जानो

राम
॥२४३॥

ब्रह्मलोके महीयते। चमकं नमका नोत्तु पुरुषसूक्तं च योजयेत्। प्रविशेत्समहोदेवं गृहं गृहपतिर्यथा। रोग
 वा न्यापवांश्चैव रुद्रा ज्ञाति तैन्द्रियः। रोगात्पापात्प्रमुक्तो सावतुलं सुखमश्नुते। लैंगे उत्तरार्द्धे त्रिपंचा
 शदध्याये। मृत्युं जय विधिं वक्ष्ये बहु ना किं हि ज्ञोत्तमाः। रुद्राध्यायेन विधिना घृतेन नियुतं क्रमात्।
 स घृतेन तिलेनैव कमलेन च यत्नतः। हर्वया घृतगोक्षीरमिश्रयामधुना तथा। चरुणा स घृतेनैव
 केवलं पयसापि वा। जुहुयात्कालमृत्योस्तु प्रतीकारः प्रकीर्तितः। सूतसंहितायां। यः श्रद्धया युतो नित्यं
 शतरुद्रियमभ्यसेत्। स्वर्णमेयात्सुरापानाद्दुष्कृताच्चरणतथा। मुच्यते ब्रह्महत्यायाश्चित्केवल्यश
 र्विनः। वायुपुराणे॥ तपस्तपतियौत्यर्थं सहस्राह्निसंयमी। गवांकोटिप्रदानं यः करोति विधिब
 द्धुरौ। न स तत्फलमाप्नोति यः सहस्रद्रुद्रजापिनः। रुद्रेभ्यस्तु परं नास्ति जपोऽप्यानं कृतं तपः। तथा। अ
 नपत्यादिदोषेषु शाकिन्यादिग्रहेषु च। सर्वज्वरविनाशाय रुद्राजप्यानसंशयः॥ आपस्तीवः। य

शान्ति-

स्यद्रुंरुप्रज्ञान्यश्चधिगम्यते । उदङ्गः परेत्यरुद्राजपञ्चश्वरेदित्ययज्ञसंयुक्तं कल्पः इत्यादिरावण
भाष्ये ज्ञेयं । तत्रादौ ब्रतमुक्तं हेमाद्रौ कालिकापुराणे । हृष्टमादौ स्वयं वीर्त्वा पराकंच तथा पुनः । कृत्वा
ध्यायन् महादेवमिदं भूयः समोचरेत् । स्नात्वा ईशं समभ्यर्च्य उषित्वा सप्तशर्वरीः । जपेद्गुद्रांस्तथा जज्ञ
तदंते प्राशयेद्भुतं । अपरे हनि संजाते समाप्येत्तद्व्रतं पुनः । भास्कराभिमुखो भूत्वा तद्दिने ताज्जपेद्ब्रह्म
न् । भूयश्चाहि परेरुद्रं संपूज्य विधिवत्कृतं । घृताक्तैर्विल्वपत्रैश्च रुद्रहोमं प्रकल्पयेत् । एवं सम्यग्ब्र
ते नूनं कृते सौ जायते द्विजः । साक्षाद्गुद्रो महातेजास्ततः कामांस्तु साधयेत् । शान्तिहेमाद्रौ कौशिकः ।
बोधायनोक्तमेवाहं करिष्ये कौशिको द्विजः । कामिनां सर्वकामार्थमकामानां च मुक्तये । अकामः स
र्वकामो वा जपेयः शतरुद्रियं । लिंगाभ्यां ~~रक्षार्थं तु शिखाग्रं थिम्~~ राम
ध्वजेशेति मंत्रतः । भूतानि प्रार्थयेत् ५२ सेतथा तीर्थे स्नानं कृत्वा यथाविधि । २६ इति षष्ठं त्विति मं ॥ २४४ ॥

व्रतः। सहस्राणीति मंत्रेण प्रार्थयेच्च ततो मही। ककुसः प्रार्थयेत्तिष्ठन्नेपथामिति मंत्रतः। उपविशत्तु
 वोदेशे प्राणनायम्यवाग्यतः। संकल्प्य जपहोमोत्तु यदर्थयेन वेति च। रुद्रप्रश्नस्य च दोत्र स्यादनुष्टु
 वृषिस्तथा अधोरः सर्वपापघ्न आदित्यो देवता परः। न्यासं भवति शिभिः कृत्वा नमो तेः प्रणवान्वि
 तेः। मंत्रैरष्टभिरीशानं बलायुक्तैः शुभप्रदैः। सर्वं च पादयोर्न्यस्य शर्वन्यस्यो रुमध्यतः। ईशानं गु
 ह्यदेशे तु नाभौ पशुपतिं न्यसेत्। भीमं ललाटदेशे तु महातं शीर्ष्णि विन्यसेत्। सर्वेस्तु कवचं कार्य
 मेकैकेनास्त्रमुत्तमं। तथैवांत्यानुवाकस्ते मंत्रैर्द्वादभिः शुचिः। न्यासं कृत्वा नुलोम्येन वज्रं पित्वा
 भिचारकं। आद्यं तु पादयोर्न्यस्य द्वितीयं जानुदेशके। ऊर्वीं स्तृतीयं विन्यस्य चतुर्थं गुह्यदेशतः।
 पंचमं नाभिदेशे तु षष्ठं तु हृदये न्यसेत्। सप्तमं कंठदेशे तु मुखे चाष्टममुत्तमं। नवमं नासिकायां तु
 दशमं नेत्रयोर्द्वयोः। एकादशीं ललाटे तु द्वादशं शीर्ष्णि विन्यसेत्। त्रयोदशीं तु कवचे ऊं कृत्वा स्त्रे

शान्ति.

सु३

तुफटतथा। एवं न्यासविधिं कृत्वा ततो मुद्रां प्रदर्शयेत्। एष ते रुद्रभाग इति मुद्रा प्रदर्शनी। श्रीकामः
श्रीर्लोकेश्वर ततेजस्कामस्तु नेत्रयोः। मुखे त्वनाथकामस्तु ग्रीवायां रोगनाशने। हृदये सर्वकामस्तु ना
भौतानां प्रदर्शयेत्। प्रजाकामं गुह्ये वै पशुकामस्तु जंघयोः। जानुभ्यां ग्रामकामस्तु राष्ट्रकामस्तु पा
दयोः। वशीकरणकामस्तु वामहस्ते प्रदर्शयेत्। पापक्षये भिचारे वा व्याधेरपगमे तथा। बहिः श
रीरात्कुर्वीत शिवस्याक्षेति च स्मरन्। एवं प्रदर्शयित्वा तु ततो ध्यानं समाचरेत्। त्रिलोचनं चतु
र्बाहुं सर्वभरणभूषितं। नागयशोपवीतं च व्याघ्रचर्मैस्त्रिरीयकं। वृषस्कंधसमारूढमुमादेहा
र्द्धधारिणं। अमृतेनास्तु तं शांतं चंद्रार्द्रकृतशेखरं। शुद्धस्फटिकसंकारं जटामुकुटमंडितं। वरदा
भयहस्तं च सर्वकामफलप्रदं। एवं ध्यात्वा दिङ्मध्यं नंगं गङ्गां करं हरं। अंगानां यजनं कुर्यात् राम
सम्यग्भक्तिपरायणः। हृदये हृदयं जप्त्वा ह्रीं ह्रीं च पौरुषं। शिखायामुत्तरं चैव नाराय ॥२४५॥

रामनुजमं । कवचेप्रतिरथं तददस्त्रेचशतरुद्रियं । जत्वांगानिजपेच्छांतिं त्रिःशान्तिरिति वोचरेत् ॥
 शान्तिंशब्दोवातः । क्वचंवाचमित्याद्यं । सन्निविधोपिरुद्रः प्रत्येकं पंचधा । रूपं रुद्रो रुद्री महारुद्रो
 इति रुद्रश्चेति । तत्र नमकचमकमात्रमुभयरूपं । अन्ये शता तपेनोक्ताः । षडंगैकादशी रुद्रो रुद्रो का
 दशरुद्रतः । एकादशेभिरेताभिर्महारुद्रश्च कथ्यते । एकादशमहारुद्रैरतिरुद्र इतीरतः । तथा ॥
 विधितो नमकावृत्ती रुद्र एकादशगामिका । रुद्रस्यैकादशगवृत्त्या रुद्रैकादशिनी स्मृता । एकादशा
 भिरेताभिर्महारुद्रश्च कथ्यते । एकादशमहारुद्रैरतिरुद्र इतीष्यते । अस्यार्थमाह महार्णवः । पूर्वं
 न्यासांते एकादशनमकानुवाकान्यठित्वाऽथ चमकानुवाकं पठेत् । पुनस्तान्यठित्वा द्वितीयं चम
 कानुवाकमित्येकादशगवृत्त्या रुद्र इत्युते । एकादशिनी रुद्र इति पर्यायः । तदाह बौधायनः । नृ
 मस्ते रुद्रमन्यवे इत्येकादशनामनुवाकानामेकमेकं जपेदिति । सर्वनमकान्यठित्वा एके

शान्ति.

कंचमकानुवाकंपठेदित्यर्थः। तेनैकरूपेण सर्वचमकजपोनतुविभागः। तेरेकादशरुद्रैरुद्गीत्य
च्यते। सैवलधुरुद्रः। रुद्रैकादशिनीचोच्यते। ताभिरेकादशभिर्महारुद्रः। तेरेकादशावृत्तैरिति
रुद्रइति। एतदेवाह तुहं माद्रौ कौशिकबोधायनौ। सधादिपंचवक्त्रांश्चरुद्रानेकादशैवतु। ऊ
पित्वासर्वरुद्राश्चनमकार्यंततोऽपेत्। पुनरेतज्जपेत्सर्वद्वितीयंचमकंतथा। एवमेकादश
गुणान्क्रमेणचमकांतथा। रुद्रैकादशिनी त्वेषा सर्वकामफलप्रदा। सर्वपापक्षयकरी। सर्वशां
तिप्रदायिनी। एकादशगुणां सैवरुद्रइत्यभिधीयते। रुद्रोऽलधुरुद्रः। रुद्रएकादशगुणो महानि
त्यभिधीयते। महानेकादशगुणस्त्वतिरुद्रइहोच्यते। रुद्रं महातिरुद्रं च जपेत्कार्यस्य गौरवात्॥
अयंचरुद्रैकादशिनी त्कृष्यामहारुद्रादिप्रकारः सर्वशांतिनिर्वाहो मेभिषेके च समानः॥
काएवकातीपानी त्वेकादशाधाचमकविभागंवक्ष्यामः। तथा। ततोहोर्मप्रकुर्वीत नमः शिवाय

राम
॥२४६॥

महासुदे२

वर्मत्रतः। रुद्रैकादशिनी जप्ये त्रयस्त्रिंशदथाहुतीः। रुद्रैशतत्रयं प्रोक्तं पश्याधिकयाधिकं। लघुसुदे१
चत्वारश्चतथासुदेसहस्राः ससवर्जिताः। चत्वारिंशत्सहस्राश्च होतव्याश्चतुस्ताराः। जुनाश्चैवा
ष्टसप्तत्यात्यतिरुद्रे विनिश्चयः। पापक्षये भिचारे च तथा व्याधि विमोचने। पालाशयः समिधः का
र्पानान्यत्रोत्पातदर्शनात्। ओदुंबर्यश्च समिधो मधुक्ताश्च तथा क्षताः। ग्राह्यांश्चान्नाथकामे
नश्चिरे शान्त्यै च पायसं। सर्वकामेन वा ग्राह्यमायुर्वधुर्धुतिः स्मृताः। द्यूताक्ता अथवा दूवर्जि
जस्कामेन वेधतं। ब्रीहयः पशुकामेन राष्ट्रकामेन वेधवाः। उपविश्य शुचौ देशे दूर्वा संवेजयेय
दि। जुहुयाद्धेतुपुष्पाणि सविश्वं कुरुते वशी। स्पृष्ट्वाश्च तथं यजेथ सु रुद्रैकादशिनीं नरः। रोगान्ज्व
राति सारादीन् नाशयेदुल्लवणनपि। होमः पलाशसमिधा कर्तव्यो मधुसंयुतः। एकादशम
हारुद्रान्परचक्रागमे पुनः। उपेदे कादशगुराणो होमस्तु विविधः स्मृतः। तिलैराज्येन सैसि

शान्ति.

क्षेत्रविधिवत्तं निवर्तयेत्। रुद्रेकादशिनीजप्ये शतमे को न मिष्यते॥ सहस्राश्वतथा रुद्रेन वत्ये को
नयायुताः। एवं त्रिगुणिता कार्या महारुद्राति रुद्रयोः। वृष्टिका मेनवा योज्या हस्त्यश्वामयशांतये।
उद्भवेत्पुद्गुतानां च ग्रहाणां तु विपर्यये। गृहग्रामादिशांत्यै च तिलाश्वाज्येन संयुताः। होमांते सर्व
कामानां कृष्णांश्चापि वाजपः। होतव्यमाज्यं विधिवन्महाव्याहृतिभिस्तथा। परिषिच्य ततो वह्निं
तत्त्वायामेति चार्च्य च। अभिषेकं ततः कुर्यान्मंत्रैस्तल्लिंगकेः शुचिः। आदावंते च संपूज्य पार्वती स
हितं शिवं। लोकपालांश्च संपूज्य विधिवद्विषमन्त्रिधौ। गंगान्दुर्गा च मंत्रेण विधिद्विरदाननं। स्न
न २ पनोक्तविधानेन तत्त्वरितेन मस्कृतिः। तर्पयेद्दिवि धैरत्नैः पयसा पायसेन वा। प्रीयेतां शुं सुरित्क
क्ताभूमिदेवान् शुचिः शुचीन्। दत्त्वा तु दक्षिणां तेभ्यः प्रणिपत्य विसर्जयेत्। एवं कृते स भगवान् प्रीः कामा
न्ययच्छति। अकामस्य फलं मुक्तिर्नात्र कार्या विचारणा। बोधायनोक्तमंत्रोयं सर्वकामसमृद्ध्यो॥ ॥ २४७ ॥ राम. त. २

॥ इति हेमाद्रौ रुद्रविधिः ॥ ॥ अथ रुद्रेकादशिनी प्रकार आपस्तीवशा रवी यरुद्र परः । माध्यंदिन
का एवादिश श्विनां तु चमकेष्वेकादशगनुवाकाभावाच्चमकानेकादशधा विभज्ये कैकं भागं न
मकेषु संयोज्येकादशिनीं कुर्यात् । सोमेष्टेवं ॥ अत्र षडंगन्यासो वैकल्पिकः । पंचांगरुद्राणामित्य
त्तेरितिकेचित् । अभिषेके तु क्तेः षट् । अन्यत्र पंचेति महार्णवः । बोधायनोक्ते स्तेति रीयशाखी
यरुद्रे पंचांगन्यासः । षडंगेति वाजसनेयादिपरा । बृहस्पराशरेण तथोक्तेरित्यन्ये । अभिषेकरु
द्रपरेत्यपरे । यत्तु बृहदोगानां सामविधानब्राह्मणे । आवोराजा तद्वोवर्ग आज्यहोहानि देवव्रता
निर्घेषारोद्गीनामसंहितेनां प्रयुंजन् रुद्रं प्रीणतीत्युक्तं । आवोराजेत्येकं साम तद्वोवर्गश्च त्वारि
। आज्यहोहानि त्रीणि । देवव्रतानि त्रीणि । एतत्फलं तस्य प्रयोगांतरं । न त्वेतेर्महारुद्रादिकरणे
प्रमाणमस्ति । तेन यद्गुर्जराणामेतद्दृशात्सामभिर्महारुद्राद्याचरणी । यच्च रुद्रेदिनां रुद्रसूक्ते

शान्ति-

स्तन्निर्मूलं शान्तिस्तमभिमानमात्रमित्युपेक्ष्यं । मंत्रस्य प्रतिनिधयसावाच । अतएव बृहत्पराश
रेण । कुर्याद्विधानं तद्दशणां यजुर्वेदेन संमितमित्युक्तं । अथ बृहत्परोक्तः कार्त्तपानां विशेषः । इष्टे वा
दिषु मंत्रेषु श्रवणं तेषु याः क्रियाः । दशप्रणवसंयुक्तास्ताभूमुवः स्वरितीति च । दशप्रणवाः देवा ।
आदौ प्रणवमुच्चार्य आहतीः प्रणवान्विताः । मंत्रादौ प्रणवः कार्ये मंत्रांते प्रणवः शुभः । ततो व्याह
तिसंयुक्तत्वं ते च प्रणवः सदेत्येकः पक्षः । अन्यस्तु आदौ प्रणवमुच्चार्य सर्वा व्याहृतयस्ततः । मंत्रा
दौ प्रणवः कार्ये मंत्रांते प्रणवः पुनरिति । तथा । मनोज्योतिरबोध्यग्निमूर्धनि च मर्माणि ते । मानस्तो
कश्चित्स्थितस्तथमपंचकं स्मरेत् । ततो याते रुद्रेत्यधिराद्यं न्यासं । दशाक्षरस्य वर्णे द्वितीयं । आतारमि
त्याद्यैः संपुटं च बोधायनवदुक्तेह । सुत्राभादिदिशं पालान् प्राच्यादिषु स्मरेद्य । रौद्रीकरणमेतदे
हत्वा पापास्तमुच्यत इत्याद्युक्ता । पंचास्यं सौम्यमात्मानं सर्वाभिरागमर्षितं । मृगलां कुतमूर्धनि शु

॥ २४ ॥

राम ॥ २४ ॥

३

श्रीति.

मनिस्तो कइतेत्यपि। शंभवायेति मंत्रेण दद्याद्गंधोदकादिकं। धूपनैवेद्यदीपादीन्यथा कर्माणि नैवेद्य
च। दशगक्षरेण तेनैव नमस्कृत्यार्पुनर्द्विजः। शिखा तस्य तुरुद्रस्योत्तरनारायणं स्मृतं। शिरःपुरुषस्य
तं च शिवसंकल्पकं च हृत्। कवचं वा प्रोत्तरार्थं नेत्रं विभ्राद्गुहं स्मृतं। शतरुद्रियमस्त्रं च देवस्यास्त्रं प्रक
ल्पयेत्। शतरुद्रियं रुद्राध्यायं। अथातः शतरुद्रियं जुहोतीति तस्यैव शतरुद्रियशब्देनाभिधाना
त्। एवं तैत्तिरीयाणामपि। महार्णवस्तुत्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रियं वदन्नातएव। रूपशब्देन सादृ
श्यवाचिनागौणोक्तेः। पंचांगानि स्मरेदष्टप्रणवं च जपेद्विजः। पंचांगानि सद्योजातादीनि। हेमा
द्रौचैवं। उद्धृत्य प्रणवेनेशं विकिरेण विसर्जयेत्। एवं पूजं कृत्वा जपं कुर्यात्। तत्रैकादशिन्यां च मर्क
विनेव रुद्राध्यायमात्रस्यैकादशधा वृत्तिः। एकादशगुणानुद्राजपित्वा रुद्रतां व्रजेदिति बृहस्पराश राम
शब्धेः रुद्रमात्रजपोक्तेः। चमकानां रुद्रशब्दाच्चत्वाभावादिति केचित्॥ तन्म॥ अथ प्रयोगांतरत्वा॥ २४८॥

द्वसुद्रेकादशिनीमहासुद्रादिप्रयोगानुक्तेः। जपमात्रोक्त्या होमे तदप्रसंगात्सर्वोपसंहारेण प्रा
 त्सेवीधकाभावाच्च। अन्येतु सर्वधमकानां प्रत्यावृत्तिजपमाहुः। तत्तु निर्मूलं॥ तेन बोधायनहेमाद्रौ
 दिसेवाहात्काण्वानां चाष्टौ च मकानेकादशधा कृत्वा प्रत्यावृत्यैकैकं भार्गवो जयेदित्येव साधु।
 एवं होमेपि च मकविभागस्तु। आदौ च त्वारोनुवाकाः॥ ते च वाजश्चमे इति चतस्रः। सत्यं च म इति च
 तस्रः। उर्वं च म इति चतस्रः। आश्मा च म इति चतस्रः॥ इति प्रथमः॥ अग्निश्च मर्द्धं च म इति चतस्रः
 कुंडिकाः॥ इति द्वितीयः॥ अंशुश्च म इति चतस्रः॥ इति तृतीयः॥ अग्निश्च मेघं च म इति चतस्रः॥ इति चतुर्थः।
 एका च मेति चतस्रश्च म इत्येका। इति पंचमः॥ चतस्रश्च मेघो च म इत्येका। इति षष्ठः॥ अक्विश्च मे अवी च
 मे इति द्वे इति सप्तमः॥ वाजाय स्वाहेत्येका। इत्यष्टमः। अयं ते राट् इति नवमः॥ आयुर्यसेन कल्पता
 मिति द्वे। इति दशमः। सोमश्च यजुश्चैत्येका इत्येकादशः इति॥ अत्र मूलं तु। अथ वसोऽग्निं जुहो

तीत्यपक्रम्य इदं चम इदं चम इति चमकानुक्ता । अथार्घ्यं शलिजुहोति । अथ ग्रहाजुहोति । अथेतान्यं
 न्यं संस्तुतुहोति । अथायुजस्तोमाजुहोति । अथयुग्मतोजुहोति । अथवयंसिजुहोति । अथ
 मामग्राहंजुहोति । अथाहेयंतेराट् । अथकल्याणजुहोति । अथाहस्तोमश्चयजुश्चेत्यादयः क्रतयो
 ऊत्पतीतिदिक् । अयं हि श्रुतावेकादशधविभागस्तद्विषय एव । विषयांतराभावात् । तत्त्वं तु
 भावेष्ट्यनुवाकत्वाभावात् नमकानुवाकैश्चेकमेकं योजयेदिति बोधायनसूत्रे हेमाद्र्यादावनुवाका
 नुषंगेण भागहारयोगादष्टमानुवाकस्यैव प्रयाजैकादशत्वकपालमंत्रस्यात्यस्य नवकपाले इवा
 भ्यासः । अव एव दशमेध्याये एकविंशेनातिरात्रेणेत्यदिस्तोमविच्छेदोच्यते न्यसत्वादावाभेन स
 र्व्यापूरणमुक्तं । यत्वन्यत्राप्रसिद्धं प्रयाजाद्विवाभ्यासेनैव पूरणमुक्तं । आपसीव सूत्रेण नाहो
 पो विद्विर्वैत्युक्तं । अंत्यस्यैव चमकानुवाकस्य त्रिरभ्यासो युक्तः । अष्टाकपालस्येंद्राग्ने इव सा ॥२५०॥

राम

५

मिथेनी वृद्धोऽसोम वृद्धो च एकविंशतिमनुब्रूयादिति वदन्यत्र च मकानुवाकाप्रसिद्धा गम
 वाधे प्रजायेकादशत्वदभ्यासस्येव प्रासाप्तेरंतालोपो विवृद्धिवेत्यापसंबोक्तेश्च। यत्तु कातीयाः।
 काएवाश्च परशुरामीयं पठंति। सांगमायं जपेद्रुद्रं केवलानिनवातरै। सांगं सशीर्षकं वां त्यं नि
 रंगमितिकेचनेति। अंत्यरूपं पीठत्वांगानीति केचित्। अन्ये तु संपुटे मानाभावात्प्रथमावृत्तिव
 द्वादशवंगानिततो रुद्र इत्याहुः। वयं सोमित्यष्टावचः शीर्षं। उग्रश्चेत्यादिसप्त रुद्र उग्रश्चेत्याहुः। तद्
 च नाभावात्निर्मूलमंधपरंपरामात्रमित्युपेक्ष्यं। तथा। शिव संकल्प हृदयं सक्तस्यात्पौरुषं शिरः।
 प्राहुर्नारायणीयं शिखांतस्योत्तराग्निधं। अग्निः संहृत इत्युत्तरनारायणमित्यर्थः। आशुः शिशा
 नः कवचं नेत्रं विभ्राहृत्स्मृतं। शतरुद्रियमस्त्रं स्यात्पुङ्गवः कर्मरितः। हृदिरस्तु शिखावर्मने
 नंवास्त्रं महामते। प्राहुर्विधिस्तारुद्रस्य पुङ्गवानि स्वशास्त्रतः। अत्र मूलं वृहस्पराशरोत्कं प्राणुत्कं॥

शान्ति०

एषामृषिदैवतछंदंसितेनेवोक्तानि। बृहत्पराशरः। असुतान्वातिलान्वपियवान्वासमिधोपि
वा। शंभवायेति जुहुयात्सर्वंस्तानाज्यसिक्तकान्। पंचपंचाथषड्वाया अष्टाविष्टौ दशापिवा। दशदशौ
कादशावा जुहुयात्साधकोद्विजः। जपतर्पणहोमादौ रतो यो वत्सरं यजेत्॥ अथ प्रयोगांतराण्यह।
अथातः सिद्धिकामः स नन्द मूलफलाशनः। गोमूत्रयावकक्षीरदधि शर्कराज्यभोजनः। हविष्यभोजं
नो वासो विप्रो मुन्यन्नभोजनः। जपहोमादि कुर्वन्नेयथोक्तफलभागभवेत्। शिरसा सह रुद्राणां जु
प्ते काक्षिणीं क्रतुं। सर्वमंत्रा भवन्त्यस्य ब्राह्मणस्योक्तकारिणः। एकादशशुभान्कुंभानाहत्य विधि
वञ्चतान्। सहिरण्यान्सर्वस्त्रांश्च फलपुष्पोपशोभितान्। गंधोदकाक्षतैर्युक्तान् पूजयेद्गुद्रसंस्मितः॥
अथैकादशमी रुद्रैरेकैकमभि मंत्रयेत्। एवं संपूज्य तान् कुंभान् नमस्कृत्याभि मंत्रयेच्च। एकादशाह राम
मात्मानमन्यं वाहितकाम्यया विनायकोपसृष्टं वा स्नापयेत्काकपद्मं। मृतवत्सां काकबंध्यां ॥२५३॥

रे: अ ३

स्नापयेच्चतथातुरं। अनशंहंच वस्त्रं च दद्याद्देतुं च दक्षिणां॥ भोजयेद्द्विदुषो विप्राः समाश्रितौ कर्मणो
द्विजः। नमोगणेभ्य इत्यस्य मंत्रस्य ब्राह्मणे युतं। जप्त्वा च श्रीफलैर्द्रुत्वा सर्वकार्येषु सिद्धिभाक्। न
मोस्तु नीलगीवायेत्येतन्मंत्रेण सप्तच। आचार्यो द्दकमामंत्रविषात्तत्र वणे जपेत्। विषेण मुच्यते
सद्यः कालदृष्टेऽपि जीवति। ग्रहग्रस्तं तथा प्रेतरक्षः शाकिनिर्हृषितं। प्रभुं च धन्वन इति भस्मना सर्प
पेस्तथा। ताडयेत्सुं च मुंचेति शीघ्रमेव विमुंचति। नमः शंभवे इत्यस्य मंत्रस्यैवायुतं द्विजः। जप्त्वा रव
हिरसमिधां द्रुत्वा विप्रः सहस्रकं। कटुते लल्लुतं सम्यग्मंत्रांतेनामुकं हन। फट्कारेण च जुहुयात्क्षयोऽ
रे रं चिराद्भवेत्। जलमध्ये शतावृत्या सद्यो वृष्टिर्निगद्यते। नाभिमात्रे जुहो विप्रः प्रविश्य जुहुया
ज्जलं। कुर्यादेकार्णवां पृथ्वीं मंत्रमाहात्म्यतो भृशं। इत्यादि ज्ञेयं॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ ॥ कर्त्ता
देशकालौ स्मृत्वा मुकं कामनया मुकं रुद्रजपं होमं भूभिषेकं वा स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा करिष्येति

शान्ति.

संकल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचनमातृपूजानां दीक्षा निरुत्वा चार्यं ब्रह्माणामृत्विजश्च वृणु
यात् । ततो ऋत्विजो देशकालौ स्मृत्वा मुकुरुद्रजपं करिष्य इत्युक्त्वा न्यासाः कुर्युः । तत्र बोधायनोक्ताः
पंचन्यासाः सर्वेषां समानः । कात्यायनपरिशिष्टे त्वन्ये न्यासा उक्ताः । ब्रह्मप्रज्ञारंभे यथाविधि स्ना
त्वा छंदः पुरुषं शरीरे न्यसेदित्युक्तातिर्यग्विलश्चमस उर्ध्वं बुधस्तस्य चक्षुषी गौतमभरद्वाजौ ॥
श्रोत्रे विश्वामित्रजमदग्नीनासिके । वसिष्ठकश्यपो वागत्रिर्गयत्री छंदोऽग्निदेवतां शिरसि विन्यसे
त् । उद्भिर्हंसवितारंग्रीवास्वनूके । बृहती बृहस्पतिं ब्राह्मोर्बृहद्रथं तरेद्यावा पृथिवी मध्ये त्रिष्टुभमि
द्रं श्रोत्रयोः जगती मारित्यं मेद्रे । अतिछंदसंप्रजापतिं पांथो । यज्ञायज्ञिर्यवैश्वानरमूर्वोरनुष्टुभं वि
श्वान्देवानष्टीवतोः पंक्तिमरुतः पादयोर्द्विपदा विष्टुं प्राणेषु विष्टुं संवायुं न्यूनातिरिक्तेर्धर्मेषु ॥
न्यूनाक्षरं छंदोऽप्यो देवतेत्येवं सर्वांगेषु योजयित्वा वेदमयः संपद्यते । शगपानुग्रहसमर्थो सवति ॥ २५२ ॥

राम

ब्राह्मं तेजः प्रवर्द्धते। न कुतश्चिद्द्रव्यं विदते। ऋश्नयो यजुर्मयः साममयो भवति तस्मादेतन्ना ब्रह्म
 चारिणेना तपस्विनेना सर्वस्वरोषितायना प्रवक्त्रेनुब्रूयादित्यदि। तदेतद्ब्रह्म यज्ञे सर्वजपेषु चो
 क्तमनुक्रमण्यां। अस्पर्शद्रव्यमात्रांगत्वे किं मानमिति न विद्यः॥ तथा ज्ञातवेदसेति पुरश्चरणं॥
 चतुःशक्तिरित्यासनं। मनोज्योतिरिति हृदयं। अवोध्यग्निरिति शिरसि। मूर्ध्नि दिव इति शिखायां।
 मर्मणि तद्विक्वचं। विश्वतश्चक्षुरिति नेत्रे। मानस्तोक इत्यस्त्रं॥ ॥ अथ न्यासाः। तत्र पंचांगन्या
 सेषु शिखाद्यस्त्रांतमेकत्रिंशदंगन्यासः प्रथमः। मूर्धाक्षिपादांतं द्वागंगन्यासो द्वितीयः। पादादिमूर्धा
 तंपंचांगन्यासस्तृतीयः। गुह्यादिमस्तकांतंपंचांगश्चतुर्थः। हृद्याद्यस्त्रांतंपंचांगः पंचमः। षडंगन्या
 सपक्षे प्रजननादिषोडशांगन्यासः षष्ठः। हेमाद्रौ महार्णवे चवौ धायनः॥ ॥ अथातः पंचांगरुद्रा
 रांगन्यासपूर्वकं जपहोमार्चनविधिं गारुड्यास्यामोयाते रुद्रशिवा तनूरिति शिखायामस्मिन्म

शान्ति०

हृत्पद्मवदिति शिरसि। सहस्रारणीति कलाटे। हंसः शुचिषदिति मुखोर्मध्ये। ज्यं वक्रमिति नेत्रयोः। अत्र
कातीयानामग्निर्ज्योतिरिति नेत्रं। नमः स्त्रुताय च० वैशंताय चेतिकर्णयोः। मानस्तोकशतिनासिका
यामवतत्येति मुखे नीलग्रीवेति द्वौ कंठे। नमस्तेऽस्तवायुधेति बाह्वोः। याते हेति रित्यपवाक्षोर्य
तीर्था निरुक्तयोर्ये पथामिति पादयोः। सद्यो जातमिति पंचानुवाकान्यं च स्वं गुलीषु। नमो वः किरि
केश्यशति हृदये ये वृक्षे पूररे। नमः शंभवशति कुक्ष्योः। नमो गर्भ्यशति पृष्ठे। नमो हिरण्यवाहवद
ति पार्श्वयोर्विन्यस्य। विज्यधनुरिति ऊठरे। हिरण्यगर्भशति नाभौ। नमो मीढपृमेति कक्षां। ये भू
तामधिपतयशति गुह्ये। सशिरा जातवेदस इत्यपाने। मानो महांतमित्यूर्वोः। एष तशति ऊन्वोः॥
संसृष्टजिह्विति ऊंघयोः। विश्वंभूतमिति गुल्फयोर्ये पथामिति पादयोरध्यवोचेति कवचं। नमो वि
ल्मिन इत्यपकवचं। नमो अस्तु नीलग्रीवायेति तृतीयं नेत्रं। प्रमुचधन्वन इत्यस्त्री। य एतावन्तश्चे २५३१

तिदिग्बंधः॥ इति प्रथमो न्यासः॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय इति नमस्कारं न्यसेत्॥ ॐ कारं मूर्ध्नि विन्य
 स्य नकारं नासिकाग्रतः॥ मीकारं तुललाटे वैभकारं मुखमध्यतः॥ मकारं कंठदेशे तु वकारं हृदि वि
 न्यसेत्॥ तेकारं दक्षिणे हस्ते संकारं वामतो न्यसेत्॥ द्राकारं नाभिदेशे तु यकारं पादयो न्यसेत्॥ इ
 ति द्वितीयः॥ अत्र का तीयास्तृतीयं न्यासांतरमाहुः॥ यथा॥ शीर्षे तु विन्यसेद्गुहं ललाटे चंद्रशेख
 रं॥ नेत्रे त्रिलोचनं देवं भैरवं श्रोत्रयो न्यसेत्॥ घ्राणे तु शीकरं देवं मुखे पशुपतिं तथा॥ नीलकंठं कंठ
 देशे हृदये व्यापकं न्यसेत्॥ करे गंगाधरं देवं शिवं नाभौ तु विन्यसेत्॥ महादेवं तथा गुह्ये जंघयो रग्रे
 व कं न्यसेत्॥ सर्वज्ञं विन्यसेत्पादौ शिवं सर्वत्र विन्यसेत्॥ तन्निर्मलं॥ बौधायनः॥ सद्यं च पादयो
 र्यस्य वामं न्यस्योरुमध्यतः॥ अघोरं हृदि विन्यस्य मुखे तत्पुरुषं न्यसेत्॥ ईशानं मूर्ध्नि विन्य
 स्य हंसो नाम सदा शिवः॥ हंसं हंसेति यो ब्रूयाद् हंसो नाम सदा शिवः॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा ततः स

शान्ति०

पुटमारसेत् ॥ इति तृतीयः ॥ आतारमिंद्रं त्वनो अग्ने सुगंनः पंथां असुं त्वंतं तत्त्वायामि आनो
नियुद्धिः वयं सोम तमीशानं अस्मे रुद्र स्योना पृथिवी त्येतत्संपुटमिंद्रादीन् दिक्ष्विन्यस्यैव
मात्मनि रौद्रीकरणं कृत्वा त्वगस्थि गतेः पापैः प्रमुच्यते सर्व भूतेषु पराजितो भवति यक्षगंधर्व
भूतप्रेतपिशाचब्रह्मराक्षसयमहूतशाकिनी डाकिनी सर्पश्वापदतस्कराश्च पद्माः सर्वज्वलं
तं पश्यंतु मां रक्षंतु मनोज्योतिरबोध्यग्निमूर्द्धानं मर्माणि जातवेदा इति गुह्योद्गरहृदयमुखशि
रस्वभिर्मयात्मरक्षां कृत्वा ॥ इति चतुर्थः ॥ शिवसंकल्पं हृदयं पुरुषसूक्तं शिर उत्तरनारायणं शि
खा अप्रतिरथं कवचं शतरुद्रियमस्त्रं पंचांगं स हज्जपेत् ॥ अष्टांगं प्राणम्य हिरण्यगर्भो यः प्रा
णनिर्गतो मिषतो महीत्यंता ऋचोजपेत् ॥ ब्रह्मजशानं महीधोः उपश्वासय इमं यमप्रस्तरमा राम
हि सीद याते अग्ने यज्ञियात नृः सक्षय एहीत्यंतः यथावः स्वाहाग्नये दाशे मेति निपाहीति ॥ ७ ॥ २५४ ॥

अथात्मानं रुद्ररूपं ध्यायेत् ॥ अत्र क्वचिदर्थ उच्यते । सर्वत्र तैत्तिरीयः पाठः । उपवाङ्कः प्रकोष्ठः ॥
 सद्योजातादीन्यं च स्वेगुलीषंगुष्ठतर्जन्यादिषु । नमो वः किरिकेभ्य इत्यादौ देवानां हृदयेभ्य इत्य
 स्योत्तरेष्वनुषंगः । नमो हिरण्येत्यादौ नमो तं यजुः । सशिराजातवेदस इत्यपाने इति । अस्यार्थः ॥
 जातवेदसे सुनवामेत्यस्याक्च अग्रेतनं । तामग्निवर्णा अग्नेत्वं पारया विश्वानि नो दुर्गहा प
 तनाजितं सहमानमुग्रमिति क्रक्चतुष्टयं शिर इत्युच्यते । तेन जातवेदसे इत्याद्याः पंचवर्चः अ
 पानेन्यसे इति । द्वितीयेन्यासे । ॐ नम इत्यादिना नमस्कृत्य । ॐ मूर्ध्नि नमः । ॐ नंतसिकाये नमः ।
 मोललाटाय नम इत्यादिन्यसेत् । तृतीये सद्योजातं प्रपद्यामि इत्यादिपंचमं त्रान्यं च स्त्रानेषु न्यसे
 त् । तत्र ईशानः सर्वविधानामित्यं ते सदा शिवो हंस इति मूर्ध्नि न्यसेत् । अत्र कातीयाः हेमाद्रुक्तेः स
 द्योजातादिपंचभिः पंचवक्त्रे न्यासे प्रालेया मलविंडुकुंदधवलमित्यादिपंचश्लोकैस्तर्था नैरुंध्या

श्रीति०

अष्टादशार्चं

यष्टाविंशत्कलान्यासंवाहुस्तत्प्रतिष्ठापामुक्तं। अन्यत्रतु यजमानप्रतारतामात्रं तन्निर्मूलं वेत्युपे
क्ष्यं। चतुर्थे त्रतारमित्यादिदशमंत्रैः इन्द्राय नमस्त्याद्यैश्च पूर्वादिदिक्ष्विंशदिभ्यो जलं कुर्यात्। संपु
टं जलिः॥ एतेः संपुटं कृत्वा पुनरैते रावत्या नमस्कुर्यादिति महार्णवः। मनोज्योतिर्जुषतामिति गु
ह्यं। अबोधयामिः उदरं। मूर्धनि दिवः। हृदयं। मर्माणि ते देवाः। इति मुरवी। जातवेदाय दिवा पावको
सि० दध्याववत्स्वेति शिरसि। इयमेव मातृरक्षेत्कथ्यते। पंचमन्यासे तु यज्जायत इति षडृचः प
ठित्वा हृदयाय नमः। सहस्रशीर्षे षोडशार्चं सूक्तं पठित्वा शिरसे स्वाहेति शिरसि। तत्र तथा लोका उं ति४
अकल्पयन्नित्यंते। वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं। धाता पुरस्ताद्यमुदाजहारैति ऋग्यमुषीत्यमधिकं।
ततः अद्भ्यः सीभूतः पृथिव्यै रसाच्चेत्यादि सर्वमनीषाणो त्यंतमुत्तरनारायणं पठित्वा शिरसा येव राम
षट्। आशुः शिशान इति पंचदशार्चं सूक्तमुक्त्वा कवचाय ऊं। इति कवचं। कातीयास्तु विभ्राडितिस ॥२५५॥

राम

॥२५५॥

भेद

सदृशभिर्नेत्रमत्राकुः। ततः त्वमग्नेरुद्रइत्यनुवाकेन शतरुद्रियेण भूर्भुवः स्वः स्वाहित्यं तेन स्त्रिया
यफद्रुद्रइत्यस्त्रमिति महार्णवः। तन्न। चयने शतरुद्रियं जुहोतीत्यादौ शतरुद्रियशब्देन रुद्राध्या
यस्यैवोक्तेः। यत्तु सावित्रचयने श्रुतौ त्वमग्नेरुद्रइति शतरुद्रियस्य रूपमित्युक्तं। तद्रूपमित्युक्ते
र्गोत्रं। न चात्र गौराग्रहणे मानमस्ति। तेन रुद्राध्यायेनैवास्त्रं युक्तं। महार्णवस्तु भ्रातरेव। अत्र
न्यासांगमंत्राणां ऋषिदेवतं ब्रह्मसिपाठं च महार्णवे ज्ञेयः। विस्तरान्नोच्यते॥ कातीयास्तु। न
मस्ते रुद्रेति षोडशचं शतरुद्रियमाकुः। ततो हिरण्यगर्भइत्याद्यैरष्टांगं प्रणम्य ध्यानं॥ यथा॥
शुद्धस्फटिकसंकाशं त्रिनेत्रं पंचवक्त्रकं। गंगाधरं दशभुजं सर्वभरणभूषितं। नीलग्रीवं शशां
कं कं नागपक्षोपवीतनं। व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदं। कमंडलुं च क्षसूत्राभ्यामन्वितं
शूलपाणिनं। चतुर्लोकं पिंगलज्जटाशिरवामुद्योतकारिणं। अमृतं नापुनरुष्टमुमादेहार्थधारिणं।

शान्ति०

दिव्यसिंहासनासीनं दिव्यमोगसमन्वितं । दिग्देवतासमायुक्तं सुरासुरनमस्कृतं । नित्यं च शा-
श्वतं शुभं ध्रुवमक्षरमव्ययं । सर्वथापि न मीशानं रुद्रं वै विश्वरूपिणं । एवं ध्यात्वा द्विजः सम्यक्
ततो यजनमारभेत् ॥ इति पञ्चगव्यासाः ॥ शातातपमते षडंगन्यासाः ॥ तत्र पंचोक्ताः ॥ षष्ठस्तु ।
प्रजनने ब्रह्मा तिष्ठतु । तिष्ठतु । तिष्ठेतां । तिष्ठंतियथार्थं सर्वत्र पठेत् । पादयोर्विलुः । हस्तयोर्हरः । बाहो रिङ्ग-
ऊठरे अग्निः । हृदये शिवः । कंठे शर्वः । वक्त्रे सरस्वती । नासिकयोर्वयुः । नयनयोः सूर्या चंद्रमसौ ।
कर्णयो रश्विनौ । कूर्णे रुद्रः । मूर्ध्ना दिव्याः । शिरसि शिवः । पृष्ठे पिनाकी । पुरतः शूली । पार्श्वयोः शि- वास्तुदे-
शिवा शंकरौ । सर्वत्र वायुः । वह्निः सर्वतौ ग्निर्ज्वाला मालायुतसिष्ठतु । सर्वेष्वंगेषु सर्वदेवता यथा
स्थानं तिष्ठंतु । मा पूर्यंतु । तत आग्निर्मे वाचि श्रित इत्याद्यैर्यथा लिंगमंगानि संमृशेत् । राम
यथा । अग्निर्मे वाचि चितः । वाग्घृदये । हृदयं मयि । अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि । इति जिज्ञासा ॥ २५ ॥

१५
प्राणो हृदये ह. अह. अम. इति प्राणस्थाने हृदये. १

रेतो ह.

म आ

वायुर्मे प्राणोऽश्रितः। नो सैवोः। सूर्यो मे चक्षुः श्रितः। चक्षुर्हृदये त्यादि। इति चक्षुः। चंद्रमामे म
नसि श्रितः। मनो हृदये इति वक्षः। दिशो मे श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। इति श्रोत्रे। अपो मे रेतसि श्रि
ताः। गुह्ये। पृथिवी मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। इति शरीरं। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः।
लोमानि हृदये। इति हृदयं। आत्मा म आत्मनि श्रितः। आत्मा हृदये हृदयं मयि। तदेव। पुनर्म आत्मा
पुनरायुरागात् पुनः प्राणः पुनराकृतं मागात्। वैश्वानरो रश्मिर्भिवो विधानः। अतस्तिष्ठत्वमृतस्य
गोपाः। इति सर्वगं॥ ॥ इति षडंगः॥ ॥ हे माद्रौ कोशिकस्तु। सर्वकल्पजपहोमावित्युक्तान्यासद
यमाह। तद्यथा॥ न्यासं भवादिभिः कुर्यान्नमो तैः प्राणवान्वितैः। भवं च पादयोर्न्यस्य शर्वन्यस्यो
रुमभ्यतः। ईशानं गुह्यदेशे तु नाभौ पशुपतिं न्यसेत्। रुद्रं च हृदये न्यस्य मुखे वोगंतु विन्यसेत्॥
भीमं ललाटपट्टे च महान्तं शिखिं विन्यसेत्। तथैवांत्यानुवाकस्य मंत्रैर्वादिशभिः शुचिः। न्यासं
इति रोमक्षपेषु। इंद्रो मे बले श्रितः। वलं हृ. सर्वगं. पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः। मूर्ध्नि हृ.
मस्तके। इराग्नौ मे मन्यो श्रितः। मन्यु हृ. ६

विन्यस्य
न वक्षः

शान्ति.

हृत्वा नुलोभ्येन वर्जयित्वा निवारकं। आद्यं तु पादयोर्न्यस्य द्वितीयं जालुदेशतः। पंचमं नाभिदेशे तु षष्ठं च हृदये न्यसेत्। सप्तमं कंठदेशे तु मुखे चाष्टमं मुत्तमं। नवमं नासिकायां तु दशमं नेत्रयोर्द्वयोः। एकादशं ललाटे तु द्वादशं शीर्षे विन्यसेत्। त्रयोदशं तु कर्णयोर्द्वयोः कृत्वा स्त्रिणालुफट्टत इति॥ अथ सामान्यतो रुद्रस्य ध्यादि। तत्र सर्वेषां भगवान्वाः। रुद्रः शंभुर्वा देवता। महाविराट् छंदः। चमकानुवाकानां भगिनः कांडर्पः। आद्या गाय त्र्यग्निर्वैश्वी। शिष्टं यजुः वाजादयो न्नादिविशेषा देवताः। ऊर्ध्वे विनियोगः॥ अथ विशेषः॥ यथा। आद्यायाः कश्यपस्ततः अत्रियस्ततः कश्यपस्ततो ह्योगोत्तमो धूम्रतस्ततः कण्वस्ततो ह्योः काश्यपो मरुत्वास्ततो भगवांस्ततस्तिष्ठुराणं भगवान् द्वितीयानुवाकैर्मंडकस्ततीये भगवांश्चतुर्थे डुर्वीसाः पंचमषष्ठयोर्भगवान्सप्तमानुके हेमकोशे राम षष्ठमेनवमे च नमो वैः किरिकांतं भगवानवशिष्टस्याग्निर्दशमानुवाके द्रापेति पुलहः। इमा रुद्रा ये॥ २५७॥

तिद्वयोर्मंडिव्यः ततो देवराट्। मानस्तोकेति भगवान् नारात्त इत्यत्रिः। स्तुहि श्रुतमिति वेद्याध्रः
परिलो रुद्रस्येति भगवान्। ततो वैराजः ततः पुलहस्ततो नारदस्ततश्चतुर्गंडुर्वीसास्तत आ
सुमासे देवत इत्युषयः॥ अथ देवताः॥ असौ यस्ताम्ना इति द्वयोरादित्यात्मायाते रुद्रेति स्कंदतात्मा
मरुतो महान्तमिति नंदीश्च रात्मायात इषुरध्यवोचनमी अस्तु नील ग्रीवायेत्यासांचतुर्थपंचम
षष्ठानुवाकानामारात्ते मीढुष्टमेति द्वयोश्च शंभुयाते हेति स्तिष्ठोष्टमानुवाकेन वमेचनमोवः
किरिकांतं मानस्तोके परिलो इत्येतेषांच भगवान् अवशिष्टान् रुद्र इति देवताः॥ अथ छंदस्य
सौ यस्ताम्ना अवतत्येत्यनयोरात्मारपद्मिरसौ यो वसर्पतीति षट्पदा जगती। इमारुद्रस्येति च
तस्त्रो जगत्य आरात्त इति तिस्रस्त्रिषुभः। मीढुष्टमेति पंचपदा त्रिषु प्राशिष्टा अनुषुभः। याते रु
द्रेति स्वरानुषुप्रायामिषुं निचदनुषुप्रा। अथ्यवोचदित्यनुषुप्राद्वितीया अनुवाकेन हागायत्री

शान्ति.

ततोयेवहती॥चतुर्थेउल्लिख्यपंचमषष्ठयोर्महाविशद॥सप्तमेहोमेपडिरष्टमनवमयोर्महात्रि
ष्टपूशिष्टानियजंषीतिबृंहसि॥उपेवि॥॥अथाभिषेकः॥तत्रपंचांगरुद्राणीउपहोमार्चनवि
उंछिमितिबोधायनोक्तेःप्रागुक्ताःपंचन्यासासंवत्येव॥अथातो रुद्रस्नातार्चनविधिं व्याख्यास्या
मशतितेनैवोक्ताप्रजननेब्रह्मातिष्ठत्वित्यादिषष्ठन्यासोक्तेःषष्ठोपिभवति।ततश्चसमुच्चयः।ने
नाग्निर्मेवाचीत्याधेयथालिङ्गमङ्गानिसंमृश्येत्येतेप्रागुक्तंन्यासषट्कं कृत्वा।आराधितोमनुष्ये
स्त्वंसिद्धैर्देवासुरादिभिः।आराधयामिभक्त्यात्वांमाङ्गहारमहेश्वरेतिमनस्यावात्यगंधाधैःपं
चोपचारैःसंपूज्यशंबकंपञ्जामहइत्यथैनमा राधयेत्।आवाहनमिन्नान्पंचषड्वाशंबकमित्य
नेनकुर्यादित्यर्थः।आत्वावहंतुहरयःसचेतसःश्वेतैरश्वैःसहकेतुमद्भिः।वाताजरेर्वलवद्भि
र्मनोजवैरायाहिशीघ्रंममहव्यापशर्वोमितिदक्षिणमासायापुष्पेणपीठस्थेलिङ्गैसंयोज्या ॥२५॥

राम

ॐ वायुदेवाय नम इति मधुपर्कं रुद्रायै त्वा च मनं अ२

वायुसंयोजातं प्रपद्यामीत्यावाहनं ददाति। अंबकं संयोजातायै नमो नम इत्यासनं। अंब
कं भवे भवे नाति भवे भवत्वमामिति पाद्यं। अंबकं भवोद्वाय नम इत्यंबिकाभिश्च स्नानं। आ
पो हिष्ठायाभिः॥ अथाग्निस्तर्पयति। भवं देवं तर्पयामि। शर्वं देवं ईशानं देवं तपश्रुपतिं देवं त
रुद्रं देवं त उग्रं देवं तभीमं देवं तमहांतं देवं त। अंबकं ज्येष्ठाय नम इत्याचमनीयं। अंबकं
श्रेष्ठाय नम इति मधुपर्कं अंबकं कालाय नम इति गंधं। कलविकरणाय नम इति पुष्पं। सर्वभू
नमः तदमनायै इति धूपं। मनोन्मनाय नम इति दीपं। भवोद्वाय नम इति नैवेद्यं॥ अथाष्टौ पुष्पा
णि भवाय देवाय नमः। शर्वाय ईशानाय पशुपतये रुद्राय उग्राय भीमाय महते देवा
य नम इति। अघोरेभ्य इति त्रिभिः सहस्रिबोमित्येते रघोरतनूरुपतिषुते। अथैतस्य हिरण्म
तयेन मूर्द्धिकलशेन संतूषारं निविंचे मधुना सहस्रपिषा पयसा चैक्षरसेन तालिकैरेण
वस्त्रे रुद्राय नम इत्याचमनं कालाय नम इत्युपवीतं कलविकरणाय नम इत्य
लंकारं बलविकरणाय नम इत्यचनं

शान्ति

न

वाः प्रसेनवातदलासे उदकेन वानमस्ते रुद्रमन्यव इत्येकादशनामनुवाकानामेकमेकं उ
पेत्सर्वेषां पारे पुनरा राधये दुत्तमाराधने तदेतद्विधानमुक्तं पत्ररुद्राभिषेक उक्तस्तत्रैतद्विधा
नं ज्ञेयमित्यर्थः । तेनाभिषिक्तेनोदकेनाक्षीभ्यामित्यनुवाकेनाद्विंशतिश्चापादात्संमृज्यात्पा
पक्षयाथैव्यधिविमोचनार्थं जीवनार्थं श्रीकामः शान्तिकामः पुष्टिकामो मोक्षोऽर्कुर्यादेवं
कुर्वन्ति स हि माप्नोत्याचार्याय दक्षिणां दक्षति दशगाः सवत्साः सुवर्णभूषिता वृषभैकादशस्त
दलासे एकां गां दद्यादित्याह भृगवान्बोधायनः ॥ ॥ अथ महास्नानं ॥ हेमाद्रौ लेंगे ॥ स्नानं प
लरातं ज्ञेयमभ्यंगः पंचविंशतिः । पलानां द्वे सहस्रे तु महास्नानं प्रकीर्तितम् । स्थाप्यलिंगं मदी
यंच गये नैव धृतेन च । विशेषः सर्वद्रव्यैस्तु वराद्रिरभिषिचति । महास्नाने प्रसक्ते तु स्नानमष्ट
गुणं स्मृतं । ऊलेन केवलं नैव गंधतोयेन शक्तितः । अनुलेपनं च तत्सर्वं पंचविंशत्यलेन वै । शमी ॥ २५ ॥

थ २५

राम

१

पत्रं च विधिना बिल्वपत्रं च पंचकं । दशद्रोणे सुनैवेद्यमृद्रोणे रथापि वा । दशद्रोणसमं पुण्यमा
 ढके तु विधीयते । विनहीनस्य भक्तस्य नात्र कार्यं विचारणम् । जागरं कारयेत्तत्र प्रार्थयेत्तु यथाक्रमम् ।
 भक्त्यैः प्रदक्षिणं सार्द्धं प्रार्थयेत्लिङ्गं महेश्वरं । द्रव्यहीनैर्मंत्रहीनैः श्रद्धाहीनैः सुरेश्वर । कृतं चाप्यकृतं वा
 पि क्षंतुमर्हत्सि शंकर । विशेषो ब्रतकमलाकरे ज्ञेयः ॥ ॥ इति महास्नानम् ॥ ॥ अथ रुद्रहोमः ॥ ॥
 सद्धेया । समग्रो होमः प्रधानभूतो जपांगभूतश्चेति ॥ तत्राद्ये मूलं जपहोमार्चनविधिं व्याख्या
 स्यामः । रुद्रहोमः पूराशंतिः पायसेन घृतेन वेत्यदिबौधायनविष्णुधर्मादिवचनं प्रागुक्तं ।
 अंगभूतस्तु दशंशहोमशतांशश्च । स च तिलाद्यैः कार्य इति महार्णवः । अत्र यद्यपि तेन मूलं नो
 क्तं । तथापि अन्यमंत्रजपसामान्ये त्रते नोक्तं । तन्निर्मूलं । भवन्नपि आज्यं द्रव्यमनादेशे जुहोति
 पुविधीयते इति सामान्यवचनादाज्येन स्यात् न तु तिलद्रव्यत्वे मानमस्ति । अतएव हेमाद्रिणा

२०००

सुद्रजपांगहोमोवाचनिकएवोक्तोनतुस्सांशादिः। यथाहतत्रैवबोधायनः। ततोहोमंप्रकुर्वति
नमःशांभवमंत्रतः। रुद्रैकादशिनीजप्येत्रयस्त्रिंशदथाहुतीः। रुद्रेशतत्रयंप्रोक्तंषष्ट्याअधिक
यायुतं। रुद्रेलघुरुद्रे। चत्वारश्चमहारुद्रेसहस्राःसप्तवर्जिताः। चत्वारिंशत्सहस्राश्चकर्त्तव्या
श्चतुरुत्तराः। उनाश्चसप्तसप्तत्याह्यतिरुद्रेविनिश्चयः। सचहोमोनमःशांभवेतिमंत्रेणकार्य
इतिहेमाद्रिः। सचपूर्वोक्तविलुधर्मोक्तेः। पायसेनघृतेनवाकार्यइतियुक्तंप्रतिभाति। तेनहेमा
द्रिमतेमंत्रविभागएवनास्ति। अयंचजपांगहोमएव। जप्येइतिसप्तम्यामंद्रंप्रापणीयायामि
तिवदंगित्वागतेः। प्रधानभूतसमग्रहोमेतुअस्यासप्तवातामहारणोक्तःश्रुतिकल्पसूत्रादि
षुचयनप्रकरणोक्तएवमंत्रविभागोग्राह्यः। महार्णवेनतुप्रधानेसमग्रमंत्रविभागस्यावश्य राम
कत्वाज्जपंगेयमेवग्राह्यः। कृतत्वादपेक्षितत्वाच्चेत्युक्तं। शिष्टेश्चायमेवाहृतः। इतिनीमु ॥२६०॥

च्यते। तत्र मंत्रविभागः पंचधा त्रेधा षोडशधा अष्टाचत्वारिंशत्पक्षैकोनसप्तत्युत्तरशतप
 क्षश्चेति। अन्यः प्रतिमंत्रपक्ष इत्युच्यते। तत्राद्यश्चरमायामिष्टकार्या जुहोति इत्युक्ता त्रेधा विभ
 क्तं जुहोति। त्रयश्चमे लोका इति श्रुत्योक्तः। बोधायनोऽपि। नमस्ते रुद्रमन्यव इत्येताननुवाकौ स्त्रेधा
 विभज्येति। अत्र पक्षौ। आद्यानुवाकचतुष्क्रमेको विभागः। अपरंचतुष्कं द्वितीयो विभागः। अं
 त्यानुवाकत्रयंतृतीयो विभाग इत्येकः पक्षः। यदा। नमस्ते रुद्रेत्यारभ्य सभापतिभ्यश्च वोनम इ
 त्यंतरैको विभागः। नमो अश्वेभ्य इत्यादि वार्या यचेत्यंतो द्वितीयः। नमः प्रतरणाय चेत्यादिरास
 माप्ते स्तृतीयः। षोडशभागस्तु। तिस्र उत्तरा आहुती जुहोति षट्संपद्यंते षड्भूतव इति श्रुत्योक्तः।
 शतपथेऽपि। सवाशीत्यां वाशीत्यां च स्वाहा करोतीत्यादिना षोडशविभाग उक्तः। यथापि वा
 प्रथमादुपक्रम्य नमस्तक्षभ्य इति जानुदग्धे जुहोति। रथकारेभ्यश्च व इत्युपक्रम्य नमः

शान्ति-

स्वायुधायेतिनाभिदध्रे शेषेण प्रागवतानिभ्य आस्यदध्रे कृत्वा सहस्राणि सहस्रश इति दशान्व
दना नि कृत्वाऽन्वारोहान्नुहोति। नमोरुद्रेभ्यो ये पृथिव्यामिति जानुदध्रे धारयमाणो॥०॥ नमोरुद्रे
भ्यो ये तं रिक्ष इति नाभिदध्रे नमोरुद्रेभ्यो ये दिवीत्यास्यदध्रे कृत्वेति। एते त्रयः पक्षाः प्रचरन्ति॥ १॥
अष्टौ चत्वारिंशत्सक्षः॥ तत्राद्येनुवाके पंचदशमंत्राः। ततोष्टावनुक्तौ बौअष्टौ यजुंषीतिकाश्च
ह्रस्वोक्तेर्नवमां तंत्रयो विंशतिः। दशमे द्वादशेति पंचत्रिंशत्। एकादशे दशकं च स्त्रीणि यजुंषी
ति त्रयोदशेत्यष्टा चत्वारिंशत्॥ तदयं संग्रहः॥ आद्ये पंचदश प्रोक्ता दशमे द्वादश स्मृताः। एका
दशे ग्निभूम्यः स्युरष्टौ शिष्ट यजुंषि च॥ प्रतिमंत्रपक्षे त्वेकोनसप्तत्यक्षरं शतं मंत्राः। तत्राद्येऽ
नुवाके पंचदशमंत्राः। द्वितीये त्रयोदश। तृतीये चतुर्थयोः प्रत्येकं सप्तदशमंत्राः। एते द्वितीयादि च राम
तुर्थीतमुभयतो नमस्कारमंत्राः। पंच षष्ठयोः प्रत्येकं पंचदशमंत्राः। सप्तमे षोडशा अष्टमे ॥२॥ १॥

सप्तदश। नवमे एकोविंशतिः। एषु पंचमादिनवमांतेषु पुरस्तात् नमस्कारा मंत्राः। तत्र देवानां हृदये
 भ्य इत्यस्योत्तरमंत्रचतुष्टयेऽनुषंडः। अयं च होमादावेव विभज्य प्रयोगः॥ उपविष्टो विभा
 गाभावाद्यथाध्ययनपाठः। एवमन्यत्राप्यनुषंगे ज्ञेयं॥ दशमे द्वादशमे मंत्राः। एकादशे त्रयोदशेति
 ॥ यत्तु राकपूरणिः॥ द्वितीयादिनवमांतांतां वाकेषु नमस्कारादिनमस्कारान्तमैकं यजु रित्याह।
 तत्रोभयतो नमस्कारेषु स्पष्टो विभागः। अन्यत्र त्वेको नमः शब्दः। यथानमो भवाय च रुद्राय च न
 मः शर्वाय चेत्यादौ। तत्र द्वितीयो नमः शब्दः पूर्वस्यां तत्वेन द्वितीयस्यादित्वेन तस्य द्वादशशत
 मिति वक्ता कश्चिदुक्तयत्र संबध्यते। यद्वा द्वितीयं तृतीयं चतुर्थं त्रिवाकपरं। यच्च यास्कः॥
 नमस्काराद्येकं यजुरिति। तत्पंचमादिनवमांतमिति महार्णवः॥ तदयं संग्रहः॥ वारो द्वा १५
 वहिर्भुवो १३ श्वभूम्यो १७ नगो द्वा १७ पंचदशो १५ पुभूमयः १० नपा १६ च भूम्यं १७ कभुवो १६

यभास्करा १२ विश्वे १३ समस्ता ग्रहभूमिपाः स्मृताः ॥ १२ ॥ एते विभागा नमकेष्वेव । चमकेषु त्वा
हबोधायनः ॥ अग्नविष्णुसजोषसशितचतुर्गृहीतं क्रुत्वेत्युक्ता । वाजश्चमेप्रसवश्चमशितसंतता
वसोर्दरीनुहोत्यामंत्रसमापनादिति । मंत्रः सर्वचमकाः आधौनुवाकोवा । तेन आधर्वाक्रुत्वासि
र्वेश्वमकैरेकाक्रुतिः । प्रत्यनुवाकांतमेकादशाक्रुतयोवा । तेन द्वे आक्रुती द्वादशावा इदं वसोर्दरीरोक्त
मप्यपेक्षितत्वाद्दोमेपि ज्ञेयं । यद्वा एकादशानामनुवा नामेकमेकं जपेदिति बोधायनोक्तैर्यथा ज
पे एकैकस्य नमकस्यावृत्तिस्तथा हेमिपि । तेनाधचमकेन सर्वेण क्रुत्वाऽन्यैः प्रत्येकमेकादशा
क्रुतश्रुतिपक्षत्रयं महागविउक्तं । अथ त्रेधा विभागादिनां शतांशेन होम इत्यस्य प्रचाराभावाद्दशां
शहोमे समग्रहोमे चाष्टाचत्वारिंशत्पक्षे प्रतिमंत्रपक्षे वा क्रुतिसंख्योच्यते ॥ तत्रैकरूपे दशांशहो
मो नाशक्य एव । विभागाभावात् । एकादशिन्यां तेन रूपेण होमः । शिष्टैकरूपे विभागायोगान्नद
का ४ राम १॥ २२ ॥

शीशोमः॥ एवमहारुद्रावपीति महार्णवः॥ अस्मद्गुरुवस्त्वष्टा चत्वारिंशत्पक्षेपंचाकृतयः॥ प्रति
 मंत्रपक्षे च सप्तदशाकृतयः॥ आद्येर्मंत्रैः कार्याः अंत्याद्धोपो विवृद्धिर्वेत्यापस्तंबोक्तेरित्याहुः॥ यत्तु
 यत्र त्रिकपालो नवकपाल इति संख्या श्रुता तत्रैव॥ अत्र तदभावात् न तच्छ्रुतं॥ अत एव समविभा
 गाभावात् मूलाभावाच्च हेमाद्रुक्तो वाचनिक एव नमः॥ शीशोम इति मूलमंत्रेण होमो न तु दशशीनेति
 वयं॥ महार्णवमंगीकृत्य त्वच्यते॥ अत्र मामकाः श्लोकाः॥ रुद्रादशांशोष्टा चत्वारिंशत्पक्षे कवे
 दका ४८॥ समग्रहोमे तत्रैव रववेदशरसंख्यका ५४०॥ प्रतिमंत्रे दशशीने तु रवादिचंद्राकृती कुनेतः
 १७०॥ प्रतिमंत्रे सर्वहोमेशरादिवसुचंद्रकाः १८७५॥ इति रुद्रेकादशिन्यां संख्या॥ लघुरुद्रे दशांशो
 नुरवांकवाणाकृती कुनेतः ५६०॥ समग्रहोमे तत्रैव रवाग्न्यंक्रवशराः स्मृताः १५०६३०॥ प्रतिमं
 त्रदशांशे तु लघोरुद्रे प्रकीर्तिताः॥ चंद्रवेदरववायुगमाः २००४१ सर्वहोमे वसाम्यहं चंद्राद्रिश

रखायुग्मा २०५७३ लघुसुद्रे त्विदं स्मृतं । इति लघुसुद्रे । महारुद्रेष्टा चत्वारिंशत्पक्षेत्वा कुती कुनेत्र । ष
ट्सहस्री शरशती चत्वारिंशदशांशके । ६०५४० । तत्रैव सर्वहोमे तु खवेदाग्निशरत्तवः । ६५३४० । प्र
तिमंत्रे महारुद्रे दशांशेत्वा कुती कुनेत्र । द्वाविंशतिसहस्राणि षट्शतानि दशैव च । २२६१० । प्रतिमंत्रं म
हारुद्रे सर्वहोमे वदाम्यहं । लक्षद्वयं सहस्राणि षड्विंशतितथैव च । दशते सप्ततिश्चैकाधिका संख्ये
यमीरिता । २२६२७१ इति महारुद्रे होमसंख्या ॥ अथातिरुद्रेष्टा चत्वारिंशत्पक्षे दशांशके एकसप्त
तिसाहस्रमशीत्यंताष्टशत्यपि । ७१८८० । प्रतिमंत्रं दशांशे तु सार्धं लक्षद्वयं स्मृतं । सहस्रोर्न सर्वहोमे
त्वेति रुद्रे वदाम्यहं । अष्टा चत्वारिंशभागे सप्तलक्षाणि चेव हि । सहस्राणि तथा सप्तदशसार्धं च
तुःशती । प्रतिमंत्रं सर्वहोमे पंचविंशतिलक्षकाः । एकादशसहस्रो नास्त्वतिरुद्रे समीरिताः । क
चिदल्पान्तरं तत्र न गण्यं सूरिभिर्मम । इदं तैत्तिरीयशारवयोर्कैवञ्जसनेपिका एव दिशाखायतु ॥ २६३ ॥

राम.

प्रतिमंत्रेष्वुत्तरशतविभागाभ्यूनसंख्या। नमःशंभवायेतिवाहोमोज्ञेयः। इयंचवसोर्ध्वरा
 सहिताङ्गति संख्याघृतकुंभवसोर्ध्वरापातयेदनलोपरि। औडुंबरीमथाद्रौचक्रुद्धीकोटरवर्जि
 तां। वाङ्मात्रं सुचं कृत्वा ततस्तंभद्वयोपरि। घृतधारांतयाचाज्यमग्नेरुपरिपातयेत्। आवयेत्स
 क्त्वाग्नेर्यवैष्टवंरौद्रमैदवं। महावैश्वानरं सामज्येषु सामचपाठयेत्। इति मात्स्योक्तेः। आग्नेय
 सूक्तादिप्रागुक्तबोधायनोक्तेः सर्वचमकांतेज्ञेयं। इयंचवसोर्ध्वरायद्यपि मात्स्ये लक्षहोमे एवो
 क्ता तथापि चयने दृष्टत्वा फलहेतुत्वाच्च रुद्रे कार्येति महार्णवः। साच पूर्णाङ्गुत्यनंतरं कार्या॥
 शौनकोपि। अथाश्वेत्यादिभिर्कृत्वा समुद्रादूर्ध्वसूक्ततः। संततामाज्यधारां तां पूर्णाङ्गुतिमया
 चरेत्। अत्र पूर्णाङ्गितेरुपर्यज्यधारातूर्ध्वदेयेति केचित्। वसोर्ध्वरापरमिति तु युक्तं॥ अतएव हेमा
 दौ मदनरत्ने च शंति कांडे देवीपुराणे वसोर्ध्वरात्पत्तिमुक्त्वा सर्वत्र सोक्ता। अत्र होमसंख्यावशात्कुं

श्रीति.

उंकार्य। तडुक्तं सविष्ये। रत्निमात्रं शतार्धे तु शते चारत्निमात्रकं। सहस्रे तु यथ होतव्ये कुर्यात्कुंडं करा
मिकं। द्विहस्तमयुते तद्वत्तुहस्तो मेचतुः करं। दशलक्षमिते हो मे षड्करं संप्रचक्षते ॥ यत्तु मात्स्ये ॥
द्विहस्तविस्तृतं तद्वत्तुहस्तापतं पुनः। लक्षहो मे कुंडं यो निव अत्रिमे खलं। तत्र शीघ्रदाहि घृता
दौ द्विहस्तं लक्षहो मे ज्ञेयं। यवचवर्दौ चतुर्हस्तं ज्ञेयं। सिद्धांतशेखरे। लक्षाद्विंशति करं कुल्लक्षहो
मेचतुः करं। कुंडं पंच करं प्रोक्तं दशलक्षादुक्तौ क्रमात्। षट्सं लक्षविंशत्यां कोद्यर्धे हस्तसप्तक
मिति। अत्र न्यूनसंख्योदिते कुंडे धि को हो मो विधीयते। इति कुंडरत्ना करोक्ते रांतरालि को हो मो
न्यूनसंख्योक्ते कुंडे कार्यः। तच्च कुंडं मेशान्या मंडपमध्ये च वेदी। तत्रैकवेदिका कार्या पञ्चमंड
पमध्यतः। मध्यस्तं भांतरं यावत्तावन्माना करोष्येति परशुरामोक्ते रितिकेचित्। प्रागुत्तरं स
मासाद्य प्रादेशं मंडपस्य तु। शोषनं कारयेत्कुंडं यथावल्लक्षणं चितमिति अयुतहो मे मात्स्यो ॥ २६४ ॥

भवे
३४

राम

२३

त्तेर्हमाद्यादिलिखनाच्चैवमाभाति॥ अस्मद्गुरुवस्तुपरशुरामोक्तेर्निर्मूलत्वान्मध्येचर्मंडस्यापि
 कुंडं कुर्याद्विचक्षणशतवृद्धवसिष्ठोक्तेः॥ मात्स्येच प्राक्पूर्वमंडपस्योत्तरमुत्तरं मध्यमं प्रादेशं
 प्राप्येत्यर्थान्मध्येकुंडं॥ अन्यथागर्तस्योत्तरपूर्वेणवितस्त्युक्तायसंमिते॥ पूर्वोत्तरेहस्तमिताथवे
 दीगृहादिदेवेश्वरपूजनायेतिमात्स्यवाधापत्तेश्चलक्षहोमवन्मध्येकुंडंतद्विकृतत्वादित्याहुः॥
 मध्येवेदीश्चदीक्षातुलादावेव॥ नात्रउपयोगाभावात्॥ रुद्रवेदिश्चैशानेग्रहवेदिर्भिन्नाचार
 प्राप्तातांत्रिकीवास्तु॥ रुद्रस्यकाम्यत्वेपिग्रहमखविकृतित्वेनक्षतिः॥ यत्तुपरशुरामः॥ मंडपोष
 गुणःकुंडात्कुंडं होमानुसारतइतिसचतुर्हस्तैकुंडैश्चात्रिंशद्दस्तस्यमंडपस्यकाप्यनुक्तेर्निर्मूलो
 मूर्खश्चेत्यपेक्ष्य॥ अत्रकेचिद्ध्वारुद्रपीठमप्याहुः॥ यथोक्तंस्कांदे॥ प्रागम्यजगतामीशमुमा
 देहोर्द्धधारिणी॥ यंजोक्षरमहंवक्ष्येरुद्रकल्याणुसारतः॥ मध्येवर्त्तसमातिरव्यतन्मध्येचदशा

शान्ति.

क्षरं। बहिरष्टदलीपशततः षोडशपत्रकं। चतुर्विंशतिपत्राब्जं द्वात्रिंशत्पत्रकं तथा। चत्वारिंशत्पत्रकं तु वत्सं सूर्यसमप्रभं। पंचपत्रात्मकं वत्सं चतुरस्रं च भृगुहं। सत्वं रजस्तमश्चेति त्रिगुणैः परितो वत्सं। चतुर्द्वारं दारदेशे बहिर्भागसमावृतं। चत्वारिंशच्छतं चैकं देवतानां तु विन्यसेत्। कर्त्तिकामध्यदेशे तु रुद्रं पंचास्यमालिखेत्। ॐ नमो भगवते रुद्राय इति तारादिकं न्यसेत्। सोयं दशाक्षरो मंत्रः सर्वकामार्थसिद्धिदः। प्राणवादिनमोऽन्तानि पंचास्यानिततः परं। सद्यो जातं वामदेवमध्वोरंतदनंतरं। ततस्तत्पुरुषं प्रोक्तमीशानं पंचमं क्रमात्। दलेष्वष्टसु नद्यादीन्पूर्वादिक्रमतो न्यसेत्। पूज्यपूजकयोर्मध्ये प्राची स्याद्यंत्रलेखने। आरौ नंदी महाकाल गणेशं वृषभाक्रमात्। अनंतरं भृंगिरीति स्कंदो माचंड संज्ञकाः। षोडशारे ततः पद्मे द्वितीया वरणे यजेत्। अनंतं च तथा रामसूक्ष्मं शिवं चैकपदं तथा। एकरुद्रं त्रिमूर्तिं च श्रीकण्ठं वामदेवकं। ज्येष्ठं श्रेष्ठं तथा रुद्रं कालं च कल ॥ २६ ॥

विकरणी। बलंचवलविकरणीवलप्रमथनंतथा। तृतीयावरणेपञ्चेचतुर्विंशद्वलेतथा। अणिमा
 महिमाचेतिलघिमागिरिमातथा। प्राप्तिः कौप्रोभ्यमीशित्वं वशित्वं चाष्टसिद्धयः। ब्राह्मी माहेश्वरी
 चैव कौमारी चैव वीतथा। वाराहेंद्रोचचामुंजचंडिकावेतिताः क्रमात्। असितांगोरुशुश्रुंऽः क्रो
 धउन्मत्तपैरवः। कालसीषणसंहाराभैरवाश्चाष्टकीर्तिताः। द्वात्रिंशत्पत्रके पूर्वभवाष्टकमुदाह
 रंतं। भवः शर्वेशानपशुपतिरुद्रोयभीमकाः। महंश्चैवेतिद्विरव्याताभवाद्यष्टौ प्रकीर्तिताः। ततो न
 तो वासुकिश्चतुश्चकुलीरकः। कर्कोटकः शंखपालः कंबलोश्चतरस्तथा। ततोष्टसुन्यसेह
 न्यंष्टुं हैहयमर्जुनं। शङ्कुंतलेयं भरतं नलं राममिति क्रमात्। ततः कुलाचलानष्टौ दलैष्वष्टसु वि
 न्यसेत्। हिमवान्निषधो विध्यो मात्यवान्परियात्रकः। मलयो हेमकूटश्च गंधमादनसंज्ञकाः।
 चत्वारिंशद्वलेपञ्चेपंचमावरणेन्यसेत्। इन्द्राद्यष्टौ लोकपालानष्टसुक्रमशोलिखेत्। इन्द्रमग्निं

यर्मचैव निर्ऋतिं वरुणं तथा । वायुं कुबेरमीशानं हलेष्वसुविन्यसेत् । इंद्रादिलोकपालां मिष्टोशक्तीनां
 सतो न्यसेत् । शचीं स्वाहा च वाराहीं खड्गिनीं वारुणीं तथा । मृगरूपं च कौबेरीं शूलिनीं च तथा षडमीं ।
 वज्रं शक्तिर्दंडं उरुवज्रौ पाशं कुशागदाश्चपि । त्रिशूलं लोकपालानामा युधानि क्रमालिखेत् । ततोष्टो
 वाहनान्येषामष्टसुक्रमशैलिखेत् । ऐरावतं तथा मिषं महर्षिप्रेतसंज्ञितं । मकरं च मृगं चैव नरं च
 वृषं तथा । ऐरावतादयोऽथाष्टदिग्गजास्तदनंतरं । ऐरावतः पुंडरीको वामनः कुमुदोजनः । पुष्पा
 दंतः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः । इंद्रादयोष्टौ दिक्पालाः पंचपद्मात्मका हृदिः । विरूपाक्षं वि
 न्यसेद्वाग्नेयामग्नियोगतः । नैऋत्यां विश्वरूपं च वायव्यां पशुपतिं तथा । ईशान्यामूर्ध्वलिङ्गं च
 न्यसेद्दीशनयोगतः । प्रागादिक्रमतो लेख्याः शेषाद्या भूगृहा हृदिः । शेषं विन्यस्य पूर्वस्यां सह
 स्रफलमंडितं । आग्नेयां तक्षकं चैव युतं पंचशतेः फलेः । सहस्रफलसंयुक्तमनंतदक्षिणे य ॥ २६ ॥

जेत्त। नेर्कृत्वां वासुकिं नागं युतं सप्तशतैः फलैः। शंखपालं च वासुण्यां युतं सप्तशतैः फलैः॥
 महापद्मं च वायव्यां युतं पंचशतैः फलैः। कंबलं चैव कौबेर्यां कृष्णं त्रिंशत्फलैः युतं। कर्कोटकं त
 येशान्यां श्वेतं त्रिंशत्फला युतं। रुद्रपीठं हिंदु सर्वं रुद्रस्येषु विश्रुतं। शंखना स्वयमारव्यात्
 भक्तानुग्रहकाम्यया। कुंकुमागरु कर्पूरैश्चैर्जपत्रैः यवापटे। खिलितं पूजितं भक्त्या सर्वका
 मार्थसिद्धिदं। एतादेव ताश्चतुर्थं तं नमो तत्तन्नाम मंत्रैरावाह्य पूजयेत्। अत्र मूलं चिंत्यं॥
 तद्देशान्यां रुद्रकलशं संस्थाप्य तत्र वरुणं संपूज्य रुद्रैकादशीनी जपार्थं विप्रं वृणुयादिति
 वृक्षाः। ततो यजमानेन त्यागे कृते ग्रहेभ्यः सांगेभ्यो ग्रहयज्ञं बहुत्वारुद्रहोमे कृते रुद्रपीठदेव
 ताभ्यर्च्यं कृत्वा त्विष्टकृतादिप्रायश्चित्तहोमांते दिक्पालेभ्यो नवग्रहादिभ्यश्च माषभक्त
 वलीन्दत्वा समुद्राद्गन्धिरितित्वेन मूर्ध्नि पुनस्त्वादित्याः पूर्णादिव सप्ततै धामं ते शतैः पूर्णा

शान्ति.

कृतिं कृत्वा पूर्वचमकेनाग्निमीलेन वभिर्विष्णोर्नुकं षड्भिराते पितः पंचदशभिः स्वादिष्ठयेति दश
भिर्महावैश्वानरज्येषु सामभ्यां च वसोर्द्धारं कृत्वा पूर्णपात्रं विमोकादिशेषं समाप्य त्विग्न्यो द
क्षिणां दद्यात् तत्र रुद्रदक्षिणोक्ता बोधापनसूत्रे ॥ सोवर्णं शतं सुवर्णं पञ्चधानं वा दद्याद्
षभोरुद्रस्य दक्षिरणा एकादशाग दद्यादिति शालिकिः उपधानं हेमतं तु हतमुपवर्हणं सो
वर्णं शतं शतं बिद्रं रुद्रो लघुरुद्रः प्रकारं तमाह महार्णवः तत्र सोवर्णं निष्काणां दशसा
हस्रिकोत्तमा तदर्धमाध्यामा प्रोक्ता तृतीया त्रिसहस्रिका उत्तमा त्रिशती वा स्याद्विशती म
ध्यामा स्मृता शतमाध्यामा श्रेया प्रकारः कीर्त्यते परः उत्तमा तु चतुःषष्टिस्तदर्धं मध्यमा स्मृता
चतुर्विंशतिरन्या स्यादथान्यो विधिरुच्यते सहस्रं दक्षिणा देया दशपूरुषकर्त्तके शतानि प
चदेयानि ऋत्विष्यं च ककर्त्तके अथैककर्त्तके देयं शतत्रयमिति स्थितिः ॥ ततो ग्रहादिक ॥ २६७ ॥

राम

लशोदकेनापि विष्णो यजमानो ग्रहादीनामुत्तरपूजां कृत्वा विसृज्य श्रीरुद्रप्रतिमां स्वर्गमयीं
 वस्त्रयुगान्वितां । श्रीरुद्रप्रीतये वापि प्राप्ता निश्चिन्तये । प्रार्थिताभीष्टसं सिध्येतुभ्यं श्रीरुद्र
 रूपिणे । संप्रदद्याद्विधानेन यथोक्तफलमश्नुत इति रुद्रप्रतिमा माचार्या यदत्वाग्निं संपूज्य
 विसृज्य विप्रान्बुद्धेकादशिन्यां त्रीने कंचेति संभोज्य कर्मेश्वरार्पणं कुर्यादिति ॥ पुत्रार्थमहा
 रुद्रे विशेषं त्वनपत्यत्वहरे कर्मविपाके वक्ष्यामः । इतरमंत्रप्रयोगाभाष्योक्ता भट्टभास्करो
 क्ताश्च महार्णवे ज्ञेयाः । प्रचाराभावान्नोच्यंते ॥ ॥ इति श्रीमन्नारायणभट्टसूनु रामक
 लभाट्टात्मजकमलाकरभट्टकृतेशान्तिरत्ने रुद्रविधानं समाप्तम् ॥ ॥ अथ वेदपारायणी ॥
 तत्रादौ कलशस्थापनाय कर्म महार्णवे । तीर्थे देवालये गोहे प्रशस्ते सुपरिकृते । कलशं सुदृढं
 तत्र सुनिर्गुणं सुभूषितं । पुष्पपल्लवमालाभिश्चंदनैः कुसुमादिभिः । मृत्तिकायवसंमिश्रं

शान्ति०

दिमध्येन्यसेततः। पंचाशद्भिः कुरीः कार्यब्रह्मापश्वात्मुखः स्थितः। स्नापितः स्त्रापितः कुंसेच
तुर्वङ्गिश्चतुर्मुखः। वत्सजान्वाकृतिर्वेदमुत्तराग्नेः कुरीः कृतं। ब्रह्मोपधानेदत्वातंततः स्वस्त्ययनं
पठेत्। प्रतिष्ठांकारयेत्पश्चात्सूजाद्रथमथोच्यते। यज्ञोपवीतनैवेद्यवस्त्रचंदनकुंकुमैः। अग्न्यप
दीपतांबूलैरेतैश्चापि पितामहं। ब्रह्मज्ञानमिति वा गायत्र्यावाप्रपूजयेत्। उपाध्यायश्च संपू
ज्य यथापाठं पठेत्ततः। ततो वक्ष्यमाणहोमादि कृत्वा पठेदित्यर्थः॥ तत्रैव बोधायनः॥ स्तुडिलं क
ल्पयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य ज्येनैताभ्यो जुहोत्यग्नये सोमाय विश्वेभ्यो देवेभ्यो
ब्रह्मणे ऋषिभ्यः ऋग्भ्यो यजुर्भ्यः सामभ्यः अद्रार्यै मेधायै धारणायै अत्रियै द्रियै सवित्र्यै सवि
त्रे प्रजापतये कांड ऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांड ऋषिभ्यः सां हितीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो वासु
णीभ्यो देवताभ्यः उपनिषद्भ्यो हव्यवाहाय विश्वेभ्यो देवेभ्यः अनुमत्यै स्विष्टकृते च यवस्वाहा

राम
॥२६८॥

कारेण कृत्वा व्याहृतिभिश्च कृत्वा पुनः परिचिंचति समासे चैता यजुषा तर्पयति । एवमुवेदस्य कांड
 ऋष्यादि वर्जमास्विष्टकृतस्तेषां स्थाने शतर्चिभ्यो माध्यमेभ्यो गृत्समदाय विश्वामित्राय वामदे
 वाय अत्रये भूरदाजाय जामदग्न्याय वसिष्ठाय प्रगाथेभ्यः पावमानीभ्यः क्षुद्रसक्तेभ्यो महास
 क्तेभ्यो महानाम्नीभ्य इति । ततो वेदादिमारभ्य संततमधीयीतेत्याह स गवान्बोधाय नः ॥ अथातः
 पारायणविधिं व्याख्यास्याम आसमासेर्नाश्रीया यथाशक्ति वापयः फलान्योदनं वा हविष्यमा
 त्रमल्पं भुक्त्वा तदा शेषमधीयीत गामात्माची मुदीची वादिशमुपनिष्क्रम्याग्निमुपसमाधाय प
 रिस्तीर्य धामं प्रक्षयाज्येनैताभ्यो देवताभ्यो जुहोति अग्नये सोमायेन्द्राय प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 ऋषिभ्यो रुग्भ्यो यजुर्भ्यः सामभ्यः अदाये मेधाये प्रक्षायै धारणाये सदसस्पतये नुमत
 ये श्रियो द्रियो सावित्रे सवित्रे प्रजापतये सोमाय कांड ऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांड ऋषिभ्यः सां हि

शान्तिर.

परि३

तिकीभ्योदेवताभ्यः उपनिषद्भ्योयज्ञिकीभ्योदेवताभ्यः उपनिषद्भ्योवासुणीभ्योदेवताभ्यः उपनि
षद्भ्योहव्यवाहायविश्वेभ्योवाहणेभ्योनुमत्येस्विष्टकृतैश्चपृथक्स्वाहाकारेणकुत्वायादितिभि
श्रवपुनःषिंचतिसमासेचैतायजुषातर्पयति अंतरेताः अग्निसोमाद्याः यजुषायजुर्वेदेन
सह तर्पयेत् यदाभू देवांस्तर्पयामीत्यादियजुषातर्पयित्वाग्न्यादींस्तर्पयेदित्यर्थमाह
महाएवः। एवमृग्वेदिनांकांडकृत्यादिस्विष्टकृतस्तेषांस्थानेशतर्चिभ्य इत्यादिमहानामीभ्य इत्यं
तं प्राग्वत् ततोवेदादिभ्यस्ततमधीपीत। नास्यांतरानध्यायोनास्यांतराजुननमरणेअशु
चिः। आशौचंनेहेत्यर्थः। नांतराव्यवहरेन्नविरमेद्यावदंतमधीपीत। यावत्पर्यंतं पठेतावन्मध्ये
नविरमेन्नान्यश्चवदेदित्यर्थः। यदंतराविरमेत्त्रीन्प्राणनायम्यप्रणवंवाप्रविंधाययावत्कालं राम
मधीपीत। ततः सर्वनिशांनिशांतरसंगामारण्यसलिललोप्यपरिदध्यात्। निशांतरं संध्या॥२६८॥

निशादीन् लोध्य विहाय समापयेदित्यर्थः। आशवंते च ब्राह्मणभोजनं दक्षिणां च दद्यात्॥ य
 एतेन विधिना मधीयीत स ततः पूतो वेदो भवति। मनः शुद्धिश्च भवति। वेदरूपो भवतीत्यर्थः।
 द्वाभ्यां पारायणभ्यामृग्भिर्वा भोजनं शहायीतेन तेभ्यः प्रमुच्यते। त्रिभिः पतनीयेभ्यः शूद्राणां रे
 तः सित्का गंगासु निमज्जंश्च भवति। चतुर्भ्यः शूद्रान् भोजनात् स्त्रीसेवनाच्च पंचभिरयाज्यया
 जनाद् ग्राह्यसंग्रहात् षड्भिर्ब्राह्मणतस्त्रीलोहितकरणत्पशुहननात् सुवर्णस्नेयात् सति संयो
 गाच्च सप्तभिः प्राजापत्यस्य हीनां चरणायत्तोपबंधनाच्चाष्टभिश्चांद्रायस्यैर्लंगुरुतत्पगमना
 द्रजस्वलागमनाच्च नवभिः सुरापानाद् दशभिरसोमपानाद् देकादशभिर्ब्राह्मणहननाद् द्वादशभिः
 पुनर्जन्मे हज न्मरुतेः सर्वे पापैः प्रमुच्यते स्वर्गलोकं गच्छति पितृस्वर्गं लोकं गमयति अग्नि
 ष्टोमादि क्रतुभिरिष्टं भवति वेदाध्यायी स देवस्यादपाप्मा सत्यवाक् शुचिः। यं यं कामयते का

मीतंतंवेदेनसाधयेत्।असाध्यं
 नास्तिपकिंचिद्ब्रह्मणोहिफलमहदिति॥ ॥ऋग्विधाने॥आदावन्तेचसावित्र्याकर्मकुर्वीतिशान्त
 ये।पुष्टयेपशुलाभायधनलाभायभूतये।एषाहिसंहितादेवैःसर्वब्रह्ममयीनिचृत्।उग्रेणत
 पसादृष्टाविश्वामित्रेणधीमता।होमांश्चजपयज्ञांश्चनित्यंकुर्वीतचैतया।सर्वकामसमृद्धयर्थं
 परंब्रह्मेदमुच्यते।एषेवप्रतिलोमोक्तापहःशत्रुविनाशिनी।अक्षरप्रतिलोमेयमभिचारेषुश
 स्यते।सर्वसंहितायाप्रत्युचंहोमआज्येनतिलैर्वा।आज्यद्रव्यमनादेशेजुहोतिषुविधीयतेइति
 ब्राह्मोक्तेः।सर्वपापहरोहोमस्तिलैःसर्वत्रशस्यतेइतिविष्णुधर्मोत्तराच्च।शान्तातपः।सुष्टोदेव्य
 पुर्तचैववेदपारायणंतथा।तिलहोमसहस्रंचसममेतच्चतुष्टयं।इदंकेवलंत्येचांद्रमसं॥ ॥ राम
 इतिकमलाकरभट्टकृतोवेदपारायणं॥ ॥शौनकः॥ ॥जातवेदसश्त्येतत्सूक्तंसर्वार्थसा॥२७०॥

धनं। आयुरारोग्यसुखदं भूमिदेशत्रुनाशनं। यद्यदांश्चति वा विप्रस्तत्तदा प्रोत्यसंशयं। सूक्तेनाने
 न जुहुयाच्छुक्लांबरधरः शुचिः। जपेद्वा नियतो मंत्रं हविष्याशीजितेन्द्रियः। पशुपुत्रधनायार्थं प्रि
 त्येकं लक्षमेभ्यसेत्। कुंडे वा स्तंडिले वापि होमं कुर्यादृतं द्रितः। चतुरस्रं भवेत्कुंडं मेखलाद्वयसंयु
 तं। स्तंडिले वा ज्यभागांतं यज्ञतंत्रं प्रकल्पयेत्। दुर्गमा वा हये कुंभे सायुधाष्टमहाभुजा। नीला
 पलदलत्रयामांकिरीशयैर्विभूषितां। ततश्चाराध्यतां देवीं सस्मिंस्तीर्थोत्कान्विते। आवाहने
 न हविषा समिद्धिश्च पृथक् पृथक्। मंत्रेणानेन जुहुयादष्टोत्तरशताहुतीः। ततः स्विष्टकृतं चैव
 होमशेषं समापयेत्। उत्थायाय जपेन्मंत्रमेतश्चाक्षसमन्वितः॥ ॥ ऋग्विधाने॥ जातवेदस इ
 त्यादिसहा स्वस्त्ययनं जपेत्। दुर्गे पथि प्रयातस्य नास्या रिभ्यो भयं भवेत्। राजकार्ये स्वपूये वा
 अभिशस्तोपनेकधा। अशक्ये प्रतिमा कार्या भये प्राणांतिकेपि वा। जातवेदस इत्येतां जपं स्त

भ्यः प्रमुच्यते। सिसाधधिषुरर्थं च प्रस्थितो मनसा जपेत्। सिद्धार्थः स्वस्तिमानिति चो रैर्वाध्ये
तनाधनि। कृतार्थः स्वगृहाद्गच्छनेतामेव सदाभ्यसेत्। उदिते सवितर्येतां जपेदस्तीगते तथा। अहः
स्वस्त्ययने प्रातरात्रौ स्वस्त्यने निशि। व्युष्टायां च जपेन्नित्यमेतां दुःस्वप्नाशिनीं॥ ॥ इति जात
वेदाकल्पः॥ ॥ अथ त्वरितरुद्रः॥ ॥ शिवपूजाविधाय संकल्पमूलेन प्राणानायम्या। अस्य
त्वरितरुद्रमंत्रस्य आथर्वणऋषिः। अनुष्टुप् छंदः। त्वरितरुद्रो देवता। नम इति बीजं। अस्त्विति
शक्तिः। अथ मूलेन करं पुद्गिलं कृत्वा प्रणवकै रतलयोर्न्यस्य घडं गं कुर्यात्। तद्यथा॥ ॐ योरुद्रः। ॐ
गुष्ठाभ्यां नमः। ॐ अंगे तर्जनीभ्यां नमः। ॐ यो अप्सु मध्यमाभ्यां। ॐ यो षष्ठीषु अनामिका
भ्यां। ॐ यो रुद्रो विष्वाभुवनविवेशकनिष्ठिकाभ्यां नमः। ॐ तस्मै रुद्राय नमो अस्तु करतलक
रपृष्ठाभ्यां। एवं हृदयादिभ्यामः॥ ॐ यो रुद्रो हृदयाय नमः। ॐ यो अंगे शिरसे स्वाहा। ॐ यो अ

राम

॥ २७१ ॥

प्रशिखायेवषट्। अं य ओषधीषुकवचायकुं। अं यो रुद्रो विश्वापुवनाविवेशनेत्रत्रयायवैष
 षट्। अंतस्मै रुद्राय नमो अस्तु। अस्त्राय षट्। इत्यस्त्रेण दिग्बन्धः॥ अथ पदव्यासः। अं यः पादाभ्यां
 नमः। रुद्रः जंघाभ्यां। अग्नौ ऊनुभ्यां। यः उरुभ्यां। अप्सु गुल्फाभ्यां। यः मेढ्राय। अं षधीषुनाभ्ये
 यः उदराय। रुद्रः हृदयाय। विश्वा कंठाय। भुवना मुखाय। विवेशनासिकायै। तस्मै
 नेत्रत्रयाय। रुद्राय नमः ललाटाय। अस्तु शिरसे नमः॥ अथ ध्यानं॥ रुद्रं चतुर्भुजं देवं त्रिनेत्रं वर
 दामयं। दधानमूर्ध्वहस्ताभ्यां शूलं उग्ररुमेव च। अंकसंस्था मुमां पद्मे दधानां च करद्वये। अधः क
 रद्वये कुंभं मातुलिंगं च विप्रतीतिं। एवं ध्यात्वा देवं मूलमंत्रेण वाहनादिषोडशोपचारैरभ्यर्च्य नि
 त्यमष्टोत्तरशतं जपेत्। एष ते रुद्रभाग इति मुद्रा॥ ॥ अथ होमविधिः॥ लिंगाभिमुख उपवि
 श्य घृताकृती जुहुयात्। एवं कृतपुरश्चरणो भवति। घृताक्षतेर्मुक्तिकामः। हवीभिरायुष्यका

मः। कन्याकामो लजेः। मधुपुष्पैर्वश्यकामः। अपामार्गे रथकामः। श्रीफलेर्लक्ष्मीकामः। सिद्धार्थैः पु
ष्टिकामः। स्वर्दिरेस्तेजस्कामः। ओडुंबरेः पुत्रकामः। पलाशैः सर्वकामः। गुडचीखंडेर्ज्वरनिवृत्तिर्न
वति। उत्पलेर्दधिमधुघृते रष्टसहस्रं जुहुयात्। यथेष्टा श्रीर्भवति। बिल्वपत्रेर्दधिमधुघृताक्तैः स
हस्रहोमाज्ज्वरं नाशयति। शाल्मलीसमिद्धिः शशसुधिराक्तै रष्टसहस्रं जुहुयात्। वृणं सद्यो मर
णं भवति। अक्लिन्नवासा अर्काभिमुखः सहस्रं मासे कमात्रं जुह्वाय क्षीराक्षसगंधैर्वर्दिनाम
यति। मासद्वयेन वेतालाही च शयति। मासेन ब्रह्मादिदेवाः समागच्छन्ति। स नरो विरूपाक्षो भूत
गणैः परिवृतो महादेव इत्याह भगवान्बोधायनः॥ ॥ हेमाद्रौ शान्तिः कांडे भीष्म उवाच ॥
अथ त्वरितरुद्रस्य न्यासमुद्राः क्रमेण तु। जपहोमादिकं सर्वं कथ्यते सर्वसिद्धये। यस्य कुक्षौ जग राम
त्सर्वं स्थावरं जंगमं च यत्। दुःखं हि देवमस्तस्मै ब्रह्मविष्णुशिवात्मने। हृते नुष्टुवथर्वाचक्रं पितृ ॥ २७२ ॥

रितसंशके। देवतास्त्वरितोरुद्रो बीजं शक्तिं नमोस्त्विति। देवागारे नदीतीरे शुचौ देशे थवाग्नयतः।
 उपविश्य नियम्यासं संकल्प्य हृदि संस्थितं। करयोस्तूभयोश्चैव मूलमंत्रेण विन्यसेत्। क्रमेण तु
 षडंगानां न्यासः स्याद्दृढपादिभिः। न्यासमंत्रपदेः कुर्यात्संक्षिप्तं हृदयादिकं। योरुद्रो ग्नौ हृदि न्यस्य
 श्रीर्ह्रियोस्त्विति विन्यसेत्। य० षधीषु शिखायां योरुद्रः कवचं न्यसेत्। विश्वाभुवना विवेशे
 ति नेत्रं वै समुदाहृतं। तस्मै रुद्राय इत्यस्त्रं न्यास एवमुदाहृतः। अंगुल्यगालि मूलेन कृत्वा गुष्ठे
 न पीडयेत्। सामुद्राशुभगा प्रोक्ता ततो ध्यानं समाचरेत्। एष ते रुद्रभागे तिलिङ्गं मुद्राप्रदर्शनी।
 श्रीकामः श्रीर्ह्रिकुर्वशितेजस्कामस्तु नेत्रयोः। मुखे त्वनायकामस्तु ग्रीवायां रोगनाशनं। हृदये
 सुखकामस्तु नाभौ ज्ञानप्रदं भवेत्। प्रजाकामस्तु गुह्ये वै पशुकामस्तु जंघयोः। जानुभ्यां ग्राम
 कामस्तु सर्वकामस्तु गुह्ययोः। वशीकरणकामस्तु वामबाहौ प्रदर्शयेत्। पापक्षयश्चिन्तारिवाच्या

शान्ति.

घोरपगमे तथा। बहिः शरीरात्कुर्वेति शिवस्याग्रे तु विन्यसेत। चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च शुद्धस्फटिकसंनिभं। अ-
मृतेन च पूरणेनैकलशो हस्तयोर्द्वयोः। हस्तद्वयेन योगस्य कृतमुद्रं स्थिरासनं। सर्वकामप्रदर्शकं
शंकरं कलागकरं। उग्रकर्मणि चैवोग्रमूर्तिं ध्यायेदुमापतिं। द्विभुजं नगपाशं च शूलपाणिं जटाधरं
एवं ध्यात्वा महादेवं समभ्यर्च्य सुभक्तितः। अथ शय्ये कभक्ता शो ब्रह्मचारी हविष्यभुक्। अपुते
द्वे जपेत्पूर्वं प्रत्यहं पूजयेत् शिवं। जुहुयात्तु दशशो न तद्दशशो न तर्पणी। मार्जने तद्दशशो न ततो
ब्राह्मणभोजनं। पुरश्चरणा मेव च कृत्वा संपूज्य शंकरं। उपेक्ष्य रितरुद्रं तु सर्वकामफलप्रदं। श्री
कामः शान्तिकामो वा उपेक्ष्य क्षमतंद्रितः। विल्वसमिद्धिः श्रीकामः शान्तिकामः शर्मा मयेः। जुहु-
यादाज्यसंमिश्रे स्तर्पणं मार्जनं तथा। एवं सर्वेषु कामेषु होमांते जुहुयाद्यवेः। जप्त्वा लक्ष्मीतु पुत्रार्थं
पायसं जुहुयात्ततः। वितार्थं श्रीफलेर्होमं आयुर्वर्धये च हर्वया। तिलैरेषाज्यसंमिश्रे स्तेजः

राम

॥२७३॥

कामोद्यतेनेवे। ब्रीहिभिः पशुकामस्तुराष्ट्रकामस्तुवेयवेः। पायसं सर्वकामेन होतव्यं शर्करां चि
 तं। मधुकान्याश्रयणानिती। ब्रज्वरविनाशने। महाभूतज्वरे चैव गुडूचीभिर्द्विनेध्रुवं। सर्वरोगवि
 नाशाय सूर्यस्याभिमुखं जपेत्। अयुते हे जपे होमः कार्योर्द्ध्वसमिधैः सुभैः। ओडुंबरैरन्नकाम
 स्तेजकामस्तुरवादिरेः। अपामार्गसमिधो माद्रुतवाधा विनश्यति। ग्रहवाधा विनाशाय जपेद
 श्वत्थसंनिधौ। लवणसिततीक्ष्णाग्राः समिधौ। श्वत्थसंनिधौ। दध्यक्ताः समिधः शुक्लास्वा
 हातं मंत्रमुच्चरेत्। दशर्षवाङ्मतीर्त्वा गच्छेत्कदीरयेत्। यावद्धोमं बलिर्देयः पुरुषाहारसंमि
 तः। एवं कृते विमुच्येत पुमान् स्त्रीवामहाग्रहात्। यजेतु मिच्छेत्पुरुषं तत्स्थानाभिमुखो जपेत्। जुहु
 याच्छत्रपत्राणि सुदुष्टः क्षयमाप्नुयात्। लाजाहोमेन कन्यां यश्च कन्यां प्राप्नोति रूपिणीं। लाजाश्रम
 धुसंयुक्ताः श्वेतपुष्पाणि वायुनेः। ह्वयेत्ते हरिते देशे तस्य विश्वं वशी भवेत्। वामांगमुत्ततं हत्वा स्त्री

शान्ति.

वशित्वेविचक्षणः। हस्ताश्रमात्यशान्त्यर्थं तिलैश्चात्येन संयुतेः। होमस्थाने तु सर्वं स्थाप्य कर्तुं भवेत्कजला
चित्तं। मंत्रयित्वा षट्साहस्रं कृतशारवं तु निक्षिपेत्। अन्निषेकश्च तैस्तेषां शारवा प्रोक्तेः प्रदक्षिणी। गृ
ह्यामादिशान्तिश्च सर्वैः कार्या तु पूर्ववत्। वास्तु पूजा च कर्तव्या एकाशीतिपदेः शुभैः। ईशानाय बलिः
कार्यं भूतानां पतयेत् तथा। एवं कृते पशूनां च प्रजानां शान्तिमाप्नुयात्। अद्भुतेषु च सर्वेषु निशयांग्रा
मवाह्यतः। उपविश्य जपेद्ब्रह्मं त्वरितं बलिभिः सह। होमः पात्रांशसमिधैः कर्तव्यो घृतसंयुतैः। ईशा
नाय बलिः कार्यं यस्यां दिशेत् दद्भुतं। तदा शपतयेत् तद्वत्पशूनां पतयेत् तथा। वृद्धिकामो जपेत्सुहृ
तिलैर्होमो घृतान् चित्तेः। बलिः पूजा प्रकर्तव्या शिवस्य वरुणस्य च। सर्वकामेषु चैवार्थं त्वरितस्य जपो
भवेत्। अयुतद्वयमल्पे तु यावेच्छेत्तु नोधिकम्॥ एवं कृते तु सिद्धिः स्यान्निष्कामः प्राप्नुयाच्चिवं। ऐ
हिकानुष्मिका न सर्वा भुक्ता सा युज्य माप्नुयात्॥ इति हेमाद्रौ शान्तिकांडे गंगासुतप्रोक्तं स्त्व ॥२७४॥

राम

रितरुद्रविधिः॥ ॥ अथ स्वप्राः॥ तत्र देवज्ञादीन् देवं च संपूज्येत्कल्पाद्भुतसागरे पराशरः॥ अभ्यर्च्य
मंत्रैस्तु पुरोहितस्तु संयम्य तस्यां सुवि संयतायां। ब्राह्मी शपूर्वा परभागे पुष्पं कृत्वोपधानं शिरसि
तीक्ष्णः॥ तथैकमुद्गक्षिणपार्श्वशायी स्वप्नं परीक्षेत यथोपदेशः। नमः शंभोस्त्रिनेत्राय रुद्राय वरदाय च।
वामनाय विरूपाय स्वप्राधिपतये नमः। भगवन् देवदेवेश शूलभृद्दधवाहन। इष्टानिष्टेममाचक्ष्व
स्वप्ने सुप्तस्य शश्वत। एकवस्त्रे कुशस्तीर्णे सुप्तः प्रयतमानसः। निशांते पश्यते स्वप्नं शुभं वा यदि वा
शुभं। शुभस्वप्नानां शब्दहृद्याः त्रया विराहः॥ शैलप्रासादनागाश्च वृषसा रोहणं हितं। चंद्रतारार्क
ह ग्रसनं परिमार्गं गमेव च। भूम्यंबुधानां यस्य स न शत्रूणां च वधक्रिया। ज्योतिर्विवादसूतेषु संग्रामे च
तथा जयः। सक्षणं चैव मांसानां मत्स्यानां पयसां तथा। दर्शनीरुधिरस्यापि स्नानं वा रुधिरं रात्रि।
सुरारुधिरमथानीपानी क्षीरस्य पायसः। आंत्रेण वेष्टितं भूमौ निर्मलं गगनं तथा। सुखेन दोहनं

शस्तंमहिषीणांतथागवा।सिंहानांहस्तिनीचैववडवानांतथैवच।प्रसाहोदेवविप्रेभ्योगुरुभ्यश्च
तथापुमः।अंभसांतवभिषेकश्चक्षेत्रंराज्यप्रदंहितत्।राज्याभिषेकश्चतथाबेदनंशिरसोपिच।मर
णवह्नितामचवह्निदाहोगृहादिषु।तथोदकानांतरणीतथाविषमलघनं।हस्तिनीवडवानांचग
वांचप्रसवोगृहे।आरोहणंगजेन्द्राणांरोदनंचतथापुमः।परस्त्रीणांतथालाभस्तथालिंगनमेव
च।निगडैर्बधनंधन्यंतथाविषानुलेपनं।बीजानांस्त्रिमिषालानांसुहृदामपिदर्शनं।शुभान्येतानि
प्रेक्तानिराज्यलाभकराणिच॥ ॥अद्भुतसागरेपरस्परः॥बद्धोवानिगडैर्गर्भेचदहनंताराशितौ॥शनं४
वाङ्मनाब्धंचदिरसाधिरोहणविधिर्द्वयोपिचब्राह्मणः।दिनकरशशिताराभक्षणस्पर्शानि
विशरणमपिमूर्ध्नःसप्तपंचत्रिधावा।वृषसगृहनरेन्द्रश्चेतसिंहाधिरोहाग्रसनमुदधिभूम्योर्न राम
मिराज्यप्रदानि।विपुलरागविमर्दयूतवाड्यैर्जयश्चपशुमगमनुजानांलब्धिरध्यासनंका।विडश॥२७५॥

नपरिलेपोऽगम्यनारीगमोवास्वमरणशिखितामःसस्यसंदर्शनंच।सितसुरभिमनोजालेप
 माल्यांबराणांदिजसुरगुरुराज्ञांशानान्यशिषश्च।मणिरजतसुवर्णभोजपात्रेषुभुंक्तेघृतदधिप
 रमान्नसर्वमेतदुपच॥ ॥वृहस्पतिसंहितायां॥यस्तुश्वेतेनसर्पेनदंशितोदक्षिणेभुजे।सहस्रला
 भस्तस्यस्यात्पूर्णेदशमेदिने॥उरगोवृश्चिकोवापिजल्मकादंशितेयदि।विजयंचार्थसिद्धिंचपुत्रंत
 स्यविनिर्दिशेत्।बलाकांकुकुटींक्रौंचींलब्ध्वायःप्रतिबुध्यते।कोशांतांलभतेभूमिंभार्यांचप्रिय
 वादिनीं।रुधिरंपिबतिस्वप्नेसुरांवापिबतिक्वचित्।ब्राह्मणोऽलभतेविद्यामितरस्तद्धनंलभेत्॥
 क्षीरंपिबतियःस्वप्नेग्रसनंमेहनंक्षतं।सोमपानंभवेत्तस्यधनंवाबहुवादिशेत्।दधिलाभेधनंलुप्त्या
 द्युतलाभेध्रुवंयशः।घृतप्राशेमहान्क्लेशोयशस्तद्दधिभक्षणे।गोधूमेर्वायवेर्वापिलाभसिद्धि
 र्थवस्तुषु।पुष्पेप्राप्तेधनंविद्याफलंवृद्धिरनुत्तमा।आसनेशयनेपानेशरीरेवाहनेतथा॥ ॥

वराहः॥ वृश्चिकादिदंशनमगिरत्नकांचनशकप्रेलेदीपकिशोराः॥ वत्सहंसशशाङ्गद्वोरर्मकला
 मः पुत्रलाभाय॥ विष्णुधर्म॥ एकस्यां यदि वारात्रो शुभं वा यदि वा शुभं॥ पश्चादृश्ये तथा तत्र तस्य पा
 कं विनिर्दिशेत्॥ ॥ अथ दुःस्वप्नाः॥ अद्भुतसागरे देवलः॥ रक्तगंधांबरस्रग्वी गच्छेद्वा दक्षिणामु
 खः॥ खरोष्ठमहिषारोहे त्रिमासाभिजीवति॥ श्वस्यो निपते स्वप्ने दारं वा स्यापि धीयते॥ न चोत्तिष्ठ
 तियस्तस्मान्न दंतं तस्य जीवितं॥ मार्कंडेयः॥ वात्यां मूत्रं पुरीषं तु सुवर्णं रजतं तथा॥ प्रत्यक्षमथ वा स्व
 प्ने जीवेत दशमासिकं॥ केशीगारं तथा भस्म उरगं निर्जलां नदीं॥ दृष्ट्वा स्वप्ने दशाहातु मृत्युं रेकादशो दि
 ने॥ कराले विंशतेः॥ क्लृप्ते पुरुषे रुधतायुधैः॥ पाषाणैस्तप्यते स्वप्ने संधो मृत्युर्मवे नरः॥ रक्तललांबर
 धरा गायति च हंसं तिव॥ दक्षिणशानये नारी स्वप्ने सोपिन जीवति॥ वराहः॥ हरिणारोहे भ्रमर्ण राम
 मृत्युर्न विरेण सुकरारोहे॥ उष्ट्रारोहे व्याधिर्वृद्धि स्यात्कुंजरारोहे॥ मात्स्ये॥ विष्णुधर्मच॥ मलिनांब॥ २७६॥

रधारित्वमभ्यंगः पंचदिग्धता। उच्चापतननैव दोलारोहरगमेव च। शक्रध्वजस्य पतनं पतनं
 शशिसूर्ययोः। देवद्विजातिभूपानां प्रजानां क्रोध एव च। आलिंगनं कुमारीणां वि
 धवानां च मैथुनं। हानिश्चैव स्वर्गात्ताणां वीरकंठे नमः प्रिया। दक्षिणभिगमनं यथि भवस्तथा। नाभिः
 फलापहारश्च तथा शङ्खलातां विशोधनं। गृह्णन्तं चैव भंगश्च गृहसंमार्जनं तथा। क्रीडापिशव
 क्रव्यादवानराश्च तरे रपि। काषायवस्त्रधारित्वं तद्वत्क्रीडनकं तथा। तैलपानावगोचरत्तमा
 त्याबुलेपनं। एवमादीनि चान्यानि दुःस्वप्नानि विनिर्दिशेत्। पराशराकायस्यालेपनं वा कलुष
 ऊलमशीगोमयस्नेहपंकैर्दृक्कृजिह्वादंतवाङ्मयपतनमथ वानर्यकोशप्रदानि। लैंगे। मुक्तकेशे
 हर्षश्चैव गायते नृत्यते नरः। पाश्यादिशमितो गच्छेत्तदंतं तस्य जीवितं। अन्येषु योगभीष्मद्रोण
 कर्णपुद्गकांशदौ भारतरामायणादौ ज्ञेयाः। मात्स्ये विष्णुधर्मै। स्वप्नस्तु प्रथमेयामे संवत्सरफलो

२०१११०

भवेत्। षड्भिर्मसैर्द्विधामेन त्रिभिर्मसैस्त्रिमासकः। चतुर्थमासमात्रेण फलं भवति नान्यथा॥ परा
शरः। पादद्विपादोत्तरपादवर्ध्यावर्धमासत्रयमासकालः। निशगविभागेषु चतुर्षु दृष्टाः स्वप्नाअ
निष्टेष्टफलप्रदाः स्युः। वराहः॥ आद्ये वर्षाद्वत्सराधार्द्वितीयेपाकोवत्सराधार्धभागैतृतीयेमासा
साकः पश्चिमांते भवेत्ततः॥ एतरेयोपनिषदि। अथ स्वप्नः पुरुषं कृत्स्नं दर्शयति स एनं हंति वरा
ह एनं हंति मार्कंडमेन मातृदत्त्याशुवायुरेनं प्रवहति सुवर्णं खादित्वा पगिरति मध्वश्रुति विसर्जि
नक्षयत्येकपुंडरीकं धारयति खरैर्वराहेभ्युत्तैर्याति कृष्णं धेनुं कृष्णवत्सां नलदमालीदक्षिणा
मुखो ब्राह्मयतिसंपद्येतेषां किंचित्पश्येदुपोष्य पायसं स्नात्वा पाकं श्रपयित्वा रात्री सूक्तेन प्रत्य
चंकुत्वा न्येनान्नेन ब्राह्मणान् भोजयित्वा चरुं स्वयं प्राश्नीयादिति॥ अत्र लक्ष्मणेनः कार्यः। दुःस्वप्ना
द्भुतदर्शनेदृति पूर्वोक्तेः। तथा चंडीपाठोपि। शान्तिकर्मणि सर्वत्र तथा दुःस्वप्नदर्शने। ग्रहपीडासु

॥५॥

1129971

वो ग्रासु माहात्म्यं ऋणुयात् नमोऽः स्वप्नं च न भिदृष्टं सुखं प्रमुपजायते इत्यादि माकंडे यपुराणा
 त्। पराशरः॥ देवद्विजाग्निप्रतिपूजनानि मंत्रोपवासादि च विप्रसेवा। तिलान्न गोधूमहिरण्यदा
 नंदुः स्वप्नं हृदि लिपयश्च गीर्णं। तिलानामपुतं तत्र जुहुयात्तु समाहितः। तिसीं लो तिस्रं मंत्रेण धे
 नुं दद्याच्च दक्षिणं। ब्राह्मणं स्तर्पयेत्तत्र दक्षिणं भोजनादिना। दानं च विविधं देयं मनुजानां वि
 नाशनं। षड्भिर्मसैस्तु संपूर्णैरन्यथा विफलं सवेत्। स्तुतिश्च वासुदेवस्य तथा तस्य च पूजनं। ग
 जेंद्रमोक्षश्रवणं ज्ञेयं दुः स्वप्ननाशनं। स्तुतिः कृत्वा सहस्रपाठः। पुण्यो दुः स्वप्ननाशन इत्युक्तेः। प्रयो
 गपाहिजातेशेनकः। स्वप्नोत्पातेषु चैतेषु कालरात्रिदेवता। पूजाविधानं पूर्वोक्तं कुर्यादत्रापि य
 त्ततः। होमं कुर्यात्प्रयत्नेन रात्रावेव द्विजोत्तमः। प्रत्यर्चं पायसं कृत्वा रात्रीयस्य दितिक्रमात्। अ
 द्योत्तरशतं कृत्वा सूक्तेनानेन यत्नतः। सूक्तेनोक्ते प्रत्यर्चं होमः। प्रत्यर्चं कृत्वेति श्रुतेः। स्वप्नाधि

ना

शंति०

पतिर्मन्त्रेण कुनेदष्टोत्तरं शतं। कालरात्रिर्मन्त्रेणोत्तरं॥ गुरवे दक्षिणादिद्या हस्त्रहेमपशूनपि। यशु
क्तदक्षिणादानेप्यशक्तो होमकर्मणि॥ हिरण्यं दक्षिणां दद्यात्तदानीमेव वा बुधः। वस्त्रकुंभादिस
कलं तद्भूत्रे प्रतिपादयेत्॥ स एव॥ यश्च निष्टफलं स्वप्नं पश्येत्तस्यो च्यते विधिः॥ अद्या
नो देवसवितरित्येवा पूर्वमेकया। ततः परंपरं यच्च गणेषु दुःस्वप्नं पंचभिः। ऋग्भिः परंततो
यो मेराज नृज्य इति त्येवा॥ ऋग्भिः सर्वाभिरेताभिरुपतिष्ठेत्तथा स्मरं॥ एवं कृते तु दुःस्वप्न
दर्शनं निष्फलं भवेत्॥ अथ स्वप्नस्येति जपन्नातः प्रातर्दिने। दुःस्वप्नं तु दत्ते कृत्स्नं न तस्माद्दि
ते भयं॥ अत्र आद्रमपि कार्यं॥ आद्रा हृद्रव्यसंपत्तौ तथा दुःस्वप्नदर्शने॥ जन्मक्षेत्रहृषी
पीजसु आद्रं कुर्वति चेच्छयेति पृथ्वी चंद्रोदयमार्कंडेयपुराणात्॥ एतदस्माभिर्निर्णयसि ॥ राम
धावुक्तम्॥ ॥७॥ ॥ इति कमलाकरभट्टकृतेशंतिरत्ने दुःस्वप्नशंतिः॥ ॥७॥ ॥ २७८॥

॥ अथ वास्तुशान्तिः ॥ ॥ तत्कालोऽस्मिन्निर्णयसिद्धावुक्तः ॥ कश्चित्कथ्यते ॥ ॥ नारदः ॥ ॥
 सोम्यफाल्गुनवेशारवभाद्रश्रावणकार्तिकाः ॥ मासाः स्युर्ग्रहेनिर्माले पुत्रारोग्यधनप्रदाः ॥ वाद्रा
 यणः ॥ वेशारवेफाल्गुने पौषे श्रावणे मार्गशीर्षके ॥ सूत्रारंभः शिलायासस्तंभारंभः प्रशस्यते ॥ दे
 वज्ञवल्लभः ॥ कोशे धान्यपंचतानिः पशुत्वं स्वास्तिर्नेत्वं संगरं भृत्यनाशं ॥ स्वश्रीप्राप्तिं वहिमीति
 चलक्ष्मीं कुर्युश्चेन्नाद्यागहारं सकाले ॥ रत्नधान्यमिति कालादर्शपाठः ॥ मास्येतु ॥ आषाढे भृत्य
 रत्नानि पशुवर्गमवाप्नुयात् ॥ मार्गशीर्षे तथा धान्यपौषे तस्करतो भयमित्याषाढः शुभः पौष
 श्चाशुभउक्तः रत्नमालायां ॥ कर्कनक्रहरिकुंभगते कर्के पूर्वपश्चिममुखानि गृहाणि ॥ तौलिमे
 ष्वृषवश्चिक्याते दक्षिणे तत्तु मुखानि वदन्ति ॥ मर्गः ॥ ॥ शुक्तरामगरोहिण्यां पुष्ये मेत्रे करत्रये ॥
 च निषादितये पौष्णे गृहारंभः प्रशस्यते ॥ मास्येतु ॥ आत्यभो मवर्जं तु सर्वे वाराः शुभावहाः ॥

दि

शान्ति०

श्रौचं ३

चंद्रादित्यबललधालगनेशुभनिरीक्षते। स्तंभोद्यादिकर्तव्यमन्यत्रपरिवर्जयेत्। प्रासादेत्वेव
मेवस्यात्कूपवापीषुचैवहि। भूपरीक्षोक्तातत्रैव। अरत्निमात्रेगर्तेचस्वनुलिखेतुसर्वतः। द्युतमा
नशरावच्छेदत्वावर्तिचतुष्टयं। ज्वालयेद्भूपरीक्षार्थं पूर्यंतत्सर्वदिश्वरुर्वीक्षितोपूणीदिगुल्लीया
द्वर्णानामनुपूर्वशः। अरत्निमात्रं गर्ते तु कृत्वा तत्रवा तपूरणे। अधिकेश्रियमाप्नोति न्यूनैरानिः
समेसमं। फालकपृथग्वादेशे सर्वबीजानिवापयेत्। त्रिपंचसप्तरात्रेण यत्र रोहति तान्येपि॥
ज्येष्ठोत्तमकनिष्ठाभूर्वर्जनीयेतरामता॥ वराहः॥ दक्षिणपूर्वकोणे कृत्वा पूजं शिलान्यसेत्
प्रथमां। शेषाः प्रदक्षिणेन स्तंभासमुत्थाप्याः॥ कलः॥ स्नानं च पाकं शयनं च सोऽर्ज्यं गुजालयं
वाजिगृहधनस्य। देवस्य पूजादिदिशि क्रमेण मध्ये समाभूषणनिवेशनाय॥ आश्वलायनसू
त्रे। यत्रापः सर्वतो मध्ये समेत्य च प्रदक्षिणं। शयनीयं परीत्य प्राच्यः स्पर्शं देरन्तत्सर्वसमृद्धिः॥

राम
॥ २७८ ॥

वसिष्ठः॥ स्वमहास्यश्चिमेभागे पितृस्वाग्रजमंदिरं। गर्गः॥ परकोणैः परद्वारेः परस्तंभैः परद्रुमैः।
 कूपरक्षादिभिश्चैव हतंगेहं निरर्थकं॥ नारदः॥ प्रवेशो मध्यमोक्षेयः सौम्यकार्तिकमासयोः॥ मा
 ध्यं फाल्गुने वेशाखज्येष्ठमासे पुराणे मनः। रत्नकोशे। पुष्पे धनिष्ठा मृदुवारुणेषु स्वायं सुवक्ष्ये त्रि
 पुचोत्तरासु। अक्षीणचंद्रे शुभदो नृपस्य रिक्तावरित्के च गृहप्रवेशः॥ वसिष्ठः॥ कृत्वा शुक्रं पृ
 ष्ठतो वामतोर्कं विप्रान् पूज्या नयतः पूर्णकुंभं। रम्यं हर्म्यं तोरणं स्रग्वितानैस्त्रीभिः स्रग्वी गीत
 वाद्यैर्विशेषं। लग्नात् प्रागादितो दिक्षु द्वौ द्वौ राशीनिवेशयेत्। एकमेकं न्यसेत् कोणे वामं शुक्रं
 विचिंतयेत्। नारदः। अकपाटमथाद्यन्नमदत्तबलिभोजनं। गृहं न प्रविशेद्दीमानापदमाकरो
 हितत्। मृत्पेटिकां स्वर्णरत्नधान्यशैवलसंपुतां। गृहमध्ये हस्तमात्रगर्ते वा स्तुं च विन्यसेत्॥
 हेमाद्रो मात्स्ये। एकाशीतिपदं कृत्वा रेणुभिः कनकेन तु। पश्चात्पिष्टेनानुलिपेत्सूत्रेण लोभ्य

शान्ति.

सर्वतः॥ दशपूर्वाय तारेखा दशचैवोत्तरायताः॥ सर्ववास्तुविभागेषु विज्ञेयानवकानव॥ ए
काशीतिपदं लवावास्तुवित्सर्ववास्तुषु॥ पदस्थान् नृजये देवान् चत्वारिंशच्चर्पच॥ द्वात्रिंशद्वा
ह्यतस्तेषु पूज्याश्चांतस्त्रयोदश॥ मध्येनवपदो ब्रह्मा चत्वारस्त्रिपदाः स्मृताः॥ विंशतित्वेकप
दिकास्तावन्तो द्विपदाः स्मृताः॥ नामतस्तान्प्रवक्ष्यामि स्त्वानामि च निबोधत॥ ईशानकोणा
दिषु सुरान् नृजये क्रमशेन व॥ शिखी चैवाथ पार्जन्यो जयन्तः कुलिशा युधः॥ सूर्यसत्यौ पृथग्
वृक्षाकाशे वायुरेव च॥ पूषा च वितथश्चैव गृहक्षतयमावुभौ॥ गंधर्वो भृंगराजश्च मृगः पि
तृगणास्तथा॥ दैवारिकोथ सुग्रीवः पुष्पदंतो जलाधिपः॥ असुरः शोषपापो च रोगो हि मूर्ख
एव च॥ भद्राटः सोमसर्पो च अदितिश्च दितिस्तथा॥ बहिर्द्वात्रिंशदेते तु नर्तश्च तुरः शृणु॥ ईशा राम
नादिचतुर्कोणसंस्थितान् नृजये दुधा॥ आपश्चैवाथ सावित्री जयो रुद्रस्तथैव च॥ मध्येनवपदो ॥२८॥

ब्रह्मातस्मादष्टौ समीपगाः। अर्यमासविता चैव विवस्वान्चिबुधाधिपः। मित्रोथराजयक्ष्मा च
 तथा एश्वीधरः स्मृतः। अष्टमश्चापवत्सस्तु परितो ब्रह्मणः स्मृताः। आपश्चैवापवत्सश्च पृ
 र्ज्योऽग्निर्दितस्तथा। पदिकानां तु वर्गोयमेवं कोणे घृशेषतः। तन्मध्ये तु बहिर्विशद्विपदास्त
 तु सर्वतः। अर्यमा च विवस्वांश्च मित्रः एश्वीधरस्तथा ब्रह्मणः परितो दिक्षु त्रिपदास्तु सर्वतः।
 शीर्षे शिखी समादिष्टो मुखे चापः समाश्रिताः। एश्वीधरो र्यमा चैव स नृदेशो त्वधिष्ठितौ। वक्ष
 स्तुले चापवत्सः पूजनीयः प्रयत्नतः। नेत्रयोर्दिति पृज्योऽग्नेर्दिति जयंतको। सर्पेन्द्रावंससंस्थौ
 तु पूजनीयो प्रयत्नतः। सत्यरोगादयस्तद्दक्षोः पंचवपंचव। रुद्रश्च राजयक्ष्मा च वामहस्ते
 समास्थितौ। सावित्रः सविता तद्दक्षस्तं दक्षिणमाश्रितौ। विवस्वानथ मित्रश्च जठरे सर्वतस्त्वि
 तौ। पूषा च पापयक्ष्मा च हस्तयोर्मणिबंधने। तथैवासुरशोषौ च वामपाश्वे समास्थितौ।

श्री ४

शान्ति.

पार्श्वेतिरक्षिणोतद्वदितयः स गृहस्ततः। कुर्वीर्यमांबुपो ज्ञेयो जा न्वोर्गंधर्वपुष्पको। जंघयोर्भ
गसुग्रीवौ स्फिकेष्ठौ दोवारिको मृगः। जयशक्रौ तथा मेद्रेपादयोः पितरस्तथा। मध्येनवपदे
ब्रह्माहृदये स तु पूज्यते। चतुःषष्टिपदो वास्तुः प्रासादे ब्रह्मरणा स्मृतः। ब्रह्मा चतुष्यदस्तत्र कोणे
धेकपदास्तथा। बहिः कोष्ठेषु चाष्टौ तु साधाश्चोभयसंस्थिताः। विंशति द्विपदा चैव चतुःषष्टि
पदे स्मृताः। पूजा माह नारदः। वास्तु मंत्रेण वास्तुशोदूवादिध्यक्षतादिभिः। मास्ये। होमस्त्रि
मेवलः कार्यः कुंडे हस्तप्रमाणके। यवैः कृत्स्नितैलैश्चैव समिद्धिः क्षीरवक्षजैः। पालाशैः खादि
रेश्वापामागोदुंबरसंभवैः। कुशाह्वाभवेर्वापिमधु सर्पिः स मन्त्रितैः। कार्यस्तु पंचभिर्विल्वे
विल्वबीजैरपि वा। होमांते मक्ष्य भोज्येस्तु वास्तुदशो बलिं हरेत्। तद्विशेषेण नैवेद्यमिदं द
द्याक्रमेण तु। ईशकोणे घृताक्तानां शिखिते विनिवेदयेत्। ओदनं सोमं तल्लदद्यात्पर्जन्याय घृ

व४

राम

॥२८९॥

४

तान्वितं जयंताय धर्जपीतं पैष्टं कूर्मचसंत्यजेत् । इंद्राय पर्पंचरत्नानि पैष्टं च कुलिशं तथा । वि
 तानकंच सूर्याया पूर्पसक्तं तथैव च । सत्याय घृतगोधूमं मत्स्यान्दया दृशाय च । शकुलीचांत
 रिक्षाय दद्यात्सक्तं म्रवाय वै । लाजाः पूष्पेषु दातव्या वितथे च राकोदनं । गृहक्षताय मधुर्नयमा
 यपिशितोदनं । गंधोदनं च गंधर्वभृंगे मेघस्य जिह्विकां । मृगाय पावकंदया सितभ्यः कृसरं तथा ।
 द्यौवारिके दत्तकाष्ठं पैष्टं गृहबलितं तथा । सुर्यायै पूषकान्दया सुष्यदंताय पायसं । कुरास्तंबेन
 संयुक्तं तथा पशुं च वातुरगे । पिष्टं हिरण्यं दद्यात्सुराय सुरामता । घृतोदनं च शोषाय गो
 धां वैषा पयश्मणे । घृतलडुकां सुरोगाय नागे पुष्पं फलान्वितं । भक्ष्यं मुख्याय दातव्यं मुद्रो
 दनमतः परं । भक्ष्याटस्थानके दद्यात्सोमाय मधुपायसं । सर्पाय शालिजं पिष्टं अदित्ये पोलि
 कास्तथा । दिते स्तुष्टुरिकंदया दित्येवं वात्यतो वलिः । क्षीरं आपाय दातव्यं मापवत्सोय वै द

धि। स वित्रे लङ्कान्दयात्समरीचकुशोदकैः। सो वित्रे गुडपूपांश्च जयाय घृतचंदनं। विवस्वते पु
नर्दयाद्रक्तचंदनपायसं। हरितालोदनं दद्यादिन्द्राय घृतसंयुतं। गुडोदनं तु मित्राय रुद्राय घृत
पायसं। आमिपक्वं तथा मांसं देयं स्याद्राजयक्ष्मणे। पृथ्वीधराय मांसानि कूष्माण्डानि च दापयेत्।
शार्ङ्गशपायसं दद्यादर्यसोपानमेव च। पंचगव्यं यवाज्जात्येतिलाक्षतहविश्चरुं। सक्षयं भोज्यं च
विविधं ब्रह्मणे विनिवेदयेत्। सर्वेषां कांचनं दद्याद्ब्रह्मणे गांपयस्विनीं। मांसोदनं घृतं पद्मकेश
रुं हविषा चितं। ईशानभागमाश्रित्य चरक्ये विनिवेदयेत्। मांसोदनं सरुधिरं हरिद्रोदनमेव च।
आग्नेयीं दिशमाश्रित्य विदार्ये विनिवेदयेत्। दध्योदनं सरुधिरं मत्स्यखंडं च सूर्ययुतं। पीतर
क्तवर्ति दद्यात्पुतनायास्तुतुष्टितं। वायव्ये पौराक्षस्ये मत्स्यमांसं सुरासर्वं। पायसं वापि दातव्यं
स्वनाम्ना सर्वतः क्रमात्। नमस्कारानुपुक्तेन प्रणवाद्येन सर्वतः। ततः सर्वे षिधिस्तानं यजमानः॥२८२॥

राम प२

स्यकारयेत् । द्विजांस्तु पूजयेद्भक्त्या येवान्ये गृहमागताः । एतद्वास्तुपशामनं कृत्वा कर्मसमाचरेत् ।
 प्रासादसवनोद्यानप्रारंभेपरिवर्त्तने । जीर्णोद्धारेतपोस्थाने तथा गृहनिवेशने । दाराभिर्वर्त्तने तद्
 प्रासादपरिवर्त्तने । पुरवेशप्रवेशे च सर्वदोषोपशान्तये । वास्तुपशामनं कुर्यात्प्रतिसंवत्सरंबुधः ।
 गृहे वा यतने कुर्यान्न स दुःखमवाप्नुयात् । तत्रैव ॥ गृहोक्तो मविधिना बलिकर्म कुर्यात्प्रासाद
 वास्तुशामने च विधिर्यक्तैः ॥ गृहोक्तेशान्ते रस्याश्च समुच्चय इत्यर्थः । संतर्पयेद्द्विजवरानथ भक्ष्य
 भोज्यैः शुक्लांबरः स्वसवनं प्रविशेत्स्वरूपं । कृत्वा गतो द्विजवरानथ पूर्णकुंभदध्यक्षता । मृद
 लपुष्पफलोपशोभनं । दत्वा हिरण्यवसनानि तथा द्विजेभ्यो मंगल्यशान्तिनिलयः स्वगृहं विशेच्च ।
 आश्वलायनः । वीजवतो गृहान्प्रपद्येत । वसिष्ठसंहितायामप्येवमेव शान्तिरुक्तं किंविद्विशेषयुक्ता ॥
 तत्रैव । वास्तुपूजामकृत्वा यः प्रविशेन्न वमंदिरं । रोगान्नानविधाक्लेशानश्नुते सर्वसंकरान् ॥ १ ॥

शान्तिः

कर्म ५

इति वास्तुशान्तिः॥ - ॥ अथास्मलितकृतो वास्तुशान्तिप्रयोगः॥ ॥ प्रागुक्तगृहप्रवेशदिनात्सर्वशुभेपूर्वाह्ने सस्त्रीकः शुचिः प्राञ्चुरवः प्राणनायक्यदेशकालौ स्मृत्वा गृहं भादौ अस्य वास्तोः शुभता सिध्यर्थं सप्तवग्रहमखां वास्तुशान्तिकरिष्यति संकल्प्य तदंगत्वेन गणेशपूजनपुराणहवाचननां दीश्राद्धादीनि करिष्यति संकल्प्य तानि कृत्वा चायदी नृत्वा लंकारवस्त्रादिभिः पूजयेत्। ततः कृत्वा जश्च तारः। तत आचार्यः करिष्यति संकल्प्य सर्पपात्रिचिरे देभिर्मंत्रैः॥ यदत्र संस्थितं भूतं स्नानमाश्रित्य सर्वदा स्नानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्र स्थितं तत्र गच्छतु। अपकामं तु भूतानि पिशुनानां सर्वतो दिशं। सर्वेषामविरोधेन ब्रह्मकर्म समाहरे। भूतप्रेतपिशुनानां अपकामं तुराक्षसाः। स्था नादस्माद्भूतं न्यत्स्वीकरोमि भुवं त्विमामिति। ततो गायत्र्या गोमूत्रं गंधद्वारेति गोमयमाप्यायस्वेति क्षीरं दधि कावगं इति दधि घृतं मिमिक्ष इति घृतं। आ ॥ २८३ ॥

४२

पोहिष्ठेति कुशोदकं चैकत्रासय प्राणवेनालोऽप्रकुरौः भुवी बोहव्येति तच्चेन सर्वं गृहादिप्रो
 क्षेत् । ततो गृहादौ यजमानेकहस्तमितं चतुरस्रं स योनित्रिमेखलं कुंडं चतुरंगुलोत्सेधं स्तं
 डिलं वा विधाय तत्सर्वं तश्चतुरंगुलो न तं हस्तमितं वेदिद्वयं विधाय उत्तरं वेदौ ईशान्यादिको
 णचतुर्ध्वे चतुरः शंकुन् । अं विशंतु भूतले नागालोकपालाश्च सर्वतः । अस्मिन् नृहेव तिष्ठंतु आ
 युर्वलकराः सदेति मंत्रेण रोपयेत् । प्रतिरोपणं मंत्रावृत्तिरेव मन्त्रेपि । प्रासादादौ तु गृहपदे
 तत्तन्नामोहनीयं । एवं प्रासादेपीति सर्वं तैतिदेशात् । ततो रोपणक्रमेण शंकुपार्श्वमाष
 ष्ठवलीन् । अं अग्निभ्यो यथसर्पभ्यो येवान्ये तत्समाश्रिताः । तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्य
 मोहं न मुक्तमिति दद्यात् । ततो वेद्यपरिवस्त्रे कुंकुमादिना सुवर्णरिजतादिशलाकया शं
 कायशो वतीकांता विशाला प्राणवाहिनी ॥ सती च सुमती नंदसुमद्रा सुरथा इत्योङ्कारा

शान्ति.

दिनमोतैर्नामभिः पश्चादरंभाः प्रागंताः उदक्संस्थाः समाअंगुलद्वयांतरालादशरेखाः कृत्वा
पुनः। हिरण्यासुव्रतालक्ष्मीर्विभूतिर्विमलाः प्रियाः। जपाज्वालाविशोकाइडाइतिनामभिस्त
येवदक्षिणारंभाउदगंताः प्राक्संस्थाः प्राग्वदशरेखाः कृत्वाकुंडेच्छंडिलेवाभुवंसंस्तुत्याऽ
ग्निं प्रतिष्ठाप्यदक्षिणवेद्यां वस्त्रेन वग्रहमंडलं वि लिख्य तत्र ग्रहादीन् संस्थाप्य षोडशोपचारैः
संपूज्य तदीशान्यां कलशं संस्थाप्य वासुमंडलं गत्वा तत्र ईशानकोणपदादरभ्य प्रतिमासु तंडु
लपुंजेषु वै शिरसि दिदेवताः प्रणवादिनमोताः नाममंत्रैरावाहयेत्। तत्र ईशानकोणपदे
वास्तोः शिरसि उं शिखिने नमः। शिखिने नमावाहयामीति स्थापयेत्। एवमग्रेऽपि। तदक्षिणे
कपदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्यां। तदक्षिणपदे तत्पश्चिमपदे च दक्षिणत्रोत्रे जयंतं। तदक्षिणद्वये
दक्षिणांसेकुलिशगुधं। तदक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहौ सूर्यं। तदक्षिणपदद्वये दक्षिणबा २८४॥

हावेवसत्यं। तदक्षिणपदद्वयेदक्षिणकूर्परेऽशं। तदक्षिणोपरिस्थितेकपदेतदक्षिणप्रवा
 हावाकाशं। तदक्षिणकोणपदेदक्षिणप्रवाहावेववायुं। तत्पश्चिमैकपदेदक्षिणप्रवाहावे
 वगोममणिवंधेषूषणं। तत्पश्चिमपदेतदुत्तरपदेचदक्षिणपार्श्ववितथं। तत्पश्चिमपद
 द्वयेदक्षिणपार्श्वेऽवगृहक्षतं। तत्पश्चिमपदद्वयेदक्षिणोरोयमं। तत्पश्चिमपदद्वयेदक्षिण
 जानोमंधर्वं। तत्पश्चिमपदद्वयेदक्षिणजंघायां भृंगराजं। तत्पश्चिमोपरिस्थितेकपदेदक्षिण
 स्थिविमृगं। तत्पश्चिमनेत्रैस्त्यकोणपदेपादयोः पितृन्। तदुत्तरेकपदेवामस्थिविदौवारिकं
 तदुत्तरपदेतत्त्राकपदेचवामजंघायांसुग्रीवं। तदुत्तरपदद्वयेवामजानोपुष्पदंतं। तदुत्तरप
 दद्वयेवामोरोवरुणं। तदुत्तरपदद्वयेवामपार्श्वेऽसुरं। तदुत्तरपदद्वयेवामपार्श्वेऽशेषं॥ एव
 तदुत्तरोपरिस्थितेकपदेवाममणिवंधेषापं। तदुत्तरवायव्यकोणपदेवामप्रवाहोरोमं। तत्त्रा

शान्ति-

२ तत्साक्यददयेवामवाहावेवसोमं । २

गेकपदेवामप्रवाहावेवाहिं । तत्साक्यदेतदक्षिणपदेवामकूपरेमुख्यं । तत्साक्यददयेवामवाहोम
ल्लाटं । तत्साक्यददयेवामांसेसर्पं । तत्साक्यददयेवामश्रोत्रेअदितिं । तत्सागुपरिस्थैकपदेवामनेत्रे
दितिं । तदक्षिणपदेशिखिपदाधः कोणपदेमुखेआपं । आग्नेयेवायुपदाधः कोणपदेदक्षिणहस्ते
सावित्रं । नैर्ऋत्येपितपदाधः कोणपदेमेद्रेजयं । वायव्येरोणपदाधः कोणपदेवामहस्तेरुद्रं । म
ध्यमपदेध्वीशानकोणपदादक्षिणपदत्रयेदक्षिणस्तनेर्यमणं । तदक्षिणकोणपदेदक्षिण
हस्तेसवितारं । तत्पश्चिमपदत्रयेजठरदक्षिणेविवस्वंतं । तत्पश्चिमनेर्ऋत्यकोणपदेवृषणयोर्वि
बुधाधिपं । तदुत्तरपदत्रयेजठरवामभागेमित्रं । तदुत्तरवायव्यकोणपदेवामहस्तेराजयक्ष्माणं ।
तत्साक्यदत्रयेवामस्तनेपृथ्वीधरं । तत्सागीशानकोणपदेउरसिआपवत्सं । मध्येनवपदेषुहना राम
भ्योर्ब्रह्माणं । ततउत्तरेवृषवास्तुं । वास्तोष्यतेवसिष्ठोवास्तोष्यतिस्त्रिष्टुप् । वास्तोष्यतेत्रतिजानी २८५ ॥

ह्यस्मानिति मंत्रेण स्थापयेत् । स च सुवर्णस्य रूपस्य वा । ततो मंडलस्य बहिरे शानाग्नेयं नेत्रं
 त्यवायव्यकोणे षुक्रमेण । चरकीं । विदारीं । पूतनां । पापराक्षसीं । पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरदिक्षु
 चक्रमेण स्कंदं । अर्यमणं । जंभकं । पिलिपितुं च प्राग्बलामर्मत्रैः संस्थाप्य प्रागाद्यष्टदिक्षु इंद्रा
 दींस्तत्तन्मंत्रैर्नामभिर्वा संस्थाप्य तदस्त्वित्यावात्यासनाद्यपचारैः प्रत्येकमेकत्र वापदार्थानुसम
 येन वाभ्यर्च्य मंडलादीशान्यामकालकमंत्राणां कलशं संस्थाप्य तत्र गंधोषधियवदूर्वापंचपल्ल
 वसप्तमृत्यं चरत्नानि प्रक्षिप्य वस्त्रेण भिवेष्ट्य यवपूर्णं पूर्णपात्रं निधाय वरुणमावाह्य तत्र ती
 र्थान्यावाहयेत् । तत आचार्यो न्वाधानं कुर्यात् । तत्र च क्षुषी आज्येनेत्यंतमुक्त्वा नवग्रहानमु
 कसंख्याभिः अर्कादिसमिद्धिस्तिलाज्याकृतिभिश्च अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताः विनायकादी
 नमुकसंख्याभिः समिस्तिलाज्याकृतिभिः शिख्यादिपंचचत्वारिंशदेवता अमुकसंख्याभिः

शान्ति-

समिन्निलयवपायसाज्याहुतिभिर्वास्तोष्यतिंवास्तोष्यतइतिचतसृभिर्ऋग्भिः क्रमेणप्रतिद्र
व्यममुकसंख्याभिः समिन्निलयवपायसाज्याहुतिभिः वास्तोष्यतिंवास्तोष्यतइतिपंचभिर्ऋ
ग्भिः क्रमेणामुकसंख्याविल्वैस्तद्दीजैर्वाचरक्यादीनमुकसंख्यसमिदादिचतुराहुतिभिरिति
प्रधानदेवताः संकीर्त्यशेषेणस्विष्टकृतमित्याहत्कासमिधौजुहुयात्। ततः प्रणीताप्रणय
नांतं कृत्वाशि र्व्यादिदेवताभ्यः प्रत्येकममुषैवेतिपायसं निरूप्याग्न्यर्चनांतंकुर्यात्। ततोय
जमानोग्नेर्दक्षिणतउपविष्टः सर्वदेवताद्रव्याणि च संकीर्त्यैताभ्यएतान्युत्सृजे नममेत्येकदे
वत्यागंकुर्यात्। बद्धुर्विक्रुतं कौहो मे प्रत्याहुतित्यागस्य कर्तुं मशक्यत्वात्। तत आचार्य इ ध्याधा
नादिकृत्वा प्रधानहोमं स ऋत्विक्कुर्यात्। तत्रद्रव्याणि तत्संख्यावोच्यते। नवग्रहेभ्यः क्रमेणार्क
पलाशखदिरापामार्गपिप्लोडुंबरशमीदूर्वाकुशारव्याः समिधः प्रत्येकमष्टशतमष्टाविं

राम
२१२८६१

शतिरष्टौवा प्रादेशमात्रास्तत्संख्याश्च तिलाज्याकृतीर्जुहुयात्तन्मंत्रैः॥ यदातेभ्यश्चर
 पितदाप्याकृति संख्यासैव। केचित्तेकैकाचर्वाकृतिरित्याहुः॥ ततोधिदेवताप्रत्यधिदेवताविना
 यकादिभ्यस्तन्यूनसंख्यायातथेवतत्तद्ग्राहिदेवताभ्यस्तत्तद्ग्राहसमिधःपालाशयोवाग्रहाणा
 मष्टपक्षेएताभ्यश्चतस्रश्तिशिष्टाः॥ अत्रतिष्ठभिर्द्वाभिरेकाकृतिरिति संख्याकार्या। कुशे
 पुत्रिपत्रेणैकेतिततःशिरव्यादिभ्यः प्रागुक्तप्रणवादिस्वाहीतनामभिः प्रत्येकमष्टसहस्रम
 ष्टशतमष्टाविंशतिरष्टौवाकृतीः समित्तिलयवपायसाज्यंजुहुयात्। अत्रसमिधउदुंबरस्य
 मुख्यास्तद्वलासेश्चत्वादीनामपि। सर्वाःसमिधोमधुघृतदधि भिर्मधुघृतदशैरेवाभ्यक्ता
 होतव्याः। तिलाकुलाएव। पयोगोरेव। केचित्तिलेषुयवानाहुः। ततोवास्तवेवास्तोष्यतइति
 चतस्रभिः समित्तिलयवपायसाज्याकृतिभिः प्रतिद्रव्यंपूर्वोक्तसंख्याभिर्हुत्वा पुनर्वास्तो

दि

शान्ति.

पते भ्रवेति च प्रत्यचंपंचरकेकं वा घृताक्तं बिल्वं जुहुयात्। वासो ध्यत इति च तस्य स्तुतं वसिष्ठो वा
स्तोष्यति स्त्रिष्टुभोऽग्रागयत्री। होमे वि०। वासो ध्यते भ्रवास्तु रणमिति रिरिं विठिर्वास्तोष्यति वृ
हती। होमे वि०। ततश्च रक्यादिभ्यो मुख्यत्पूत संख्यया चत्वारिद्रव्याणि जुहुयात्। मुख्येभ्योऽ
ष्टसंख्यायामत्र चतुःसंख्यत्वमिति शिष्टाः। एतानि सर्वाणि द्रव्याणि हस्तेनैव होतव्यानि। ततः स्त्रि
ष्टुदादिप्रायश्चित्तहोमांतं कृत्वेन्द्रादिदिक्पालेभ्यो ग्रहेभ्यश्च सदीपमापत्तवली न्दत्वा स्त्र
व्याज्यं द्वादश गृहीतं वा कृत्वा नारिकेलं अदिफलं तत्र संस्थाप्य मूर्ध्नि मिति पूरणं कृत्वा जुहुयात्।
मूर्ध्नि दिवो भरद्वाहो वैश्वानरस्त्रिष्टुप। ततः प्राणितानि नयनादि कर्मशेषं समाप्य वास्तुर्मंड
लपश्चिमदेशे शिखिने एषपायसर्बलिर्नम इत्येवं शिख्यादिभ्यो बली न्दत्वा तानि चिप्रे घृत
युतपायसेनक्षत्रियादौ वक्ष्यमाणैः पक्वे सस्मावेपायसेनेति। ततः सर्वेषां कांचनं दद्या

राम.

॥२५७॥

ब्रह्मरोगीपयस्विनी॥ ततश्चरक्यादिभ्यस्तथैवमाषभक्तबलीन्दधात्। ततआचार्यदियः समुद्र
ज्येष्ठाश्यादिवैदिकैः सुरास्त्वेत्यादिपौराणैश्चर्मत्रैर्यजमानसपत्नीकेशांतिकलशोदकेनाभि
षिच्य सर्वैषिधीभिरनुलिप्यस्नापयेयुः॥ ततआचार्ये ब्रह्मरोगीसुरूपीभरषितास्त्रीरूपीपृथ्वीं
ध्यात्वा। अंधरायेनमशितेसंपूज्यप्रार्थयेत्। सर्वदेवमयं वास्तु वास्तुदेवमयं परमिति। ततो गृहं
प्रागादितस्त्रिसूत्र्यापावमानेनसूक्तेनरक्षोघ्नेनचवेष्टयेत्तैः॥ छिन्नेसूत्रेऽशुभं। ततो दुग्धपूर्ण
यासस्तनकुंभ्याजलपूर्णयाचसस्तनकुंभ्यातथैवसूक्तद्वयेनधाराद्वयमविच्छिन्नंकुर्यात्।
अथयजमानो गृहस्याग्नेये आकाशपदे जानुद्वयमवतरन्निवातंगोमयेनोपलिप्यशुक्ल
चंदनपुष्पाक्षतादिभिरलंकृत्यशाल्यादिसप्तबीजानिदध्योदनंचप्रक्षिप्यनवकुंभंजलपू
र्णशुक्लैकपुष्पयुतंगंधादिभिरर्चितंहस्तद्वयेनादायजानुभ्यामवनींगत्वाॐ नमो वारुणा

शंति-

येति तज्जलेन गर्तं पूरयेत् । तत्रावर्त्ते प्रदक्षिणे पुष्पे चोर्ध्वमुखे शुभं । ततो मन्त्रिर्मितपेटिकायां
स्वर्णपंचरत्नसप्तबीजद्वयोदनशैवालफलपुष्पाणि प्रक्षिप्य पूर्वस्थापितं वृषवास्तु तूर्यमंग
लघोषेणानीय तस्यां संस्थाप्य गंधादिभिः संपूज्य प्रार्थयेद्वाभ्यां । पूजितो सिमया वास्तो हो
माद्यै रर्वनैः शुभैः । प्रसीद पाहि विश्वेश देहि मे गृहे जं सुखं । वास्तुपुरुष नमस्ते सुभूशय्याभि
रतप्रभो । मद्गृहं धनधान्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदेति ॥ ततः पेटिकां माण्ड्यतस्मिन् गर्तेशनैर्नि
क्षिपेदनेन । स शैलसागरां पृथ्वीं यथा वहसि मूर्धनि । तथामां वह कल्याणसंपत्संततिभिः स
हेति । गर्तं च तथैव मृदा पूरिते मृदाधिक्ये उत्तमं साम्ये मध्यमं न्यूनत्वे त्वधर्मफलं विधाता ।
गर्तोपरि भूमिं गोमयेनोपलिप्य शुक्लगंधपुष्पाक्षतैर्भूषयेत् । ततो मेः पश्चिमतश्चाचार्य रामः
संपूज्यालंकृतां सवत्सां गं वा सोयुर्गं च दक्षिणं हत्वा ब्रह्मर्त्विभ्यो यथाशक्ति दत्वा ग्रहाणां शि ॥ २८ ॥

ख्यादिवास्तुदेवतानां च पूजां कृत्वा क्षमाप्य । उत्तिष्ठयांतु देवोति विस्तृज्याचार्यहस्ते प्रतिपाद्या
ग्निं संपूज्य ब्राह्मणेः शान्तिं पाठयित्वा ग्रहादीनां शिरव्यादीनां च प्रीत्यर्थं प्रत्येकं त्रींस्त्रीनेकैकं
यथा शक्तिवा ब्राह्मणान्संभोज्या शिषो गृहीत्वा सुहृद्युतो भुंजीत । एवं प्रथमे हिवास्तु शान्तिं
विधाय द्वितीये हि गृह प्रवेशं कुर्यात् ॥ सचेत्यं । नवं जलपूर्णं पल्लवोपेतं दूर्वायुतं सुधा लिप्तं
वस्त्रवेष्टितं सपूर्ण पात्रं सफलं कलशं मंडलिना गृहीत्वा यजमानो ब्राह्मणान्वितः सदार
पुत्रस्तूर्यधोषेण स्वस्ति सूक्तेन कनिष्ठादिदिति च गृहं प्रविश्य प्रधानगृह मध्ये धान्योपरि
तं कलशं स्थापयेत् । ततो गृहे स्तेयार्थं पुण्याहं वाचयित्वा ब्राह्मणान्संपूज्य ब्राह्मणभोज
यित्वा शिषो गृहीत्वा सुहृद्युतो भुंजीत ॥ ॥ इति वास्तुशान्तिप्रयोगः ॥ ॥ केचित्त्वेकाशीति
पदे एवं मंडलस्थापन पूजन होम बलिदानेषु ब्रह्मादि पूर्वत्वमिच्छंति । यथा मध्यमवपदेषु वा

२११ति.

स्तोहनाभ्योर्ब्रह्मा॥ तत्साकसंलग्नपदत्रयेदक्षिणस्तनेर्यमा॥ ब्रह्मपदसंलग्नदक्षिणपदत्रयेज
ठरदक्षिणभागेविवस्वान्॥ तस्यैवपश्चिमसंलग्नेपदत्रयेजठरवामभागेमित्रा॥ तस्यैवोदक्सीलग्न
पदत्रयेवामस्तनेऽश्वीधरः॥ ब्रह्मपदसंलग्नेऽश्वानपदेउत्तरस्यापवत्सः॥ आग्नेयपदेदक्षिणह
स्तेसविता॥ नैऋत्यपदेवृषण्यौर्विबुधाधिपः॥ वायव्यपदेवामहस्तेराजयक्ष्मा॥ आपवत्ससं
लग्नेऽश्वानपदेमुखेऽपः॥ सवितृपदसंलग्नाग्नेयपददक्षिणहस्तेसावित्रः॥ विबुधाधिपसंलग्
ननेऋत्यपदेमेद्रेजयः॥ यक्ष्मपदसंलग्नवायव्यपदेवामहस्तेरुद्रः॥ मंडलेशानकोणपदा
त्तरिख्यादीदित्येतां प्राग्वत्संस्थाप्य चरक्यादीन् प्राग्वत्तवाह्यतेनैवक्रमेण पूजनं होमादिकु
र्यात्॥ इतरत्सर्ववदिति॥ ॥ इति गृहेवासुशान्तिप्रयोगः॥ ॥ प्रासादाराभादौ तु चतुःषष्टिप
दं मंडलं कुर्यात्॥ तत्र लक्ष्मीः॥ यशोवती॥ कांता॥ सुप्रिया॥ विमला॥ शिवा॥ सुभगा॥ सुमतिः॥ ॥ २८६॥

इडा। एतेर्नमो तनामभिः प्रागया उदक्सी स्नानवरेखाः कृत्वा। धन्या। प्राणा। विशाला। स्थिरा।
भद्रा। ऊया। निशा। विरजा। विभवा। एतेर्नमो तैर्नामभिरुदगाः प्राक्सी स्नानवरेखाः कृत्वा मध्य
गंपदचतुष्टयमेकीकृत्य तकोणचतुष्टयादहिः कोणचतुष्टयगतरेखाभिः पदान्यर्थां कृत्य शिखा
दीच्छापयेत्। तत्र ईशानपददक्षिणार्धे शिरसि शिखिनी। तद्दक्षिणसार्धपदे दक्षिणनेत्रे पञ्चन्यं।
तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणश्रोत्रे ऊर्यंतं। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणसिकुलिगुणयुधं। तद्दक्षिणपद
द्वये दक्षिणबाहौ सूर्यं। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहवे वसत्यं। तद्दक्षिणसार्धपदद्वये दक्षिणकू
र्परेश्वरी। तद्दक्षिणनेत्रपदार्धे दक्षिणप्रवाहावाकाशी। तत्पश्चिमार्धे दक्षिणप्रवाहावेव वायुं।
तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणमालिबन्धे पूषणी। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे तं विंध्यं। तत्पश्चि
मपदद्वये दक्षिणपार्श्वे एव गृहक्षतं। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरो यमी। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षि

शान्ति.

पूर्वयासमुच्चीयते॥ तत्राश्वलायनीयगृह्योक्तायाः प्रयोगः॥ ॥ काष्ठादिनिर्मितं संपन्नं गृहं ब्रीह्या
दिबीजसंपुतं शोभने मुहूर्त्तब्राह्मणैः सहसूर्यघोषं प्रविश्य शुचिदेशे च तत्रः शिलाः संस्थाप्य तां
सुहृन्निधाय तत्र मणिकसंज्ञं मृद्गं स्थापयेदनेन। पृथिव्या अघिसंभव इति॥ ॥ अरंगरोवाव
दीति त्रेधा बद्धो वरत्रया। इरामुहप्रशंसं त्यनिरामय बाधतामिति वा। ततो मणिके जलमासि चेदने
न। हेतुराजा वसुणो रैवतीभिरस्मिंस्तु निति प्लुतुमोदमानः। इरं वहंतो घृतमुक्षमाणा मित्रेण सा
कं सह संविशंत्विति। ततस्तज्जलं पात्रांतरादाय तत्र गंधर्वाः शमीशारवा उडुंबरशारवा व्रीहीन्य
वान्फलं हिरण्यं च क्षित्वा हर्वाभिः शारवाभ्यां च सर्वं गृहं प्रागादितः प्रदक्षिणं व्रजन् त्रिः प्रोक्षेद
नेन सूक्तेन। सूक्तं ते व्रजनारोभः। शन्न इन्द्राग्नी इति पंचदशर्चस्य वसिष्ठे विश्वे देवास्त्रिष्टुप्। प्रोक्षणे वि
क्षणे वि॥ त्रिः सूक्तपाठः। ततः प्रागादितस्त्रिरविच्छिन्ना मुहकधारां दद्यादनेन तच्चेना आपो॥ ॥ २६३॥

हिषेति वृचस्यां वरीषः सिंधुदीपभाषो गायत्री ॥ धारायां वि० अत्रापि धारावृत्तिस्तु वावृत्तिश्च
 पूर्ववत् । तत्रांते ब्रजनारंभः । ततो गृह्ममध्ये गृह्यमग्निं प्रतिष्ठाप्य वास्तोष्यति चतुर्वारमिति प्रधा
 नं संकीर्त्या वाधाय पूर्णपात्रनिधानां तं कृत्वा वास्तोष्ययेषोऽशकृत्वसूखी । निरूप्य तथैव प्रोक्ष्या त
 ज्यभागां तं कृत्वा वदानधर्मैणावदायावदाय वास्तोष्य त इति चतुर्भिर्मंत्रैः स्वाहा तैर्जुहुयात् ।
 वास्तोष्य त इति चतसृणां वसिष्ठो वास्तोष्यति स्त्रिष्टोमो गायत्री ॥ होमे वि० वास्तोष्य त य इदं न
 नममेति सर्वत्र त्यागः ॥ ततः स्विष्टकृदादि होमशेषं समाप्य शिष्टेन चरुणान्येन चान्नेन शतं त
 दर्थं तदर्थं सामान्यपरिभाषया ब्रूवचनादशक्तस्त्री नृब्राह्मणान् भोजयेत् । चरोः पूर्वतत्रान्यः
 पाको न कार्यः । ततः शिवं वास्तु शिवं वा स्त्विति भवं तो ब्रुवंत्विति ब्राह्मणं ब्रूयात् । तैः शिवं वास्तु
 शिवं वास्तु इति उक्तः सुहृक्तो भुंजीतेति विशीर्णगृहसज्जकरणेप्येतदिष्य तं साधारणशान्ति

शान्ति.

वत् ॥ ॥ इति श्रीमहाराजकृष्णविरचितः आश्वलायनगृह्योक्तवास्तुशान्तिप्रयोगः ॥ ॥ प्रासादवास्तु
शान्तिर्दुर्गप्रतिष्ठाराजाभिषेकादिकं तु मत्स्ये प्रवृत्तं कमलाकरे स्तेयं ॥ ॥ बोधायनसूत्रे ॥ अथो गृहवृद्धि
निकृन्नासिमास्पृतावतो संवत्सरे संवत्सरे वा पूर्यमाणपक्षे पुण्येन क्षत्रे गृहशान्तिमारभेतापामा
र्गपलाशोदुंबरसदासदामृततणुमिंद्रवध्यां वधा गृहं संमार्ष्टिमानस्तोक इति पंचगव्येन दध्मि
ष्टिना वासं प्रोक्षति यत इंद्रस्वस्तिदा विशस्पतिरिति द्वाभ्यां रुणुष पाज इत्येकेनानुवाकेन सि
द्धार्थिर्नैः प्रकीर्य वास्तुमध्ये अग्निमुखान् कृत्वा पक्वान्नुहोति वास्तोष्पते वास्तोष्पत इति द्वाभ्या
मथान्याहुतीरुपजुहोति वास्तोष्पते ध्रुवास्तूरामिति षट्भिरनुष्टुप् संसावित्र्या सहस्रं जुहुया
त्स्विष्टकृदायाथेनुवरदानाद्वाह्मणाननेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्ति ऋद्धिमिति वाचयित्वा एवं राम
प्रयुञ्जानोमहीतं पोषं पुण्यातिबहवः पुत्रा भवंति नेव बालाः प्रमीयंते न ग्रहा व्याधयो गृहं शान्तिं गच्छति ॥ २८ ॥ २९ ॥

नदीद्विणोपधातये पुनर्नितस्करसर्पराक्षसपिशाचाबाधंते। यदि गावः प्रतप्येरन्नावांमध्ये आ
कृतिसहस्रं जुहुयाद्गवांशान्तिरित्याचक्षते द्विपञ्चतुष्यदां वै तदेव व्याख्यातं। वासोदक्षिणेत्याह
भगवान्बोधायनः॥ ॥ इति बोधायनोक्तगृहादिशान्तिः॥ ॥ अथ दुष्टरजोदर्शनशान्तिः॥
तत्फलमाहमदनरत्नेनारदः॥ अमारिक्ताष्टमीषष्ठीद्वादशीप्रतिपत्स्वपि। परिघस्य तु पूर्वा
र्द्धयतीपाते च वैधृतौ। संध्यासूपप्लवे विष्यामशुभं प्रथमात्तर्वं। उपप्लवो ग्रहणं। रोगी पति
व्रतादुःखी पुत्रिणी भोगभागिनी। पतिव्रता क्लेशभागी। सूर्यवारादिषु क्रमात्। वैधव्यं सुतला
लश्वमेयं शत्रुविनाशनं। मित्रलाभः शत्रुहानिः कुमतिर्वधुनाशनं। मरणं वंशवृद्धिश्च नि
राहारः कुलक्षयः। तितुश्च सुतनाशश्च कुलहानिस्तिथि क्रमात्॥ गर्गः॥ सुभगा चैव दुःशी
ला बंध्या पुत्रसमन्विता। धर्मयुक्ता व्रतघ्नी च परसंतानमोदिनी। सुपुत्रा चैव दुःपुत्रापितृवैशम

रतासदा। दीनाप्रजावती। चैवपुत्राद्याचित्रकारिणी। स्वकर्मनिरताहिंसापुण्यपुत्रादिसंपुता। नि
 र्धनवयासक्तापुत्रधान्यसमन्विता। मूर्खाचांशापुण्यवती। दसक्षादिः क्रमात्फलं॥ नारदः। कुली
 रवृषवापांस्तनयुकन्यातुठाघटाः। राक्षसः शुभदाज्ञेयानारीणां प्रथमार्त्तवे। गगः। सुभगाश्चेत
 वस्त्रास्यादृढवस्त्रापतिव्रता। क्षौमवस्त्राक्षितीशास्याः। नववस्त्रासुखाचिता। दुर्मगाजीर्णवस्त्रा
 स्याद्रोगिणीरक्तवाससा। नीलांबरधरानारीपुष्पिताविधवाततः। वस्त्रेसुर्विषमारक्तविंदवः पुत्र
 माप्नुयात्। समाश्वेलकन्यकाचेतिफलंस्यात्प्रथमार्त्तवे। अत्रस्त्रीसंगवर्जनमाहवसिष्ठः। प्रभृतदोषो
 यदिदृश्यतेतत्पुष्पितदाशांतिककर्मकार्यं। विवर्जयेदेवतथैकशर्पायावद्रजोदर्शनमुत्तमैहि। ज्यो
 तिर्निर्वधेवसिष्ठः। आशर्त्तोपौषशुक्रोर्जमधुशुचिनमस्याश्वयुक्पापवारारिक्तापर्वपृष्ठाः पि
 तपरसदनेरात्रिसंध्यापराह्णे। मिश्रीर्गमूलतीक्ष्णविवरम नरुणाल्याधिका स्त्रंचराष्ट्रोत्पातः पा॥ २८३॥

राम

पस्पलर्गनसदसुराजरनीतरक्तावरच। आश्रितैर्दुर्मग्नानारीविध्वंसैचेद्रस्वला। वंध्याचैवा
 तिगंडेचशूलेशूलवतीभवेत्। गंडेतुपुंश्चलीनारीव्याघातेचात्मघातिनी। वज्रैचस्त्रैरिणीप्रोक्ता
 पातेचपतिनाशिनी। परिघेभृतवंध्याचवैधृतौपत्तिमारिणी। शेषाः शुभावहायोगायदानाम
 फलप्रदाः। वसिष्ठः। प्रभृतदोषो यदिदृश्यतेतुरजस्तदाशान्तिककर्मकार्यं। विसर्जयेदेवतदेकशय्या
 यावद्रजोदर्शनमुत्तमेहि। शान्तौकृतायामपीत्यर्थः॥ शान्तिमाहप्रयोगपरिज्ञातेशेनकः। सार्त्त
 वानांतुनारीणांशान्तिंवक्ष्यामिशेनकः। पंचमेहिचतुर्थेवाग्रहातिथ्यपुरःसरं। द्रोणप्रमाणधान्ये
 नत्रीहिराशित्रयंभवेत्। कुंभत्रयंसेंशशीतंतुवस्त्रादिवेष्टितं। पूरयेत्तीर्थसालिलैः प्रतिकुंभं पृथक्
 पृथक्। सूक्तेनाथनवर्चनप्रसुव आपश्यथः। ऋचायाः प्रवतस्तद्विज्ञाय च्यचिततः क्रमात्। मध्यकुं
 सेन्यसेद्वान्यमौषधानिहमच। उडुंबरः कुशहर्वराडीववटबिल्वटाः। विष्णुक्रांताचतुलसीवर्हि

परीति.

पेशंखपुष्पिका। शतावर्यश्वर्गधाचनिगुंडी। सर्षपद्वयं। अपामार्गः। पलाशश्चपनसोजीवकस्त
था। प्रियंगवश्चगोधूमात्री। ह्योश्चएवच। क्षीरं। दधिचसर्पिश्चपद्मपत्रंतथोत्पलं। कुरंतकत्र
यंगुंजावचा। मद्रकमुस्तकाः। द्वाविंशदोषधानीह्यथा। संपवमाहरेत्। मृत्तिकाश्चौषधादीनि तर्ज
त्रेणक्षिपेन्क्रमात्। कुंभोपरिन्यसेत्पात्रं कांस्यं मृद्वेणुताम्रजं। भुवनेश्वरीं न्यसेत्तत्र इंद्राणी च पुरंद
रं। आचार्यः पूजयेद्वा न्योगायत्र्यामंत्रसारया। इंद्राणी पूजयेद्देवी मिंद्राणी मासुनारिषु। इंद्रत्वा
दृषभं त्विंद्रमुपेवारेः प्रपूजयेत्। मध्ये तु संपुशे कुंभं मंत्रेण भुवनेश्वरीं। जपेद्वा यत्री माहोमात्री
सूक्तं च जपेत्ततः। स्पृशन्वेदक्षिणं कुंभमृत्विगेको जपेद्दध्या। चत्वारिंशत्सूक्तानि च तुर्मंत्रोत्तराणि
च। संपुशन्नुत्तरं कुंभं श्रीरुद्रं रुद्रसंख्यया। शन्न इंद्राणी सूक्तं च तत्र वे संपुशन् जपेत्। कुंभस्य
पश्चिमे देशे शान्तिहोमं समाचरेत्। दूर्वाभिस्तिलगोधूमेः पायसेन घृतेन च। तिसृभिश्चैव दूर्वा ॥ १२८४ ॥

भिरैकैकावाक्यतिर्भवेत्। अष्टोत्तरसहस्रं तु शतमष्टोत्तरं तु वा। गायत्र्यैव तु होतव्यं हविरत्र च
तुष्टयं। ततः स्विष्टकृतं कृत्वा समुद्रादूर्ध्वं सक्तः। संततामज्यधारां तीर्णं कृतिमथाचरेत्। अ
थाभिषेकं कुर्वीत प्रतिकुंभस्थितो दैवैः। आपो हि ष्टेति नवभिः सूक्तेन च ततः परं। ईद्रे अंगतचेनै
व पावमानैः क्रमेण तु। उभयं शृणु वचनं स्वस्तिदा विशा एकया। त्रैयं वकेन मंत्रेण जातवेदस एकया
समुद्रज्येष्ठा इत्यादि त्रयं तावन्निभिः क्रमात्। इमा आपतचेनैव देवस्य त्वेति मंत्रतः। मंत्रेणायत
मीशानं त्वमग्ने रुद्र इत्यथ। तमुष्टहीति मंत्रेण सुवनस्य पितरं तथा। याते रुद्रेति मंत्रेण शिवसं क
थ्य मंत्रतः। ईद्रे त्वाष्टपभं पंचमंत्रैश्चैवाभिषेचयेत्। येनैव पर्यास्विनीं दद्यात्तवाय्यापि चतुष्टयेः
सहस्रिणमनुहं प्रदद्याद्गुद्रजापिने। महाशक्तिं प्रज्ज्याथ ब्राह्मणभोजयेत्ततः॥ ॥ अथास्म
त्पितृकृतः प्रयोगः॥ ॥ कर्त्ता मम पत्न्या प्रथमरजोदशने दुष्टमासादि सूचितं सर्वारिष्टशान्त्य

प्राति.

र्थसग्रहमस्वांरजोदर्शनशर्मांतेकरिष्यइतिसंकल्प्यगणेशपूजामातृकापूजानांसीश्राद्धानिरुत्वा
चार्यमृत्विजश्चदणुयात्।अर्वायईशानेमध्येदक्षिणोत्तरयोश्चमहीयो रितिभूमिंस्यष्टौषधयः
समितिद्रोणप्रमाणव्रीहिराशित्रयेआकलशेक्षितिकुंभत्रयंमंत्रावृत्यासंस्थाप्यप्रसुवेआपइति
नवानांप्रियमेधानयोऽगती।याःप्रवतोवसिष्ठोनयःशकरी।आभ्यांजलेनापूर्यगंधद्वारामि
तिगंधंयाओषधीरितिसर्वोषधीओषधयःसमितियवांश्चत्रिषुक्षित्वामथ्यकुंभेयवव्रीहिति
माषकुंभगुश्यामाकमुद्रान्क्षिप्वागायत्रोडुंबरंकुशंहवीःरक्तोत्पलचंपकविल्वविष्णुकीतातुलसी
बर्हिषशंखपुष्पीशतावर्यश्चगंधानिगुंडीरक्तपीतसर्षपापामार्गपिताशपनसंबंधकप्रियंगु
गोधूमव्रीह्यश्चथहृदिदुग्धघृतपद्मपत्रनीलोत्पलसितपीतरक्तकुरंदकगुंजावचासद्वकमुस्ता
ख्यानिद्रात्रिशयथासंभवंवाक्षिपेत्।ततस्त्रिषुकांडाकांडादितिहर्वाअश्वत्येवइतिपंचपल ॥२६५॥

राम

५५

वास्योनेतिसप्तमृदोयाःफलनीतिफलं सहिरत्नानीतिपंचरत्नानिहिरण्यरूपइतिहिरण्यं च
 क्षिप्त्वा पुनः पुनः साशितिवस्त्रेण वेष्ट्य पूर्णदिव्यं इति यवादिपूरणपात्राणिसवस्त्राणि निधाय
 तत्राष्टदलानि कृत्वा मध्ये गायत्र्या भुवनेश्वरी मावाह्यदक्षिणकुंभे इंद्राणी वृषाकपिरिंद्राणी पं
 क्तिः। इतींद्राणी। उत्तरकुंभे इंद्रत्वा विभ्रमित्र इंद्रो गायत्री। इतींद्रमावाह्य। तन्मंत्रैः षोडशोपचारैः
 पूजयेत्। ततो मध्यकुंभं स्पृष्ट्वा गायत्री मष्टसहस्रमष्टशतं वा जुपेत्। ततो हिरण्यवर्णमिति
 पंचदशानां कर्द्दमानं दक्षिणैर्दिरासुता ऋषयः श्रीदेवता तिस्रोऽनुष्टुभ एका प्रस्तारपंक्तिः द्वे त्रि
 ष्टुभा वष्टावनुष्टुभोऽंत्या प्रस्तारपंक्तिः। जुपेत् वि०। एकं कृत्वा दक्षिणकुंभे कद्रुद्रायेति नवानां चौरः
 कं एवो रुद्रो गायत्री। इमारुद्राय तव स इत्येकादशानां कुत्सो रुद्रोऽग्रात्योऽंत्यो त्रिष्टुभो। आते पित
 रिति पंचदशानां गत्समदो रुद्रस्त्रिष्टुप्। आ वो राजानं वामदेवो रुद्रस्त्रिष्टुप्। भुवनस्य पितरं ऋ
 तमुष्टुहि०

प्राति.

ॐ श्वासुद्रस्त्रिष्टुप्। अंबकं वसिष्ठो रुद्रो नुष्टुप्। अथान्यः उत्तरकुंभे रुद्रैकादशिनीं उपेत्। ततः शनई
 द्वाग्नीतिपंचदशगनावसिष्ठो विंशे देवास्त्रिष्टुप्। इति उपेत्॥ अथाग्निं प्रतिष्ठाप्येशान्यां ग्रहान् रुद्रो मा
 स्कंदविष्णुब्रह्मैंद्रयमकालचित्रगुप्तानधिदेवान् अन्यपूभूमिं विष्णुइंद्रं द्वाणी प्रजापतिसर्पं ब्रह्मणः
 प्रत्याधिदेवान् विनायकादीन् च लोकपालांश्चावाह्य संपूज्येशान्यां कुंभे वरुणं संपूज्यान्वादध्यात्।
 चक्षुष्यं तेन वग्रहान् प्रत्येकममुकसंख्याभिः समिञ्चर्वाज्याकृतिभिः समिन्ति लज्ज्यैर्वाऽधिदेवादीने
 वेकया कृत्वा भुवनेश्वरीं प्रत्येकं दूर्वातिलमिश्रगोधूमपायसाज्यानामष्टशताष्टाविंशत्यन्य
 तराकृतिभिरिंद्राणीमिंद्रं च प्रत्येकमुक्तद्रव्यैरष्टाविंशत्यन्यतराकृतिभिः शेषेण स्विष्टकृतमि
 त्यादि उक्तदेवेभ्यो मुष्मेत्वेति मनसा तस्मीं निरूप्य क्षीरे च संसृत्वा ज्योत्स्नागते यजमाने न त्यागे
 कृते उक्तसंख्याया होमं कुर्यात्। तत्र तिसृभिर्दूर्वाभिर्दधि मन्वाज्या कृताभिरेकाकृतिः। एवं समि ॥ २८ ॥

धोभ्यक्ताः। ततः स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तहोमांते दिक्पालेभ्यो नवग्रहेभ्यो भुवनेश्वरींद्राणीं
 द्रव्यश्वसदीपमाषसक्तबलीन्दत्वासमुद्राहर्मिरतितत्त्वस्य वामदेवो ग्निस्त्रिष्टुप्। पूर्णक्रुतिं
 कृत्वा प्रणीता विमोकादिशेषसमाप्तौ यजमानमभिषिच्येत्। आपो हिष्टेति नवभिः। ये एकं
 हृदयते गौतम इंद्रस्त्रिष्टुप्। त्रिभिर्द्वंद्वेति सप्तानां वसिष्ठस्त्रयाणामग्निस्ततो विश्वेदेवा आधा
 गायत्रीततो नुष्टप्रतिस्त्रौ गायत्र्यो नुष्टसौ। उभयं शृण्वन्नशतिमर्ग इंद्रो बृहती। स्वस्तिदा वि
 शायमर्ग इन्द्रो नुष्टप्र। अंबकं। जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टुप्। समुद्रयेष्ठाश्चतुर्णां वसिष्ठ आपस्त्रि
 ष्टुप्। त्रायं तांश्चमा आपश्चित्वातिष्ठेत् सप्तर्षय आपो नुष्टुप्। देवस्य त्वेत्यापस्तंबशाखी ये स्त्रि
 ष्तिः। तमीशानं गौतम इन्द्रो नो जगती। त्वमग्ने रुद्रो। तमुष्टुहीत्यांगिरसस्तिरश्वी रुद्रस्त्रिष्टुप्।
 भुवनस्य पितरं ऋजी श्वारुद्रस्त्रिष्टुप्। पाते रुद्रः कश्यपो रुद्रः स्वराज नुष्टुप्। यज्जागृत इति षोडशो

प्रजापतिर्मनस्त्रिष्टुप्। इन्द्रत्वावृषसंपंचानां विश्वामित्र इन्द्रो गायत्री। ततः सुरास्त्वेत्याधेरभिषिक्ते
 ग्निं संपूज्याचार्यायै धेनुं रुद्रजापिनेन द्वाहं स दक्षिणं दत्त्वा देवानामुत्तरं पूज्यं कृत्वा विसृज्याचार्यं ह
 स्ते दत्त्वा ग्निं संपूज्य गच्छ गच्छेति विसृज्य महर्शं शान्तिं पठित्वा विप्रान्संभोज्य भुंजीत॥ ॥ इति क्रमला
 करभट्टकृतेशान्तिरत्नेरजोदर्शनशान्तिः॥ ॥ मदनरत्ने ऋषिपुत्रसंहितायां त्वन्यथोक्तं। प्रथमा
 त्तविदोषाणां शान्तिं कुर्याद नंतरं। तिथि नक्षत्र वारादि देवानां पूजनं पृथक्। स्थंडिलं कारयेत्तत्र
 चतुरादकशालिभिः। आठकं तंडुलाश्चैव आठको तिलयावको। आठकस्तु। पलं च कुडवः प्रसू
 आठको द्रोण एव च। धान्यमानेषु बोद्धव्याः क्रमशो मीचतुर्गुणा प्रत्यक्तः। उपर्युपरि संस्तौर्ण
 तन्मध्ये नलिनी लिखेत्। दक्षिणं राक्षाद्यतन्मध्ये कर्णिकायां न्यसेद्द्वयं। पुरयोदके नृसंपूर्णमोषधा राम
 दि स मन्वितं। सहदेव्ये कपत्रा च विष्णुकांता सप्तद्रिका। विल्वपत्रैः सहितानि चूर्णयित्वा न्यसेद्द्वयं॥ २६७॥

टे। कुष्ठं मांसी हरिद्रं देमुरा शोलेय चंदनी। क्वाक चोरमुस्ता रव्याः सर्वे पृथ्योदश स्मृताः। गजाश्च
 रथ्या वल्मीकसंगमाद्द्रुगो कुलात्। राजदारप्रदेशाच्च मृदमानो य निक्षिपेत्। पंचगव्यं च कुमुदं तथा
 मुक्ताफलानि च। ब्रज्वैर्यमाणिक्यविद्रुमानि विनिक्षिपेत्। एवं कुंभं समासाद्य अर्चयेद्द्रुधादिभिः
 शुभैः। सावित्र्या च जपेत्कुंभं स्य शान्दश शतं द्विजः। एवं प्रदोषकाले तु तोये स्नानं पापयेत्ततः। स्वर्गल्यो
 क्तविधानेन होमं कुर्यात्प्रयत्नतः। हर्वाज्येन तिलैर्द्रुत्वा सावित्र्या चैव मंत्रितः। अष्टोत्तरसहस्रं वा
 शतमष्टाधिकं तथा। तत्संख्यया त्रिधा कृत्वा हर्वाज्येन तिलैः समं। ब्राह्मणभोजयित्वा तु देवं संपूज्य
 यत्नतः। एवं समासतः प्रोक्तं नारीणी प्रथमं त्वे। तत्रैव नारदः॥ तत्र शीतिं प्रकुर्वीत घृतहर्वा तिला
 क्षतेः। प्रत्येकाष्टशतं चैव गायत्र्या जुहुयात्ततः। स्वर्णगोभूतिला न्दयात्स्वर्णदोषापनुत्तयेदिति शि
 ष्टेः प्रयोगपरिज्ञाता ये श्वशौनकोक्ते वा दताः॥ ॥ इति कमलाकरभट्टकृतो रजो दर्शनि शांतिः॥

शान्ति.

॥ अथ नागवलिः ॥ ॥ शौनकः ॥ अथ वक्ष्यामि सर्पस्य संस्कारविधिमुत्तमं । सिनीवाल्यां
पोर्णमास्यां पंचम्यां वापि कारयेत् । कृतसर्पवधो विप्रः पूर्वजन्मनि वा यदि । वधं प्रख्यापयेत् सापी
चरेत् कृत्वा श्वतुर्दश । विप्राय लोहदंडं वा तन्मूल्यं वापि दापयेत् । याज्ञवल्क्योऽप्याह । उरगेष्वपि
लोहदंडं शति । मूल्यमाह । निष्कत्रयं द्विनिष्कं वा निष्कमेकं कनीयसी । अनुमत्यादिकर्तृणां निष्कमर्द्धं
तदर्थकं । इदं स्वर्णरीषयोः शतयाज्ञेयं । वधेऽत्र जन्मनि कृतं लोहदंडं द्विजातये । दद्यात् सापवि
शुध्यर्थं श्रोत्रियाय कुटुंबिने । साक्षाद् धातुर्मकृत्तुरे तदेव प्रदापयेत् । तथा । प्रियंगुव्रीहिगो
धूम्रतिलपिष्टेन वा पुनः । कृत्वा सर्पा कृतिं शूर्पे निधाय प्रार्थयेद् दहं । एहि पूर्वमृतः सर्पः प्रस्मि
निष्टे समाविश । संस्कारार्थं महं स त्वया प्रार्थयामि समासतः । वस्त्रोपवीतगंधाद्यैः संपूज्य च ह राम
रेद्वहिः । कुर्यात्संस्कारसंकल्पं प्राणायामपुरःसरं । यज्ञोपवीतिना कार्यं सर्पसंस्कारकर्म तु ॥ ॥ २८८ ॥

लौकिकाग्निं प्रतिष्ठाप्य समिदाधानमाचरेत् । ततोऽग्नेरग्निदिग्भागे भूमिं संप्रोक्ष्य वा शिभिः । चि
त्तिं कृत्वा यः संस्तीर्ष्य कुशोराग्नेयकाग्रकैः । पर्युक्ष्याग्निं परित्तीर्ष्य परिषिच्य समर्चयेत् । कृत्वेधा
धानमाधारो च क्षुषी च यथाविधि ॥ सर्पं गृहीत्वा यत्नेन चित्तिमारोपयेत् सुधीः । स्रुवेण जुहुया
दाज्यमग्नौ व्याहृतिभिस्त्रिभिः । सर्पास्ये जुहुयादाज्यं व्याहृत्या च समग्रया । आज्यशेषं स्रुवेणैव
सर्पदेहे निषेचयेत् । चमसस्त्रैर्जलैः सर्पं व्याहृत्याभ्युक्ष्य पाणिना । अग्नेरक्षाण इत्यनया सर्पा
याग्निं प्रदापयेत् । अग्नेरक्षाणि अंहसः प्रतिष्मदेवरीषतः । तीपेष्ठेरजरोदहेत्यनयर्च्येत्यर्थः । उप
तिष्ठेदह्यमानं नमोस्तु सर्पमंत्रतः । ज्ञानतो ज्ञानतो वापि कृतः सर्पवधो मया । पूर्वजन्मनि वा सर्प
तत्सर्वं क्षंतुमर्हसि । क्षीराजेन ततश्चाग्निं प्रोक्ष्य व्याहृतिभिर्जलैः । नास्ति संचयनं कुर्यात्स्नात्वा
चम्य गृहं व्रजेत् । ब्रह्मचर्यादिकं कार्यं त्रिरात्राशौचमिष्यते । सचैलंतु चतुर्थे हि स्नात्वा विप्रान्सम

चयेत्। सपेनिंतस्तथाशेषः कपिलो नाग एव च। कालियः शंखपालश्च सृधरश्चेति नामभिः।
 गंधपुष्पाक्षतैर्धूपदीपाद्यैश्च ये द्विजान्। घृतपायसभक्ष्यैश्च द्विजान्ष्टौ च भोजयेत्॥ एवं क
 र्ते विधानेन सर्पसंस्कारकर्मणि। सूर्यहिंसाकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः॥ ॥ इति नागवलिः
 ॥ ॥ अथ कन्यायावेधव्ययोगेशान्तिः॥ ॥ मार्कंडेयः। बालवेधव्ययोगे तु कुंभद्रुप्रातिमादिभिः।
 कृत्वा लग्नंततः पश्चात्कन्योद्वाहेति चापरे। तत्र पुनर्भूत्वा सावउक्तो विधानरखंडे। स्वर्णंबुपिप्य
 लानां तु प्रातिमाविष्णुरुपिणी। तया सह विवाहे तु पुनर्भूत्वं न जायते। सूर्यसिंहसंवादे। विवाहा
 पूर्वकाले च चंद्रताराबलान्विते। विवाहोक्ते च मथन्य कुंभेन सह चोद्वाहेत्। सूत्रेण वेष्टयेत्पश्चा
 द्दशतंबुविधानतः। कुंकुमालंकृतं देहं तयोरेकं तर्पयेत्। ततः कुंभंचनिःसार्य प्रभज्य सलिलाश
 ये। ततो भिषेचनं कुर्यात्। चपलववारिभिः। कुंभप्रार्थना तत्रैव। वरुणा गिरिवरुणा यजीव नाना ॥ २८८ ॥

राम

समाश्रय। पतिं जीवय कन्यायाश्चिरं पुत्रसुखं कुरु। देहि विलोचनं देवकन्यापालय दुःखतः॥
ततो लंकारवस्त्राद्यां कुर्यात्प्रतिपादयेत्। मूर्तिदानमापि तत्रैवोक्तं। ब्राह्मणं साधुमा मंत्रसंपू-
ज्य विविधा हस्तैः। तस्मै दद्याद्विधानेन विलोमूर्तिं चतुर्भुजां। शुद्धवर्णसुवर्णेन विज्जरात्तयाथ
वा पुनः। निर्मितां रुचिरां शंखगदाचक्राब्जसंयुतां। दधानां वाससी पीते कुमुदोत्पलमालिनी॥
सहस्रैर्गर्जितां दद्यान्मंत्रमेतमुदीरयेत्। यन्मया प्राचि ऊनुषि घ्नत्यापति समागमं विषोपवि-
षशस्त्राद्यैर्हतो वापि विरक्तया॥ प्राप्यमानं महाघोरं यशः सौख्यधनापहं। वैधव्याद्यतिदुःखो-
घनाशाय सुखलब्धये। ब्रह्मसौभाग्यलब्धये च महाविलोचि मां तनुं। सो वलं निर्मितां शक्त्या
तुभ्यं संप्रदेहि ज। अनघायाहमस्मीति त्रिवारं प्रजपेदिति। एवमस्त्विति तस्योक्तिं गृहीत्वा स्व-
गृहं विशेत्। ततो वैवाहिकं कुर्याद्विधिं दातामृगीदृशः॥ इत्यादि निर्णयसिंधौ श्रेयं॥ ॥ ७॥

शान्ति.

॥ ॥ शिर्वेधव्ययोगेशान्तिः ॥ ॥ अथ तृतीयमानुषीविवाहनिषेधात्तदर्थमर्कविवाहउच्यते ॥
प्रयोगपरिजातेमात्स्ये ॥ उद्धेइतिसिध्यर्थं तृतीयं त्रिकदाचन ॥ मोहादज्ञानतोवापियदिगच्छेत्तु
मानुषी ॥ नशत्येवनसंदेहो गगस्यवचनं यथा ॥ संग्रहे ॥ चतुर्थीविवाहार्थं तृतीयेर्कसमुद्धहेत् ॥ आ
दित्यदिवसेवापि हस्तक्षेत्राशनेश्वरे ॥ शुक्लेदिनेवापूर्वास्तिकुर्पादर्कविवाहर्क ॥ ब्राह्मे ॥ ग्रामात्मा
च्यामुदीच्यांवासुपुष्यफलसंयुत ॥ कृत्वा र्कपुरतस्तिष्ठन्प्रार्थयेत्तद्विजोत्तमाः ॥ त्रिलोकवासिन्सदा
श्रद्धाययासहितोरवे ॥ तृतीयोदाहर्जदोषनिवारयसुखं कुरु ॥ तत्राचारोपदेवेशंछाययास
हितंरविं ॥ वस्त्रैर्माल्यैस्तथागीर्धैस्तन्मंत्रैर्लेवपूजयेत् ॥ चतुर्थेदिवसेतीतेपूर्ववतीप्रपूज्यच ॥ विष्ट
ज्यहोममार्गिचउद्धेमानुषीपरां ॥ व्यासः ॥ सुपुष्यफलशारेवेकमर्कमूलसमाश्रयेत् ॥ अर्कं क राम
न्याप्रदानार्थमाचार्यकल्पयेत्पुरा ॥ अर्कसंनिधिमागत्यतत्रस्वस्त्यादिवोचयेत् ॥ नांदीश्राद्धं हि ॥ ३० ॥

रणेन अष्टवर्गं प्रपूजयेत्। पूजयेन्मधुपर्कं एव वरं विप्रस्य हस्ततः। यज्ञोपवीतवस्त्रादिवराया
 स्मे प्रक्षपयेत्। अर्कं प्रदक्षिणं कुर्वन् उपेन्मंत्रमिर्मबुधः। मम प्रीतिकरायेयं मयि सृष्टा पुरातनी॥ अ
 र्कं ब्रह्मणः सृष्टा अस्माकं परिरक्षतु। पुनः प्रदक्षिणी कुर्यान्मंत्रेणानेन मंत्रवित्। नमस्ते मंगले
 देवि नमः सवितुरात्मजे। गहिमांस्तपयादेवि पतित्वं मद्गता। अर्कं त्वं ब्रह्मणः सृष्टः सर्वप्राणि
 हिताय च। यक्षाणां माहिभूतस्त्वं देवानां प्रीतिवर्द्धनः। ततो यो दाहं पापं मृत्युं चाशुविनाशय॥
 ततश्च कन्यावरणं त्रिपुरुषं कुलमुच्चरेत्। आदित्यः सविताचार्यः पुत्री पौत्री च न प्रिका। गो
 र्त्रं काश्यपमित्युक्तं लोके लोकिकमाचरेत्। मुहूर्तं कर्त्तुं निरीक्षेत स्वस्तिसूक्तमुदीरयेत्। अथाचार्य
 समाहूय विधिना तन्मुरवाञ्चतां। प्रतिगृह्यत तोहो मंगल्योक्तं विधिना चरेत्। अर्कं कन्यामिमां वि
 प्रयथाशक्ति विभूषितां। गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्रसमाश्रय। अंजल्यक्षतकर्माणि कृत्वा

शान्ति.

कंकणपूर्वकं। यावत्पंचाचतंसूत्रं तावदर्कं प्रवेष्टयेत्। स्वशास्त्रोक्तेन मंत्रेण गायत्रीं वाथ वाज
पेत्। पंचोक्त्यपुनः सूत्रं कंधे बध्नाति मंत्रतः। बृहत्सामेति मंत्रेण सूत्ररक्षो प्रकल्पयेत्। अर्कस्य
पुरतः पश्चाद्दक्षिणोत्तरस्तथा। कुंभांश्च निक्षिपेत्पश्चाद्गनेयादिचतुष्टये। प्रतिकुंभे महावि
लुं संपूज्य पूरयेत्। पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा मंत्रमेतमुदीरयेत्। मया कृतमिदं कर्म स्थावरेषु जरायु
णा। अर्कपत्याग्निनो देहित सर्वं क्षंतुं महीसि। इत्युक्त्वा शान्तिं सूक्तानि जप्त्वा तं विसृजेत्पुनः। गोपु
र्गं दक्षिणादिद्या हंते पुराया हमाचरेत्॥ ॥ शौनकः॥ तृतीये स्त्रीविवाहे तु संप्राप्ते पुरुषस्य तु। अर्कं
विवाहं वक्ष्यामि शौनको हं विधानतः। अर्कसन्निधिमागत्य तत्र स्वस्यादिवाचयेत्। नदीभ्राद्रिप्र
कुर्वीत रत्नं तिलं च प्रकल्पयेत्। अर्कमभ्यर्च्य सोयं चिर्गंधपुष्पाक्षतादिभिः। अर्कस्योत्तरदेशे तु राम
समन्वारं व्याहृतया। उल्लेखनादिकं कुर्यादघारात्तमतः परं। अर्कं च जुहुयात्संगोभिरन ॥ ३०॥

ज्या १

येकया।यसैत्वाकामकामायेत्येतयर्चातितःपरं।व्यस्ताभिश्चसमस्ताभिस्ततस्तुस्विष्टकृद्रवे
 वेत्।परिषेचनपर्यंतमयाश्वेत्यादिकंक्रमात्।अत्रप्रयोगोमत्कृतेनिर्णयसिंधौज्ञेयः॥ १॥
 शतिरामकृत्तमदात्मजमदकमलाकरकृतेशांतिरत्नेःकविवाहः॥ ॥अथद्वादशगृहाधर्ममि
 लनविधिः॥ ॥सूर्यारुणसंवादे॥दंपतीपितृपुत्रोचस्वसारौभ्रातरोतथा।पितृव्यमातुलो
 चेवदौहित्रोभ्रातृनेयकः॥१॥पुत्रिकापितरोचेवभ्रातृनीभ्रातरोतथा।द्वादशगृह्यतीतेतु
 दूरदेशगतेयदि॥२॥एतेषामेकमेकोपिनान्योन्यमवलोकयेत्।इष्टंति केचिदाचार्या अन्यो
 न्यमवलोकनी॥३॥शिवालयेथवातीर्थेस्नात्वाप्रज्वाल्यदीपको।शिवं संपूज्यविधिवदुभौ
 तौदेवमध्यतः॥४॥धृत्वाकांस्यमयंपात्रंसज्जलैरत्नपूरितं।शांतिर्दमंत्रघोषैश्चसद्भिर्जेरव
 लोकयेत्॥५॥आननंचैकमेकस्यदृष्ट्वासम्यक्शिवंभवेत्।ब्राह्मणेभ्योयथाशक्त्यादद्या

त्वात्रंसदक्षिणं ॥ ६ ॥ अन्येभ्यश्चाथविप्रेभ्योयथावित्तानुसारतः ॥ तेभ्योपिदक्षिणंदत्वापू
 जयेच्चपुनःशिवं ॥ ७ ॥ नत्वादेवंदिङ्गान्सूर्यमागत्याथस्वमंदिरं ॥ ततोद्यादृतिभिर्होमंशतमष्टौ
 त्तरंतिलैः ॥ ८ ॥ कृत्वायतोऽजयोदिप्रान्यथावित्तानुसारतः ॥ बांधवैःसहसुजीतसर्वारिष्टप्र
 शान्तये ॥ ९ ॥ इत्थंयःकुरुतेमर्त्यस्तस्यारिष्टंनविद्यते ॥ आयुष्कामो नरश्चैवमकृतवानावलोक
 कयेत् ॥ १० ॥ पूर्वावलोकितानांतुविधिरेषउदाहृतः ॥ नचैवापूर्वदृष्टानामितिमाकुर्मनीषिणः
 ॥ ११ ॥ ॥ ग्रंथांतरैः ॥ द्वादशाह्वयतीतेतुनकुर्याद्भ्रातृदर्शनी ॥ पित्रोःपुत्रस्यनेवाकुर्महाहानि
 करंभवेत् ॥ १२ ॥ दर्शनीतुप्रकुर्वताशिवंपूज्यशिवालये ॥ कांस्यपात्रंस्फोटयित्वाअं
 तःपटंविधानतः ॥ १३ ॥ मुखंवलोकनंपश्चात्समालिङ्ग्यविपर्ययात् ॥ एवंकृतेविधा राम
 नेतुदोषशान्तिर्भविष्यति ॥ १४ ॥ ॥ इतिकमलाकरसहकृतेशां० द्वादशाह्वयमिलनविधिः ॥ ३०२ ॥

॥ ॥ अथास्मत्सितकृतोरुद्रत्नानप्रयोगोलिख्यते ॥ ॥ उदगयनादौ गुरुशुक्रास्तादिरहिते
शुद्धे मासि शुक्लपक्षे कृतौ विशेषेण चतुर्थे हि अष्टम्यां चतुर्दश्यां वा राविवासरे वा शुभनक्षत्रे चंद्रता
राद्यानुकूल्ये तत्कर्त्तव्यं । इदं चतुर्विधं व्यात्वे विशेषतो मृतापत्यत्वे भवति । एतन्महानदोन
द्योर्विशोध्य संगमे संगममात्रे वा कार्यं । इदं चोदगयना संभवे सर्वमासेषु दक्षिणायने च का
र्यं । सर्वेषु पि च मासेषु ब्राह्मणशुभतेषु च । तस्माद्वश्यं कर्त्तव्यं पुत्रं स्त्री सुखमृच्छतीति हे
माद्रो भविष्योत्तरोक्तेः ॥ तत्र पूर्वकर्त्ता सभार्यः दीर्घायुः सुपुत्राद्युत्पत्तिप्रतिबंधकदुरितनि
रासार्थं यथाशक्ति प्रायश्चित्तमनुतापयुक्तः कुर्यात् ॥ तच्च फलतारतम्यावगतदुरिततारत
म्ये च षड्दं नृदं साद्रुद्ररूपं चाद्रायणरुद्रातिरूपं वा जपहोमतीर्थब्राह्मणभोजनादिप्रत्या
ग्रायेः कार्यं सप्त्योपदिष्टं ॥ ततः श्रीरुद्रप्रीत्यर्थं रुद्रामेकाधेनुं शक्त्योपस्करयुती दद्यात्

शंति.

तः तत्राशक्तौ लक्षतदर्थतदर्थमितं अयुतमितं वा गायत्री जपत दृशं शेन तिलहोमं च कुर्यात् ।
एवं कृते रुद्रस्मानिऽधिकारी भवति । ततः प्रागुक्ते कलिदेशे च कर्त्ता स भार्यः कृतः स्नानः शुद्धः शु
द्धे वा ससी परिधाय आसनोपविष्ट आचांतः शुभिशुद्धिपूर्वकं प्राणनायक्यदेशकालौ स्मृत्वा
मम भार्यस्य दीर्घायुः सुपुत्रादिसंततिप्रतिबंधकेन इह ऊत्तमन्यन्यजन्मनिवाहृतेनाष्टकाप
र्वदिपैतकनिमित्तिकाकरणेन वा परद्वेषेण वा गुरुद्वेषेण वा भृगुशवसक्षणेन वा बालघाते
न वा मातुर्बालिवियोजनेन वा गोवर्त्सवियोजनेन वा रत्नापहरणेन वा पितृमातृद्वेषेण वा अ
न्येन वा कर्मणेन चतुर्विधवंध्यात्वा न्यतरवंध्यात्वं दोषनिरासद्वारा तथा स्त्रियाः कुक्षिहो
षशताशानान्यदुष्टस्त्रीचैलांचलस्य शदोषतदेकासनाशनशय्यादिजनितदोषादिसर्वसं राम
ततिप्रतिबंधकनिरासद्वारा उमासहितरुद्रप्रीत्या दीर्घायुष्मत्सुपुत्रादिसंतत्यवास्यर्थे बोधाय ॥३०३॥

नोक्तविधिना रुद्रकलशस्नानार्थं कर्मकरिष्ये शतिसैकल्यगणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मा
तृकापूजनं नांदीश्राद्धं च करिष्ये शतिसैकल्यपूर्वकं कुर्यात् । एतानि कृत्वा विप्रधानसंकल्पः ॥ ततः
आचार्यब्रह्मर्त्विग्वरणं कुर्वन् ब्राह्मणान् प्रार्थयेत् ॥ ब्राह्मणः संतु मे शंताः पापास्तु समाहि
ताः । वेदानां चैव दातारस्त्रातारः सर्वदेहिनां । जपेयं ज्ञेयं स्तुतं स्तुतं होमं दर्शनं श्रवणं विविधैः पुनः । दे
वानां च पितॄणां च तस्यार्थं याजकाः स्मृताः । येषां देहोऽस्ति तावेदाः पावयन्ति जगत्रयं । ते मां रक्षन्तु
सततं जपयन्ते व्यवस्थिताः । ततः आहिताग्निं द्विजं शतं धर्मज्ञं सत्यवादिनं । स्नानार्थं प्रार्थये
द्देवीनिपुणं रुद्रकर्मणि शतिलक्षणयुतमाचार्यं दण्डय्यात् । ततो ब्रह्मणमृत्विजश्चैकादशवृणु
यात् । ततः सर्वाभ्युपकर्षस्त्रालंकारादिभिः पूजयेद्यथाशक्तिः । तत आचार्यादिसहितो मंड
पं प्रविशेत् । ततः सत्विगचार्यः संकल्पपूर्वकं सलक्षणे कूटं देवमंडपं वा ईशान्या सर्वतोभद्रं

रामरुति.

लिंगतोभद्रमष्टदलंवाप्रत्येकं एवं द्वादश संख्या निरुत्वा तत्समीपे परितः सप्तधान्यानि मंगला
र्थं निधाय रक्षोहरणमित्याद्यैर्यद्रसंस्थितं भूतं स्नानमाश्रित्य सर्वदा स्नानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्र
स्थितं तत्र गच्छतु। अपक्रामंतु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशः। सर्वेषामविरोधेन ब्रह्मकर्मसमारसे इ
ति च सर्षपा न्विकीर्य पंचगव्येन शुची वोरुयेति कृत्वेनाभ्युक्ष्य स्वस्य यनं ताक्ष्यमिति प्रोक्ष्य। मंडप
श्चेमंडपपूजां विधाया सने उपविश्य भूतशुद्ध्यादिक्रमात्सरक्षां कृत्वा श्रीरुद्रं ध्यायन् नाराधितो
मनुष्येस्त्वं सिद्धे देवा सुरादिभिः। आराधयामि भक्त्या त्वां मां गृहाण महेश्वरेति प्रार्थयेत्। ततः
त्रातारमिद्रं। त्वन्नो अग्ने। सुगन्तः पंथा। अमुन्वंतं। तत्वायामि। आनो निपुद्रिः। वयं सोम। तमीशानं
अस्मे रुद्रा। स्यो नाष्टथिवीति संपुटीकरणेन प्रत्येकं इंद्रादिदिक्पालान् प्रणवादिभ्यो तत्तत्तन्नाम भं राम
त्रैव नित्वा महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधयः समितियवान्क्षिप्त्वा आकलरोक्षिति क्षालितान् ॥ ३०४ ॥

लशान्येषु निधाय इमं मे गंग इति तीर्थं जले नापूर्यतत्र गंध दारामिति गंधं ओषधयः समितिय
वान् यथा ओषधी रितिसर्वेष्वधीः कांडा कांडा इति दूर्वाः पाः फलिनी रिति फलं स्येनेति सप्तमृदः अश्व
ध्वेव इति पंचपल्लवान् सहिरत्मान् इति पंचरत्नानि हिरण्यरूप इति हिरण्यं सिंहायुवं वस्त्राणीति
वस्त्रेण रक्तसज्जेण च वेष्टयित्वा पूर्णं दूर्वा इति वंशमयानि पूर्णपात्राणि निधाय कलशस्य मुखे विष्णु
रित्यादिना कलशेषु देवतीर्थान्यावाह्ये देवदानवसंवादे इत्यादिना कलशं सं प्रार्थयन्त्येव कर्मिणः कुं
भमध्ये श्रीरुद्रमावाहयेत् । ततः समुद्राद्दूर्वा रितिसमुद्रं कलशं जले भावयित्वा कलशस्य मूले ब्रह्म
ज्ज्ञानमिति ब्रह्माणी । मध्ये इदं विष्णुरिति विष्णुं । कंठे नमः शंभवे इति रुद्रं । मुखे इन्द्राग्नी आगतामि
ति इन्द्राग्नी । यमे न दत्तमिति यमं व० सर्वत इषे त्वेति देवान् । आदित्यत्नस्येति सूर्यं । विश्वतश्चक्षु
रिपरमेष्ठिनं च । पार्श्वयोर्नमोस्तु सर्प इति सर्पान् । पूर्वे अग्निमील इति ऋग्वेदं । दक्षिणत इषे त्वेति यजुः

श्रुति.

पश्चिमेअग्नआयाहीतिसामवेद।उत्तरेशन्नोदेवीरित्यर्थवेद।मध्येतत्सवितुरितिगायत्रीन्यसे
त्पूर्वाथष्टदिक्षुतत्तन्मंत्रैर्नामभिर्वदिंद्राग्नीनष्टो-यस्य।कांडात्कांडादितिदूर्वाःशिरसिनिक्षिपेत्।
ततोवंशपात्रेष्वष्टदलपुतानि वस्त्राणिसंस्थाप्यतत्रनिष्कृतदधृतदधस्त्वर्गनिर्मिताअशक्तौ
वल्लुवरसुवर्गनिर्मिताःश्रीरुद्रप्रतिमाःअग्न्युत्तारणपंचाष्टताभिषेकपूर्वकंसंस्थाप्यतास्या
त्वावहंस्वितिउमासहितंश्रीरुद्रमावाहयेत्।एवमावाह्यसद्योजातंप्रपशामीत्यासनं।स
द्योजातायवैनमोनमश्तिपाद्यं।भवेभवेनतिभवेभवस्वमामित्यर्घ्यं।भवोद्भवायनमइत्याचम
नीयं।वामदेवायनमश्तिआपोहिष्ठेत्याद्यैश्चस्नातंदत्वाचमनंदत्वाष्टभिस्तर्पयेत्।भवंदेवंतर्प
शर्वदेवंत-रुद्रंदेवंत-पशुपतिंदेवंत-उग्रंदेवं-ईशानंदेवं-भीमंदेवंत-महानंदेवंतर्पयामि।ततोऽजे राम
ष्टायनमश्तिवस्त्री।तल्लीमाचमनं।श्रेष्ठायनमइत्युपवीतं।रुद्रायनमइत्यंकुरं।कालायनम ॥३०५॥

शिवो

इतिगंधं। कलविकरणाय नम इति पुष्पं। बलविकरणाय नम इति धूपं। बलाय नम इति दीपं। बलप्रमथनाय नम इति नैवेद्यं। तल्लीमाचमनं। सर्वभूतदमनाय नम इति तांबूलं। मनोन्मनाय नम इति दक्षिणां दधात् ॥ ॥ केचित्तु सद्योजातमिति प्रतिष्ठाप्य सद्योजाताय नमो नम इत्यासनं। भवे भवे इति पाद्यं। भवोद्भवाय नम इत्यर्घ्यं। वामदेवायैति स्नानं। तर्पणमष्टभिर्ज्यैष्ठ्या चमनं। श्रेष्ठार्थेति मधुपर्कं। कालायैति गंधं। कलविकरणायैति पुष्पं। सर्वभूतेति धूपं। मनोन्मनायैति दीपं। भवोद्भवायैति नैवेद्यं। त्र्यंबकमिति वस्त्रादीनि दद्यादित्याहुः। अथाष्टौ पुष्पांजलीं दधात् ॥ भवाय देवाय नमः। शर्वाय देवाय नमः। रुद्राय पशुपतये उग्राय ईशनाय भीमाय महते देवाय नम इति। अथास्याघोरतनूरघोरेभ्यश्चैकपतिष्ठेत्। ततो नमस्कारः। विश्वेश्वरविस्वाक्षविश्वरूपसदाशिव। शरणं भवभूतेशकरणकरशंकर। हरशंभो महादेव विश्वेश्वर वल्लभ। शिवशंकर सर्वस्मिन्

शान्ति.

नीलकण्ठनमोस्तुते। मृत्युञ्जयायरुद्रायनीलकण्ठायशान्तिर्भवे। अमृतेशायशर्वायमहादेवायतेनमस्तुति।
ततः प्रार्थना। राजसेनस्वयं ब्रह्मासात्विकेन स्वयं हरिः। तामसेनस्वयं रुद्रस्त्रितयं त्वपि स/स्थितं। नमो
मित्रां विरूपाक्षनीलग्रीवनमोस्तुते। त्रिनेत्राय नमस्तुभ्यमुमादेहार्थधारिणे। त्रिशूलधारिणे तुभ्यं
भूतानीपतये नमः। पिनाकिने नमस्तुभ्यं मीढुष्टमायते नमः। नमो मित्रां महादेवपतये त्वां नमाम्यहं।
भोक्ता भोज्यस्त्वमेवेश भक्तानां शर्मदः स्वयं। सूर्यरूपं समासाद्य देहि नां देहधारक। मुनीनां मुक्तिदा
ता च भक्तानां भुक्तिदः स्वयं। पदव्यासर्वमिदं त्वामध्ये तिचयाति च। नान्यस्य विजयं दातुं शक्ति
रस्ति त्वया विनेति। ततो यजमानः आराधितो मनुष्येस्त्व५ सिद्धैर्देवा सुरादिभिः। आराधयामि
भक्त्या त्वां मां गृहाण महेश्वरेत्यात्मानं निवेदयेत्। ततः पूर्वाद्यष्टकमलेषु इंद्राद्यष्टदिग्पालान्सं राम
पूज्यान्नादिवलिमुपहृत्य प्रार्थयेत्। इंद्राद्याश्च सुराः सर्वे लोकपालास्तथैव च। आदित्यावसवो॥ ३० ॥

देवाविश्वेदेवामरुद्राणाः। ते सर्वे पूजिताः शान्तिं प्रयच्छंतु सुखानि च। बलिदानादिना लुप्ताः प्रय
 च्छंतु यथेष्टमिति। ततः सर्वे प्राणनायक्यदेशकालौ स्मृत्वा यजमानस्या युष्मत्सु पुत्रादिस्तत्त्व
 वाप्यर्थं रुद्रैकादशिनी जपसंकल्पसाधारणान्यासीते विशेषं कुर्युः। सशोजातमिति पंचभिः प्राण
 वध्या हृति पूर्वकैर्ध्या हृति प्राणवांते हृदयशिरःशिखाकवचनेत्राणि स्वस्मिन्विन्यस्येवमेव कलशे
 पुन्यसिद्धिः। ततो राजसेनस्वर्यं ब्रह्मेति स्तुतिपूर्वकं स्वस्वकलशं स्मृत्वा यजमानस्य शुभं ध्यायंतः
 प्रत्येकं रुद्रैकादशिनी जपस्तारा राजसेनस्वर्यं ब्रह्मेति स्तुत्वा क्षमापयेयुः। हीनो विभक्तिवर्णेऽथर्वज
 नेऽथ स्वरेस्तथा। जपो मे क्षम्यतां देव प्रसादं कुरु किंकरे। महारुद्रजपो यो मे नूनं श्रेयः अधिकश्च यः।
 सर्वः संपूर्णताया तुल्यसादात्सदा शिव। यदक्षरपदत्रष्टं मात्राहीनं च यद्रवेत्। तत्सर्वं क्षम्यतां देव
 प्रसीद परमेश्वरेति॥ तत आचार्यः कुंडे स्तुतिं कृत्वा स्वशरीरोक्तविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य तूष्णीं निर्वृ

पादिनाचरुं पत्काज्यभागांतं कृत्वा समित्तिलचवर्ज्यैः प्रतिद्रव्यं उपदशं शेन होमं कुर्यादिति विष्णिः
 सह। अत्र सर्वेषां द्वादशैकादशित्ती उपरूपाणि शतं द्वात्रिंशच्चतुर्दशं शस्त्रयोदशरूपाणि तदा द्वा
 तयोष्टाचत्वारिंशत्पक्षे षट्शतानि चतुर्विंशतिश्च शिष्टरूपद्वये दशं शतं तयोदश। चमकाकृत
 यश्चतुर्दश। सर्वाः ह्यन्यूनसार्द्धषट्शतानि। तावान् प्रतिद्रव्यं होमः। तत एकादशशतसंख्ये रक्ता
 पत्रैर्मूलमंत्रेण होमः कार्यः। सर्वोपि होमो मूलमंत्रेणैव वा कार्यः। मूलमंत्रस्य परमेष्ठी ऋषिः। रु
 द्रो देवता पङ्क्तिर्ह्रस्वः। होमादौ वि०॥ अस्य न्यासः॥ परमेष्ठिने ऋषये नमः शिरसि। पंत्ये वृद्धसे
 नमः मुखे। रुद्राय देवताये नमः हृदये। नम इति शिखायां। शोभव इति शिरसि। चेतिललाटे। मय
 इति नेत्रयोः। भव इति श्रोत्रयोः। चेतिसासिकायां। नम इति मुखे। शंकरायेति ग्रीवायां। चेतिह
 दये। मयातिजठरे। स्करायेति नाभौ। चेतिश्रोण्याः। नम इति कक्षां। शिवायेत्यूर्वे। शिवतरायेति ॥ ३७ ॥

राम

५१
 ऊनुनोः। चेतिपादयोः। नमः शीमवे चेति हृदये। मयो भवे चेति शिरसि। नमः शंकराय चेति शिरसा
 यां। मयस्कराय चेति कवचाय कुं। नमः शिवाय चेति नेत्रत्रयाय बोधट्ट। शिवतराय चेत्पञ्चाय
 फट्॥ एवं होमं कृत्वा स्विष्टकृदादि पूर्णकृति प्राक्तनं होम शेषं समाप्या चोर्षादयोगे धाद्यपचारै
 रुद्रस्योत्तरपूजां कृत्वा भिषेकार्थं रुद्रं प्रसाधाम्नेरुत्तरतश्चतुरस्रं स्वस्तिकोपेतं मंडलं कृत्वा तत्रोड्
 वरकष्टपीठद्वयोपरि परिहिताऽह तश्चेतवस्त्रोदं पती प्राप्नुयुः खलुपवे श्यस्वयमुदश्चुस्वाश्च
 तुरधिकसप्तशतार्कपत्रैरुद्रैकादशिन्यामूलमंत्रेण वा भिषिं चैयुः॥ अत्र माध्यं दिनं शाखायां
 रुद्राध्यायगता मां चतुःषष्टिर्मंत्राणामेका दशिन्यां चतुरधिकसप्तशतसंख्या भवति तेनैके
 केनार्कपत्रेण भिषिच्यपत्राणित्यजेत्। अन्येषां तु शाखि मां मूलमंत्रेणैव तावद्वारा वृत्तेन त
 थैवाभिषेक इति बोधायनसंप्रदायः॥ ततः पल्लवैः आशुः शिशान इति सूक्तेनाप्यायस्त्रितिस्तो
 नमंत्रेणैवैके २

शान्तिः

मंसूक्तेन यदंति यच्चैत्यादिपावमानीभिरापोहिष्ठेत्यादिभिः समुद्रज्येष्ठा इत्यादिभिः सहस्राक्षमि
तित्वेन सुरास्त्वामित्यादिपौराणैश्चाभिषिच्य शिवं शिवमिति वदेयुः। इह वाचायेपि यिषेकैप
त्राणि गृह्णीयादित्येके। ऋत्विज एवार्कपत्रैरेकादशिन्याचार्यस्तु पंचपल्लवैः सूक्तैरभिषिच्येदित्य
न्ये॥ ततः सर्वेपि धीभिः सप्तमृद्धिर्नद्या उभयकूलमृदा च सर्वंगे अनुलिप्तौ दीपतीविशेषतः
कुक्षिदेशे नुल्लिप्ता स्त्रियं शिष्टेनोद्धृतेन सर्वकलशोदकेन स्नापयेयुः। ततस्तौ शरीरस्याश्रये दो
षाये दोषागर्भबीजयोः। सर्वतेनाशमार्था तु कर्मण्यनेन मोहिजाः इति मंत्रमुच्चार्याभिषेकवा
ससीत्कल्पाशु देवाः ससी। परिधापयुः कूर्चं दनमात्मा लंकृतो भवेत्तौ। ततः आचार्येपि जमाना
भ्यामन्वारब्धः समुद्राह निर्गित्यादि मंत्रैः पूर्णकृतिं कृत्वा विसोर्ध्वं रज्जुं कृत्वा तत्र श्रावयेत्स राम
क्तमग्नेर्यवै ह्यवरोद्रमेदवं। महावैश्वानरं सामज्येष्ठसाम च पाठयेत्। ततो यजमानः सपत्नीकः॥ ३०८॥

कृत्यायुषकराणः पूजापूर्वकमाचार्यायपयस्विनीधेनुंसुवर्णचक्षिणंदत्वाब्रह्मणेचषभ
 मृत्विग्भ्योधेनुंसुवर्णवायथाशक्तिदत्वाक्षमाप्यश्रीरुद्राद्यावाहितदेवताविसृज्यश्रीरुद्रप्रीत्य
 र्यंशर्ततदर्थंतदर्थंवाब्राह्मणभोजयित्वातैः संपूर्णतीवाचयित्वाजीवत्यतिपुत्राभिर्वर्द्धापना
 दिकृतमंगलोब्राह्मणशिषोगृह्णीयात्। अनेनविधिनाकार्योरुद्रः कलशसंज्ञकः। पुंस्तेस
 सकलाभोगात्रसादाच्यंभूरस्यचेत्याहभगवान्बोधायनः॥ भद्रामेश्वरसुतोभद्रनारायणा
 त्मजः॥ रामकृष्णस्त्विमाचक्रेश्रीरुद्रस्मानपद्धतिं॥ ॥ इतिश्रीमन्नारायणभद्रसूरिसूनुसाम
 कृष्णभद्रकृतोरुद्रस्नानविधिः॥ ॥ अथहेमाद्रौभविष्योक्तंरुद्रस्नानं॥ ॥ पुष्पिष्ठिरुवाच॥
 रुद्रस्नानंविधानेनकथयस्वजनार्दन। सर्वारिष्टप्रशमनंसर्वशान्तिप्रदंनृणां। रुद्रउ० देवंसे
 नापतिंत्वंदंरुद्रपुत्रंषडाननं। अगस्त्योमुनिशर्दूलः। सुखासीनमुवाह। सर्वलोसिकुमार

च।

श्रीति.

स्त्वं प्रसादाच्छंकरस्यैवे। स्नानं रुद्रविधानेन स्त्रीणां रुद्रकथं भवेत्। स्कंद उवाच॥ मृतवत्सा तु या
नारी दुर्भगा भक्तुवर्जिता। या सृते कन्यका वंध्या स्नानमासां विधीयते। अष्टम्यां च चतुर्दश्यामु
पवासा परायणः॥ त्रयोऽष्टौ चतुर्थे हि प्राप्ते सूर्यदिने यवा॥ नद्योस्तु संगमे कुर्यान्महानद्योर्वि
शेषतः॥ शिवालये यवा गोष्ठे विविक्षे वा गृहीतगणे। आहिताग्निं हि जंशान्तं धर्मज्ञं सत्यवादि
नं। स्नानार्थं प्रार्थयेदेनं निपुणं रुद्रकर्मणि। ततस्तु मंडपं कुर्याच्चितुरस्रमुदकफलवत्। बद्धचंद
नमालं च गोमयेनानुलेपितं॥ तन्मध्ये चैत रजसा संपूर्णं पद्ममालिखेत्। तस्य मध्ये महादे
वं स्थापयेत्कूर्णकोपरि। दद्याद्दलेषु नद्यादीन् चतुर्ष्वपि विधिपूर्वकं। इंद्रादिलोकपालांश्च दलेषु
पुस्तु विन्यसेत्। देवीं विनायकं चैव स्थापयेत्तत्र पार्थिव॥ दत्वा ध्वं गंधधूपं च पुष्पं दीपं गु
डोदनं। भक्त्या नानाविधान् दद्यात्सलानि विविधानि च॥ चतुःकोणे पुष्टंगारमश्वत्थदल

राम

॥ ३०८ ॥

पूरितं। एकैकं विन्यसेद्ब्रह्मन्सर्वेष्वधिसमन्वितं। मंडपस्य चतुर्दिक्षु दद्याद्भूतबलिं तदा। आग्ने
 य्यादिशिकर्तव्यं मंडपस्य समीपतः॥ अग्निकार्यं शुभे कुंडे पत्रपुष्पैरलंकृतं। लवणीपायसा
 यायुक्तं घृतेन मधुना सह। मानस्तोकेन जुहुयात्कृते होमेन वग्रहे॥ द्वितीयस्य अग्निकार्यस्य क
 र्ता च ब्राह्मणो भवेत्। रुद्रजप्य कृताचार्यं सितचंदनचर्चितं॥ सितवस्त्रपरीधानं सितमाल्य
 विभूषितं॥ शोभयेत्कंकणैरुक्मकणविष्टैः। गुलीयकैः। पूर्ववत् मंडपं कार्यं द्वितीयं मंडपे शु
 भं॥ तस्य मध्ये तु सामारी श्वेतपुष्पैरलंकृता। श्वेतवस्त्रपरीधाना श्वेतगंधानुलेपना॥ सुखा
 सनोपविष्टस्याक्षचार्यो रुद्रजपकः। अभिषिञ्चेत्ततः श्वेतामर्कपत्रपुष्पांबुना। चतुःषष्टिं
 चैने व रुद्रेने कादशेन तु। शतानि सप्तपर्णानि चतुर्धिरधिकान तु। पर्णानामिति क्रवां तासां
 चतुःषष्टिं सर्वानामेकादशकृत्वः पठितानामिषं सर्वं। अष्टिद्रेणेति मंत्रेण स्नानार्थं वि

निवेशयेत्। अश्वत्थानाङ्गुष्ठानाङ्गुलीकात्संगमाद्भुदात्। वेश्याङ्गणाद्राजगृहाद्रोष्ठादानी
 यवेभृदं। सर्वोषधीरोचनांचनदीतीर्थैर्दिकानिच। एतत्संक्षिप्यकलशेकुरालकाचिदंगना। रुद्रा
 भिजसेनततः स्नापयेत्कलशेनतः। तोयपूर्णोदिकलशैरश्वत्थदलपूरितैः। सर्वदिक्संस्थितैः प
 श्वात्स्नापयेत्कलशाक्षतैः। एवंस्नात्वास्नापकायदद्याद्ग्रीवाकांचनं तथा। होतुरेवात्रनिर्दिष्टाद
 क्षिराङ्गोः पयस्विनी। ब्राह्मणनामयान्येषां स्वशक्त्यामुनिपुंगव। स्रग्वस्त्रकांचनादीनि
 दत्त्वा सर्वांश्चक्षमाक्षपयेत्। कृतेनानेनविप्रेन्द्ररुद्रस्नानेन भामिनि। सुमगाकांतिर्नयुक्तावडुपु
 त्राप्रजायते। सर्वेष्वपि हिमासेषु ब्राह्मणानुमतेन च। तस्मादवश्यं कर्तव्यं पुत्रीस्त्रीमुखमृच्छ
 ति। पास्नानमाचरति रुद्रमिति प्रसिद्धं श्रद्धांवितादिजवरानुमतेन तौगी। दोषानि हंत्यसकला राम
 स्वशरीरमाजो नर्तुः प्रिया भवति भारतजीववत्सा ॥ इति हेमाद्रौ नविष्येत्तरे बंध्यात्वहर ॥ ३१ ॥

प्रज्ञानं ॥ ॥ अथ हेमाद्रावन्यथास्नानं ॥ ॥ पार्वत्यु ॥ ॥ प्रेतप्रजाः प्रजावापि स्त्री प्रजावापि जा
यते । ग्रहयोगा वितावापि कृत्वा त्यजति वापति । वददेव कथं तस्याः । सर्वमेतद्दिनं शयति । जायते
च तथा भीष्म तः पृष्ठमिशं कर । ईश्वर उवाच । शृणु येन प्रणयंति दोषा स्त्रीणां त्वयोदिता । जा
यते च तथा भीष्मं यथा वक्तव्यमिति । गोमूत्रगोमयाभ्यां च भूशुद्धिं परिकल्पयेत् । आवृते वि
तते देशे यत्र नान्यः प्रपश्यति । कुंभान् समानयेत्तद्देशे कंच तथा हि जान् । आहूय प्रार्थयेत्स
र्वानिर्वयेत्सि यद्दक्षिणा । प्रक्षाल्य स्नापयेत्कुंभान् पूरयेत्तीर्थवारिणा । कृत्वा त्मरसा विधित्त्वा
स्तिकंच तथासनं । यजे मां सर्वकामेश प्राणनायकं वाग्यतः ॥ संकल्प्या वाह्यकुंभेषु मा
मेवात्वा बहं त्विति ॥ आसादितं समग्रं तु तत्रैव परिकल्पयेत् ॥ कुंभस्य बाह्यदेशे तु लो
कपालान् प्रपूजयेत् ॥ बौधायनोक्तविधिना गार्गीशानसं निधौ । त्वरितं च ततो न

शान्ति.

त्वाइंदरीमूलमंत्रतः। प्राणवश्चादितः कार्ये निमश्चांते तथैव च। देवताषु मध्यस्तु मूलमंत्रः
प्रकीर्तितः॥ रुद्रैकादशिनीमेकाष्टष्टाकुंभोदकं जपेत्॥ पुनः संपूज्य विधिवन्मपीद्रादींस्तथै
व च। एवं सर्वेषु कुंभेषु सर्वे कार्ये द्विजोत्तमाः॥ ततः कुंभान्समादाय क्रमान्मूर्ध्नि विसर्जये
त्॥ एतदेकादरागुणं कर्त्तव्यं द्विजसत्तमैः॥ एकादशो ह्येव विधिवत् कर्त्तव्यं द्विजतर्पणं। द
त्वा च दक्षिणां तेभ्यो नमस्कृत्य विसर्जयेत्॥ एवं दोषाः प्रणश्यंति जायते तु यथेप्सितं।

~~.....~~॥ पु
रुषस्यापि कर्त्तव्यं ग्रह रोगान्वितस्य च। पुण्याप्रबलकामानां क्षत्रियस्य जयार्थिनः। प्रति स
वत्सरं यस्तु चैत्र शुक्ले शुभे दिने॥ करोति श्रद्धया युक्तं अनेकाद्याप्यनुत्तये॥ ॥ इति रुद्र राम
स्नानं॥ ॥ अथ शतचंडी सहस्रचंडी च॥ ॥ वाराही तंत्रे॥ चंडीपाठफलं देविष्टुधुग ॥ ३९३॥

दतोमम॥ एकावृत्तादिपाठानां यथावत्कथयामिते॥ संकल्पपूर्वसंपूजन्यस्वांगेषु मनूना
कृत्। पठनाद्वलिहनाद्विसिद्धिमाप्नोतिसाधकः॥ उपसर्गोपशान्त्यर्थे त्रिरावृत्तिं पठेन्नरः। ग्रहो
पशान्तौ कर्तव्यापंचावृत्तिर्विरानने॥ महाभये समुत्पन्ने सप्तावृत्तिं समुन्नयेत्॥ नवावृत्ताद्
वेच्छांतिर्वाजपेयफलं लप्सेत्॥ राजवश्यादिभूत्येच रुद्रावृत्तमुदीरयेत्॥ अकवृत्तेः का
म्यसिद्धिर्वैरिहानिश्च जायते॥ मन्वावृत्ताद्दैरिनाशस्तथा स्त्रीवश्यतामिषात्। सौख्यं पं
चदशावृत्तौ श्रियमाप्नोति मानवः। कलावृत्तौ पुत्रपोत्रधनधान्यागमविदुः। राजसीति वि
मोक्षाय वेरस्योच्चाटनाय च। कुर्यात्सप्तदशावृत्तं तथाष्टादशकं प्रिये॥ महारागविमोक्षा
य विंशावृत्तं पठेत्सुधी। षोडशविंशवृत्तनात्तु भवेद्द्वयविमोक्षणं। संकटे समनुप्राप्ते तु
श्वेकित्साभये तथा। जातिध्वंसे कुलोद्धेदे आयुषो नाश आगते॥ वैरिवृद्धौ व्याधिवृद्धौ ध

श्रीति०

ननाशेतथाक्षये। तथैव त्रिविधोत्पातितथाचेवातिपातके। कुर्याद्यत्नाद्यत्तावर्त्तततः संपद्यते शु
भे। श्रेयोवृद्धिः शतावत्ताद्रज्यवृद्धिस्तथापरे। मनसा चिंतितं देवि सिध्येदष्टोत्तरावत्तात्। शता
श्वमेधयज्ञानां फलमाप्नोति सुव्रते॥ सहस्रावर्त्तना लक्ष्मीरावणोति स्वयं स्थिरा। मुक्ता
मनोरथान्कमान् नरो भोक्षमवाप्नुयात्। पथाश्वमेधः ऋतुराष्ट्रदेवानां च यथा हरिः। सप्तवानाम
पि सर्वेषां तथा सप्तशतीस्तवः। अथवा बहुनोक्तेन किमेतेन वरानने। चंद्राः शतावत्तपाठात्स
र्वाः सिध्यंति सिद्धयः इति॥ तत उं नारायणाय नमः॥ नारायणाय नमः। नरोत्तमाय नमः। देव्ये न
मः। सरस्वत्यै नमः॥ व्यासाय नमः। इति नत्वा पठेत्। विधिवाक्यपाठस्त्वमूलो भ्रूता नौ। अध्यायं
प्राप्य विरमेन्न तु मध्ये कदाचन॥ कृते विरामे मध्ये तु अध्यायादि पठेन्नरः॥ तथा। देवी राम
यामयतः कृत्वा ब्राह्मणानां विशेषतः॥ यं धिं च शिथिलं कुर्याद्विचंचकुरु नंदन॥ ॥ ७॥ ॥ ३९२॥

॥ ॥ अथ शतचंडीसहस्रचंडीप्रयोगः ॥ ॥ नत्वा गणेश्वरं देवं पितरो राघवं शिवं । रामक
स्ततृजेन कमलाकरशर्मणा ॥ ॥ शमरं यामलं चैव योगिनीतंत्रमेव च । वाराहीतंत्रमन्यांश्च
ग्रंथानोक्तोऽस्य यत्नतः । सहस्रचंडिकायाश्च शतचंड्यास्तथैव च । नवा एन्यासविधिना प्रयो
गः प्रोच्यते धुना । तत्र यजमानः शुभदेशे मंडपं चिकीर्षुर्गणेशकर्मशेषवसुधानीपूजनं कृत्वा
शतचंड्यांषोडशहस्तसहस्रचंड्यां विंशतिहस्तं मंडपं प्रसाध्य तदाग्नेयसंसावटे वा पूर्वोक्तदे
वानां पूजां कृत्वा ताम्रपात्रेर्घ्यमादाय जलानुभ्यामवनिंगत्वा । प्रागृक्षसर्वकल्याणिवसुधेलो
कधारिणि । उद्धृतासिवराहेरासशैलवनकानना । मंडपं कारयाम्यद्यत्नदूर्ध्वं शुभलक्षणी ॥
गृहाणार्घ्यं मया दत्तं प्रसन्ना शुभदा भवेति भूम्यैर्घ्यं दत्त्वा मंडपं विधाय तन्मध्ये ईशान्याह
स्तमात्रां द्वांगुलवप्रां गृहवेदीं कृत्वा पश्चिमेशतचंड्यां द्विहस्तं सहस्रचंड्यां चतुर्हस्तं षट्सं

शान्तिरत्न.

वाचतुरस्रं पञ्चकुंडं वा कुर्यात्। तत्राष्टाचत्वारिंशदंगुलानि चतुर्हस्ते करणी। अष्टपञ्चाशदंगुला
निसप्तवायुकादयंचषट्ते करणी। एवंकुंभं कृत्वा मंडपमध्येऽष्टकोणीवेदांकुर्यात्। तद्यथा। म
ध्यस्तं भवतु कमध्यसमंचतुरस्रं कृत्वा षोडशहस्तमंडपेष्टादशीगुले विंशतिहस्ते च विंशत्यं
गुलाधिकहस्तेन कोणेषु भयतो कथित्वा षट्सूत्रदशनादष्टास्त्राभितिराधवसदोक्तः प्रकारः॥
अथवा षोडशांगुलाधिकहस्तमात्रं मध्ये चतुरस्रं कृत्वा तत्संलग्नानि चतुर्दिक्षु तन्मानानि चत्वारि
चतुरस्राणि कृत्वा बाह्यचतुरस्राणां कोणेषु क्षणायाम् सूत्राणि दत्वा दिक्षु चतुरश्रचतुर्थं शिंशं स्त
जेदित्यष्टास्त्रा एवमष्टकोणीहस्तोच्चां वेदिकृत्वा तदुपरि वारुणमंडलं सर्वतो मर्द्रवा कृत्वा
परिवितानकिंकिणीचामरादियुतं बद्ध्वा शतचंद्रांपलेन तदर्धेन तदर्धेन वा सहस्रचंद्रां राम
तुपलपंचकेन तदर्धेन तदर्धेन वा देवीमूर्तिमष्टादशमुज्जी कुर्यात्॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ ॥ ॥ ३३३॥

॥ शुभे हि कर्ता सपत्नीकः तिलतेलेन कृताभ्यंगो भूषितः संपूर्णकिल शहस्रो भद्रं कर्णेभि रिति
भंडपं प्रदक्षिणी कृत्य पश्चिमद्वारेण प्रविश्योपविश्य देशकोटौ स्मृत्वा ममेह जन्म निदुर्गाग्नी
तिद्वारा सर्वापचांति पूर्वकदीर्घायुर्विपुल धनपुत्रपौत्राद्यनवच्छिन्न संततिवृद्धि स्थिर लक्ष्मीकी
र्त्ति लाभशत्रुपराजयसंदर्भादसिध्यर्थं ममा मुक्तकार्यसिध्यर्थं वासनवग्रहमखांशतचंडीं स
हस्रचंडीं वा स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा करिष्ये । तदंगतया गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूज
नं नांदीश्राद्धं च कृत्वा चार्यं वृत्वा प्रार्थयेत् ॥ आचार्यस्तु यथा स्वर्गेशिकादीनां बृहस्पतिः । तथा त्वं म
म यज्ञेस्मिन् आचार्यो भवसुव्रतेति । ततो ब्रह्माणं वृत्वा । यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा स्वर्गलोकपिता
महः । तथा त्वं मम यज्ञेस्मिन् ब्रह्माणं त्वामहं वृणोति प्रार्थयेत् । ततः सदस्यंगणेशपार्थं च वृत्वा
स्मिन् कर्मणि कृत्वा कृत्वेन त्वामहं वृणोति शतचंड्यां नवकृत्विजो वृणुयात् । सहस्रचंड्यां शतं ।

ततो द्यौः पालान् चत्वा संभवे सर्वेषां मधुपर्कपूजां कृत्वांगुलीयकैर्भिरुषरावस्त्रद्वयजलपात्रा
समाध्यापात्राणि दद्यात्। द्विगुणमाचार्याय। अथोचार्यो यदत्र संस्थितं भूतमिति सर्वपात्राणि कीर्य
पंचगव्येन कुशैः श्रुची बोहव्ये तित्त्वेनापो हिष्ठे तित्त्वेन मंडपं प्रोक्ष्य स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमिति मंत्रद्व
यं पठेत्। ततो मत्स्यतुलापद्ममार्गं गम्य मंडपपूजां प्रागग्निस्थापना कुर्यात्। ततः पूर्वकादंबरिग
जारुदेवज्वहस्ते एत्येहि आगच्छ गंधपुष्पसहितमिमं क्षीरान्नबलिं गृह्णतु ममेषितं कुरु स्वाहेति
बलिं दत्त्वा दारशारवयो ब्राह्मीं महेश्वरीं चिच्छत्ते मायाशत्ते धात्रे विधात्रे शिखनिधये पद्मनिध
ये दारश्रिये नम इति संपूज्याथ वास्तुपुरुषमसितांगभैरवं च पूजयेत्। तत आग्नेये उत्के अ
जारुदेशक्तिहस्ते एत्येहीत्यादि। रुरुभैरवश्च। दक्षिणे करालि महिषारुदेर्दंडहस्ते एत्येहीत्या राम
दि। दारशारवयोः कोमारी चैव पूर्ववच्चिच्छत्त्यादीं संपूज्य चंडभैरवं पूजयेत्। ततो नैऋत्यं रक्ता ॥ ३९४ ॥

क्षिप्रैतारुटेरवक्रहस्ते एह्येहीत्यादि। कोधमेरवश्च। ततः पश्चिमे कोवेरिअश्वा रूढेपाशहस्ते ए
 ह्येहीत्यादि। द्वारशगरवयोः वाराही भिंदाणीं चिच्छत्त्यादींश्च संपूज्य उन्मत्तमेरवं पूजयेत्। ततो वा
 यम्ये मृगवाहने कुशहस्ते एह्येहीत्यादि। कपालमेरवश्च। तत उत्तरे यक्षिणि सिंहवाहिनि गदाह
 स्ते एह्येहीत्यादि। द्वारशगरवयोः चा मुंडां महा लक्ष्मीं च चिच्छत्त्यादीं संपूज्य भीषणमेरवं पूजयेत्।
 ईशान्यां कालिवृषभारूढे शूलहस्ते एह्येहीत्यादि। संहारमेरवश्च। ईशान पूर्वयोर्मध्ये सर्वराजे
 अहिवाहने चक्रहस्ते एह्येहीत्यादि। भूमिपूजा च। पश्चिम निऋति मध्ये सुरश्रेष्ठे हयवाहने अक्षस
 त्रकर्म उलुहस्ते एह्येहीत्यादि। अंतरिक्ष पूजा च। ततो वेद्या माग्नि ये विह्वे पूर्व रुद्रा ये शान्यां ब्र
 ह्मणे पश्चिमे गालेशाय मध्ये महाकाये महा लक्ष्म्ये महासरस्वत्ये च ध्वजपता कोट्युयणी कृत्वा पू
 जयेत्। अथावा ये ग्रिहवेद्या गृहा संस्थाप्य संपूज्य मध्यवेद्या पीठे उपविश्य। गुंगुरवे। गंगणपत

ये। क्षारत्रियै। दुंदुर्गयै। क्षंक्षेत्रपालाय हः अस्त्राय फडिति वास्तुपुरुषाय महालक्ष्म्ये नम इति न
 त्वा ततोऽथ्वीत्यासनं कृत्वा। अनंतासनाय। विमलासनाय। पद्मासनाय नम इति नत्वा अपस
 र्पंतु भूतानि। अपसर्पंतु ते भूता इति द्वाभ्यां वामपादघातत्रयं कृत्वा हः अस्त्राय फडिति तालत्रयं कृ
 त्वा गणपति सरस्वती क्षेत्रपालान्तवारः फडित्यग्निप्राकारं विचिंत्य समंताज्जलधारं दत्त्वा मूले
 नाचम्य प्राणनायम्यं देवाकालौ स्मृत्वा स्मिन्नातचंडीकर्मणि श्रीमहालक्ष्म्याः नवार्णवविधाने
 नन्यासपूजादिकरिष्ये इति भूतशुद्धिं कुर्यात्। स्वबीजं हंसः सोहमिति शिरः स्थितपरमात्मनि स
 योज्यपादयोऽङ्गानुलंघयिषीमस्मिं संहारमीति सर्वत्रानुषंगः। ज्ञान्वादिना भिवं अपस्तेजसि। ना
 भेराकंदं रंते जो वायो। कं गधाभ्रमध्यं यं वायुमाकाशे। भ्रमध्यादा ब्रह्मरंध्रं हं आकाशमहंकारे। राम
 अहंकारं महति महीतं प्रकृतौ प्रकृतिं पुरुषे पुरुषं परमात्मे निमहालक्ष्मीं सज्जं ब्रह्मणि संहारमी ॥ ३१५ ॥

ल्यनुषंगेण भूतानि संहृत्य वामकुक्ष्या वंगुष्ठमात्रं पापपुरुषं यमिति पूरणं कैर्दिसंशोषरमिति
 अग्निबीजेन कुंभकेन द्दग्धावमिति रेचकेण ३२ निःसार्यवमित्यमृतबीजेनोष्ठाव्यक्तमिति
 समेत्य ग्लौमिति घनीकृत्य हमिति व्योमबीजेन देहावयवान्ध्यात्वा जीवं हं सो हं स इति तत्र स
 योज्य ब्रह्मणः प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतो हं कारो हं कारादाकाशः आकाशाद्वायुः वायोरग्नि
 रग्नेरापोऽक्षः पृथिवी पृथिव्या अंषधय ओषधीभ्यो नमन्नाद्रतोरेतसः पुरुष इति देहोत्पत्तिं
 विभाव्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । प्राणप्रतिष्ठामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ऋग्यजुः सामानि च
 दांसि चैतन्यरूपिणी जगत्सृष्टिकर्त्री प्राणशक्तिर्देवता । ओं बीजं ह्रीं शक्तिः । कौं कीलकं । प्राण
 प्रतिष्ठायां विनियोगः । ॐ आं ह्रीं कौं अं कं उं पृथिव्यपूते जो वाय्वाकाशात्मने आं अंगुष्ठाभ्यां न
 मः । ॐ इं चं शब्दस्पर्शरूपरसगंधात्मने ईं तर्जनीभ्यां । ॐ उं टं श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणतम

नेत्रं मध्यमाभ्यां. एतं वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने ऐं अनामिकाभ्यां. ॐ पं. वचनादानविहर
 णोत्सर्गनिंदात्मने ओं कनिष्ठिकाभ्यां. ॐ अं यं क्षं मनोबुद्ध्यहंकारचित्तात्मने अः करतलकरपृष्ठा
 भ्यां नमः. एवं षडंगः. ॥ ओं ह्रीं क्रौं यं रं लं वं शं षं सं हं ॐ सो हं क्रौं ह्रीं ओं मम प्राणा इह प्राणाः. पुनरेव
 मम जीव इह स्थितः. पुनरेवं मम सर्वेन्द्रियाणि. पुनरेवं मम वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रप्राणा प्राणा
 इहागत्य स्वस्मये सुरवेन सुचिरं तिष्ठंतु स्वाहेति शिरसि हृदि वाकरंदत्वा त्रिः सहस्रं जलार्प्यं च दश
 वारं प्रणवजपेत्. १५ संस्काराभावयेत्. ॥ अथ मातृकान्यासः ॥ अस्य मातृकामंत्रस्य ब्रह्माक्ष
 णिः. गायत्री छंदः. मातृका सरस्वती देवता. हलो बीजानि. स्वराः शक्तयः. क्षं कीलकं. न्यासे विनि.
 अंकं ५ आं अंगुष्ठानमः. इंचं ५ ईतर्जनीभ्यां. उंटं ५ उं मध्यमाभ्यां. ऐतं ५ ऐं अनामिकाभ्यां. ॐ पं पं ४ राम
 ओं कनिष्ठिकाभ्यां. अं यं क्षं अः करतलकरपृष्ठाभ्यां. एवं हृदयादिषट् ॥ ततः कौटुम्भिक ॥ ३१६ ॥

उशदलेपमेयकारादिषोडशस्वरान्यसेत्। अंनमः॥ आंनमइत्यादि। हृदिद्वादशदलेकादिठांता
 न्। नाभौदशदलेडादिफांतान्। तदधः षट्दलेवादिआंतान्। आधारेचतुर्दलेवादि सांतान्। लला
 टेद्वादलेहंक्षंइत्यंतमटिकाः॥ ॥ अथबहिर्मटिकान्यासः॥ ऋष्यादिषडंगंतं पूर्ववत्। अंनमः
 शिरसि। आंनमः मुखवृत्ते। नेत्रकार्गनासापुटकपोलदंतपंत्योष्ठदंष्ट्रेषुइंईंऊंऊंलूंलूंएंऐंओंओं
 इतिन्यसेत्। अंजिह्वायां। अः कंठे। दक्षकरसंध्यग्रेषुकवर्गं। वामकरेचवर्गं। दक्षिणवामपादयोः
 टतवटौ। कुक्षिद्वयपृष्ठनाभ्युदरेषुपवर्गं। यंहृदि। रं कंठे। लंककुदि। वं कंधयोः। शंहृदादिदक्षक
 रे। षंहृदादिवामकरे। संहृदादिदक्षपादे। हंहृदादिवामकरे। लंक्षामिति व्यापकं॥ ॥ अथनिवृत्त्या
 दिक्कलान्यासः। अंनिवृत्त्यै नमः शिरसि। आं प्रतिष्ठाये मुरवे। इंविधायै नमः। ईंशांत्यै नेत्रयोः। उं व
 धिकायै। ऊं दीपिकायै कर्णयोः। कूं रेचिकायै कूं मोचिकायै नासयोः। लूं परायै। लूं सूक्ष्मायै। क

शान्ति.

पोलयोः ऐं सरस्वतायै ऐं शानामृतायै दंतपंत्योः । ओं सावित्र्यै ओं व्यापिन्यै ओष्ठयोः ॥
अं सुरूपायै जिह्वायां । अः अनंतायै कंठे । अथ दक्षिणकरे । कं सृष्ट्यै । खं क्रुध्यै । गं स्मृत्यै । घं मेधायै ।
ङं कांत्यै । इति । वामकरे चं लक्ष्म्यै । छं धृत्यै । जं स्थिरायै । झं स्थित्यै । ञं सिध्यै ॥ दक्षपादे । टं जरारायै ।
ठं पालिन्यै । डं शान्त्यै । ढं ऐश्वर्यै । णं रत्न्यै इति । वामपादे । तं कामिकायै । थं वरदायै । दं द्वादिन्यै । धं प्री
त्यै । नंदीर्घायै इति । पं तीक्ष्णायै । फं रोद्रायै । कुक्ष्योः । वं अमयायै पृष्ठे । भं निद्रायै नाभौ । मं तंज्यै
उदरे । यं क्षुधायै हृदि । रं क्रोधिन्यै कंठे । लं कृपायै ककुदि । वं उदरायै स्कंधयोः । नूं मृत्यवे दक्षक
रे । षं पीतायै वामे । सं श्वेतायै दक्षपादे । हं अरुणायै वामपादे । लं असितायै मूर्द्धादिपादंतं । क्षं
अनंतायै पादादिमूर्द्धंतं ॥ इति कलान्यासः ॥ ॥ ततो मूलेन त्रिः प्राणानायम्य अस्य श्रीनवा राम
र्णमंत्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्राक्षयः । महाकाली महालक्ष्मी महासरस्वती देवताः । गाय त्रुष्टिग ॥ ३३७ ॥

नुष्टुपुष्टं संसि। नंदजाशकं मरीभीमाः शक्तयः। रक्तदंतिका दुर्गा सामरीति बीजानि। अग्निर्वा
 युः सूर्यस्तत्त्वानि। पूजादो वि०॥ अथैकादशान्यासाः॥ ह्रीं बीजयुक्तान् अकारादिक्षकारां तान् चर्णा
 न्वहिर्मार्तिकास्थानेषु न्यसेत्। ह्रीं अं नमः शिरसीत्यादि। इति प्रथमः॥ ॐ ऐं ह्रीं क्लीं बीजानि करद
 ये कनिष्ठिकाद्यंगुष्ठांतं करतलकरपृष्ठमणिवंधेषु च न्यसेत्। ॐ ऐं ह्रीं क्लीं नमः कनिष्ठिकाभ्यां नमः
 इत्यादि। एवं हृदयादिषु ङः॥ एवं दशदिक्षु च॥ इति द्वितीयः॥ ॐ ऐं ह्रीं ऐं ब्राह्मे नमः। पूर्व। ह्रीं मा
 हे श्वर्ये आग्नेयां। ॐ ह्रीं क्लीं कौमारे दक्षिणे। ॐ ह्रीं श्रीं वैद्ये नैऋत्यां। ॐ ह्रीं ह्रीं वाराहेऽप
 श्चिमायां। ॐ ह्रीं लोइंद्राणे वायवे। ॐ ह्रीं ह्रीं नारसिंहे उत्तरे। ॐ ह्रीं रः ॐ चामुंडाये ऐशान्यां।
 ॐ ह्रीं व्यामेश्वर्ये उर्ध्वे। ॐ ह्रीं सप्तदीपेश्वर्ये भुवि। ॐ ह्रीं नागेश्वर्ये पाताले। इति तृतीयः। सर्वत्रा
 दो प्रणवः। ओं नंदजाये पूर्व। रक्तदंतिकाये दक्षिणे। गे ह्रीं शकंभये पश्चिमांगे। ह्रीं दुर्गाये वा

मांगे। श्रींभीमायेमस्तकादिपादांतं। श्रींभ्रामयेपादादिशिरोतं॥ इतिचतुर्थः। ॐ श्रीं ऐं ब्रह्मणेनमः।
 पादाधानाभि। ॐ श्रीं श्रीं विस्रवेनाभे राहदयं। ॐ श्रीं ह्रीं हृदयाय हृदायाशिखं। ॐ श्रीं हं सायपाद
 द्वये। ॐ श्रीं वैनतेयाय करद्वये। ॐ श्रीं वषभाय चक्षुषोः। ॐ श्रीं गजाननाय सर्वंगे। ॐ श्रीं हरये
 व्यापकं। इतिपंचमः॥ ॐ श्रीं महालक्ष्म्ये मध्यदेहे। ॐ ऐं सरस्वत्ये ऊर्ध्वदेहे। ॐ क्लीं महाकाल्ये अधो
 देहे। ॐ श्रीं ध्रुवे सिंहाय हस्तयोः। ॐ श्रीं हं सायनेत्रयोः। ॐ श्रीं हं चक्रमहिषप्रेताभ्यां नमः पादयोः।
 ॐ श्रीं चंडिकाये सर्वंगे। इतिषष्ठः॥ ॐ ऐं नमः मूर्द्धि। ॐ श्रीं नमः दक्षनेत्रे। ॐ क्लीं नमः वामनेत्रे। ॐ
 वां दक्षिणकर्णे। ॐ मुं वामकर्णे। ॐ डां नासिकायां। ॐ यै नमः मुखे। ॐ विलिंगे। ॐ त्रैपायो। इति स
 प्तमः। ॐ त्रैपायो। ॐ विलिंगे। ॐ यै मुखे। ॐ डां नासिकायां। ॐ मुं वामकर्णे। ॐ वां दक्षिणकर्णे। सम
 ॐ क्लीं वामनेत्रे। ॐ श्रीं दक्षिणे। ॐ ऐं मूर्द्धि॥ इत्यष्टमः॥ ऐं ह्रीं क्लीं वा मुंडायै विच्चेत्वा हेति मूलम् ॥ ३१८॥

त्रैलोक्ये दक्षिण पश्चिम वामांगेषु । आरोहा वरोहाभ्यां शिरस्तः पादांतं पादादिशिरोतं च न्यसेत् ॥ ॥
 इति नवमः ॥ पूर्वोक्तसमग्रमूलमंत्रेण हृदयादिषडंगः ॥ इति दशमः ॥ ततः खड्गिनी शूलिनी घोरे
 त्येकं श्लोकमुक्त्वा कृत्वा वर्णं ध्यात्वा हृदयो यनमः । शूलेन पाहि नो देवीति श्लोकचतुष्टयं पठित्वा रक्त
 वर्णं ध्यात्वा शिरसे स्वाहा । सर्वस्वरूपे सर्वशोभेति श्लोकपंचकं पठित्वा श्वेतवर्णं ध्यात्वा शिखायेव
 षट् । इत्येकादशान्यासाः ॥ ततो योनिमुद्रां दर्शयेत् सा चैवं । दक्षिण करस्य तर्जन्या वामस्याना
 मिकां वामतर्जन्या दक्षिणस्यानामिकां च धृत्वा ग्रे मध्यमांगुली द्वयं तदग्रे कनिष्ठद्वयं तदग्रे गुष्ठ का ४
 द्वयमिति ॥ ॥ अथ ध्यानं ॥ श्वेताननानीलभुजा सुश्वेतस्तनमंडला । रक्तमध्या रक्तपादानी
 लजंघोरु रुमदा सुचित्रजघना चित्रमाल्यांबरविसृषणा । चित्रानुलेपना कांतिरूपसौभा
 ग्यशालिनी ॥ अष्टादशभुजा पूज्या सा सहस्रभुजा सती ॥ आयुधान्यत्रवश्यं ते दक्षिणाधः

करकमात्र। अक्षमालाचक्रमलंवारणोसिः कुलिशंगदा। चक्रं त्रिशूलं परशुः शंखो घण्टा च पाशकः।
 शक्तिर्दंडश्चर्मचापं पानपात्रं कमंडलुमिति। ततो वेद्यां सर्वतो भद्रं कृत्वा तत्र देवताः स्थापयेत्॥
 मध्ये ब्रह्मार्णो। उत्तरादि सोमादीन्। वायुसोममध्यादिषु क्रमेण मध्यादिव सन्। आरुद्रास इति
 रुद्रान्। त्यानुक्षत्रियानिति द्वादशादित्यान्। अश्विनावर्त्तिरित्यश्विनौ। अभित्यं देवमिति सप्त
 यक्षान्। आयंगौरिति सर्पान्। अप्सरसां गंधर्वाणामिति गंधर्वाप्सरसः। ब्रह्मसोममध्ये कुमारं
 मातेति कुमारं। ऋषयस्समेत्य षष्ठी। अदितिर्ह्यजनिष्टेति दक्षश्च। ब्रह्मेन्द्रमध्ये तामग्निवर्णीमिति दुर्गा।
 इदं विष्णुर्हिति विष्णुश्च। ब्रह्माग्निमध्ये उदीरतामिति स्वर्धा। ब्रह्मयममध्ये परं मृत्यो इति मृत्युरोगान्।
 ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये गणानां त्वेति गणपतिं। ब्रह्मवरागमध्ये शान्तो देवीरित्यपः। ब्रह्मवायुमध्ये म
 रुतो यस्येति मरुतः। ब्रह्मरागः पादमूले स्थोनेति भूर्मि। तत्रैव। इमं मे गंग इति गंगदिसप्तनद्यः॥

राम
 ॥३३॥

वेष्ट

धाम्नो धाम्न इति सप्तसागरांश्च। वहिः सोमादिसन्निधौ क्रमेण गदात्रिशूलैर्वज्रं शक्तिं दंडं खड्गं
पाशं शंखं कुशं च। पुनरुत्तरादि। गौतमं मरुदाजं विश्वामित्रं कश्यपं जमदग्निं वासिष्ठमत्रिमसंधं ती
च। पूर्वादि। ऐंद्रोऽं कौमारीं ब्राह्मीं वाराहीं चामुंडां वैष्णवीं माहेश्वरीं वैनायकीं। ततस्तदस्तु इत्यावा
त्यसंपूज्य बलिं दत्वा तन्मध्ये महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधयः समिति सप्तधान्यानि क्षिप्त्वा क
लशेषेति हेमं राजतं ताम्रमयं मृन्मयं वा कलशं संस्थाप्य इमं मे गंग इत्युक्त्वा देवेनापूर्य गंधद्वारा
मिति गंधं। या ओषधीरिति सर्वे षधीः। कांडा कांडादिहूर्वाः। अथ तैव शतिपंचपल्लवान्॥
स्योनेति सप्तमृदः। याः फलिनीरिति फलं। सहिरत्नानीति पंचरत्नानि हिरण्यं च क्षिप्त्वा युवासु
वासा शतिरक्तवस्त्रेण सत्रे वा पूणादिवीति पूर्णपात्री निधाय तत्र रक्तवस्त्रं यंत्रं लिखित्॥ यथा।
चतुर्द्वारं चतुरस्रं यं कृत्वा तन्मध्ये त्रिकोणीं कृत्वा तत्पश्चिमे मूर्धेऽथ त्रिकोणीं कृत्वा पूर्वस्य प

२१

श्चिभूवा संलग्नमन्यत्रिकोणं कृत्वा तत्संलग्नं न्यत्रिकोणं कुर्यात् तत्तेन बहिरष्टोकोणमध्वे च षट्
 कोणाः संपद्यन्ते । तन्मध्ये चान्यत्रिकोणं मिति । उद्धारो यथा ॥ मध्ये त्रिकोणं तद्वहिः षट्कोणं तद्वहिः
 चतुर्दशैष्टोदलानि तद्वहिः चतुर्दशैष्टोदलानि तद्वहिः चतुरस्रत्रयमिति । एवं यत्र त्रिविधं तत्र शतं च चंद्राहेम
 पलेन तदर्थेन तदर्थेन तदर्थेन नवाकृताः सहस्रचंद्रांतुर्विंशतिदशपंचान्यतमसु वर्णकृताः ध्यानी
 कामष्टादशभुजं रहस्योक्ता मष्टभुजं वामहिषासुरहं त्रीसिंहस्त्रीदेवी मूर्तिरिक्तपट्टक
 लयुगध्वनौ संस्थाप्य पूजयेत् । तथथा ॥ स्ववामे स्त्राय फडितिक्षालितं मूलेन जलं पूरितं कुंभं
 निधाय पुष्पाक्षतगंधादिभिर्मूलेन तत्पात्राण्यापूर्य देवदक्षिणे न्यसेत् । ततो मत्स्यमुद्रया त्रि
 कोणं तद्वहिः षट्कोणं तद्वहिः चतुरस्रं तद्वहिः चतुर्दशैष्टोदलं गोमयेन जलेन वा विलिख्य शंखमुद्रया
 वष्टभ्यवहूये दशकलात्मने धूम्राये उष्माये ज्वलिने ज्वालिते विस्फुलिं गिने सुश्रिये ॥ ३२० ॥

तमः

राम

॥ ३२० ॥

सुस्पाये. कपिलाये. हव्यवाहाये. कव्यवाहाये नमस्त्यभ्यर्च्य षड्गोणे ग्नी शनिर्ऋति वायुको
रोषु हृदयाय नमः शिरोस्त्वाहा। शिखाये वषट् कवचाय हुमिति। अग्ने नेत्रत्रयाय वोषट्। स
र्वतः अस्त्राय फटिति असतेः संपूज्य अस्त्रक्षालित शंखं संस्थाप्य हंससूर्यमंडलाय द्वादशकला
त्मने नमः। तापिन्ये। धूम्राये। मरीच्ये। ज्वलिन्ये। रुच्ये। सुषुम्नाये। भोगदाये। विश्वाये। बोधिन्ये।
धारिण्ये। क्षमाये। इति शंखेऽक्षतेः संपूज्य तत्र गंधपुष्पालिहृदयमंत्रेण क्षिप्त्वा क्षं नमः। लं न
मः हं नमः इत्यादिवत्तो ममातृकाभिः शिरोमंत्रेण च जलेनापूर्य अंसो ममंडलाय षोड
शकलात्मने। अमृताये। मानदाये। पूषा ये। तुष्ये। पुष्ये। रत्ये। शशिन्ये। चंद्रिकाये। का
त्ये। ज्योत्स्नाये। श्रिये। प्रीत्ये। अंगनाये। पूर्णाये। पूर्णामृताये। कामदायिन्ये। इत्यभि
मंत्र्यां कुशमुद्रया सूर्यमंडलातीर्थमाहूय वाहन्यादिमुद्राः प्रदर्श्य शिखामंत्रेण धेनुमुद्रां

मालिनीमुद्रांगरुडमुद्राकरद्वयांगुष्ठतर्जन्यगुसंयोगेमालिनीमुद्रा। करद्वयस्यपृष्ठसंयोज्य
 कनिष्ठिकाभ्याम्यिकेवपृष्ठभ्याधौगुष्ठोपुरतस्तर्जन्यौचसंयोज्यमध्यमानामिकयोर्मुक्तयोःपक्ष
 तुल्यत्वेगरुडमुद्रांचदर्शयेत्। नेत्रमंत्रेणसंवीक्ष्यकचचमंत्रेणसंकलीकृत्यतत्रषडंगानिविन्य
 स्यास्त्रेणारक्षांकृत्वामूलेनगंधपुष्पैरभ्यर्च्यहस्तेनाद्यमूलेनसप्तवारमभिर्मंत्र्यचक्रमुद्र
 यासंरक्ष्यतज्जलंकिंचित्कुंसेक्षित्वास्त्रमंत्रेणात्मानपूजाद्रव्याणिचसंप्रोक्ष्यमूलेनषडं
 गंकृत्वात्मानंगंधपुष्पैरभ्यर्च्यमूलेनत्रिःस्वशिरसिपुष्पांजलिंदत्वाधूपदीपनैवेद्यानिमनसा
 निवेद्यदेवरूपःसमूलंजत्वादेवायजपनिवेद्यपुष्पमाध्रायकुंभोदरायनमश्तिवामेक्षित्वा
 हस्तीप्रक्षाल्यपीठंपूजयेत्॥ यथा॥ देवीक्षितेगुंगुरुभ्यःपंपरमगुरुभ्यःपंपरापरगुरुभ्यः
 पंपरमोष्ठिगुरुभ्यःइति संपूज्य। वामेगंगणपतये। दुंडुर्गयै। क्षेत्रपालाय मध्ये आधारश

राम

॥३२१॥

त्वे. मूलप्रकृत्यै. कालाग्निरुद्राय. महामंडपाय. कल्पतरवे. रत्नसिंहासनाय नम इति संपूज्या
नेयादिकोणेषु। धर्माय. ज्ञानाय. वैराग्याय. अणिमैश्वर्यायेति संपूज्य पूर्वादिदिक्षु अधर्माय.
अज्ञानाय. अवेराग्याय. अनेश्वर्यायेति। ऊर्ध्वं ब्रह्मणे। अधो नंताय. मध्ये वास्तुपुरुषायेति
संपूज्य पूर्णगिरिपीठाय पू र्वादिदिक्षु। उद्वाणपीठेश्वरसहितामुद्वाणपीठेश्वर्यं वापादुकां पू
जयामि। ॐ मां मातृकापीठेश्वरसहितां मातृकापीठेश्वर्यं वापादुकां पू। ॐ जालंधरपीठेश्वर
सहितां जालंधरपीठेश्वर्यं वापा। ॐ कोल्हागिरिपीठेश्वरसहितां कोल्हागिरिपीठेश्वर्यं
वापादु। ॐ पूर्णगिरिपीठेश्वरसहितां पूर्णगिरिपीठेश्वर्यं वापा। ॐ संसंहारगिरिपीठेश्वरसहि
तां संसंहारगिरिपीठेश्वर्यं वापा। ॐ कां कामरूपपीठेश्वरसहितां कामरूपपीठेश्वर्यं वापा। पुनः
पूर्वादिस्वबीजनमोतैः सर्वत्र गणेशाय. क्षेत्रपालाय. पादुकेभ्यः बटुकेभ्यः। आग्नेयादि। ॥ ७

जयाये. विजयाये. जयंत्यै. अपराजिताये. तत्रैव ॥ अग्निमुखवेतालाय. प्रेतवाहनवेतालाय.
ज्वालामुखवेतालाय. धूमासवेतालाय. कंदाय. नालाय. दलेभ्यः. केसरेभ्यः. कर्त्तिकायै. अं
सूर्यमंडलाय. उंसोममंडलाय. मंवह्निमंडलाय. अं आत्मने. उं अंतरात्मने. पं परमात्मने. उं ज्ञाना
त्मने. ततः विं विष्णुमायायै. चैवेतनायै. बुंबुधेयै. निनिद्रायै. शं सुधायै. ॥ इति पूर्व ॥ कं क्षाया
यै. शं शक्तेयै. तं तलायै. क्षां क्षांत्यै. जां जात्यै. लं लज्जायै. इति दक्षिणे ॥ शं शांत्यै. श्रं श्रद्धा
यै. कां कांत्यै. लं लक्ष्म्यै. धं धृत्यै. वं वृत्यै. इति पश्चिमे ॥ स्मं स्मृत्यै. दं दयायै. तुं तुष्यै. पुं पुष्यै.
मां मातृकायै. भ्रां भ्रांत्यै. इत्युत्तरे ॥ ॐ ह्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः. सर्वात्मसंयोग
योगपीठात्मने नमः ॥ ॥ इति पीठपूजा ॥ ॥ ततो हृदि स्थाप्योत्तिर्मयीं सपरिवारीं महालक्ष्मीं राम
ध्यात्वा. आगच्छ वरदे देवि देत्यर्पणं निष्कृत्वा. पूजां गृहाण सुमुखि नमस्ते शंकर प्रिये. दुर्गे देवि ॥ ३२२ ॥

समागच्छसांनिध्यमिह कल्पय। बलिं पूजां गृहाण त्वमष्टाभिः शक्तिभिः सहैति मंत्रं पठित्वा दक्षि
णनासारंध्रेण पुष्पांजलावानीय मूलेन मूर्त्तौ वा वाह्यावाहनादिमुद्राः योनिमुद्रां च प्रदर्शय मू
र्त्तेः षडंगं कृत्वा मूलेन जयंती मंगलाकालीत्यनेन वासनपाद्यार्घ्याचमनमधुपर्कानि वेदयेत्।
तत्र पात्रचतुष्टयमस्त्रेण प्रक्षाल्य गंधादिक्षिपेत्। तत्र पात्रे दूर्वा विष्णुकांताश्यामा कपत्राणि॥
अर्घ्यं गंधपुष्पाक्षतकुशगुग्गुसर्षपयवदूर्वाः। आचमनीये जातीफलकं कोललवंगानि। मधु
पर्कं क्षिपि मधुच। ततः सुगंधतेलपंचामृतोष्णोदकतीर्थोदकैः श्रीसूक्तदेवीसूक्तसरस्वतीसूक्ते
रभिषिच्य पुनराचमनं कृत्वा पट्टकूलयुगकंचुकाभरणेष्टुगंधविल्वपत्रगानापुष्पहरिद्राकुं
कुमसिंदूरालक्तकपरिमलद्रव्याणिसमर्प्य पंचविंशतिदादशत्रीणि सहस्राणि एकं वा सहस्रं
पुष्पाणिसमर्पयेत्॥ ॥ अथावरणपूजा॥ दक्षिणे ऐं महाकाल्यै विच्चे नमः। वामे क्लीं सरस्वत्यै

विष्णवे नमः। वामे हूं महिषाय। दक्षिणे ह्यौ सिंहाय। पुरः गंगाय पतये। कुंकाळाय पश्चात् कुंभाय
 वे. फडले पुल्ले. रुद्राय. हूं गौयै. श्री विष्णवे. श्री लक्ष्म्यै. ऐं ब्रह्मणे. ऐं सरस्वत्यै. तत्रैव। श्री हृदयाय नमः।
 ह्रीं शिरसे स्वाहा। हूं शिखायै वषट् ह्रीं कवचाय दुः। ह्रीं नेत्रायै वौषट्। हूं अस्त्रायै फट्। तत्रै
 व। गुं गुरुभ्यः। पं परमगुरुभ्यः। पं परमेश्वरी। हरये. हराय. गणे शन्यै. दिक्षु श्रीं भ्रामर्यै. लोड्ड्रा
 ल्यै. ह्यौ नारायण्यै. क्रैं वामुंडायै. दिक्षु। अं असितांगभैरवाय। हूं रुद्रभैरवाय। चं चंडभैरवाय।
 क्रौं क्रौं पभैरवाय। उं उन्मत्तभैरवाय। कं कपालिभैरवाय। सिंसीषणभैरवाय। सीसीहारभैर
 वाय। पूर्वादि। लं इंद्राय. रं अग्नये. यं यमाय. क्षं निरुतये। वं वरुणाय. यं वायवे। सं सोमाय।
 हूं शिखनाय। बहिः। वं जाय शक्त्यै। दं शाय. र्वजाय. पाशाय. अंकुशाय. गदायै. क्षिप्रलाय। राम
 ततो मूलेन धूपदीपो दत्तानैवेद्यमस्त्रिणामि मंत्र्यमूलेन प्रोक्ष्य कवचेनावगुं धूपुष्पं दत्वा ॥ ३२३ ॥

धेनुमुद्रयामृतीकृत्यभूलेननिवेश्यग्रासमुद्रं प्रदर्श्यमध्येपानीयमुत्तराचमनंचदत्वाकरोद्धर्त
नफलतांबूलदक्षिणानीराजनवत्रचामरदर्पणगीतवाद्यादिनिवेशास्मत्कृत नवरात्रनिर्ण
योक्तविधिनामाषष्ठककृष्णांजलिद्विलिंदत्वापूजांसमर्पयेत्। अथचतुःषष्टियोगिनीपूजा।
तत्रदेव्यंगेरक्तवस्त्रेऽष्टौअस्त्राणीत्येकार्षत्किः। एवमष्टौअस्त्रपंक्तीःकृत्वावक्ष्यमाणनामभि
रावाह्यसंपूज्यपायसबलीन्दधात्। शुक्लवर्णेशूलडमरुपाशसिंधूरिसर्वालंकारभूषितेससे
न्येजयेत्एह्येहागृहागृहमेपायसबलिंगृहागृहागममेप्सितंकुरुकुरुत्याहा। एवंविजयेज
यंति। अपराजिते। दिव्ययोगिनि। महायोगिनि। सिद्धयोगिनि। गणेश्वरि। ततःगौरवर्गःक्षमा
लांकुशपुस्तकवीणाधरेप्रेताशिनीएह्येहीत्यादिपूर्ववत्। एवंअकिनिकालिः। कालरात्रिनि
शाचरि। टंकारिणि। रुद्रवेताललि। फट्कारिणि। वीरभद्रे। धूम्रांगि। कलहप्रिये। ततोविद्यत्सं

शान्ति.

निमेषध्वजबाणधनुःपाशयुतेराक्षसिएह्येहीत्यादि। एवं रक्ताक्षिविश्वरूपेभयंकरिवीरकौमारि
चंडिकेवाराहिमुंडधारिणि। ततः आदित्यवर्णेकमलाक्षमालाभयवरदकरेभैरविएह्येहीत्यादि। ए
वंधाक्षिणि। धूम्रांगि। प्रेतवाहिनि। खड्गिनि। दीर्घलंबोष्ठि। मालिनि। मंत्रयोगिनि। ततः सुनीलेश
खचक्रगदाभयकरेकालिनि। एह्येहीत्यादि। एवं चक्रिणि। कंकालिनि। भुवनेश्वरि। त्रातकि। महामा
रि। यमइति। करालिनि। ततः पुंजनिसे। खड्गवेटपट्टिशपरशुहस्तेकेशिनि। एह्येहीत्यादि। एवं मर्दि
निरोमजये। निवारिणि। विशालि। कार्मुकि। लोलि। अधोमुखि। मननः। धूम्रवर्णेकुंतखेटभिंडिपाल
मालाकरेमुंडाग्रधारिणि। एह्येहीत्यादि। एवं व्याघ्रि। कांक्षिणि। प्रेतरूपिणि। धूर्जटि। घोरि। करालि।
विषलंबिनि॥ शतियोगिनीपूजा॥ ॥ ततो गंगुणपतये। वंबुकायपिंगलभासुरनेत्रायबलिं राम
गृह्ण २ रक्ष २ कदन २ शंहीं दूस्वाहेतिबुकायक्षेत्रपालायचंदत्वाप्रभूतंबलिंदद्यात् तत्रमंत्रः॥ ३२४॥

सु४

धि३

सर्वपीठोपपीठानिद्वारोपस्तारणिपिच। क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंदोहः सर्वदिग्भागसंस्थिताः। योगिनीयो
गवीजेंद्राः सर्वयेत्रसमागताः। नगरेवाथवागामेअटव्यांसारितस्तटे। वापीरूपेषुचक्षेत्रश्मशा
नेचचतुष्यथे। नैनारूपधरायेच वक्ररूपधराश्चये। ते सर्वेचैवसंतुष्टाः बलिंगह्ल
तुसदा। शरणागतोस्यहंतेषां ते सर्वेभमंप्रदाः। बलिदानेनसंतुष्टाः प्रयच्छंतुममेषितं। सर्वका
र्षाणिकुर्वंतुदोषांश्चघ्नंतुसर्वदेति॥ ॥ अथकुमारीपूजा॥ ताश्चप्रत्यहंशतंनववापूज्याः। ब्रा
ह्मणिसर्वकार्येषुजगार्थेनपवंशजो। लासार्थेवैश्यवंशेत्थांसुतार्थेभूद्रवंशजो। दारुणेचांत्य
जातानांपूजयेद्दैनानरश्चक्रायाह्याः। तथा। नवभिर्लभतेभूमिभैश्चर्यंदिगुणेनतु। एकवर्ध्या
लभेक्षेत्रैकैकेनश्रियंलभेत्। वज्रास्तु। एकवर्षातुयाकन्यापूजार्थेतांविवर्जयेत्। ग्रंथिस्फुटि
तशीर्णांगीरक्तपूयव्रणांकितं। जात्यंघांकेकरांकाणींकुरुपांतनुरोमशां। वर्जयेत्सर्वकार्येषु

दासीगर्भसमुद्रवामिति। विरोधस्तु मत्स्ये निर्गयसिंघो ज्ञेयः। तत्र सुगंधतैलेनाभ्यंगं कारयित्वा
 लंकृतां पीठे उपविश्य देवकालोत्पत्त्या मुकुटफलसिंघं अमुककर्मणि कुमारी पूजनं करिष्ये इति सं
 कल्प्य मूलेन षडंगं कृत्वा मूलमंत्रमुच्चार्य मंत्राक्षरमयीं लक्ष्मीं मातृगणं रूपधारिणीं। नवदुर्गात्मि
 कां साक्षात्कन्यामावाहयाम्यहमित्यावाह्यासनं पार्श्वं च दत्त्वा ह्योस्केन पादौ प्रक्षाल्यर्घ्याचमनस्ना
 नपट्टकूलवस्त्रकंचुकालंकारादिदत्त्वा सुगंधेनानुलिप्य हरिद्राकुंकुमसिंदूरालक्तककांचनपुष्पमा
 लाभिरभ्यर्च्य धूपदीपौ दत्त्वा पायसनानाभक्ष्येभ्यो ज्ञेयेत्। भोजनकाले च मूलमंत्रं सप्तशतीं वा
 पठेत्। ततो नानाफलतांबूलक्षिणानीराजनपुष्पांजलीं दद्यात्। एवमन्याः पूजयेत्। आवाहने
 तु मंत्रभेदः। मंत्राक्षरमयीमिति सर्वकौत्रोजगत्पूज्ये जगद्धेये सर्वशक्तिस्वरूपिणि। पूजांगृहाण राम
 कोमारी जगन्मातर्नमोस्तुते इति प्रथमां॥ त्रिपुरां त्रिगुणाधारं शानमा गच्छिस्वपिणीं त्रैलोक्यं ॥ ३२५ ॥

क्यवंदितां देवीं त्रिपुरां पूजयाम्यहमिति द्वितीया। कलिकां तु कलातीतां कारुण्येकपराशिवीं।
 कल्याणजननीं नित्यां कल्याणीं पूजयाम्यहमिति तृतीया॥ अणिमादिगुणैस्तरामकाराद्यक्षरात्मि
 कां। अनंतशक्तिसहितां कामाक्षां पूजयाम्यहमिति चतुर्थी। कामचारां महामायां कारुण्यहृदयां
 विवां। कामरां करुणोदरां रोहिणीं पूजयाम्यहमिति पंचमीं। चंडवीरां चंडमायां चंडमुंडप्रभंजनीं।
 ब्रह्मेशविष्णुनमितां चंडिकां पूजयाम्यहमिति षष्ठीं। सुरवानंदकरीशां तां सर्वदेवनमस्कृतां। सर्व
 भूतात्मिकां देवीं शां सवीं पूजयाम्यहमिति सप्तमीं। सुंदरीं स्वर्णवाणीं गीं सुखसौभाग्यदायिनीं।
 संतोषजननीं देवीं सुभद्रां पूजयाम्यहमित्यष्टमीं॥ दुर्गमेदुस्तरे कार्ये भयशोकविनाशिनीं। पू
 जयामि सदा भक्त्या दुर्गा दुर्गातिहारिणी मिति नवमीं। ततो ब्राह्मणसुवासिनी पूजा। एवं
 देवीकुमार्यादि पूजानवरात्रिपि प्रत्यहं कार्या। श्यंशतचंद्र्यां दिनचतुष्टयं द्विगुणाद्विध्याका

र्था। सहस्रचंड्यां दशोत्तरावृद्धिः। ततः पूजां देव्यै समर्प्य सर्वे विप्राः कृतांगन्यासाः शतं नवाण्येव
 मंत्रं जप्त्वा कवचां गणितानि सकृज्जप्त्वा सप्तशतीं जप्त्वा तैरहस्यं नवाण्येव शतं जपेत्। कव
 चादीनां प्रत्यावृत्तिना वृत्तिः। एवं ऋत्विजः प्रथमे एकं द्वितीये द्वे तृतीये त्रीणि च तुर्ये च त्वा रि
 पाणीत्येवं जपं कुर्यः। ऋत्विजं कर्तुं श्रद्धां रमात्रा शानमशक्तौ हविष्या शानं वा प्रत्यहं सहस्रं श
 तं वा ब्राह्मणं भोजयेत्। पंचमे हि होमः। नवरात्रे तु नवम्यामेव होमः॥ ॥ अथ होमः॥ तत्र स्व
 गृह्योक्तस्य आगमोक्तं तत्रस्य च समुच्चयः। गृह्योक्तं कृत्वा आगमोक्तं कुर्यात्। यथा॥ देशका
 ले स्मृत्वा ब्राह्मणद्वारा कृतस्य नवचंडी शतचंडी सहस्रचंडी नामान्यतमस्य संपूर्णता सिध्य
 र्थं दशं शो नलिलमिश्रपायसद्रव्येण होमं करिष्ये तद्गंकुंडं संस्काराग्निस्थापनादिकरिष्ये
 इति संकल्प्य मूलेन कुंडं वीक्ष्या स्त्रोणं प्रोक्ष्य तेनैव हर्षः संताप्य कवचेनाभ्युक्ष्या श्वत्थसमि ॥ ३२ ॥

जप ३

राम

धामूलेन प्रागग्या उद्गग्याश्च तिस्रो रेखाः कृत्वा प्रागग्या सुविह्वी शशकान् उद्गग्या सुब्रह्मयम
 चंद्रानभ्यर्च्य मध्ये त्रस्रपट्कोणाष्टदलं ध्यात्वा मूलेनाभिर्मध्यधेनुमुद्रां प्रदर्शयतीत्येण संरक्ष्य कृत्वा
 चेनावगुणं गंधाद्यैः संपूज्य मूलेन प्रतिष्ठाप्य ॐ चित्तिंगले हनरपचरदहसर्वासां ज्ञापयत्वा हा
 इति ज्वालिनीमुद्रां प्रदर्शयन् धिनेः समिध्या स्त्रेण दद्यात् कंकरां वचाग्नेर्गर्भाधानादिसंस्कारा
 रात्कुर्यात्। प्रति संस्कारं मूलेनाजेन त्रिर्जु कुर्यात्। नामकर्मणि तु शतमंगलनामासि त्वं कृता
 शनेति नाम कृत्वा जु कुर्यात्॥ अथ स्वदेहेत्यासः। ॐ स्पृं पद्मरागायै श्रुतिजिज्ञासे नमः। त्रिंशो।
 ॐ स्पृं सुवर्णायै हृदये। ॐ स्पृं भद्रलोहितायै शिरसि। ॐ स्पृं लोहितायै मुखे। ॐ स्पृं श्वेतायै ध्या
 ए॥ ॐ स्पृं धामिन्यै नेत्रयोः। ॐ कुरात्यै सर्वांगे। सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः। त्वस्ति पूर्वा शिरसे
 स्वाहा। उत्तिष्ठ पुरुषाय शिखायै वषट्। धूमग्यापिने कवचाय हुं। सप्तजिह्वायने त्रत्रयाय वौ॥

धनुर्धराय अस्त्राय फः । अग्नये जातवेदसे नमः मूर्द्धि । अग्नये सप्तजिह्वां दक्षकरे । अग्नये हव्यवाहना
 यदसकृद्घां । अग्नये श्रोत्राय लिंगे । अग्नये वैश्वानराय वामकृद्घां । अग्नये कोभारते ऊसे वामपा
 र्श्वे । अग्नये विश्वमुखाय प्रायासे । अग्नये देवमुखाय शिखायां । ततो ग्निं ध्यात्वा परिसमुह्य परि
 स्तोत्र्य परिधीनि क्षिप्योपरि मेखलाक्रमेण ब्रह्मविष्णुरुद्रान् । योन्यां गौरीं च संपूज्य बहोयंत्रं विचित्रं
 षट्दलेषु आग्नेयादिकोणेषु पुरतः पश्चान्मध्ये च स्र्यं पश्चरागाये इत्यादिषु वैक्लिप्तसप्तजिह्वाः स
 पूज्याग्नेयादिकोणेषु पुरतः पश्चाच्च सहस्रार्चिषे इत्यादिषु ङ्गानि संपूज्या षट्दलेषु पूर्वैर्दिक्षु
 अग्नये जातवेदसे इत्याद्यष्टौ मूर्तिसंपूज्य चतुस्त्रे इत्यादीन् सायुधा संपूज्य कुंडनवसूच्यां सर्वे वेश
 पात्रासादनादिस्वर्गलोकां कृत्वा निर्वपादिना प्रभूतपायसंश्रपयित्वा ज्यं च रुचं वही मित्यभिर्मंत्र्य राम
 धेनुमुद्रां दर्शयेत् । ततस्तिष्ठन्मोनी बहोति स्रः समिधोभ्या धाय याम्यदक्षिणयोरिडापि गले मध्ये ॥ ३२७ ॥

सुषुमां च यात्वा चक्षुषीं कृत्वा अग्नीषोमाभ्यां मध्ये नयेत् विष्टुते च कृत्वा पूर्वोक्त सौजिह्वादिभू
र्तिभ्यस्तमंत्रैरेकामाज्याकृतिं कृत्वा मर्त्येभ्यः पितृभ्यो यक्षेभ्यो नागेभ्यश्च कृत्वा च चतुर्गृहीत्वा
वैश्वानरजातवेदः इहा वहलोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा वौषट् इति कृत्वा गणेशमंत्रे
ण जुहुयात् । ततः पूर्वोक्तन्यासान् कृत्वा वहो पीठपूजां कृत्वा देवीमावाह्यावाहनादिमुद्राः प्रदर्श्य
षडंगं कृत्वा षोडशोपचारैः संपूज्य मूलेन शतमेकादेशाधिकमाज्याकृतीं कृत्वा नवग्रहेभ्यो लोक
पालेभ्यश्च तमंत्रैः समिदाज्यचरुं कृत्वा पायसतिलपलाशपुष्पसर्पपङ्गीफललाजादूर्वाकु
र्यवविल्वफलरक्तचंदनगुग्गुलुद्रव्याणितिलमिश्रं पायसमेव वा । कवचांगलिकीलकरहस्यैः
प्रतिश्लोकं कृत्वा कृतस्य जपस्य दशांशेन प्रतिश्लोकं सप्तशतीमंत्रेणोक्तद्रव्याणितिलपायसं वा
जुहुयात् । अध्यायसमाप्तौ उवाच स्थले च पत्रपुष्पफलेर्हमिः । यद्वा नमो देव्या इत्येतेन नववारोनि

प १

वाजपदशं होमः। एवं प्रधानहोमं कृत्वा नामभिः सुवेणाज्यं पायसं च जुहुयात् ॥ यथा ॥ कादंब
 र्यैत्याहा। उल्कायैः कराल्यैः रक्ष्यैः श्वेतकोवैर्यैः हरितायैः पक्षिरैः। कंकायैः। सुरश्रेष्ठायैः सर्वराज्यैः
 ब्राह्म्यैः माहेश्वर्यैः कौमार्यैः वैष्णव्यैः वाराह्यैः ऐंद्र्यैः नारसिंह्यैः चामुंडायैः धात्रेः विधात्रेः। शंखनिध
 येः पद्मनिधयेः दारश्रियैः वास्तुपुरुषायः ऐरावतायः पुंडरीकायः वामनायः कुमुदायः अंजनायः
 पुष्पहंतायः सार्वभौमायः सुप्रतीकायः दमनकायः पुंडरीकायः गुण्डुलायः कुरंदकायः ऋग्वेदायः
 यजुर्वेदायः सामवेदायः अथर्ववेदायः तवग्रहाणां च दिक्पालानां च नामभिः। असितांगभैरवा
 यः सुरुभैरवायः चंडभैः क्रोधभैः उन्मत्तभैः कपालभैरवायः भीषणभैरवायः संहारभैरवायः ततः
 पूर्वोक्तं आधारशक्त्यादिपीठदेवताभ्यः आवरणदेवताभ्यः श्वकृत्वा स्विष्टकृतं कृत्वा ॐ क्लीं माहे
 श्वरी वैष्णवी वाराही नारसिंहींद्रो चामुंडायै विच्चे स्विष्टकृते स्वहेति स्विष्टकृतं कृत्वा ॥ जुहुयात् ॥ ॥ ३२ ॥

राम

॥ ३२ ॥

ॐ ह्रीं नमो विष्णवे स्वाहा ॥ ॐ ह्रीं रक्तदंतिकायै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं शार्ङ्गभयै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं उर्गभयै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं
 नीलभयै विष्णवे स्वाहा ॥ ॐ ह्रीं भ्रामरभयै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं कालिकायै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं शिवदूत्यै विष्णवे ॥ ॐ ह्रीं प्रजा
 पतये स्वाहेति कुत्वा प्रायश्चित्तं होमं तदिदं पालनं वग्राहविनायकादिक्षेत्रपालादिभ्यो माष
 भक्तवलीन्दत्वा द्वादशगृहीतेन समुद्राहर्मिरितितत्त्वेन मूर्धनं दिवः पुनस्त्वादित्याः पूर्णादर्थ
 सप्ततेः धामंत इत्येतैर्मूलेन च पूर्णकुत्वा इदं मग्नये वैश्वानराय वसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्र
 त्वे सप्तवतेभ्यो महालक्ष्म्ये च नममेतित्यजेत् ॥ ततो वसोर्ध्वं कुत्वा संस्त्रवात्प्राश्य प्रणीता वि
 मोकादिकर्मशेषं समाप्य मूलमंत्रेण होमदशांशेन दुग्धेन जलेन वा तर्पयित्वा तद्दशांशेन मार्ज
 येत् ॥ ततः श्रेयः सपाद्याचार्यादिन्वस्त्राद्यैः संपूज्याचार्या यशस्तदर्थं तदर्थं अष्टौ वा गोमिथुना
 नि सुवर्णचतुष्टयं च दद्यात् ॥ ब्रह्मणे निष्कद्वयं गोद्वयं च ॥ रूक्मिण्यः प्रत्येकं निष्कत्रयं गोमिथुनं च ॥

इदं सहस्रचंदां । तदर्धशतचंदां । तदर्धनवचंदां । अशक्तौ सर्वभ्यः सुवर्णा । ततो दानान्यावायदि
 भ्योऽन्येभ्यो वा दद्यात् । यथा । विप्रं संपूज्य कपिलांगं स्वर्गाश्रं गीरोप्य खुरीं ताम्रपृष्ठीं कीं स्योहनीं
 सबस्त्रां संपूज्य । कपिले सर्वभूतानां पूजनीया सिरोहिणि । तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छमे
 इति मंत्रेण दद्यात् । यथा रत्नेषु सर्वेषु सर्वदेवा व्यवस्थिताः । तथा शान्तिं प्रयच्छंतु स्तनदनेन मे सुरा
 इति नीलमणिं । अथ श्वेताश्वदानं । विप्रं संपूज्य अश्वं हिमपल्याणं रोप्य कठकगजदंतवज्रनेत्रता
 म्रमयक्षरक्षोमपुच्छस्वर्णललाटपट्टमुकक्षोस्वायुधैवेयसुवस्त्रयुतीधान्यरत्नोपरि स्थ कृत्वा ॥
 मातंज्यायुधवेगाय काश्यपायात्रिभूतये ॥ जगदीपाय सूर्याय त्रिवेदाय नमो नमस्तुक्त्वा मुकश
 म्भरोऽमुकशाखाय पिनेसूर्यलोकनिवासकामनया देवी प्रीतिकामनया वा इमं श्वेताश्वं तुभ्यमहं राम
 संप्रददेन ममैतुक्त्वा कर्णं विप्रहस्ते दत्वा मंत्रं पठेत् । महार्णवे समुत्पन्न उच्चैः श्रवसपुत्रक । मया ॥ ३२ ॥

त्वीविप्रमुरयायदत्तोहयसुखीभव। इमंविप्रनमस्तुभ्यमर्चतेप्रतिपादितं। प्रतिगृह्णीष्वविप्रेन्द
 मयादत्तं सुशोभनमिति। ततः सुवर्णं दक्षिणां दद्यात्। इहामुत्रातपत्राणां कुरु केशव मे प्रभो॥ द्रु
 त्रैतस्त्रीतयेदत्तं ब्राह्मणाय मया सहेति च त्रै॥ शशांककरसंकाशहिमडिंडीरिपांडुर॥ प्रोत्सारयाशु
 दुरितं चामराभरवल्लभेति चामरं॥ सर्वसस्याश्रयाभूमिर्वराहेण समुद्रता। अनंतसस्यफलदा
 अतः शान्तिं प्रयच्छतु इति भूमिं॥ यथानक्षत्रशायनं शून्यं सागरजातया। शय्याममाप्य शून्यास्तु त
 थाजन्मनिजन्मति॥ इति शय्या॥ तृप्तिं करोति भूतानां मिह लोके परत्र च। तस्मात्प्रदीयते धान्यम
 तः शान्तिं प्रयच्छ मे॥ इति सप्तधान्यानि च दद्यात्। ततो द्वारजापकेभ्यो न्येभ्यश्च दक्षिणां दद्यात्॥ त
 तः सर्वकलशोदकेन सामात्यं यजमानं सुमद्रज्येष्ठाद्यैः सुरास्त्वामित्यादि पौशणे श्वाभिर्ष्वैव
 युः॥ ततो यजमानो नवग्रहाणां मुत्तरपूजां कृत्वा विश्वयाचार्यहस्ते दत्त्वा देवीं संपूज्य च

लिं दधात् । तत्र क्षत्रियादीनां च मेषागमहिषाणामन्यतरदेयं ॥ विप्रेण तु कृष्णार्जुनैर्विष्वमि
 क्षवश्च देयाः ॥ यथा ॥ देवीं क्षोणपुष्यविल्वाम्रदलजातीचंपकैः संपूज्य उदङ्मुखः कृत्वा पूर्व
 मुखं देवीं मुखं वा बलिं गंधादिनोभ्यर्च्य ॥ पशुस्त्वं बलिरूपेण मम भाग्यादुपस्थितः ॥ प्रणमो
 मिततः सर्वरूपिणी बलिरूपिणी ॥ चंडिका प्रीतिदायेन सा तु वापदिनाशनं । चामुंडा बलिरूपा य
 बले तु भ्यं नमो लुते ॥ यज्ञार्थं बलयः सृष्टाः स्वयमेव स्वयं भुवा ॥ अतस्त्वांघ्रातयाम्यद्यत्तस्मा
 द्यज्ञे वधो वध इत्यभिर्मय ऐं ह्रीं श्रीं मिति तत्र पुष्पाक्षित्वा रसनात्वं चंडिकायाः सुरलोकप्रसा
 धकः ॥ ह्रीं ह्रीं खड्गं श्रीं हूं फडिति खड्गमन्यदाशस्त्रं संपूज्य ओं कालिकालियज्ञेश्वरिणे हृदयेन
 भक्षित्वेदयित्वा ओं ह्रीं ऐं ह्रीं कौशिकीरुधिरेणाप्यायतामिति देव्ये निवेशशेषं गृहीत्वा पूतना राम
 ये चरक्ये विदार्ये पापराक्षस्ये च निवेशमापिष्टमयं शत्रुं कृत्वा खड्गेन हृदयित्वा रक्षाय वि ॥ ३३ ॥

४ जंभकाः सिद्धगंधर्वमालाविद्याधरानगाः। दिक्पाला लोकापालाश्च ये च विद्मः विनायकाः। जगतां शांतिकर्तारिब्र
ह्माद्याश्च महर्षयः। ना विद्मः ना च मे पापं मा संतु परिपंथिनः। सोम्या भवन्तु तत्ताश्च भूतप्रेताः सुखावहाः इति॥४५

विशारवाय च वलिशेषैरक्षोभ्यो हरेत्। ॐ ह्रीं स्फुर २ कुंभ २ स्तु २ गुलु २ धनु २ मारय २ विद्रावय २ कं
पय २ कंतापय २ पूरय २ ॐ ह्रीं ॐ कुंभ २ कुंभ २ मर्दय २ कुंभ इति। ततः शेषेण बहिर्दधात्। तत्र मंत्रः। वलिं
गह्लं त्विमं देवा आदित्या वसवस्तथा। मरुतो यथाश्च नैरुद्राः सुपर्णाः पन्नगा यहाः। असुराया
तु धानाश्च पिशाचो रगराक्षसाः॥ इति नो यक्ष वेतालाः योगिन्यष्टपूतनाः शिवाः। ततः स्नात्वा
तिलकं धत्वा खड्गिनी शूलिनीत्येन शूलेन पाहि नो देवीति चतुष्टयेन नमो देव्या इति पंचकेन प्रा
रथ्येत्। रूपं देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे। पुत्रां देहि धनं देहि सर्वकामांश्च देहि मे। महिष
घ्निमहामाये चामुंडे मुंडमालिनि। आयुरारोग्यमैश्वर्यं देहि देवि नमोस्तुते। ततः गुह्यातिगुह्य
गोप्रीतं गृहाणा स्मत्कृतं जपं। सिद्धिर्भवतु मे देवि प्रसादात्तव सुंदरीति देव्यै निवेद्य मूलेन पुष्पो
णा देवी मुदा स्य ना सया हृदि प्रविष्टी विभाष्य षडंगं कृत्वा उत्तिष्ठ अभ्यारमिति विष्टया चार्या

शंतिरत्न.

यद्वामंत्रं पठेत् तत्रैकोक्यमातर्देवित्वं सर्वभूतदयान्विते । दानेनानेन संतुष्टा सुप्रीता वरदा भवेति ।
नवरात्रे तु विशेषः । दशम्यां देवीं विस्मजेत् । उत्तिष्ठ देवि चंडेशि शुभां पूज्य प्रगृह्य च । कुरु धर्ममकल्या
णामष्टाभिः शक्तिभिः सहैक्याप्यगच्छ परं स्थानं स्वस्थानं देवि चंडिके । ब्रजस्रोतो जलं वध्ये
स्थीयती च जले त्विह । दुर्गे देवि जगन्मातः स्वस्थानं गच्छ पूजिते । सर्वत्सरे व्यतीते तु पुनरागमनाय वै ।
इमां पूज्यामि या देवि यथा शक्त्योपपादितौ । रक्षार्थं त्वं समाश्रय ब्रज स्वस्थानमुत्तममिति जले प्रवा
हयेत् । ततोऽग्निं संपूज्य विभूतिं धत्वा गच्छ गच्छेति विमज्ज्य सहस्रचंड्यां सहस्रं । अन्यत्र शतं यथा
शक्तिवा विप्रान्संभोज्य यस्य स्मृत्या प्रमादात् कुर्वतामिति जपित्वा पूर्णतां वाचयित्वा कर्मश्वरार्प
णं कृत्वा सुहृद्भक्तो भुंजीत । इदमेव पूजासौमवल्यादिविधानं नवरात्रेऽपि ज्ञेयं । विशेषस्तु मत्स्य राम
तनिर्णयसिंधौ नवरात्रनिर्णये ज्ञेयः ॥ श्रीमन्नारायणारव्या-समज्जनिविबुधोरामक ॥ ३३३ ॥

स्रग्भिधानस्तत्सूनुः सर्वविधां बुधिनिजचुलकीभारतः कुंभजन्मा ॥ दृष्टानानानिबन्धानि च
 स्वयदतुलंगं थरत्नाकरारव्यः पित्रोः पादाब्जभंगोरघुपतिपदयोः स्वोश्रमं प्रापयच्च ॥ ॥
 ॥ इति शतचंडीसहस्रचंडीप्रयोगः ॥ ॥ यो भादतंत्रगहनार्णवकर्णधारः शस्त्रांतरेषु
 निखिलेषुपिमर्मवेत्ता । योत्रः श्रमोस्तिविहितः कमलाकरेण प्रीतौ मुनास्तु स हती बुधरा
 मक्षलः ॥ ॥ इति श्रीमत्पद्मवाक्यप्रमाणपारावारधुरीणरामेश्वरसहस्ररिसूनुना राय
 णभट्टपुत्रमीमांसकरामक्षलभट्टात्मजकमलाकरसहस्रतं शान्तिरत्नं समाप्तं ॥ ॥ ॥
 ॥ संवत् १७७७ फाल्गुन शुद्ध दशम्यां पुण्यतामकरोपनामकगंगाधरेणा लेखि ॥ ॥
 दृष्टं पुस्तकं भट्टोपनामकपुराणिकारव्य महादेवेन क्रयेण संपादितं ॥

राम

॥ ३३२ ॥

॥ रंनिक मलकर समाप्रः ॥

[OrderDescription]
,CREATED=20.07.20 11:26
,TRANSFERRED=2020/07/20 at 12:30:32
,PAGES=671
,TYPE=STD
,NAME=S0003341
,Book Name=M-2495-SHANTI KAMLAKAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=000000001.TIF
,FILE2=000000002.TIF
,FILE3=000000003.TIF

FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF

FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF

FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF

FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF

FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF

FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF

FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF

FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF

FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF

FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF

FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF

FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF

FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF

FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF

FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF

FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF

FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF

FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
,FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF

FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF

FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF

FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF
,FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF

FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF
,FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF

FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF
,FILE330=00000330.TIF
,FILE331=00000331.TIF
,FILE332=00000332.TIF
,FILE333=00000333.TIF
,FILE334=00000334.TIF
,FILE335=00000335.TIF
,FILE336=00000336.TIF
,FILE337=00000337.TIF
,FILE338=00000338.TIF
,FILE339=00000339.TIF

FILE340=00000340.TIF
,FILE341=00000341.TIF
,FILE342=00000342.TIF
,FILE343=00000343.TIF
,FILE344=00000344.TIF
,FILE345=00000345.TIF
,FILE346=00000346.TIF
,FILE347=00000347.TIF
,FILE348=00000348.TIF
,FILE349=00000349.TIF
,FILE350=00000350.TIF
,FILE351=00000351.TIF

FILE352=00000352.TIF
,FILE353=00000353.TIF
,FILE354=00000354.TIF
,FILE355=00000355.TIF
,FILE356=00000356.TIF
,FILE357=00000357.TIF
,FILE358=00000358.TIF
,FILE359=00000359.TIF
,FILE360=00000360.TIF
,FILE361=00000361.TIF
,FILE362=00000362.TIF
,FILE363=00000363.TIF

FILE364=00000364.TIF
,FILE365=00000365.TIF
,FILE366=00000366.TIF
,FILE367=00000367.TIF
,FILE368=00000368.TIF
,FILE369=00000369.TIF
,FILE370=00000370.TIF
,FILE371=00000371.TIF
,FILE372=00000372.TIF
,FILE373=00000373.TIF
,FILE374=00000374.TIF
,FILE375=00000375.TIF

FILE376=00000376.TIF
,FILE377=00000377.TIF
,FILE378=00000378.TIF
,FILE379=00000379.TIF
,FILE380=00000380.TIF
,FILE381=00000381.TIF
,FILE382=00000382.TIF
,FILE383=00000383.TIF
,FILE384=00000384.TIF
,FILE385=00000385.TIF
,FILE386=00000386.TIF
,FILE387=00000387.TIF

FILE388=00000388.TIF
,FILE389=00000389.TIF
,FILE390=00000390.TIF
,FILE391=00000391.TIF
,FILE392=00000392.TIF
,FILE393=00000393.TIF
,FILE394=00000394.TIF
,FILE395=00000395.TIF
,FILE396=00000396.TIF
,FILE397=00000397.TIF
,FILE398=00000398.TIF
,FILE399=00000399.TIF

FILE400=00000400.TIF
,FILE401=00000401.TIF
,FILE402=00000402.TIF
,FILE403=00000403.TIF
,FILE404=00000404.TIF
,FILE405=00000405.TIF
,FILE406=00000406.TIF
,FILE407=00000407.TIF
,FILE408=00000408.TIF
,FILE409=00000409.TIF
,FILE410=00000410.TIF
,FILE411=00000411.TIF

FILE412=00000412.TIF
,FILE413=00000413.TIF
,FILE414=00000414.TIF
,FILE415=00000415.TIF
,FILE416=00000416.TIF
,FILE417=00000417.TIF
,FILE418=00000418.TIF
,FILE419=00000419.TIF
,FILE420=00000420.TIF
,FILE421=00000421.TIF
,FILE422=00000422.TIF
,FILE423=00000423.TIF

FILE424=00000424.TIF
,FILE425=00000425.TIF
,FILE426=00000426.TIF
,FILE427=00000427.TIF
,FILE428=00000428.TIF
,FILE429=00000429.TIF
,FILE430=00000430.TIF
,FILE431=00000431.TIF
,FILE432=00000432.TIF
,FILE433=00000433.TIF
,FILE434=00000434.TIF
,FILE435=00000435.TIF

FILE436=00000436.TIF
,FILE437=00000437.TIF
,FILE438=00000438.TIF
,FILE439=00000439.TIF
,FILE440=00000440.TIF
,FILE441=00000441.TIF
,FILE442=00000442.TIF
,FILE443=00000443.TIF
,FILE444=00000444.TIF
,FILE445=00000445.TIF
,FILE446=00000446.TIF
,FILE447=00000447.TIF

FILE448=00000448.TIF
,FILE449=00000449.TIF
,FILE450=00000450.TIF
,FILE451=00000451.TIF
,FILE452=00000452.TIF
,FILE453=00000453.TIF
,FILE454=00000454.TIF
,FILE455=00000455.TIF
,FILE456=00000456.TIF
,FILE457=00000457.TIF
,FILE458=00000458.TIF
,FILE459=00000459.TIF

FILE460=00000460.TIF
,FILE461=00000461.TIF
,FILE462=00000462.TIF
,FILE463=00000463.TIF
,FILE464=00000464.TIF
,FILE465=00000465.TIF
,FILE466=00000466.TIF
,FILE467=00000467.TIF
,FILE468=00000468.TIF
,FILE469=00000469.TIF
,FILE470=00000470.TIF
,FILE471=00000471.TIF

FILE472=00000472.TIF
,FILE473=00000473.TIF
,FILE474=00000474.TIF
,FILE475=00000475.TIF
,FILE476=00000476.TIF
,FILE477=00000477.TIF
,FILE478=00000478.TIF
,FILE479=00000479.TIF
,FILE480=00000480.TIF
,FILE481=00000481.TIF
,FILE482=00000482.TIF
,FILE483=00000483.TIF

FILE484=00000484.TIF
,FILE485=00000485.TIF
,FILE486=00000486.TIF
,FILE487=00000487.TIF
,FILE488=00000488.TIF
,FILE489=00000489.TIF
,FILE490=00000490.TIF
,FILE491=00000491.TIF
,FILE492=00000492.TIF
,FILE493=00000493.TIF
,FILE494=00000494.TIF
,FILE495=00000495.TIF

FILE496=00000496.TIF
,FILE497=00000497.TIF
,FILE498=00000498.TIF
,FILE499=00000499.TIF
,FILE500=00000500.TIF
,FILE501=00000501.TIF
,FILE502=00000502.TIF
,FILE503=00000503.TIF
,FILE504=00000504.TIF
,FILE505=00000505.TIF
,FILE506=00000506.TIF
,FILE507=00000507.TIF

FILE508=00000508.TIF
,FILE509=00000509.TIF
,FILE510=00000510.TIF
,FILE511=00000511.TIF
,FILE512=00000512.TIF
,FILE513=00000513.TIF
,FILE514=00000514.TIF
,FILE515=00000515.TIF
,FILE516=00000516.TIF
,FILE517=00000517.TIF
,FILE518=00000518.TIF
,FILE519=00000519.TIF

FILE520=00000520.TIF
,FILE521=00000521.TIF
,FILE522=00000522.TIF
,FILE523=00000523.TIF
,FILE524=00000524.TIF
,FILE525=00000525.TIF
,FILE526=00000526.TIF
,FILE527=00000527.TIF
,FILE528=00000528.TIF
,FILE529=00000529.TIF
,FILE530=00000530.TIF
,FILE531=00000531.TIF

FILE532=00000532.TIF
,FILE533=00000533.TIF
,FILE534=00000534.TIF
,FILE535=00000535.TIF
,FILE536=00000536.TIF
,FILE537=00000537.TIF
,FILE538=00000538.TIF
,FILE539=00000539.TIF
,FILE540=00000540.TIF
,FILE541=00000541.TIF
,FILE542=00000542.TIF
,FILE543=00000543.TIF

FILE544=00000544.TIF
,FILE545=00000545.TIF
,FILE546=00000546.TIF
,FILE547=00000547.TIF
,FILE548=00000548.TIF
,FILE549=00000549.TIF
,FILE550=00000550.TIF
,FILE551=00000551.TIF
,FILE552=00000552.TIF
,FILE553=00000553.TIF
,FILE554=00000554.TIF
,FILE555=00000555.TIF

FILE556=00000556.TIF
,FILE557=00000557.TIF
,FILE558=00000558.TIF
,FILE559=00000559.TIF
,FILE560=00000560.TIF
,FILE561=00000561.TIF
,FILE562=00000562.TIF
,FILE563=00000563.TIF
,FILE564=00000564.TIF
,FILE565=00000565.TIF
,FILE566=00000566.TIF
,FILE567=00000567.TIF

FILE568=00000568.TIF
,FILE569=00000569.TIF
,FILE570=00000570.TIF
,FILE571=00000571.TIF
,FILE572=00000572.TIF
,FILE573=00000573.TIF
,FILE574=00000574.TIF
,FILE575=00000575.TIF
,FILE576=00000576.TIF
,FILE577=00000577.TIF
,FILE578=00000578.TIF
,FILE579=00000579.TIF

FILE580=00000580.TIF
,FILE581=00000581.TIF
,FILE582=00000582.TIF
,FILE583=00000583.TIF
,FILE584=00000584.TIF
,FILE585=00000585.TIF
,FILE586=00000586.TIF
,FILE587=00000587.TIF
,FILE588=00000588.TIF
,FILE589=00000589.TIF
,FILE590=00000590.TIF
,FILE591=00000591.TIF

FILE592=00000592.TIF
,FILE593=00000593.TIF
,FILE594=00000594.TIF
,FILE595=00000595.TIF
,FILE596=00000596.TIF
,FILE597=00000597.TIF
,FILE598=00000598.TIF
,FILE599=00000599.TIF
,FILE600=00000600.TIF
,FILE601=00000601.TIF
,FILE602=00000602.TIF
,FILE603=00000603.TIF

FILE604=00000604.TIF
,FILE605=00000605.TIF
,FILE606=00000606.TIF
,FILE607=00000607.TIF
,FILE608=00000608.TIF
,FILE609=00000609.TIF
,FILE610=00000610.TIF
,FILE611=00000611.TIF
,FILE612=00000612.TIF
,FILE613=00000613.TIF
,FILE614=00000614.TIF
,FILE615=00000615.TIF

FILE616=00000616.TIF
,FILE617=00000617.TIF
,FILE618=00000618.TIF
,FILE619=00000619.TIF
,FILE620=00000620.TIF
,FILE621=00000621.TIF
,FILE622=00000622.TIF
,FILE623=00000623.TIF
,FILE624=00000624.TIF
,FILE625=00000625.TIF
,FILE626=00000626.TIF
,FILE627=00000627.TIF

FILE628=00000628.TIF
,FILE629=00000629.TIF
,FILE630=00000630.TIF
,FILE631=00000631.TIF
,FILE632=00000632.TIF
,FILE633=00000633.TIF
,FILE634=00000634.TIF
,FILE635=00000635.TIF
,FILE636=00000636.TIF
,FILE637=00000637.TIF
,FILE638=00000638.TIF
,FILE639=00000639.TIF

FILE640=00000640.TIF
,FILE641=00000641.TIF
,FILE642=00000642.TIF
,FILE643=00000643.TIF
,FILE644=00000644.TIF
,FILE645=00000645.TIF
,FILE646=00000646.TIF
,FILE647=00000647.TIF
,FILE648=00000648.TIF
,FILE649=00000649.TIF
,FILE650=00000650.TIF
,FILE651=00000651.TIF

FILE652=00000652.TIF
,FILE653=00000653.TIF
,FILE654=00000654.TIF
,FILE655=00000655.TIF
,FILE656=00000656.TIF
,FILE657=00000657.TIF
,FILE658=00000658.TIF
,FILE659=00000659.TIF
,FILE660=00000660.TIF
,FILE661=00000661.TIF
,FILE662=00000662.TIF
,FILE663=00000663.TIF

FILE664=00000664.TIF
,FILE665=00000665.TIF
,FILE666=00000666.TIF
,FILE667=00000667.TIF
,FILE668=00000668.TIF
,FILE669=00000669.TIF
,FILE670=00000670.TIF
,FILE671=00000671.TIF
,